

Eesti rahvastik

Loendamata loendatud

Ene-Margit Tiit

Eesti rahvastik

Loendamata loendatud

Ene-Margit Tiit

Tallinn 2024

Kirjastanud statistikaamet
Tallinn

Toimetanud Helve Hennoste
Kujundanud ja küljendanud Fly Illustration OÜ

Autoriõigus Ene-Margit Tiit ja statistikaamet, 2024

Väljaande andmete kasutamisel või tsiteerimisel palume viidata allikale.

ISBN 978-9985-74-631-8 (PDF)

Eessõna

Eesti üldsust on rahvastikuküsimused alati huvitanud. Visionäärid on muretsenud rahvaarvu väiksuse ja selle kahenemise pärast. Aatemeeste süda valutab etniliste eestlaste osatähtsuse pärast rahvastikus. Paljude riikide elanikud ei pane järjekordset rahvaloendust tähelegi, aga Eestis on rahvaloenduse toimumine ja selle meetoodika, sealhulgas ka esitatavad loendusküsimused avaliku arutelu objekt, mille käigus võtavad sõna teadlased ja arvamusiidrid.

Loendustulemuste avaldamine võtab omajagu aega, kuigi enam pole tarvis loenduslehti käsitsi läbi lapata. Andmete kontrollimise kõrval võtab tänapäeval aega rahvusvaheliste andmekaitsereglite jälgimine ja andmete esitamine universaalselt kasutatavate tabelitena. Siiski olid põhilised 2021. aasta rahva ja eluruumide loenduse andmed statistikaameti avalikus andmebaasis juba aasta pärast loendust kõigile kättesaadavad. Esitatud on ka kolme viimase loenduse (2000, 2011 ja 2021) andmed kõrvutatuna, et kõik huvilised saaksid jälgida Eesti viimase paarikümne aasta rahvastikuarengut.

Kuigi rahvastikuandmed on kõigile kättesaadavad (https://www.stat.ee/et/Avasta_statistikat/andmebaas), ei kõneta mahukad andmetabelid iga huvilist. Andmetest järelduste tegemine eeldab kogemusi, taustateadmisi ja aega süvenemiseks. Lihtsam ja aega säästvam on tutvuda esmaste järeldustega teksti ja jooniste varal, et siis ise edasi mõtelda.

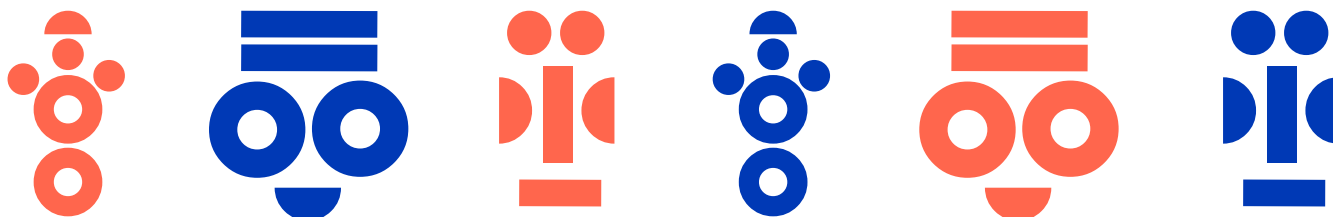
Sellele teadmisele tuginedes võtsingi ette raamatu kirjutamise. Kuigi ma ei kuulunud loenduse vahetute teostajate hulka, osalesin ettevalmistusprotsessis, eelkõige meetoodika väljatöötamisel, ja nägin loendust üsna lähedalt. Raamatuke on küll pühendatud vaid viimasele, 2021. aasta rahva ja eluruumide loendusele, kuid lisaks viimase loenduse tulemustele on heidetud pilk minevikku ja pisut püütud ka tulevikku piiluda (mis teadagi on äärmiselt kahtlase väärtusega tegevus).

Lisaks rahvastikuarengu oluliste valdkondade käsitlusele on ka lühike peatükk Eesti iga maakonna kohta. Need ei ole standardse skeemi järgi koostatud täpselt ühesugused tekstid, vaid pigem omaette lood, mis arvestavad maakondade eripärasid ja sisaldavad aine valikul ka teatavat hulka juhuslikkust. Kindlasti huvitab iga Eesti inimest tema kodumaakonna, -linna ja -valla rahvastiku käekäik. Raamatu sellest osast on näha Eesti paljutahulisus ja mitmekesisus vastukaaluks pealiskaudsele arvamusel, et väljaspool pealinna on Eesti ühtviisi hääbuv ja kahanev piirkond.

Loodan, et selle raamatu mõjul tekib lugejatel uusi vaateid ja mõtteid Eesti rahvastiku praeguse olukorra ja tulevikusuundumuste kohta – olgu need autori arvamus toetavad või ka vastupidised, kuid igal juhul Eesti elu edasi viivad. Selleks soovin kõigile lugejatele edu.

Ene-Margit Tiit

Sisukord

Eessõna	5
1. Eesti 2021. aasta rahva ja eluruumide loenduse eellugu ning lugu	8
1.1. Rahvaloendused kui verstepostid ajas	8
1.2. Eestlaste arv, selle muutumine ja hindamine	9
1.3. Eesti statistika Euroopa Liidu statistikasüsteemis	13
1.4. Registripõhise rahvastikustatistika idee ja põhimõtted	15
1.5. Rahva ja eluruumide loendus Eestis 2021	19
1.6. Täiendavad tunnused	21
2. Eesti rahvas 2021. aastal – rahva ja eluruumide loenduse tulem	23
2.1. Kui palju meid on – mehi ja naisi, noori ja vanu?	23
2.2. Kus me elame, kus on meie kodud?	29
2.3. Kes me oleme ja kelleks ennast peame?	34
2.4. Haridus ja keeleoskus	43
2.5. Usk	54
2.6. Tervis	59
2.7. Tööelu	63
2.8. Ränne	71
2.9. Perekonnad ja leibkonnad	78
2.10. Missugused on meie kodud ja kuidas need on muutunud?	86
3. Mis on Eestis muutunud 21. sajandil?	95
4. Eesti maakonnad on lapitekk, mille igal killul oma nägu	100
4.1. Harjumaa	100
4.2. Hiiumaa	114
4.3. Ida-Virumaa	122
4.4. Jõgevamaa	132
4.5. Järvamaa	143
4.6. Läänemaa	152

4.7. Lääne-Virumaa	161
4.8. Põlvamaa	171
4.9. Pärnumaa	180
4.10. Raplamaa	190
4.11. Saaremaa	201
4.12. Tartumaa	209
4.13. Valgamaa	220
4.14. Viljandimaa	230
4.15. Võrumaa	240

Kasutatud allikad

250

1. Eesti 2021. aasta rahva ja eluruumide loenduse eellugu ning lugu

1.1. Rahvaloendused kui verstepostid ajas

Esimesed rehkendamistunnid

Küllap on inimesi loendatud sellest ajast peale, kui loendama ja arve kokku liitma õpiti. Esialgu kasutati selleks näppe ja varbaid, kuid tasapisi jõuti ka kõrgema üldistustasemeni. Loendus- ja rehkendustulemuste kirjapanemise oskusteni oli veel pikk tee käia, sestap ongi arvude iidseimad nimetused ja nende kasutamise kogemus säilinud vaid suulises pärimuses. See käib ka Eesti kohta: loeti kokku külaelanikke, aga ka maakondadest kogutud sõjaväelaste arvu, nagu kinnitavad kroonikad.

Kristliku maailma ajaarvamine algab rahvaloendusest, millega on seotud Jeesuslapse sünnilugu, kuid see polnud maailmas esimene: rahvaloendusi oli varem korraldatud Hiinas, Lähis-Idas, Egiptuses ja ka Antiik-Kreekas. Ometi oleks ekslik arvata, et Kristuse sünnist peale on loendused Euroopas regulaarselt toimunud. Elu pole kulgenud sirgjooneliselt. Ka Euroopas on viimase paari tuhande aasta jooksul olnud aegu, kui inimese elu on väga vähe maksnud ja sõjakäikude kirjeldamine oli kroonikutele tähtsam kui rahvaarvu jäädvustamine. Loenduste tegemine jõuti mitu korda ära unustada ja uuesti leiutada. Meeste loendamisest alustati Inglismaal taas 10. sajandil. Seejärel leiti, et koos inimeste (meestega) on oluline hakata kokku lugema ka nende naise, peresid ja mitmesugust vara.

Aja jooksul arenesid teadmised, tekkisid teadused: matemaatika ja statistika, bioloogia ja geograafia. Tekkis omaette teadusharu – rahvastikuteadus. See tähendas, et teadlaste jaoks olid olulised mitte üksnes mõne riigi või linna rahvaarv, vaid ka selle muutumise protsess, maailma rahvastiku muutuste ennustamine ja mõtestamine.

Statistikateadlaste kokkulepe maailmakongressil

Oluline maamärk statistika ja eelkõige rahvaloenduste ajaloos on 19. sajandi keskpaiku Brüsselis toimunud statistikute maailmakongress. Selleks ajaks oli hakatud rahvaloendusi korraldama juba mitmes arenenumas Euroopa riigis. Tekkis arusaamine, et Maa rahvastik on tervik, mille arengu mõistmiseks on tarvis seda ühtsete mõõdupuudega mõõta.

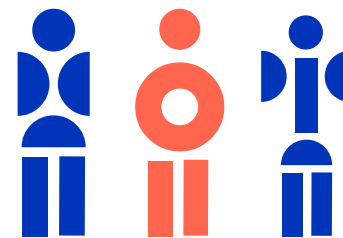
Kongressil leppisidki statistikateadlased kokku, et edaspidi korraldatakse kõigis (toona) arenenud riikides rahvaloendusi ühtsete põhimõtete järgi, nii et tulemused oleksid võrreldavad ja võimaldaksid teha üldistavaid järeldusi. Kuigi toona olid mõned maailma piirkonnad nii kauged ja võõrad, et kogu rahva ülelugemine neis tundus esmapilgul saavutamatu, seati rahvaloenduste korraldamisele ambitsioonikad eesmärgid.

Sõnastati ühine reeglistik, mis võimaldab eri riikide andmeid koos kasutada ja omavahel võrrelda, hinnata muutusi ja teha prognoose. Seda reeglistikku ja selle aluseks olevat filosoofiat jälgitakse rahvaloenduste korraldamisel tänapäevani, see ei ole aegunud, kuigi Maa rahvastiku areng on kulgenud üht- ja teistpidiste jonksudega. Neid põhimõtteid pole senini kõigutanud ka loendustehnikate ja vahendite areng.

Esimene oluline punkt on loendusmomendi täpne (sekundi täpsusega!) fikseerimine, kusjuures riigis (piirkonnas) kuuluvad loendamisele täpselt need inimesed, kes sellel hetkel elavad. Loendamata jäävad kas või minut enne loendushetke oma viimase hingetõmbe teinud ätid, samuti minut hiljem ilmale tulnud titad. Oluline on ka see, et loendus toimuks riigis igal pool, ka kõige eraldatumates mäekurudes ja üksikutel väikesaartel, kusjuures igal pool küsitakse inimestelt samu küsimusi ja vastused märgitakse üles samal viisil. Loendusel mõõdetavad tunnused, mis enamasti loendusküsimustena on vormistatud, peavad olema (mõistlikkuse piires) kõigile loendatavatele täpselt ühesugused. Siinjuures on läbi aegade statistikutele tuttav andmete delikaatsusest tulenev mure, mida tänapäeval lahendavad ranged andmekaitsereeglid. Eelmisel sajandil oli ka Eestis probleem, kuidas küsida vallalistelt naistelt infot sünnitatud laste kohta.

Iga loendus on punkt loenduste reas. Seega on arengu mõõtmine seda edukam, mida paremini on kooskõlas erinevad mõõtmised, kuid oluline on ka näha ette vajalikke muutusi ja uusi asjaolusid, mida mõõta tuleb. Suurima väärtusega on kogu maailmas enam-vähem samal ajal ja sama loendusprogrammi alusel tehtavad loendused, mille võrdne ajasamm on oluline lisaväärtus.

Lepete püsivus muutuv asjas

Loetletud põhimõtted on taganud rahvaloenduste toimumise pika aja – peaaegu kahe sajandi vältel, mille jooksul Maa rahvastik on suurenenud enam kui viis korda. Ometi pole päris kindel, et loenduste senine korraldus jätkub muutumatuna ka tulevikus. Juba praegu on tunda selle vammuse paljude õmbluste kärisemist. Selle põhjus on, et inimesed on varasemaga võrreldes igas mõttes palju liikuvamad: nii elukoht, staatus kui ka suhted muutuvad pidevalt. Liikuvust või muutlikkust esineb nendegi tunnuste korral, mida statistikud paarisaja aasta eest pidasid tõsikindlalt püsivateks, näiteks inimese sugu.

Kõigest hoolimata on (peaaegu) kindel see, et inimeste arvu muutumist jälgitakse ka tulevikus nii riigiti, regiooniti kui ka kogu Maal. Pigem muutub jälgimine järjest tihedamaks ja üksikasjalikumaks. Kindlasti ei jää endiseks loendamismetoodika, see areneb vastavalt andmeteadeuse võimalustele ja uutele ülesannetele. Kuid rahvaloendused jäävad ja väga tõenäoliselt lisandub aastate või aastakümnete jooksul sellele raamatukesele uusi (pole küll selge, missugusel kujul), mis räägivad uutest andmetest ja järeldustest. Rahvastik kui uurimisobjekt on ju ammendamatu ja ikka väga oluline ning huvipakkuv.

1.2. Eestlaste arv, selle muutumine ja hindamine

See, mis on viimaste sajandite jooksul toimunud statistika, andme- ja rahvastikuteadeuse alal maailmas, on kajastunud ka Eestis, kuid ajaloo keerdkäikude tõttu olid siin mõnedki probleemid teravamad ja ka andmelüngad sügavamad kui rahulikuma elukäiguga naabrite juures. Järgmistel lehekülgedel on visandatud Eesti rahvastiku arvukuse muutumise ja selle hindamise ning jäädvustamise lugu viimase sajandi jooksul.

Ajaloolised dokumendid meie esivanemate kohta

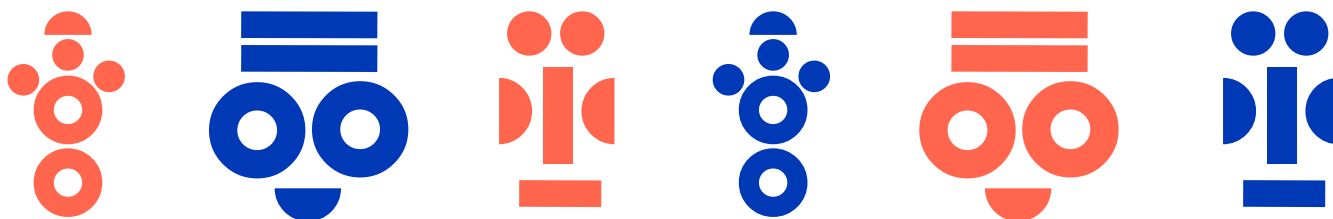
Meie arhiivides ei ole säilinud mitme tuhande aasta vanuseid märke inimeste loendamisest ega ka muust tegevusest. Nähtavasti ei olnud meie esiisadel kombeks kasutada märkmete tegemiseks kivi- ja savitahvleid või muid vastupidavaid materjale. Pehmema materjalid – kui neid oli, näiteks kase-toht, puit või loomanahk – on ajahammas jäägitult hävitanud. Nii on meie endi jäädvustused ajaloo kohta vaid suust suhu edasi antud rahvalaulud (mis kindlasti pole arvandmete säilitamise sobivaim vahend). Säilinud kirjalikud tekstid on peaaegu eranditult kirja pandud meie vallutajate ja valitsejate käega. Nende tõlgendamisel tuleb kindlasti arvestada nende võimalikku kallutatust, kusjuures see kalle polnud mitte meie esivanemate kasuks.

Talude ja taluperede loendamine ning ülesmärkimine

Ega esialgu maarahva arvu üksikasjalikult püütudki kindlaks teha, pigem peeti oluliseks maa ja talude ehk perede arvu. Selle kohta on esimesed andmed kirjas Taani hindamisraamatus (aastast 1219–1220).

Hilisemal ajal, alates 17. sajandist, loendati talumajapidamisi revisjonide käigus. Aja jooksul hakati huvi tundma ka maarahva soost meeste vastu – need olid pearaha maksjad ja nende seast võeti ka nekruteid tsaariarmeele, halvemal juhul, kui teenistusaeg kestis 25 aastat, määras see inimese elusaatuse. Iga revisjon toimus enamasti kuni kümne aasta jooksul, seega polnud revisjoniandmed täpsuse poolest võrreldavad rahvaloenduse andmetega, mis koguti ühe fikseeritud päeva seisuga. Ometi tekkis ka nende dokumentide põhjal teatud ülevaade sinse maa-nurga elanike arvust.

Rootsi krooni valitsusajal (17. sajandil) võeti Eestimaal kasutusele oluline uuendus: kirikuraamatud (meetrikad), kuhu märgiti üles koguduse kõigi liikmete elu tähtsamad sündmused: sünnid (ristsed), leerid, laulatused, surmad (matused). Enamasti olid kogu pere andmed kenasti ühel lehel, mida siis uute liikmete sünni ja ka surmade korral täiendati. Sisuliselt oli

tegemist rahvastikuregistri eelkäijaga. Rootsi riigis digiti need dokumendid ja need moodustavad nüüd maailma vanima järjepidevalt toimiva rahvastikuregistri.

Eestis aga järjepidevus ei toiminud. Kui Eesti pärast Rootsi kaotust põhjasõjas Vene tsaaririigi koosseisu läks, kadus ka kirikuraamatute pidamise kohustus, sest õigeusu-kirikutes niisugust arvepidamist ei tuntud. Seda jätkati vaid mõnes kohas priitahtlikult, kahjuks on aja jooksul kaotsi läinud ka suur osa koostatud dokumentidest.

Tsaarivalitsus hakkas 19. sajandil (alates aastast 1863) ka eestlastele (valikuliselt) passe andma ja need registreeriti kohalikus vallavalitsuses.

Statistika sõjaeelses Eesti riigis 1920–1940

Eesti Vabariigis hakati riiklikku statistikat korraldama kohe pärast vabadussõja lõppu. Noores Eesti riigis hinnati riigi rahvastikku kui riigi peamist vara väga kõrgelt ja peeti väga tähtsaks andmete kogumist ning jäädvustamist rahvastiku kohta. Korraldati kaks kõigile rahvusvahelistele nõuetele vastavat rahvaloendust (1922 ja 1934), seati sisse perekonnaseisubüroode võrk, kus registreeriti perekondade kaupa abiellumised, sündid ja surmad. Perekondade andmete registreerimiseks võeti kasutusele spetsiaalsed raamatud, kus iga perekonna andmed koondati ühele leheküljele. Andmete kirjapanemiseks kasutati erilist dokumentide jaoks toodetud püsikindlat tinti. Linnades olid aadresslauad, kus registreeriti (mõlliti) kõigi linnaelanike elukohad. Elukoht oli vaja registreerida ka lühiajalise, näiteks kuupikkuse viibimise (suvitamise) korral, selle korralduse täitmise eest pidid hea seisma eluruumi omanikud. Eesti riigi alguspäevil registreeriti ka kõik piiriületused. Nende arv oli aga väga suur, sest raudteeliin Tartust Pärnusse läbis Lätit ja nii tuli selleks, et ühest Eesti linnast teise sõita, kaks korda riigipiiri ületada. Hiljem seda statistikat lihtsustati ja registreeriti vaid kestvamad välisränded.

Läbipaistvad andmed

Inimestega seotud info oli avalik. Väga oluline infoallikas oli telefoniraamat, kus olid kirjas kõigi telefoniomanike nimed, telefoninumbrid ja ka elukoha aadressid, lisaks

ametit või positsiooni tähistav täiend (lühend), nt prof, advokaat, diplomaat jne. Võrdlemisi levinud oli ka komme kinnitada eluruumi uksele omaniku nimega plaat või silt. Aadressbüroo abiga võis leida peaaegu iga kodaniku elukoha, ka puuduliku aadressiga kirjad võisid nõnda aadressaadini jõuda.

Kuigi pole alust väita, et sõdadevahelisel ajal poleks Euroopas olnud kuritegevust, ei nähtud isikuandmete avalikustamises vähimatki ohtu, eriti, kui tegemist oli tavakodanike, mitte tipp-poliitikute või -ärimeestega. Kuigi ka nende andmed olid toona lihtsalt kättesaadavad.

Seega oli Eestis hästi arenenud statistikasüsteem ning tänases mõistes läbipaistev ja avalik statistika. Statistikaamet avaldas Statistika Kuukirja, kus oli kirjas jooksev statistika ja avaldati ka analüütilisi artikleid. Lisaks ilmusid mahukamad koguteosed, nt „Eesti arvudes“ ja Eestit tutvustavad rahvusvahelised väljaanded mitmes keeles.

Rääkides Eesti elust – rahvastikust, statistikast või elu-olust –, ei saa mööda teravatest ajalistest piirjoontest, mis eristavad tsaariaega, Eesti aega, esimest Nõukogude või Vene aega, Saksa aega, järjekordset Nõukogude aega ja lõpuks tänapäevast Eesti vabariigi aega. Kõik need ajad olid elanike jaoks väga erinevad ja erinev oli ka neil aegadel tehtud ning jäädvustatud statistika. Rahuliku ja muretu arengu aegu on meil olnud kahetsusväärset vähe.

Rahvaarvu muutus enne teist maailmasõda, sõja ajal ja kajastamine statistikas

Teise maailmasõja eelõhtul oli Eesti elanike arv tasapisi suurenenud üle 1,1 miljoni ja – mis kõige märkimisväärsem – eestlaste arv Eestis oli jõudnud miljonini. Siis keegi ei teadnud ega osanud hinnata selle sündmuse ainukordsust ja seetõttu ei tea me ka seda päeva, millal sündis miljon eestlane Eestis. Kuid kolmekümnendate aastate lõpul tõusid Euroopas tormipilved, ähvardas sõjaohj ja Eesti elanikkond hakkas peatselt vähenema: Hitler kutsus baltisakslased iidsele kodumaale. Baltisakslased tegelikult esialgu Saksamaale ei jõudnudki, vaid jäid pidama Poola aladele, mis juba alanud sõja käigus olid kohalikest elani-

kest tühjaks jäänud (tehtud). Eestlaste arvu Eestis see akt-sioon siiski oluliselt ei vähendanud, umbes 17 000 lahkuja seas oli vaid üksikuid eestlastest pereliikmeid või manulisi.

Suvel 1940 alanud esimene Nõukogude okupatsioon (Vene aeg) tähendas avaliku statistika lõppu. Ilmumise lõpetasid kõik statistikaväljaanded. Oletatavasti kolis statistika – vähemalt osaliselt – KGB kartoteekidesse ja arhiividesse. Mingil määral jätkasid tegevust kohusetund-likud statistikaametnikud – nii sellel kui ka järgnevatel aastatel pandi kirja (peaaegu) kõik sünnid, abiellumised ja tsiviilelanike surmad. Mida aga süsteemselt ei regist-reeritud, oli ränne, eriti välisränne, mis omandas nüüd enneolematu, vägivaldse näo. Kõigepealt tsiviilelanike küüditamine, mille ulatus – üle 10 000 inimese (peaaegu 1% toonasest elanikkonnast) – on suurte jõupingutustega tagantjärele kindlaks tehtud. Järgnes sundmobilisatsioon ja nii äsjaste mobiliseeritute kui ka kogu Eesti sõjaväe Venemaale viimine. Selle käigus hukkus tuhandeid mehi kõigepealt teekonnal meritsi üle miiniväljade, hiljem laag-rite ebaloomulikes tingimustes. Lisandus ka tsiviilisikute, eelkõige juhtivtöötajate ja intelligenti poolsunniviisiline „tagalasse evakueerimine“. See samm küll päästis suu-rema osa Eestis elanud 4000 juudi ja kuni 1000 roma elu, kuid samal ajal olid eestlaste inimkaotused Venemaa olu-des hoopis suuremad.

Saksa aeg tõi statistika jälle (vähemalt osaliselt) päeva-valgele. Eesti Statistika kuukiri hakkas taas ilmuma, kuid selle esimene pealkiri oli nüüd saksakeelne. Okupeeritud Eesti arvati Saksa riigi Ida-alade osaks ja Eesti haldus-jaotus korraldati ümber Saksa standardite järgi. Detsembris 1941 korraldati koguni rahvaloendus. Kuigi selles oli küsimusi (möödetavaid tunnuseid) väga vähe, oli loenduse meetoodika rahvusvaheliste standardite kohane. Loenduse tulemusena selgus, et sõja algusest möödunud poolteise aastaga oli Eesti kaotanud umbes 10% elanikkonnast.

Eesti rahvaarv vähenes sõja ajal ka siis, kui rinne oli eemal. Olulisemad põhjused olid nii okupantide terror, mille ohvrite hulka loeti tuhandetes, kuid ka välisränne. Toimus järelümbervasumine, Saksamaa poole lahkus taas üle 10 000 inimese, nende seas ka eestlasi. Oma iidsele

kodumaale lahkusid rannarootslased, jättes maha sadade aastate jooksul koduseks saanud valdused Eesti rannikul ja saartel, neid oli hinnanguliselt 7000. Lisandusid inim-kaotused terroristlike pommirünnakute tulemusena. Sõja ajal vähenes sündimus ja suurenes ka tsiviilsuremus, kuigi Eestis polnud otsest näljahäda ega ka ränki taude.

Inimkaotused 1944. aasta sügisel. Inimtühi maa

Järgmine üleminek oli eriti terav ja valus. Mõningatest optimistlikest lootustest hoolimata sai järjest selgemaks, et Saksa okupatsioon asendub peatselt taas Nõukogude okupatsiooniga. Mõne nädala jooksul 1944. aasta tormisel sügisel põgenes Nõukogude okupatsiooni eest umbes 70 000 Eesti inimest laevadega Saksamaale ja paatidega Rootsi.

Samal ajal löigati Eesti küljest ära suurem osa Setu-maast umbes 50 000 elanikuga ja liideti Vene Föderatsioo-niga. Hilissügisel liideti Venemaaga Tartu rahu lepinguga Eestile määratud Narva jõe tagune piirkond, kus olid elanud peamiselt ingerisoomlased.

Kui palju selle sügise jooksul Eesti oma elanikke kao-tas, ei tea täpselt keegi, sest algas jälle statistika salas-tatuse aeg. Subjektiivne mulje, et Eesti jäi inimtühjaks, oli muidugi petlik. Siiski on rahvastikuteadlased tagantjärele hinnanud, et toonane minimaalne rahvaarv Eestis võis olla 800 000 ja 850 000 vahel, tõenäoliselt elas maapiir-kondades inimesi rohkemgi kui praegu. Eestisse olid jää-nud valdavalt eestlased. Peaaegu kõik vähemusrahvused, sh ka sõja päevil Eestisse toodud ingerisoomlased, olid Eestist lahkunud või ära viidud. Ainult sajandeid Peipsi veeres elanud vanausulistest venelastest oli suur osa oma kodukohale truuks jäänud.

„Kuldse päikse all me elame ...“

Pärast lahingute lõppu ja uue okupatsiooni (anneksiooni) algust läks elu Eestis taas edasi. Need, kes olid kavatse-nud läände pageda, kuid olid paatidest maha jäänud, tulid tasapisi endisesse kodupaika tagasi. Oli ka neid, kes olid küll üle piiri jõudnud, kuid sattusid – vabatahtlikult või

kohustuslikult – tagasi Eestisse. Kelle kodu oli tuleroaks langenud, otsis peavarju tuttavate juures, kuid kiiresti hakati eluasemeid taastama ja korrastama. Vähegi kaela kandvad mehed mobiliseeriti punaarmeesse, paljud peitusid metsa või talutare põranda alla. Loodeti, et kuu-paari pärast olukord selgub, väga paljud lootsid sõja lõppedes sõjaeelse Eesti riigi taastamist, kuid tegelikkus osutus hoopis karmimaks ja paljud mehed elasid metsas üle kümne aasta.

Väga ettevaatlikult püüdsid Eesti inimesed saada teavet välismaale lahkunud omaksete saatuse kohta. Kui oli arvata, et nood on läände jõudnud, oli targem nad hoopistükki maha vaikida, et vältida repressioone. Mõne lähedase kohta jõudis esimene sõnum Eestisse alles aastate, isegi enam kui kümne aasta pärast. Ja isegi siis ohustas see teadmine siinviibijaid, põhjustades täiendavaid liikluspiiranguid.

Keeruline oli lugu ka endiste sõjaväelastega. Nende saatuse ja tulevikuvõimalused sõltusid sellest, missuguses mundris oli sõditud, kuigi mundri valik polnud vabatahtlik, vaid olenes sünniaastast ja õnnelikust või õnnetust juhusest. Pikaks ajaks jäi püsima lõhe rindejoone eri poolel sõdinud Eesti meeste vahele, lahutades mõnigi kord vendi või lapsepõlvesõpru.

Kõigest hoolimata hakkas pärast teist maailmasõda Eesti rahvaarv kiiresti suurenema ida poolt saabuvate sisserrändajate arvel. Siia tulid juhtivtöötajad, kes aitasid Eesti elu kommunistlikele rööbastele seada. Enamik neist olid venelased. Tulid ka väga kehva olukorda sattunud lähinaabrid Peipsi ja Narva jõe tagant, siiani on paljudel meeles kotpoidsid, kes siit kodustele leiba viisid, sõites reisiringide tamburites ja katustelgi. Tulid kaevurid ja tehnilised asjatundjad, et kaevandada Sillamäe kandist uraani esimeste Nõukogude aatomipommide tarbeks. Vajalikus koguses seda maavara küll ei leitud, aga kinniseks, eestlastele suletud ja keelatud piirkonnaks jäi Sillamäe aastakümneteks.

Tuldi ja mindi. Toodi ja viidi. Eesti inimesi saadeti Siberisse pisikeste pahategude ja riigivastaste poliitiliste vaadete eest. Suurim küüditamislane (u 20 000 inimest)

oli 1949. aastal, kui likvideeriti maa sool – veel järele jäänud iseseisvusaegsed (kuskilt tekkis halvustav fraas „klikeaegsed“) ametnikud ja edukamad põllumehed. Eestisse toodi töökäsi järjest kaugemalt. Kuigi Eesti, mida tituleeriti koos Läti ja Leeduga Nõukogude välismaaks, oli ahvatlev, ei sobinud sinne elu kaugeltki kõigile ida poolt tulnutele ning peaaegu pooled immigranetidest lahkusid mõne aja pärast. Siiski nende arv aina suurenes.

Nõukogude rahvaloendused ja statistika

Nõukogude Liidus toimusid rahvaloendused aastail 1959, 1970, 1979 ja 1989. Need korraldati ka Eestis. Kuigi korraldus tuli Moskvast ja esimeste loenduste andmeid seal ka töödeldi ja analüüsiti, olid loendusandmed üldise hinnangu kohaselt korrektsed ja usaldusväärsed. Ainult et neid ei avaldatud, need olid kättesaadavad vaid kitsale teadlaste ja majandustegelaste ning poliitikute ringile.

Tegelikult tehti rahvastikustatistikat Eestis nii sõja ajal kui ka pärast sõda peaaegu katkematult: registreeriti kõik sündid, abiellumised ja lahutused, samuti tsiviilsurmad. Ka inimeste elukohad olid kartoteekides olemas. Isegi välisränne (s.t ränne Eesti NSV ja teiste liiduvabariikide vahel) oli alates 1946. aastast enam-vähem täielikult jäädvustatud.

Iseseisvuse taastamine. Lünk rahvastiku andmetes

Rändeandmetesse tekkis suurem lünk aga iseseisvuse taastamise eel ja järel. Loendusandmed 1989. aasta algusest jäid mõneks ajaks viimaseks usaldusväärseks punktiks Eesti rahvastiku aegrease. Seejärel algas rahvaste rändamine, mida keegi kirja ei pannud. Lahkusid siin tegutsenud üleliidulised ettevõtted koos oma personaliga. Lahkusid sõjaväelased (kes üldjuhul Eesti elanikena kirjas ei olnudki), nendega koos ka perekonnaliikmed (kes olid olnud kirjade järgi Eesti püsielanikud). Lahkusid inimesed, kes ei soovinud jääda Eesti riiki. Suurem osa lahkujatest oma lahkumist ei registreerinud. Oli ka

vastassuunalist liikumist, kuigi vähem. Eestisse, tagasi kodumaale, saabusid paljud Nõukogude Liidu avarustes elanud, töötanud ja karjääri teinud inimesed. Nendegi arvu ei tea keegi täpselt.

Kuigi endiselt registreeriti täpselt sündid ja surmad, ei teadnud keegi tegelikku rahvaarvu. Tõehetk Eesti rahvaarvu kohta saabus alles sajandivahetusel, kui Eesti riik korraldas esimest korda teise maailmasõja järel rahvaloenduse. Ehmatuse oli suur rahvaarv, mis oli jõudnud juba üle poolteise miljoni, oli kukkunud 1,4 miljonini. Vähenemine oli kümne aasta jooksul üle 10% rahvaarvust ja jätkus.

1.3. Eesti statistika Euroopa Liidu statistikasüsteemis

Eesti statistikasüsteemil oli ees kaks orientiiri. Esiteks – taastada sõjaeelse Eesti riigi statistikasüsteemi parimad traditsioonid. Statistika muutus avalikuks ja läbipaistvaks. Taas hakkas ilmuma Statistika Kuukiri. Jooksva statistika andmed avaldati statistikaameti kodulehel avalikuks kasutamiseks. Koguti kokku ja digiti ka ajaloolisi andmeid, nii saadi rahvastikustatistika kohta arvestatava pikkusega aegread, mis algasid juba 20. sajandi 20. aastatest. Publitseeriti (raamatutena) ka kõik nõukogudeaegsete rahvaloenduste andmed.

Teiseks – Eestil oli aeg astuda nüüdisaegsesse statistikamaailma, teha ja pakkuda tarbijatele parima kvaliteediga statistikat sarnaselt Euroopa teiste riikidega. Ka sellega tuldi toime, mõningast tuge pakkus selle juures Rootsi statistikaamet.

Rahvastikuregistri lugu

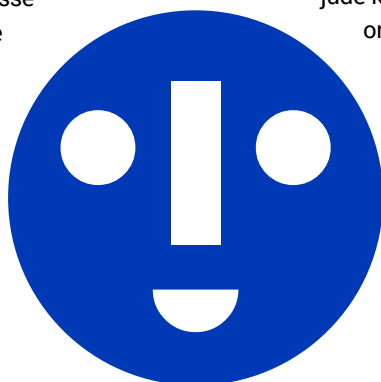
Eelmise sajandi kaheksakümnendate lõpus jõudis statistikute ja rahvastikuteadlasteni teadmine, et mõnel naabermaal on kogu rah-

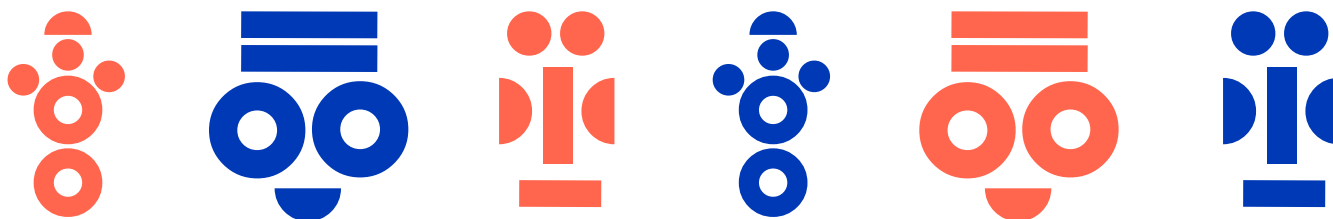
vastiku andmed koondatud rahvastikuregistrisse. Oli selge, et niisugune andmekogu avaks suurepäraseid võimalusi rahvastikuanalüüside tegemiseks. Kuidagi õnnestus saada ka luba ja isegi tellimus Eesti rahvastikuregistri loomiseks. Moodustati teadlaste komisjon rahvastikuregistri kontseptsiooni väljatöötamiseks. Komisjonis tekkis kaks leeri, „demograafid“ ja „küberneetikud“, kes ühist keelt ei leidnudki. Kontseptsioon ja ka register jäi seekord loomata. Tagantjärele tarkusena tuleb kinnitada, et toona oli registrite loomiseks soodne aeg, selleks oli võimalik kasutada ka loendusandmeid, mida edaspidi karmistunud reeglid hiljem enam ei võimaldanud. Kuid kõik polnud siiski veel kadunud.

Tartu statistika- ja matemaatikatudengite jaoks oli statistikaamet üks praktikabaase. Peeter Kuuks, kes 1992/1993. õppeaastal juba statistikaametis (vist osakonnajuhatajana) töötas, oli koos oma sõbramehe-kursusekaaslasega arvutisse sisestanud kõigi rahvahetuskartide andmed. Meenutuseks: 1992. aasta suvel, kui Eestis võeti ametlikult kasutusele Eesti kroon, oli kõigil Eesti püsielanikel võimalus vahetada 1500 rubla 150 krooni vastu – see oli sooduskurs. Isikute identifitseerimiseks tuli täita isikuandmete kaart. Nende andmetega pandigi alus Eesti rahvastikuregistrile. Tõsi, andmete kontroll ja täiendamine, samuti registri õiguste määramine võttis veel mitu aastat aega. Oluline oli, et samal ajal töötati välja ka Eesti isikukoodi ja ID-kaardi (elektroonise isikutunnistuse) kontseptsioon. Kuid toona panid need ise-päiselt talitavad entusiastlikud noormehed aluse Eesti e-riigi arengule. Seda meenutab tõsiasi, et rahvastikuregistri paljude kirjade esmaregistreerimise kuupäev on 1992. aasta – ligi kümmekond aastat varasem rahvastikuregistri töö tegelikust alustamisest.

Rahva ja eluruumide loendus 2000. aastal

Esimene rahva ja eluruumide loendus iseseisvuse taastanud Eestis toimus 2000. aasta 31. märtsil. Loendust valmistati ette pikalt ja põhjalikult, võeti

arvesse Eesti riigi kogemusi sõja eel ja rahvusvahelisi nõudeid (kuigi Eesti veel Euroopa Liitu ei kuulunud). Aktiivselt osalesid loenduse ettevalmistamisel ka Eesti rahvastikuteadlased, kes lisasid mõningaid küsimusi, nt vanemate sünnikoht, esmasünnitamise vanus ja mitu tööga seotud küsimust. Metoodilises mõttes loendus varasematest ei erinenud, vaid toimus küsituleja intervjuuna. Loenduse kvaliteeti hinnati järelküsitlusega ja selgus, et tegemist oli väikese (hinnanguliselt kuni 2%) alakaetusega. Selle, 2000. aasta rahvaloenduse andmete alusel hinnati ka eelmiste aastate rahvaarvu, kuid päris täpselt pole esimeste okupatsioonijärgsete iseseisvusaastate rahvaarv siiski teada.

Registrite buum

Eestis, nagu mujalgi arenenud maailmas, koguti juba eelmise sajandi lõpul igasugustes valdkondades andmeid üpris aktiivselt – lähenes üldine andmestumise aeg. Varem oli andmeid kogutud paksudesse kaustikutesse, siis kartoteegikappidesse ja -sahtlitesse, seejärel leiutati mitmesuguseid nippe, kuidas perfokaartide ja täiendavate vidinate abil andmete kasutamist mugavamaks teha. Kui aga käeulatusse jõudsid personaalarvutid, mis asendasid kohmakaid saalisuurusi suurarvuteid, unustati perfokaardid ja andmekogud kolisid arvutitesse. Eestis tekkis peaaegu korraka hulk andmekogusid: haigekassa andmekogu, hariduse infosüsteem, ehtisregister jne. Ka nende käepärasus ja kasutamismugavus oli vaja läbi mõelda. Kujunes registri mõiste, mis põhjustas rahvusvahelistki arutelu: missugune andmekogu on register? Statistika seisukohast on andmekogu juures oluline, et kõik kirjed selles on identifitseeritud. Eestis võeti kiiresti kõigis registrites identifikaatorina kasutusele ID-kood, mis tekitas registrite koostoime ja süsteemse hea võimaluse.

Suurte silmadega hirmud

Vahel käivad ühiskonnas hoiakud üllatava kiirusega üles alla. Kui veel eelmise sajandi lõpus inimesed oma andmete turvalisusele kõige vähemalgi määral ei mõelnud ja nende pärast ei muretsenud, siis uuel sajandil, vastupidi, tekkis omamoodi andmepaanika. Räägiti andmeleketest, mis olid

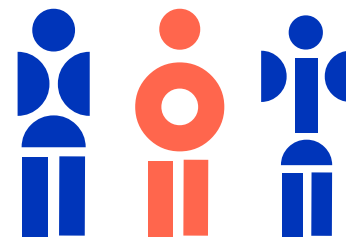
päädinud andmekandjatega (arvuti diskettidega) prügi-kastis, mustal turul müüdavatest andmestikest, mis pidid sisaldama Eesti kõigi inimeste kõiki andmeid jne.

Tegelikkuses tähendas see üpris rangete andmekaitsereeglite kehtestamist. Oluliseks peeti eri andmekogudest pärinevate andmete riskasutuse välistamist. Sellega seoses tekkis uusi muresid. Likvideeriti abordineeritud, see säilis aastaid identifitseerimata andmekoguna, enne kui taas sai õiguse ja võimaluse hakata registrina toimima. Mitmeks aastaks katkes senini edukalt toimunud vähiregistri töö. Andmekaitseamet kahtles registriandmete kasutamise võimaluses rahvaloendusel. Õnneks vahetusid inimesed ametikohtadel ja teisesid hoiakud. Andmekaitse võttis aluseks Euroopas läbi proovitud standardi: statistikutele ja teadlastele tehti andmete kasutamisel piiranguid minimaalselt. Kuigi, mida aeg edasi, seda rangemaks muutusid isikuandmeid üldiselt kaitsevad piirangud, eelkõige seoses andmete avaldamisega.

Rahvaloendus 2011. aastal

Ettevalmistus 2011. aasta rahvaloenduseks algas varakult, esimesed nõupidamised toimusid 2006. aastal. Põhiküsimus oli, kuidas, mis meetodiga see loendus tuleks korraldada. Mitmes maailma riigis, sh meie naabrite juures Rootsis ja Soomes, oli viimasel ajal loendusi korraldatud üsna uudsel: inimesed loeti kokku registritest ja ükselt uksele käimine jäeti hoopiski ära. Niisuguste loenduste maksumus oli hea registrikorraldusega riigis võrdlemisi väike tavalooendusega võrreldes.

Tavalooenduse tegi kalliks mitmetuhandepealine loendajate armee, mis küsitluseks isegi Eesti-suuruses väikeriigis tuli palgata. Kvaliteedi tagamiseks oli loendajatele vaja korralikku väljaõpet. Enam ei tehtud ju seda tööd auasjana ega tasuta, nagu see oli olnud varem. Rahvaloendustele pühendatud nõupidamistel kõlas järjest tungivamalt riigiamtenike nõudmine: korraldagu statistikud seekord loendus registripõhiselt, see on ju palju odavam. See, et Eesti noores rahvastikuregistris ega ka teistes toimivates registrites Euroopa Liidu loendustele kohustuslikke kõiki tunnuseid ei olnud, entusiastlikke ametnikke ei häirinud. Leiti, et

puuduva teabe võib saada ka valikuuringutest, kuidas seda teha, mõelgu statistikud.

Pärast paar aastat kestnud arutelusid, millesse sekkus ka teaduste akadeemia, langetas valitsus siiski otsuse: 2011. aasta rahva ja eluruumide loendus toimub kombineeritud meetodil: kasutatakse nii registreid kui ka küsitlust, küsitlus omakorda toimub isevastamisena internetis ja silmast silma intervjuudena ükselt uksele käivate loendajate abil.

Iseloendamist, mille korral rahvaloendaja jätab loendus-ankeedid loendatavasse peresse, palub need täita ja tuleb neile hiljem järele, katsetati Eestis esimest korda juba 1922. aasta loendusel, kuid kahjuks pole dokumenteeritud selle katsetuse ulatus ega tulemused, samuti pole teada, kas ja kuivõrd seda meetodit 1934. aastal rakendati. Nõukogude rahvaloendustel isetäitmist ei kasutatud.

Aastal 2011 toimus loendus olulisel määral iseloenduse, sest internetiloenduse jaoks oli see ainus võimalus. See tähendas suurt tööd küsimuste sõnastamisel, juhiste väljatöötamisel ja ka tugispetsialistide koolitamisel.

Keegi ei osanud ennustada, kui paljud loendatavad otsustavad loendusankeedi ise internetis täita ja kui paljud jäävad loendajat ootama. Hinnangud olid seinast sein, enamasti siiski konservatiivsemad kui tegelik elu. Internetis iseloendajate arvu alahinnang tähendas väiksemat koormust loendusmeeskonnale, kuid sellega seostus teine probleem: oodatust suurem kogus iseloendajaid internetis tähendas suuremat koormust sidekanalitele ja ka tugimeeskonnale, kes telefonitsi (või internetis) iseloendajaid nõustasid. Tõrkeid tõepoolest ka esines, kuid need likvideeriti kiiresti ja suurendati ka kanalite läbilaskevõimet. Kokkuvõttes oli tulemus – 66% iseloendajaid internetis – igati positiivne, räägiti isegi maailmarekordist.

Siiski selgus, et ka sellel loendusel ei õnnestunud kõiki loendamisele kuulunud inimesi kätte saada, nii et loendus oli taas paari protsendi võrra alakaetud. Isikukoodide kasutamise tõttu ühtegi inimest mitu korda ei loendatud (see oli varasematel loendustel üks alakaetust tasakaalustava ülekaetuse põhjuseid). Tehnoloogiliselt oli välistatud ka see, et välismaal püsivalt elavad inimesed end ise oleks Eesti elanikena loendanud, kuid siiski juhtus, et pereliikmete

andmete põhjal loendati Eesti elanikeks mõned inimesed, kes tegelikult enam Eestis ei elanud.

Loendusandmeid oli vaja täpsustada. Aga see on juba omaette lugu, milleni jõudmiseks tuleb astuda põhimõtteliselt uus samm loendusmetoodikas.

1.4. Registri põhise rahvastikustatistika idee ja põhimõtted

Rahvastikustatistika kaks jalga. Rootsi otsustav samm

Arenenud statistilise kultuuriga riikides on rahvastikustatistika ajalooliselt toetunud kahele jalale.

Ühe neist jalgadest moodustasid regulaarselt toimunud rahvaloendused, mille käigus loendajad käisid majast majja ja küsisid igalt eluruumi valdajalt või leibkonna pealt eluruumi elanike või leibkonnaliikmete arvu ja nende kõiki olulisi tunnuseid. Saadud andmete põhjal arvutati linnades ja riikides elanike arvud ning nende jaotused põhiliste tunnuste järgi – sugu ja vanus, haridus ja usutunnistus – selle alusel, missuguste tunnuste mõõtmist pidas riik vajalikuks selgitada ja küsida.

Rahvastikustatistika teise jala moodustasid mitmesugused nimekirjad ja registreerimisandmed. Näiteks kirjutati kirikuraamatusse üles kõik kihelkonnas sündinud ja ristitud lapsed, aga ka abiellunud paarid. Koostati nimekiri inimestest, kes olid saanud passi. Märkiti üles talud ja neis elavad inimesed. Kirjutati üles linnas elavad inimesed koos nende eluruumi aadressiga. Igal niisugusel nimestikul oli oma kindel eesmärk. Enamasti need statistika „kaks jalga“ kokku ei saanudki ja statistilisi järeldusi tehti valdavalt ainult rahvaloenduste põhjal. Muud nimekirjad tavaliselt statistikuid eriti ei huvitanud, kuigi oli ka erandeid. Üks selline isemõtleja oli John Graunt, kes surmajuhtumite registreerimisandmete põhjal juba 17. sajandil töötas välja elutabeli kontseptsiooni.

Registreerimisandmeid hakati tähelepanelikumalt vaatama Rootsis, kus sajandite vältel oli üpris korralikult rahvastikusündmusi registreeritud ja andmeid hoolsasti säilitatud, kusjuures neid polnud kahjustanud loodusjõud ega vaenuväed. Selgus, et lugedes kokku inimesed, kes loendushetkel olid registrites riigi elusate elanikena kirjas, saadi sama rahvaarv, mis loenduse tulemusena. See tähendas, et rahvaarvu määramiseks piisab loendajate ükselt uksele käimise asemel registrite andmete kokku liitmisest. Sellega oli sündinud registripõhise rahvaloenduse idee.

Tegelikult polnud asi siiski nii lihtne: rahvaloendustel küsitakse loendatavate kohta palju andmeid, registripõhise loenduse korraldamiseks tuleb kõik need andmed mitmesugustest andmekogudest kokku korjata ja neist moodustada terviklik loendusandmestik. Aga kui möödunud sajandi viimasel veerandil algas andmeajastu, siis selgus, et paljudes riikides oli elanike kohta kogutud üsna palju andmeid, mis kõik kokku moodustasid võrdlemisi tõhusa rahvastikukirjelduse. Murekoht oli see, et neid andmeid oli vaja korrastada ja süstematiseerida.

Rootsi riik oli üks esimesi, mis otsustas rahvastikustatistika tegemisel loobuda küsitlustest ja võtta kasutusele registriandmed. Peatselt järgisid seda ka teised riigid, kus statistikat oli sihikindlalt ja järjepidevalt kogutud ning säilitatud.

Registripõhise rahvastikustatistika esimesed sammud Eestis

Eesti statistikutele tundus registripõhise rahvastikustatistika idee igati huvitav ja võimalusterohke, kuid esialgu meil registrite probleemse (kontrollimata) kvaliteedi tõttu loenduseks rakendamatu. Küll aga sobis see loendusandmete täpsustamisel rakendamiseks ja katsetamiseks. Nii kasutati registripõhise statistika meetodit Eesti statistikaametis esimest korda 2011. aasta rahvaloenduse andmete kontrollimiseks ja täpsustamiseks.

Loendustulemuste täpsustamine

Kuigi 2011. aasta rahvaloendus üldiselt õnnestus, oli siiski mingi hulk inimesi loendamata jäänud ja seega

Eesti tegelikku rahvaarvu ei õnnestunud loenduse käigus kindlaks teha. Selmet korraldada järeloendus, nagu eelmisel korral, otsustati kasutada Eestis juba toimivaid registreid loenduse kaetuse hindamiseks.

Erinevalt Rootsist ei olnud Eesti rahvastikuregister loenduse tegemiseks piisavalt täpne, selles oli mitukümmend tuhat „surnud hinge“ ehk kirjeid inimeste kohta, kes olid Eestist lahkunud, kuid polnud oma lahkumist registreerinud. Seega oli rahvastikuregister ülekaetud. Aga 2011. aasta loenduse andmestik oli alakaetud, mingi hulk tegelikult Eestis elavaid inimesi ei olnud ennast loendanud. Kahe andmeallika erinevuse suurus oli hinnanguliselt peaaegu 5% elanikkonnast – need olid isikud, kelle kohta polnud selge, kas nad kuuluvad Eesti rahvastikku ehk kas nad on või ei ole püsielanikud ehk residendid. Kõigi nende isikute kohta koguti andmeid kõigist Eestis juba toimivatest registritest – neid oli selleks ajaks töös juba umbes kümme. Nüüd rakendati diskriminantanalüüsi meetodikat nende isikute hulga, kelle kohta andmed olid vastukäivad: kes rahvastikuregistri andmete kohaselt elasid Eestis ja ometi ei olnud loendusel osalenud. Diskriminantanalüüsi argumentideks (seletavateks tunnusteks) arvasime tunnused, mis näitasid isiku aktiivsust registrites selle aasta jooksul. Nii õnnestus kõigi ebamäärase staatusega isikute jaoks leida tõenäosus, et ta loendushetkel oli Eesti püsielanik.

See katse andis igati usaldusväärse tulemuse. Nende inimeste hulgas, kes olid rahvastikuregistris kirjas Eesti elanikena, kuid jäänud (mingil põhjusel) loendamata, oli umbes 30 000 isikut, kes Eesti registrite andmetel elasid ja toimetasid Eestis: käisid siin koolis või tööl, said pensioni või toetusi, käisid arsti juures või koguni olid hooldekodus. Lisaks selgus, et rahvastikuregistris oli mitukümmend tuhat sellist isikut, kes mitme aasta jooksul polnud endast Eestisse jätnud ainsatki jälge: ilmselt olid nad siit lahkunud. Nii õnnestus võrdlemisi täpselt kindlaks teha rahvaloenduse ajal, s.t ühtlasi 2012. aasta algul Eestis püsivalt elavate inimeste arv – Eesti rahvaarv. Esialgu siiski loendusandmeid ei parandatud.

Jooksva rahvaarvu registripõhine hindamine. Residentsuse indeks

Järgmine küsimus oli, kuidas teha selgeks rahvaarv (residentide ehk püsielanike arv) järgmisel aastal. Tavapärane, traditsioonilise loenduse korral rakendatav meetodika on lihtne: lähtudes loendusel kindlaks tehtud rahvaarvust liidetakse juurde aasta jooksul sündinud ja sisserännanud, lahutatakse surnud ja riigist lahkunud ning võetakse arvesse ka iga inimese vananemine ühe aasta võrra. Aga kui välisrändurid, eriti riigist lahkujad, enesest teada ei anna, pole niiviisi õiget tulemust võimalik saada. Sel juhul tulebki igal aastal riigi elanike arvu hinnata, kasutades nende aktiivsust registrites ehk elumärke.

Iga potentsiaalselt rahvastikku kuuluva isiku jaoks arvutatakse elumärkide (binaarsete tunnuste) lineaarkombinatsioon, nn residentsuse indeks, mis on interpreteeritav kui isiku rahvastikku kuulamise tõenäosus. Isik on resident ehk kuulub rahvastikku, kui vastav tõenäosus ületab statistiliselt hinnatud lävendi. See mõttekäik – iga potentsiaalse rahvastikku kuuluva isiku jaoks igal aastal residentsuse indeksi arvutamine – saigi registripõhise rahvastikustatistika kontseptsiooni aluseks, mida rakendatakse statistikaametis alates 2016. aastast.

Registripõhise rahvaloenduse meetodika eripära Eestis

Registripõhise rahvastikustatistika ideed on väga lihtne rakendada riikides, kus on korrektne rahvastikuregister, mille põhjal saab igal hetkel selgeks teha kõigi kodanike elukoha ja nende viibimise kodumaal.

Vaja on ka loendustunnuseid sisaldavaid teisi registreid ja kõigi registrite ühilduvust. See eeldab, et riigis on korralikud registrid ja kõrgel tasemel registrikultuur. Kahjuks pole see nii kõigis riikides.

Registripõhine rahva ja eluruumide loendus (REGREL). Suur lootus meetodikaprojektile

Kuigi 2011. aasta rahvaloendus korraldati Eestis kombineeritud meetodil ja registreid kasutati peamiselt abivahendina, oli ikka õhus registripõhise rahvaloenduse idee. Järjest suurem hulk riike korraldas loenduse registrite abil elanikke küsitlemata. Selgeks sai ka, et esmakordne registripõhine loendus nõuab pikka (vähemalt kümneaastast, kinnitasid Soome kolleegid) ettevalmistusperioodi ega ole ka sugugi odav.

Eestis algaski ettevalmistustöö 2021. aasta registripõhiseks loenduseks juba enne 2011. aasta loendust. Riik tellis teadlastelt mahuka projekti, mille raames pidi välja töötatama Eesti tingimuste vastava registripõhise rahva ja eluruumide loenduse meetodika. Teadlaste rühm, kes konkursi võitis, tegelikult siiski uudset meetodikat ei esitanud. Mahuka, nii registreid kui ka nendega seotud seadusi süvitsi analüüsiva töö peamine tulemus oli väide, et Eestis pole registripõhist loendust võimalik korraldada. See tulemus kordas olulisel määral 2011. aasta loenduse meetodika valiku aluseks olnud mõtteid ja argumentatsiooni ega andnud olulisi sisulisi soovitusi edasiseks tööks. Suurim kasu sellest projektist oli olemasolevate registrite vajakajäämiste ja puuduste detailne kirjeldamine.

Registripõhise loenduse ettevalmistustöö statistikaametis

Meetodikaprojekti eitavast hinnangust hoolimata seadsid statistikaameti töötajad eesmärgi korraldada loendus registripõhiselt – samuti, nagu seda olid juba korduvalt teinud naaberriigid Põhjamaades ja nagu kavandasid teha ka naabrid Baltikumis. Selle aluseks oli arusaam, et Eestis on vajalikud registrid olemas ja ühilduvad omavahel, kuid neis sisalduvad andmed ei ole täies ulatuses usaldusväärsed. Selle olukorra üks põhjuseid oli ka registrite noorus – neid

oli veel vähe aega kasutatud. Statistikaameti töötajatel tuli välja töötada originaalne registripõhise rahvastiku-statistika meetodika, mida oli sisuliselt alustatud juba enne 2011. aasta loendust. Selle meetodika sõlmpunkt on registriandmete täpsustamine registrite ühiskasutuse teel.

Loenduse ettevalmistamise käigus selgitati, missugustest registritest oli võimalik saada infot loendustunnuste moodustamiseks, koostati algoritmid ja realiseeriti need. Algas tihe koostöö Eesti registrite ja andmekogudega: kontrolliti salvestatud andmete kvaliteeti, tehti parandus-ettepanekuid, töötati ühtse meeskonnana – selle oluline tulemus oli kõigi registrite kvaliteedi oluline paranemine. Õnnestus ka saavutada mõne täiendava, statistika jaoks hädavajaliku tunnuse registreerimine, näiteks kanti registrisse ka töötamise kohtade andmed, mis suurtes asutustes erinevad peakontori asukohast. Väga suur, hulk aastaid kestev töö oli kõigi eluruumide ja ettevõtete aadresside korrastamine ning reaalsete ja registriandmete ühitamine. Kõigi elamute, asutuste ja muude ehitiste aadresside info esitati koodidena. Koodide süsteem oli juba varem loodud ka ettevõtete jaoks, ettevõtlikoodidega olid varustatud ka talud ja üksikettevõtted. Edulugu oli andmevahetuskeskonna X-tee edukas toimimine. Nii jõuti olukorrani, et olulised registrid olid koodide abil omavahel vastastikku seotud ning moodustasid ühtse süsteemi.

Mured elukoha ja leibkonna andmetega

Registrite kvaliteedi kontrollimisest hoolimata jäi Eesti registrite süsteemi alles must plekk: rahvastikuregistris oli (ja on ka praegu) arvestatav hulk aadresse, mis ei ole kooskõlas inimeste tegelike elukohtadega, kuid mille parandamine ei ole rahvastikuregistri võimuses. Registreeritud elukoha vastavust tegelikule elukohale Eestis ei kontrollita, seega märkisid inimesed endi elukohaks sageli eksliku, mingis mõttes soodsama aadressi. Näiteks lapsed registreeriti elama hea kooli lähedale. Kui linn võimaldas

oma elanikele tasuta bussisõitu, eelistati elukoht registreerida sellesse linna. Maakodusse registreeriti elukoht siis, kui see võimaldas soodsamat (laeva)sõitu jne. Ekslik eluruumi aadress põhjustab omakorda ka vigu leibkondade koosseisu määramisel. Siit tuleneski kõige keerukam ülesanne loendusmeetodika ettevalmistamise käigus: kuidas täpsustada ja parandada registrites esinevaid ebatäpseid elukohaandmeid?

Partnerlus- ja paiknemismärgid ning nende rakendamine

Selle ülesande lahendamiseks vajalikud andmed saadi taas registritest: partnerlusmärgid, mis põhimõtteliselt seovad abikaasasid või elukaaslasi (näiteks ühine laps), paiknemismärgid, mis seovad inimesi eluruumidega (näiteks omandussuhe kinnistusraamatus või eluruumiga seotud arвете maksmine), lisaks veel kohamärgid, mis inimesi omavalitsusega seovad (perearsti asukoht) ja inimesi omavahel siduvad lähedusmärgid (näiteks vastastikune retseptiravimite ostmine). Ükski neist märkidest ei kinnita seost täielikult, vaid kõik need märgid näitavad seoste tõenäosusi, samuti nagu elumärgid näitavad residentsuse tõenäosust.

Ülesanne oli moodustada leibkonnad ehk leida peretuumad ja leibkondade lisaliikmed (kui neid on), selgitada, missugused täiskasvanud lapsed elavad koos vanematega ja lõpuks ka kõigile leibkondadele määrata eluase, kus nad realselt (tõenäoliselt) elavad. Seega tuli lahendada kompleksne ülesanne, mis sisaldas niihästi leibkondade koostise kui ka eluruumi määramist kogu Eesti rahvastiku jaoks ehk enam kui 600 000 leibkonna kohta.

See ülesanne lahendati graafiteooria abil ehk leiti objektirühmad, kuhu kuulusid isikud, kes tõenäoliselt moodustasid omaette leibkonna koos nende elukohaks oleva eluruumiga (ja mitte muid objekte). Ootuspäraselt paigutas see paiknemisalgoritm suure osa leibkonda-

dest rahvastikuregistris registreeritud eluruumidesse, kuid ilmnis ka erinevusi. Partnerluse andmete abil õnnestus oluline osa elukoha registreerimise vigadest tulenevaid leibkondade (eriti perekondade) andmeid parandada. Loodud algoritmi ja selle abil saavutatud tulemuste peale aplodeerisid küll kolleegid välismaalt, kuid kodumaised kolleegid, kes olid ennustanud registripõhise loenduse teostamatust, polnud kriitikaga kitsid, sest paiknemisindeksi põhjal määratud elukohad ei ühtinud kõigil isikutel nende ütlustel põhineva elukohaga, mille andmed olid saadud uuringute käigus. Siiski polnud alati põhjus ebatäpne paiknemisindeks. Analüüsid on näidanud, et ka ütlustel põhinevad elukohad pole alati need, kus tegelikult elatakse.

1.5. Rahva ja eluruumide loendus Eestis 2021

Loenduse meetodika

Rahvaloenduse meetodika eesmärk on üldiselt tagada võimalikult õigete andmete saamine võimalikult kõigi loendamisele kuuluvate inimeste ja eluruumide kohta. Loomulikult sõltub meetodika väga oluliselt sellest, kuidas on rahvaloendus korraldatud. Traditsioonilise, ükselt uksele loenduse korral on oluline, et loendajad leiaksid üles kõik eluruumid ja suudaksid kõiki elanikke veenda loendusel osalema. Tähtis on loendajate kohusetundlikkus ja sihikindlus. Ka kirja või interneti teel korraldatava loenduse juures on oluline kõigi loendatavateni jõuda, milleks on vaja posti- või internetaadresside täielikku loetelu.

Loendusankeetide isetäitmise korral on väga oluline esitada ankeetküsimused selgelt ja vormistada täpselt, et välistada arusaamatusest tekkivaid eksitusi. Igal juhul on edukaks loenduseks väga tähtis loendatavate motivatsioon ja koostöövalmidus. Loendusel osalemine on üldiselt kohustuslik, mõnes riigis isegi karistatakse loendusest keeldujaid.

Juba 2011. aasta loenduse eel küsisid paljud inimesed loenduse korraldajatelt, miks küsib riik elanikelt andmeid, mida on kord küsitud ja saadud. See tähendab, et Eesti elanike seas oli juba siis valmisolek registripõhiseks loenduseks.

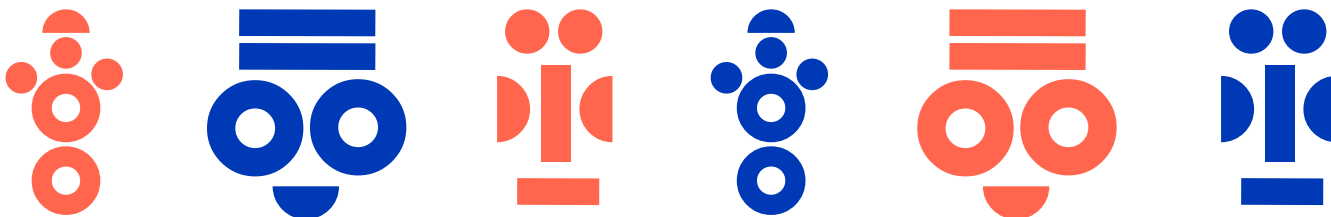
Registripõhise loenduse korral on aga meetodika sõlmpunktid ja probleemid seotud registrite kvaliteedi, korrektsuse ja koostoimega, samuti on väga tähtis hästi toimiv andmevahetuse keskkond, meetodiline tervikpilt ja IT-tugi.

Otsustamine

Otsus, et 2021. aasta rahva ja eluruumide loendus toimub registripõhiselt, langetati sisuliselt juba 2011. aasta loenduse ettevalmistamise ajal, kui selgus, et 2011. aasta loendust registripõhiselt teha ei suudeta. Nii hakatigi kohe ette valmistama järgmise loenduse tegemist registripõhiselt.

Teiste riikide kogemustega tutvudes sai selgeks, et Eesti registrite süsteem on üsna mitmeski mõttes paremas seisus, kui oli mõne naabri oma, kes siiski julgelt registripõhise loenduse suunas tüüris. Eriti hinnatav oli Eesti aadressikoodide süsteem, mida hakati looma juba enne 2011. aasta loendust. See muutis lihtsaks isikute sidumise eluruumidega ja oli märksa paindlikum ning koostööntkem senini kasutatud (ja suures osas riikides tänini kasutatavast) postiaadresside süsteemist.

Siiski polnud langetatud otsus lõplik, sest registripõhise loenduse vastu negatiivselt meelestatud teadlaste rühm pidas õigemaks korraldada loendus traditsioonilisel viisil. Nende arvamust toetasid ka mõned teised loendusandmetest huvitatud teadlaste rühmad. Lõpuks tehtigi otsus kombineeritud meetodi kasuks, mille korral tuli lisaks registritele korraldada ka osa tunnuste selgitamiseks küsitlus. Kõne alused nn lisaküsimused ei kuulunud loenduse rahvusvaheliselt kokku lepitud programmi, vaid lisati Eestis mõeldavate loendustunnuste hulka, tuginedes rahva ja eluruumide loenduse seadusele, kuhu need olid Eesti teadlaste soovil lisatud enne 2011. aasta rahvaloendust.

Loenduse üldkogumi määramine erinevate meetodikate korral

Traditsioonilise loenduse korral ei ole loenduse üldkogumi määramine omaette ülesanne, üldkogumi moodustab kõigi loenduse käigus tegelikult loendatud isikute hulk. Samuti määratakse eluruumide üldkogum – see on loendatud (asustatud ja asustamata) eluruumide kogum. Registripõhise loenduse korral on olukord teine: rahvastiku üldkogumiks sobib rahvastikuregistri kirjade arv või moodustatakse üldkogum erinevate registrite põhjal.

Sel juhul algab registripõhine loendus erinevalt traditsioonilisest loendusest loenduse üldkogumite määramisest ehk rahvaarvu ja eluruumide arvu statistilisest hindamisest, see on samm, milleni traditsioonilise loenduse korral jõutakse pigem loenduse lõpus. Loenduse üldkogumi määramiseks kasutatakse varem kirjeldatud jooksva rahvaarvu registripõhist hindamist.

Loendusel mõõdetavate tunnuste leidmine registritest

Oluline küsimus registripõhise loenduse kavandamisel on, kas leidub iga loendustunnuse korral register, mis sisaldab selle kohta andmeid. Kui leidub, järgnevad täiendavad küsimused, millele tuleb vastus leida. Kas registris kajastatav tunnus on täpselt sama, mis loendusel vajalik tunnus või tuleb seda teisendada? Kas registris sisaldub teave kõigi loendamisele kuuluvate isikute (objektide) kohta või on register alakaetud? Missugune on registriandmete kvaliteet, kas see sisaldab (süsteemseid või juhuslikke) vigu või andmelünki ja kui, siis kui palju? Registri enese töötajate võimalused vigade avastamiseks ja nende parandamiseks on (andmekaitse kitsenduste ja vahendite nappuse tõttu) võrdlemisi piiratud. Kui on võimalik kõrvutada ja võrrelda mitme registri andmeid (see võimalus on statistikaametis), siis on ka vigu leida lihtsam.

Iga loendustunnust ei ole võimalik vahetult mõne registri põhjal moodustada, vahel on ühe tunnuse moodustamiseks tarvis kombineerida mitme, mõnikord isegi enam kui kümne registri andmeid. Arusaadavalt on vaja sellise tunnuse väär-

tuse leidmiseks keerukat algoritmi. Paratamatult on igas registris ka lünki – puuduvaid väärtusi. Kuigi andmelünkade põhjustatud infokadu on võrdlemisi väike, on täieliku andmestikuga töötamine alati hõlpsam ja seetõttu asendatakse puuduvad väärtused arvutuslikega: tehakse imputeerimine, kasutades selleks statistikas välja töötatud eeskirju, mis olemasolevaid andmeid kasutades prognoosivad puuduva väärtuse väga täpselt.

Tänu pikaajalisele eeltööle ja heale koostööle registripidajatega õnnestus statistikaameti loendusmeeskonnal 2021. aastal saada Eesti registritest info Euroopa Liidu kõigi kohustuslike loendustunnuste (ja ka mõne lisatunnuse) kohta. Enamasti olid need andmed ka väga kvaliteetsed ja usaldusväärsed, nii et täitmist vajavaid andmelünki oli moodustatud andmestikus väga vähe. Aga ...

Elukoht, leibkond ja perekond

Lisaks riigi püsielanikele loendatakse rahva ja eluruumide loendustel veel perekondi, leibkondi ja elurume. Need mõisted on kõik omavahel seotud. Kitsaim on perekonna mõiste.

Perekond on partnerite või abikaasade paar lastega (lapsega) või lasteta või üksikvanem laste või lapsega. Perekonna määratluses pole oluline pereliikmete vanus, kuid oluline on üheskoos elamine.

Leibkonna mõiste on laiem. Leibkonna moodustab ka üksik elav isik, samuti moodustab perekond koos mõne sellesse mitte kuuluva, ent samas eluruumis elava isikuga leibkonna. Leibkond võib koosneda ka mitmest üheskoos elavast perekonnast. Seega on ka leibkonna korral tähtsaim üheskoos elamine.

Uuringutes lisatakse leibkonna definitsioonile veel lisatingimusi, nt ühine majandamine või ühine toidu tarbimine – see on nn traditsiooniline või majanduspõhine leibkond. Mõlemad leibkonna määratlused on rahvusvaheliste kokkulepete kohaselt korrektsed ja eurolliidus lubatud ka rahvaloendustel kasutada. See, kui palju erinevalt defineeritud leibkondade jaotused omavahel erinevad, oleneb riigi olmekultuurist ja tavadest. Eestis oli kahe leibkonnatüübi arvukuse erinevuse hinnang 2011. aastal umbes 6%.

Registripõhise rahva ja eluruumide loenduse korral ei saa traditsioonilist määratlust kasutada ja leibkonnaks

peetakse lihtsalt ühises tavaeluruumis elavate isikute kogumit. Siin välistab täpsustus „tava“ asutused, nagu hooldekodud, pikaravihaiglad, vanglad, kloostrid – nendes elavad isikud moodustavad asutusleibkonnad, mis oluliselt erinevad tavalistest leibkondadest.

Eluruumide kohta on Eestis andmed olemas, mis võimaldasid moodustada korrektse eluruumide üldkogumi, kuid leibkondade ega perekondade kohta registrit ei ole. Niisuguseid registreid pole enamikus riikides, kuid enamasti on elanikel kohustus elukohta vahetamisel oma uus elukoht omavalitsusele ehk riigile teatada, s.t registreerida ja seda kohustust üldiselt ka jälgitakse. Sellega on üheselt määratud ka eluruumipõhine leibkond, kuhu isik kuulub. Ka Eestis on inimestel kohustus oma elukoht rahvastikuregistris registreerida, aga selle kohustuse täitmist ei kontrollita ega meenutata, mistõttu pole registreerimisandmed alati täpsed. Eluruumiga on üheselt määratud ka leibkonna koosseis, seetõttu ei vasta ka kõigi eluruumipõhiste leibkondade registri põhjal määratud koosseis tegelikkusele.

Eesti 2021. aasta rahva ja eluruumide loenduse meetoodilise ettevalmistuse juures oligi üks keerukamaid ülesandeid leibkondade ja nende elukohtade tuvastamise algoritmi – paiknemisalgoritmi – väljatöötamine, testimine ja käivitamine.

Paiknemisalgoritmi abil jaotati elanike üldkogum eluruumidesse. Sealjuures kasutati Eleringi elektrimõõturite andmeid, mis võimaldasid välja selgitada tegelikult kasutatavad eluruumid – neid oli umbkaudu kolmveerand kõigist olemasolevatest eluruumidest, ülejäänud on üksnes hooajaliselt kasutusel või ka hoopis tühjad.

Rakendatud algoritm kinnitas suurema osa elanike aadressi õigsust rahvastikuregistris, kuid muutis ära ka hulga ekslikke aadresse. Näiteks väikesaartele oli registreeritud elanikke, kelle saarel asuvad eluruumid ei olnud kogu aasta kasutusel ja kes olid märksa tihedamini seotud hoopis kogu aasta kasutatava eluruumiga Tallinnas või Tartus. Niisugused elukohta registreerimise vead loendusandmestikus parandati.

Statistikaseadus ja isikuandmete kaitse seadus on tänapäeval karmid. Avastatud registreerimisvigu ei tohtinud ega teatatudki rahvastikuregistrisse ega ka asjaomastele

inimestele. Küll aga võeti need arvesse rahvaloenduse väljundtabelites ja riiklikus statistikas. See tekitas ka väikse protestilaine: omavalitsused, mis statistikaameti andmetel niiviisi elanikke kaotasid, polnud selle üle rõõmsad ja pahandasid rahvastikukao pärast. See viib mõttele, et nähtavasti on otstarbekas tulevikus võtta rahvastiku paiknemisel arvesse ka elanike sesoonseid elukohti.

1.6. Täiendavad tunnused

Teadlastele loendusandmetest ei piisa

Loendusel mõõdetavad tunnused on Euroopa Liidu tasemel rahvusvaheliselt kokku lepitud ja valitud välja nii, et kirjeldada riigi rahvastikku igakülgselt, kuid võimalikult ökonoomselt. Kuid lisaks neile rahvusvaheliselt kokku lepitud tunnustele soovivad mitme riigi teadlased sageli mõõta teisi tunnuseid, mis selles riigis tunduvad olevat eriti olulised. Enamasti mõõdetakse neid nn lisatunnuseid loendusega kooskõlastatud valikuuringu käigus, sest täiendavate tunnuste lisamine loendusele muudab selle niigi kalli statistikatöö veel kallimaks. Valikuuringut loenduse täiendamiseks kasutati ka Nõukogude võimu korraldatud loendustes.

Valikuuringut saab kasutada põhimõtteliselt kahel viisil. Üks võimalus on võtta kasutusele loendusest sõltumatult, kuid sellele lähedasel ajahetkel tehtud valikuuringu sobivad andmed. Teine võimalus on täiendada loendust, tehes sellega koos spetsiaalne uuring vajalike lisatunnuste määramiseks. Mõlemad variandid on rahvusvaheliselt aktsepteeritavad, neist esimene odavam, kuid meetoodiliselt keerukam, teine ressursimahukam, kuid ette planeeritava täpsusega. Vaatleme alljärgnevalt nimetatud meetodeid üksikasjalisemalt.

Uuringus mõõdetud tunnuse kasutamine loendusel

Mida saab teha registripõhise loenduse kavandaja sel juhul, kui mõnd loenduse jaoks vajalikku tunnust ei leidu üheski registris? Olukorra võib päästa, kui seda tunnust

on äsja mõne uuringu käigus mõõdetud. Uuringu käigus saadakse mõõtmistulemused küll vaid valimisse kuuluvate isikute jaoks, keda on üldkogumist palju vähem, see tähendab, et iga valimi objekt esindab suurt hulka üldkogumi objekte. Seda esindamise määra näitab valimi eeskirja põhjal arvutatud laiendustegur. See tähendab, et kõigi vaadeldavat tunnust sisaldavate tabelite sagedused tuleks korrutada laiendusteguritega.

Selline lahendus sobib suuremate objektirühmade jaoks, ei sobi ega ole teostatav väikeste objektirühmade (külad, rahvus- või religioonirühmade korral). Sellele ülesandele on sobivaid meetoodilisi lahendusi pakkunud Hollandi statistikud, kes on juba mitme loendusvoor korral rakendanud registripõhist loendust, hoolimata tõsiasjast, et kõiki loendustunnuseid Hollandi registritest pole võimalik saada. Puuduvad loendustunnused on hinnatud valikuuringute põhjal.

Lisatunnuste mõõtmise valikuuring

Metoodiliselt lihtsam on kavandada loendusega seotud valikuuring täiendavate tunnuste mõõtmiseks. Sel juhul on tarvis koostada valim nii, et kõigis loenduse seisukohast olulistes elanikerühmades oleks vastajaid küllalt palju, saamaks uuritava tunnuks vajaliku täpsusega hinnang.

Korrektne valikuuring võimaldab saada nihketa (süsteemata ilise veata) hinnangud kõigile vajalikele sagedustele ja hinnata ka hinnangute täpsust.

Valikuuringu ja vabatahtliku uuringu kombinatsioon

Mahukat veebiuuringut on keeruline teha, sest Eestis puudub täielik ja ajakohastatud meiliaadresside loetelu. Seepärast kasutatakse sageli veebiuuringutes vabatahtlikku valimit: küsimustik avalikustatakse ja lubatakse vastata kõigil soovijatel.

Aga vabatahtlikud vastajad ei esinda kogu rahvastikku, vaid selle erilist, harimat ja aktiivsemat osa. Seda tuleb arves-

tada kõigis hinnangutes ja järelduste tegemisel. Selleks töötasid statistikaameti metoodikud välja originaalse metoodika, mille kohaselt omistati vabatahtlikele vastajatele arvutuste käigus kavandatud valimi liikmetest erinev kaal. Piltlikult öeldes: kavandatud valimi iga liige esindas umbes 200 enesesarnast isikut, vabatahtliku valimi iga liige ainult iseennast. Loendajad tegid suurt tööd, et kavandatud valimi kõiki liikmeid (põhiliselt telefonitsi) kätte saada.

Eesti teadlaste huvitunnused

Eesti teadlased on (juba alates esimestest, 1922. ja 1934. aastal toimunud loendustest) olnud väga aktiivsed loendusel mõõdetavate tunnuste loetelu täiendamaks. Kõigil Eestis korraldatud loendustel on tehtud kindlaks vastajate rahvus ja emakeel (kodu- ja tavakeel), mis tänapäeval rahvusvaheliselt kohustuslike tunnuste hulka ei kuulu. Need, samuti iga inimese põlvnemist (vanemate ja vanavanemate sünniriik) iseloomustavad andmed saab Eestis määrata registrite põhjal. Keerukam on aga olukord võõrkeelte ja eriti murdekeelte oskusega – viimast ei ole üheski registris kirjas. Täielikku andmestikku pole ka Eesti inimeste religiooneelistuste kohta. Ka teadlastele huvi pakkuva tervise enesehinnangu kohta on ainus võimalus saada infot küsitlemise teel.

Nii otsustatigi 2021. aasta rahva ja eluruumide loendusel lisaks registripõhisele loendusele samal ajal teha täiendavate tunnuste valikuuring. See uuring koosnes kohustuslikust võrdlemisi suuremõdulisest kihtvalimist (ligi 40 000 leibkonda) ja vabatahtlikust internetis täidetavast valimist. Kohustuslikku valimisse kuuluvate leibkondade ja isikute info kogumiseks kasutati internetiküsitlusele lisaks telefoniküsitlust, mis tagas selle valimiosa piisava kaetuse. Mõlema valimiosa kaalutud andmete kasutamine võimaldas saada uuritavate tunnustele nihketa ja hea täpsusega hinnangud.

2. Eesti rahvas 2021. aastal – rahva ja eluruumide loenduse tulem

Pärast järjekordse loenduse lõppu on ajakirjanikel kombeks loenduse korraldajatelt ja statistikutelt küsida, mis oli seekord kõige üllatavam tulemus. Järjest kindlamalt on vastus ette teada: mingit üllatust ei olnud.

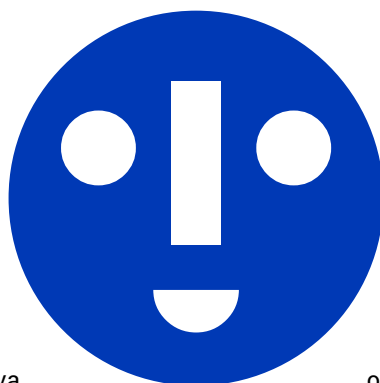
Statistikud jälgivad Eesti rahvastiku arengut pidevalt, nii rahvaarvu kui ka rahva jaotust oluliste tunnuste järgi mõõdetakse igal aastal, sündesurmasid isegi kuu täpsusega. Selles mõttes kaotavad rahvaloendused tasapisi oma uudsust või koguni põnevust, mis nende andmete avaldamisel oli kümnendeid tagasi. Aga siiski on see kokkuvõtte tegemise ja võib-olla ka tagasipilgu heitmise ja järelemõtlemise hetk.

2.1. Kui palju meid on – mehi ja naisi, noori ja vanu?

Rahvaloenduse loendushetk

Eestis oli 2021. aasta loenduse kriitiline hetk 31. detsember 2021 kell 00.00. Seega – mitte uusaasta saabumise hetkel, vaid 24 tundi enne seda. Sellega seoses tekib küsimus, mis aasta seisust me tegelikult räägime, kui räägime 2021. aasta rahvaloendusest.

Eestis toimus loendus aasta viimasel päeval, seetõttu oleks ekslik käsitleda loenduse andmeid kui rahvastiku pilti 2021. aasta alguses (nagu sageli statistilisi andmeid tõlgendatakse). Tegelikult on juba loendusele järgnev päev 2022. aasta ja suur osa statistikat esitatakse aasta esimese päeva seisuga. Niisiis iseloomustavad kõik loendusandmed pigem 2022. aasta algust: inimeste arv muutus ühe ööpäeva jooksul sündide ja surmade tõttu vaid maksimaalselt paarikümne võrra, teised näitajad aga üldiselt ei muutunud. Samasugune oli loendushetke valik eelmise, 2011. aasta loenduse ajal, seega kahe viimase loenduse vahele jääb Eestis täpselt kümme aastat.

Rahvaloendust on võrreldud rahvastikku loendushetkel jäädvustava portreefotoga. Et saada rahvastikust ning selle arengust selgem ja sisukam pilt, piilume ka varasemaid pilte ja kõrvutame neid andmeid viimase rahvaloenduse andmetega.

Kõik esitatud andmed, mille kohta pole muud ajamäärust märgitud, iseloomustavad olukorda loendushetkel ehk 31. detsembril 2021.

Rahvastiku jaotus soo ja vanuse järgi

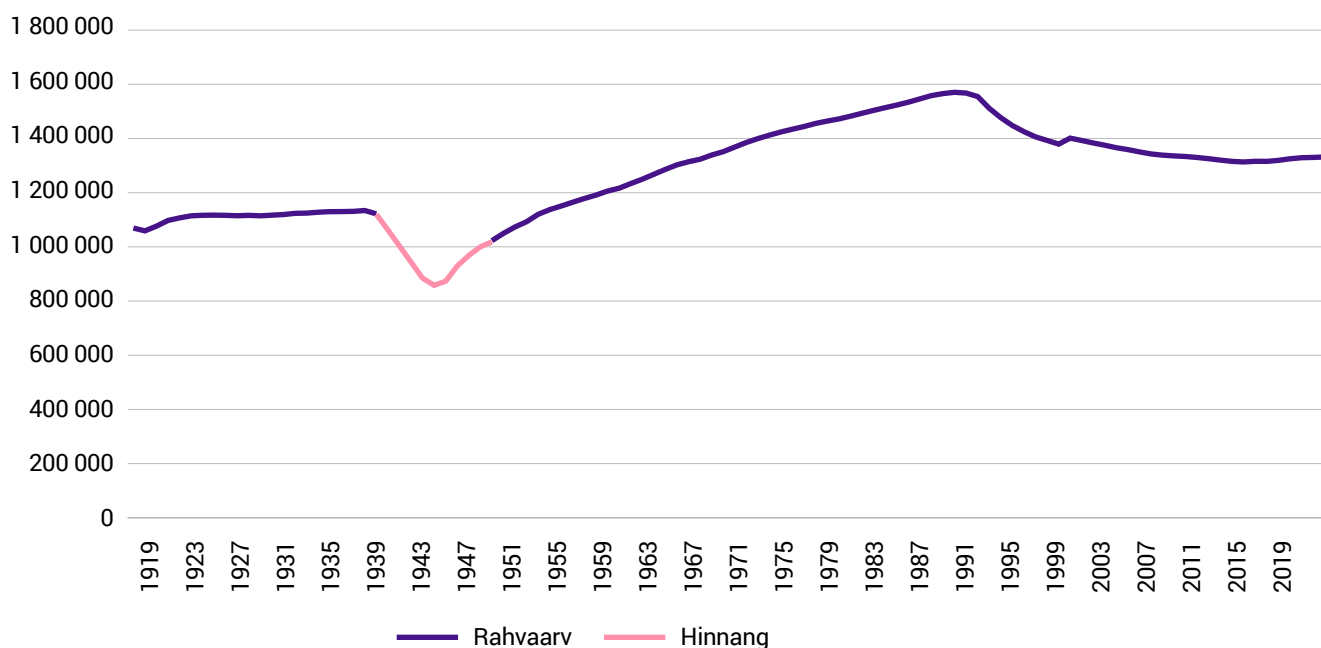
Loendushetkel oli Eesti rahvaarv 1 331 824 inimest ehk 0,017% Maa rahvastikust. Eesti rahvastiku osatähtsus Maa rahvastikust on järjest vähenenud. Esimese loenduse ajal 1881. aastal oli see umbes 0,05% ja 1950. aastal 0,04%, kuid Maa elanikkonna kiire kasvu tulemusena viimase 70–75 aasta jooksul on Eesti rahvastiku osatähtsus peaaegu kolm korda vähenenud. Kas see on murettekitav sõnum? Tegelikult tekitab muret Maa rahvastiku kasv, mis õnneks tänapäeval aeglustub, kuid mitte Eesti osatähtsus.

Kuidas on Eesti rahvaarv muutunud viimase sajandi jooksul?

Alates Eesti Vabariigi rajamisest 1918. aastal on siin Eesti kohta põhjalikku ja järjepidevat statistikat tehtud, üksikasjalikud rahvaarvu aegread on olemas alates esimesest Eesti rahvaloendusest 1922. aastal, kuid andmete jadasse tekkis lünk teise maailmasõja aastatel.

Rahvastiku arvestus taastati alles 1950. aastal, vahepealsete aastate kohta on olemas ainult hinnangud (joonis 1). Mõnesugune segadus oli rahvaarvuga ka vahetult pärast iseseisvuse taastamist eelmise sajandi 90. aastatel, kui toimus ulatuslik registreerimata välisränne.

Jooniselt 1 on näha, et Eesti rahvastiku kaotused teise maailmasõja tulemusena olid rahvaarvuga võrreldes väga suured, sõjajärgne beebibuum, mis suurel määral taastas Euroopa rahvastiku, jäi okupeeritud Eestis olemata ja aastail 1945–1990 suurenes rahvaarv võrdlemisi intensiivselt sisse- ja välisrände tulemusena. Alates 1960. aastate lõpust oli Eestis loomulik iive enamikul aastatest napilt positiivne,

Joonis 1. Eesti rahvaarvu muutumine, 1919–2019.

sesta võimendas järjest varasem sünnitamine. Maksimaalse taseme saavutas sündimus 1980. aastate lõpul, kui oli nn laulva revolutsiooni beebibuum, mis aga peatselt asendus sündimuse langusega allapoole taastaset. Järgnes väljarände ja rahvaarvu vähenemise periood, mis kestis kuni 2015. aastani, kui toimus nn rändepööre – sisserränne (olulisel määral tagasiränne) muutus väljarändest suuremaks.

Rahvastik tänapäeva Eestis

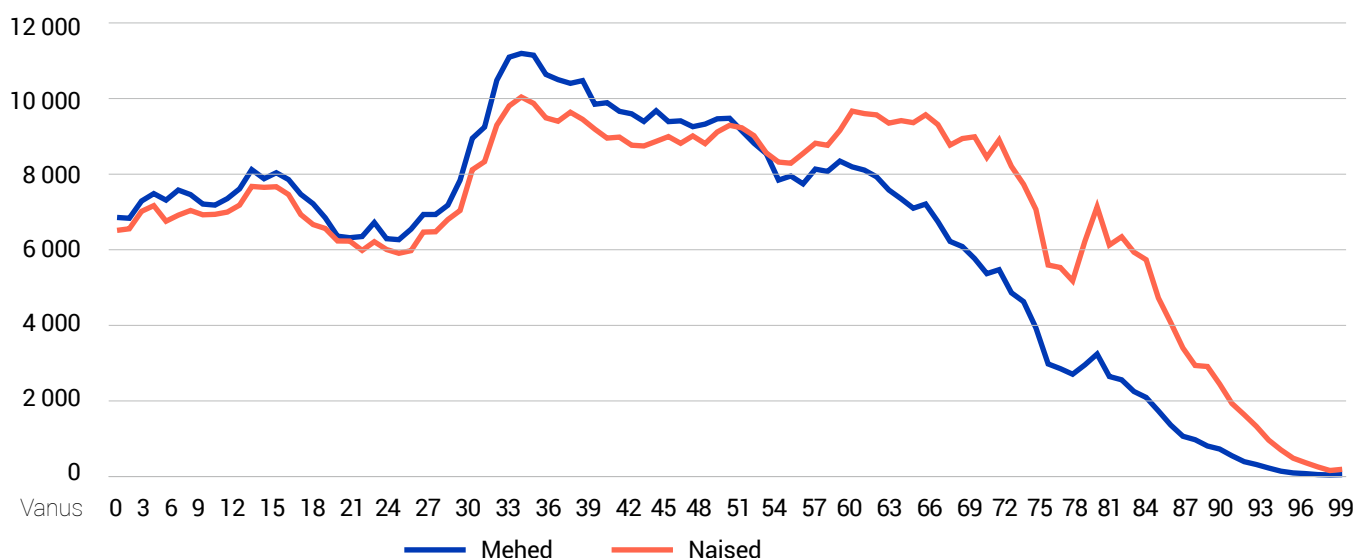
Loendushetkel, 31. detsembril 2021 oli Eestis mehi 633 426 ehk 47,6% ja naisi 698 398 ehk 52,4%. Iga 100 mehe kohta oli 110 naist ja iga 100 naise kohta 91 meest. Eelmiste loendustega võrreldes olid meeste ja naiste arvud pisut lähenenud tasakaaluseisundile.

Poisse sünnib üldiselt pisut rohkem kui tüdrukuid, Eestis on alates 1922. aastast vastsündinutest olnud 51,4% poisid ehk iga 100 tütarlapse kohta on sündinud 106 poissi.

Seepärast ongi rahvastikus noori mehi veidi rohkem kui noori naisi, nagu on näha joonisel 2. Kuid meeste oodatav eluiga on naiste elueast lühem. Eestis oli 2021. aasta seisuga meeste oodatav eluiga 72,76 ja naistel 81,40 aastat. Seetõttu on rahvastikus naisi rohkem.

Viimase, 2021. aasta loenduse andmete alusel oli 50 aastat esimene vanuse tasakaalupunkt T1 Eesti rahvastikus: kuni 50-aastaseid mehi oli igas aastakäigus sama vanadest naistest rohkem. Alates 51. eluaastast see vahekind pöördus: igas vanuses on naisi rohkem. Aasta 2021 andmete kohaselt elab 50-aastane mees Eestis keskmiselt veel 22,26 aastat, sama vana naine aga 32,80 aastat. Teine vanuseline tasakaalupunkt T2 on see vanus, millest nooremate meeste ja naiste arv on omavahel võrdsed. Aastal 2021 oli Eesti rahvastiku teine tasakaalupunkt 70 aastat, seega on Eestis täpselt ühepalju kuni 70-aastaseid mehi ja kuni 70-aastaseid naisi. Seega on 51–70 aastaseid naisi sellesse vanuserühma kuuluvatest meestest nii palju

Joonis 2. Eesti rahvastiku vanus, 2021.

rohkem, et nad tasakaalustavad kuni 50-aastaste meeste arvulise ülekaalu samasse vanuserühma kuuluvate naistega võrreldes.

Vaadates joonist 2, võib tekkida küsimus, miks see on nii sakiline ja hüplik. See graafik väljendab Eesti rahvastiku keerukat ajalugu, kajastades suure ja väikse sündimuse perioode, sõjakaotusi ning sisse- ja väljarännet. Eesti väikesearvulise rahvastiku tõttu põhjustavad ka juhuslikud asjaolud rahva arvukuses silmanähtavaid jonkse.

Kõige rohkem – üle 21 000 – on rahvastikus 33-aastaseid inimesi – need on 1980. aastate lõpus laulva revolutsiooni ajal sündinud. Seevastu 18–24 aastaste põlvkonnad on väikesed, neist igapähe on vaid pisut üle 12 000 inimese. Nende sünniaeg oli sajandivahetuse paiku, kui Eestis oli sündimus kõige väiksem. Vähemalt 65-aastaste arv on noorematest vanuserühmadest suurem sisserände tõttu: eelmise sajandi 1970. aastate lõpul rändas Eestisse

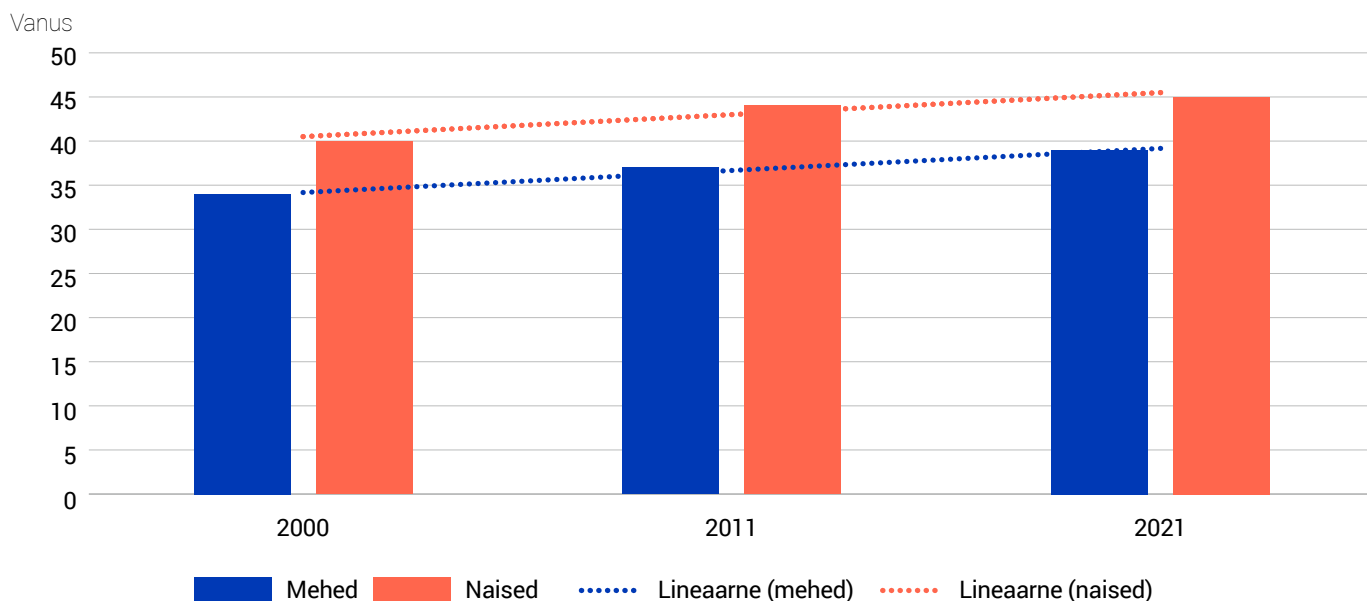
rohkesti noori nn olümpiaehitustele, praeguseks on nad jõudnud pensioniikka.

Eesti rahvastiku mediaanvanus

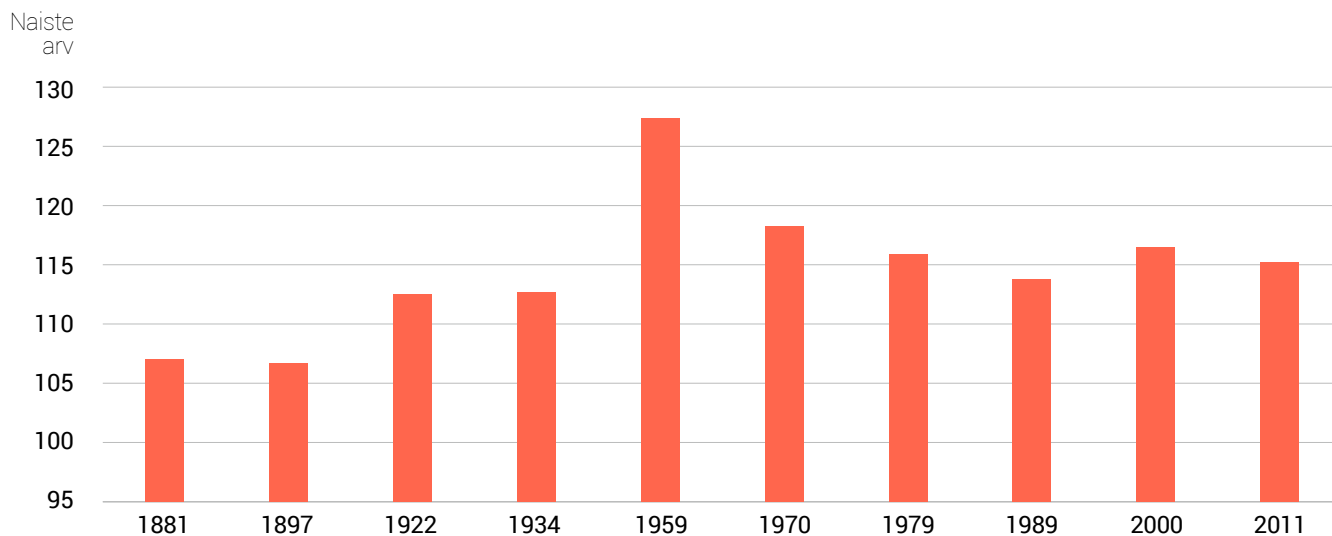
Üks näitaja, mis iseloomustab rahvastiku vanust ja mille muutuse kaudu kirjeldatakse rahvastiku vananemist, on mediaanvanus.

Kujutleme, et kogu rahvastik on rivistatud vanuse järgi, alates vastsündinutest kuni vähemalt saja-aastaste ättide ja memmedeni. Selle rivi keskel seisab inimene, kellest vasakul ja paremal on võrdne arv inimesi. Selle keskel seisva inimese vanus ongi mediaanvanus.

Mediaanvanusega inimesest on nooremaid ja vanemaid ühepalju. Eesti rahvastiku mediaanvanus on 42 aastat. Meeste mediaanvanus Eestis on 39 ja naistel 45 aastat. Täpselt samasugune – 42 aastat – on kogu Euroopa rahvastiku mediaanvanus, kuid meeste ja naiste mediaanvanuste vahe on enamikus Euroopa riikides väiksem kui Eestis.

Joonis 3. Eesti rahvastiku mediaanvanuse muutus, 2000–2021.

Joonis 4. Naiste arv saja mehe kohta Eestis rahvaloenduste andmete alusel, 1881–2011.

Jooniselt 3 on näha, et meeste ja naiste mediaanvanused on rahvaloenduste vahel umbes 20 aasta jooksul suurenenud viie aasta võrra. Kas see on hea või halb? Ühelt poolt näitab see ühiskonna vananemist, mis paratamatult põhjustab probleeme. Teiselt poolt kajastab see Eesti tervishoiu ja eluviisi edulugu järjest pikeneva oodatava elueana.

Eesti rahvastiku soo ja vanuse koosseis rahvaloenduste andmete alusel

Veidi kaugemas minevikku saame pilgu heita, kasutades Eestis korraldatud rahvaloenduste andmeid.

Naiste ja meeste arvuline vahekord muutub järsult sõdade tulemusena: see ilmneb naiste kasvanud ülekaalus 1922. ja eriti 1959. aastal (joonis 4). Rahu ajal määrab

meeste ja naiste arvulise vahekorra oodatava eluea erinevus, Eestis on see erinevus viimase poolsajandi vältel olnud silmapaistvalt suur (1990. aastatel isegi üle kümne aasta), kuid viimastel aastatel vähenenud kaheksa aastani.

Esimene, 1881. aasta rahvaloenduse graafik joonisel 5 iseloomustab suhteliselt rahulikult arenenud rahvastikku: nooremad vanuserühmad on vanematest arvukamad. Selle loenduse eripära on teravad tipud eakamate vanusejoonel: toona ei teadnud kõik inimesed endi täpset vanust ja ütlesid loendajale ligikaudse vanuse (kõige sagedamini täiskümnetes). Seda asjaolu on täheldatud paljude riikide ajalooliste loenduste kohta.

Teise, 1922. aasta rahvaloenduse graafik näitab esimese maailmasõja ja vabadussõja põhjustatud rahvastikukadu, mis avaldub noorimate põlvkondade väga väikeses arvukuses.

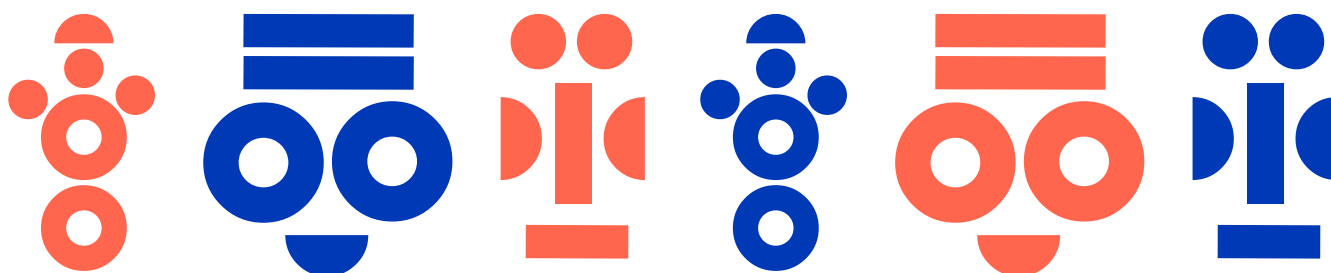
Peaaegu viiskümmend aastat hiljem toimunud 1970. aasta loendust iseloomustav kõver on väga käänuline. Vähemalt 50-aastaste kohal on järsk langus – see kajastab esimese maailmasõja mõju. Teine miinimumpiirkond on umbes 25-aastaste kohal, see näitab teise maailma-

sõja ajal vähenenud sündimust. Seevastu nooremate põlvkondade suhteliselt suured arvukused tulenevad intensiivsest sissetööst.

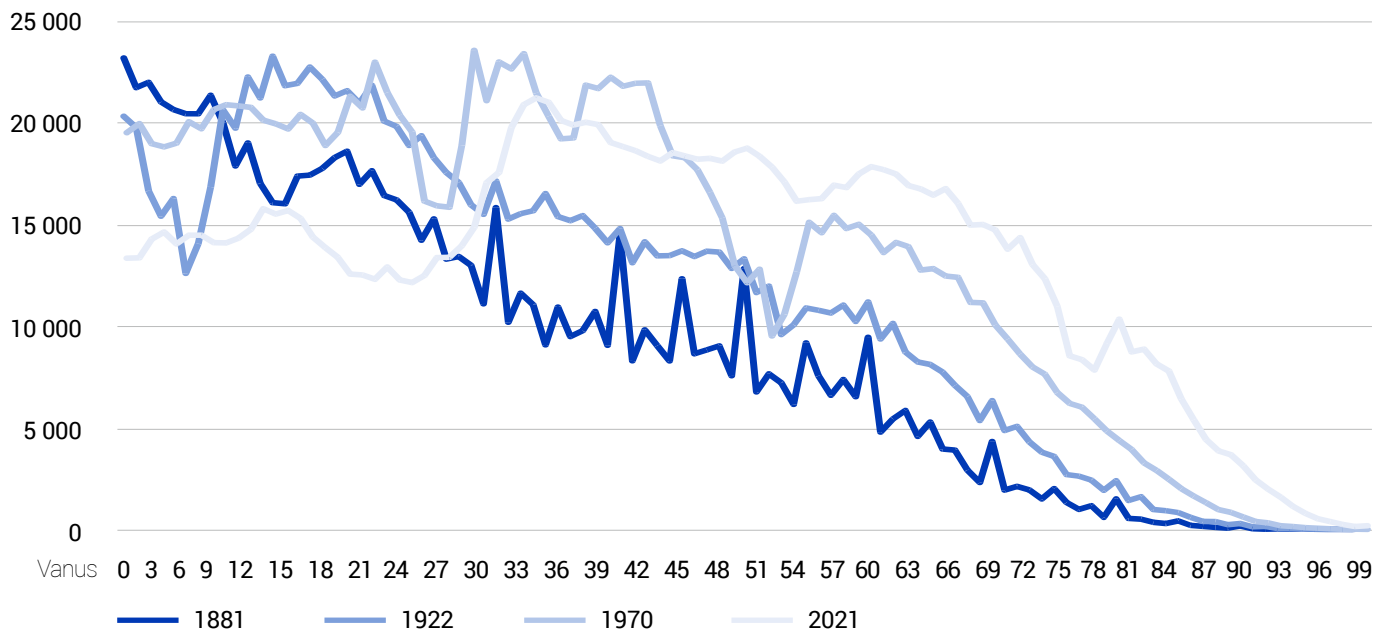
Viimase loenduse kõige iseloomulikum tunnus on noorte, kuni 30-aastaste põlvkondade väiksus. Hästi on joonisel näha ka see, kuidas on järjest suurenenud eakamate, vähemalt 50-aastaste arv ja osatähtsus rahvastikus.

Kokkuvõtlikult iseloomustab vanuserühmade vahetõrgete muutumist rahvaloenduste kaupa joonis 6.

Tööealiste (18–64-aastaste) inimeste osa on Eestis olnud kõigi loenduste ajal 60% ja 64% vahel, oluliselt aga on muutunud noorima ning vanima rahvastikurühma vahetõrget. Eakate rühm (20,4%) ületas noorimat rühma (19,5%) esimest korda 2021. aasta loenduse ajal. Kui pidada vähemalt 65-aastased inimesed koos kuni 18-aastastega ülalpeetavateks, siis tähendab see, et iga „ülalpeetava“ kohta on rahvastikus 1,5 tööealist, seega pole põhjust muretseda tööealiste osatähtsuse vähenemise pärast. Kuigi eakate arv suureneb, paraneb üldiselt ka 65 aasta piiri ületanud inimeste toimetulekuvõime.

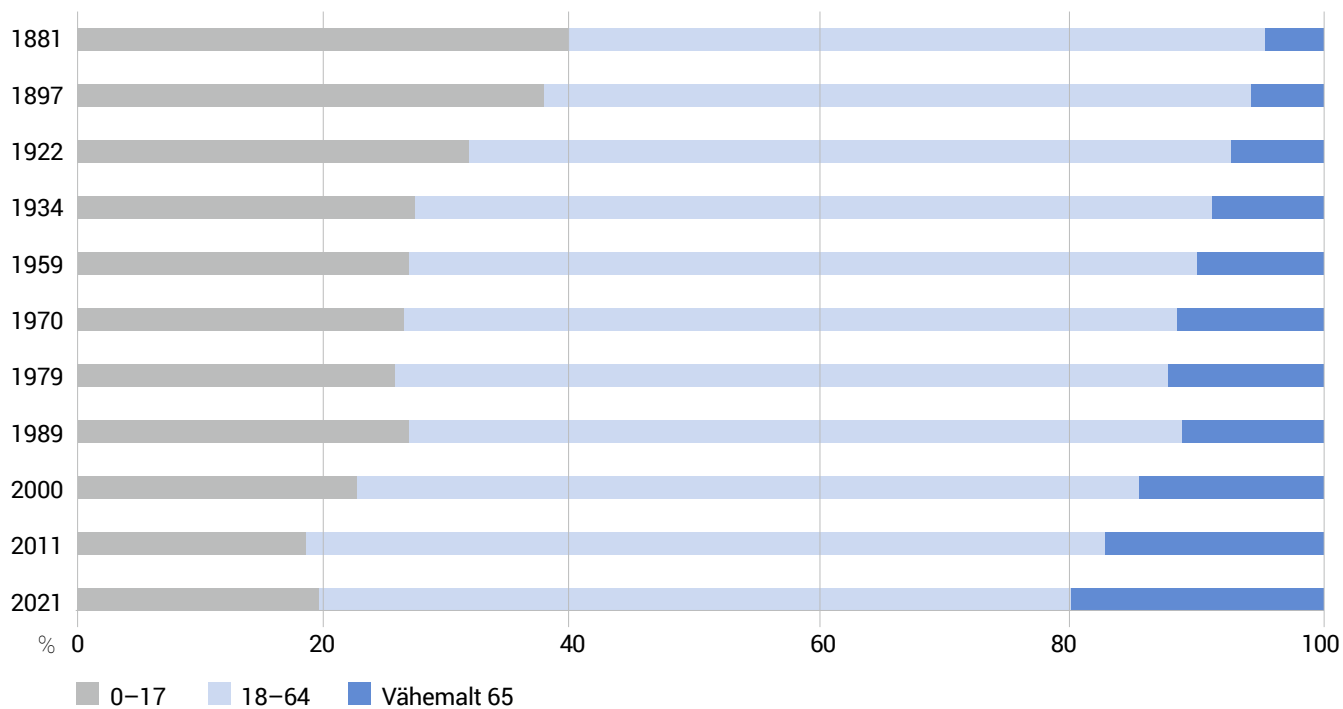

Absoluutarv

Joonis 5. Eesti rahvastiku vanusekoosseis nelja rahvaloenduse andmete alusel.

Rahvaloendused

Joonis 6. Vanuserühmade osatähtsuse muutumine, 1881–2021.

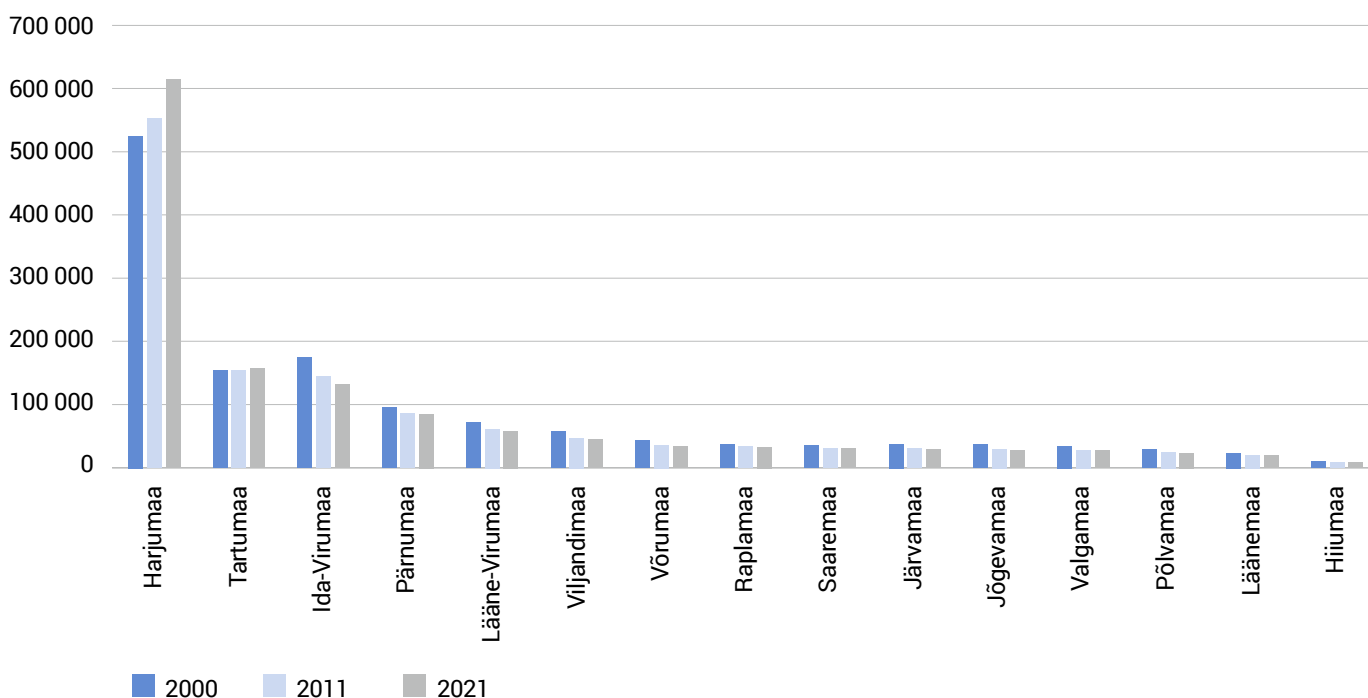
2.2. Kus me elame, kus on meie kodud?

Eesti territoorium on ajalooliselt jaotatud maakondadeks – tõsi, praegused maakonnad ei ühti täpselt ajaloolistega, kuid üldpilt on ajaloolise jaotusega võrdlemisi lähedane. Praegused Eesti maakonnad, erinevalt varasematest, aga on rahva arvu poolest väga ebaühtlased. Aja jooksul ebavõrdsus kasvab: rahvarohkete maakondade elanike arv suureneb ja väikeste oma väheneb, nii nagu enamasti isevoolu teel toimuva arengu tulemusena juhtub (joonis 1).

Jooniselt 1 on näha, et Harjumaa elanikkond on viimase kahekümne aasta jooksul nii absoluutselt kui ka suhteliselt kasvanud: 2000. aastal elas Harjumaal 38% ja 2021. aastal 46% Eesti elanikest. Ühe protsendi võrra, 12%-ni on kasvanud Tartumaa rahvastik, kõigi teiste maakondade rahvaarv on käesoleva sajandi jooksul nii absoluutselt kui ka suhtarvuna koguelanikkonnast kahanenud.

Suuremad muutused toimusid sajandi esimese kümneni jooksul, kui Eesti rahvaarv kahanes 5% võrra ja muutus ka maakondade suurusjärjestus: Ida-Virumaa kaotas kuudniku elanikkonnast ja jäi rahvaarvu poolest kolmandale kohale. Veelgi enam, umbes 18% rahvastikust kaotasid Jõgeva- ja Järvamaa, mis langesid 8.–9. kohalt 10.–11. kohale Rapla- ja Saaremaa taha. Peaaegu sama palju vähenes ka Viljandimaa rahvaarv.

Viimase kümne aasta jooksul on Eesti rahvaarv 3% võrra kasvanud ja kuigi suur osa maakondadest endiselt kaotab rahvastikku, pole muudatused enam nii drastilised. Suurimad kaotajad on Ida-Virumaa ja Jõgevamaa (rahvastiku vähenemine aastail 2011–2021 vastavalt 9% ja 8%). Võrdlemisi hästi on rahvaarv püsinud Hiiumaal, samuti Saare- ja Pärnumaal, kus rahvaarvu kahanemine on alla 1%.

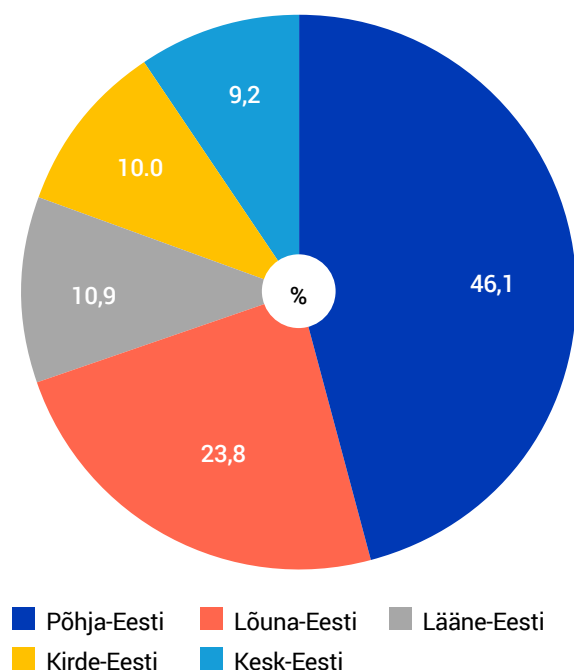

Joonis 1. Eesti maakondade elanike arv rahvaloenduste andmete alusel, 2000, 2011 ja 2021.

Piirkonnad

Rahvusvahelise statistika tarbeks on moodustatud maakondadest suuremad territoriaalsed üksused: piirkonnad või regioonid, (rahvusvaheline lühend NUTS-3 – ingl *nomenclature of territorial units for statistics*), vt joonist 2, kuid need on tänapäeval Eestis veel võrdlemisi vähe kasutusel.

Põhja- ja Kirde-Eesti koosnevad kumbki ainult ühest maakonnast, need on vastavalt Harjumaa ja Ida-Virumaa. Kesk-Eestisse kuuluvad Järvamaa, Lääne-Virumaa ja Raplamaa. Lääne-Eesti koosseisus on Pärnumaa, Läänemaa, Saaremaa ja Hiiumaa. Lõuna-Eesti sisaldab koguni kuut maakonda: Tartumaa, Viljandimaa, Jõgevamaa, Põlvamaa, Valgamaa ja Võrumaa. Seega on ka piirkonnad rahvaarvu poolest üsna erineva suurusega.

Joonis 2. Eesti piirkondade suhteline rahvaarv, 2021.

Kes on linnasaks, kes maamats?

Igipõliselt on rahvastikku jaotatud linna- ja maainimesteks. Kuid aja jooksul on kogu maailmas linna ja maa erinevus häägustunud, linnad on kippunud kokku kasvama ja neelanud alla läheduses paiknevaid külasid, on toimunud valglinnastumine, mille käigus linnainimesed kolivad linnade lähedale maale elama ning ka paljude maainimeste varem traditsiooniline (põllumajandusega seotud) eluviis on lähenenud linlaste omale. Seetõttu on statistikutel tekkinud vajadus määratleda lisaks linnalisele ja maalisele asustuspiirkonnale veel üks vahepealne, nn väikelinlik asustuspiirkonna tüüp. Eesti jaoks pole see midagi enneolematut: juba 1922. ja 1934. aasta loendustel eristati linnade ja maavaldade elanikest alevite (väikelinnade) elanikke.

Eestis võeti kolmetasemeline asustuspiirkondade (asustustüüpide) klassifikatsioon taas kasutusele 2018. aasta haldusreformi käigus. Selle juures kasutati küll rahvusvaheliselt rakendatavaid põhimõtteid¹, kuid muudeti lävendväärtsi Eestile sobivaks.²

Eestis on asustuspiirkondade ehk -tüüpide moodustamise alus asustustihedus ruutkaardi 500 × 500 ruutudes:

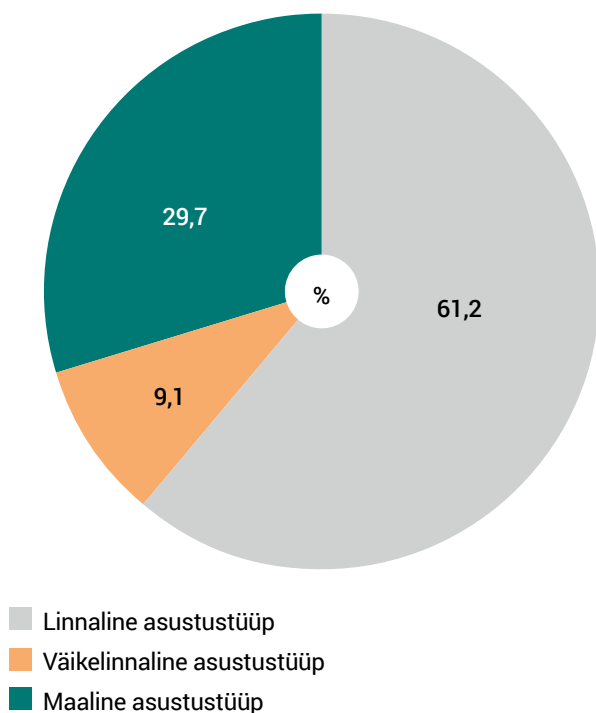
- linnaline – tihedus vähemalt 1000 inimest ruutkilomeetri kohta,
- väikelinnaline – tihedus vähemalt 200 inimest ruutkilomeetri kohta,
- maaline – tihedus kuni 200 inimest ruutkilomeetri kohta.

Asustuspiirkondade täpne definitsioon on võrdlemisi tehniline ja tugineb kaardile, mis on jagatud eespool nimetatud ruutudeks. Lihtsustatult võib öelda, et linnalise asustuspiirkonna moodustab linnalise tihedusega ruutude kogum, kus elab vähemalt 5000 elanikku. Need ruudud peavad olema omavahel sidusad (nt vastastikku külgnema või nurkipidi kokku puutama).

Nii selgus, et põhiline osa Eesti suurematest (vähemalt 5000 elanikuga) linnadest kuulub linnalistesse asustuspiirkondadesse, kuid väikelinnalistesse asustuspiirkondadesse jäid Elva, Jõgeva, Põlva, Tapa ja Türi linnad. Osa

¹ http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Degree_of_urbanisation_classification_-_2011_revision (03.03.2018)

² https://www.stat.ee/sites/default/files/2022-05/Asustuspiirkond_1.pdf

Joonis 3. Eesti elanike paiknemine asustustüübi järgi, 2021.

meie „suurematest“ linnadest, nagu näiteks ligi 8000 elanikuga maakonnakeskus Paide, on küll rahvusvahelises mõttes võrdlemisi pisikesed. Siiski on enamikus maakondadest vähemalt üks linn, ainult Jõgeva, Rapla ja Põlva maakonnakeskusteks on väikelinn ja Hiiumaal pole ühtegi asustusüksust, mis isegi väikelinna mõõdu välja annaks.

Vastupidiselt levinud arvamusele ei ole käesoleva sajandi jooksul rahvas rännanud suurematesse linnadesse: linnaliste asustuspiirkondade elanikkond on koguni poolteise protsendi võrra kahanenud. Seevastu väikelinnaliste asustuspiirkondade elanikkond on kasvanud enam kui 40% võrra. Maalise asustuspiirkonna elanike osatähtsus on vähenenud 14% võrra. Tõenäoliselt pole siiski inimesed enamasti otse maalt väikelinna rännanud, vaid tegemist on kahe protsessi – linnastumise ja valglinnastumise koosmõjuga.

Viimase haldusreformi tulemusena on Eestis ka linna mõiste muutunud – paik nimetusega „linn“ ei tähenda sugugi alati terves ulatuses linnalist asustuspiirkonda. Nii on näiteks Tartu linn „neelanud alla“ rea naaberkülasid, mis hoolimata sellest, et kuuluvad Tartu linna koosseisu,

pole linlikku eluviisi omandanud. Samasugune on olukord ka mitme teise linna, näiteks Pärnu ja Rakverega.

Kõigist muudatustest hoolimata püsib Eestis linna- ja maaelanikkonna vahel enam-vähem stabiilsena (joonis 3). Eestis elab praegu peaaegu 30% inimestest maal, 9% väikelinnades ja 61% suuremates linnades.

Arvestades inimeste elukohti asustustüüpide alusel, selgub (ootuspäraselt), et kõige linlikum on Ida-Viru elanikkond (joonis 4).

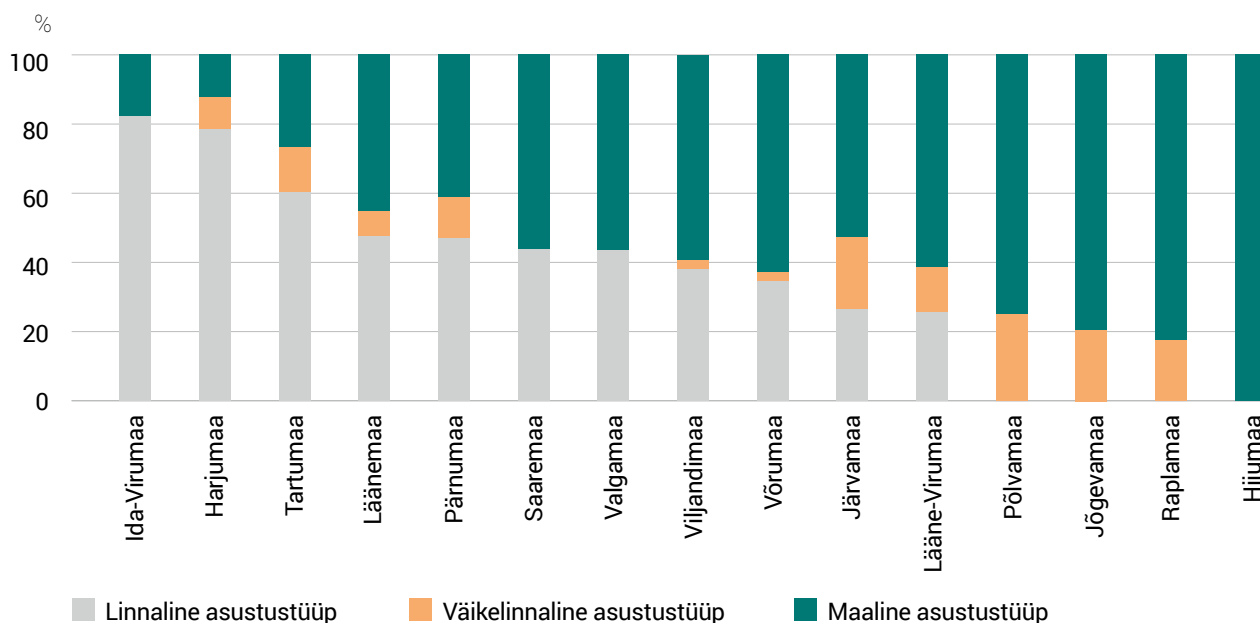
Linnad haldusüksuse ja asustustüübi järgi

Linna mõiste on Eestis teisenenud ja saanud osaliselt uue sisu. Sama nimega linn võib olla haldusüksus ja ka sellest erinev asustustüüp (asustusüksus). Näiteks Tartu maakonna Tartu linn on haldus- ehk omavalitsusüksus, kus elab 98 313 inimest. Selles Tartu linna nimelises omavalitsusüksuses on asustustüübina linnasisene Tartu linn 95 190 elanikuga ja lisaks veel kümme küla ja kaks alevikku kokku 3123 elanikuga. Tartu linn külgneb Tartu valla nimelise haldusüksusega, kus on 11 728 elanikku.

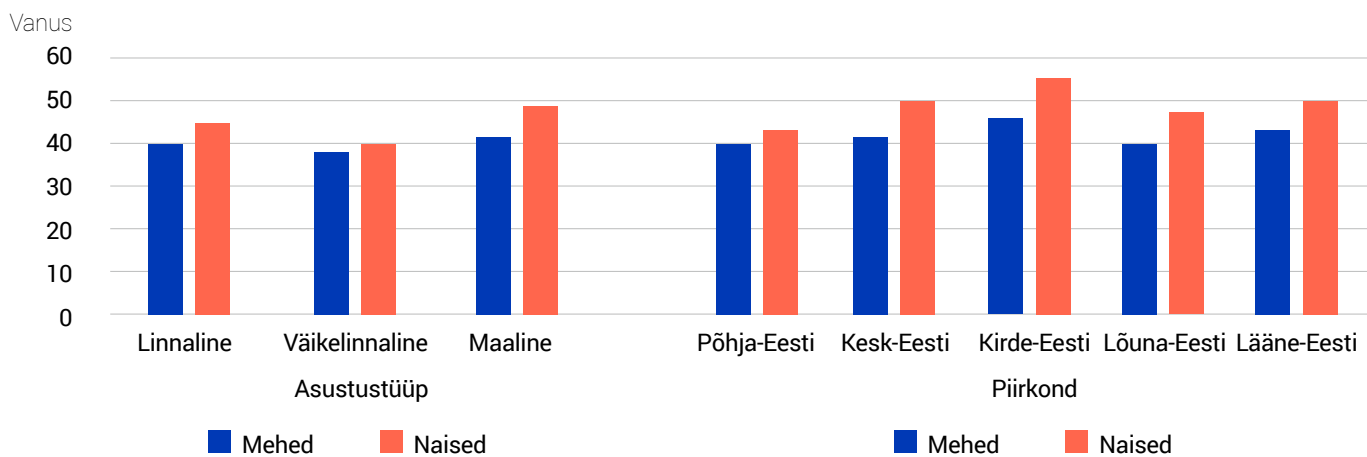
Linn võib olla iseseisev haldusüksus ka ilma, et teisi asustustüüpe sisaldaks, sellised on näiteks Tallinn, Sillamäe, Keila jt. Kaks Eesti linna, Tallinn ja Kohtla-Järve, on erilise struktuuriga ja neis on ka linnaosad. Tallinna linnaosad on sidusalt koos, kuid Kohtla-Järvel paiknevad hajusalt mitme kilomeetri kaugusel üksteisest. Väiksemad linnad on enamasti asustustüübid, mis kuuluvad mõne haldusüksuse, tavaliselt valla koosseisu. Niisugune linn on näiteks Jõhvi valla sisene linn Jõhvi ja Tapa valla sisene linn Tamsalu. Vallas võib olla ka mitu vallasisest linna, näiteks Mulgi vallas on vallasisesid linnu koguni kolm. Senini ei ole üheski linnas mitut linnasisest linna.

Elanike sooline ja vanuseline eripära piirkondade ning asustustüüpide järgi

Selgub, et erinevate piirkondade ja erinevate asustustüüpide elanikud erinevad soo ja vanuse poolest võrdlemisi palju (joonised 5). Kõige nooremad on väikelinnade elanikud – mediaanvanus vastavalt 37 ja 40 aastat. Linnaelanikud on neist mõne aasta võrra vanemad ja kõige

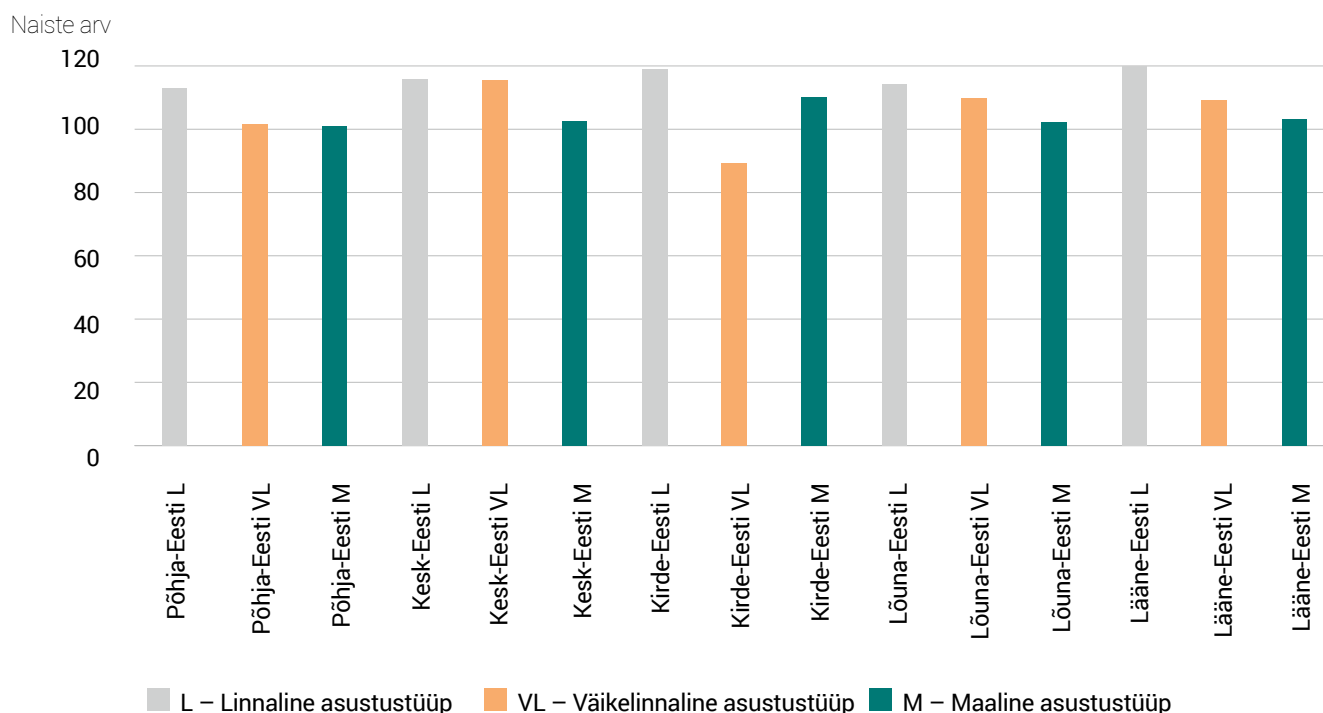

Joonis 4. Eesti maakondade elanike paiknemine asustustüübi järgi, 2021.

Joonis 5. Eesti elanike mediaanvanus asustustüübi ja piirkonna järgi 2021.

Joonis 6. Naiste arv saja mehe kohta Eestis piirkondade ja asustustüüpide järgi, 2021.

vanemad on maaelanikud: maameeste ja -naiste mediaanvanus on 41 ja 48 aastat.

Ka piirkonniti on vanuste erinevused võrdlemisi suured. Kõige noorem on Põhja-Eesti elanikkond, kuhu on ilmselt nooremad inimesed viimasel ajal massiliselt rännanud. Järgneb Lõuna-Eesti, mis samuti on olnud pigem sissekui väljarände piirkond. Kõige vanemad on (hoolimata linnalisest asustustüübist) aga Kirde-Eesti mehed ja naised (mediaanvanus vastavalt 44 ja 54 aastat).

Jooniselt 6 on näha, et peaaegu kõigis piirkondades elab linnades naisi märksa rohkem kui mehi: Kirde- ja Lääne-Eesti linnades on peaaegu kuus naist viie mehe

kohta, teiste piirkondade linnades on naiste ja meeste arvud suhteliselt lähedasemad.

Maapiirkondades ja ka Põhja-Eesti väikelinnades on meeste ja naiste arvud peaaegu võrdsed. Eriskummaline aga on olukord Kirde-Eestis, kus linnades on naiste suur ülekaal, väikelinnades (0,2% elanikest) aga on ülekaalus mehed.

Asulate iseloomustamisel asustustüüpide järgi tuleb arvestada, et mõni linn võib kuuluda mitmesse asustustüüpi – linnalisse asustustüüpi kuuluvate linnapiirkondade vahele võib jääda hoopiski maalisse asustustüüpi kuuluv ala. Samuti võivad vallad sisaldada erinevasse asustustüüpi kuuluvaid alasid.

2.3. Kes me oleme ja kelleks ennast peame?

Rahvaloenduse identiteeditunnused

Mõnd rahvaloendustel mõõdetavat tunnust sobib nimetada identiteeditunnuseks. Need näitavad inimeste kuuluvust: seotust riigiga sünni ja kodakondsuse kaudu, rahvust, emakeelt, põlvnemist, religioosset kuuluvust. Tegemist on isikliku, delikaatse ja hella teemaga, seega suurt osa neist tunnustest tänapäeval rahvaloendustel kõigis riikides kohustuslikus korras ei küsita ega mõõdetata. Küll aga küsivad riigid loendustel või uuringutes mõnd neist küsimustest endi huvi ja traditsioonide järgi.

Kodakondsus

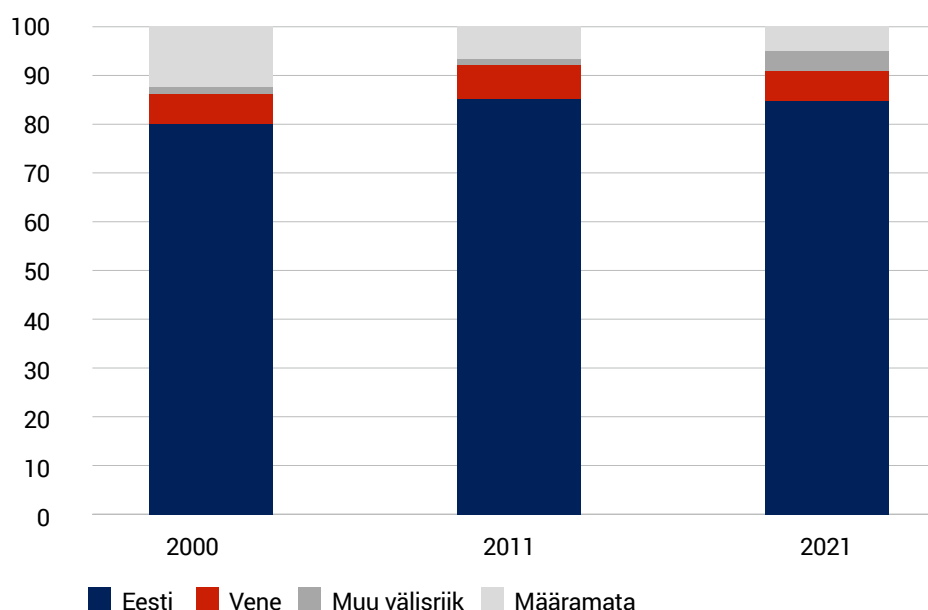
Kodakondsus tähistab inimese seost riigiga. Kodanikel on teavad kohustused oma riigi ees, nt riigi seaduste järgimine, samuti tagab riik teatavaid õigusi. Riigil on oma kodanike kaitsmise kohustus. Kodakondsus on üldiselt loenduste rahvusvaheliselt kohustuslik tunnus. Nõukogude Liidus korraldatud loendustel seda ei küsitud, sest

siis elasidki selle riigi territooriumil peaaegu ainult Nõukogude kodanikud. Muude riikide kodanike üle peeti eriarvet.

Eesti kodanike osa Eesti rahvastikust oli 2000. aastal 80% ja on kahe viimase loenduse andmetel olnud umbes 85% (joonis 1). Käesoleval sajandil on oluliselt vähenenud määramata kodakondsusega isikute osa. Välismaalaste seas suurenes 2011. ja 2021. aasta loenduste vahel nende arv ja osatähtsus, kes ei ole Vene päritolu. Kokkuvõttes on Eesti rahvastiku jaotus kodakondsuse järgi viimase kümne aasta jooksul muutunud võrdlemisi vähe. Eesti kodanike osa on küll kahanenud 85,2%-lt 84,7%-le, kuid kodanike absoluutarv on rahvaarvu suurenemise tõttu pisut suurenenud ja on nüüd 1 128 000.

Nii Vene kodanike kui ka määramata kodakondsusega Eesti elanike arvu vähenemise oluline põhjus on nende kui suhteliselt eakate inimeste lahkumine elavate killast. Muu kodakondsusega märkimisväärselt suurenenud isikute hulgas domineerivad Ukraina kodanikud 1,2%-ga,

Rahvastikust; %

Joonis 1. Eesti rahvastik kodakondsuse järgi, 2000–2021.

kuigi loendusmoment oli enne täiemõõdulise sõja algust ja sõjapõgenikke selleks ajaks Eestisse polnud jõudnud. Lisaks ukrainlastele elab Eestis mitu tuhat Läti, Soome, Valgevene ja Leedu kodanikku, teiste riikide kodanike arvud on väiksemad.

Rahvus

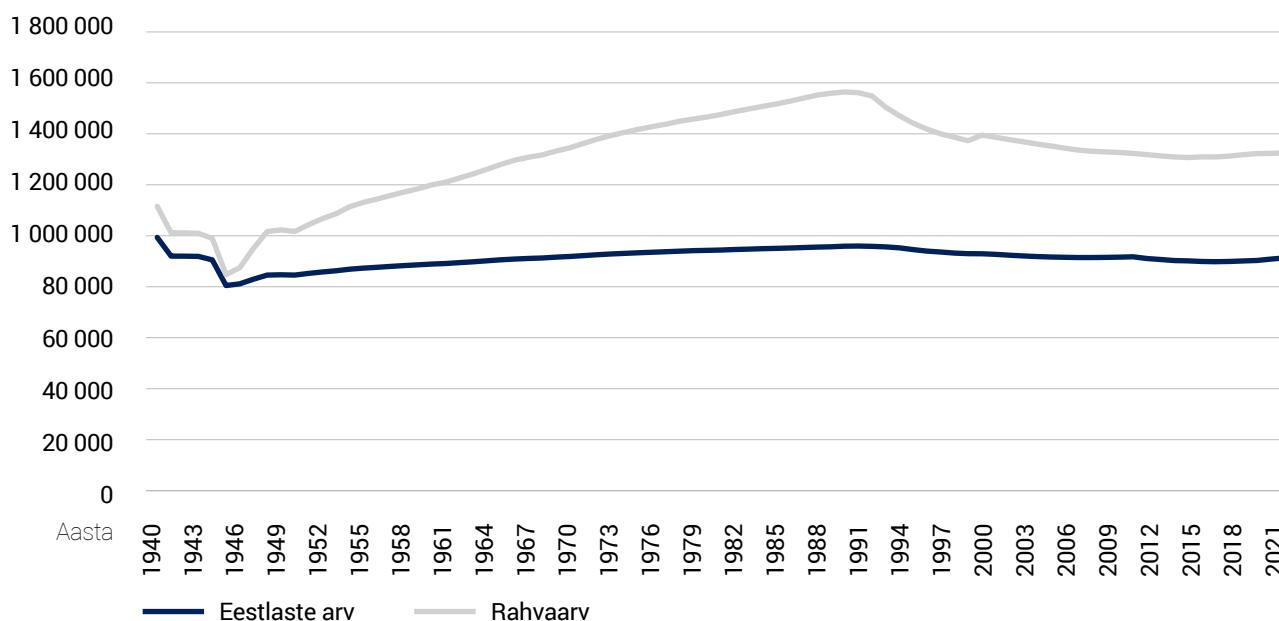
Rahvus on mõnevõrra keerukam tunnus, selle määrab inimene ise ja see oleneb nii tema vanemate rahvusest, kodusest keelest kui ka kultuurist ja elukeskkonnast. Mõned, eriti mitmerahvuselisest perekonnast pärit inimesed seovad endid rohkem kui ühe rahvusega, kuid loendustel märgitakse tavaliselt (kui üldse) isiku jaoks tähtsaim, esimene rahvus. Eestis on kõigil rahvaloendustel tehtud kindlaks kõigi loendatavate rahvus. Inglisekeelne sõna *nationality*, mis on rahvusvaheliselt kasutusel kodakondsuse tähenduses, võib tekitada segadust ja sellepärast rahvust meie mõistes

tähistatakse väljendiga „etniline kuuluvus“ (ingl *ethnic nationality*).

Eestlaste arvukuse muutumist on meie poliitikutud ja visionäärid alati jälginud hinge kinni pidades. Kas eestlaste arv väheneb? Kas paistab, et me hakkame välja surema? Kas on tarvis kuulutada välja hädaolukord, rahvastikukriis?

Selgub, et eelmise rahvaloendusega võrreldes pole Eestis elavate eestlaste arv ega ka suhtarv oluliselt muutunud. Eestlaste absoluutarv on viimase kümne aasta jooksul 17 000 inimese võrra suurenenud: 2011. aastal elas Eestis 902 547 eestlast, 2021. aastal aga oli Eesti elanike seas eestlasi 919 711 (joonis 2).

Selle rahvastikukasvu peamine põhjus oli rahvuse muutmine (mis on Eestis rahvastikuregistri seaduse alusel võimalik ja lubatav) ja tagasiränne, kuigi ka eestlaste loomulik iive oli mitmel aastal positiivne. Eestlaste osa rahvastikus siiski ei suurenenud, aastal 2011 oli see

Joonis 2. Eesti rahvaarv ja eestlaste arv, 1940–2021.

69,7%, aastal 2021 aga 69,1%. Seda põhjustas tõsiasi, et 2021. aastal loendati Eestis umbes 37 000 inimest rohkem kui kümme aastat varem. Osa sellest vahest tulenes rahvaarvu tegelikust suurenemisest, osa 2011. aasta alaloendusest.

Rahvuse muutmine

Eestis on rahvus ütluspõhine tunnus, sestap on loomulik ka selle muutmise võimalus. Eriti oluline on see noortele täiskasvanutele, sest lapse rahvuse määrab tema sünnil vanem, kuid täiskasvanuks saades võib noor tunda ennast kuuluvat teise rahvusesse kui see, mis talle sündimisel oli omistatud. Loomulikult on peamised oma rahvuse muutjad segaperekondadest pärit inimesed ehk need, kelle vanemad on eri rahvustest.

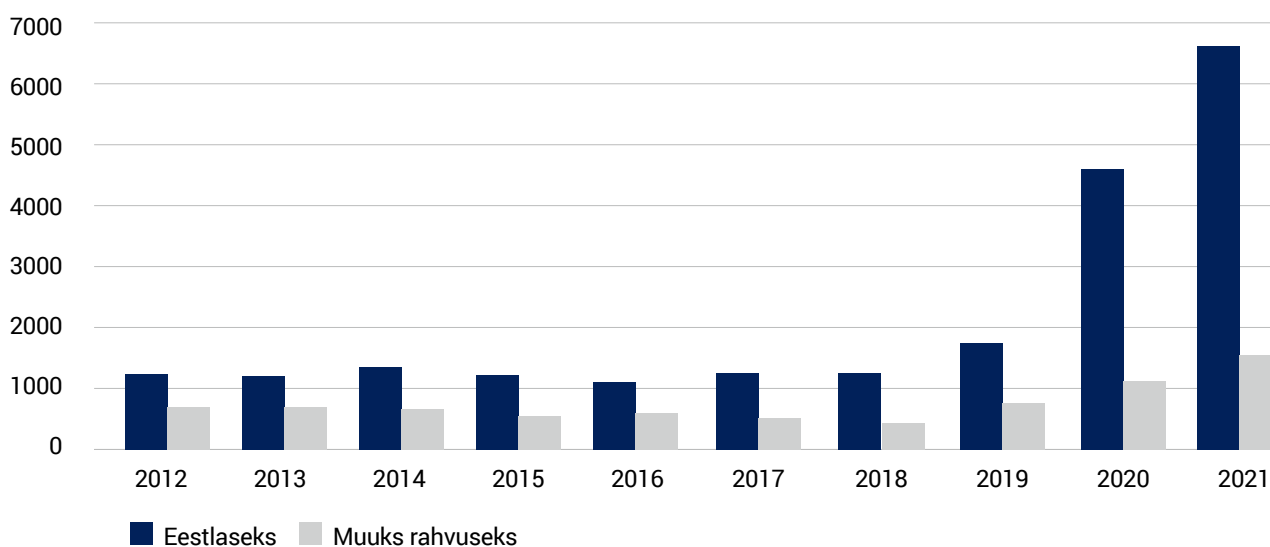
Ootuspärane on, et Eestis on rahvuse muutustest kõige sagedasemad muude rahvuste muutmise eestlaseks. Kuid võimalik on ka vastupidine protsess. Vastassuunaline muutus on märksa vähem tõenäoline, kuid tänu sellele, et eestlasi elab

Eestis palju rohkem kui teiste rahvuste esindajaid, koguneb ka vastupidiste muutuste tegijaid suhteliselt suur hulk. Eestlaste arvu muutvaid rahvusemuutusi – muude rahvuste esindajad eestlaseks ja eestlased muuks rahvuseks – illustreerib joonis 3.

Kahe rahvaloenduse vahel, aastail 2012–2021, muutis oma rahvust ligi 25 000 Eesti elanikku, arvestades vaid neid, kes mõlema loenduse ajal olid elus ja elasid Eestis. See tähendab, et kümne aasta jooksul muutis rahvust suurusjärgus 2% elanikest. Eestlaste arv suurenes loendustevahelise aja jooksul rahvusemuutuste tagajärjel 14 507 inimese võrra (kuid need inimesed ei tarvitse enam kõik Eesti elanikud olla).

Pole selge, kui palju mõjutab rahvuse vahetamist poliitika ja kui olulised on muud tegurid. Igatahes on ka aastail 2022 ja 2023 (esimesel poolaastal) jätkunud eelmiste aastate suundumus ja eestlaste arv on rahvuse vahetamise tulemusena suurenenud veel enam kui 11 000 inimese võrra.

Absoluutarv

Joonis 3. Eesti elanike rahvuse muutmine, 2012–2021.

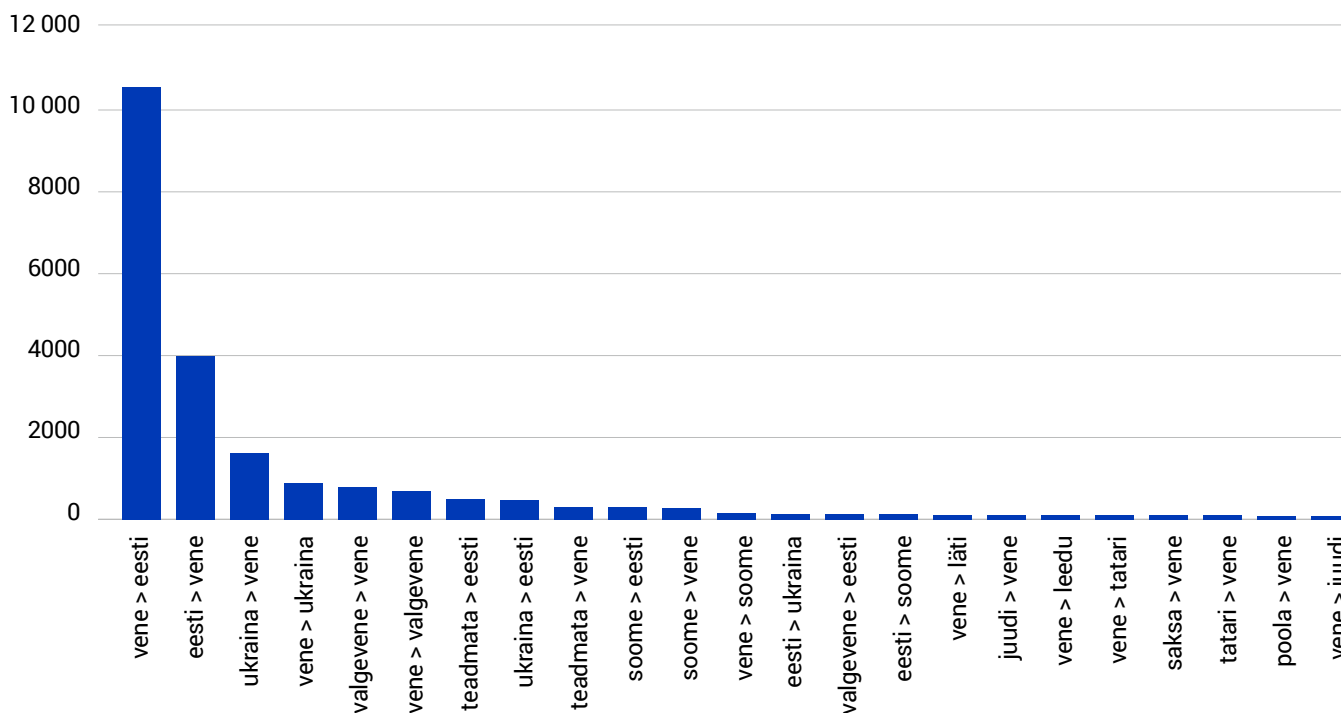
Kes vahetavad rahvust ja kuidas?

Rahvuse vahetajate pilt on ootuspäraselt üsna kirju, sest tüüpiliselt suhtlevad eri rahvusest sisserännanud omavahel, eriti, kui seda soodustab ühine suhtluskeel, mis on seniajani suurel määral olnud vene keel. Niisugustes mitmerahvuselistes peredes kasvanud inimestel ongi rahvuse vahetamine igati mõistetav (joonis 4).

Rahvuste vahetamisel on ootuspärane, et sihtrahvus, milleks oma rahvus muudetakse, on Eestis levinud rahvus. Nii ongi ülekaalukalt kõige rohkem inimesi muutnud oma rahvuse eestlaseks, järgneb venelaseks muutnute osa. Jooniselt 4 on näha, et eestlaseks tunnistavad ennast lisaks venelastele ka ukrainlased, valgevenelased ja soomlased, kuid toimub ka vastassuunaline protsess. Vaadeldaval kümnendil oli vene rahvus enamasti vahetuste korral pigem sihtrahvus, välja arvatud eestlastel.

Eesti rahvastiku kirjut pilti illustreerib joonis 5, kus on kujutatud rahvused, mille esindajate arv Eestis oli 2021. aasta loenduse ajal üle 1000 inimese. Kujutatud ei ole eestlasi (919 711 inimest) ja suurimat vähemusrahvust venelasi (315 252), mis ületavad üle kümne korra arvukuselt järgmisi rahvusühmi. Rühm „Muu“ sisaldab 195 rahvuse esindajaid, alates 999 inglasest ja lõpetades 23 rahvusega, mida Eestis esindab üksainus inimene. Lisandub veel üle 6000 inimese, kelle rahvus pole teada või kes seda pole soovinud avaldada.

Eelmise loendusega võrreldes on Eestis elavate rahvuste loetelu mõnevõrra täienenud ja kirjum. Venelaste osa on 25,2%-lt vähenenud 23,7%-le ja nende rahvaste hulka, keda esindab üle 1000 inimese, on lisandunud prantslased, hispaanlased ning hindud.

Joonis 4. Rahvust vahetanud rahvusühmade arvukus, 2012–2021.*

* Arvestatakse ainult neid, kes 2021. aasta loenduse ajal Eestis elasid ja rühma arvukus oli vähemalt 100 inimest.

Emakeel

Emakeel on loendustunnus, mida Euroopa Liidus kohustuslikuks ei peeta, kuid mida Eestis on senini kõigil rahvaloendustel (v.a 1941. aasta loendus) mõõdetud, kuigi pisut erinevate nimetuste all, nt 1881 – keeleline kuulus, 1922 – harilik keel, alates 1959. aastast – emakeel.

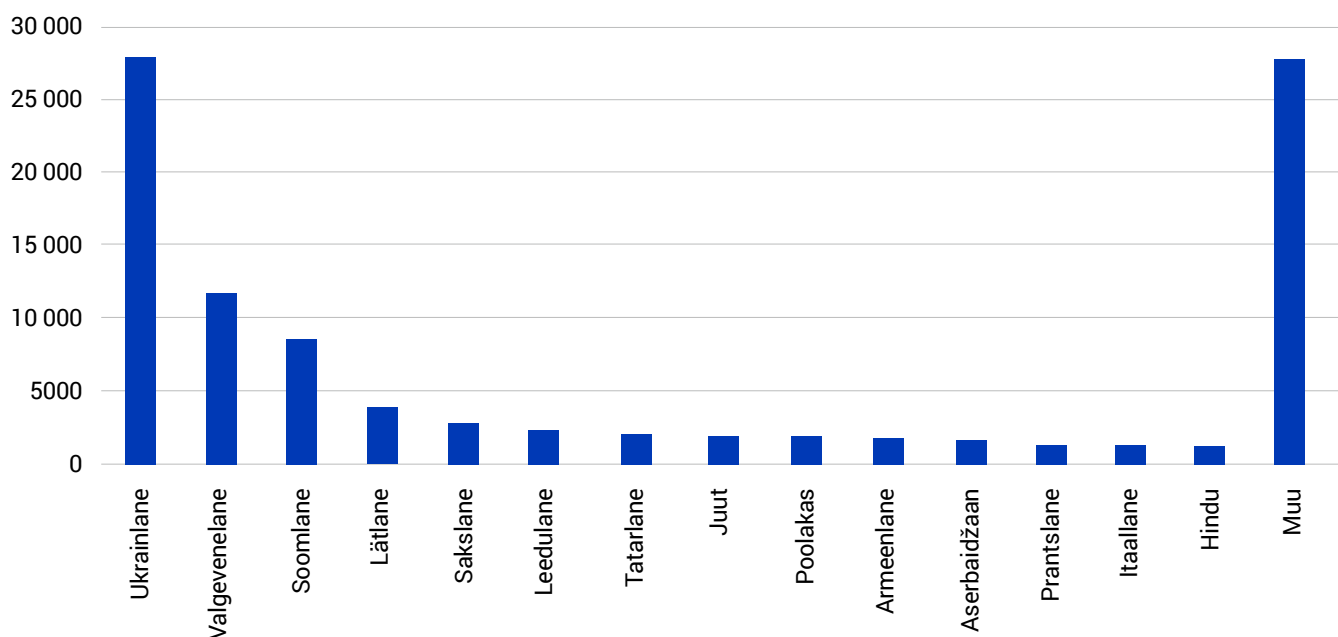
Eestlaste jaoks on emakeel erakordselt tugev identiteeditunnus, tavakäsitluses on eestlane see, kes räägib (emakeelena) eesti keelt. Seda kinnitavad ka rahvaloendused (joonis 6). Kuigi jooniselt on näha eestikeelsete eestlaste osatähtsuse vähenemine, tuleb nentida, et 3%-line vähenemine enam kui 60 aasta jooksul räägib pigem keele püsivusest kui vastupidisest suundumusest. Ilmselt moodustavad olulise osa neist eestlastest, kelle emakeel ei ole eesti keel, inimesed, kes on enese rahvuse eestlaseks muutnud, kuigi nende vanemad on neile sünnil muu rahvuse omistanud.

Huvitaval kombel on 60 aasta jooksul peaaegu muutumatuks jäänud eesti emakeelega inimeste absoluutarv: see oli 898 281 aastal 1959 ja 895 493 aastal 2021, seega on erinevus vaid 0,3%.

Muude rahvuste esindajatest peavad eesti keelt oma emakeeleks vaid 2–4% ja see arv on aastate jooksul tasapisi vähenenud. Enamik Eestis elavatest mitte-eestlastest peab oma emakeeleks vene keelt: lisaks venelastele räägivad vene keelt emakeelena ka paljud ukrainlased, valgevenelased, aga ka lätlased, sakslased, soomlased jt endisest Nõukogude Liidust pärit rahvad. Vene keel on sageli ühine keel mitmerahvuselistes peredes.

Kas emakeel muutub inimese vananedes?

Põhimõtteliselt ei peaks emakeel inimese elu jooksul muutuma, kuid mõnikord võib muutuda inimese arvamus

Joonis 5. Eesti suuremate vähemusrahvuste arvukus, 2021.

oma emakeele kohta. Loendusel selgitati ka seda, kuivõrd sõltub eestlaste emakeel vanusest (joonis 7).

Ilmnes suundumus, et nooremate eestlaste hulgas on mõnevõrra rohkem neid, kes peavad emakeeleks vene keelt, nende seas on neidki, kes on täisealiseks saades rahvastikuregistris vanemate neile sündimisel omistatud emakeelt muutnud.

Sünnikoht ja sünniriik

Sünnikohana käsitletakse statistikas üldiselt inimese ema püsielukohta isiku sünni ajal, mitte konkreetset paika (sünnitushaiglat), kus ta ilmale tuli (joonis 8).

Oletatavasti on inimesel oma sünnikohaga, mis on sageli esimene talle mällu jäädvustunud koht, eriline side. Rahvastikustatistikas peetakse inimese sünniriiki oluliseks identiteeditunnuseks, see on ka üks põlvnemist määravatest peamistest tunnustest.

See, kui suur osa riigi rahvastikust on kodumaal ja kui suur osa välismaal sündinud, näitab riigi rahvastiku arengu

stabiilsust. Eestis on välisränne (eriti immigratsioon) olnud võrdlemisi aktiivne, seetõttu on siin ka välismaal sündinud elanikkonna osatähtsus suhteliselt suur. Aastal 2000 oli peaaegu iga viies Eesti elanik välismaal, kõige sagedamini Venemaal, sündinud. Aastaks 2011 oli Eestis sündinute osatähtsus rahvastikus suurenenud 85%-ni ja oli peaaegu sama ka 2021. aasta loenduse ajal, kuid välismaal sündinute sünniriikide pilt oli muutunud oluliselt mitmekesisemaks.

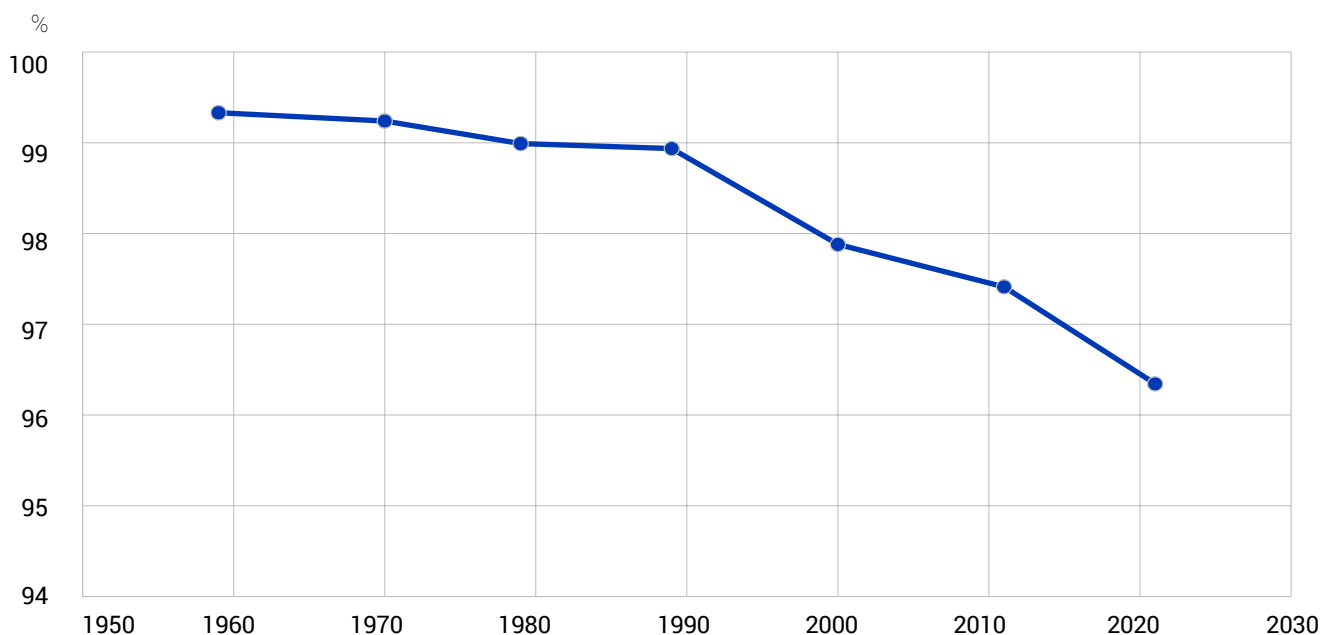
Põlisus

Üks inimese identiteeditunnuseid, mis Eestis viimaste loenduste ajal on kasutusele võetud, on põlisus.

Põlisuse järgi jaotatakse inimesed nelja kategooriasse.

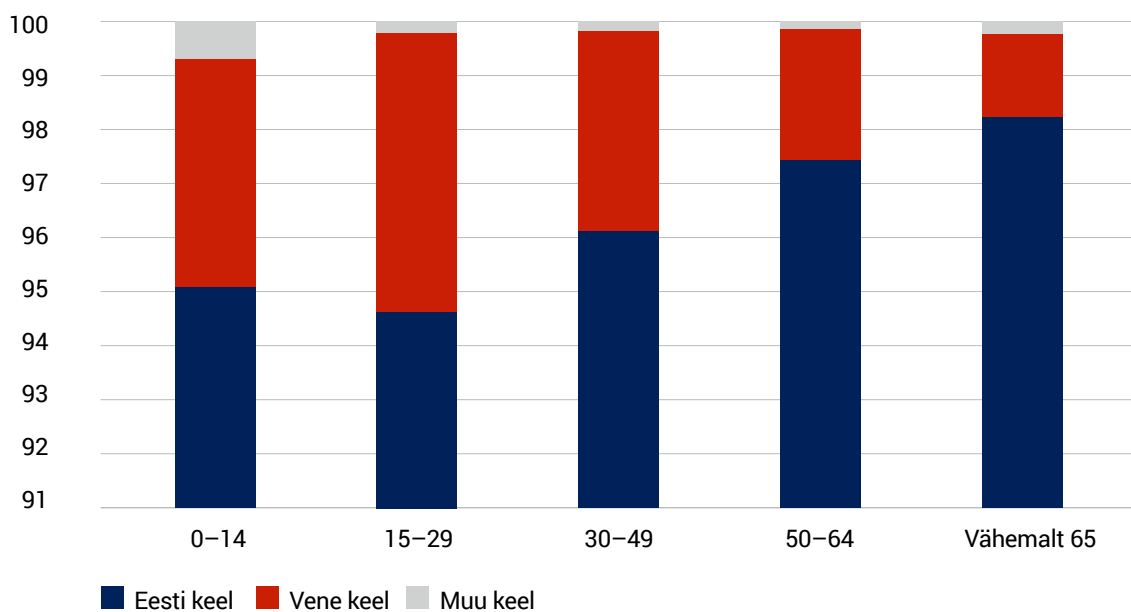
1. Põlisrahvastiku hulka arvatakse Eestis püsivalt elavad isikud, kelle vähemalt üks vanem ja üks vanavanem on Eestis sündinud.

Eesti püsielanikud, kes ei kuulu põlisrahvastiku hulka, kuuluvad välispäritolu rahvastiku hulka.

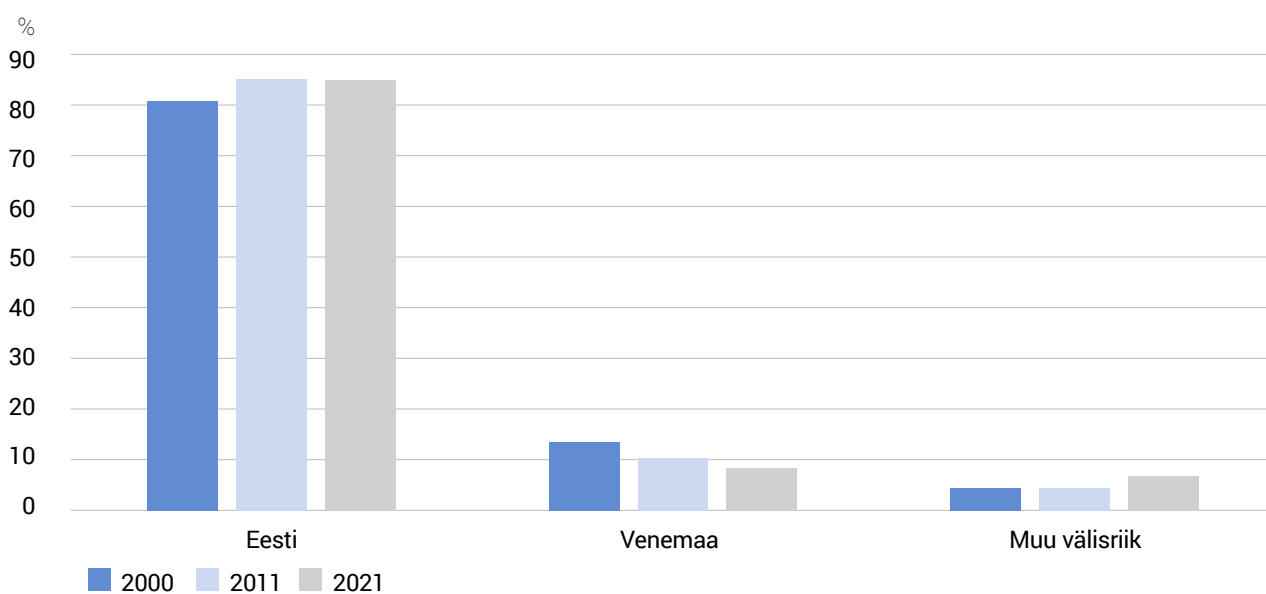

Joonis 6. Eesti keelt emakeelena kõnelevate eestlaste osa kõigist Eestis elavatest eestlastest, 1950–2021.

Kõigist
eestlastest, %

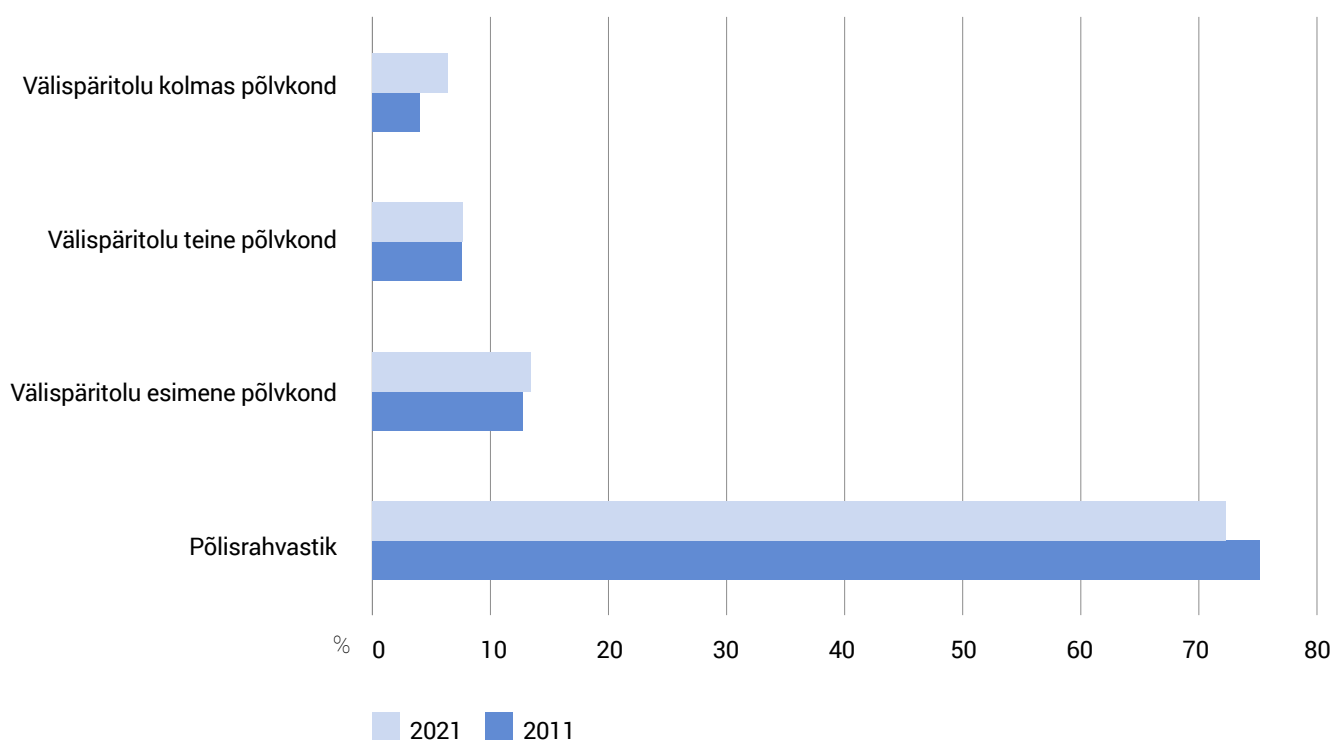

Joonis 7. Eestlaste emakeel enesehinnangu järgi olenevalt vanusest, 2021.

Joonis 8. Eesti elanike sünniriigid rahvaloenduste andmete alusel, 2000, 2011 ja 2021.

Joonis 9. Eesti rahvastiku põlisus rahvaloenduste andmete alusel, 2011 ja 2021.

2. Esimese põlvkonna välispäritolu inimene elab püsivalt Eestis, kuid ise, samuti tema vanemad ja vanavanemad, on sündinud välismaal.
  3. Teise põlvkonna välispäritolu inimene on Eestis sündinud ja elab siin püsivalt, kuid tema vanemad ja vanavanemad on välismaal sündinud.
  4. Kolmanda põlvkonna välispäritolu inimene elab püsivalt Eestis ja siin on sündinud vähemalt üks tema vanematest, kuid kõik tema vanavanemad on sündinud välismaal.
- Jooniselt 9 on näha, et loenduste vahel toimus kümne aasta jooksul rahvastiku põlisuses märgatavaid muutusi: põlisrahvastiku osa vähenes neli protsendipunkti (ehk 4% võrra) ja välispäritolu rahvastiku kolmas põlvkond suurenes peaaegu poolteisekordseks.

Identiteeditunnuste vastastikused mõjud

Tabelites 1 ja 2 on esitatud identiteeditunnuste omavahelised seosed. Need on statistilises mõttes võrdlemisi tugevad ja stabiilsed, kümne aasta jooksul on muutused olnud väikesed.

Tabelites on tinglikud sagedused (tõenäosused), tingimuse määrab rida.

Näiteks tabelist 1 selgub, et kui isik oli 2011. aastal eestlane, siis oli ta 99,7%-lise tõenäosusega Eesti kodanik ja 97,4%-lise tõenäosusega Eestis sündinud.

Tabel 1. Identiteeditunnused, 2011

2011	Eestlane; %	Eesti emakeelega; %	Eesti kodanik; %	Eestis sündinud; %	Põlisrahvastiku liige; %
Rahvuselt eestlane	100,0	97,4	99,7	97,4	96,8
Emakeel: eesti	99,1	100,0	99,7	97,5	97,1
Eesti kodanik	81,6	80,3	100,0	93,1	86,8
Eestis sündinud	79,8	78,5	93,1	100,0	86,3
Põlisrahvastiku liige	89,8	88,6	98,4	97,8	100,0

Tabel 2. Identiteeditunnused, 2021

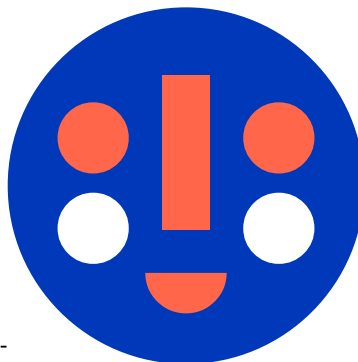
2021	Eestlane; %	Eesti emakeelega; %	Eesti kodanik; %	Eestis sündinud; %	Põlisrahvastiku liige; %
Rahvuselt eestlane	100,0	96,3	99,7	97,7	95,3
Emakeel: eesti	98,9	100,0	99,8	97,9	96,1
Eesti kodanik	81,3	79,2	100,0	93,9	84,6
Eestis sündinud	79,5	77,5	93,8	100,0	83,7
Põlisrahvastiku liige	91,0	89,4	99,2	98,3	100,0

2.4. Haridus ja keeleoskus

Eestlased on hariduse usku rahvas. Seda kinnitab juba 1897. aasta rahvaloendus, kui Eestimaa ja Liivimaa kubermangus oli peaaegu kogu täisealine rahvastik kirjaoskaja, ületades sellega mitte üksnes Venemaa kõigi teiste kubermangude, vaid ka Moskva ja Peterburi linnade elanikke.

Hariduse kui väärtuse kõrge hinnang on eestlastel püsinud läbi aegade, kuigi soovitava ja kättesaadava hariduse tase ja nägu on ajas muutunud. Eesti rahva jaoks on omapärane ka see, et naised ei ole kunagi haridusehuvi ega harituse poolest meestest maha jäänud. Alguse sai see ilmselt juba siis, kui emad peeruvalgel õpetasid lapsi tähti vee- rima. Haridus oli üks suuremaid väärtusi ka Nõukogude okupatsiooni ajal, kui partneri valikul oli esimene küsimus mitte omand ega positsioon, vaid haridus.

Rahvaloendusel 2021 kasutati haridustaseme esitamisel koondskaalat (tabel 1).

Rahvaloenduse andmete alusel jätkub tabelist 1 nähtav suundumus. Kogu Eesti vähemalt 15-aastasest rahvastikust on tänapäeval põhihariduse või sellest madalama haridusega napilt viiendik (20%), keskharidusega 42% ja kõrgharidusega 36%. Kaks protsenti on inimesi, kelle haridustase pole täpselt teada (joonis 1).

Alates 20. eluaastast on 80% Eesti elanikest vähemalt keskharidusega ja see vahetult säilib

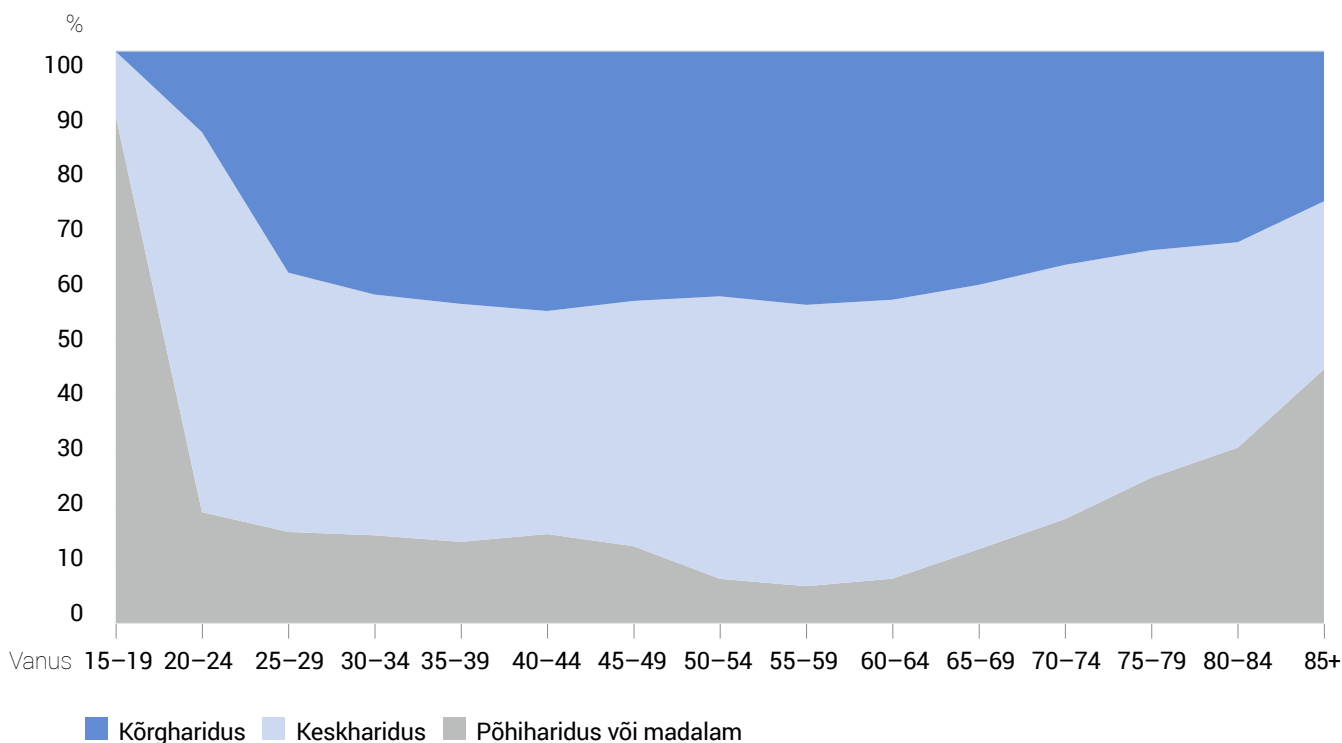
kuni 75. eluaastani. Tööealistest ehk 20–65-aastasest on põhiharidusega või madalama haridusega 12% ja kõrgharidusega 40%. Tähelepanuväärne on ka Eesti eakate suhteliselt kõrge haridustase: rohkem kui 35% vähemalt 65-aastasest on kõrgharidusega.

Hariduse sooline ebavõrdsus

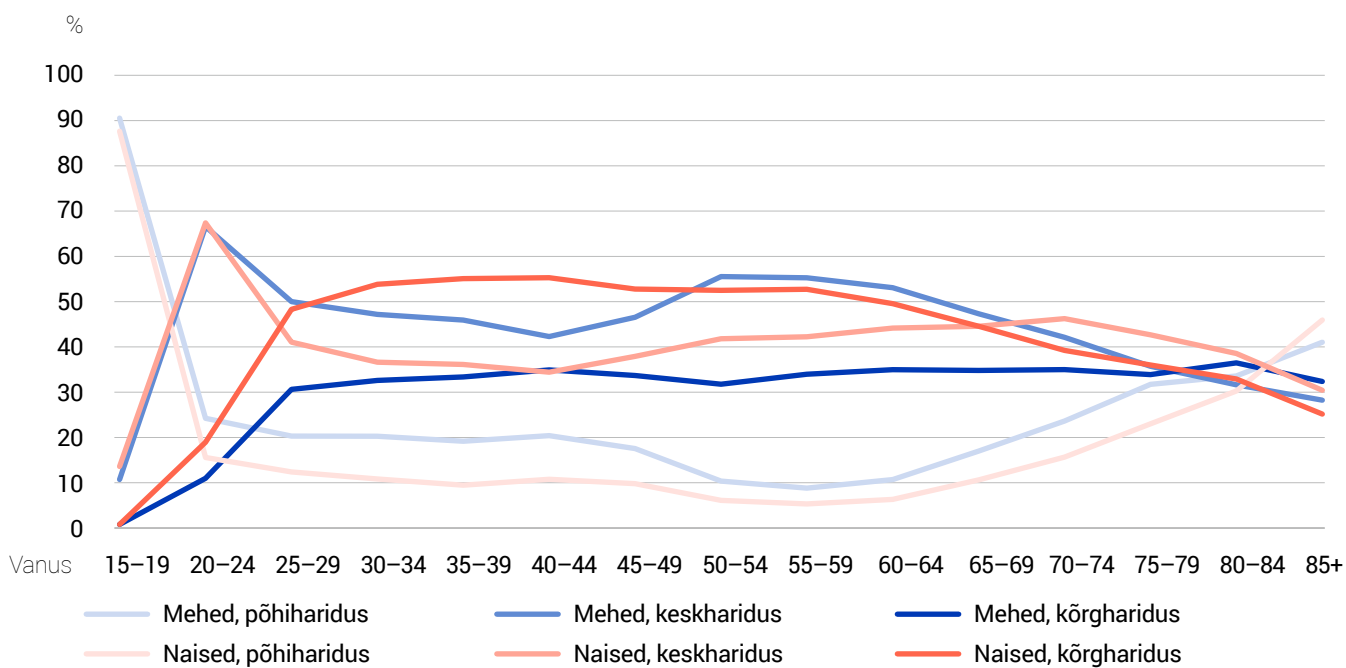
Eri vanuses meeste ja naiste haridustasemed on enamasti võrdlemisi erinevad (joonis 2). Madalama haridustasemega

Tabel 1. Haridustasemete koondskaala

Haridustase	%	Ühendatud	%
Hariduseta	0,22	Põhiharidus (või madalam)	19,5
Algharidus	3,45		
Põhiharidus	12,64		
Kutseharidus põhihariduse baasil	3,21	Keskharidus	42,0
Üldkeskharidus	18,44		
Kutsekeskharidus	15,49		
Kutseharidus keskhariduse baasil	8,05	Kõrgharidus	36,3
Keskeriharidus keskhariduse baasil	8,11		
Bakalaureusekraad või sellega võrdsustatud rakenduskõrgharidus	8,86		
Magistrikraad või sellega võrdsustatud	18,48		
Doktor või sellega võrdsustatud	0,86		
Haridustase teadmata	2,19		

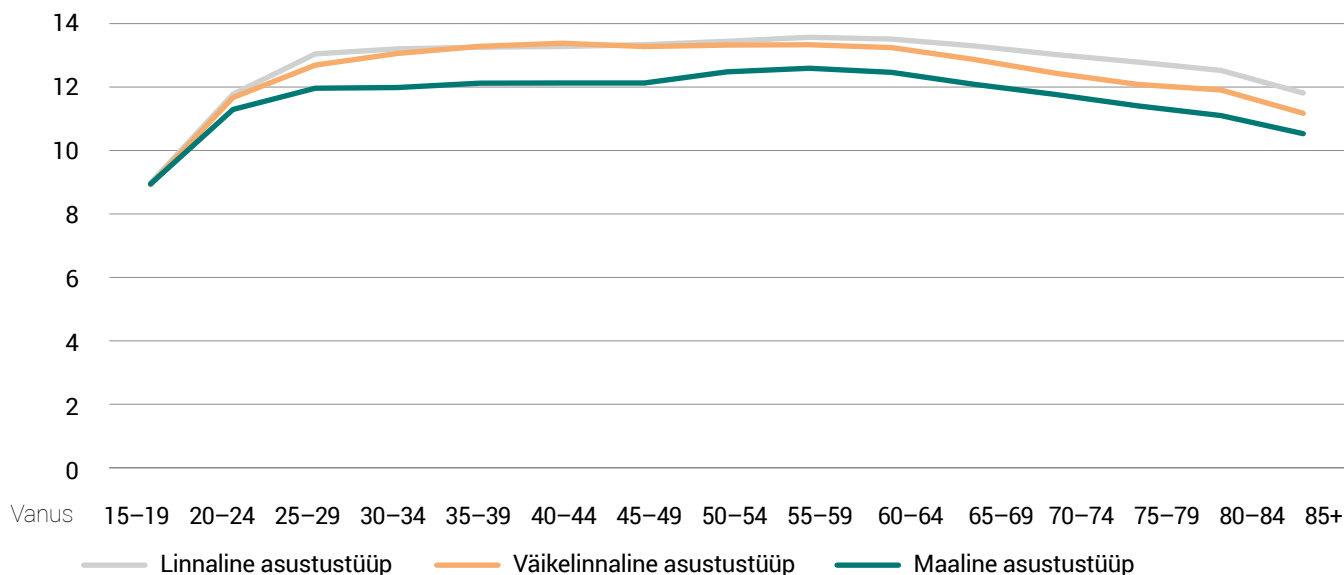

Joonis 1. Eesti rahvastiku haridustase vanuse järgi, 2021.

Joonis 2. Eesti rahvastiku haridustase soo ja vanuse järgi, 2021.

Õpinguaastad

Joonis 3. Eesti elanike keskmine lõpetatud õpinguaastate arv asustustüübi järgi, 2021.

leppinud, üksnes põhikooli haridusega mehi on igas vanuses rohkem kui sama vanu sama haridustasemega naisi, kuid peaaegu kõigis vanuserühmades (peale kuni 20-aastaste ja vähemalt 85-aastaste) – on madalaima haridustasemega inimeste arv väikseim kõigi teiste haridustasemetega võrreldes.

Alates 20–24-aastastest, kui enamik noori on omandanud keskkooli hariduse, lahknevad meeste ja naiste haridusteed oluliselt: meestest suurem osa, valdavalt vähemalt 45%, jätkab oma elu, jäädeski vaid keskkooli haridusega. Ülejäänud, keskmiselt kolmandik igast vanuserühmast, omandab kõrghariduse ja sageli ka teaduskraadi. Väikese kurioosumina saavutavad kõrgharitud mehed suurima osatähtsuse vanuserühmast – 36% – alles 80–85-aastasena. On võimalik, et seda põhjustab kõrgema haridusega inimeste pikem eluiga.

Naiste hariduse jaotus erineb meeste omast oluliselt: 25–69-aastastest naistest on igas vanuserühmas kõige rohkem neid, kellel on kõrgharidus, 30–49-aastastest Eesti naistest on kõrgharidus enam kui pooltel. Alles vähemalt 80-aastaste vanuserühmas jääb kõrgharidusega naiste osatähtsus alla kõrgharidusega meeste osatähtsusele.

Kas haritumad on linna- või maainimesed?

Niisuguse võrdluse tegemiseks on otstarbekas kasutada lõpetatud õpinguaastaid, nagu seda tehakse ka rahvus-

vaheliste võrdluste korral. Arvestame, et põhikoolis õpitakse keskmiselt 9, keskkooli haridusega inimesed on õppinud 12 ja kõrgharitud 16 aastat. Need arvud küll ei kehti kõigi vanuste ja kõigi erialade kohta, aga need erisused pole oluliselt seotud maakondade ega elupiirkondadega, seega ei tohiks need ebatäpsused põhjustada olulist viga võrdlustulemustes (joonis 3).

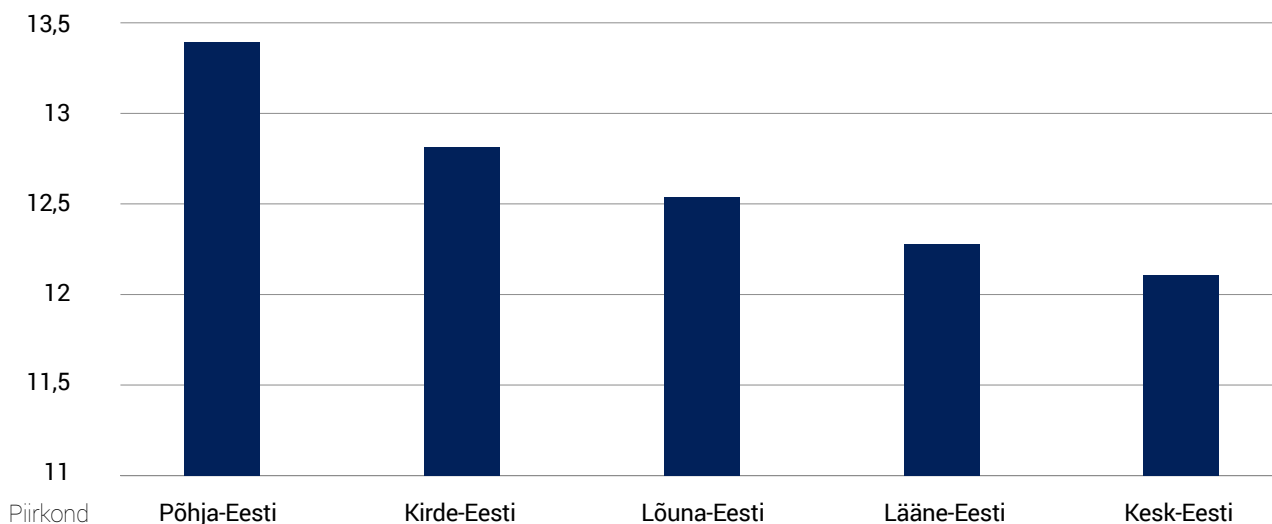
Ootuspäraselt on linnaliste piirkondade elanike haridustase kõrgem kui maaliste piirkondade elanikel, vahe on enamasti 1–1,5 õpinguaastat. Väikelinnaliste asustuspiirkondade elanike haridustase on kuni 50. aastani peaaegu sama mis linnalistes piirkondades, vähemalt 50-aastastel aga kuni poole aasta võrra madalam. Eesti elanikke iseloomustab ühtlaselt kõrge haridustase.

Lõpetatud õpinguaastad piirkonniti

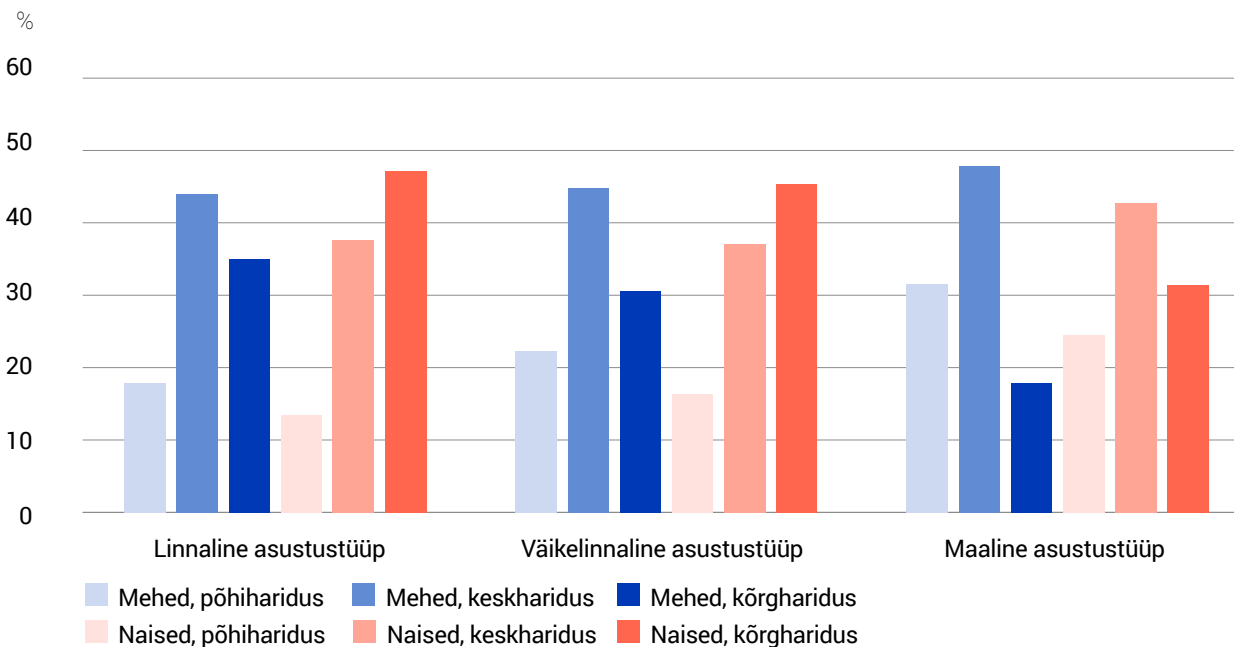
Eesti piirkonnad erinevad niihästi linnaliste asustuspiirkondade osatähtsuse kui ka elanikkonna rahvuse poolest, vanema elanikkonna korral tähendab see venekeelsetes koolides õppinud isikute õpinguaastate arvu ülehindamist, sest venekeelses keskkoolis oli õppeaeg aasta võrra lühem kui eestikeelses (joonis 4).

Siiski piirduvad piirkondlikud haridustaseme erinevused maksimaalselt poolteise kuni kahe õpinguaastaga, mis taas kinnitab Eesti elanikkonna võrdlemisi ühtlaselt kõrget haridustaset.

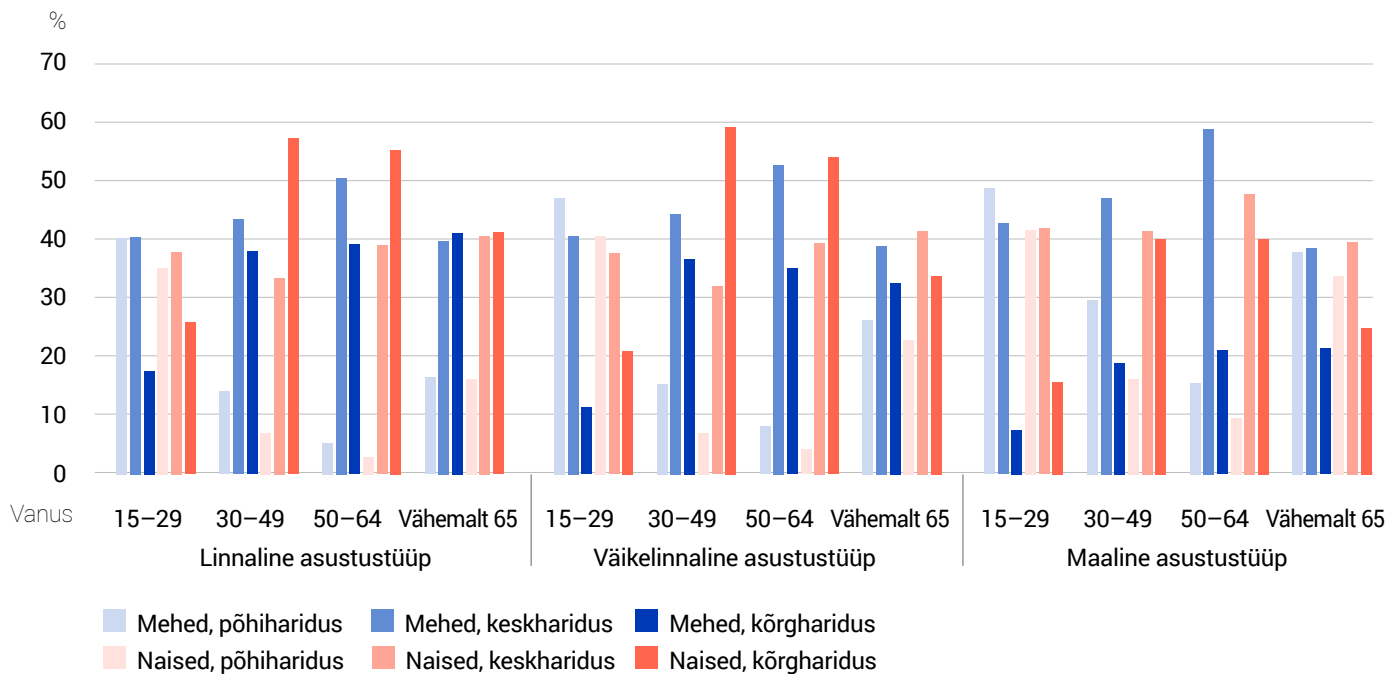
Õpinguaastad

Joonis 4. Eesti elanike lõpetatud õpinguaastate arv piirkonniti, 2021.

Joonis 5. Eesti elanike haridustase soo ja asustustüübi järgi, 2021.

Joonis 6. Eesti elanike haridustase soo, vanuse ja asustustüübi järgi, 2021.

Jooniselt 6 on näha, et niihästi linnalises kui ka väike-linnalises piirkonnas on 30–64-aastaste inimeste hulgas kõige arvukam elanike rühm kõrgharidusega naised. Järgnevad sama vanad keskharidusega mehed. Maapiirkonnades domineerivad keskharidusega mehed ja ka naiste hulgas on keskharituid pisut rohkem kui kõrgharituid. Noorimate, 15–29-aastaste seas on ootuspäraselt arvestatav hulk neid, kes pole veel keskharidusenigi jõudnud, kuid ka nende hulk oleneb soost ja asustuspäringkonnast: maal ja väikelinnades elavate noormeeste see hulk on suurem kui sama vanade naiste oma. Linnanoorukite seas on keskharidusega isikuid vähem kui mujal.

Keeleoskus

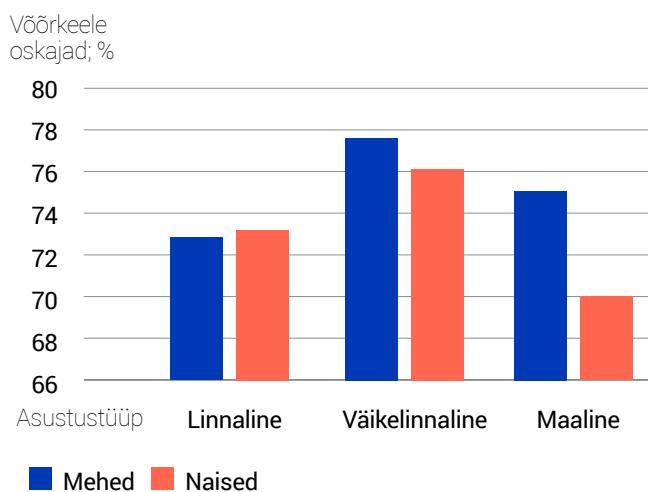
Väikerahvana oleme alati pidanud oluliseks võõrkeelte oskust, kuid eeldame, et ka meie juurde elama asunud välispäritolu inimesed meie keelt kõnelema õpiksid. Ajalooliselt on meie haritud inimestel loomulikuks peetud kolme kohaliku keele oskamist ehk lisaks eesti keelele osati ka saksa ja vene keelt, mis varem on meil käibel olnud.

Missugune on eesti meeste ja naiste võõrkeelte oskus tänapäeval? Võõrkeelena on rahvaloendusel defineeritud emakeelest erinev keel, seega on eesti keel võõrkeel kõigile neile Eesti inimestele, kes emakeelena räägivad vene keelt või mõnd muud eesti keelest erinevat keelt. Eesti keelest erinevate keelte hulka pole siin siiski arvatud eesti kohalikke keeli, murdeid ega murrakuid.

Võõrkeeleoskus soo, vanuse ja asustuspäringkonna järgi

Huvitaval kombel on keeltoskuse jaotus mõneti erinev haridustasemetega jaotusest (joonis 7).

Tõsisaja, et meeste võõrkeelte oskus on naiste omast parem, seletab ilmselt meeste sagedasem välismaal töötamine, sh ka pendelrändajana. Tõenäoliselt seletab sama asjaolu ka seda, miks linnameestest oskab võõrkeeli väiksem osa kui väikelinnades või isegi maal elavatest meestest. Tõsi, erinevused pole suured, piirdudes enamasti mõne protsendiga (suurim vahe on 7%).

Joonis 7. Võõrkeele oskajate osa Eesti elanike hulgas soo ja asustustüübi järgi, 2021.

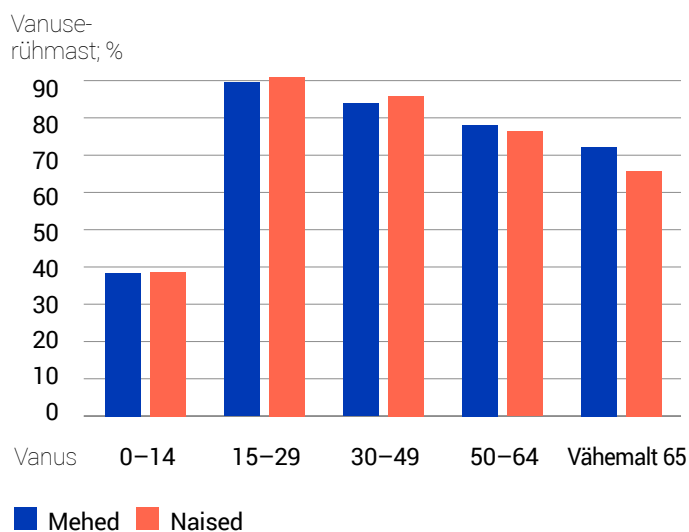
Jooniselt 8 on näha, et mida noorem vanuserühm (jättes kõrvale lapsed), seda suurem on võõrkeelte oskajate osa. Joonis 9 illustreerib, mitut võõrkeelt keskmiselt eri vanuserühmades osatakse.

Kõigi võrdluste juures on oluline meeles pidada, et keeleoskus (erinevalt nt haridustasemest) on ütluspõhine tunnus, seega oleneb oluliselt vastaja enesekriitilisusest.

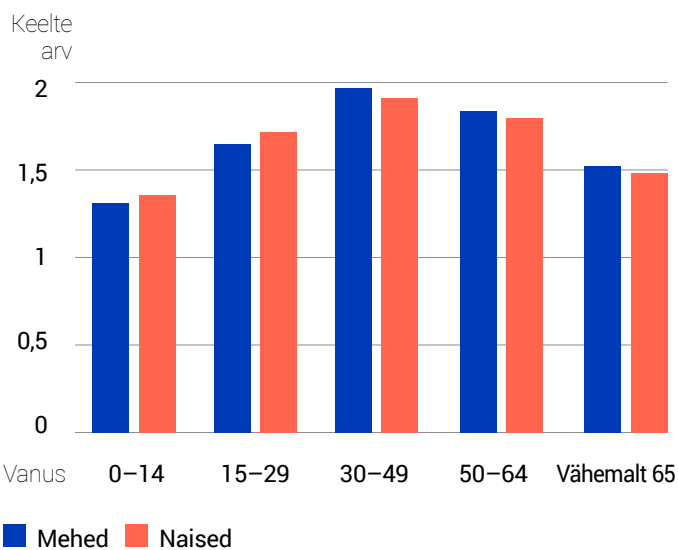
Võõrkeelte, sh eesti keele oskus rahvuse järgi

Ootuspäraselt oskavad siia sisserännanud (soomlased, lätlased, ukrainlased jt) kohalikest keskmiselt rohkem võõrkeeli (joonis 10). See seaduspära aga ei kehti venelaste kohta, kes oskavad võõrkeeli kõigist teistest rahvustest märgatavalt vähem. Ilmselt on tegemist erineva vanusega inimestega, kuid oluline on ka Nõukogude ajast jäänud hoiak: vene keelega saab hakkama, järelkult pole tarvis teisi keeli õppida.

Siit tuleneb oluline naiste kehvema võõrkeele oskuse põhjused: nende seas on rohkem eakaid, kes üldiselt oskavad vähem võõrkeeli.

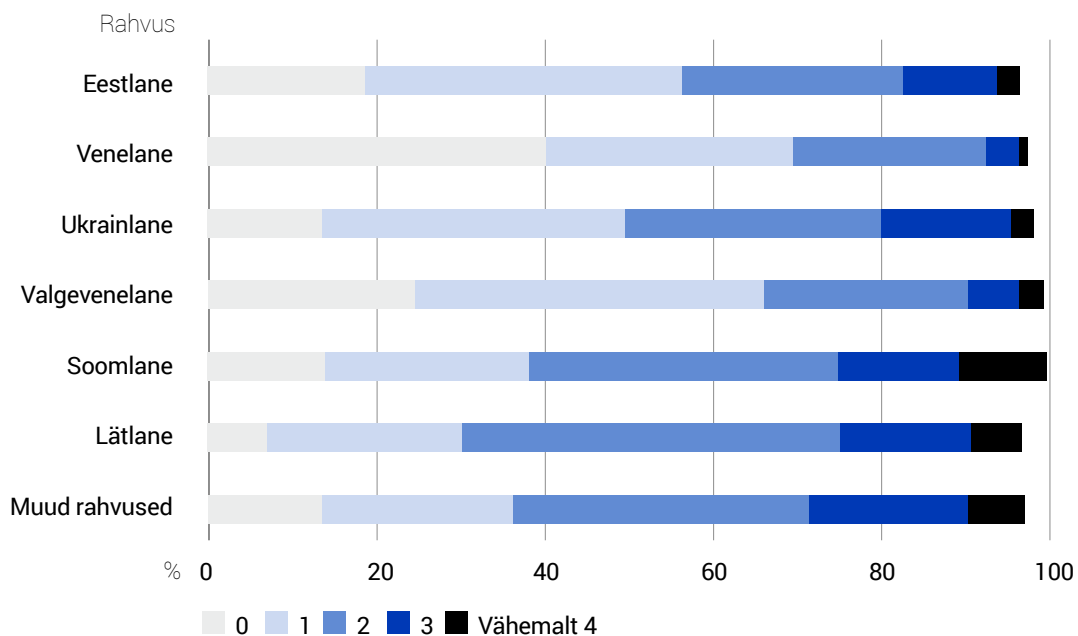

Joonis 8. Eesti elanike võõrkeeleoskus soo ja vanuse järgi, 2021.

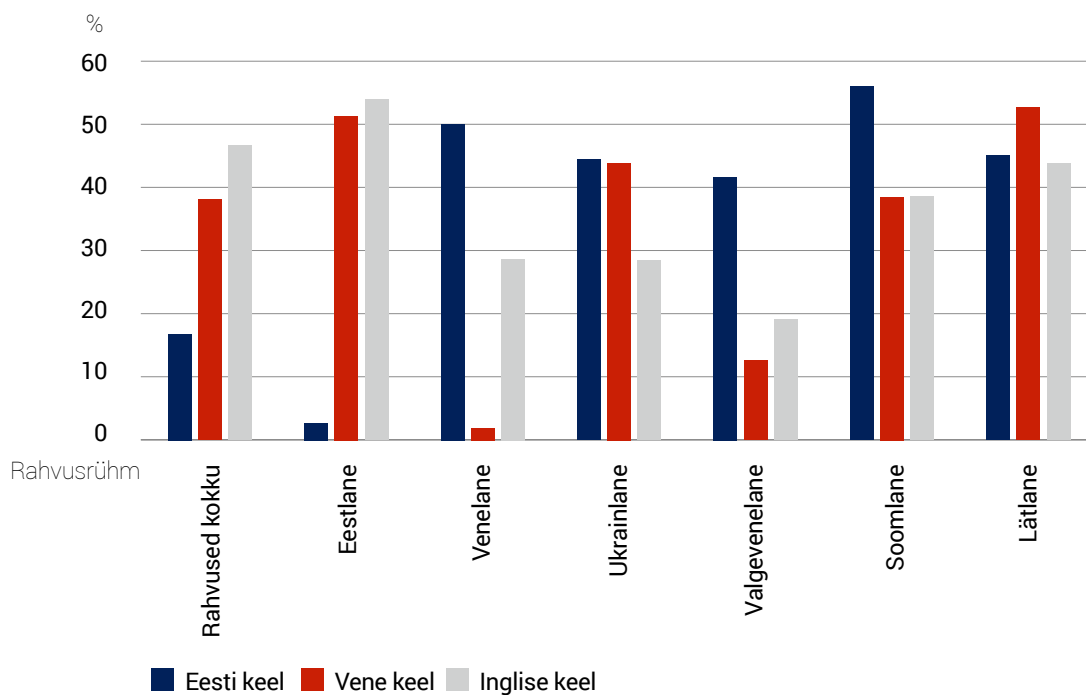
Joonis 9. Eesti elanike keskmine osatavate võõrkeelte arv vanuserühmiti, 2021.

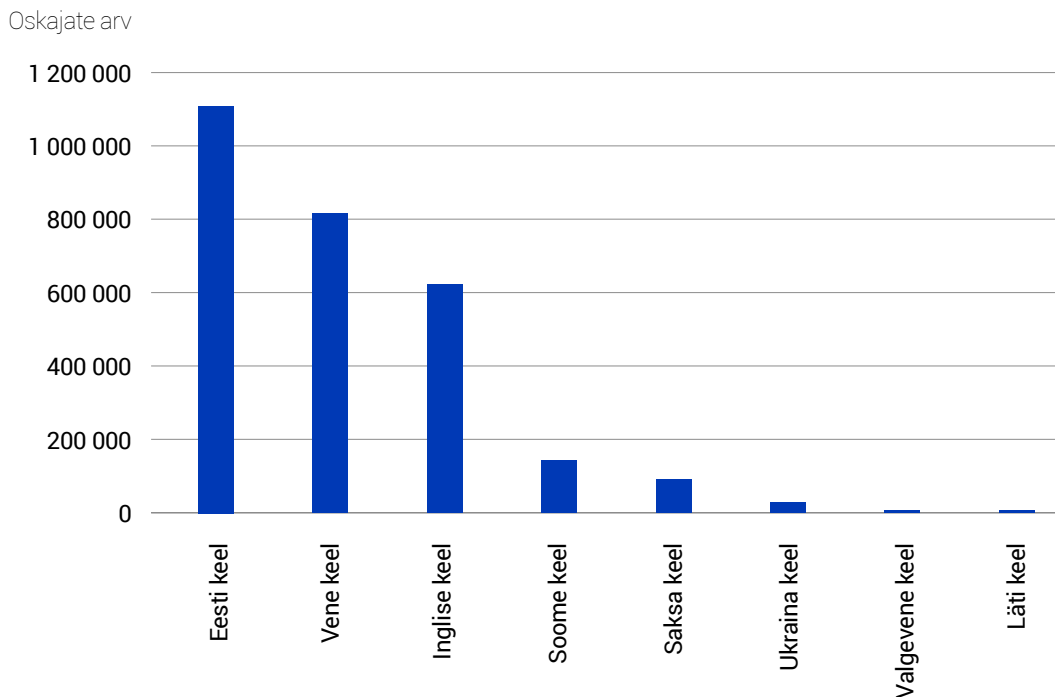

Joonis 10. Eesti elanike osatavate võõrkeelte arv rahvuse järgi, 2021.*

*Sajast protsendist puudujääv osa on isikud, kelle kohta info puudub.

Joonis 11. Eestis elavate rahvusgruppade eesti, vene ja inglise keele kui võõrkeele oskus, 2021.

Joonis 12. Eestis kõneldavad keeled ema- või võõrkeelena, 2021.

Kõige levinum võõrkeel tänapäeva Eestis on inglise keel (joonis 11) – seda oskavad võõrkeelena peaaegu pooled Eestis elavatest kõigi rahvuste esindajatest.

Vene keelt võõrkeelena oskab vähemalt kolmandik Eesti elanikest, eesti keelt võõrkeelena oskab kõigi rahvuste esindajatest ligi pool (48%). Tekib küsimus, kas inglise keel on Eestis elavate eri rahvuste sobivaim suhtluskeel? Selle selgitamiseks võrdleme iga keele oskajate üldarve, liites kokku selle emakeelena kõnelejate ja võõrkeelena oskajate arvud (joonis 12).

Selgub, et kõigist Eesti elanikest (vanust arvestamata) kõneleb eesti keelt 83,3%, vene keelt 61,3%, inglise keelt 46,8%, soome keelt 10,7%, saksa keelt 6,8% ja ukraina keelt 2,1%. Enam kui üks protsent on Eestis ka prantsuse ja rootsi keele oskajaid. Kuigi Eestis elab üle 11 000 valgevenelase, on valgevene keele oskajaid vaid 0,6%. Ka naabrite lätlaste keele oskajaid on vaid pool protsenti. Ligi pool protsenti on ka itaalia ja poola keele oskajaid, kõigi ülejäänud keelte oskajaid on veelgi vähem.

Seega: Eestis on kõige sobivam suhtluskeel meie oma eesti keel. Mis puutub eesti keele kui võõrkeele oskusesse, siis selgub, et seda oskavad paremini inimesed,

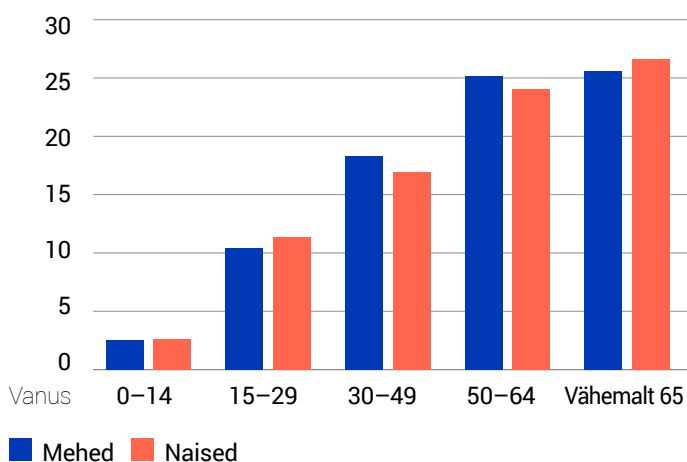
kes elavad maakondades, kus suur osa elanikest elab maalises piirkonnas.

Murded ja murrakud

Kes kõneleb murdekeelt? Kuigi murdeid nimetatakse ka kohalikeks keelteks ja Võru murre on isegi rahvusvahelisse registrisse kantud, pole need siiski igas mõttes samaväärsed iseseisvate keeltega. Murdekeeli, mida sadakond aastat tagasi pigem madala haridustaseme näitajaks peeti, on käesoleval sajandil hakatud hindama kui keele rikkuse näitajaid. Murdekeeltes on hakanud ilmuma ka raamatuid, alates aabitsast ja luulekogudest, etendatama lavastusi ja tehtud filme.

Murdekeele oskust on küsitud ka kahel viimasel rahvaloendusel. Selgub, et mõnd murdekeelt oskab 151 820 kõigist eesti keelt emakeelena kõnelevatest Eesti elanikest ehk 16,9%. Murdekeele oskuse levikut olenevalt soost, vanusest ja elukohast (asustuspiirkonna mõttes) näitavad joonised 13 ja 14. Ootuspäraselt on murdekeele oskus oluliselt vanusest: vähemalt 50-aastaste seas on murdekeele oskajaid märksa rohkem kui nooremate hulgas, olulist sõltuvust soost ei ole.

Vanuse-
rühmast, %

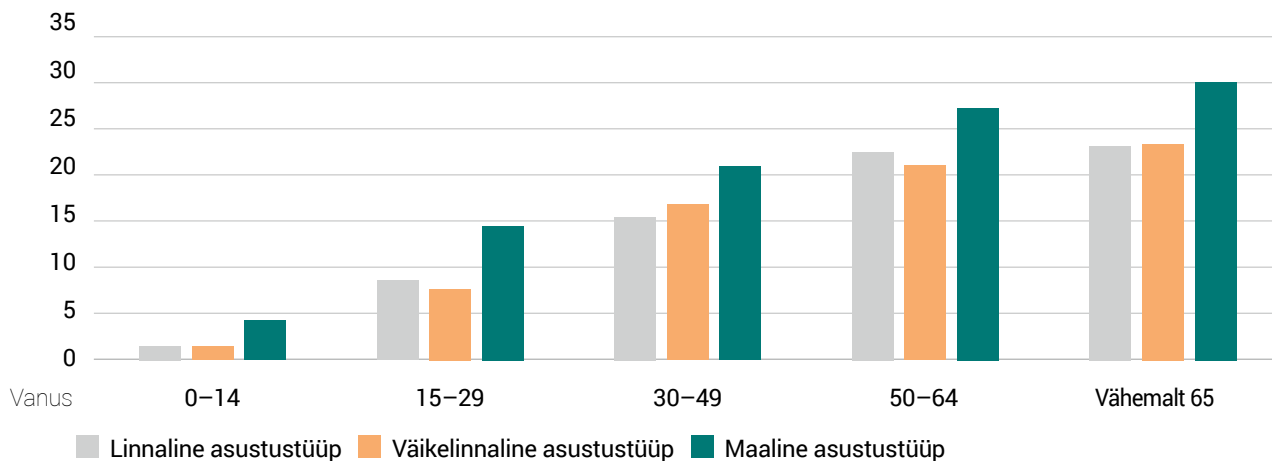
Joonis 13. Eesti elanike murdekeeleoskus soo ja vanuse järgi, 2021.

Eriti nooremates vanuserühmades on märgatav ka asustuspiirkonna mõju: nähtavasti aitab murdetöö mõnes (maa-)piirkonnas kaasa ka laste ja nooremate inimeste murdekeele oskuse paranemisele.

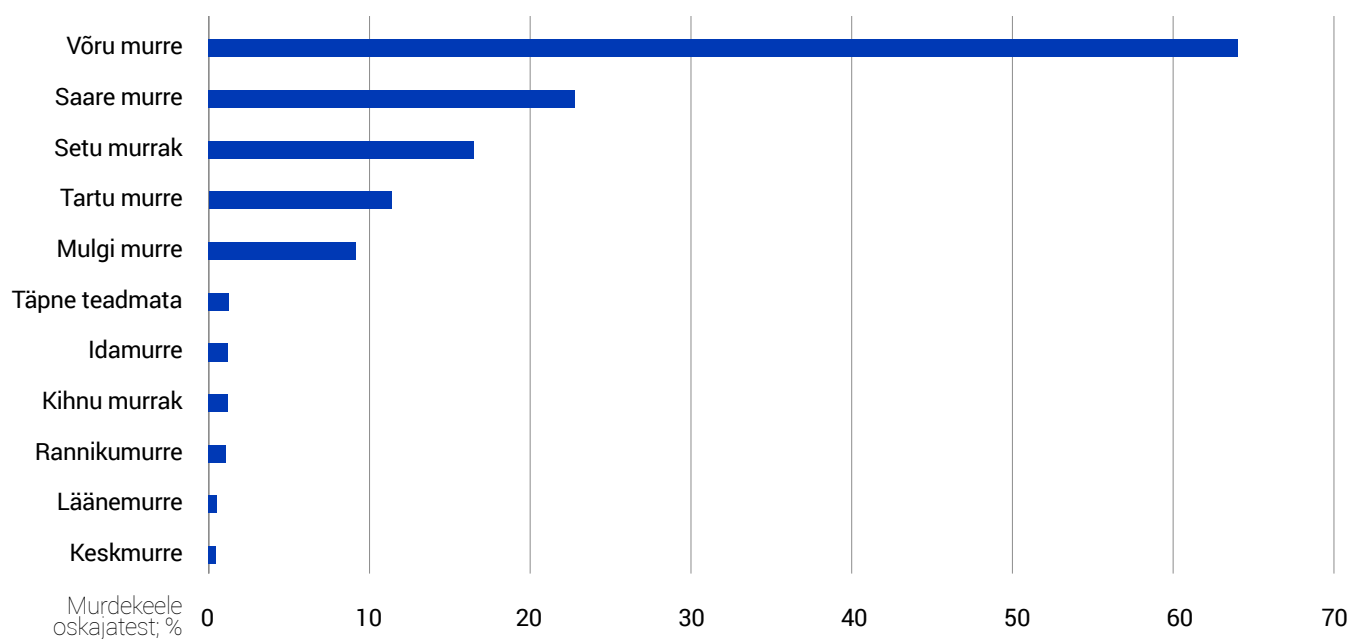
Missugused murdekeeled on kõige tuntumad? Rahvaloendusel oli võimalik valida osatav murdekeel üsna pikast loendist. Selle valiku tulemusi illustreerib joonis 15. Selle joonise tõlgendamisel on oluline arvestada, et mõni vastaja võib ka mitut murret osata.

Jooniselt 15 ilmneb huvitav tõsiasi: konkreetse kohanimega seotud murdeid tuntakse rohkem kui abstraktsema nimetusega murdeid (rannikumurre, keskmurre). Pole selge, kui suur mõju on siin

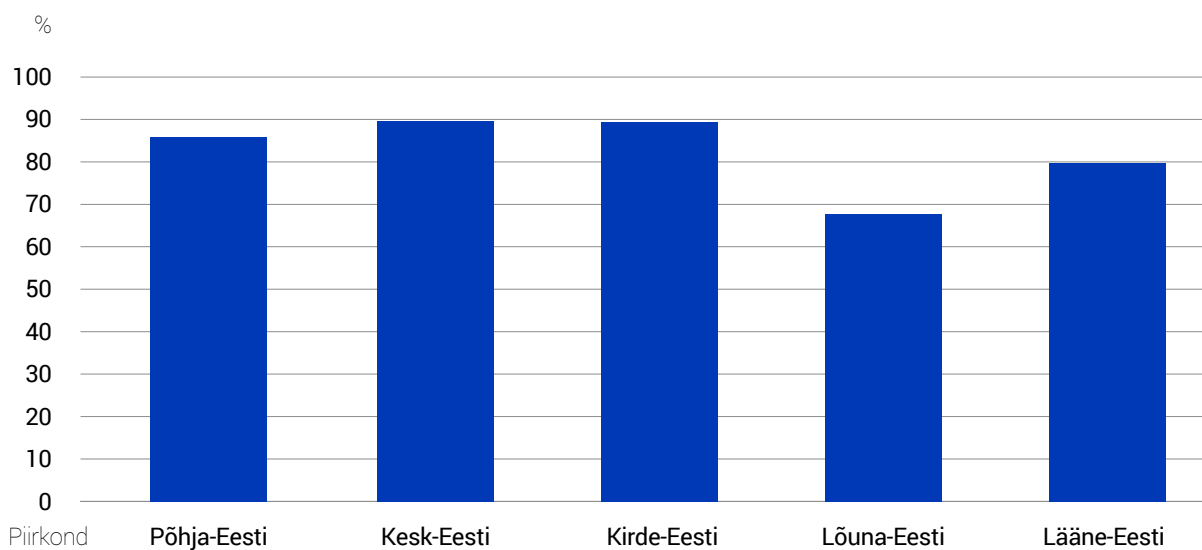
Vanuse-
rühmast, %

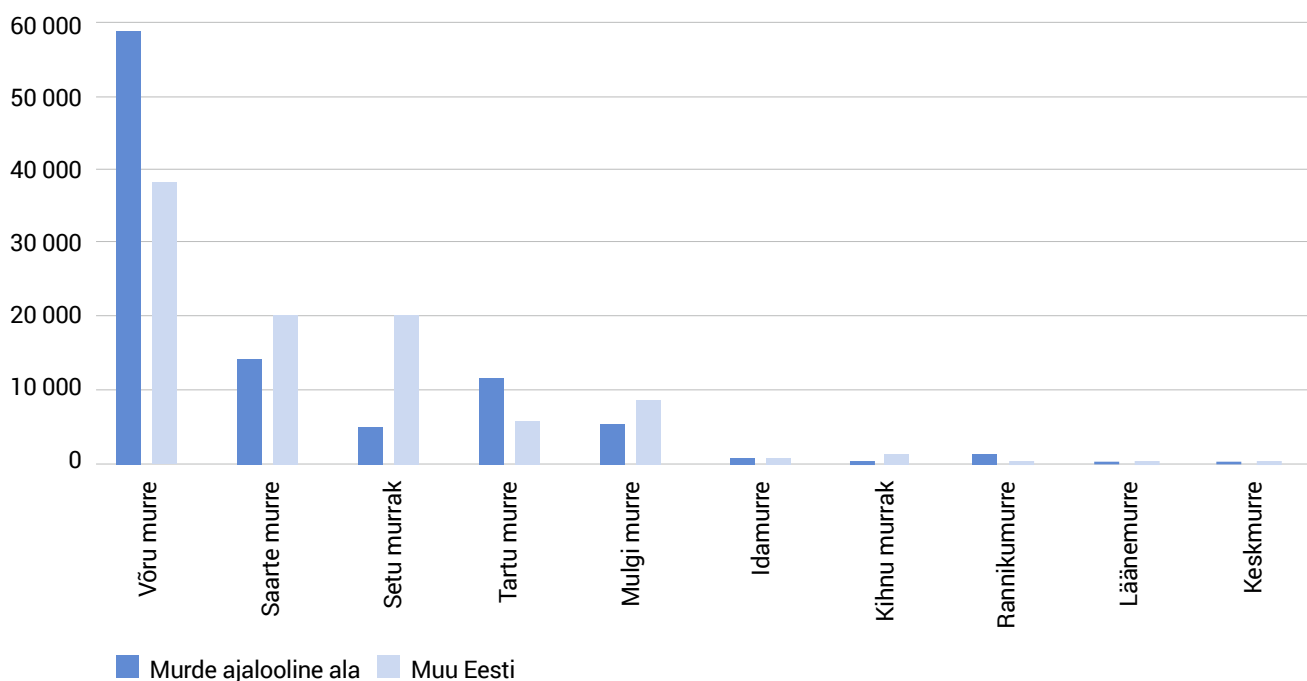
Joonis 14. Eesti elanike murdekeeleoskus vanuse ja asustustüübi järgi, 2021.

Joonis 15. Eesti emakeelega elanike murdekeeleoskus, 2021.

Joonis 16. Piirkonniti eesti emakeelega inimeste osa, kes ühtegi murdekeelt ei räägi, 2021.

Joonis 17. Eesti murdekeelte oskajate arv nende jaotus ajaloolisel levialal ja mujal Eestis, 2021.

konkreetsete kogukondade (setude, võrokeste, mulkide) sihikindlal tööil oma keele tutvustamisel ja kui suur osa sellel, et kirjakeelest üsna vähe erinevaid Põhja-Eesti murdeid lihtsalt ei tunta ära.

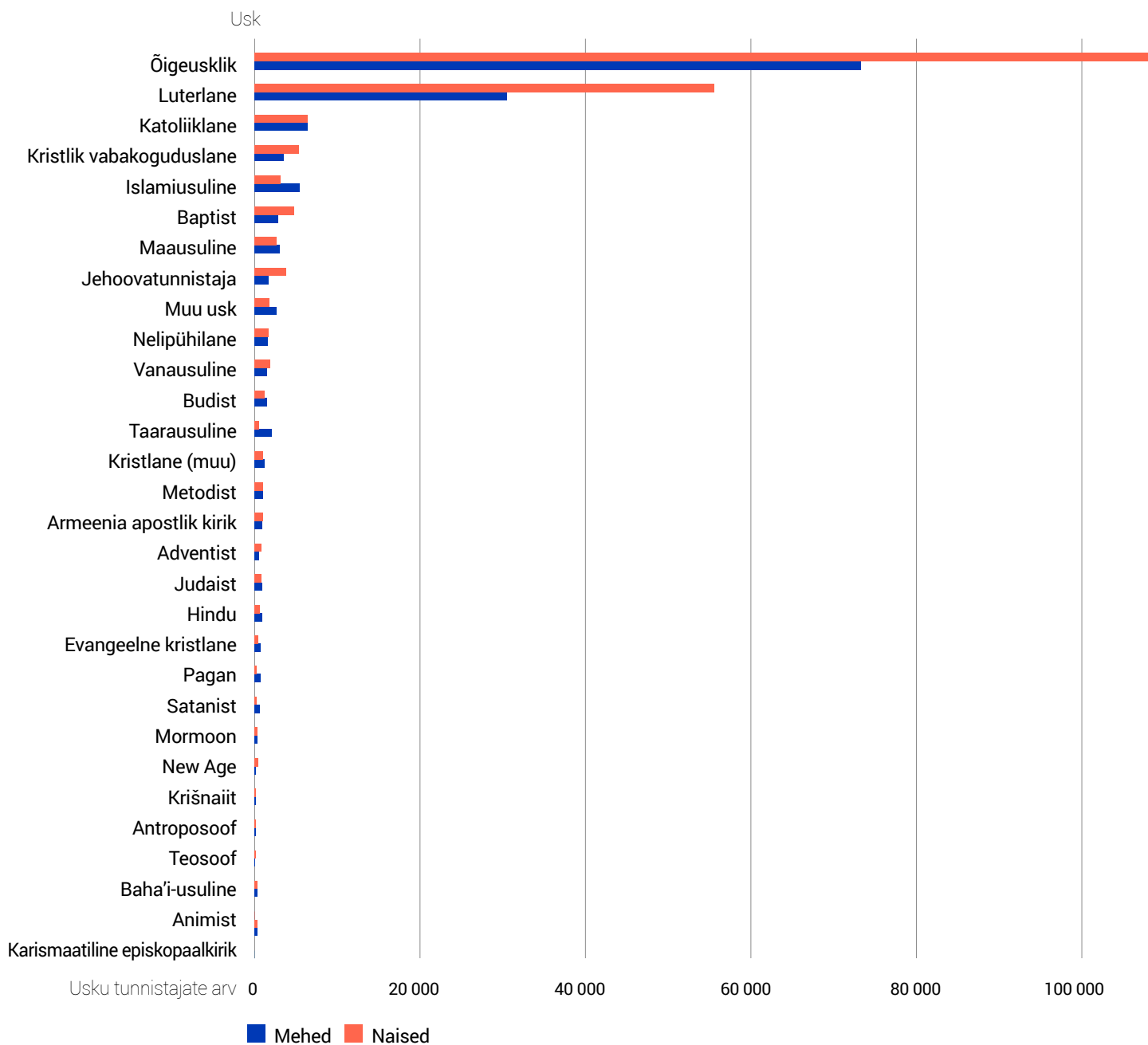
Kus räägitakse murdekeeli? Ootuspäraselt räägitakse murdekeeli vähem piirkondades, kus asustus on linnalisem, seda näitab ka joonis 16.

Eesti iga murdekeel on kujunenud Eesti mingis geograafilises piirkonnas, kus see oligi elanike põhiline suhtluskeel, nimetame seda murdekeele ajalooliseks levialaks. Tänapäeval ei piirdu murdekeelte oskus ja levik ainult selle ühe piirkonnaga, sest inimesed on elukohti vahetanud. Siiski on murdekeele oskus selle ajaloolisel levialal oluline, sest suurima tõenäosusega kasutatakse

murdekeelt suhtluskeelena nimelt oma ajaloolisel levialal. Joonisel 17 on näidatud Eesti olulisemate murrete ja murrakute oskajate jaotus võrreldes ajaloolise leviala ja muu Eestiga.

Selgub, et kõige rohkem on Võru murde oskajaid, suur osa neist elabki Võrumaal, selle murde ajaloolisel alal. Nende seas on ilmselt ka neid, kes seda suhtlemisel kasutavad. Järgmisel kohal on saarte murre, kuid selle oskajaid on mujal Eestis rohkem kui saartel ja võib arvata, et nad seda suhtluskeelena ei kasuta. Setu murraku oskajaid on küll võrdlemisi palju, aga valdavalt ei ela nad Setumaal. Suhteliselt palju on ka Tartu ja Mulgi murde oskajaid, ülejäänud murrete ja murrakute kõnelejaid on võrdlemisi vähe.

2.5. Usk

Joonis 1. Eestis kõige levinumat 30 usku tunnustavate meeste ja naiste arvu hinnang, 2021.*

* Kuigi väiksemate (vähem kui 500 liikmega) usurühmade arvu hinnang pole joonisel näha, on näha nende loetelu ja omavaheline järjestus.

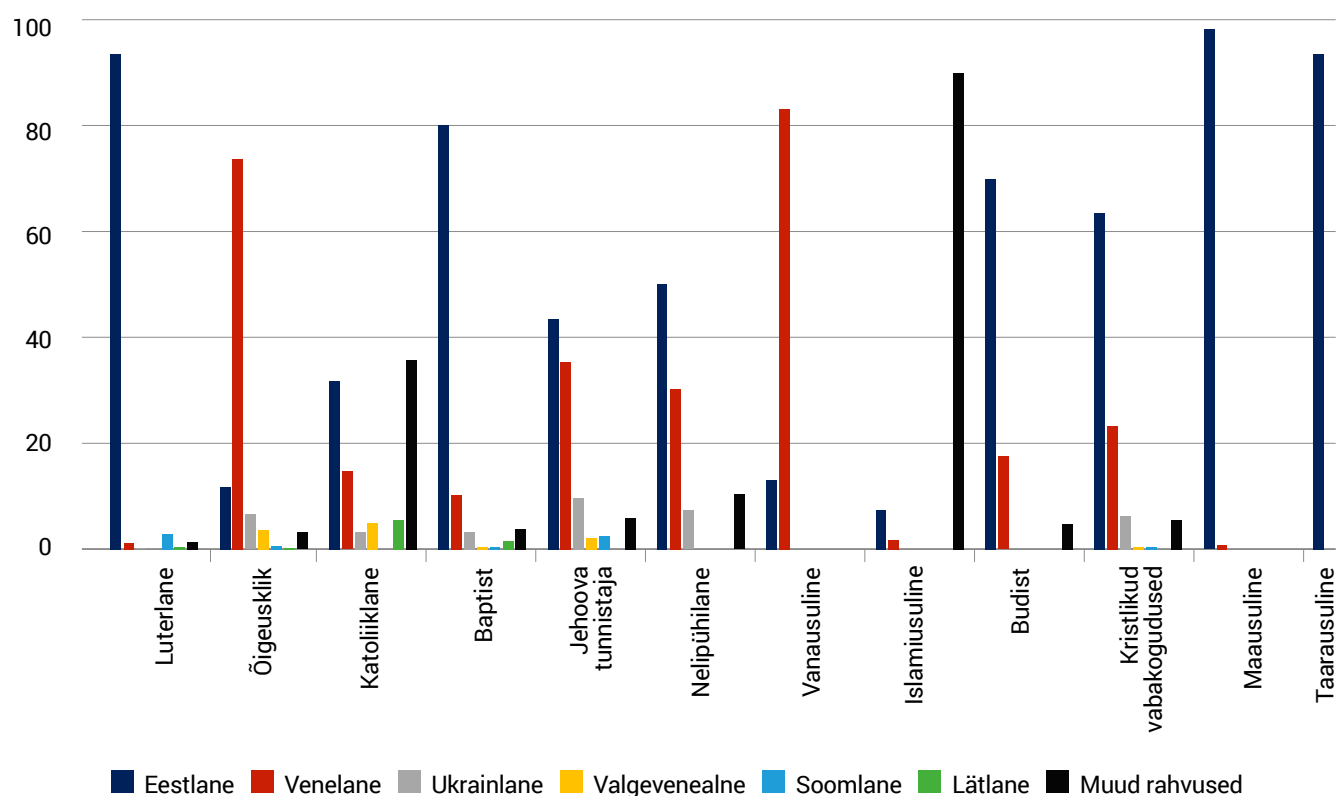
Viimasel rahvaloendusel selgitati ka Eesti elanike suhtumine religiooni. Küsimus religiooni kohta esitati vähemalt 15-aastastele isikutele. Vastamisest võis ka keelduda, seda võimalust kasutas 11% meestest ja 12% naistest. Taas leidis kinnitust Eesti elanike usuleigus: 63% meestest ja 55% naistest kinnitas, et nad ei pea omaks ühtegi usku. Eesti ülejäänud elanike religioonide valik oli aga üpris lai.

Eesti jaoks traditsioonilist luterlust tunnistas vaid 6% meestest ja 9% naistest, kokku 86 000 inimest. Muude uskude kireva pildi juures on määravad immigrandid. Kõige levinum Eestis oli õigeusk, seda pidas omaks 14% meestest ja 18% naistest, kokku 182 000 inimest. Kolmandale kohale oli tõusnud katoliiklus (8700 inimest), mis senini oli olnud Eestis võrdlemisi vähe arvukas. Järgnesid kristlikud vabakogudused (6000) ja samuti uue, tõusva usuna islam (5800), mida senini olid vaid üsna vähesed Nõukogude Liidu lõunapoolsetest

vabariikidest (Aserbaidžaanist, Kasahstanist) pärit inimesed tunnistanud. Kuuendal kohal on baptistid (5200), kellel on Eestis üsna pikk ajalugu. Neile järgneb „Eesti oma usk“ ehk maausk 3900 tunnistajaga. Mõnekümne aasta eest plahvatuslikult levinud Jehoova tunnistajaid on Eestis praegu 3700, nelipühilasi on 2300 ja sama palju ka vanausulisi, kes Peipsi kaldale omanäolise hõngu annavad. Järgnevad 1900 budisti ja 1800 taarausulist. Enam kui tuhat liiget on veel Armeenia apostliku kiriku, aga ka Eesti pinnal traditsiooniliste metodistide ja adventistide kogudustes, ülejäänud vähem levinud kirikute ja usuharude jälgijaid on kuni tuhat, enamasti vaid mõnesaja piires või vähemgi (joonis 1).

Meeste ja naiste usulist aktiivsust võrreldes ilmneb, et meie oludes traditsioonilistes kristlikes kogudustes on naised meestest märgatavalt aktiivsemad. Mehi aga on naistest rohkem moslemite ja üllatuslikult ka maa- ning

Kõigist selle usu tunnistajatest; %

Joonis 2. Eestis populaarsemate religioonide tunnistajate jaotus rahvuste järgi, 2021.

taarausuliste seas. Mõne usu korral oleneb meeste ja naiste vahel sugude vahetusest sisse- ja väljarännetes, kuid Eesti päritolu uskude korral pole sugude erineva aktiivsuse põhjused selged.

Usk ja rahvus

Religioonide levikut rahvuste järgi vaadates on ootuspäraselt luterlased, samuti maa- ja taarausulised valdavalt eestlased, õigeusklikud ja vanausulised venelased, islami- ja ülejäänud katoliiklastest on „muud rahvused“ (joonis 2). Tähelepanu väärib, et peaaegu pooled Jehoova tunnistajad on venelased, samuti on nelipühilaste seas tubli kolmandik ja vabakoguduslaste seas viiendik venelasi.

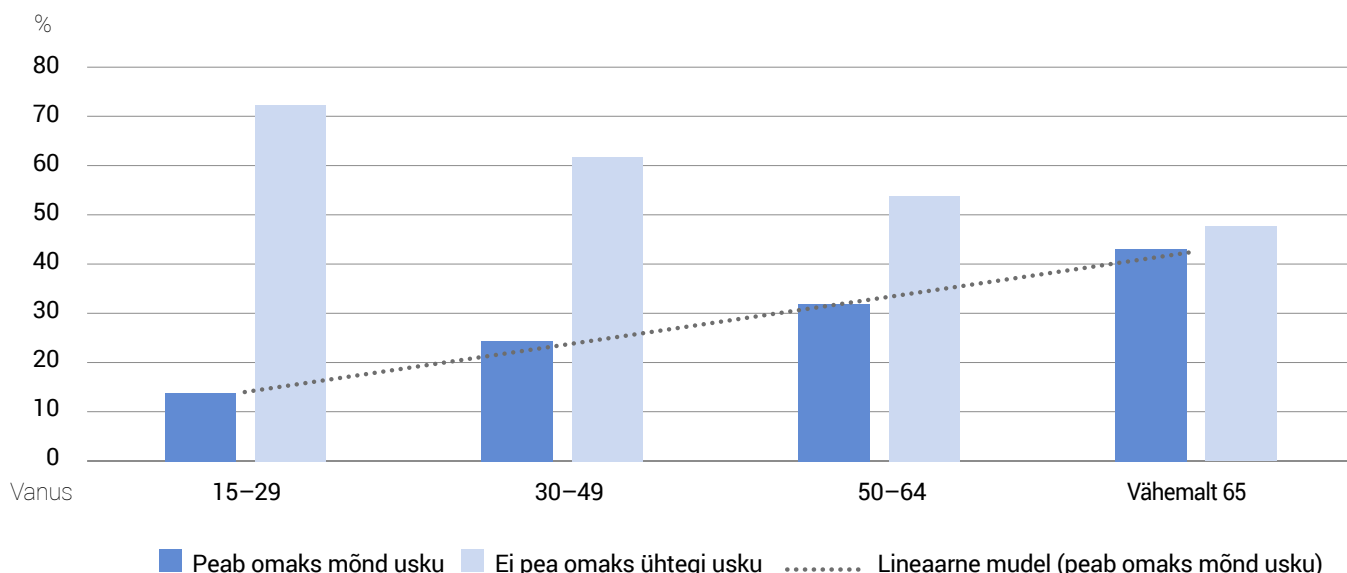
Eestlaste seas on juba ajalooliselt teatav hulk õigeusklikke, samuti on õigeusklike hulgas ukrainlasi ja valgevenelasi. Üllatavana tundub 1300 eestlasest budisti

olemasolu (kokku on Eestis budiste vähem kui 1900).

Eesti rahvusest katoliiklasi, keda samuti Eestis viimastel sajanditel võrdlemisi harva esines, on 2800, mis Eesti ligi 9000 katoliiklasest moodustab kolmandiku.

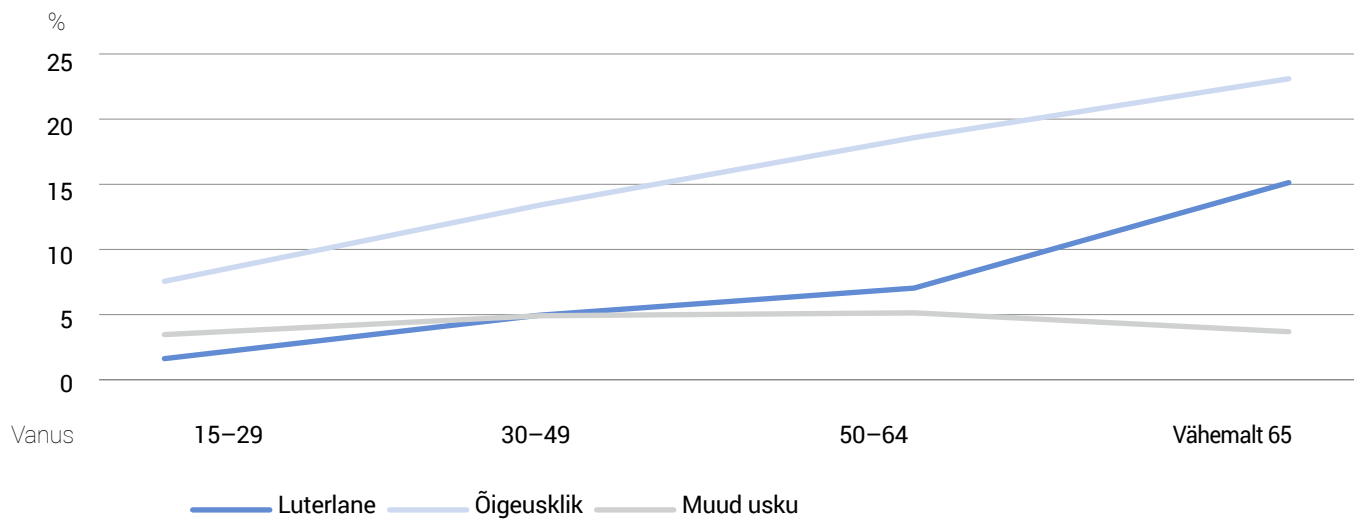
Usk ja vanus

Joonis 3 näitab ilmekalt, et Eestis oleneb usu omaks pidamine oluliselt inimese vanusest: iga lisanduva viie aastaga vanuserühmas suureneb usklike – ehk täpsemalt isikute, kes mõnd usku omaks peavad – osatähtsus rahvastikus umbes 3% võrra. Ehk: aja kulgu arvestades väheneb iga mööduva viie aastaga usklike osatähtsus rahvastikus ligemale kolme protsendi võrra. Eakad usklikud lahkuvad meie seast, noored valdavalt ei pea end usuga seotuks. Erand aga on immigrandid, kelle religioossete töekspidamiste pilt on üpris kirju ja muutub aina värvikamaks.

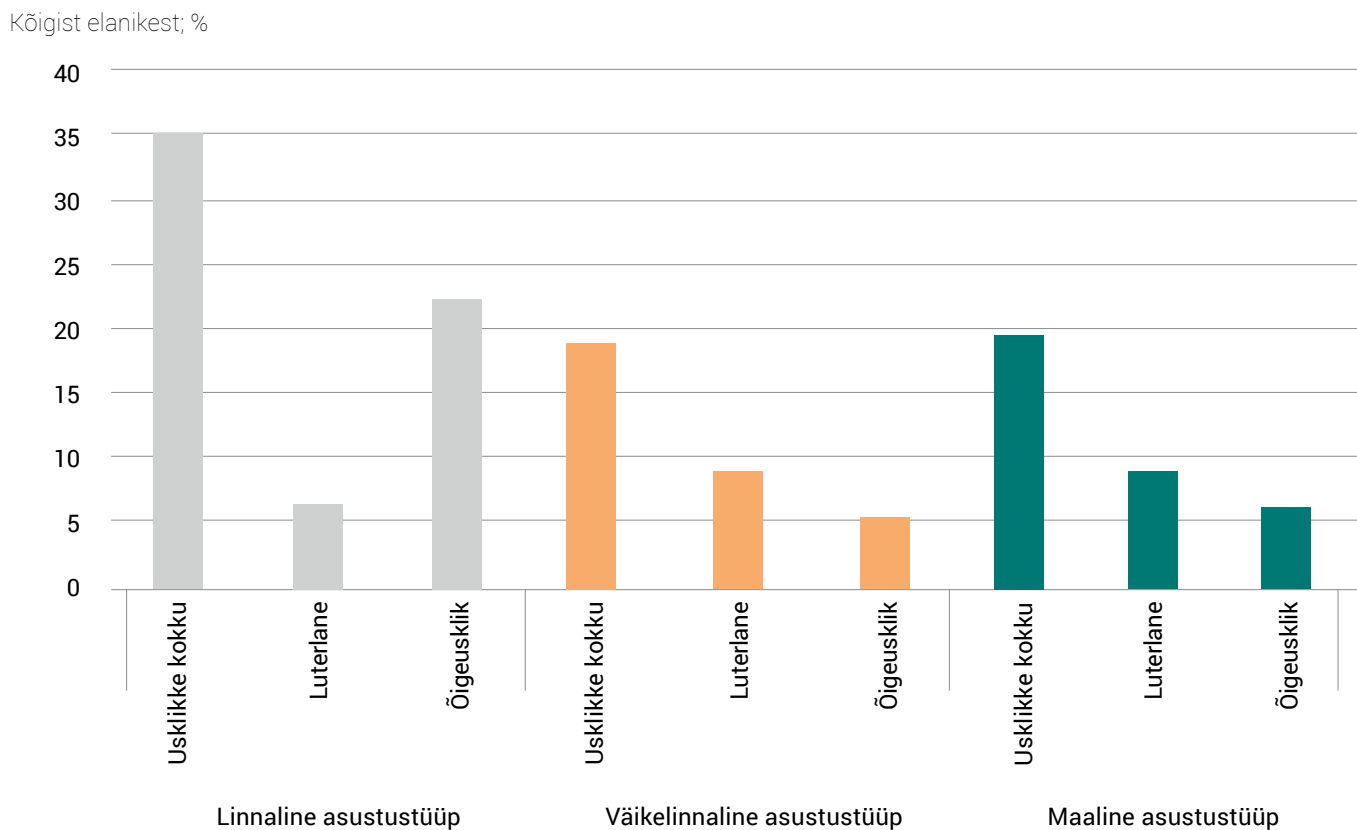

Joonis 3. Eesti elanike usklikkus vanuse järgi, 2021.

Joonis 4. Eesti elanike usutunnistuse jaotus vanuserühmade järgi, 2021.

Joonis 5. Eesti usklikke elanike osatähtsus kõigist elanikest asustustüüpide järgi, 2021.

Joonisel 4 on näha, et luteri usu levimus on oluliselt seotud inimeste sünniajaga: Nõukogude võimu ajal sündinud lapsi ei julgenud paljud vanemad ristida, seevastu enne 1945. aastat sündinud lapsed olid valdavalt ristitud ja enamasti peavad endid ka kirikuga seotuteks.

Usk ja elukoht

Joonis 5 näitab, et Eestis (erinevalt paljudest teistest riikidest) on maal elanikkond vähem usklik kui suurtes linnades. Selle põhjus on erinev rahvuskoosseis: maa ja väikelinnade rahvastik koosneb suurel määral eestlastest, kes on vähem usklikud, linnades seevastu on suurem osatähtsus venelastel, kes on rohkem usuga seotud, sest õigeusk on nende jaoks oluline identiteedi tunnus.

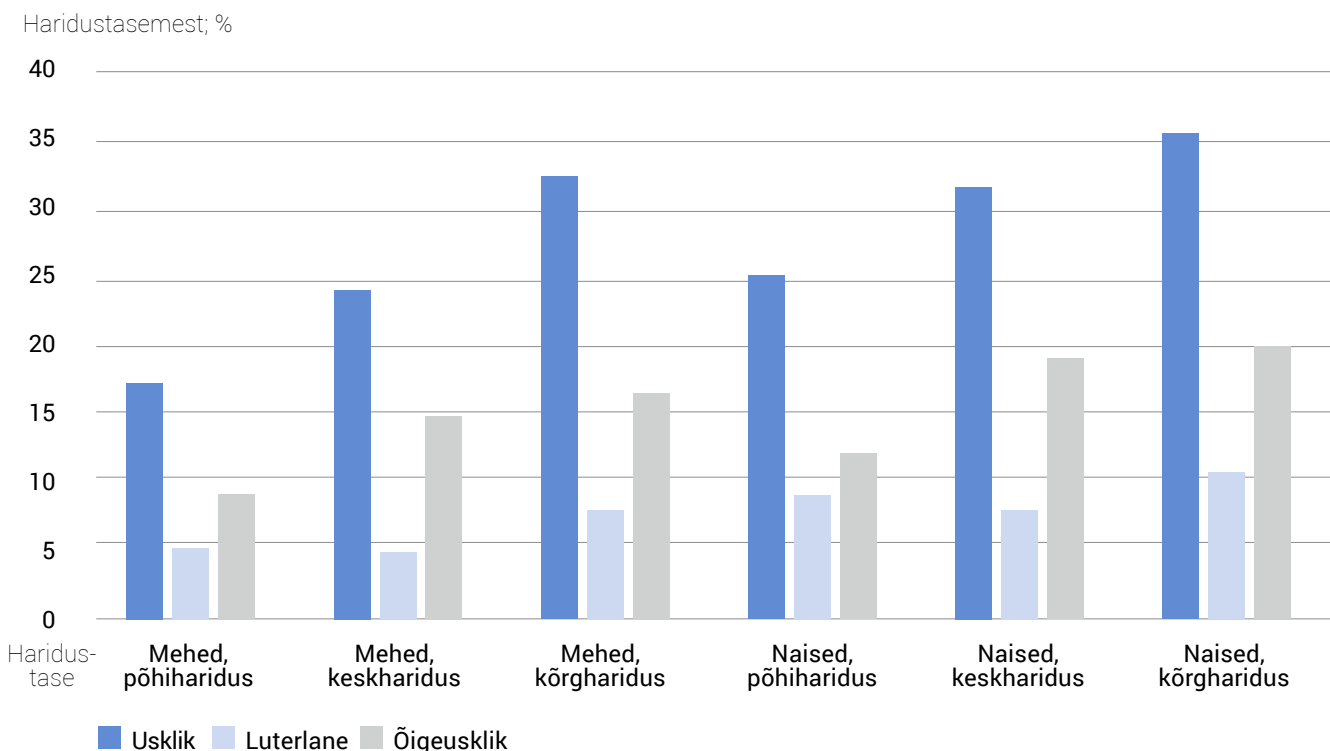
Kõigest hoolimata pole siiski vale nimetada Eestit luterlikuks maaks: Eesti maakondadest kaheksas ehk enam kui pooltes on luterlus kõige eelistatum usk –

nimelt selle usuga end sidunud inimesi on neis maakondades kõige rohkem kõigist neist, kes üldse mõnd usku omaks peavad.

Usk ja haridus

Selgub veel üks omapära seoses Eesti elanike religioosusega. Nii meeste kui ka naiste hulgas suureneb usuga seotud inimeste osatähtsus hariduse kasvades (joonis 6).

Ilmselt on see mingil määral seotud Eesti eakate elanike suhteliselt kõrge haridustasemega, kuid see ei seleta nähtust täies ulatuses. Üldise usklikkuse ja õigeusku kuulumise seos haridusega on peaaegu lineaarne, kuid ei kehti luterlaste kohta: keskharidusega meeste ja naiste hulgas ei ole luterlaste rohkem kui põhiharidusega inimeste seas. Kõrgharidusega inimesed aga on sagedamini luterlased kui need, kelle haridustase on madalam.

Joonis 6. Usklikte osatähtsus Eestis soo ja haridustaseme järgi, 2021.

2.6. Tervis

Küsimus tervise kohta ei kuulu küll rahvusvaheliselt kokku lepitud loendusküsimuste hulka, kuid Eesti rahva ja eluruumide loendustel on seda teadlaste erihuvi tõttu viimaste loenduste ajal selgitatud. Terviseküsimusi esitati 2021. aasta rahvaloendusel valikuuringu meetodika kohaselt.

Pikaajaline haigus või terviseprobleem

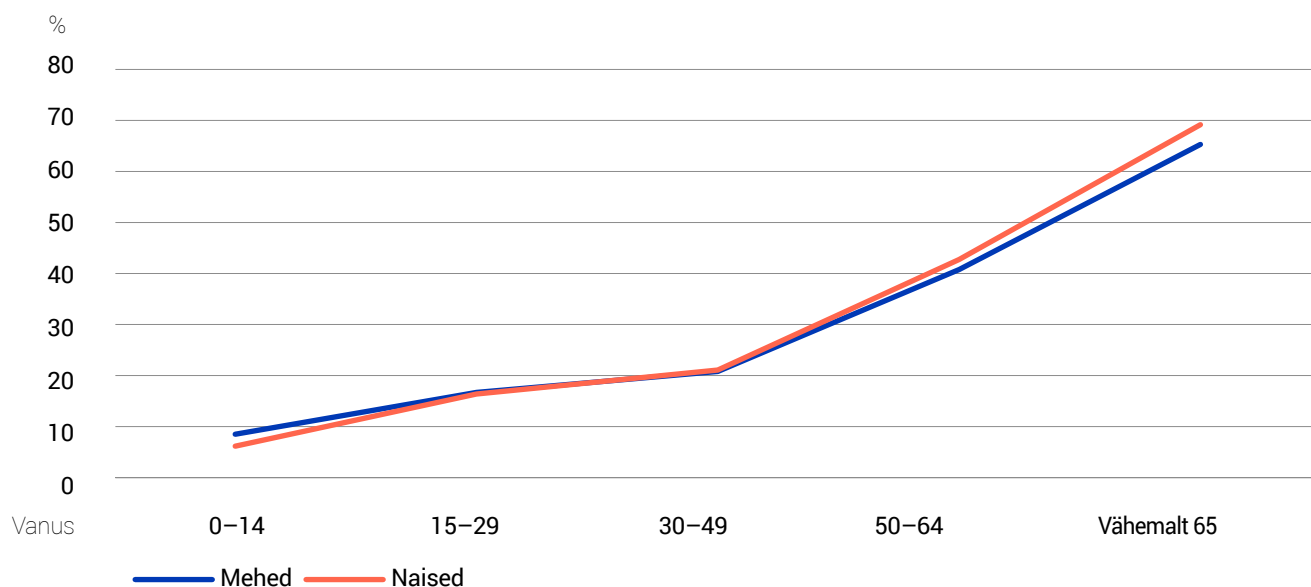
Joonisel 1 on näha, et vanuse suurenedes suureneb ka pikaajalise haiguse ja terviseprobleemide esinemissagedus.

Lapse- ja noorukieas esineb poistel ja noormeestel terviseprobleeme sagedamini kui tütarlastel ja neidudel. Keskeas, 30–49-aastaselt haiguste esinemissagedus ühtlustub, nii meestel kui ka naistel esineb läbistikku ühel viiendikul elanikkonnast pikaajalisi terviseprobleeme. Alates 50. eluaastast aga ületab terviseprobleemidega naiste esinemissagedus vastavat tervisepro-

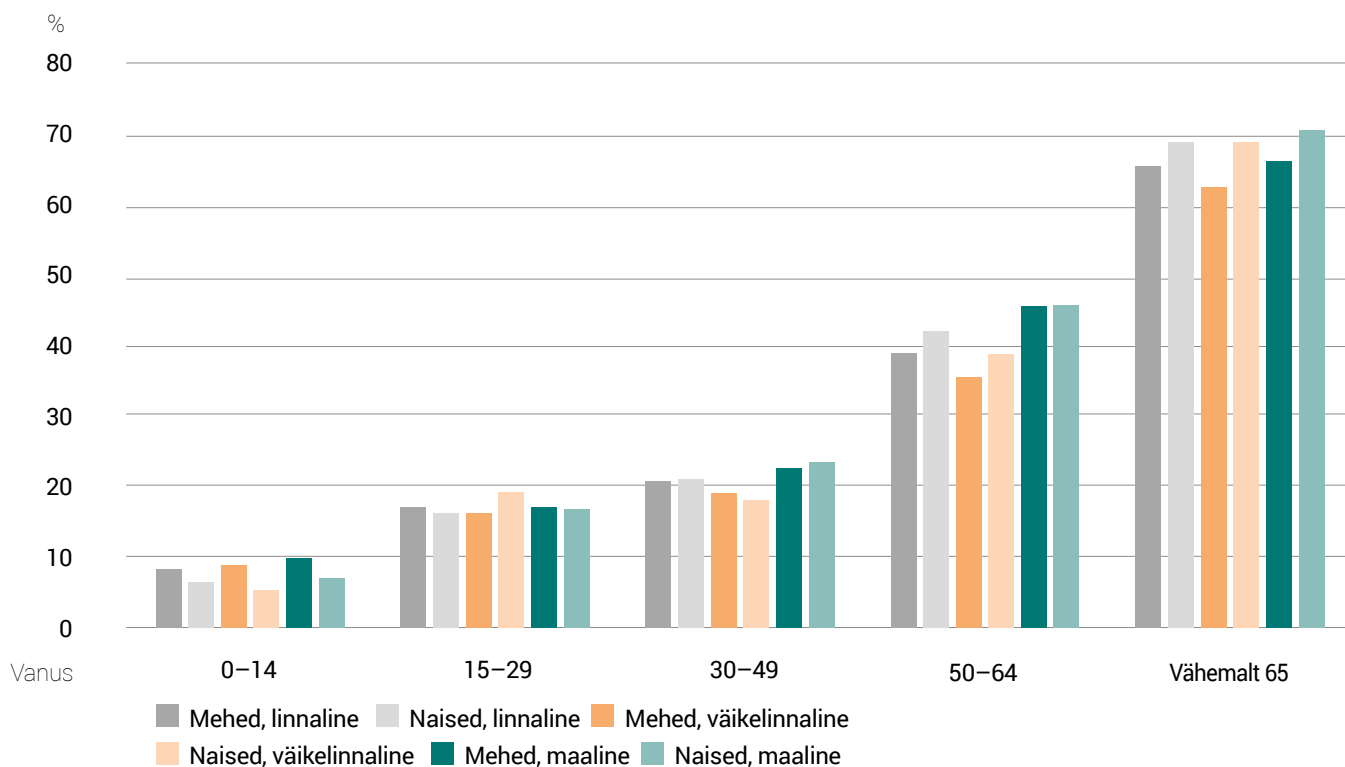
leemidega meeste esinemissagedust, kuid erinevus on võrdlemisi väike. Vähemalt 65-aastastel seletab seda erinevust osaliselt tõsiasi, et selles vanuserühmas on naised keskmiselt (pikema eluea tõttu) vanemad kui mehed, kuid vanuserühmas 50–64 võib meeste parema tervise põhjus olla ütluspõhine nihe: oma võimalikke probleeme ei teadvustata või ei soovita neid öelda.

Joonisel 2 on võrdlevalt kujutatud eri vanuses meeste ja naiste terviseprobleemide esinemine vastavalt asustuspiirkondadele.

Selgub, et keskmiselt on parim väikelinnalise elukoha elanike (eelkõige meeste) tervis, järgneb linnalise elukoha elanike oma ja kõige kehvem on maalise elukoha meeste ja ka naiste tervis. Kas põhjus on raskemad töötingimused ja erinev elulaad või pikaajalised probleemid arstiabi ning adekvaatse raviga, seda on vaja veel selgitada.

Joonis 1. Pikaajalise haiguse või terviseprobleemi esinemissagedus Eesti elanikel, 2021.

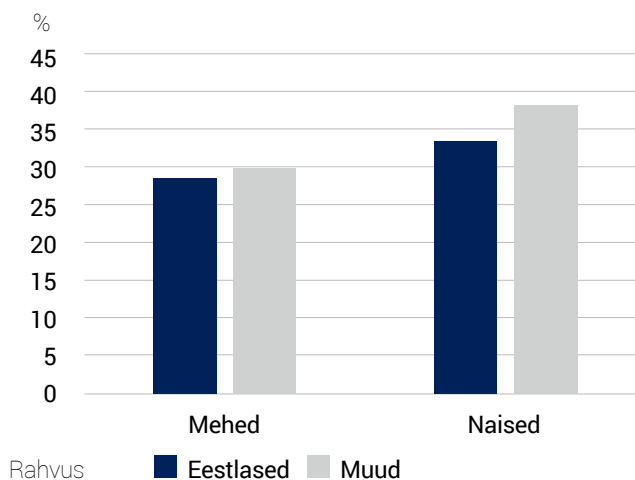
Joonis 2. Eesti elanike pikaajaliste terviseprobleemide esinemissagedus soo, vanuse ja elukoha järgi, 2021.

Rahvus ja tervis

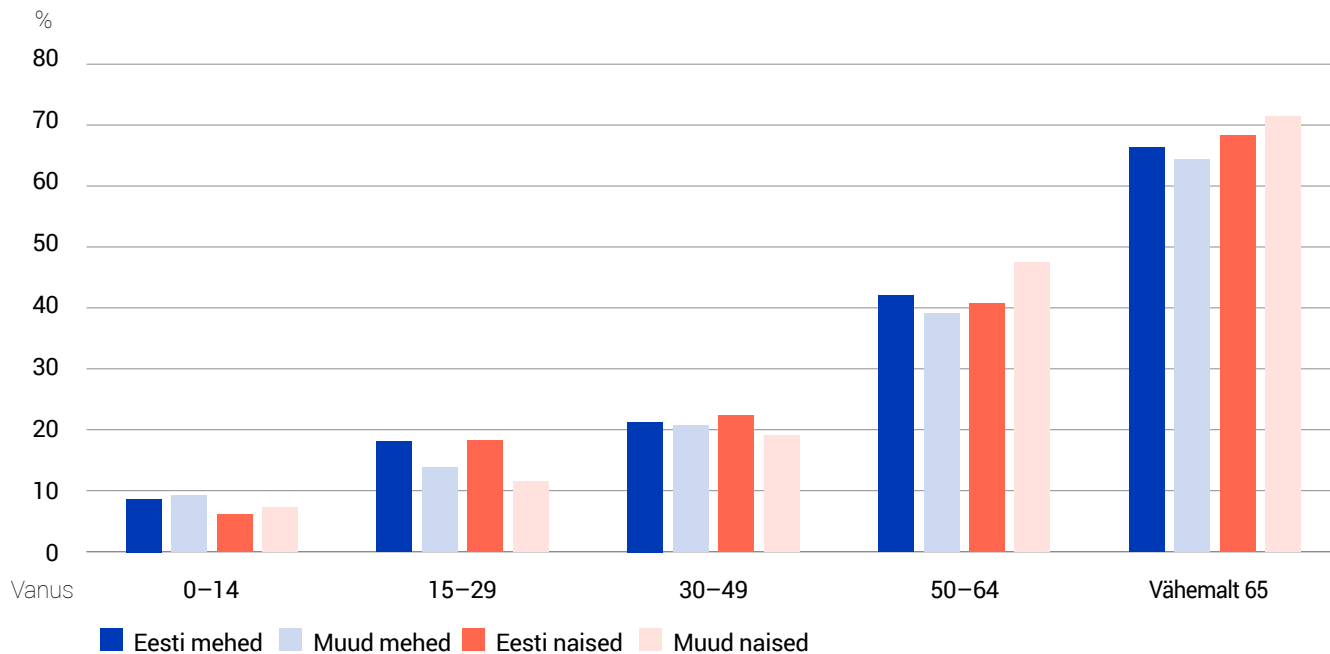
Kas tervis oleneb rahvusest? Kas eri rahvuste esindajatel on erineva sagedusega pikaajalisi terviseprobleeme, mis viitavad raskustele sotsiaalsüsteemis või elulaadis?

Joonis 3 näitab küll, et muust rahvusest naistel on terviseprobleeme rohkem, kuid siin pole vanusejaotust arvestatud ja tulemust mõjutab eakate mitte-eestlaste (eelkõige naiste) suhteliselt suur osatähtsus rahvastikus.

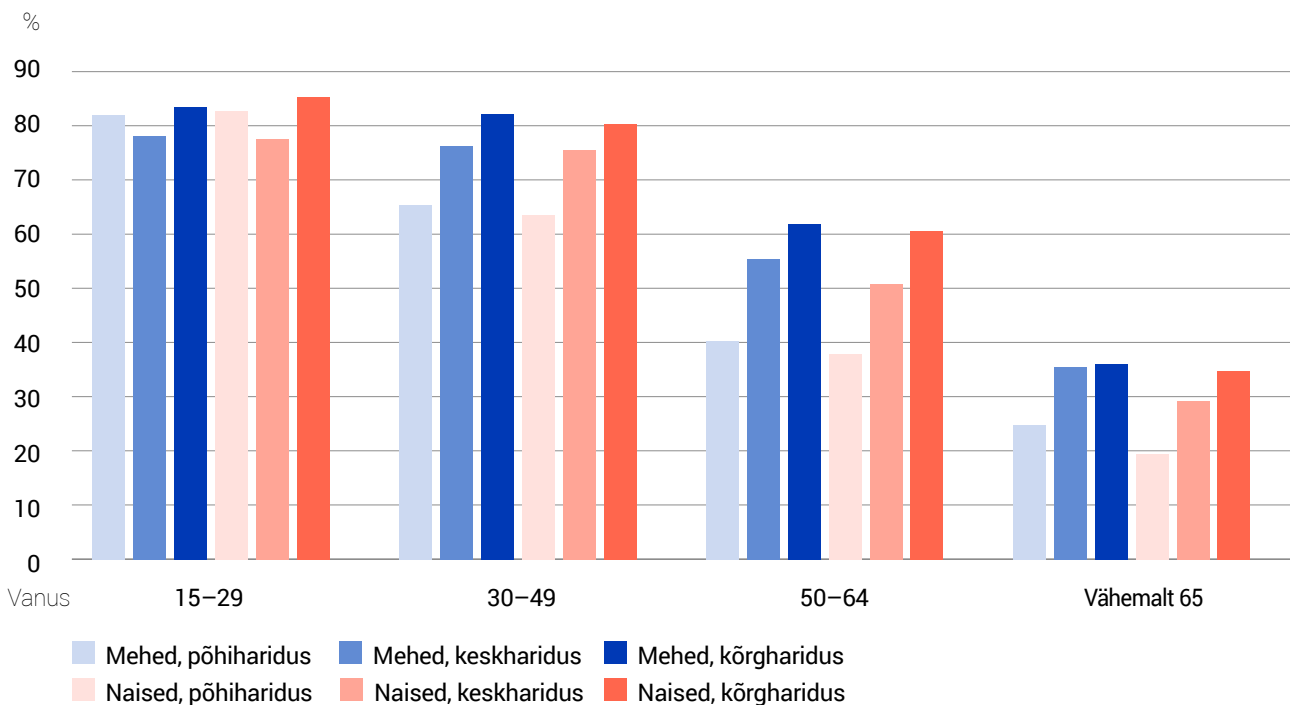
Joonis 4, kus on arvestatud ka vanust, näitab hoopiski, et muudest rahvustest meestel on vähem pikaajalisi terviseprobleeme võrreldes eestlastega, kuid naistel on kõiki vanuserühmi kokku arvestades rahvusest tulenev terviseprobleemide erinevus suhteliselt tühine.

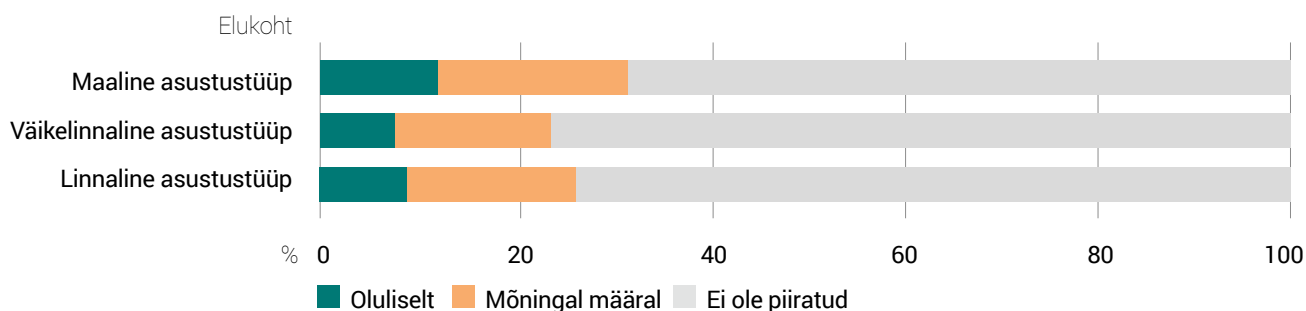
Joonis 3. Pikaajaliste terviseprobleemide esinemine Eesti elanikel olenevalt soost ja rahvusest, 2021.

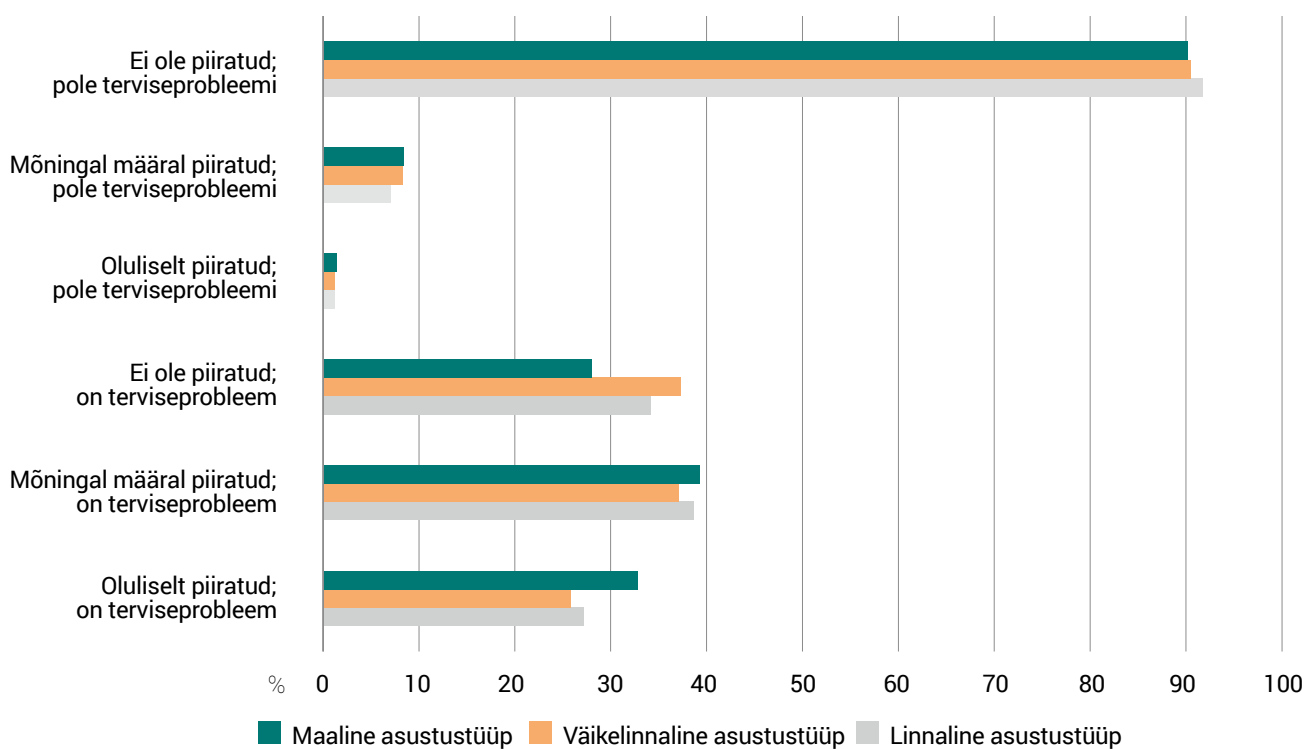
Joonis 4. Eesti elanike pikaajaliste terviseprobleemide esinemissagedus soo, vanuse ja rahvuse järgi, 2021.

Joonis 5. Pikaajaliste terviseprobleemideta Eesti elanike osa vastava soo, vanuse ja haridustasemega elanikkonnast, 2021.

Joonis 6. Eesti elanike igapäevategevuse piiratus elukoha järgi, 2021.

Joonis 7. Eesti elanike jaotus igapäevategevuse piiratuse, pikaajalise terviseprobleemi ja elukoha järgi, 2021.

Haridus ja tervis

Jooniselt 5 ilmneb, et alates 30. eluaastast on nii meeste kui ka naiste tervis oluliselt haridustasemest: mida kõrgem on hariduse tase, seda sagedamini pole inimesel pikaajalisi terviseprobleeme. Suundumus on ühesugune nii meestel kui ka naistel.

Igapäevategevuse piiratus

Jooniselt 6 on näha, et maalises elukeskkonnas esitab igapäevategevus inimestele suuremaid nõudeid kui linnalises ja ka väikelinnalises elukeskkonnas, kus on

märksa rohkem igapäevaelu lihtsustavaid võimalusi ja tegureid.

Ootuspäraselt ei ole igapäevategevus tervise tõttu piiratud neil, kellel terviseprobleeme ei ole (joonis 7). Ka terviseprobleemide esinemine ei tähenda alati igapäevase tegevuse piiranguid. Siiski peab arvestatav hulk terviseprobleemidega inimesi toime tulema piirangutega igapäevaelus. Mõneti kummastav aga on selliste inimeste esinemine, kellel tervismuresid ei ole, kuid igapäevane tegevus on tervise tõttu mõnevõrra või koguni oluliselt piiratud. Niisuguseid inimesi aga on võrdlemisi vähe.

2.7. Tööelu

Hõiveseisund

Töelust rääkides jaotame kõigepealt püsielanikud töötamise alusel rühmadesse (joonis 1), kus protsendid on arvatud kõigist meestest ja naistest.

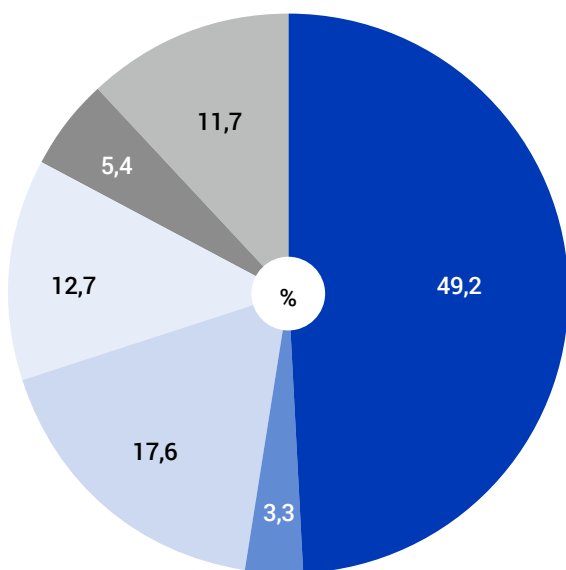
Hõivatud on loendushetkel aktiivselt töösuhtes olevad isikud, töötud aga need, kes küll tahaksid töötada, aga parasjagu ei tööta. Hõivatud ja töötud kokku moodustavad tööjõu ehk majanduslikult aktiivse rahvastiku.

Õppurite hulka arvatakse vähemalt 15-aastaseid, kes ei tööta, nooremaid isikuid õpingute järgi ei liigendata.

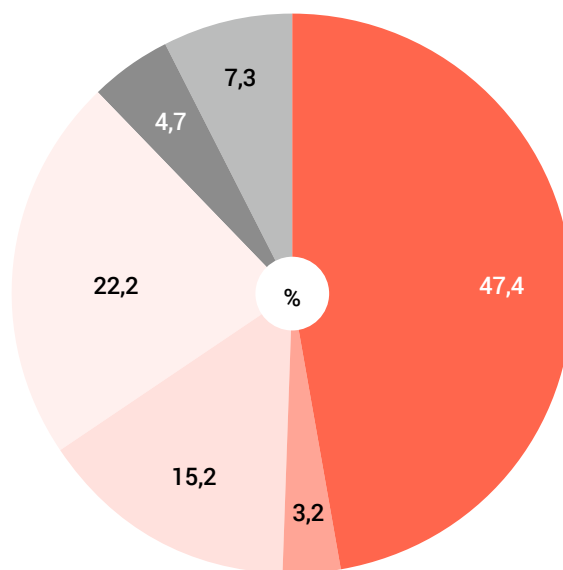
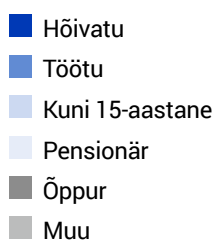
Pensionäride sekka arvatakse ka need, kes elatuvad kapitalist (dividendidest) ega tööta. Kui vähemalt 15-aastased õppurid või pensionärid töötavad, siis arvatakse nad hõivatuteks.

Kategooria „muu“ moodustavad inimesed, kes ei tööta tervislikel põhjustel (kuid pole pensionärid), on tegevad koduses majapidamises, sh ka heitunud tööotsijad, kuid ka need, kes teenivad ülalpidamist n-ö mustalt.

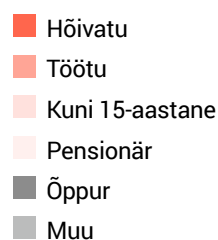
Jooniselt 1 jääb silma tõsisasi, et naiste seas on pensionäre märksa rohkem kui meeste hulgas. Selle põhjus

Mehed

Naised

Joonis 1. Eesti püsielanikkonna hõiveseisund, 2021.

on naiste pikem eluiga. Sellest tulenevalt on kõigis teistes elanikkonna rühmades naisi suhteliselt vähem, kuigi absoluutarvudes pole enamasti suurt erinevust.

Edaspidi käsitleme tööelust rääkides peamiselt hõivatuid.

Osalus tööelus

Eestis elas 2021. aasta loenduse andmetel 989 061 tööelist ehk 15–74-aastast püsielanikku. Kõik need rahvusvahelise tööorganisatsiooni ILO määratluse kohaselt tööelised inimesed tegelikult siiski tööelus ei osale, sest Eestis kestab õpingute aeg võrdlemisi kaua: 12-aastane kooliharidus algab 7-aastasena ja keskkool lõpetatakse keskmiselt 19-aastasena. Nendel noortel, kes omandavad kõrghariduse, kestavad õpingud 3–5 aastat kauem, mõnel erialal (näiteks arstiteaduses) lisandub keskharidusele veel 6–11 aastat. See siiski ei tähenda, et noori töötajaid üldse poleks: on nii neid, kes töötavad õpingute kõrvalt, kui ka neid, kes varem koolitee katki

jätavad. Tegelikult ei tööta ka rohkem kui kaks kolmandikku Eestis elavatest 65–74-aastasest inimesest.

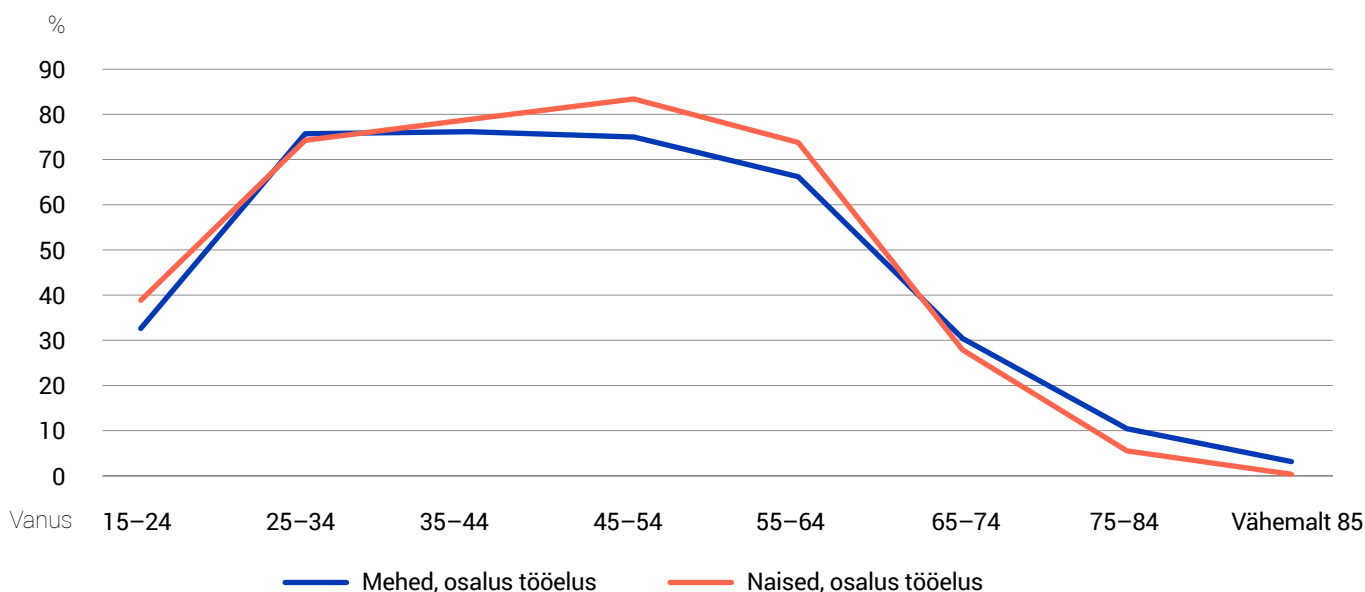
Hõivatud meeste ja naiste osa vastavas vanuses püsielanikest näitab joonis 2.

Eestis kuulub hõivatute hulka 330 768 naist ja 311 623 meest. Kõigist 25–64-aastastest meestest on hõivatud 74,3% ja samas vanuses naistest 78,4%. Jooniselt 2 on näha, et vanuses 35–64 on naised tööturul meestest natuke aktiivsemad, aga alates 65. eluaastast on meeste aktiivsus suurem.

Haridus ja hõive

Kuidas mõjutab erinevas vanuses inimeste hõiveaktiivsust haridus?

Selgub (joonis 3), et haridus mõjutab osalust tööhõives väga oluliselt. Kõigis soo- ja vanuserühmades kuulub hõivatute hulka kõrgharitud peaaegu kümne protsendi jagu rohkem kui keskharidusega inimesi, põhihariduse ja keskhariduse vahe

Joonis 2. Hõivatute osatähtsus iga vanuserühma kõigist püsielanikest, 2021.

on isegi üle kahekümne protsendi. Meestel ja naistel on vanuse ja hariduse mõju hõiveaktiivsusele üldiselt ühesugune, siiski ilmnevad pisikesed erinevused. Kuni 50-aastased, viljakas eas kesk- ja kõrgharidusega naised on sama haridustasemega meestest veidi vähem hõivatud, nähtavasti kulub osa nende aktiivsusest pere ja laste eest hoolitsemisele.

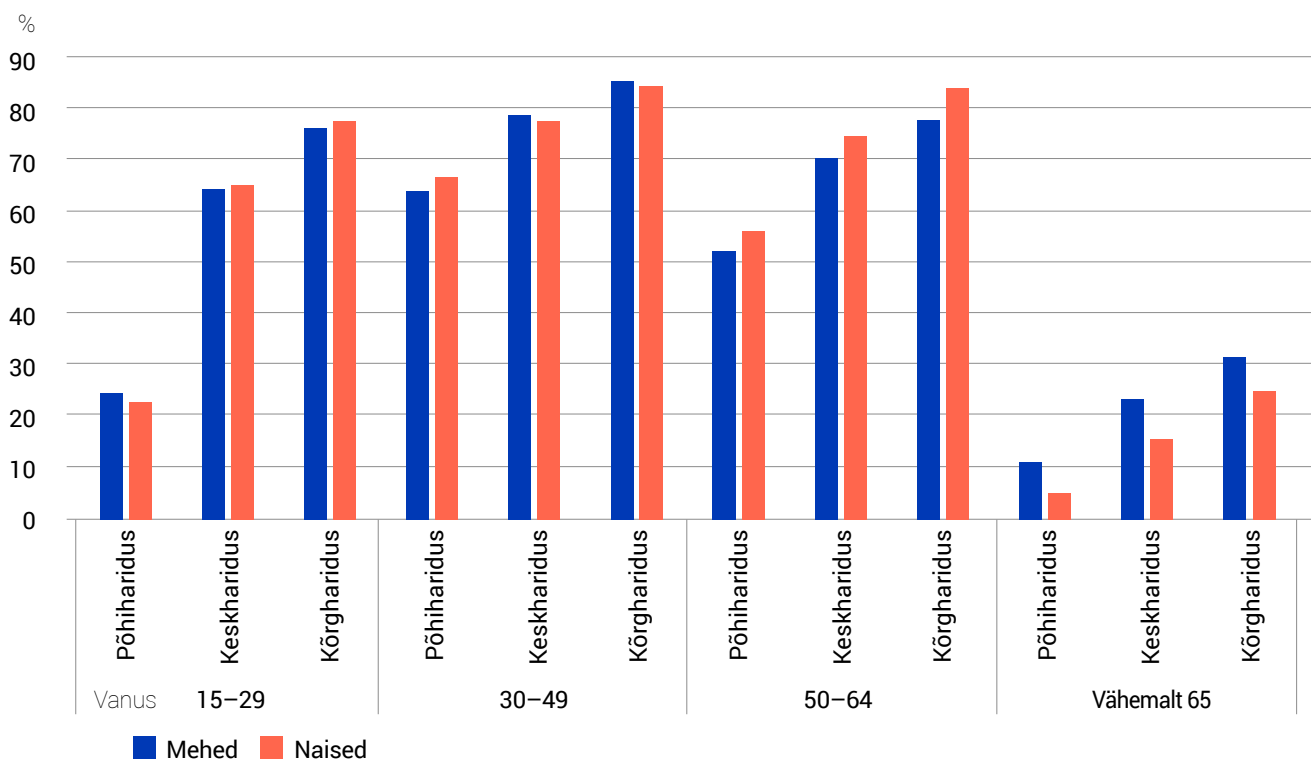
Seevastu 50–64-aastased naised on sama vanadest meestest märksa sagedamini hõivatud, see kehtib kõigi haridustasemetega kohta. Võimalik, et seda põhjustab naistest lühema elueaga meeste halvenenud tervis. Aga eakamad, vähemalt 65-aastased naised on meestest vähem hõivatud. Selle nähtuse põhjus pole päris selge. Võimalik on, et eakatel naistel on meestest rohkem koduseid töid ja toimetusi, nad abistavad rohkem oma pereliikmeid koduste tööde ja laste hoidmise juures. Võib-olla on naistel rohkem harrastusi ja huvialasid. Võib ka olla, et naine on traditsiooniliselt heameelega kodus, kui tal on see võimalik, eriti, kui tema mees käib tööl.

Ettevõtlusega tegelemine

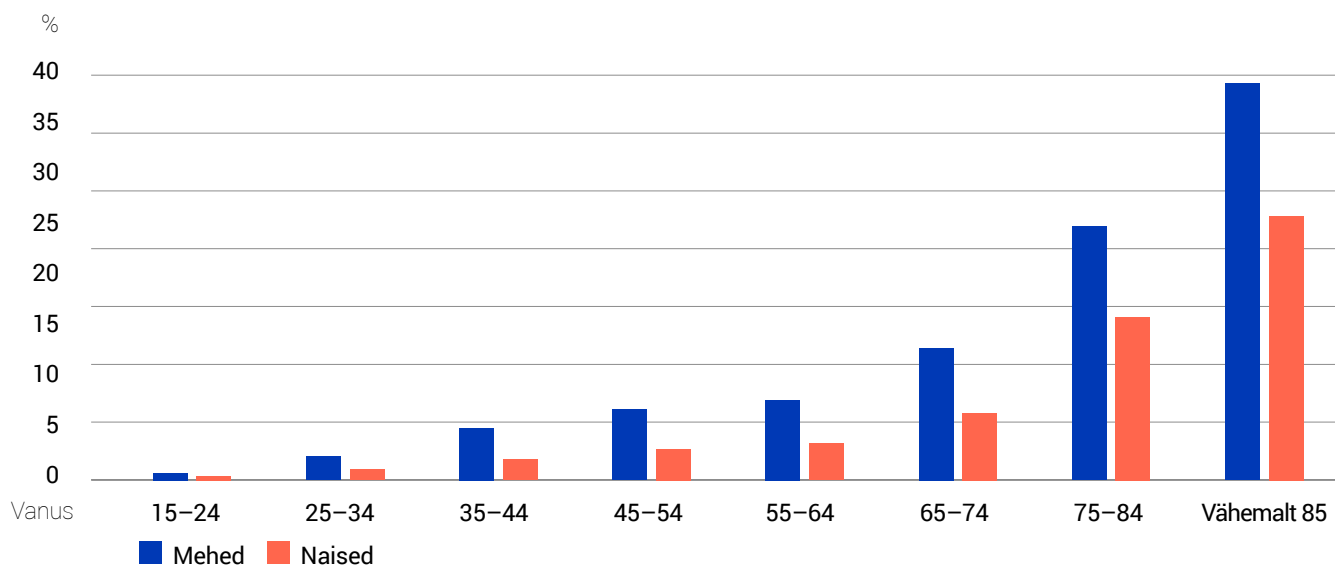
Ettevõtjate hulka arvatakse niihästi palgatöötajatega ettevõtjaid kui ka üksikettevõtjaid. Eestis kuulub hõivatutest võrdlemisi väike osa ettevõtjate hulka: ettevõtjana töötab hõivatud meestest 5,7% ja hõivatud naistest 2,8%. Tähelepanuväärne on ettevõtjate osatähtsuse üsna kiire kasv vanuse suurenedes (joonis 4). Ilmselt toimub kogu tööea jooksul pigem ühesuunaline liikumine palgatöötajatest ettevõtjateks, vastassuunaline liikumine peaaegu puudub. Töö ettevõtjana eeldab rohkem kogemusi, kuid on nähtavasti vähem koormav ja paindlikum kui palgatöö, mida näitab suhteliselt suur ettevõtjate osatähtsus ka vanemaalaste seas.

Selgitame, kuid võrd mõjutab omandatud haridustase inimeste soovi ja valmisolekut hakata ettevõtjaks (joonis 5).

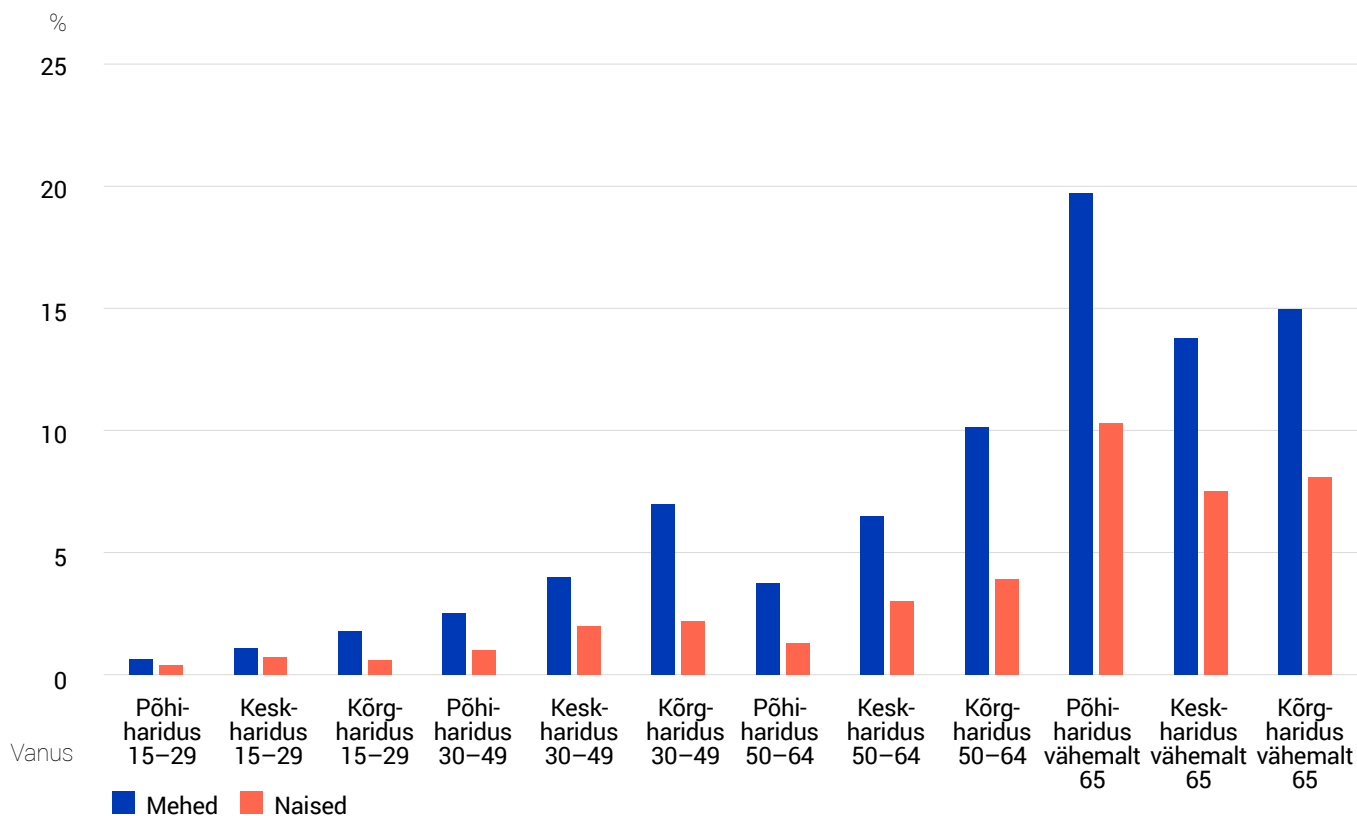
Jooniselt 5 on näha, et hariduse mõju on suur noorematele, kuni 50-aastastele inimestele, kuid kõige innukalt tegelevad ettevõtlusega kesk- või kõrgharidusega

Joonis 3. Eesti elanike hõivatus hariduse, vanuse ja soo järgi, 2021.

Joonis 4. Ettevõtjate osatähtsus Eesti hõivatute hulgas, 2021.

Joonis 5. Ettevõtjate osatähtsus aktiivse elanikkonna seas soo, hariduse ja vanuse järgi, 2021.

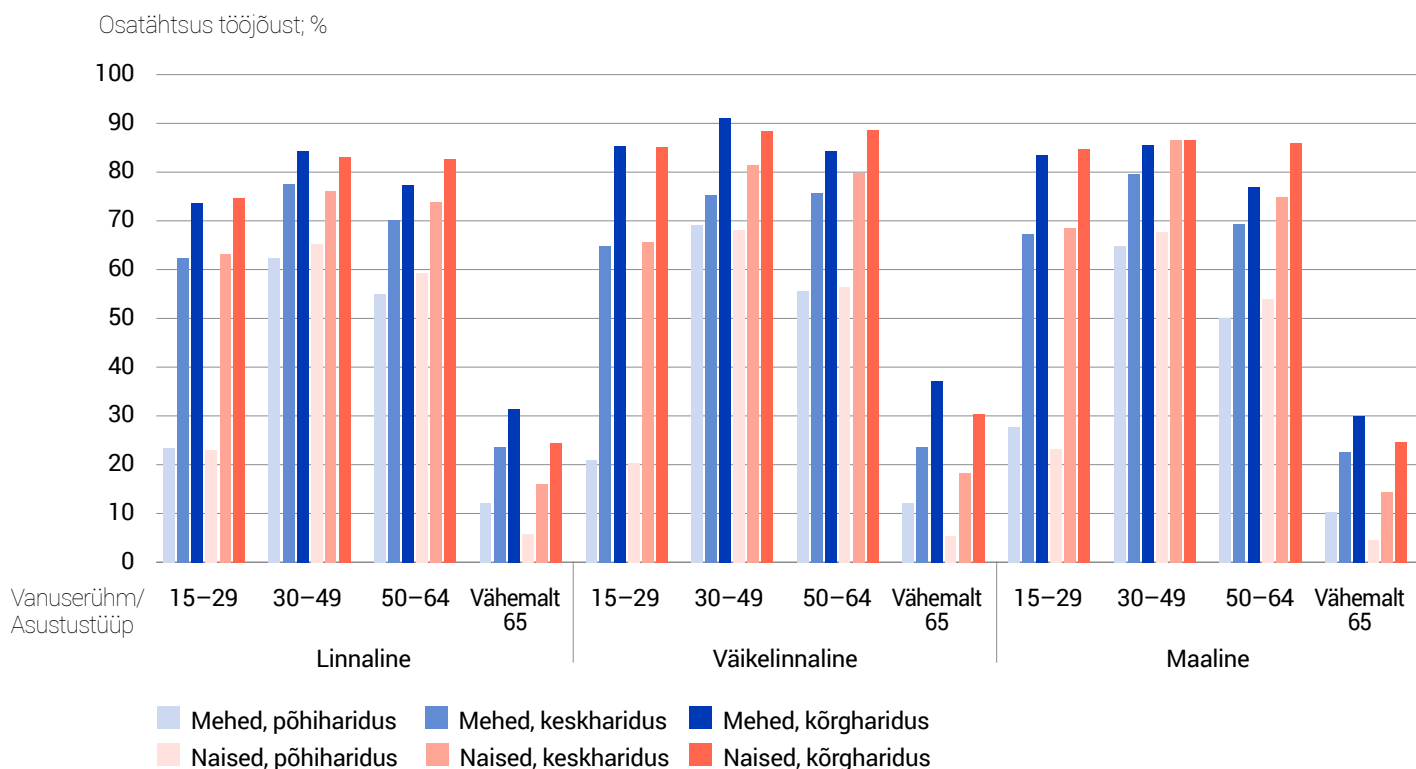
50–64-aastased mehed. Siinjuures pole selles eas meestel haridustaseme mõju nii suur kui noorematel meestel. Naiste aktiivsus ettevõtjana oleneb (kuni 65. aastani) vanusest ja haridustasemest peaaegu lineaarselt.

Tööelu linnas ja maal

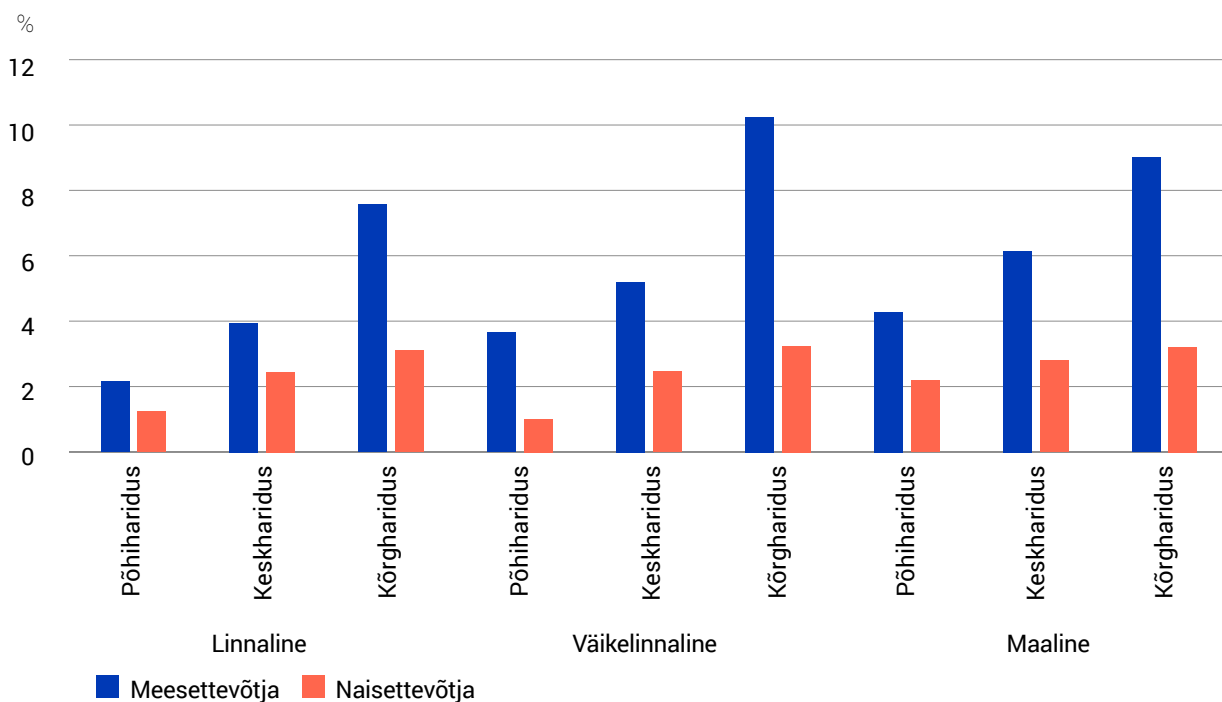
Vaatame inimeste hõivatust asustustüübiti: linnalises (siia kuulub enamik Eesti maakonnakeskusi), väikelinnalises (need on keskmise suurusega linnad, aga ka uusasustuse piirkonnad) ning maalises ehk traditsioonilise hajaasustusega maapiirkonnas või pisikeses linnas. Joonistel tähistatakse asustustüüpe vastavalt tähega L ehk linnaline, VL ehk väikelinnaline ja M ehk maaline.

Jooniselt 6 on näha, et kõigis asustustüüpides on soo, vanuse ja hariduse mõju hõivatusele üldjoontes ühesugune. Oluline aga on, et peaaegu kõigis soo, hariduse ja vanuserühmades on kõrgeim hõivatus väikelinnalises ja madalaim linnalises asustustüübis. Vahed on küll väikesed, jäädes 1–2% piiresse, kuid stabiilsed.

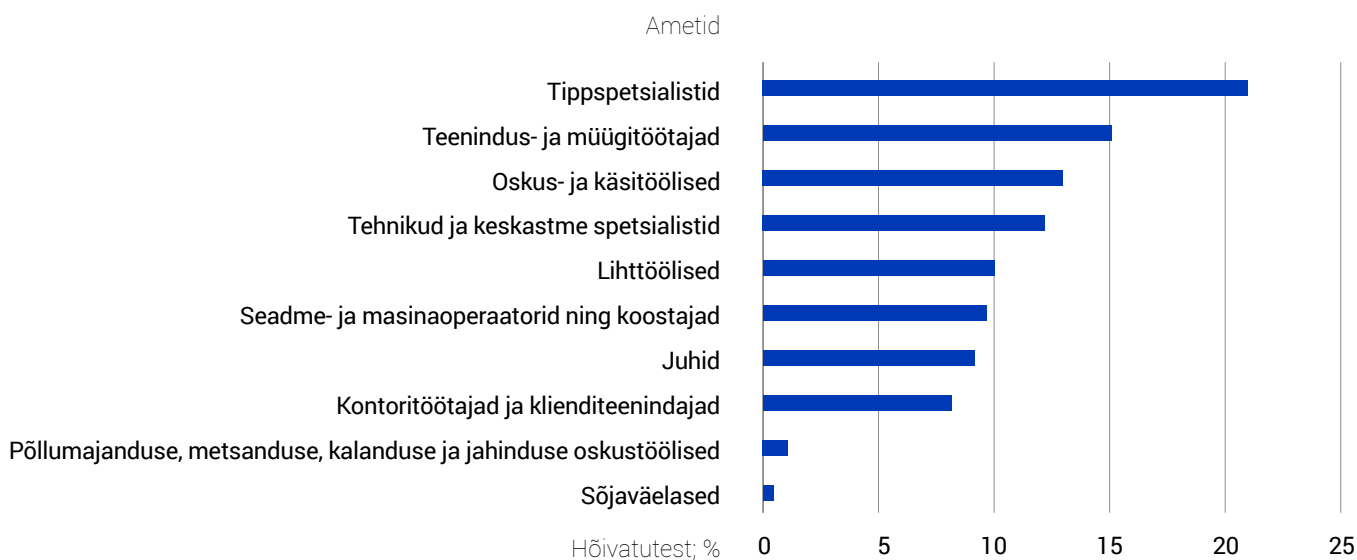
Jooniselt 7 on näha, et sarnane suundumus iseloomustab ka ettevõtlusega tegelevaid inimesi: suhteliselt kõige rohkem on neid väikelinnades ja suhteliselt kõige vähem linnades – nii on see peaaegu kõigis soo ja hariduse rühmades. Väikelinnade kõrgharidusega meestest tegeleb ettevõtlusega koguni üle kümnendiku, mis on üleriigiliselt kõrgeim näitaja.

Joonis 6. Eesti elanike hõivatus soo, vanuse, haridustaseme ja asustustüübi järgi, 2021.

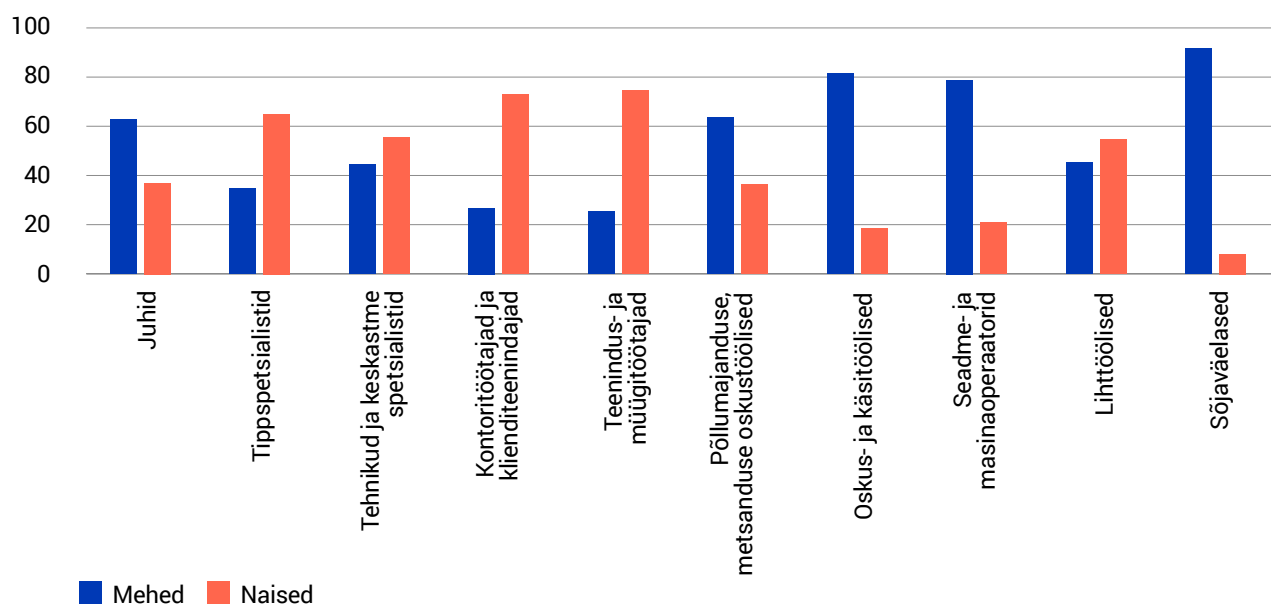

Joonis 7. Ettevõtjate osatähtsus hõivatute hulgas Eestis soo, haridustaseme ja asustustüübi järgi, 2021.

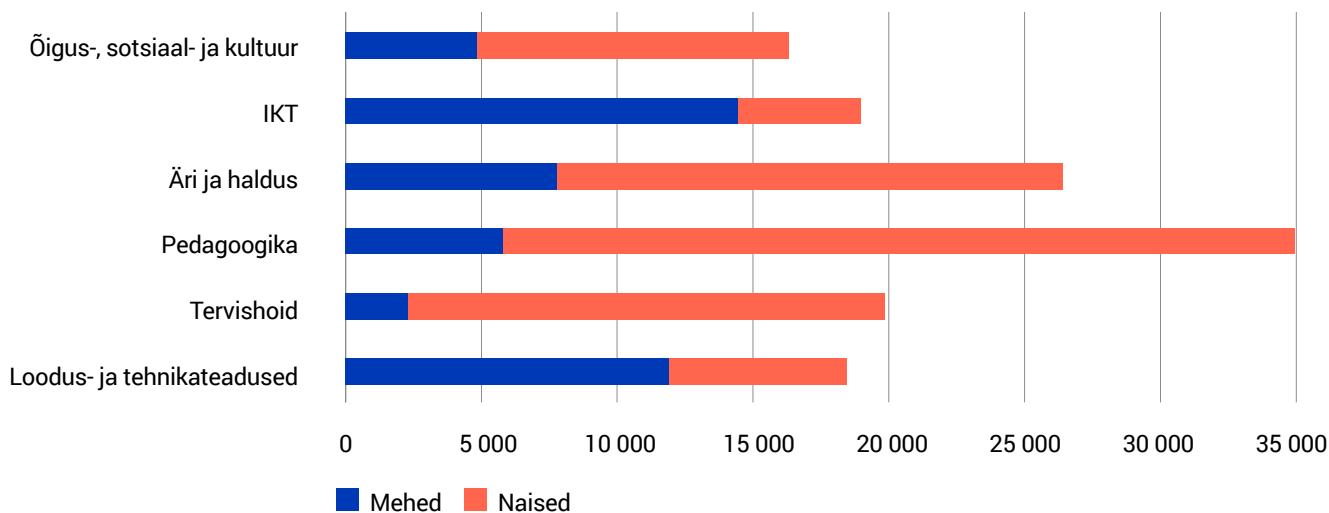

Joonis 8. Ametialade jaotus kõigi hõivatute hulgas Eestis, 2021.

Hõivatutest, %

Joonis 9. Eesti töötajate jaotus soo ja ametialade järgi, 2021.

Joonis 10. Tippspetsialistide arv Eestis valdkondade järgi, 2021.

Mis tööd Eestis tehakse? Ametite jaotus

Ametitest rääkides kasutame rahvusvahelist ametite klassifikatsiooni, kus on kümme ametite pearühma (joonis 8).

Selgub, et ametite jaotuses on Eestis endiselt väga oluline sooline segregatsioon: meil jagunevad ametid olulisel määral meeste ja naiste ametiteks (joonis 9).

Paradoksaalne on, et kuigi Eestis on naised valdavalt valgekraed ehk ametnikud, s.t. joonise vasakpoolsemate tulpadega märgitud ametites (tippspetsialistidest teenindus- ja müügitöötajateni), ja mehed sinikraed ehk (oskus)töölised, põllumajanduse spetsialistidest seadmeoperaatoriteni,

ainsa erandiga juhid, kus meestel on mõõdukas ülekaal, on siin palgalõhe endiselt naiste kahjuks.

Arvukaim ametirühm on tippspetsialistid (135 000 inimest), kuhu kuuluvad niihästi õpetajad (ligi 35 000) kui ka meditsiinitöötajad (ligi 20 000), aga ka insenerid (joonis 10).

Naisi on tervishoiuvaldkonna tippspetsialistidest 88%, pedagoogidest 83%. Vähemalt 70% on naisi ka äri- ja haldus- ning õigus-, sotsiaal- ja kultuurivaldkonna tippspetsialistide seas. Oluline on märkida, et tippspetsialistide hulka ei kuulu sama valdkonna keskastmespetsialistid, kes liigendatakse järgmisesse, tehnikute ja keskastmespetsialistide ametirühma.

2.8. Ränne

Mis on ränne?

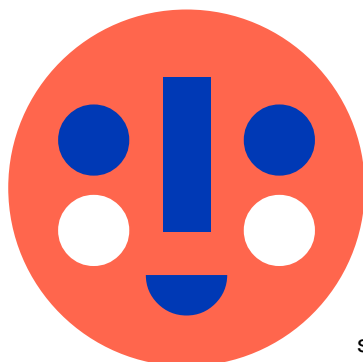
Rahvastikustatistikas räägitakse rändest mitmeti, teeme selgeks põhilised mõisted. Enamasti mõistetakse rände all inimeste püsielukoha vahetamist: lahkutakse kohast, kus on elatud vähemalt aasta aega ja asutakse elama uude kohta, kavatsedes seal vähemalt aasta elada. Päris täpselt need nõuded küll alati ei kehti, sest mingis kohas elamise kestust pole alati võimalik kindlaks teha. Igal juhul on selge, et lühiajalist rännet üldjuhul rändena arvesse ei võeta. Ränne jaguneb välis- ja siserändeks.

Välisränne tähendab, et ületatakse riigipiiri: lähte- ja saabumiskoht (sihtkoht) on eri riikides. Välisränne omakorda jaguneb **väljarändeks** (emigratsioon) ja **sisse-rändeks** (immigratsioon). Välja- ja sisserändest räägitakse ühe konkreetse riigi kontekstis, mis on väljarände korral lähteriik ja sisserände korral sihtriik. Sisse- ja väljarände arvude vahe on **välisrände saldo**, sisse- ja väljarände arvude summa on **välisrände käive**.

Siseränne on riigisisene elukoha muutmine, liikumine ühest maakonnast, linnast või vallast teise. Sarnaselt välisrändega peab ka siserände korral püsielukoht muutuma, näiteks maakodus suvitamas käimine ei ole siseränne. Ka siserände korral on oluline piiri ületamine: samas linnas ühest eluruumist teise kolimine ei ole ränne. Siserände korral on võimalik rääkida maakondadevahelisest, maakonnasisesest või ka linnadevahelisest rändest vastavalt liikumise trajektooredele. Sarnaselt välisrändega saab ka siserände korral fikseeritud territooriumi, näiteks maakonna piires rääkida sisse- ja väljarändest, rändesaldost ja rändekäibest.

Rändepildi muudab keerukamaks sise- ja välisrände kombineerumine – näiteks isik liigub esmalt siserändega, kuid sihtpunkti püsima jäämise asemel siirdub edasi välisriiki – või ka vastupidi.

Rändelaadse olukorra tekitab administratiivpiiride muutmise, nõnda võib eluaeg ühes kohas elanud inimese eluruumi asukoht muutuda, isegi ühest riigist teise sattuda.

Näiteks on võimalik, et eakate Petseris sündinud inimeste sünnikodu on Eesti Vabariigi asemel nüüd Vene Föderatsioonis ja need inimesed on sattunud enese teadmata välismaal sündinute sekka.

Omaette rändeliigi moodustab **pendelränne**, mis võib toimuda nii sise- kui ka välisrändena. Tüüpiline välis-pendelränne on see, kui inimene elab koos perekonnaga ühes riigis, kuid töötab (või õpib) teises riigis ja see tõttu regulaarselt, näiteks iga nädal, liigub ühest riigist teise. Pendelrändajal võib küll olla eluase ka töötamise kohas, kuid määrav on perekonna kodu olemasolu tööriigist erinevas riigis, kus pendelrändaja veedab enamiku töövabast ajast.

Sarnane riigisisene liikumine on sise-pendelränne. Töötamiseks või õppimiseks iga päev maakondade või linnade vahel liikumist rände hulka ei arvata.

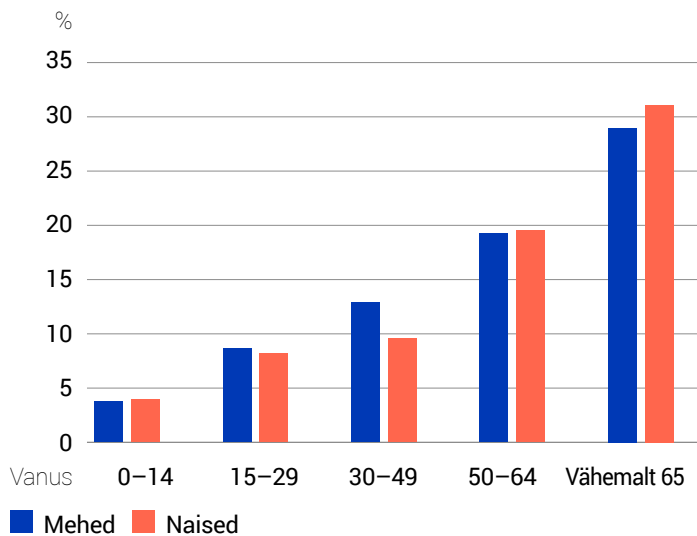
Rahvaloenduse andmete põhjal saab rännet analüüsida vaid osaliselt. Loendusandmetest saab küll piisava teabe sisserände kohta, kuid väljarännet on võimalik vaid hinnata rahvastikurühmade vähenemise põhjal.

Välisränne

Võõrsil sündinud inimesed. Need, kes on sündinud välismaal, aga elavad Eestis, on üldiselt siia sisse rännanud (jättes arvestamata erandlikud piiride muutumised). Eestis on välismaal sündinute osa rahvastikust suhteliselt suur, selle põhjus on ühelt poolt meie rahutu ajalugu, niihästi suur sisseränne Nõukogude ajal kui ka varasemate väljarännanute – küüditatute ja sõjapõgenike – tagasipöördumine. Kuid suur võõrsil sündinute hulk iseloomustab teisigi, rahulikuma ajalooa väikeriiki.

Praegusest Eesti elanikkonnast on 14,2% meestest ja 15,85% naistest välismaal sündinud. Nende hulgas on ka eestlasi: 1,98% eesti rahvusest meestest ja 2,60% naistest on sündinud väljaspool Eesti (praegusi) piire. Endiselt toimuva sisserände tõttu kasvab välismaal sündinute osatähtsus vanuse suurenedes (joonis 1).

Enamikus vanuserühmades on välismaal sündinud meeste ja naiste osa ligikaudu võrdne, kuid kahes

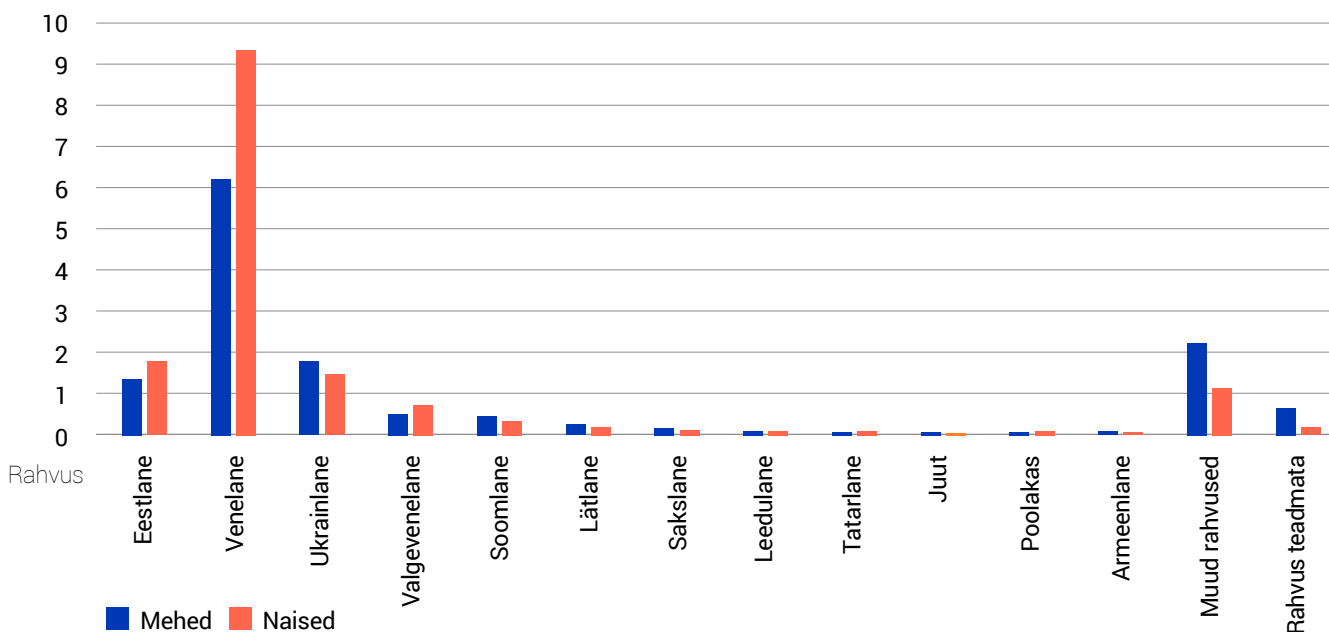

Joonis 1. Võõrsil sündinud Eesti elanike osatähtsus vastavast vanuserühmast, 2021.

vanuserühmas on näha erinevusi. Keskealiste võõrsil sündinud meeste seas on ilmselt hulk nn võõrtöölisi. Kõige eakamas rühmas põhjustab naiste ülekaalu piiri taga sündinud setu naiste, aga ka esimeste immigratsioonilainetega siia saabunud naiste osa, kes on sama saatusega meestest pikema elueaga.

Joonis 2 näitab, et ligemale pooled võõrsil sündinud Eesti elanikest on venelased. Järgnevad ukrainlased (meenutame, et loendus toimus enne täiemõõdulise sõja algust Ukrainas) ja välismaal sündinud eestlased. Ülejäänud rahvuste loetelu on küll pikk, aga iga rahvuse osa on üpris pisike: üle poole protsendi elanikkonnast küünivad üksnes valgevenelased, kõigi ülejäänute suhtarv moodustab ainult protsendi murdosa.

Kogu elanikkonnast, %

Joonis 2. Võõrsil sündinud Eesti elanike rahvus, 2021.

Jooniselt 3, mis kujutab üksnes arvukamaid Eestisse saabunute rahvusi, on näha, et noorimatest välismaal sündinutest moodustavad ligi poole eesti lapsed, vanemate välismaal sündinute seas eestlaste osatähtsus väheneb ja tõuseb 10%-ni kõige vanemas vanuserühmas. Kõigis ülejäänud soo-vanuserühmades domineerivad venelased. Kuni viiekümnenda eluaastani ulatub ukrainlaste arvukus pooleni venelaste omast, ülejäänud rahvustest on enim õppurideas soomlasi.

Eestisse saabumine ja tagasipöördumine

Rahvaloenduse andmete kohaselt on välisrände (vähemalt aastase välismaal viibimise) kogemus 284 549 Eesti elanikul ehk 21,4%-l rahvastikust. Sisserände intensiiv-

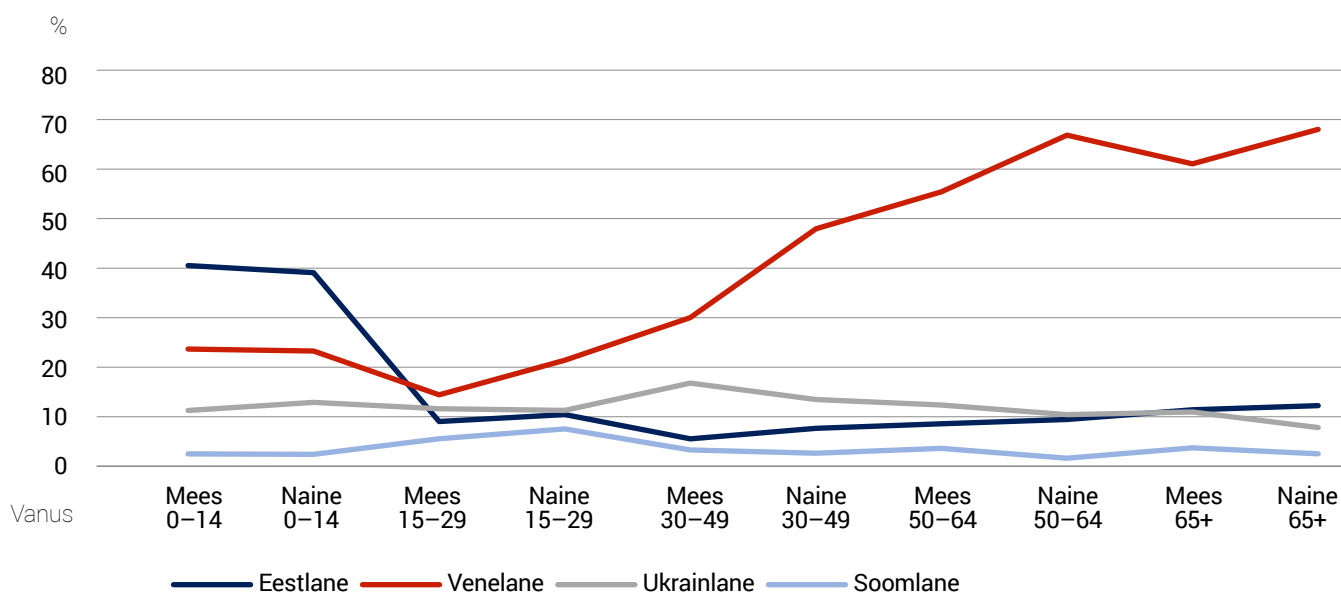
sust ajaperioodide kaupa näitab joonis 4, kust on näha sisserände madalseis aastail 1985–2015.

Joonis 5 illustreerib meeste ja naiste vahekorda saabunute seas enam kui 40 aasta jooksul. Naiste ülekaal ammuste sisserändajate seas võib tuleneda nende pikemast elueast, aga viimasel kümnendil saabujate hulgas on arvestatav osa nn võõrtöölisi.

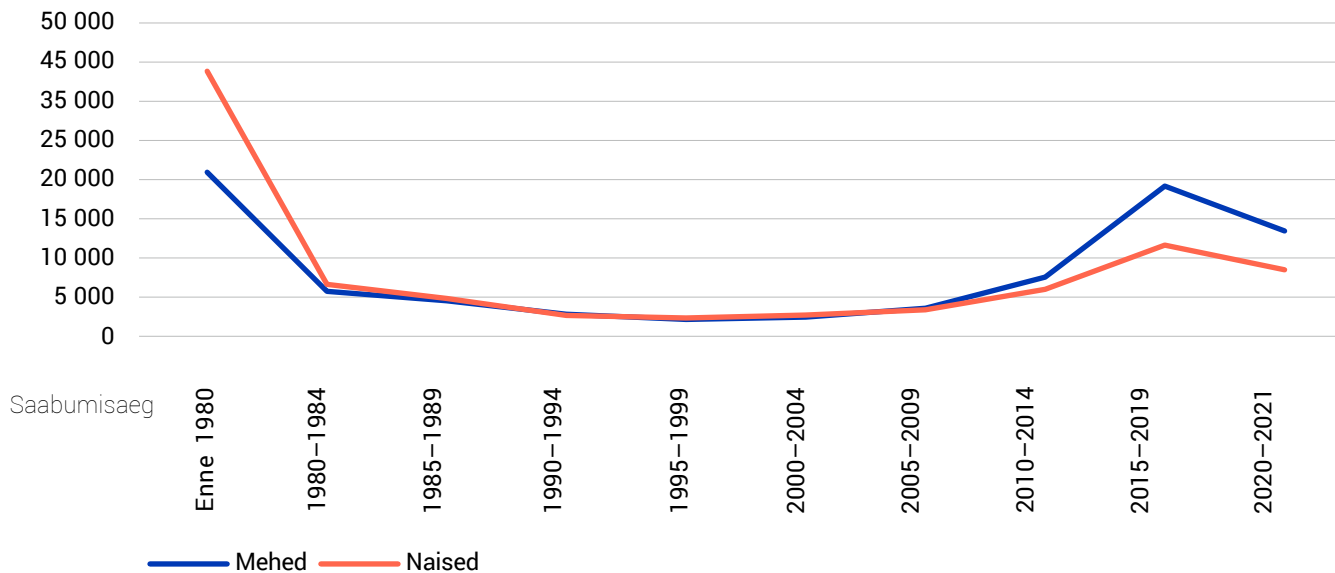
Kes on meile saabunud?

Saabujate rahvus. Kümne aasta jooksul on välismaalt Eestisse tulnud ja siia jäänud 73 834 inimest, neist 79% linnalisse, 5% väikelinnalisse ja 16% maalisse elupiirkonda.

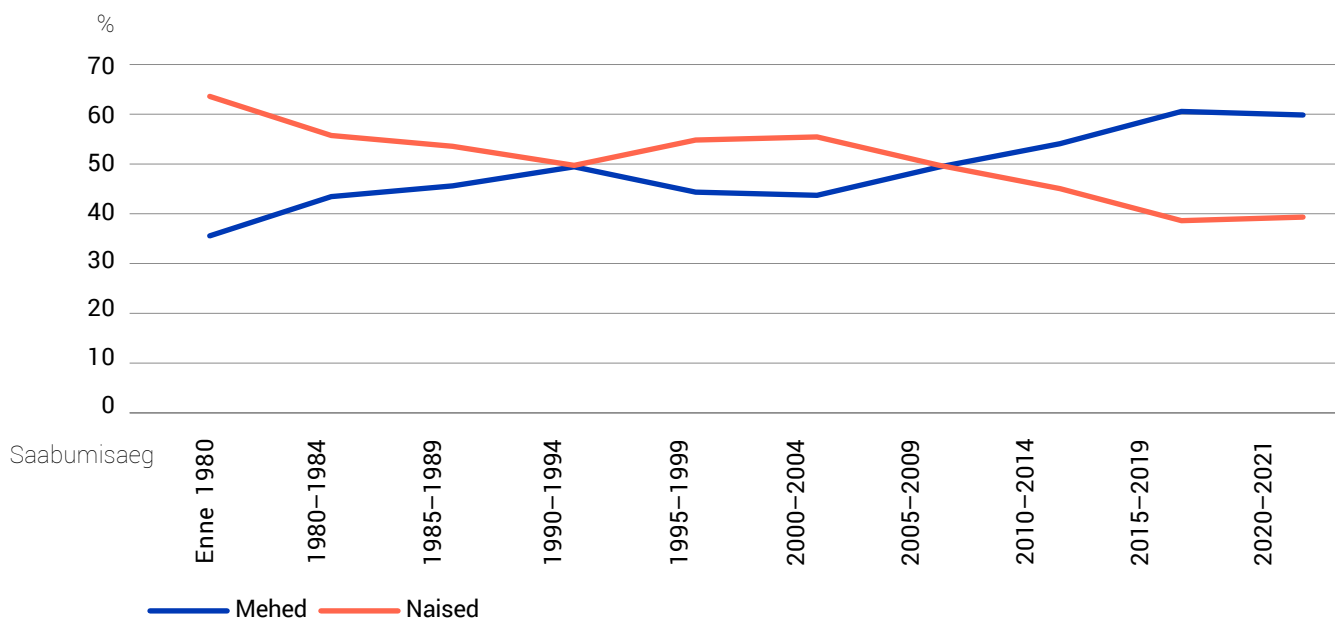
Jooniselt 6 on näha, et kuni 1995. aastani saabujate seas domineerinud venelaste osatähtsus on järjest vähenenud.

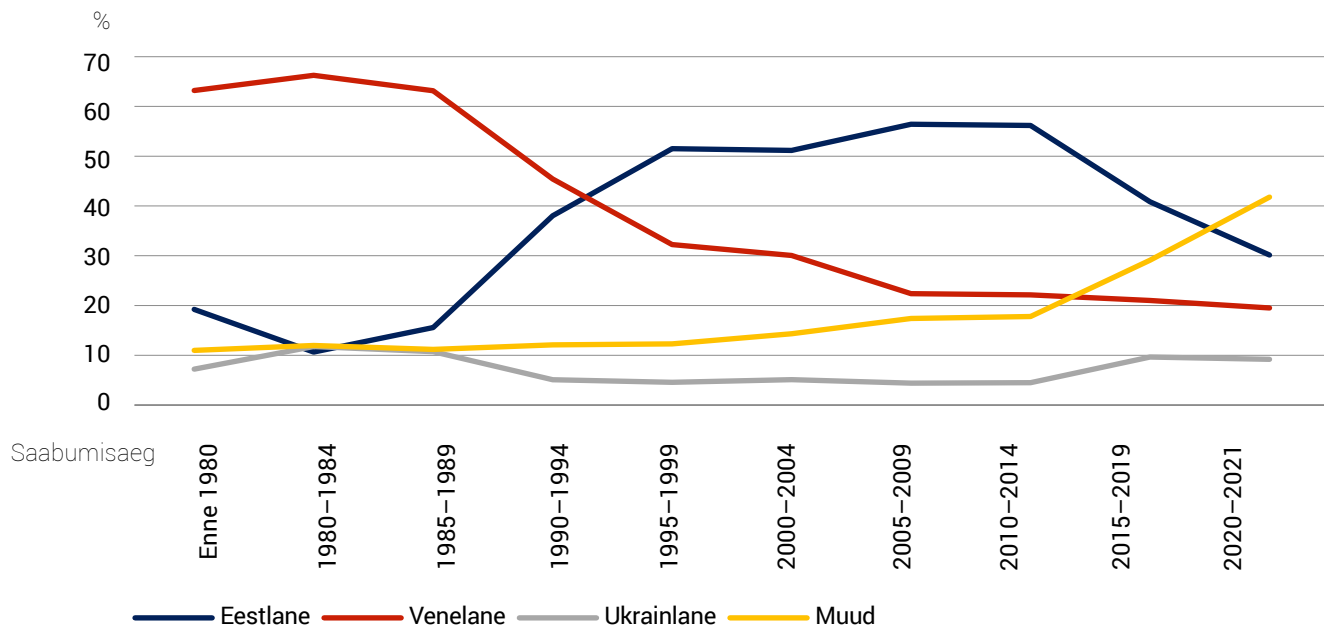
Joonis 3. Võõrsil sündinud Eesti elanike jaotus rahvuse, soo ja vanuserühma järgi, 2021.

Joonis 4. Eestisse sisserrändajate või naasjate arv aastail 1950–2021.

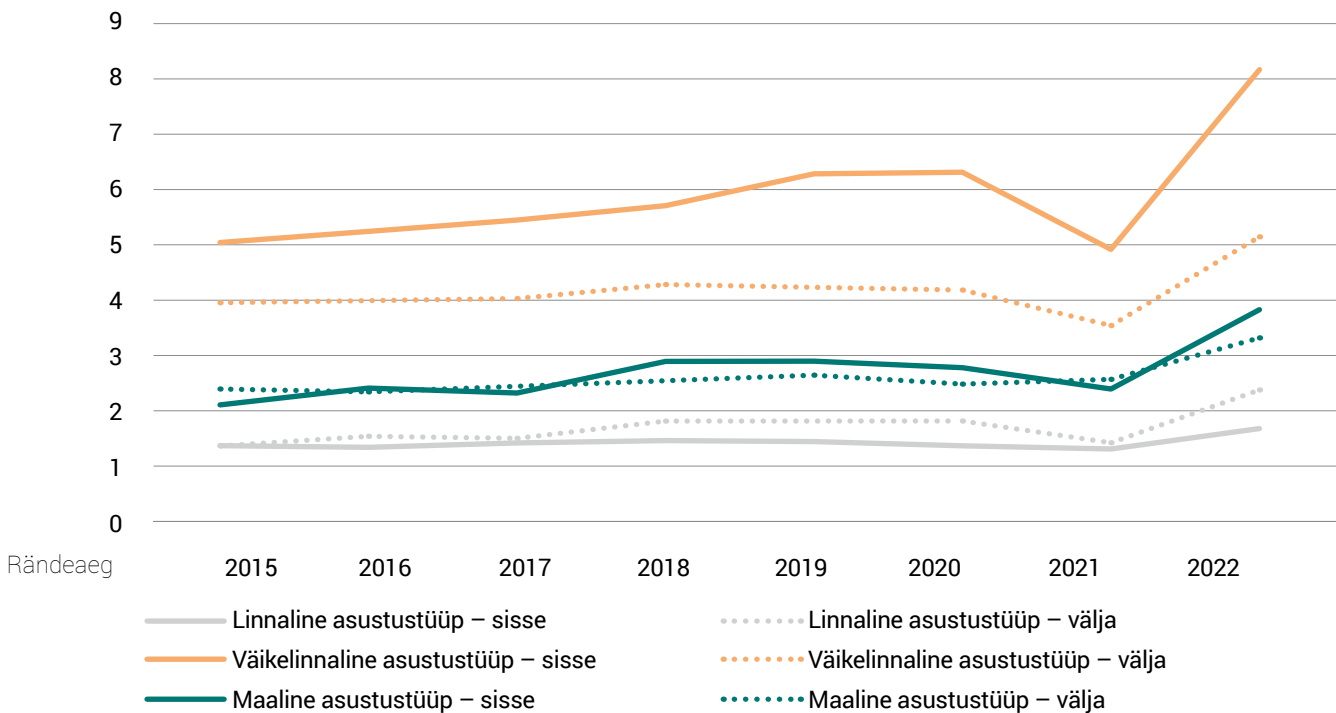

Joonis 5. Meeste ja naiste vahekorra muutus Eestisse aastail 1980–2021 saabunute hulgas, 2021.

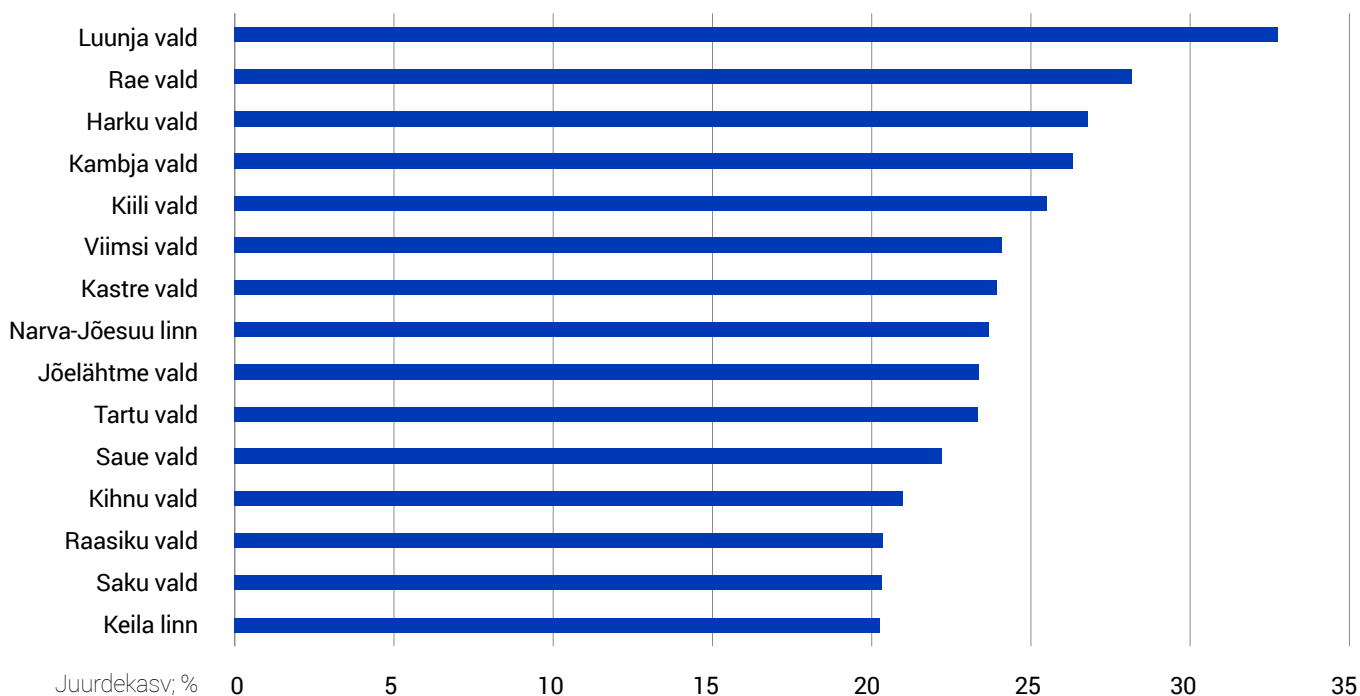

Joonis 6. Suuremate rahvusrühmade osatähtsus Eestisse saabujate hulgas 1980–2021.

Püsielanikest; %

Joonis 7. Eesti siserände mõju asustustüüpide kaupa: aastane sisse- ja väljarändajate arv asustustüübi elanike summaarse arvu suhtes aastail 2015–2022.

Joonis 8. Vallad ja linnad, mille elanikkond aastail 2011–2021 enim kasvas, 2021.

Eestlaste osatähtsus saabujate hulgas hakkas suurenema 1985. aastast ja eestlasetest naasjad domineerisid kuni 2020. aastani. Ukrainlased on olnud venelaste järel teine suurim vähemusrahvus Eestis juba alates 1950. aastatest, nende osatähtsus küll vähenes veidi Eesti iseseisvuse taastamise järel, kuid hakkas taas tänu kvaliteetse tööjõu pakkumisele suurenema. Muude rahvuste pilt on kirju, siin on arvukamad soomlased, lätlased ja leedulased, valgevenelased, sakslased jt.

Siseränne

Siserände mahtu 2011. ja 2021. aasta loenduste vahel kümne aasta jooksul iseloomustavad järgmised arvud: Eesti elanikke, kes on sündinud enne 31. detsembrit 2021, on 1 190 932, neist 93,84% elas Eestis ka eelmise loenduse ajal, 84,3% elas samas maakonnas, kus praegu ja 75,8% elas endiselt samas asulas (kohalikus

omavalitsuses). Seega on oma elukohta siserände tähenduses muutnud viimase kümne aasta jooksul ligi viiendik (19,2%) Eestis praegu elavatest elanikest. Siserännet ei ole haldusreformid moonutanud: ka varasemate elukohtade korral on kasutatud praegu kehtivat haldusjaotust.

Välisränne mõjutab peamiselt linnu, maale ja väikelinnalistesse piirkondadesse suundub immigrante suhteliselt vähe. Siserändega on olukord vastupidine: suhteliselt paljude siserändurite sihtpunkt on väikelinnalises piirkonnas. Vastupidiselt tavaarvamusele on linnalisse asustuspiirkonda siirdujaid suhteliselt kõige vähem (joonis 7), maa-asulatega seotud siseränne on aktiivsusest vahepealne, kuid rändesaldo nullilähedane.

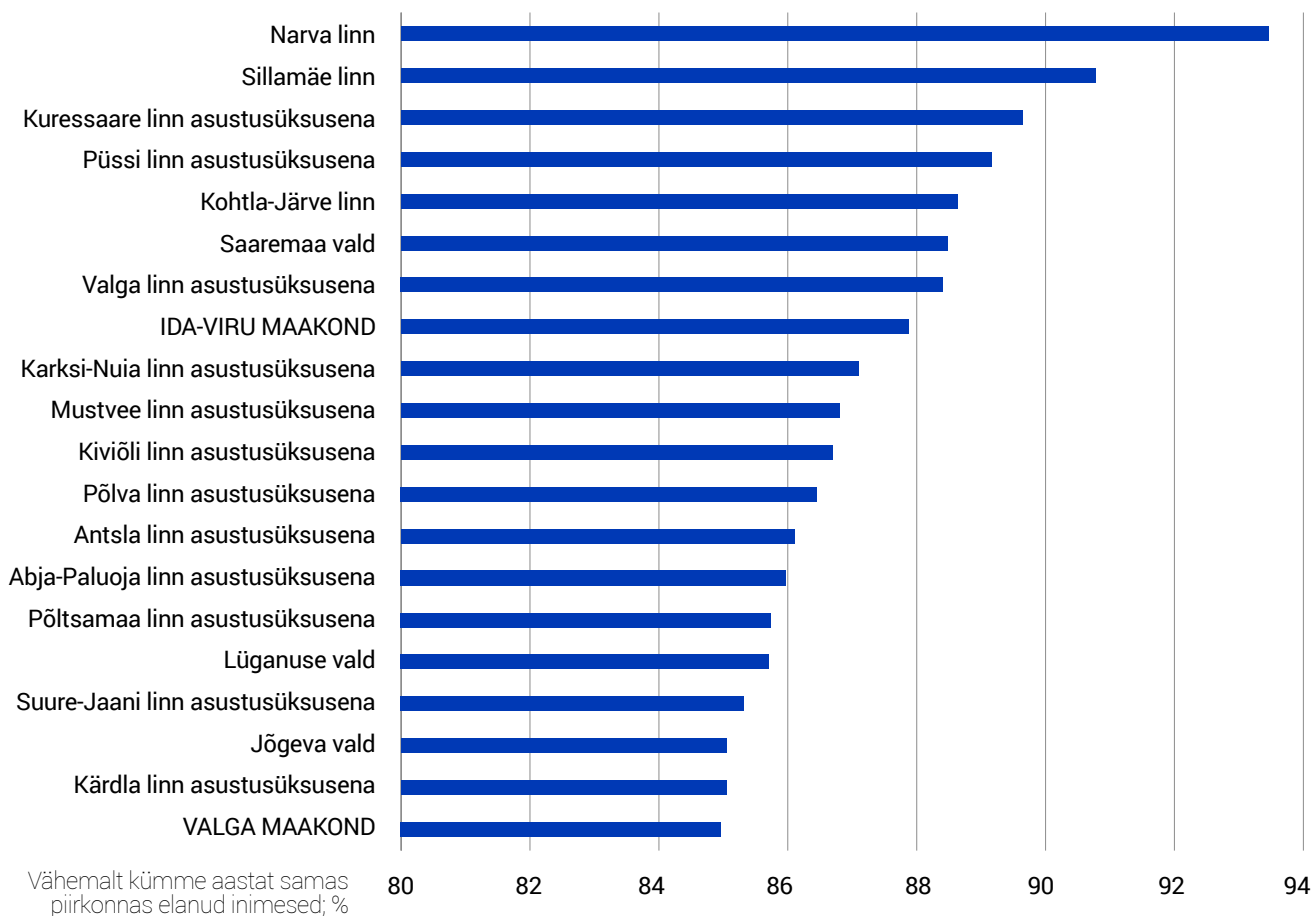
Sama suundumust kinnitab eelissihtpunktide loetelu (joonis 8), kus on esikohal väikelinnad ja uusarenduste piirkondade suurtülad.

Püsiva elanikkonnaga piirkonnad

Joonisel 9 on näha, et kogu Ida-Viru maakond on selline, kuhu eriti ei rännata. Võrdlemisi stabiilne (peaaegu 85% elanikkonnast on püsiv) on elanikkond ka Saaremaal, Valgamaal ja Hiiumaal. Ka hulk väikelinnu on sellised, kuhu pigem ei rännata. Kõige püsivama elanikkonnaga

linnad on Sillamäe, Narva, Püssi ja Mustvee, kus praegusest elanikkonnast üle 80% elas samas linnas ka kümne aasta eest.

Maakondade käsitluses 4. peatükis on üksikasjalikult jälgitud iga maakonna ja selle suuremate osade või keskuste rändesuundumusi.

Joonis 9. Aastail 2011–2021 valdavalt sama elanikkonnaga Eesti piirkonnad, 2021.

2.9. Perekonnad ja leibkonnad

Mis on pere, perekond ja leibkond?

Rahvaloendustel tavaliselt ei loendata üksnes inimesi, vaid pööratakse tähelepanu ka sellele, missugustes kooslustes elatakse. Siin on aga aja jooksul toimunud muutusi.

Mis on perekond? Argikujutus perekonnast on isa, ema ja lapsed. Nii see ongi rahvusvaheliselt defineeritud.

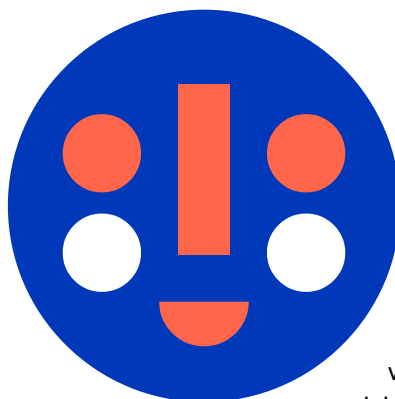
Perekond (tuumperekond) on üheskoos (samas eluruumis) elav

- abielu- või kooselupaar lastega, lapsega või lasteta;
- üksikvanem koos lapse või lastega.

Oluline on, et kõik perekonnaliikmed on lähisugulased ehk seotud omavahel partnerlus- või vanemlussuhtega ja elavad ühises eluruumis. Siinjuures pole oluline laste vanus: laps jääb oma vanematele elu lõpuni lapseks. Perekonda kuuluvad lapsed ei tarvitse olla vanemate ühised lapsed, vaid võivad olla üksnes ühe vanema järglased. Seega võib perekond olla ka nn kärppere. Ka ametlikult lapsendatud lapsed on perekonna liikmed, kuid perekonda ei kuulu kasu- või hoolduspere lapsed. Perekonnaliikmete hulka ei kuulu ka muud sugulased, nt abielupaari vanemad (vanaemad ja vanaisad). Varasemate loenduste ajal (nt Nõukogude ajal) on kasutatud laiemat perekonna definitsiooni ja lubatud perekonnaliikmete hulka arvata mitmesuguseid sugulasi ning ka mittesugulasi.

Teine rahvaloendustel oluline mõiste on **leibkond**. Seda määratleda on pisut keerulisem ja siin on ka mitu käsitusvõimalust.

Tänapäevasel registripõhisel rahvaloendusel kasutatakse väga lihtsat ja lakoonilist leibkonna definitsiooni. Leibkonna moodustavad ühes eluruumis püsivalt elavad inimesed. Sellel definitsioonil on ka väike puudus: kui pererahvas üürib oma eluruumist mõne toa välja, siis kuulub statistika mõttes ka allüürnik eluruumi omaniku leibkonda. Tegelikult seda, et ühises eluruumis elavad inimesed, kes hästi leibkonnakaaslasteks ei sobi, tänapäeval kuigi sageli ei juhtu.

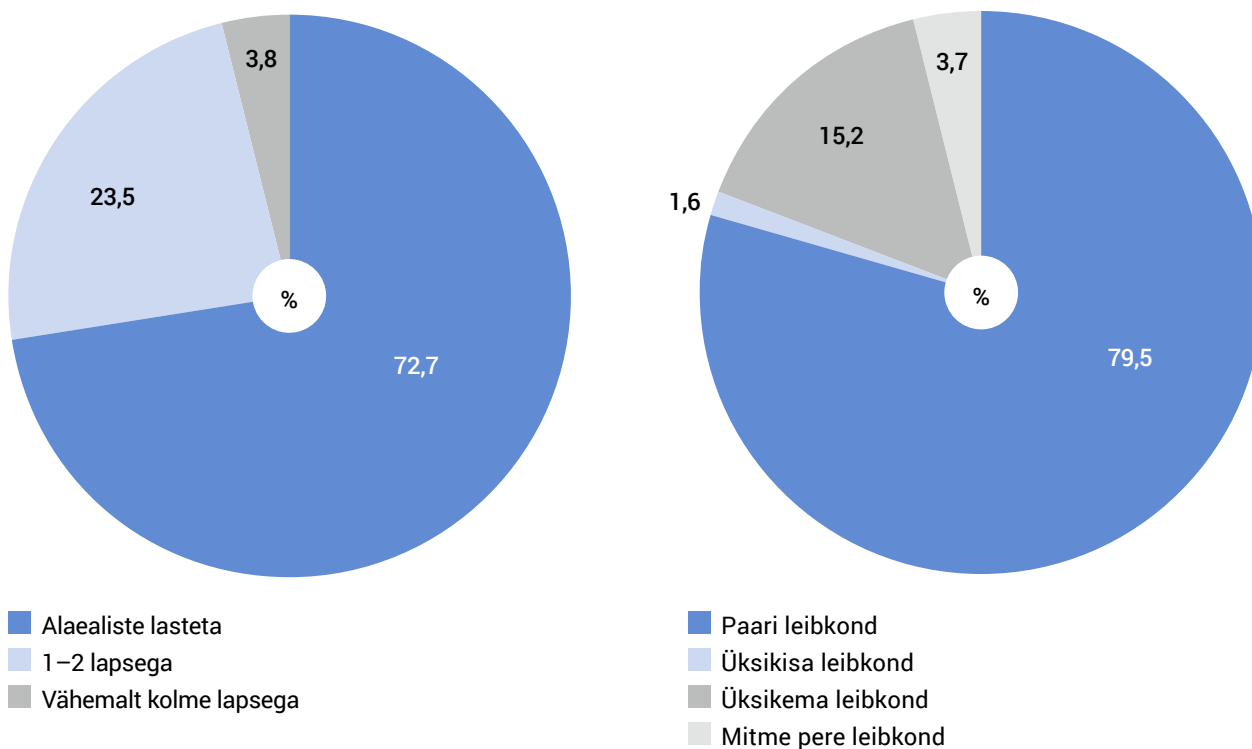
Varem defineeriti leibkond kui ühiselt majandav ja ühises eluruumis elav inimeste kogum. Tõsi, ühist majandamist pole alati lihtne määratleda. Näiteks kui kaks põlvkonda elavad ühises eluruumis, võib juhtuda, et noorema põlvkonna pere (kes kannab kõik eluruumiga seotud kulud), arvab vanema põlvkonna liikmed oma leibkonda kuuluvaks, vanem põlvkond aga arvab, et majandab (sööb) omaette ja on eraldi leibkond.

Majanduspõhise leibkonna saab määrata küsitluse teel ja seda kasutatakse ka uuringutes, kus andmed saadakse küsitlustega.

Leibkond võib olla samal ajal ka perekond, kuid võib ka perekonda sisaldada. On ka võimalik, et leibkond sisaldab mitut perekonda. Kõigi leibkonnatüüpide jaoks on olemas määratlus ja nimetus. Ka üks elav inimene on leibkond – see eristab tänapäevast leibkonna mõistet varasematest sarnaste koosluste mõistetest.

Leibkonna koosseisu võib kuuluda lisaks perekondadele ka isikuid, kes ei kuulu perekonda – need on nn lisaliikmed. Mõne leibkonda kuuluva isiku korral võib tekkida dilemma: missugusesse perekonda ta kuulub, on ta ju sugulane kahe leibkonda kuuluva perekonnaga? Sel juhul eelistatakse kuulumist nooremasse perekonda.

Vastavalt perekondade arvule leibkonnas räägitakse ühe või mitme pere leibkonnast. Kui leibkonnas pole ühtegi perekonda, on see mittepere leibkond. Kõik üheleikmelised leibkonnad on mittepere leibkonnad, aga mittepere leibkond on ka koos elavad õde ja vend või ka vanaema koos lapselastega. Kui koos noorpaariga elab näiteks meheema, siis on ta pere lisaliige, kui aga temal on ka elukaaslane, siis on tegemist kahepere leibkonnaga. Oma vanemate või vanemaga koos elav laps on vanemate pere liige nii kaua, kuni loob oma perekonna elukaaslase, abikaasa või lapsega. Kui uus pere jääb samasse eluruumi elama, siis tekib kahepere leibkond või jääb vanema põlvkonna üksikvanem noorema põlvkonna pere lisaliikmeks.

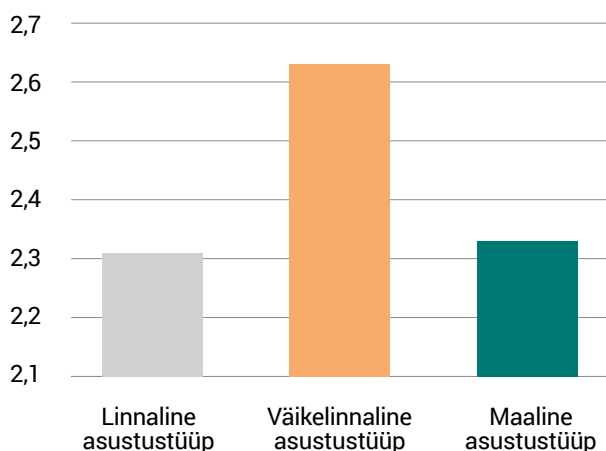

Joonis 10. Eesti leibkonnad tüübi (paremal) ja alaealiste laste arvu järgi (vasakul), 2021.

Mida näitas 2021. aasta rahvaloendus leibkondade kohta?

Eespool oli juttu tavaleibkondadest. Lisaks neile on ühiskonnas veel **asutusleibkonnad** ja kodutud. Asutusleibkonna moodustavad mingis asutuses – hooldekodus, vanglas, kloostriis jm – püsivalt elavad isikud. Pikaravi haiglad või internaatkoolid arvestatakse asutusleibkondadeks üksnes siis, kui neis viibitakse vähemalt aasta, sel juhul ei ole asutuses viibiv isik enam oma koduse leibkonna liige ja kuulub liikmena asutusleibkonda. Asutusleibkondade liikmeid oli 2021. aasta loenduse ajal Eestis 13 090. Kodutud ei moodusta tavaleibkonda – isegi siis mitte, kui tegemist on sugulastega, nt kooselupaari või vanema ja lapsega –, sest neil puudub ühendav eluruum. Kodutuid oli Eestis 2021. aasta loenduse ajal 1068. Ülejäänud 1 317 666 inimest kuuluvad tavaleibkondadesse.

Ka kõigil tavaleibkondade liikmetel pole tavaeluruumi, vaid on võimalus, et nad elavad ühiseluruumis (nt ülikooli ühiselamus). Selliseid isikuid oli loenduse ajal 8467.

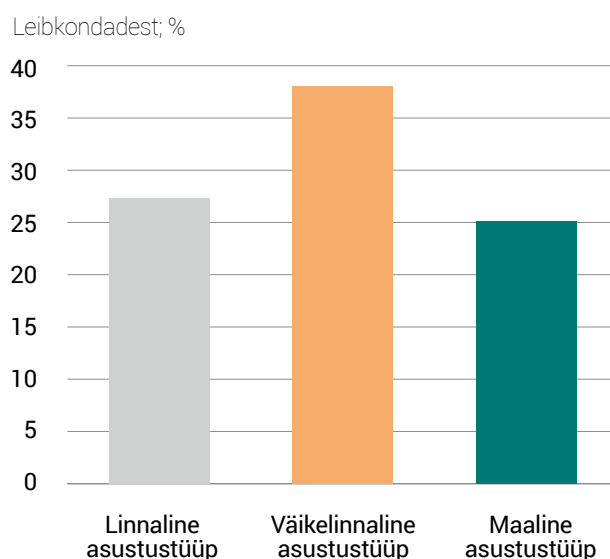

Joonis 1. Eesti keskmise tavaleibkonna liikmete arv asustustüübi järgi, 2021.

Tavaeluruumide seas on ka mitte-eluruumid. Niisugust nimetust kannavad eluruumidena kasutatavad ehitised (ehitiste osad), mille algne otstarve pole olnud eluruum, vaid näiteks tootmiseks mõeldud ruum. Mitte-eluruumiks kvalifitseeruvaid elurume selgus loenduse käigus arvestatav hulk, nende seas oli igati elamiseks sobivaks ehitatud ja koguni luksuslikke eluasemeid, nt ajaloolise mõisa töllakuur.

Loenduse aja ehk 31. detsembri 2021. aasta seisuga kuulub Eestis tavaleibkondadesse 98,9% püsielanikest. Tavaleibkondi on 561 655 ja neid, kes tavaleibkonda ei kuulu, on 14 158. Leibkonna keskmine suurus on 2,35 inimest, kuid see varieerub märgatavalt asustuspiirkonniti (joonis 1).

Linnapered on maaperedest keskmiselt väiksemad, mis pole üllatav, kuid lähemat selgitust vajab see, et väikelinnalise asustuspiirkonna leibkonnad on märgatavalt suuremad nii linna- kui ka maaperedest. Seda asjaolu aitab selgitada joonis 2.

Joonis 2. Alaealiste lastega leibkondade osatähtsus kõigist leibkondadest Eestis asustustüübi järgi, 2021.

Selgub, et väikelinnalistes asustuspiirkondades on kõige rohkem alaealiste lastega leibkondi, mis ongi keskmiselt kõige suuremad leibkonnad.

Kõigi linnade ja valdade seas on suurimad leibkonnad Rae ja Kiili vallas: leibkonna keskmine suurus vastavalt 3,07 ja 2,98. Linnadest on suurimad leibkonnad Sauel (2,68) ja Tallinna linnaosadest Pirital (2,74). Suhteliselt suured leibkonnad on ka Tartu lähikonnas Luunja ja Kambja vallas (2,87 ning 2,84). Väikseimad leibkonnad on kuni 1000 elanikuga pisislinnades: Püssis (1,86), Kallastel ja Mõisakülas (1,94), mis oma väiksuse tõttu ka väikelinlikku asustuspiirkonda ei kuulu. Ka Eesti arvestuses suhteliselt suures Sillamäe linnas on leibkonna keskmine suurus vaid 1,96 inimest.

Missugused on meie leibkonnad?

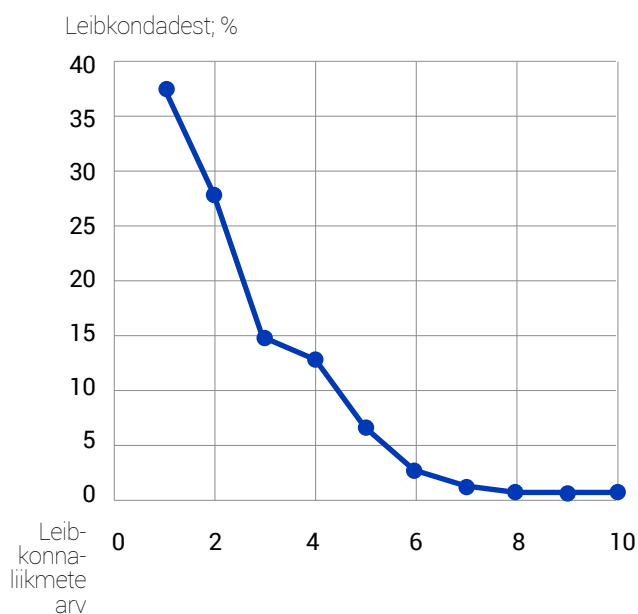
Joonised 3 ja 4 kirjeldavad sama asja – leibkondade liikmete arvu 2021. aasta loenduse andmete alusel –, aga erinevast vaatepunktist. Joonise 3 alus on leibkonna vaade, joonisel 4 aga leibkonnaliikme vaade.

Selgub, et kõigist leibkondadest 12% on neljaliikmelised. Võttes arvesse, et igas neljaliikmelises peres elab neli inimest, näeme, et neljaliikmelistes peredes elab koguni 21% kõigist leibkonnaliikmetest.

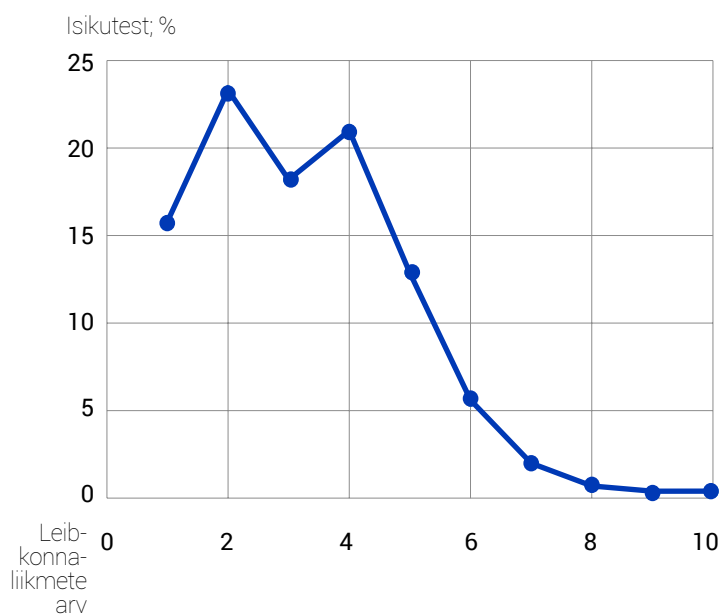
Mõlemalt graafikult paistab aga silma ebakorrapära kolmeliikmeliste perede juures: neid on ebaproportsionaalselt vähe. Eriti hästi on see näha joonisel 4, kuid ka joonisel 3 torkab silma, et kolme- ja neljaliikmeliste leibkondade arvu erinevus on väga väike. See võib olla seotud esimese lapse sünni edasilükkamisega ja teise lapse suhteliselt kiire soetamisega.

Leibkonnad paljurahvuselises keskkonnas

Eesti elanikkond on rahvuste poolest üsna kirju. Vaid pisut üle kahe kolmandiku elanikest on eestlased ja veidi alla veerandi venelased, ülejäänud elanikud jagunevad mitmekümne rahvuse vahel. Kui abielud ja kooselud sõlmitaks juhusliku valiku alusel, kasvaks segaperede arv väga kiiresti. See tähendaks puht-eestlaste arvu vähenemist,

Joonis 3. Eesti leibkondade suurus liikmete arvu järgi, 2021.

Joonis 4. Eesti elanikud oma leibkonna suuruse järgi, 2021.

kuid summaarne eestlaste arv väheneks vaid sel juhul, kui segapere lapsed loobuksid eesti rahvusest. Nii see pole toimunud: rahvusrühmade arvukused on püsinud enam-vähem samadena aastakümnete vältel. Oluline tegur selle juures on rahvusrühmade erinevad elupiirkonnad, mis on pidurdanud rahvuste lõimumist.

Uurime kolme tüüpi leibkondi: leibkonnad, kus kõik liikmed on eestlased, leibkonnad, kus vähemalt üks liige on eestlane ja vähemalt üks mõnest teisest rahvusest, need on nn eesti-sega pered ja leibkonnad, kus ükski liige pole eestlane – need on nn muud pered. Nende perede jaotusi kirjeldavad joonised 5 (perede suhtarv eri asustuspiirkondades) ja 6 (perede absoluutarv samades asustuspiirkondades).

Tähelepanuväärne on, et eesti-sega perede osatähtsus on kõigis asustuspiirkondades suhteliselt väike, märksa väik-

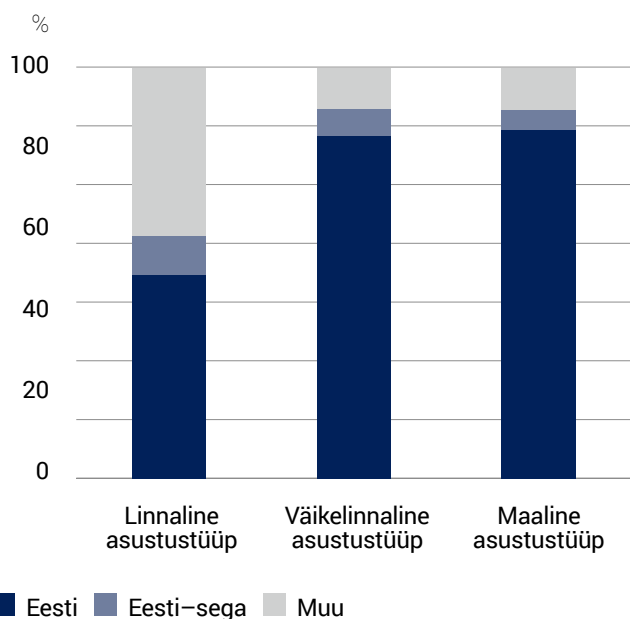
sem, kui see oleks paaride juhusliku moodustamise korral. See kinnitab varasemate uuringute järeldusi rahvuslikust segregatsioonist elukoha ja suhtluskeskkonna valikul.

Missuguses peres kasvavad meie lapsed?

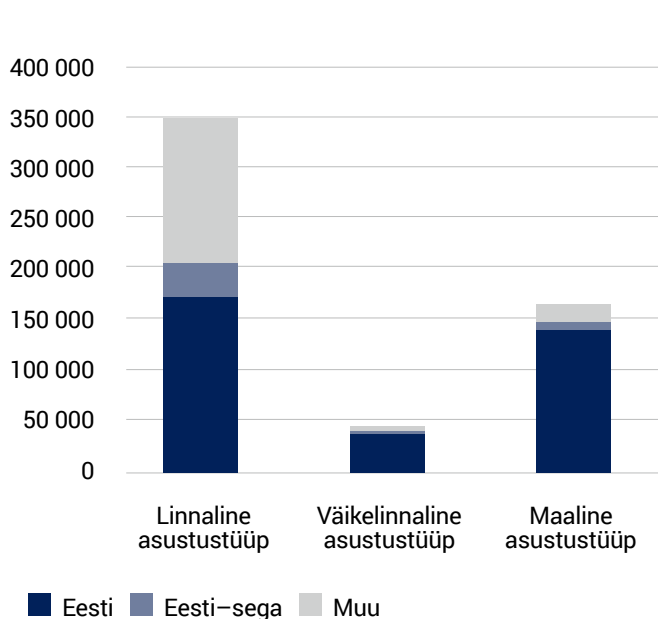
Eestis oli 2021. aasta rahvaloenduse andmetel 259 341 kuni 18-aastast last ehk 19,5% rahvastikust. Noori vanuses 18–24 oli 87 060 ehk 6,5% rahvastikust.

Lastest 99,64% kasvab tavaleibkonnas, 99,25% lastest kuulub tuumperekonda ehk kasvab koos vanema või vanematega, 1914 last kasvab ilma isa ja emata tavaleibkonnas, tavaliselt koos vanavanematega, asutusleibkonnas (hooldekodus või erikoolis) on 927 kuni 18-aastast last.

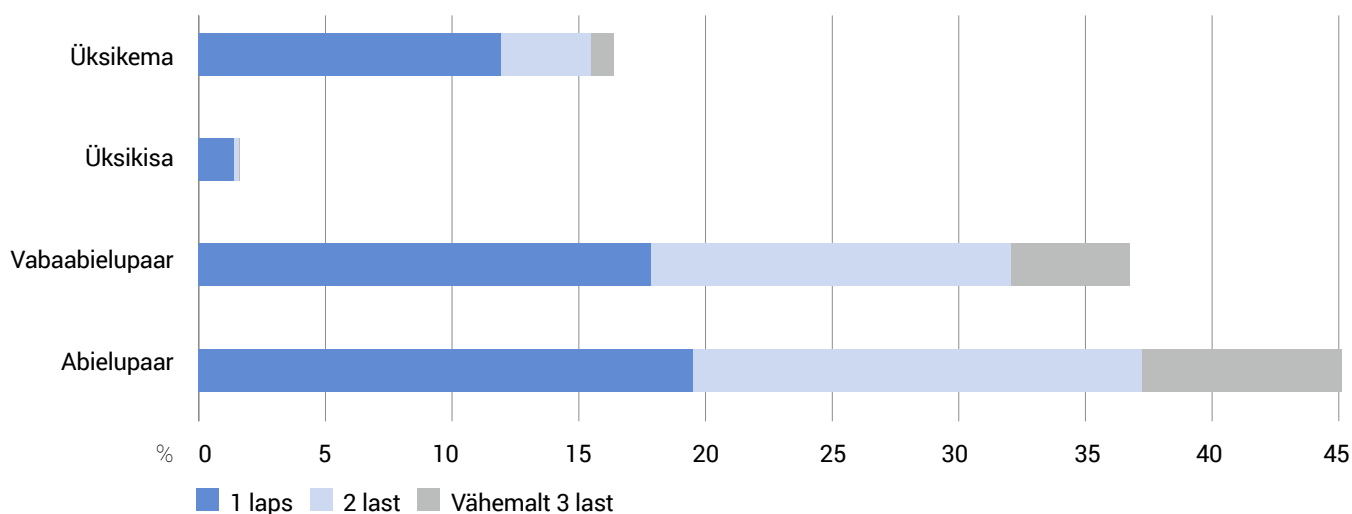
Loendushetkel kasvas üksikvanema perekonnas 36 939 last ehk 14,2% kõigist alaealistest lastest, ülejäänud kuulusid perekonda, kus oli nii isa kui ka ema.

Joonis 5. Perede rahvuskoostis Eesti asustustüüpides, 2021.

Joonis 6. Eri rahvuskoostisega perede arv Eesti asustustüüpides, 2021.

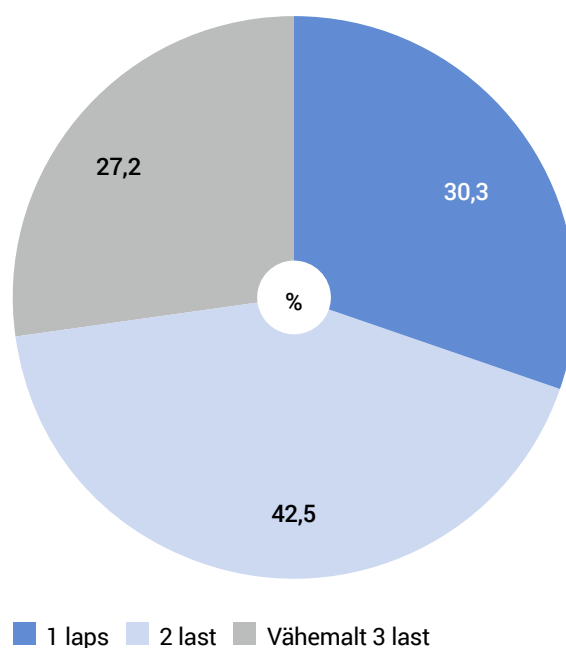
Joonis 7. Alaealiste laste arvu jaotus Eesti lastega peredes.

Üksikvanema laste hulgas oli niihästi üksikvanema lastena sündinuid kui ka selliseid, kes olid vanema kaotanud või kelle vanemad olid lahku läinud. Ise olid lapsevanemad 44 alaealist.

Laste arv eri tüüpi peres

Jooniselt 7 on näha, et üksikvanema pered on valdavalt ühelapselised ja vähemalt kolm last on kõige sagedamini abielupaariga peres. Selles arvestuses pole aga arvesse võetud vanemate erinevat vanust: keskmiselt on Eestis abielupaariga perekonnad vanemad vabaabielupaariga perekondadest. Noorematesse peredesse võib aga lapsi veel juurde sündida.

Joonisel 8 on näidatud kõigi alaealiste laste kohta, mitmelapselises peres nad kasvavad. Selgub, et loendushetkel kasvas perekonnas üksiklapsena vähem kui kolmandik lastest, kõige rohkem lapsi kasvas koos ühe õe-vennaga, ligemalt kolmandik oli neidki, kellel oli vähemalt kaks õde-venna. Siin pole arvesse võetud laste „suuri“ õdesid-vendi, kes on juba 18-aastaseks saanud. Eesti

Joonis 8. Laste vaade: mitmelapselises peres kasvavad kõik Eesti lapsed, 2021.

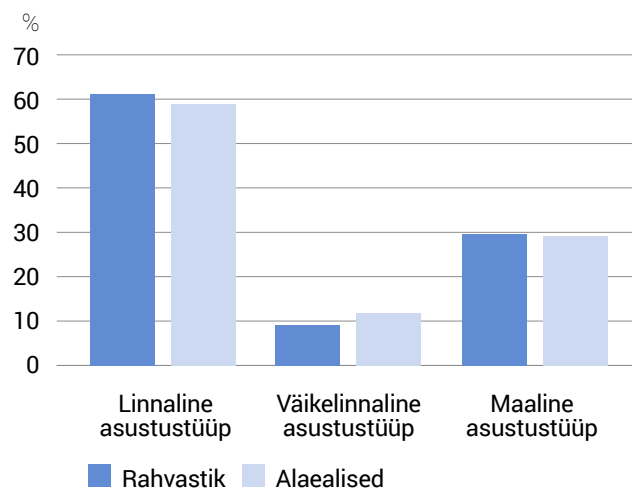
alaealistest lastest 66,5% kasvab koos kahe vanema ja vähemalt ühe õe või vennaga ehk üldiselt soodsaimaks kasvukeskkonnaks peetavas perekonnas.

Asustuspiirkonna mõju leibkonnatüübile ja laste arvule

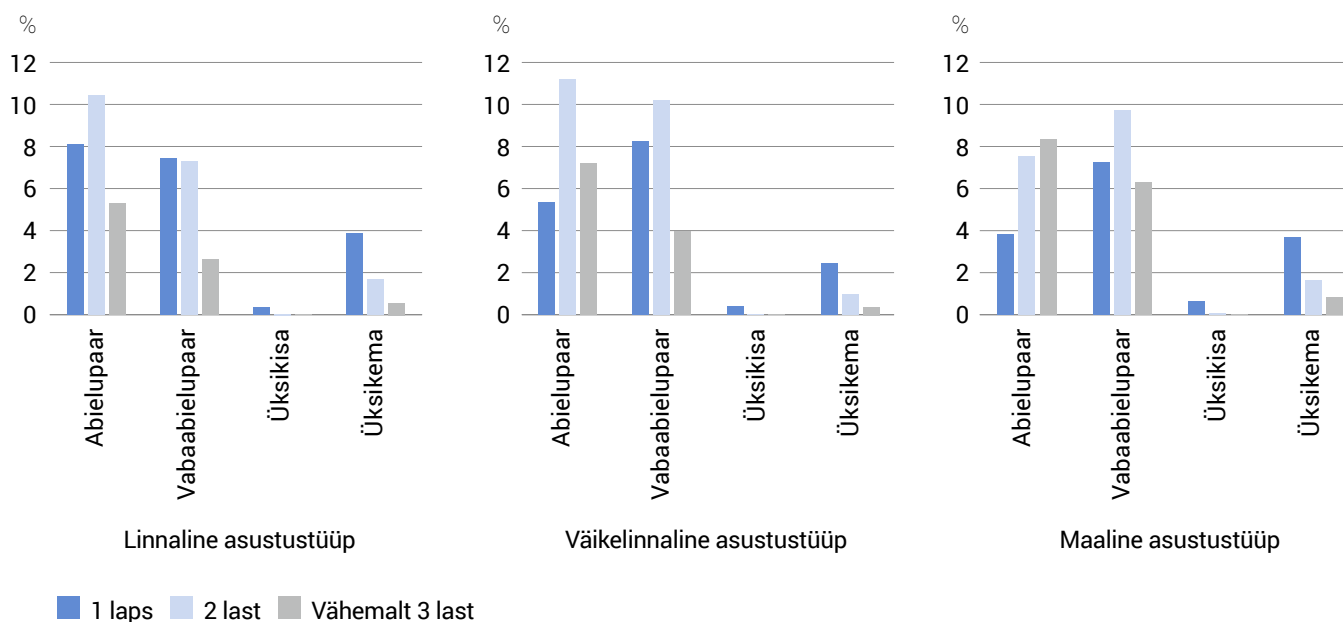
Laste osatähtsus elanikkonnas on suurim väikelinnalises asustuspiirkonnas, kus elab vaid 9,1% rahvastikust, aga kasvab 11,8% kõigist Eesti lastest (joonis 9). Maaelanikkonnas vastab laste suhtarv (27,2%) ligikaudu elanike suhtarvule (27,7%). Võrdlemisi ebasoodne on alaealiste laste ja kogu elanikkonna suhe linnalises piirkonnas, kus elab 61,2% elanikest, kuid lastest vaid 59%. Ilmselt on siin tegemist niihästi elanike erineva vanuskoostise kui ka käitumismustriga.

Joonisel 10 on näha, et Eestis on linnarahavas pereloomel kõige konservatiivsem. Nimelt linnades on abielus vanematega pere kõige populaarsem, kuid ka üksikema peresid on suhteliselt palju. Keskmiselt on linnas ühe- ja kahelapselisi peresid enam-vähem võrdselt, suurema laste arvuga peresid aga märgatavalt vähem.

Väikelinnalises piirkonnas on vabaabieliu märksa populaarsem kui linnalises piirkonnas, kuid seda tüüpi peres on lapsi keskmiselt vähem kui abielupaariga väikelinna peres. Üksikema peresid on väikelinnalistes asulates oluliselt vähem kui linnas.

Joonis 9. Eesti elanike arv ja alaealiste osatähtsus asustustüübi järgi, 2021.

Joonis 10. Eesti laste kasvupered asustustüübi järgi, 2021.

Maalises piirkonnas on lastega vabaabielu-perekonnad abielule rajatud perekondadest populaarsemadki, kuid paljulapselisi on nende seas vähem, võimalik põhjus on see, et vabaabielu-pered on nooremad.

See, rahvusvahelises käsitluses ebatavaline peretüüpide jaotus on seotud tõsiasjaga, et Eestis on mitte-eestlased oma hoiakutelt ja käitumiselt üldiselt konservatiivsemad kui eestlased, maal ja väikelinnalistes piirkondades aga on elanike valdav enamik eestlased.

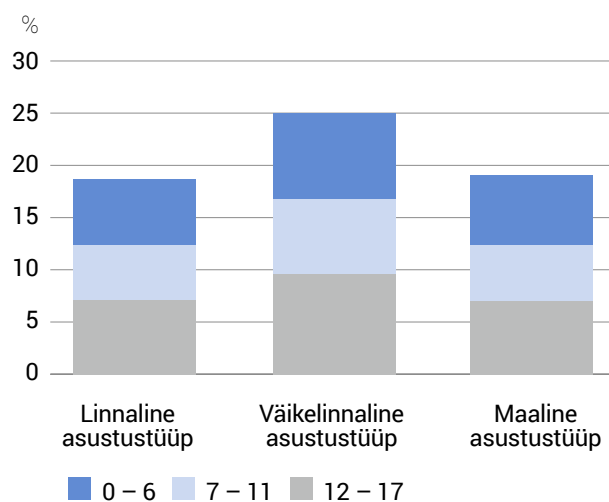
Väikelinnalises piirkonnas on veerand elanikkonnast alla-aastased ja peaaegu kümnendik koolieelikud (joonis 11).

Selle, esmapilgul väga positiivse nähtuse põhjus on ilmselt siseränne, valglinnastumine: suuremate linnade lähedastesse väikelinnalistesse piirkondadesse on elama asunud suhteliselt nooremad lastega pered. Selle arvel on mõnevõrra vähenenud laste osa suuremate linnade elanikkonnas. See seletab ka üksikema perekondade suhteliselt väiksemat osa väikelinnalistes piirkondades: valglinnastumises osalevad keskmisest jõukamad pered, kuid üksikemad tavaliselt nende hulka ei kuulu.

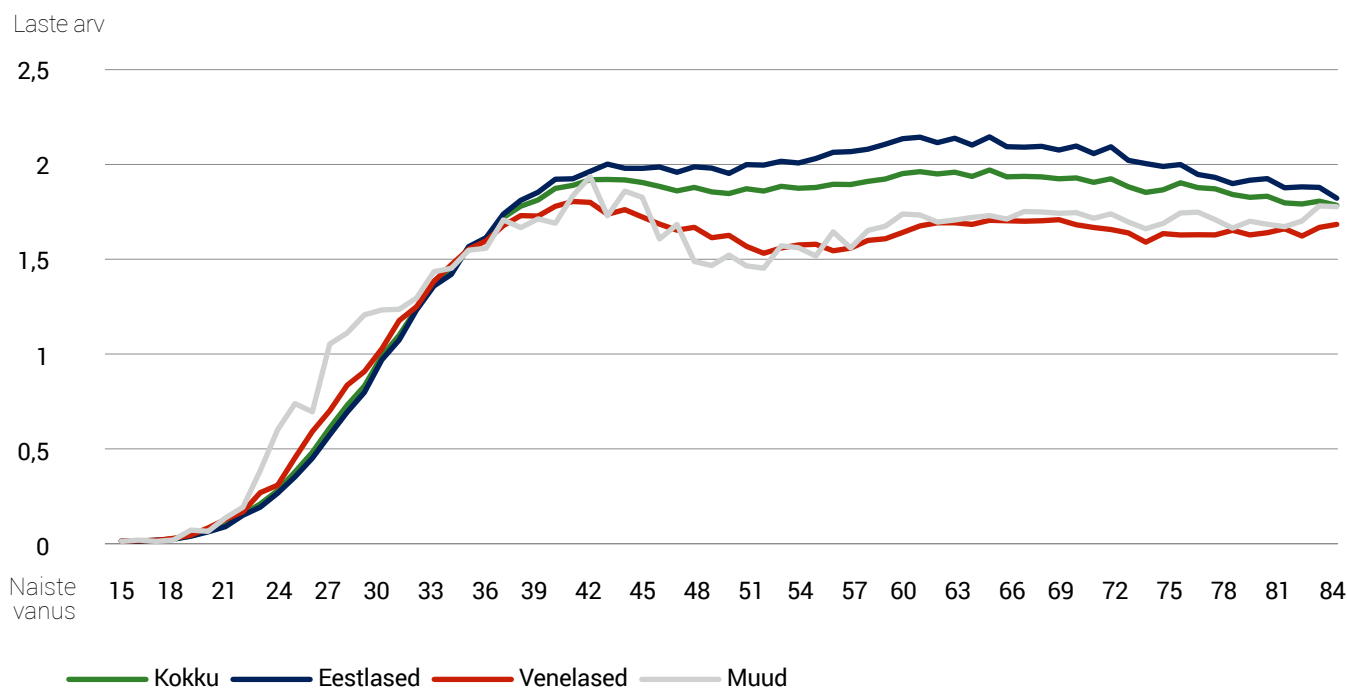
Sünnitamisaktiivsus ja -aeg rahvuste järgi

Jooniselt 12 on näha, et kuigi muudest rahvustest naised alustavad sünnitamist eestlannadest pisut nooremana, jõuab eestlanna keskmiselt 35. eluaastaks sünnitatud laste

arvu poolest teiste rahvusrühmade naistele järele ja möödub neist. Keskmiselt on 50–75-aastased eestlannad sünnitanud vähemalt kaks last, teiste rahvuste samaealised esindajad on piirdunud keskmiselt 1,5–1,75 lapsega. Seetõttu ei olegi eestlaste arv aastate jooksul kuigivõrd muutunud, kuigi kogurahvastiku iive on olnud negatiivne.

Joonis 11. Eesti laste vanus asustustüübi järgi, 2021.

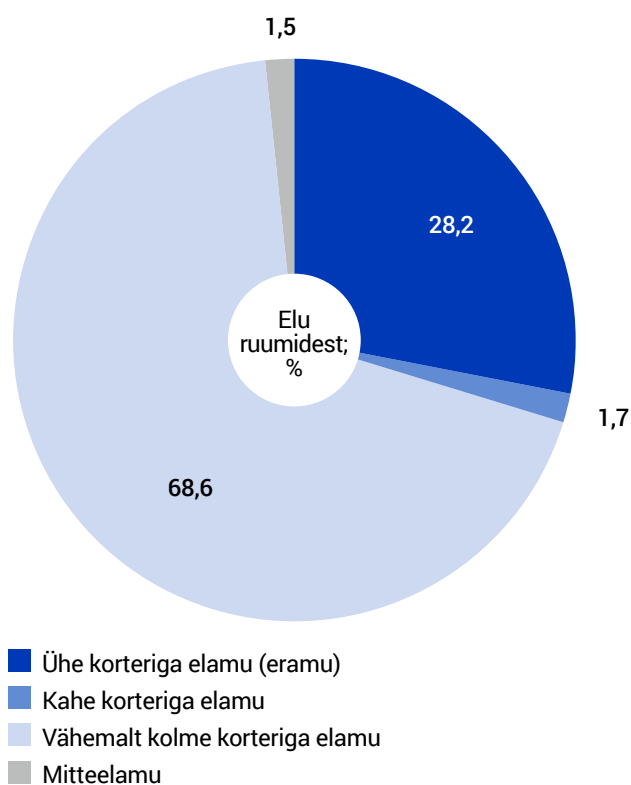

Joonis 12. Eri rahvusest naiste poolt märgitud vanuseks sünnitatud laste arv (sünnimuse kohortkordajad), 2021.

2.10. Missugused on meie kodud ja kuidas need on muutunud?

Eestis oli 2021. aasta rahvaloenduse ajal 242 284 eluhoonet, neist 206 529 ehk 85,2% olid ühekorterilised ühepereelamud (eramud), 6287 ehk 2,6% olid kahekorterilised paaris- või kahepereelamud ja 26 318 ehk 10,9% vähemalt kolme korteriga kortermajad. Lisaks oli veel 3150 ehk 1,3% mitteeluruumi, s.t elamiseks kasutatavat ruumi (korteri) hooneis, mis olid algselt ette nähtud muuks otstarbeks.

Eluruumi on 732 836, neist 206 529 ehk 28,2% on eramud (ühekorterilised või pereelamud) ja 12 530 ehk 1,7% korterid kahekorterilises hoones (ka nn paariselamud). Suuremas, vähemalt kolme korteriga kortermajas paikneb 502 951 ehk 68,6% eluruumidest ja 10 826 ehk 1,5% eluruumidest on mitteeluruumid, tootmishoones, endises kõrvalhoones vm (joonis 1).

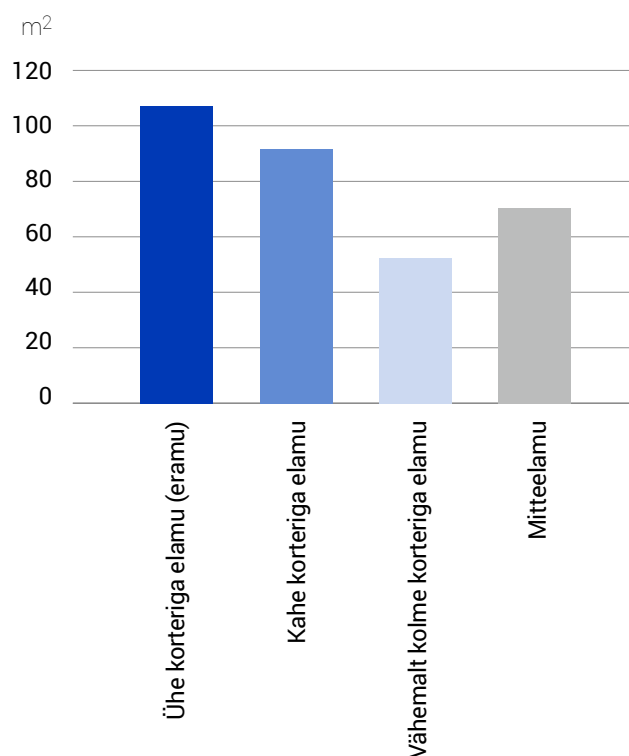
Joonis 1. Eluruumid Eesti eri tüüpi elamutes, 2021.

Eluruumi (korteri) suurus oli rahvaloenduse andmetes märgitud 98,4% juhtudest. Kinnitust leidis, et eluruumi suurus oleneb hoonetüübist: kortermaja eluruum on keskmiselt üle kahe korra väiksem eramu eluruumist. Paariselamud, aga ka mitteelamud jääb eluruum ruumikusele nende vahele (joonis 2).

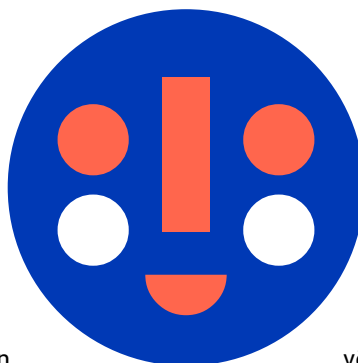
Ehitamise aeg

Ehitamise aeg on teada 98,9% hoonete kohta: vanematel ehitistel kümnendi täpsusega, uuematel täpseni.

Ajavahemikud, mille kohta ehitamise andmed on esitatud, on erineva pikkusega. Selleks, et võrrelda ehitamise intensiivsust aja jooksul, on iga perioodi kohta arvatud ka keskmine ehitatud eluruumide arv kümne aasta kohta

Joonis 2. Eesti eluruumi pindala elamutüübi järgi, 2021.

protsendina loendushetkel olemasolevate eluruumide koguarvust (joonis 3).

Jooniselt 3 on näha, et võrdlemisi suur hulk olemasolevaid (ja enamasti ka kasutatavaid) elurume on eelmise sajandi esimesel poolel ehitatud talumajad. Need on valdavalt puitmajad koos kõrvalhoonetega, küll (algsest) napi tehnovarustusega, kuid looduskaunis kohas ja keskkonda hästi sobituvad.

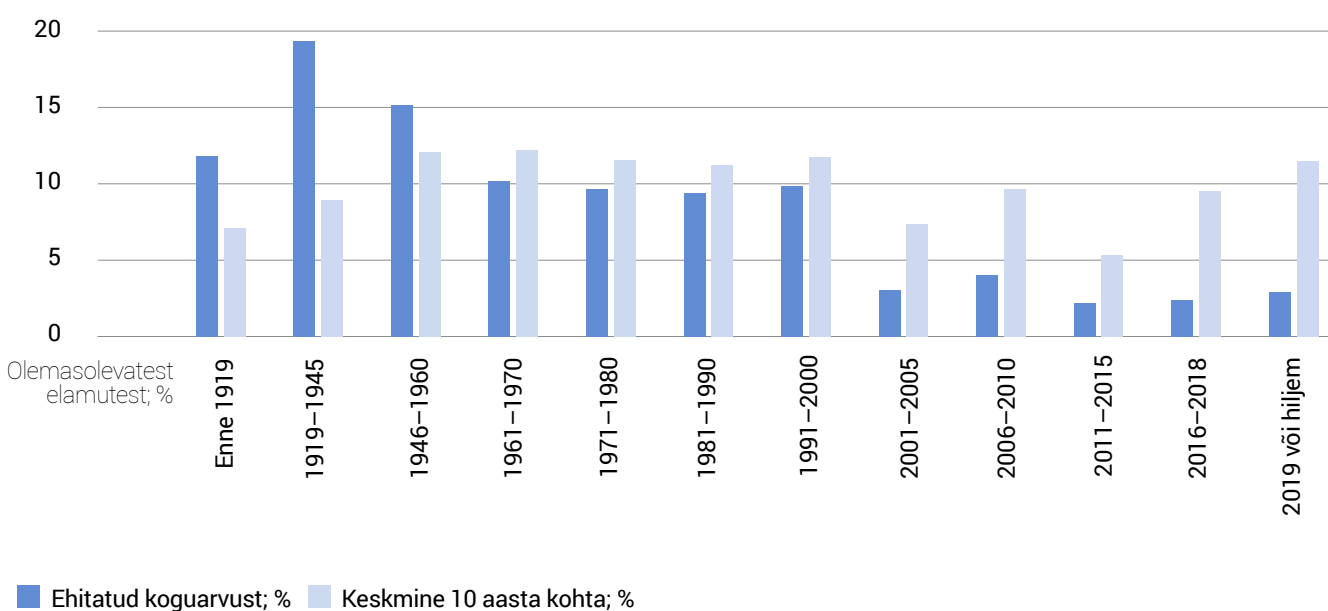
Alates 1960. aastatest hakati ehitama esialgu suurematesse linnadesse, hiljem ka väiksematesse maa-asuladesse tüüpkerteritega kortermaju (joonis 4).

Kuigi enamasti olid üle kolmveerandi ehitatavatest elamutest eramud, suurenes eluruumide arv ja ka elamis- ja

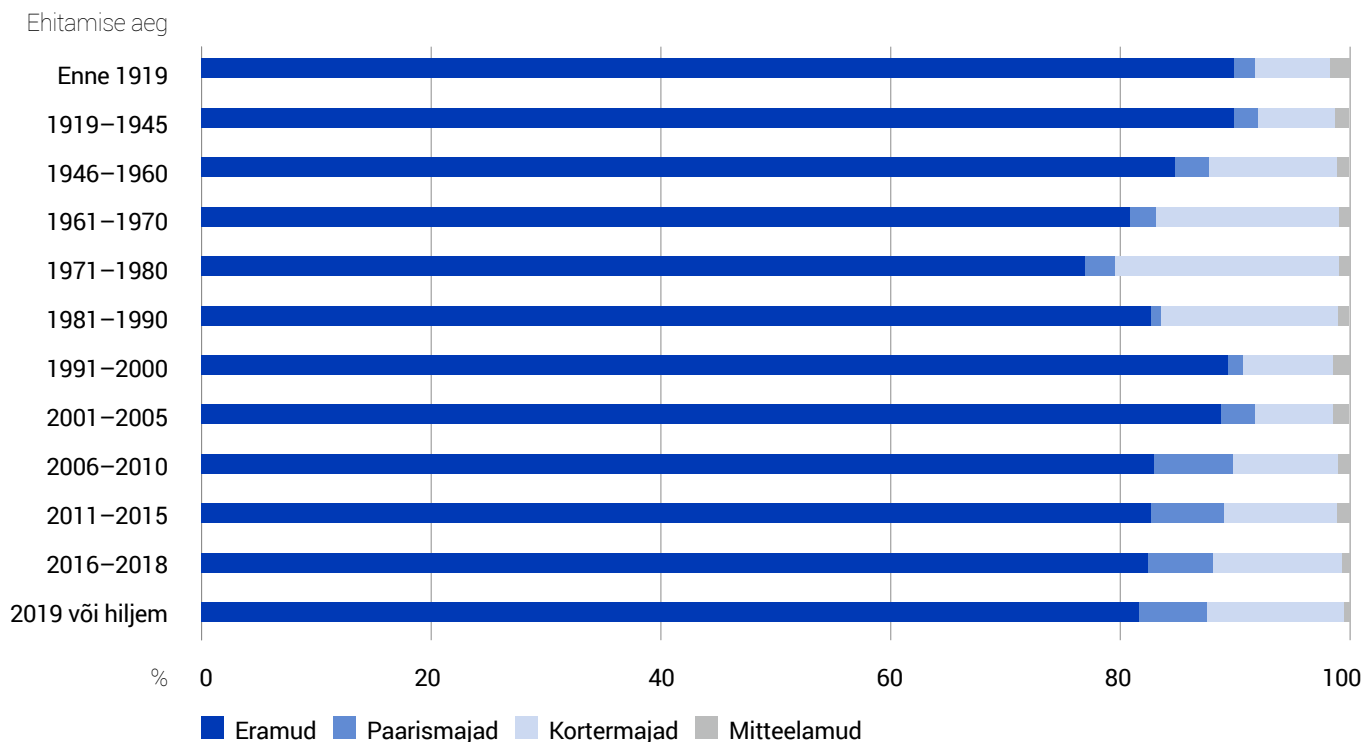
peamiselt korterite arvel. Nõukogude võim piiras eramute ehitamise võimalusi (seda peeti kapitalismi igandiks) ja ka ehitatavate eramute suurust ehk pinda ning tubade arvu. Seevastu riigi (ka riiklike või kooperatiivsete majandite) ehitatavad tüüpkerteritega majad (kuid mitte nendes paiknevad eluruumid) muutusid aina suuremaks. Nii polnud Nõukogude aja lõpul haruldased ka üksikud viiekorruselised elamud põldude vahel hajaasustusega piirkondades (joonis 5).

Joonis 5 näitab, et piirangute puudumise korral on pigem eelistatud eramute ehitamist. Paarismajade ehitamine on alati olnud pigem erandlik.

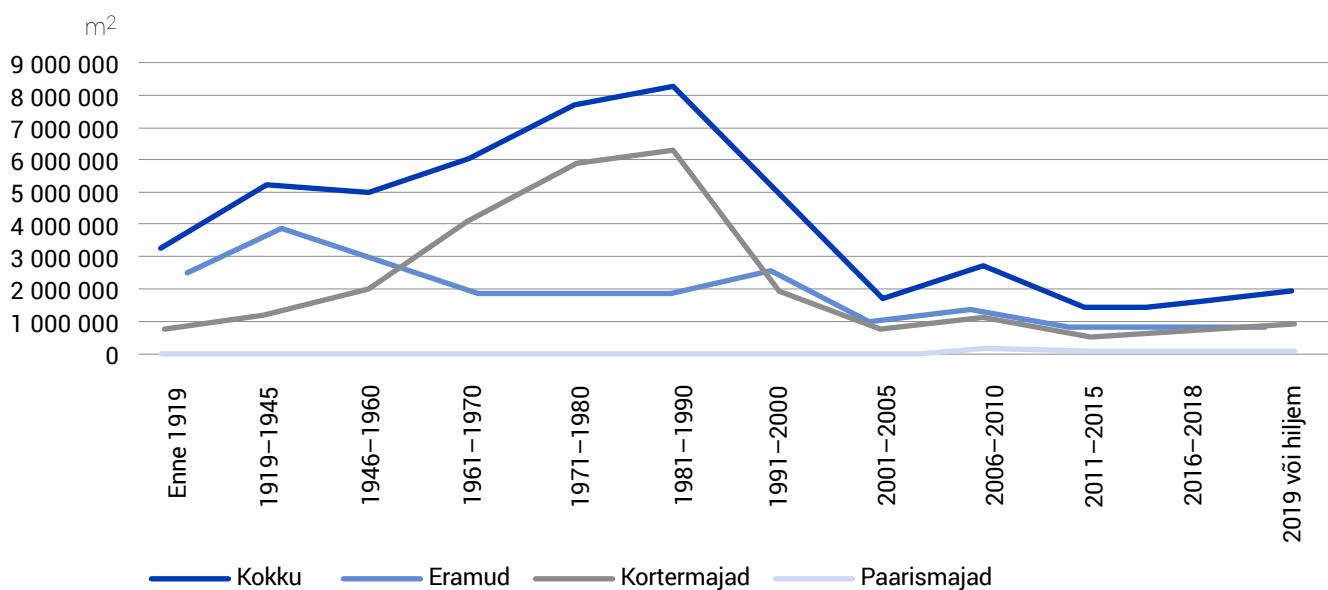
Olemasolevatest elamutest; %

Joonis 3. Eesti eluruumid ehitamise aja järgi, 2021.

Joonis 4. Eesti elamutüübid ehitamisaja järgi, 2021.

Joonis 5. Eestis ehitatud eluruumide kogupindala hoonetüüpide ja ehitamisaja järgi.

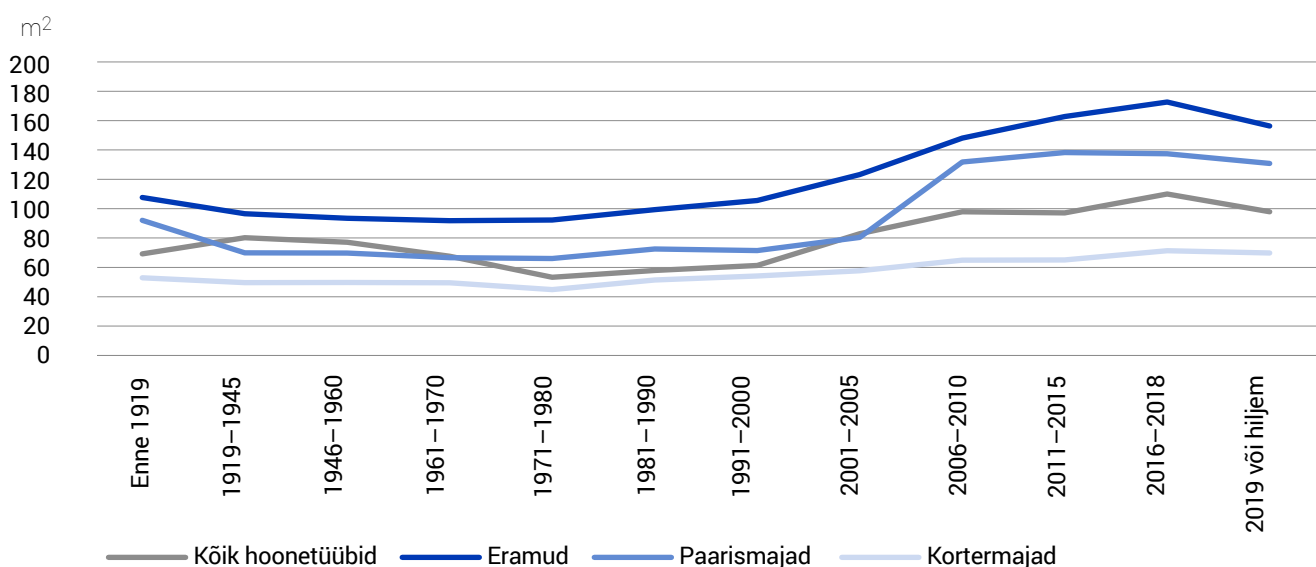
Kui avarad on ja on varem olnud meie kodud?

Kõige kitsamad olid elamistingimused Nõukogude ajal, kui korterite keskmine suurus oli vaid pisut üle 40 ruutmeetri ja eramutegi suurus oli piiratud, kuid siiski küündis koos kõrvalruumidega keskmiselt 90 ruutmeetrini (joonis 6). Meenutagem, et toona oli üpris tavaline mitme (algset omavahel võõra) leibkonna koos elamine ühes korteris, ühise köögi ja kõrvalruumidega (kui neid oli).

Hiljem on eluruumide pind üldiselt suurenenud, kuid viimastel aastatel on hakanud ühiskonnas leviva säästva ja rohelise mõtteviisi mõjul taas vähenema. Ehitatavate eluruumide suurusele ja tubade arvule avaldab mõju ka majanduse olukord, sh ehitushind ja intressimäärad.

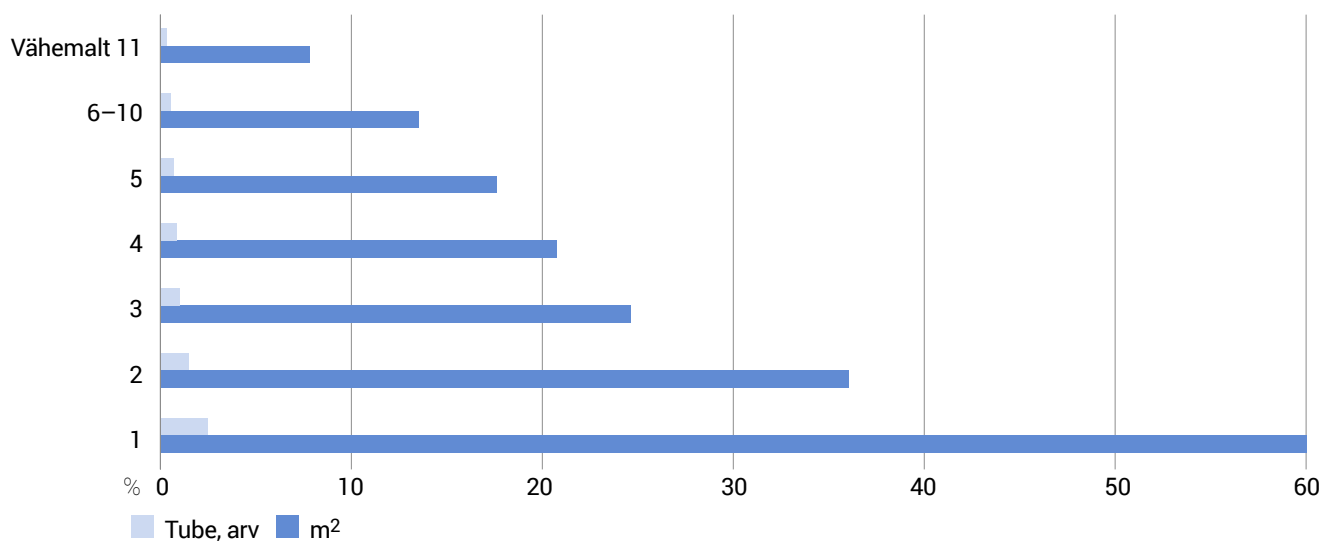
Tänapäevased elamistingimused

Keskmiselt on praegu Eestis iga inimese kohta 23,5 ruutmeetril elamispinda ja 0,93 tuba. Need arvud olenevad väga palju leibkonna suurusest (joonis 7).

Joonis 6. Eesti eluruumide suurus elamutüübi ja ehitamisaja järgi, 2021.

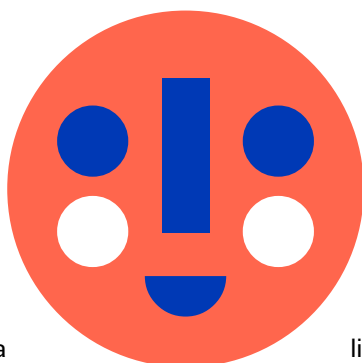
Leibkonnaliikmete arv

Joonis 7. Eesti leibkondade elamispind ja tubade arv inimese kohta, 2021.

Selgub, et ühe- ja kaheliikmelised leibkonnad elavad üsna avarates tingimustes, ka kolmeliikmelises leibkonnas on iga leibkonnaliikme kohta eluruumis peaaegu üks (täpsemalt 0,98) tuba, suuremates leibkondades aga igale elanikule omaette tuba ei jätku. Mõnevõrra oleneb eluruumide avarus (vastavalt ka kasutatavate tubade arv elaniku kohta) niihästi elanike rahvusest kui ka elamispiirkonnast (joonis 8). Oluline on märkida, et küsitluste andmete kohaselt on venelased alati väärtustanud elamu mugavusi, eelistades neid privaatsusele, eestlaste eelistused aga on alati olnud vastupidised. Nii elavadki venelased eestlastest sagedamini korterites, kus on tagatud mugavused, kuid on vähem ruumi.

Elamispiirkondade erinevused tulevad kõige selgemini ilmsiks aga tehnovarustuse korral (joonis 9). Suurimad on erinevused keskküttega varustatuses: linnalistes piirkondades on keskküte 86%, väikelinnalises piirkonnas 68% ja maalises piirkonnas vaid 41% eluruumidest. Ka veevarustus jätab maapiirkondades soovida: see on olemas vaid 81,3% maaliste piirkondade eluruumidest, väikelinnalistes piirkondades aga 95,8% ja linnalistes piirkondades 99% eluruumides. Enamasti ei tähenda see siiski vee puudumist maaelamutes. Vastavalt rahvusvahelisele kokkuleppele

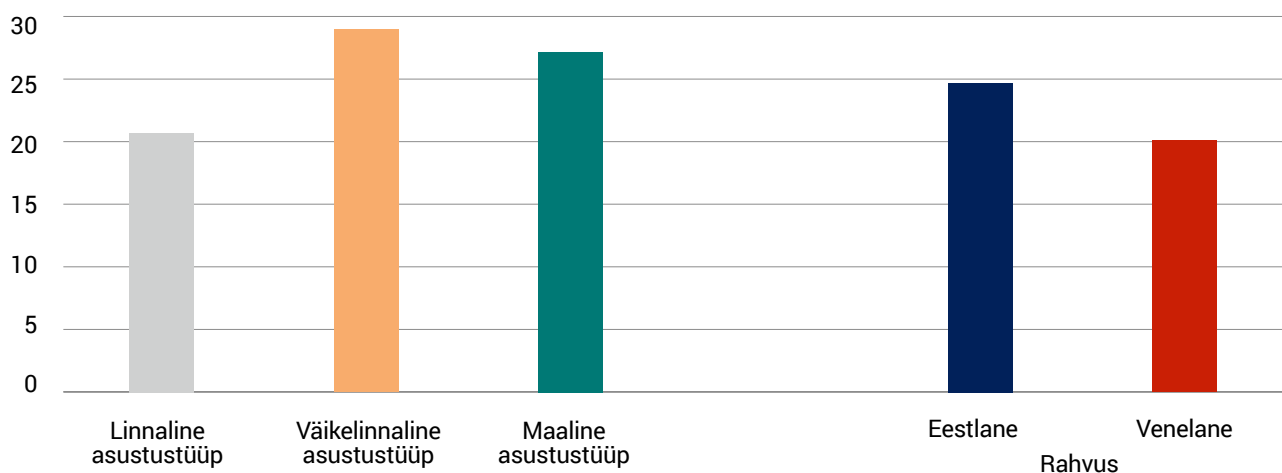
peetakse veevarustusena silmas üksnes eluruumi ühendatust tsentraalse veevärgi ja kanalisatsiooniga, kohalikke puurkaeve ja allikaid, samuti nn imbkaeve veevarustusena arvesse ei võeta.

Ka pesemisvõimalused varieeruvad: linnalistes eluruumides on pesemisvõimalus 97,7%, väikelinnalistes 96,3% ja maal vaid 89,2%-l elanikest. Ilmselt on nii väikelinnalistes kui ka maalistes elamistes pesemisvõimaluste hulgas ka saun, mis eelkõige väikelinnalistes tingimustes võib lisanduda vannile või dušile, kuid võib olla ka mitme pere ühiskasutuses (ja sel juhul ei ole loendusel pesemisvõimalusena arvestatud). WC on linnalises piirkonnas eluruumis 98,5%-l juhtudest, väikelinnalises piirkonnas 94,4% ja maalises piirkonnas vaid 75,4% eluruumidest, mis tähendab, et peaaegu veevandis maakodudest on tubase WC asemel tualettruumiks õues majake sirelipõõsa taga. WC-d võib asendada ka traditsiooniline või hoopiski moderne kuivkäimla.

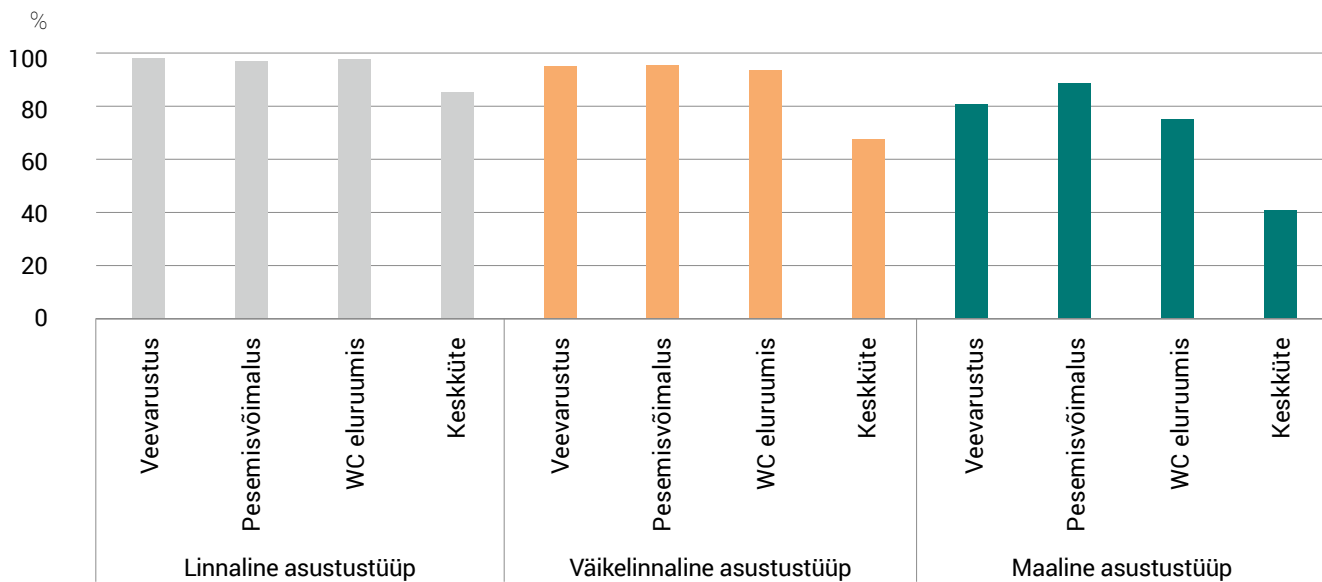
Lastega leibkondade elamistingimused

Kõigist leibkondadest (561 655) oli alaealiste lastega leibkondi 27,3% ehk 154 634 leibkonda. Nendest 86% olid ühe- või kahelapselised ja 14% vähemalt kolmelapselised (joonis 10).

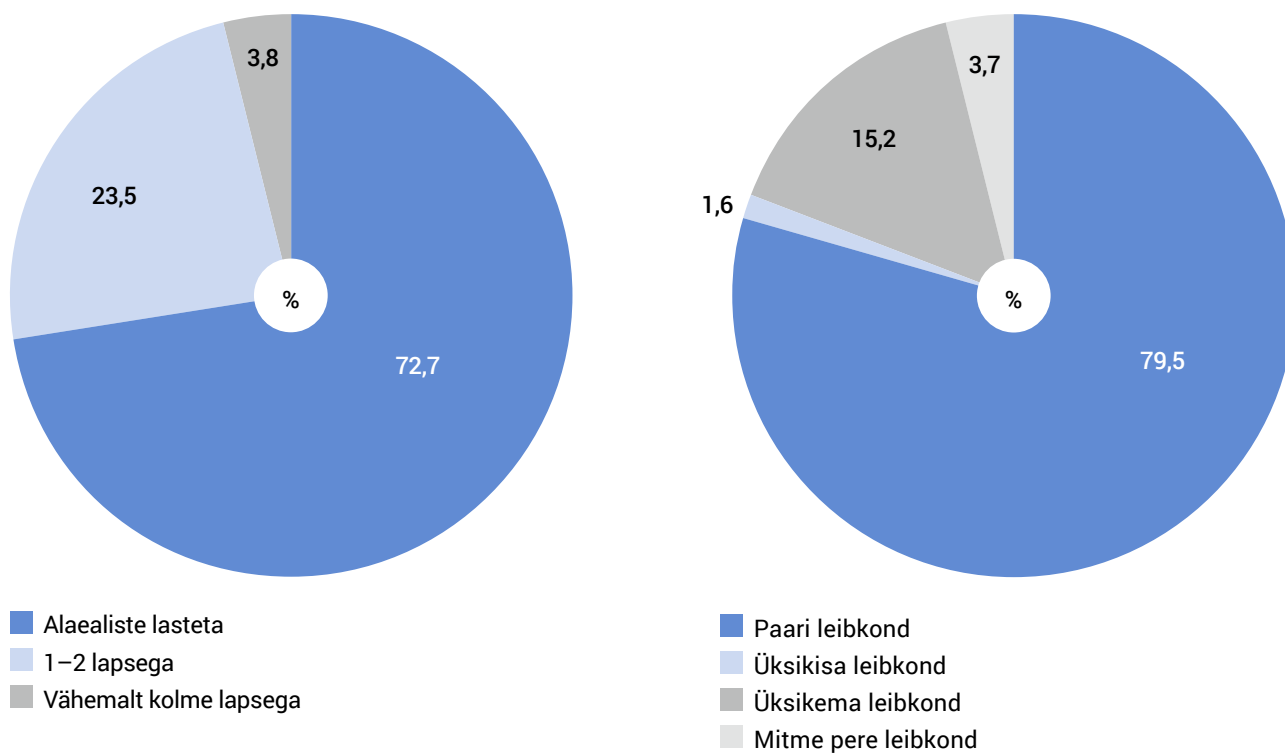
Elaniku kohta; m²

Joonis 8. Keskmine elamispind Eestis asustustüübi ja elanike rahvuse järgi, 2021.

Joonis 9. Eesti eluruumide tehnovarustus asustustüübi järgi, 2021.

Joonis 10. Alaalistest lastega leibkonnad ja leibkonnatüübid Eestis, 2021.

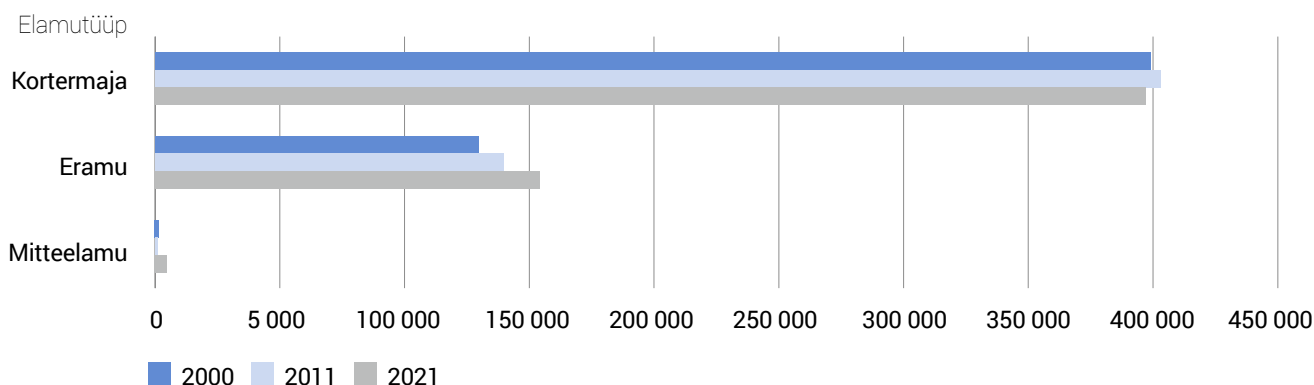
Kõigist leibkondadest elas eramus 27,5% ja oli eramu omanik 21,2%.

Alaealiste lastega leibkondadest elas eramus 28,6% ja oli omanik 24,1%. Paljulapselistest (vähemalt kolme alaealise lapsega) leibkondadest elas eramus 39% ja eramu kuulus 34% juhtudest perele. Siinjuures on oluline meenutada, et Eestis on suurem osa elanikest oma eluruumide omanikud. Korteriit üürib vaid 20% ja eramut vähem kui 10% nende elanikest, soodustingimustel elatakse ka sugulastele või tuttavatele kuuluvates eluruumides.

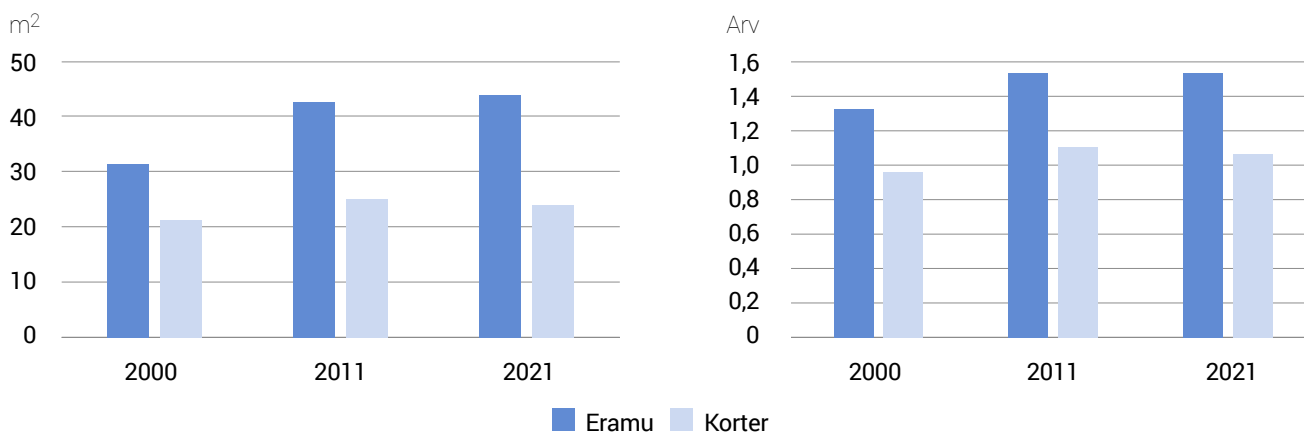
Pole selge, kas eramu omamine või võimalus elada eramus stimuleeris peret rohkem lapsi saama või vastupidi: suurem laste arv on põhjus, miks pere valis elamiseks eramu. Tõenäoliselt on mõju mõlemasuunaline.

Kuidas on perede elamistingimused käesoleval sajandil muutunud?

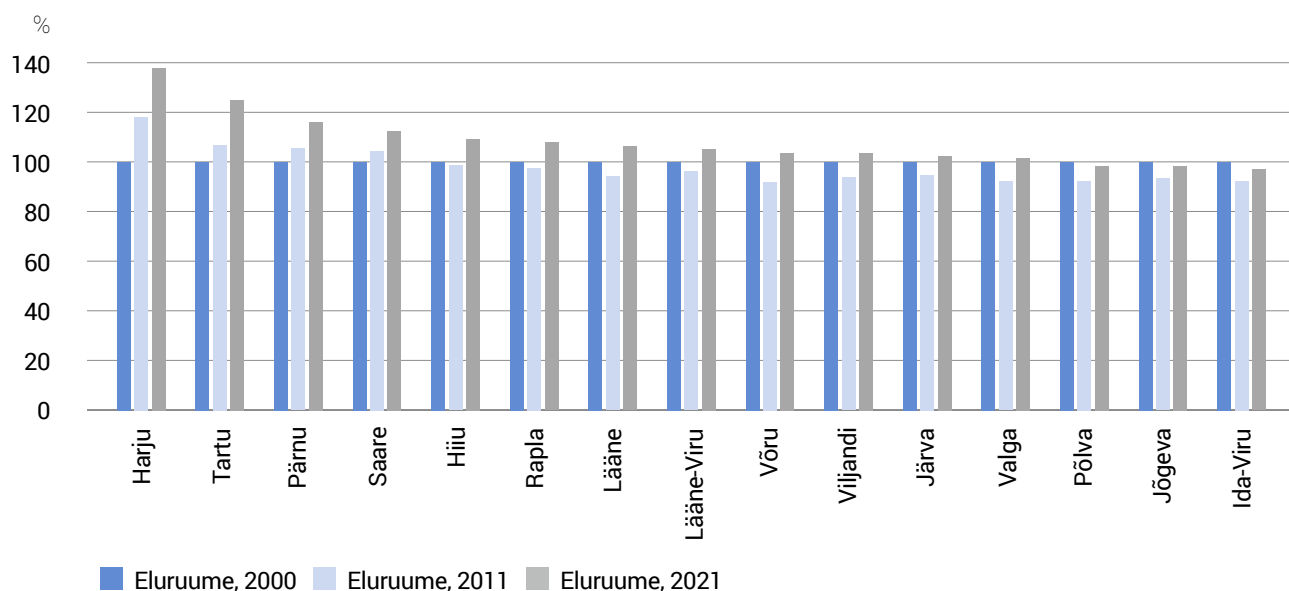
Eluruumide arv on suurenenud 20 aasta jooksul peaaegu 20 000 võrra (19 239). Aastast 2000 aastani 2011 suurenes eluruumide koguarv 1,3%, aastast 2011 kuni aastani 2021 aga 2,2% võrra. Märkimisväärselt suurenes eramute

Joonis 11. Eesti eluruumide üldarv elamutüüpide järgi, 2000–2021.

Joonis 12. Elamispind ja keskmine tubade arv elaniku kohta Eestis, 2000, 2011, 2021.

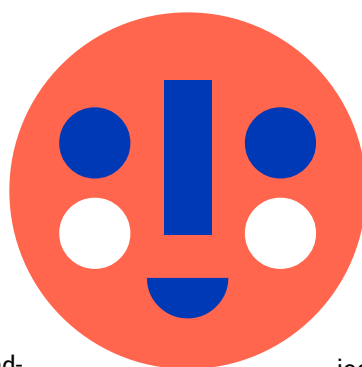

REL 2000 eluruumide arv = 100%

Joonis 13. Eesti eluruumide koguarvu muutus kolme viimase loenduse andmete alusel, 2000–2021.

arv, enam kui 24 000 võrra, esimesel kümnendil oli suurenemine 7,9%, teisel kümnendil 10,2%. See tähendab, et kortermajades paiknevate eluruumide osatähtsus (aga ka arv) tegelikult vähenes, kuigi ka kortermaju on juurde ehitatud (joonis 11).

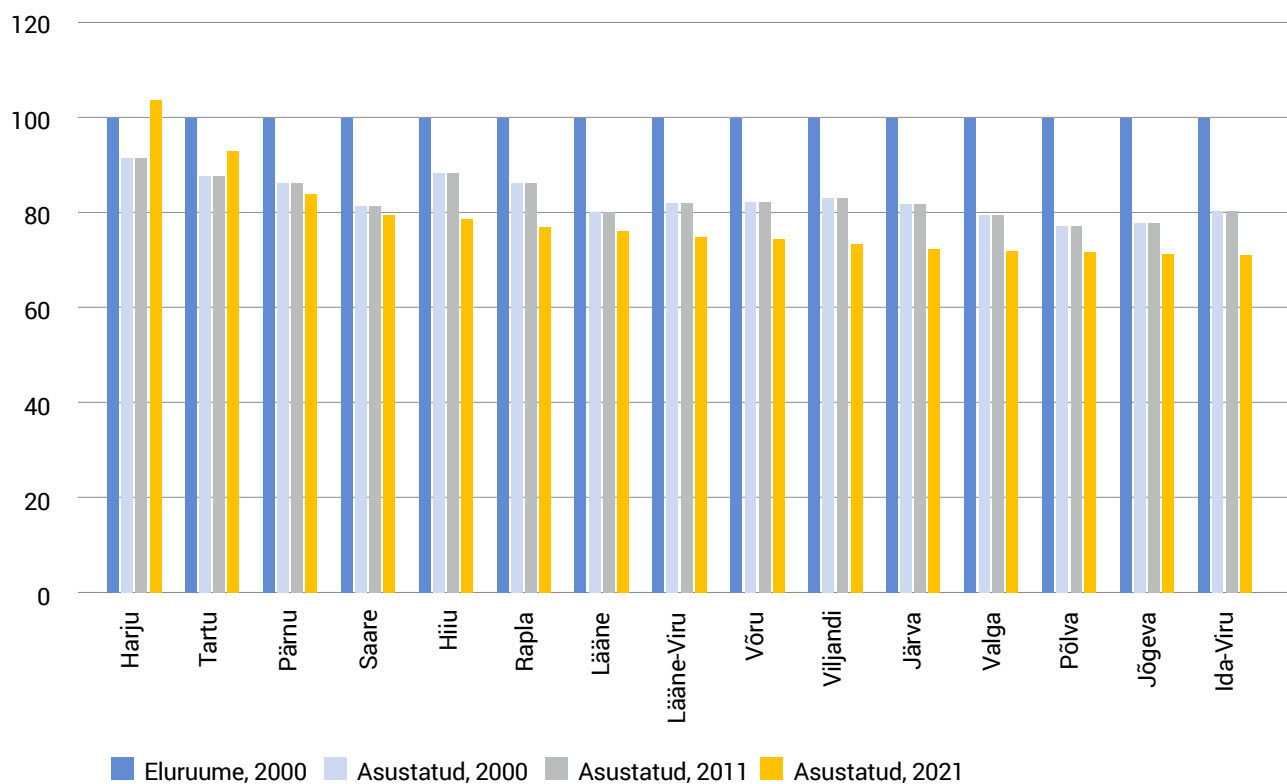
Elamistingimuste muutust loendusandmete järgi iseloomustab joonis 12. Eramutes on kümnendite vältel elamistingimused märgatavalt avardunud, korterid muutusid ruumikamaks sajandi esimese kümnendi jooksul, kuid viimasel kümnendil on korterite keskmine suurus isegi pisut vähenenud. Pole selge, kas see räägib erisuste suurenemisest elanike võimalustes või teadlikust suundumusest pisikorterite eelistusele.

Eluruumide arv ja asustatus

Käesoleva sajandi esimese kümnendi jooksul, 2011. aasta loenduseks oli eluruumide koguarv suurenenud 617 399 eluruumilt 649 746-le ehk 5,2% võrra. Järgmise kümnendi jooksul suurenes eluruumide arv 732 836-ni, seega oli eluruumide arv viimase kümne aasta jooksul suurenenud 12,8% võrra. Kuid maakondade erinevused olid üsna suured (joonis 13). Jooniselt on näha, et enamikus maakondades on eluruumide arv viimase kahekümne aasta jooksul suurenenud, on vaid kolm maakonda – Põlva, Jõgeva ja Ida-Viru –, kus eluruumide arv on vähenenud. See tähendab, et nendes maakondades on lammutatud või elamiskõlbmatuks tunnistatud rohkem eramuid või kortereid kui neid on juurde ehitatud.

Eluruumide üldarvust; %

Joonis 14. Eluruumide asustus Eestis, 2000–2021.

Kuid kaugeltki kõik eluruumid ei ole asustatud ehk kogu aasta kasutusel. On eluruumid, mida kasutatakse vaid suvel, on nn maakodusid ja on ka eluruumid, mis on tühjenenud elanike lahkumise tõttu või ootavad elanikke.

Joonisel 14 on võetud võrdluse aluseks 2000. aastal eksisteerinud (asustatud ja asustamata) eluruumide koguarv ja näidatud asustatud eluruumide arv kolmel loendusel protsendina 2000. aasta eluruumide üldarvust ehk 2000. aasta loenduse eluruumide arv on 100%. On näha, et enamikus maakondadest on loendushetkedel

asustatud eluruumide vähem kui oli eluruumide sajandi alguses. Ilmselt on siin mitu põhjust: vanade eluruumide vahetamine uuemate vastu, maakondade elanike arvu vähenemine ja eluruumide kasutamine teise elukohana, enamasti suvise maakoduna, mis tähendab, et need ei kuulu asustatud eluruumide hulka, kuid on siiski kasutusel.

Eesti inimeste elamistingimused on käesoleva sajandi paarikümne aasta jooksul üldiselt märkimisväärselt paranenud: eluruumid on muutunud avaramaks, parem on ka tehnovarustus.

3. Mis on Eestis muutunud 21. sajandil?

Haridustaseme tõus

Rääkides rahvaloenduse käigus tehtud mõõtmistest, on alati asjakohane heita pilk arengule loenduste vahel. Teatavasti on 21. sajandil toimunud kolm rahva ja eluruumide loendust ning arengu nende vahel ligemale kümneaastastel perioodidel pakub huvitavat ainet analüüsimiseks ja mõtisklemiseks, jättes kõrvale kiusatuse teha ennustusi.

Oluline muutus on toimunud Eesti inimeste harituses. Võrreldes 2000. aastaga on 2021. aastaks kõrgharitud rahvastiku osatähtsus suurenenud enam kui poolteisekordseks. Kõrghariduse hulka arvatakse (rahvusvahelise kokkuleppe järgi) ka keskkoolijärgne keskeriharidus, nn kolledžitasemel kutseõpe. Praeguse rahvastiku õpinguaastate arvu poolest on Eesti maailma esikümnes: keskmine vähemalt 15-aastane Eesti elanik on õppinud 13,5 aastat (arvesse võetakse ainult lõpetatud õpingute aastaid). Vaadates aga, kes on Eestis kõige haritumad, ilmnevad üllatused. Enamikus maailma maadest on mehed ikka naistest haritumad, Eestis aga jääb kõrgharitud meeste osatähtsus (29%) ligi poolteist korda alla kõrgharitud naiste osatähtsusele (42%). Kõrgharitud suhtarvu poolest ületavad eestlasi (34%) siin elavad muude rahvuste esindajad (40%), see näitab Eesti sihipärasust ja edukat immigratsioonipoliitikat.

Siiski tekitab muret Eesti hariduspoliitika vähene ambitsioonikus tulevikuvaates: eeldatav kooliaastate arv on Eestis vaid 15,9, samal ajal kui mõnes riigis (Austraalia) ületab see 20 aastat. Tõsine väljakutse on see, et väga kõrge inimarenguga riikide (vähemalt 60 riiki, kuhu ka Eesti kuulub) keskmine eeldatav kooliaastate arv (16,5 aastat) on Eesti näitajast suurem. Võimalik, et seda põhjustab Eesti suhteliselt hiline õpingute algus: mõnes riigis käivad lapsed juba 4–5-aastasena koolis, meil lasteaia aega õppeaastate hulka ei arvata.

Tegevusvaldkondade muutumine

Ühiskonna arengut kajastab väga suurel määral see, mida inimesed teevad, millega tegelevad tööajal, et ülalpidamist teenida, ning kuidas sisustavad vaba aega. Rahvaloenduse kontekstis kajastavad seda kõige paremini inimeste tegevusvaldkondade andmed.

Valikuliselt on olulisemaid ja ka markantsemaid muutusi tegevusvaldkondade kohta esitatud lisatud tabelis. Tegemist on rahvaloenduse andmetega, seetõttu on tegevusvaldkondi iseloomustav näitaja selles hõivatute arv. Selle näitaja suhtelise objektiivsuse mõõdupuuna kasutamisel tagab tõsiasia, et üldine rahvaarv on olnud kogu vaatlusperioodi jooksul enam-vähem ühesugune: 2021. aastal oli rahvaarv ligi 3% suurem kui 2011. aastal ja 3% väiksem kui 2000. aastal. Vähenenud on küll 18–64-aastaste arv (6%), kuid seevastu on kuuendiku jagu suurenenud hõivatute arv. Tegevusvaldkondi on kirjeldatud rahvusvahelise klassifikatsiooni alusel, mida Eestis kasutatakse alates 2000. aasta rahvaloendusest.

Tegevusvaldkondadest on kõige rohkem – ligi kolm ja pool korda – käesoleva sajandi jooksul suurenenud info ja side alal tegutsejate arv, mis on olnud kogu aeg kasvukiiruse poolest esikohal, olles 2021. aastaks jõudnud 30 000 ligi ehk haarates 4,6% kõigist töötajatest. Lisaks IT-valdkonnas töötajatele kuuluvad siia ka kirjastajad, filmide ja telesaadete tootjad ning teised meedia ja info valdkonna töötajad.

Märkimisväärselt enam kui kolmekordne on olnud ka haldus- ja abitegevusega seotud inimeste arvu suurendamine viie protsendini töötajate arvust. Oluline osa neist tegeleb hoonete ja maastike hooldusega, aga tehakse ka mitmesuguseid korralduslikke töid, nagu rentimine, tööhõive korraldus, turvatöö ja reisikorraldus.

Kaks ja pool korda on suurenenud kutse-, teadus- ja tehnikaalal töötajate arv, mis samuti on jõudnud viie protsendini. Siia kuulub lisaks teadus- ja arendustegevusele juhtimine, juriidiline, arhitekti ja inseneritegevus ning

Tabel. Eesti rahvastiku ja töötajaskonna arvukuse muutus tegevusvaldkonniti, 2000–2021

	2000; isikute arv	2011; isikute arv	2021; isikute arv	Muutus; % 2000–2011	Muutus; % 2011–2021	Muutus; % 2000–2021
Rahvastikum muutused						
Rahvaarv	1 370 052	1 294 455	1 331 824	-5,5	2,9	-2,8
Rahvastik 18–64	852 425	827 391	800 319	-2,9	-3,3	-6,1
Hõivatud	544 650	561 138	642 391	3,0	14,5	17,9
Kõrgharitud või keskeriharitud- sega keskhariduse baasil	266 027	342 289	404 554	28,7	18,2	52,1
Kõige kiiremini kasvanud tegevusvaldkonnad						
Info ja side	8 448	17 134	29 358	102,8	71,3	247,5
Haldus- ja abitegevus	10 457	21 013	32 050	100,9	52,5	206,5
Kutse-, teadus- ja tehnikaalane tegevus	14 012	22 377	31 290	59,7	39,8	123,3
Ühiskondlikult tundlikud valdkonnad						
Tervishoid ja sotsiaalhoolekanne	31 117	33 644	44 383	8,1	31,9	42,6
Haridus	48 076	51 711	57 363	7,6	10,9	19,3
Kunst, meelelahutus ja vaba aeg	13 983	13 984	16 973	0,0	21,4	21,4
Traditsioonilised tegevusvaldkonnad						
Töötlev tööstus	119 354	102 751	110 055	-13,9	7,1	-7,8
Põllumajandus, metsa- majandus ja kalapüük	31 184	20 284	18 285	-35,0	-9,9	-41,4
Mäetööstus	6 536	4 779	1 862	-26,9	-61,0	-71,5

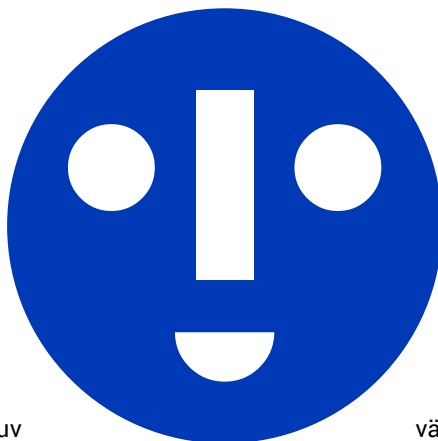

reklaam. Võimalik on, et selle valdkonna töötajate arvu suurenemisega on seotud ka teadlasi häiriv teadustegevuse bürokratiseerumine.

Enam kui 30% võrra on aastail 2011 kuni 2021 kasvanud tervishoius ning sotsiaalhoolekandes rakendatud inimeste hulk, kellest aga endiselt on suur puudus, osaliselt põhjustab seda pikenenud keskmisest elueast järelduv elanikkonna vanusekoostise muutus. Üle 20% on suurenenud kunsti ja meelelahutuse alal töötajate arvukus, nõudlus nende järele kinnitab huvi ja võimaluste kasvu. Üle 10% on suurenenud hariduse alal töötajate arv. Hariduse alal töötajate järele on vajadus kasvanud juurdekasvust märksa kiiremini, hoolimata sellest, et laste ja noorukite arv pole suurenenud. Nähtavasti põhjustab seda ühelt poolt haridustee pikenemine, teiselt poolt aga suurem nõudlikkus ja eriala asjatundjate (nt logopeedid) vajadus.

Tekib küsimus, kas ja kuidas on muutunud nende inimeste hulk, kes oma kätega loovad uusi väärtusi. Selgub, et töötlevas tööstuses hõivatute osatähtsus, mis sajandi algul vähenes, on viimase kümnendi jooksul seitsme protsendi jagu suurenenud. Põllumajanduses töötajate arv on kümne protsendi võrra vähenenud, kuid hooajaliselt on täiendava tööjõu vajadus suur. Mõne protsendi võrra vähem on töötajaid transpordis ja laonduses ning järjestuse lõppu jäävad mäetöölised – neid on 2021. aastaks jäänud vaid 38% sellest arvust, mis oli 2011. aastal ja vähem kui 30% sajandi alguse seisust. Ilmselt on need muutused, vahel küll valusad, arengusuundumusi arvestades paratamatud.

Igal juhul näitab esitatud pilt, et töö ehk leivateenimine tähendab aina sagedamini nn valgekraelist tegevust, tööd arvutiga, mida saab tihti teha ka kaugtööna. Viimasel kümnendil hoogustus see suundumus kogu maailmas. Sellele aitab kaasa tõsiasi, et kiiresti on suurenenud kõrgharitud inimeste osatähtsus rahvastikus, ulatudes üle 36% kõigi vähemalt 15-aastaste arvust.

Kaks eriilmelist etappi maailma ajaloos

Kuidas on kulgenud rahvastiku areng peaaegjalikult viimasel kümnendil? Aega kahe viimase, 2011. ja 2021. aasta loenduse vahel on kokkuvõtlikult keeruline iseloomustada: ühtset kümneaastast perioodi, millest rääkida ja mida rahvastiku arengu mõttes analüüsida, ei ole. Rahvastiku areng sõltub paratamatult väga suuresti ümbritsevast maailmast. Nii tulebki käsitleda kaht täiesti erinevat perioodi: aastaid 2012–2019 ja 2020–2021.

Esimesel perioodil jätkub maailmas üsna rahulik areng. Suurel osal inimestest on mingil määral säilinud kujutlus „ajaloo lõpust“. Näib, et suurte katastroofide ja hävitavate sõdade aeg on jäänud minevikku, inimkonda ei ähvarda enam miljoneid surmasid põhjustavad katkud ega muud taudid. Kuigi kliima soojenemine ähvardab, on säilinud (tekkinud?) kujutlus, et emakese Maa elanikud suudavad kokku leppida, kuidas üheskoos säästa loodust ja rakendada tehnoloogiat inimkonna ühise tuleviku huvides.

Teine periood – helesinised unistused purunevad. Karm reaalsus – globaalne pandeemia – surub kogu maailma inimesed koduseinte vahele. Transpordivõrgud seiskuvad, riikide kooslused ja lepped ragisevad kõigist õmblustest. Majandus taandareneb koostöö katkemise tõttu. Kogu inimkonna pidevas tõusujoones olnud tervise näitajad keeravad languse poole. Taas selgub maailma arengu ebaühtlus: rängema hoobi saavad need, kes ennegi olid kehvemad, kergemini pääsevad tugevamad ja edukamad, kuid uskumatuid kaotusi kannatavad kõik.

Nüüd saame kahjuks öelda, et katsumused ei lõppenud taudivastaste vahendite avastamise ja kasutusele võtmisega, mis oli ometi inimkonna üks edulugudest, kuigi jäi veidi lonkama. Kriis jätkub: purunes ka lootus veriste sõdade minevikku jäämisest, selgus, et need on võimalikud tänapäevalgi. Isegi Euroopas, mida oleme harjunud pidama humanismi ja demokraatia kantsiks.

Viimasele loendusele järgnev periood, mis algas 2022. aastal, näitab, kas enam-vähem rahulik ajaloo areng ongi minevikku jäänud haruldane kingitus inimkonnale ja edaspidine ajalugu seisnebki erinevate (enamasti inimtekkeliste) kriisidega võitlemises. Ähvardusi on silmapiiril palju: kliimamuutus, Maa ressursside vähenemine, sellest tulenev rändekriis ja paratamatud konfliktid. Või ehk on olemas võimalus, et leitakse (tehismõistust asjakohaselt kasutades) optimaalne, ränki kriise vältiv arengutee ja hakatakse enam-vähem üksmeelselt seda järgima? Selle saavutamiseks on ilmselt vaja majanduse loogika ümber mõtestada, võimalikult suur kasum iga hinna eest ei tohiks jääda peamiseks majandust käivitavaks jõuks. Seda peaks asendama säästlikkus, iga tegevuse juures peaks esmatähtis olema võimalikult väike globaalse keskkonna kahjustus.

Seda tausta arvestades tuleb ka Eesti rahvastiku arengut vaadelda kahel erineval perioodil.

Rahvastiku areng Eestis aastail 2012–2019

Sisemajanduse kogutoodang kasvas Eestis aastail 2012–2019 järjepidevalt ligi 5% aastas ja tarbijahinnaindeks, mis mõõdab inflatsiooni, oli keskmiselt alla 2%. Eesti positsioon mitmesugustes järjestustes paranes, inimarengu indeksi järgi jõudis Eesti 2019. aasta andmete alusel 29. kohale ligi 200 riigi seas, edestades ka kümnet Euroopa Liidu riiki, sh Itaaliat.

Positiivseks oli pöördunud ka Eesti rahvastikuareng, mis oli olnud alates iseseisvuse taastamisest murettekitav. Alates 2015. aastast rahvaarv suurenes: rändesaldo oli peamiselt tagasirände mõjul muutunud positiivseks. Oodatav eluiga sünnil kasvas järjepidevalt, ligi 3,5 kuu võrra aastas. Viimase kaheksa aasta jooksul oli aasta võrra vähenenud naiste ja meeste oodatava eluea erinevus. Sündimust iseloomustava summaarse sündimuskordaja väärtus 1,66 oli varasemate aastatega võrreldes

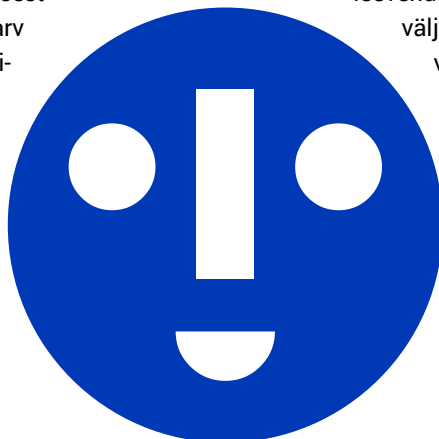
kasvanud. Selle tase oli Euroopa keskmisega võrreldes üsna kõrge. Sünnitaja vanus aga suureneb Eestis ikka, seetõttu ei näita summaarne sündimuskordaja keskmist naise elu jooksul sündinud laste arvu täpselt, vaid keskmine sündinud laste arv naise kohta on sündimuskordaja näidust mõnekümne protsendi võrra suurem.

Kogu elanikkonnas oli loomulik iive küll endiselt negatiivne, kuid eestlaste loomulik iive, mis oli olnud pidevalt pisut suurem teiste siinsete rahvuste loomulikust iibest, lähenes nullile: kaheksa aasta (2012–2019) keskmisena oli surmade arv sündide arvust suurem vaid 64 juhtumi võrra (–0,07 juhtumit tuhande kohta), kusjuures 2018. ja 2019. aastal oli eestlaste sünde keskmiselt enam kui 300 võrra surmadest rohkem.

Seega, 2019. aasta lõpul olid ootused rahvastiku arengule põhjendatult positiivsed. Ka oli kaheksa aasta jooksul vähenenud tehisabortide arv 40% võrra. Lisame, et hulk Eesti naiste põlvkondi (kes olid viljaka ea seljataha jätnud) olid elu jooksul sünnitanud kaks last ja pisut enamgi. Lastetuid oli nendes põlvkondades kõigi näitajate mõttes väga vähe.

Eesti rahvastik kriiside aastail

Olukord muutus 2020. aasta alguses, kui puhkes koroonapandeemia, mis selle aasta märtsis ka Eestisse jõudis. Suur osa igapäevaelust hangus: koolid jäid kaugõppele, kultuuriüritused jäeti ära, koosolekud ja konverentsid toimusid enamasti video teel. Igasugust liikumist ja suhtlemist piirati kogu maailmas. Kuigi suveks piiranguid leevendati ja taudioht vähenes pärast vaktsiini väljatöötamist ning suure osa elanikkonna vaktsineerimist, oli normaalne elu suures osas maailmast, sh Eestis kaks aastat, 2020–2021, oluliselt häiritud. Aasta 2021 lõpul pingestus maailmas ka poliitiline olukord, mis ennustas võimalikku sõjalist katastroofi Euroopas. Pinget lisas ähvardav kliimakatastroof (mis oli vahepeal tähelepanu alt välja nihkunud) ja ebamäärane seisund selle ootuses. Kuigi enamikule

inimestest on lähenev oht mõistetav, puudus (ja puudub senini) selge ning üldiselt aktsepteeritav seisukoht selle kohta, ohuhinnang ja mis peamine – tegutsemiskava. Seega iseloomustab aastaid 2020 ja 2021 (hilisem periood ei kuulu käesolevasse käsitlusse) enneolematute kriiside kombineerumine ning negatiivse arengu ootus.

Loomulikult mõjutasid loetletud tegurid nii majanduse kui ka ühiskonna arengut ja toimimist otseselt ning kaudselt. Rahvastikuprotsesse mõjutas pandeemia otseselt haigestumuse kaudu, aga ka majanduslanguse ja ühiskonna suletuse tagajärjel. Seda, kui suur oli või on kriisidega seotud ühiskondliku pingeohtkonna mõju elanikkonna füüsilisele ja vaimsele tervisele ning selle kaudu rahvastiku arengule, ei osata praegu hinnata.

Rahvastikustatistika näitajad aastail 2020–2021 on varasema perioodiga võrreldes oluliselt muutunud kogu maailmas, sealhulgas ka Eestis. Esimene oluline ja selgesti nähtav muutus on suremuse suurenemine. Esimese, 2020. aasta jooksul suurenes suremus küll varasema kümne aasta keskmisega võrreldes vaid vähem kui kolmesaja surmajuhtumi võrra, kuid 2021. aastal suurenes surmajuhtude arv (arvestades ka muutusi rahvaarvus) enam kui kolme tuhande juhtumi võrra, seega aastail 2020 ja 2021 oli keskmiselt suremus 11% võrra varasemast kõrgem. Ilmselt lisanduvad siin otsestele koroonasurmadele taudi kaudsed mõjud (muude haiguste ravivõimaluste vähenemine või hilinemine, stress jm).

Suurenenud suremus avaldas mõju ka oodatavale elueale, mis kahe aasta jooksul vähenes 1,6 aasta või ligemale 20 kuu võrra. Seda ei saa muidugi tõlgendada nii, et koroonaaastail sündinud lapsi ootaks ees lühem elu kui varasematel aastatel sündinuid, vaid see muutus näitab rahvastiku tervises seisundi halvenemist neil aastatel. See mõjutas ka Eesti positsiooni inimarengu järjestuses, indeksi väärtus vähenes ja Eesti nihkus 29. kohalt 31. kohale.

Mõnevõrra on vähenenud koroonaaastatel nii abielud kui ka lahutused, kuid siin pole selge, kas tegemist on põhjusliku seose või juhuslike hälvetega. Mingil määral mõjutasid

pandeemiaaegsed liikumispiirangud ka sündimust. Liikumispiirangute kehtestamisel avaldas mõni ekspert küll arvamust, et sündimus hakkab tõusma, tõmmates sellega paralleeli USA aastakümnetaguse elektrikatastroofiga, kui inimeste sunnitud kojujäämine oli põhjustanud sündimuse kasvu. Hilisema analüüsi tulemusena on see mõju siiski kahtluse alla seatud. ÜRO andmete kohaselt on koroonapandeemia ajal madala sündimusega maades (sh Eestis) sündimus pigem lühiajaliselt vähenenud, kuid üldine trend peaks taastuma.

Eesti andmete kohaselt vähenes (senini pigem tõusukursil olnud) sündimus mõne protsendi võrra juba esimesel koroonaaastal. Järgmistel aastatel jätkub langus pigem kasvavas tempos, samuti on pidurdunud tehisabortide vähenemine. Seega annavad statistilised andmed alust seostada probleeme rahvastiku arengus koroonakriisiga. Päriskindlasti avaldab järgmistel aastatel sündimusele negatiivset mõju ka sõda Ukrainas: eestlastel on sõja karm kogemus meeles märksa valusamalt kui paljudel teistel Euroopa rahvastel.

Kliimakriis avaldab rahvastiku arengule mõju peamiselt põgenike tulva kaudu. Selles mõttes on Eestil senini pigem hästi läinud: meile on saabunud peamiselt sõjapõgenikud, mitte kliimapõgenikud. Enamik ukrainlastest sõjapõgenikke loodab pärast sõja lõppu koju tagasi pöörduda, kuigi neid hinnatakse ka siin väärt tööjõuna. Kindlasti mõjutavad sõjapõgenikest ukrainlased edaspidi mingil määral Eesti rahvastiku arengut, kuid täpsemateks ennustusteks ja hinnanguteks pole praegu piisavalt andmeid.

Loomulikult tekib küsimus, mis saab edasi. Kriisid mööduvad varem või hiljem, nende mõju oleneb paljuski sellest, kui edukalt ja üksmeelselt inimkond selle vastu võitleb. Mõnikord aitab kriisi õppetund ka varasemat olukorda adekvaatsemalt hinnata ja isegi parandada.

Kas taastub endine maailm? Kõik kindlasti ei muutu endiseks, kliimamuutus ei ole praeguste teadmiste kohaselt tagasipööratav. Kindlasti järgneb mõne aja pärast uus kriis, mis nõuab taas pingutusi, et sellega toime tulla. Nii on ikka olnud ja on ka edaspidi.

4. Eesti maakonnad on lapitekk, mille igal killul oma nägu

Eesti maakondadest rääkides pole autor lähtunud ühtsest skeemist, vaid on iga maakonda käsitletud erinevalt. Kuigi vaadeldud ja esitletud on kõigi maakondade kõige olulisemaid tunnuseid, erinevad niihästi teemakäsitus kui ka joonised: selle põhjus on maakondade erinäolisus, aga ka soov vältida monotoonsust. Nii järgnevadki maakondade lood tähestiku järjestuses, esimesena suurim, teisena väiksem ja edasi riburada kõik järgmised oma iseärasuste ja eripäradega.

4.1. Harjumaa

Paiknemine. Harjumaa asub riigi põhjaosas ja piirneb põhjast Soome lahega. Idas külgneb Harjumaa Lääne-Virumaaga, lõunas Järva- ja Raplamaaga ning läänes Läänemaaga. Harjumaa koosseisu kuuluvad ka Soome lahes paiknevad saared, neist suuremad on Naissaar,

Aegna, Prangli, Suur- ja Väike-Pakri, Mohni. Harjumaal on merepiir Soomega. Harjumaa pindala on 4327,8 km² ehk 10,0% Eesti pindalast, seega on Harjumaa pindala poolest Pärnumaa järel teisel kohal.

Kujunemine ja ajalugu. Harjumaa rannikumeres (Soome lahes) on sadamakohti, mis on võimaldanud juba muinasajal ühendust pidada naabritega, neist olulisim on Tallinna laht. Tallinna alal on leitud asustuse jälgi kuni 5000 aasta tagusest ajast. Harjumaa on üks Eesti ajaloolisi maakondi, kuid praegune maakond on pindalalt ajaloolisest maakonnast (mis kujunes Harju ja Rebala/Rävala ühendamisel) mõnevõrra väiksem. Vanim kirjalik teade Harjumaast pärineb 13. sajandi Taani hindamisraamatust, kuid Tallinn on märgitud juba 1154. aastal al-Idrisi maailmakaardile. Harjumaa kuulus 1584. aastal Rootsi valitsuse moodustatud Eestimaa kubermangu kuni kubermangude ühendamiseni Eesti Vabariigi rajamise eel.

Haldusjaotus. Harjumaa on 16 omavalitsusüksust, sh neli linna ja 12 valda. Harjumaa moodustab omaette statistilise piirkonna: Põhja-Eesti (üks Eesti viie nn Nuts-3 piirkonna seas).

Linnade tabelis (selline kuulub iga maakonna juurde) on kõigi maakonnas paiknevate linnade andmed, olgu need omavalitsus-, haldusüksused või ka mõlemad. Tabelis 1 on märgitud ka linna koht elanike arvu järgi moodustatud pingereas. Valla- ja linnasiseste linnade kohta on märgitud ka valla nimi, kus see linn asub.

Tallinna kui linna ja selle kodanikkonda (lad *civitas Revaliensis*) mainiti esimest korda 1238, kuid varasemast on teada 1154. aastast linna märkimine Muhammad al-Idrisi maailmakaardil nimega, mida on loetud kui Kaleverü. Tõenäoliselt paiknes linna kohal varemgi sadamakoht ja asula, kuid euroopaliku linna, siiani säilinud kirikute, müüride ja tornide ehitamine algas 14. sajandi alguses. Aastal 1248 sai Tallinn Lübecki linnaõigused ja kuulus 1285. aastast Hansa liitu. Ajalooallikates on Tallinna linna nimena kasutatud kõige sagedamini saksa keeles kasutusele võetud ja ka teistesse keeltesse levinud nime Reval või Revel, mis pärineb ajaloolisest Rävåla maakonna nimest. Eestikeelne Tallinn tuleneb sõnapaarist Taani linn ja seda kasutati esimest korda 1536. aastal. Tallinn oli Eestimaa kubermangu keskus 16. sajandi keskpaigast kuni Eesti- ja Põhja-Liivimaa ühendamiseni 20. sajandi alguses, kui Tallinnast sai Eesti keskus

ja alates 1918. aastast Eesti Vabariigi pealinn. Tallinnas on kaheksa linnaosa: Haabersti (46 750), Kesklinn (64 551), Kristiine (32 705), Lasnamäe (115 038), Mustamäe (66 333), Nõmme (34 680), Pirita (17 354) ja Põhja-Tallinn (60 406) – siin ja edaspidigi esitatakse geograafiliste üksuste elanike arv nime järel sulgudes.

Keila asub Tallinnast umbes 25 km loodes, ajalooliselt on see pealinnaga ühendatud (elektri)raudteega, olles sisuliselt Tallinna eeslinn. Loksa paikneb Soome lahe kaldal ja on Eesti kõige põhjapoolsem linn, kuhu rajati 19. sajandil tellise-tehas ja 20. sajandi algul elling. Maardu külgneb Tallinnaga. Maardu kohal (Kroodi külas) oli asustus juba 13. sajandil, tööstusasula sai Maardust 1920. aastal, kui hakati kaevandama fosforiiti. Maardu linna kuulub Eesti suurim sadam Muuga. Maardu linna nimi tuleneb Maardu mõisast, mis on oletatavasti saanud nime surmahaldja Marduse järgi.

Anija vallas paiknev Kehra asub Tallinna–Tapa raudtee ääres, on kujunenud puidu töötlemise (puupapi) tehase toel. Lääne-Harju vallas asuv Paldiski (aastani 1933 Baltiski) on sadamalinn Pakri poolsaarel. Sadamakoha, kus oli 17. sajandist pärinev Rootsi kants Ragovik, valis Peeter Esimene 1715. aastal Venemaa sõjasadamaks ja andis sellele venekeelse nime. Nõukogude ajal paiknes Paldiskis aatomialveelaevade baas, praegu on Paldiskis Eesti kaitseväe väeüksus, 1. jalaväebrigad. Linnale kuuluvad ka Suur- ja Väike-Pakri saar. Saue vallas Tallinna piiri lähedal paiknev Saue linn sai

Tabel 1. Harjumaa linnad, 2021

Linn	Staatus	Rahvaarv	Koht	Esmamainimine	Alevi- või linnaõigus
Tallinn	Pealinn	437 817	1.	1154, 1238	Linn 1248 (Lübeck)
Maardu	Omavalitsus	16 170	7.	13. saj	Alev 1951, linn1980
Keila	Omavalitsus	10 499	13.	1241	Alev 1925, linn1938
Loksa	Omavalitsus	2 652	32.	1874	Alev 1948, linn1993
Saue	Vallasisene, Saue	5 826	17.	1792	Alev 1973, linn1993
Paldiski	Vallasisene, Lääne-Harju	3 719	27.	17. saj	Linn 1783, linn1938
Kehra	Vallasisene, Anija	2 759	30.	1241	Linn 1994

alguse Saue mõisast, mille ümber kujunes aedlinn, millest on saanud kiiresti arenev ettevõtluskeskus.

Harju maakonnas on ka kaks alevit. Anija vallas asub Aegviidu (674), millest kujunes enne teist ilmasõda suvituskoh, kus 1935. aastal avati ujumisbassein. Teine Harju maakonna alev on Kiili (1841), aastani 1977 Veneküla, alev aastast 2008.

Alevikke on Harjumaal 34: Ardu, Aruküla, Assaku, Haabneeme, Habaja, Harku, Jüri, Kangru, Karjaküla, Keila-Joa, Kiisa, Kiiu, Klooga, Kolga, Kose, Kose-Uuemõisa, Kostivere, Kuusalu, Laagri, Lagedi, Loo, Luige, Peetri, Raasiku, Ravila, Riisipere, Rummu, Saku, Tabasalu, Turba, Vaida, Vasalemma, Viimsi, Ämari. Külasid on 397.

Harjumaal on 12 eriilmelist valda (tabel 2).

Tabel 2. Harjumaa vallad, 2021

Vald	Elanike arv	Keskm. elanike arv külas	Suurim alevik/alev ja elanike arv	Suurim küla ja elanike arv	Vähemalt 1000 elanikuga asulaid	Elanike arvu muutus 2000–2011; %	Elanike arvu muutus 2011–2021; %
Viimsi	21 872	590	Haabneeme, 7 265	Pärnamäe, 1 978	6	132,2	18,0
Rae	22 900	386	Peetri, 6 352	Järveküla, 2 880	6	97,1	45,7
Harku	16 380	533	Tabasalu, 3 938	Muraste, 1 964	5	114,4	15,5
Kiili	6 165	171	Kiili alev, 1 841	Vaela, 717	2	118,0	18,9
Saku	11 001	296	Saku, 4 706	Metsanurme, 782	1	31,3	14,7
Saue	24 111	206	Laagri, 6 117	Alliku, 2 096	2	24,6	12,0
Jõelähtme	6 970	115	Loo, 2 295	Iru, 474	1	24,0	7,9
Raasiku	5 115	117	Aruküla, 2 198	Järsi, 222	2	3,4	11,7
Kose	7 451	73	Kose, 2 229	Oru, 486	1	-3,3	2,1
Kuusalu	6 242	68	Kuusalu, 1 176	Valkla, 263	1	-1,4	-2,7
Lääne-Harju	12 997	114	Klooga, 1 024	Laulasmaa, 789	1	-9,3	-4,6
Anija	6 262	91	Aegviidu alev, 674	Lehtmetsa, 707	-	-11,5	-3,5

Keskmine külaelanike arv on arvatud kui valla kõigi külade elanike arvude keskmine. Kui vallas vähemalt 1000 elanikuga linnu, alevit, alevikke ega külasid ei ole, siis on tabeli vastavas veerus null (–).

Osa Harjumaa valdadest erinevad väga oluliselt Eesti tavapäraestest maavaldadest – need on vallad, mis külgnevad Tallinna linnaga ja on sisuliselt Tallinna eeslinnad. Kõigi nende valdade rahvaarv on käesoleval sajandil oluliselt kasvanud põhiliselt siserände – valglinnastumise teel. Nende valdade eripära on suured, rahvarohked ja linnailmelised külad ning alevikud, millel aga enamasti puudub linnale omane keskus ja struktuur – seda korvab Tallinna lähedus, kus enamik elanikest käib iga päev tööl, paljud ka koolis ja isegi lasteaias. Niisugused vallad on Tallinnast kirdes Viimsi poolsaarel Viimsi, mille elanike arv aastail 2000–2011 kasvas 2,3 korda ja kasv on jätkanud ka viimasel kümnendil; Tallinnast kagus Tallinna–Tartu manatee ääres Rae, mille elanikkond peaaegu kahekordistus aastail 2000–2011 ja on ka viimsel kümnendil olnud kiireima kasvuga vald; Tallinnast läänes, Soome lahe ääres paiknev Harku vald, mille rahvastik enam kui kahekordistus aastail 2000–2011. Kõigis neis valdades on külasid, mis elanike arvu poolest ületavad enamikku Eesti ajaloolistest väikelinnadest. Kiiresti kasvava elanikkonnaga on veel Tallinnast lõunas Saku ja Kiili, edelas Saue ning idas Jõe-lähtme vald, mis esialgu jäävad nimetatud esikolmikust maha suurtüüpi külade arvu poolest, kuid ilmselt liiguvad samas

suunas. Need on vallad, mis on saanud hellitusnime kuldne ring. Nendes paiknevaid suuremaid asulaid iseloomustab väikelinnaline asustustüüp, mille tunnus on maalisest elukeskkonnast suurem asustustihedus ja elanike arv, mis aga linnalise asula elanike arvuni ei ulatu.

Harjumaa ülejäänud vallad – Anija, Kose, Kuusalu, Lääne-Harju ja Raasiku – millel puudub Tallinnaga ühine piir, on sarnasemad Eesti tavapäraest hajaasustusega piirkondadega. Enamikus neist on rahvaarv viimasel kümnenditel kahanenud, nendes on külade keskmine suurus 50–120 elanikku ja pole kiiresti kasvavaid asulaid.

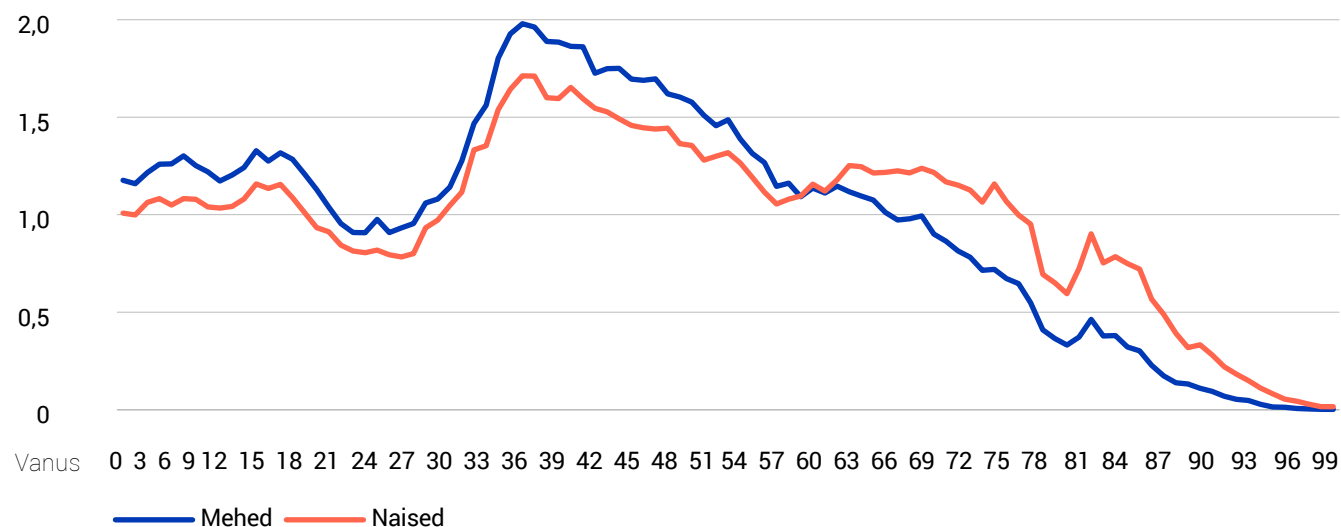
Rahvastiku tihedus on Harjumaal 142 inimest ruutkilomeetri kohta, see on suurim Eesti maakondade seas.

Harjumaa rahvastik

Mehed ja naised, noored ja vanad. Harjumaal elas 31. detsembril 2021 ehk rahvaloenduse hetkel 614 567 inimest, neist 292 049 meest ja 322 518 naist, seega 100 mehe kohta 110 naist. Harjumaal elab 46,1% Eesti elanikest, see on rahvaarvult suurim maakond, ületades järgmist, Tartumaad, peaaegu neljakordselt. Harjumaa on Eesti noorima rahvastikuga maakond, siin on meeste mediaanvanus 38 aastat ja naistel 42 aastat. Käesoleva sajandi jooksul on Harjumaal meeste mediaanvanus suurenenud viie aasta, naistel kahe aasta võrra – see on maakondadest väikseim muutus.

Poisse sünnib rohkem kui tüdrukuid, seega on nooremate elanike seas meeste ülekaal (joonis 1). Naiste

Maakonna
elanikest, %

Joonis 1. Harjumaa elanikud soo ja vanuse järgi, 2021.

põlvkonnad on meeste omadest arvukamad alates 51. eluaastast ja kuni 67-aastaste meeste ning naiste arv on võrdne. Vähemalt 67-aastaste Harjumaa elanike seas on naised ülekaalus.

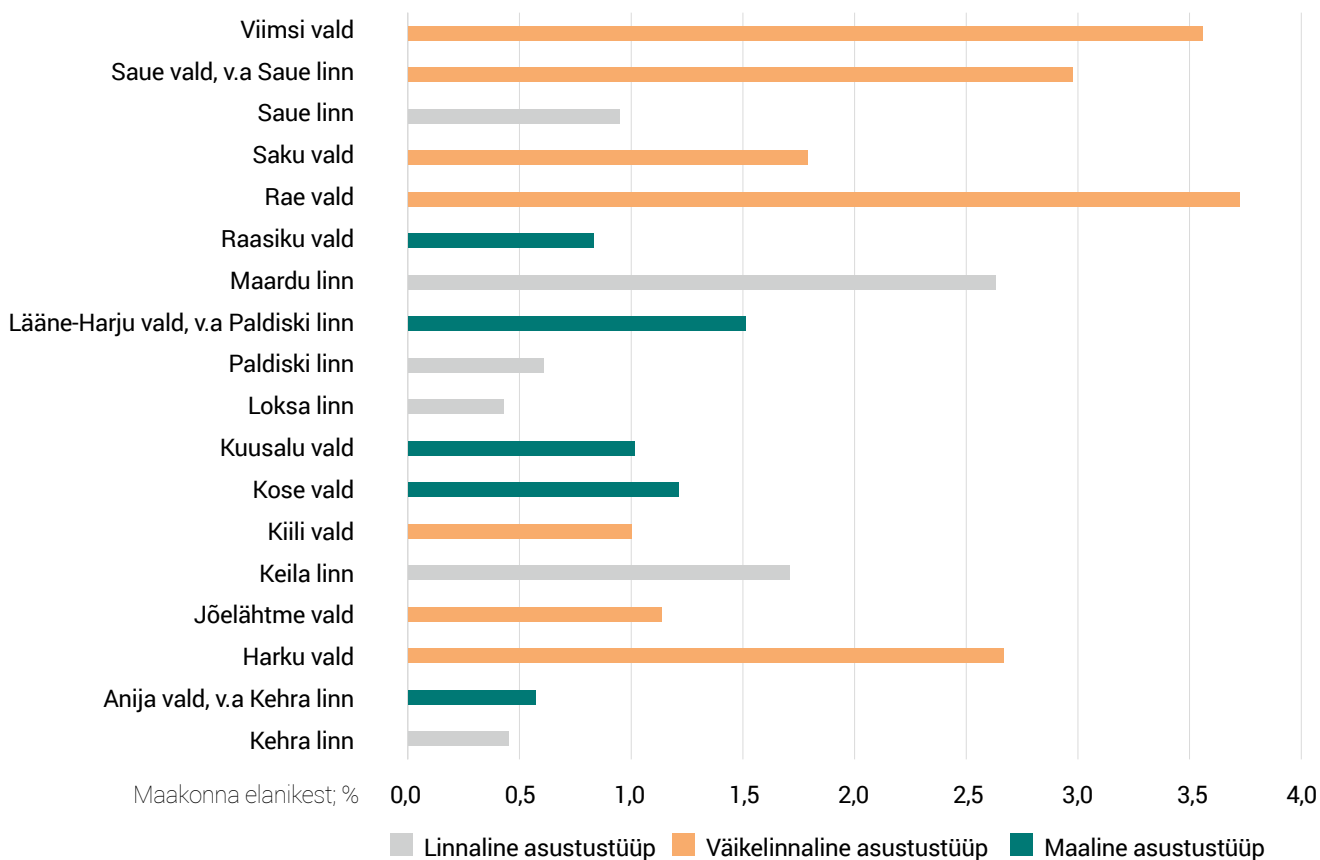
Asustustüübid. Harjumaa elanikest elab 78,6% **linna-**lises asustustüübis – lisaks Tallinnale (kus elab 71,2% Harjumaa elanikest) on linnaline asustustüüp ka Maardu, Keila ja Saue linnas ning mõnes suuremas alevikus (Laagri, Peetri). Harjumaa linnaliste asustustüüpide elanike arv on käesoleval sajandil suurenenud 11% võrra.

Väikelinnalises asustustüübis elab 9,1% Harjumaa elanikest, need on suurel määral Tallinna lähivaldade alevike ja suurkülad elanikud. Sealne elanikkond on alates 2000. aastast kasvanud 2,3 korda.

Maaline asustustüüp on Harjumaa kaugemates piirkondades paiknevates valdades (aga ka Tallinna lähivaldade äärealadel). Maalises asustuspikkonnas elab 12,3% Harjumaa elanikest ja nende arv on suurenenud 14% võrra.

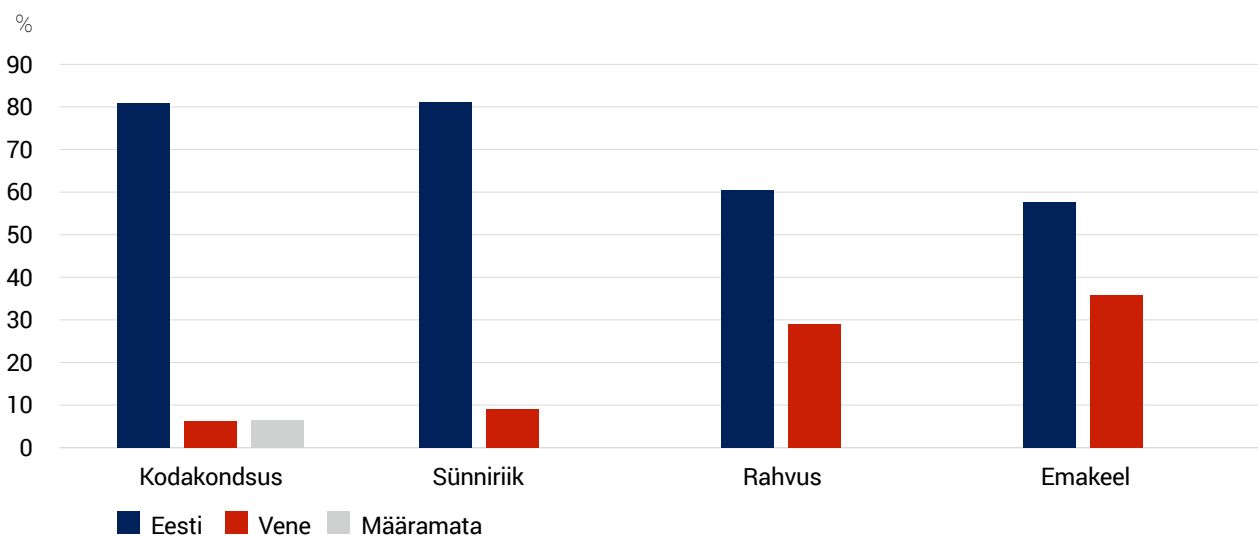
Joonisel 2 on kujutatud Harjumaa haldusüksused (ilma Tallinnata, mille elanike arv on kaks ja pool korda suurem kogu muu Harjumaa elanikkonnast).

Ränne. Harjumaa elanikkond on alates 2000. aasta rahvaloendusest kasvanud 17% võrra, see on suurim kasv riigis ja põhjustatud valdavalt sise- ning osalt ka välisrändest. Kuigi kasvu põhjustas Tallinna kui suurima keskuse mõju, on kasv olnud suurim Tallinna lähivaldades: Rae, Viimsi, Harku ja Kiili valla elanikkond on kasvanud 150–180% võrra, Jõelähtme, Saue ja Saku vald 30–50% võrra, Raasiku valla elanike arv suurenes 15% ja Tallinna elanikkond 9% võrra, Tallinnast kaugemal paiknevate Kose, Kuusalu, Anija ja Lääne-Harju valdade elanikkond koguni vähenes 1–15% võrra. Vähenes ka Loksa ja Maardu linna elanikkond. Valdades polnud elanikkonna muutus kaugeltki ühtlane: kasvavate valdade äärealadel oli kahanevaid külasid, kahanevates valdades oli populaarseid piirkondi, nt rannakülad, kus elanikkond kasvas.

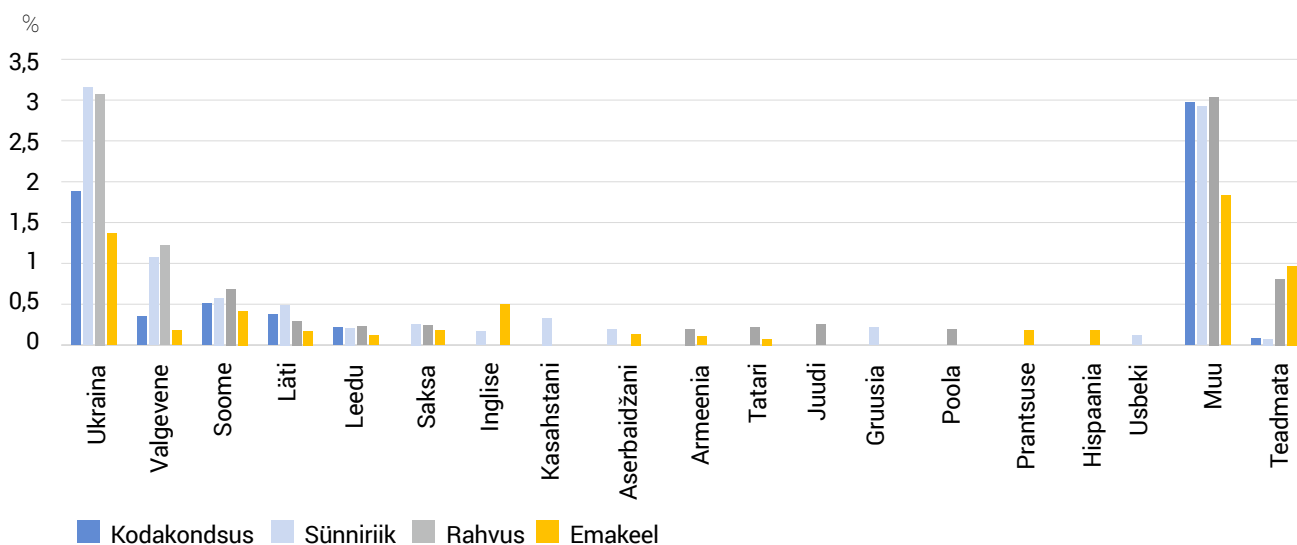

Joonis 2. Harjumaa, v.a Tallinn, haldusüksused elanike arvu ning asustustüübi järgi, 2021.

Joonis 3. Harjumaal eesti ja vene identiteediga elanikkond, 2021.

Joonis 4. Harjumaal vähemalt 500 inimesega väiksemad rahvusühendid peale eestlaste ja venelaste, 2021.

Harjumaal elanike identiteeditunnused

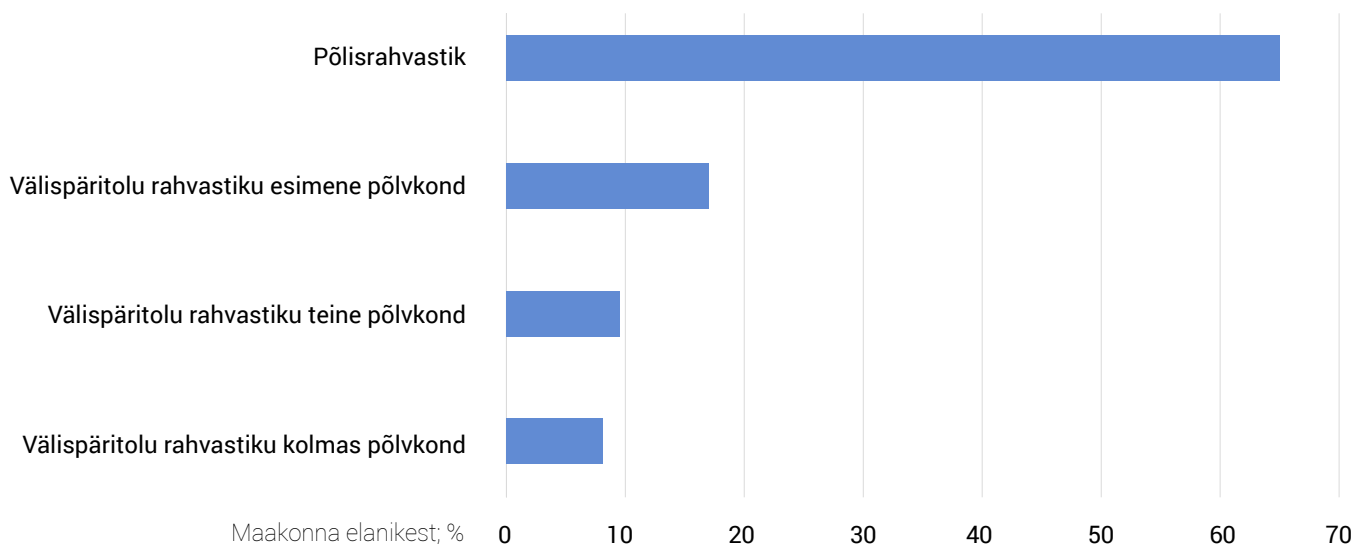
Kodakondsus ja sünniriik. Harjumaal elanikkond on oma identiteeditunnuste poolest üsna kirju. Üle nelja viiendiku Harjumaal elanikest on Eesti kodanikud (80,8%) ja Eestis sündinud (81,2%), siiski on need näitajad maakondade seas eelviimasel kohal Ida-Virumaa ees.

Rahvus ja emakeel. Rahvuse ja emakeele poolest piirdub eestlaste osa Harjumaal napilt kolme viiendikuga (60,6%) ja (57,7%), vt joonist 3. Positiivne on, et nendest Harjumaal elanikest, kelle emakeel ei ole eesti keel, oskab

suurem osa (57,1%) mingil määral eesti keelt võõrkeelena.

Eestlaste ja venelaste kõrval elab Harjumaal veel hulgaliselt teiste rahvaste esindajaid, ka nende emakeelte loetelu on väga mitmekesine (joonis 4).

Põlisus. Ligi kaks kolmandikku (65%) Harjumaal elanikest kuulub esivanemate kaudu Eesti põlisrahvastiku hulka (joonis 5), ülejäänutest umbes pooled on esimese põlvkonna sisseerandajad ja teine pool on pikka aega siin elanud teise ning kolmanda põlvkonna välispäritolu elanikkond.

Joonis 5. Harjumaa elanikud põlisuse järgi, 2021.

Harjumaa elanike haridus, võõr- ja murdekeelte oskus, usk ning tervis

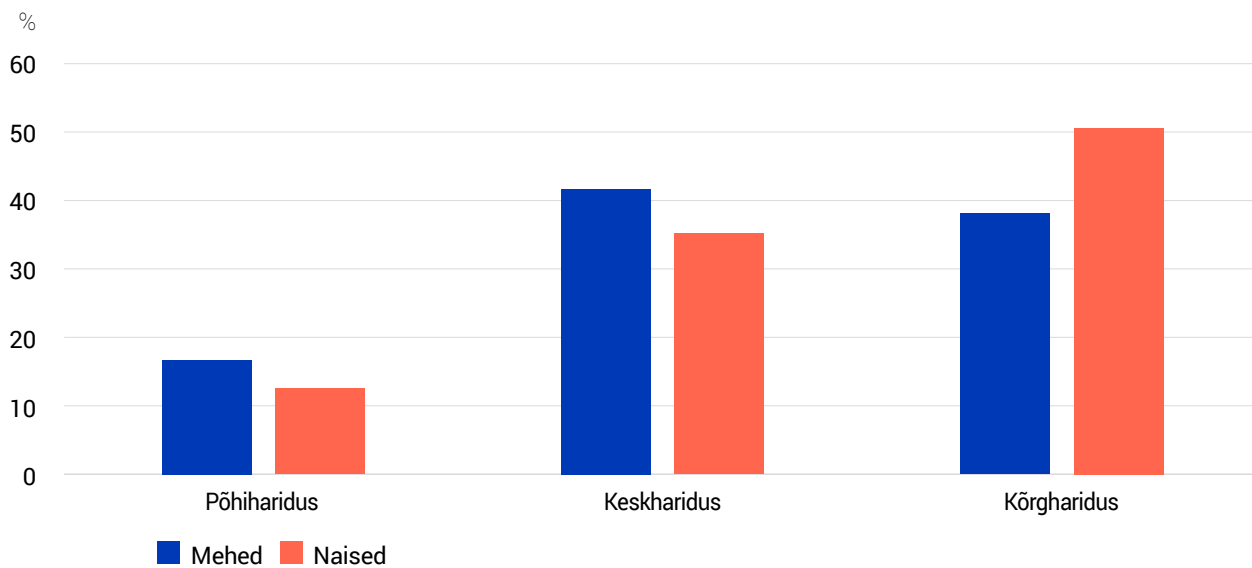
Haridus. Harjumaa elanike haridustase on üldiselt väga kõrge: domineerivad kõrgharidusega elanikud (kõigist vähemalt 15-aastastest meestest 38,1% ja naistest 50,6%), vt joonist 6. Kõrgharidusega elanike osatähtsuse poolest on Harjumaa maakondade seas esikohal Tartumaa ees. Kõrgharidusest madalama tasemega kutseharidus on vaid 21% Harjumaa elanikest, see on väikseim näitaja riigis. Keskkharidusega elanikke on kõrgharitudest veidi vähem (41,7% meestest ja 35,2% naistest) ja silmapaistvalt vähe on neid vähemalt 15-aastaseid Harjumaa elanikke, kelle haridus üle põhihariduse ei ulatu (kuuendik meestest ja kaheksandik naistest). Ka selle näitaja väiksuse poolest on Harjumaa maakondadest parim.

Harjumaa mehed on keskmiselt 12,3 aastat ja naised 13,1 aastat õppinud (arvestatakse vaid lõpetatud tasemeõppe aastaid), see on riigi kõrgeim näitaja, mis pisut edestab teisel kohal paiknevat Tartu maakonda. Siinjuures tuleb märkida, et Harjumaa elanike kõrgesse haridustasemesse

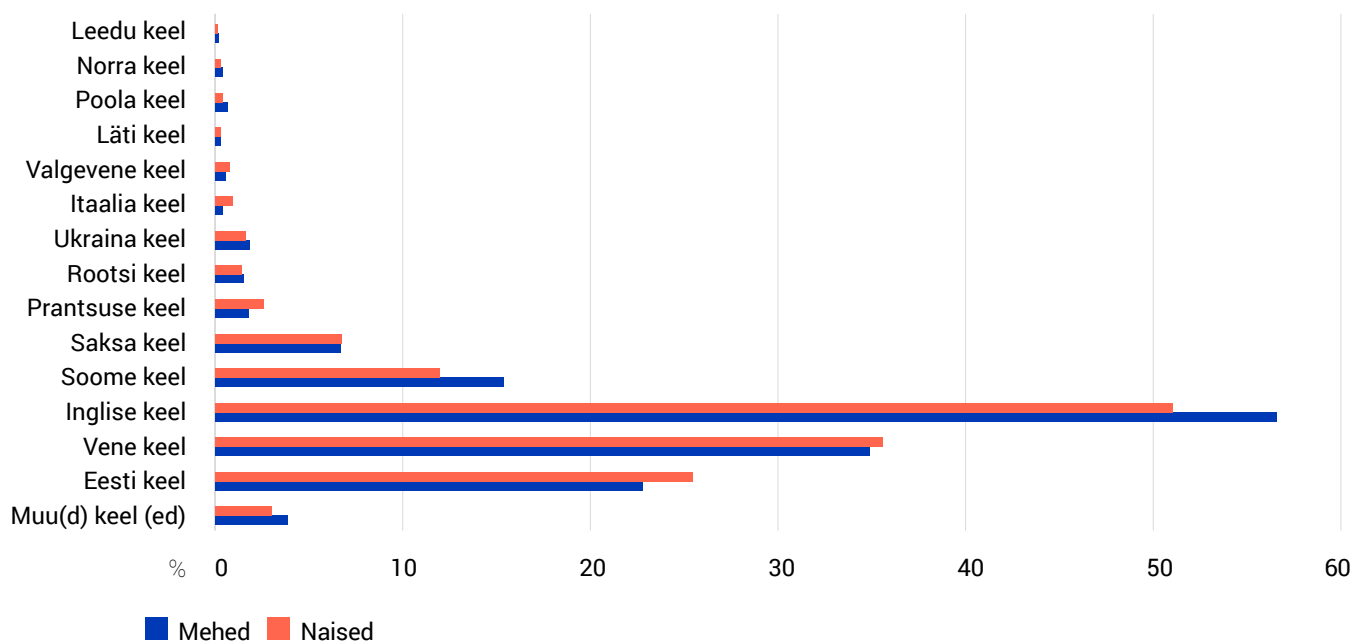
annavad oma osa ka sisserännanud: mitte-eestlaste keskmine haridustase on eestlaste keskmisest haridustasemest pisut kõrgem, seda mõjutavad ilmselt niihästi sisserännanud tippspetsialistid kui ka noored doktorandid ja järel doktorandid. Tuleb siiski märkida, et haridussüsteemis tehtud muudatuste tõttu on õpinguaastate arvu hinnang võrdlemisi ebatäpne – ÜRO hinnang eestlaste haridustasemele on meie enda omast soodsam.

Teadusdoktorite osa Harjumaa rahvastikus on ligi 1%, selle poolest on Harjumaa Tartumaa järel teisel kohal.

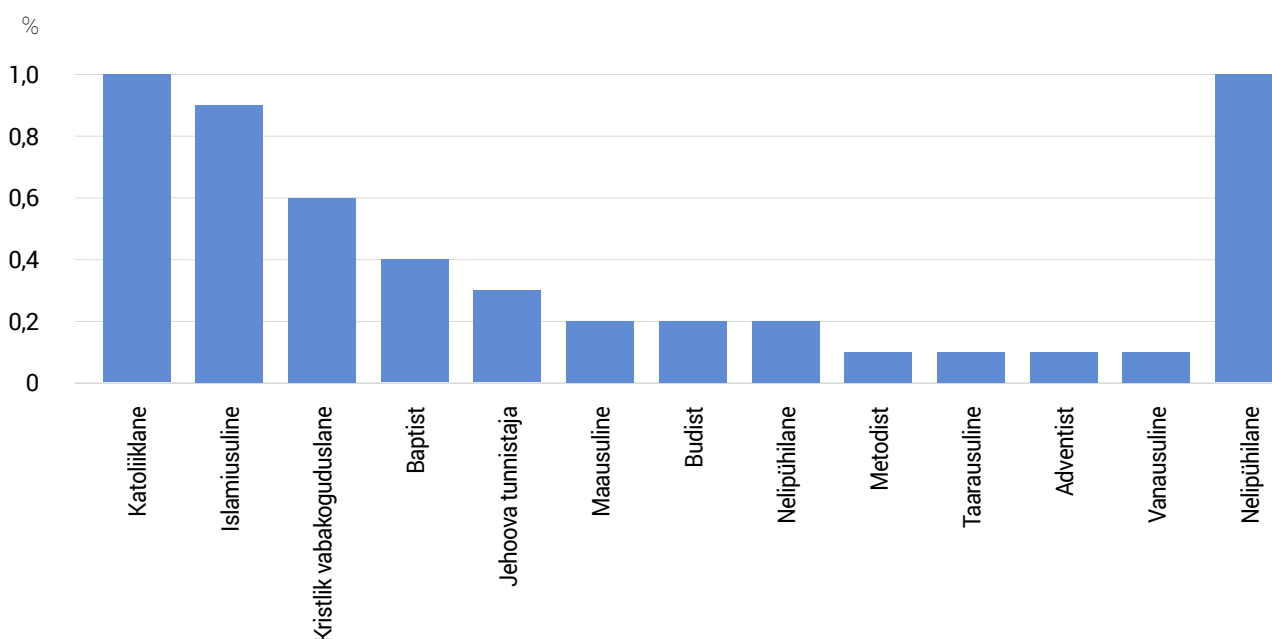
Võõrkeeli oskab enam kui kolmveerand Harjumaa elanikest: 77,7% meestest ja 77,8% naistest (joonis 7). Ainult üht võõrkeelt valdab kolmandik (30,3% meestest ja 33,5% naistest), kaht võõrkeelt pisut vähem kui kolmandik (29,5% meestest ja 28,3% naistest), kolme võõrkeele oskajaid on 14,2% meestest ja 12,5% naistest ning vähemalt nelja võõrkeele oskajaid on nii meeste kui ka naiste seas 3 ja 4% vahel. Kokkuvõttes, keskmine Harjumaa elanik oskab 1,47 võõrkeelt, olles sellega napilt esikohal Tartumaa ees. Üle poole Harjumaa meestest

Joonis 6. Harjumaa elanike haridustase, 2021.

Joonis 7. Harjumaa elanike võõrkeeleskus, 2021.

Joonis 8. Harjumaa vähemalt 15-aastaste elanike vähemusreligioonide eelistused peale õigeusu (20,0%) ja luterluse (6,7%), 2021.

(55,6%) ja naistest (51%) oskavad inglise keelt. Liites kokku emakeele ja võõrkeele oskajad, selgub, et eesti keelt oskab üle 80% ja vene keelt üle 70% Harjumaa rahvastikust.

Murdekeeli oskab 10,4% Harjumaa eestikeelsetest elanikest, mis on suhteliselt kõrge näitaja Põhja-Eesti kohta. Põhja-eestlaste vähene murdekeele oskus on arusaadav, sest eesti kirjakeel on kujunenud põhjaeesti keele alusel, seega polegi suurel osal Harjumaa elanikel oma kodumurret või nad ei tunne ära murdest tulenevaid pisikesi erisusi võrreldes kirjakeelega. Kõige rohkem tuntakse Harjumaal hoopiski Võru murret (4,3%), järgneb saarte murre (2,7%). Kõigi teiste murdekeelte oskajaid on vähem: Setu murrakut tunneb 1,1%, Tartu murret 1%, Mulgi murret 0,7% ja rannikumurret 0,2%; idamurret, keskmurret, läänemurret, Kihnu murret oskab 0,1% Harjumaa elanikest. Murdekeelte oskuse poolest on Harjumaa maakondade järjestuses keskmiste seas.

Usk. Harjumaa elanikest peab mõnd usku omaks 32,2%, seega on pealinna ja selle ümbruse rahvas riigi keskmisest usklikum (maakondade järjestuses Ida-Virumaa järel teisel kohal), mis on rahvusvahelises võrdluses üllatav.

Domineeriv on õigeusk, mida tunnistab viiendik Harjumaa elanikkonnast, luterlasi on kuni 7%. Seletuseks on välispäritolu inimeste (põhiliselt venelaste) suur osatähtsus Harjumaal, eelkõige Tallinna elanikkonnas. Üldiselt on nemad eestlastega võrreldes märksa usulembemad.

Mõneti ootamatu on, et tavapärase ristiusu järel on Harjumaal arvukuse poolest neljandal kohal moslemid, keda on peaaegu sajandik selle piirkonna elanikest.

Tervis on enesehinnangu kohaselt Harjumaa elanikel hea. Harjumaa 30–64-aastastel inimestel on kõigi teiste maakondadega võrreldes igapäevaelus tervisest tulenevaid piiranguid kõige vähem: piiranguid esineb 30–49-aastastest 4,7%-l ja 50–64-aastastest 9,1%-l maakonna elanikest. Vähemalt 65-aastastel on piirangute

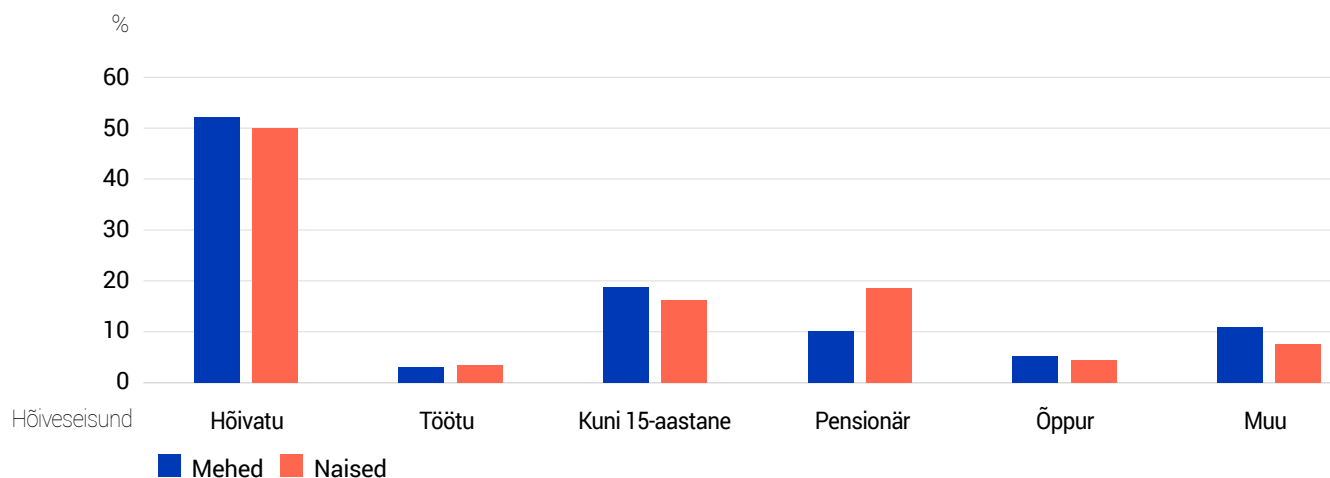
sagedus 19,1%, mis tähendab, et selles vanuserühmas on Harjumaa eakad piirangutevaba elu poolest kolmandal kohal parimate, Hiiu- ja Järvamaa järel. Harjumaa elanike suhteliselt head tervist kinnitab ka Harjumaa elanike oodatav eluiga sünnil ja elada jäänud aastate arv 25–29-aastaste ning 65–69-aastaste vanuserühmas: kõigi nende näitajate poolest on Harjumaa elanikkond kolmandal kohal Eesti maakondade järjestuses, jäädes maha vaid Tartumaast ja Hiiumaast.

Harjumaa elanike tööelu

Majanduslik aktiivsus, hõive ja ettevõtlikkus. Üle poole Harjumaa elanikest (55,2% meestest ja 53,5% naistest) on majanduslikult aktiivsed. Töötuid on väga vähe, sestap on ka hõivatute osa üle 50% elanikkonnast (joonis 9). Hõivatutest on valdav enamik (93,9% meestest ja 97,3% naistest) palgatöötajad. Ettevõtjaid on 3,9% meestest ja 1,3% naistest, lisaks veel üksikettevõtjaid meestest 2,1% ja naistest 1,3%.

Tegevusalad. Tegevusalade kaupa on Harjumaa suhtelise esindatuse poolest esikohal koguni kuues valdkonnas. Need on kaubandus, veondus, rahandus, infotöötlus ja haldus- ning abitegevus, samuti kutse-, teadus- ja tehnikategevus. Viimati nimetatud tegevusalad annavad tööd vaid suhteliselt vähestele. Ootuspäraselt on Harjumaa elanikest vaid väga väike osa rakendatud põllumajanduses ja mäetööstuses.

Harjumaa elanike jaotust tegevusalade järgi näitab joonis 10. Harjumaa meestel on töötleva tööstuse, kaubanduse, ehituse ning veonduse järele platseerunud info ja side (8,7%), millele järgnevad kutse-, teadus- ja tehnikategevus (6,3%) ning haldus- ja abitegevus (6,2%). Kuigi töötlevas tööstuses on rakendatud kõige rohkem Harjumaa mehi, on nende osatähtsus Harjumaa elanikkonnas suhteliselt väike teiste maakondadega võrreldes. Ka ehituses, mis on Harjumaa meeste kolmas tööandja, on nende rakendatus teiste maakondade kõrval pigem väike: ilmselt elab osa Harjumaa töölisi ja ehitajaid väljaspool maakonda. Haridustöötajate suhtelist vähesust seletavad nähtavasti Tallinna suured koolid, mis on

Joonis 9. Harjumaa elanike hõiveseisund, 2021.

töötajate arvu poolest märksa tõhusamad teiste maakondade väikestest koolidest.

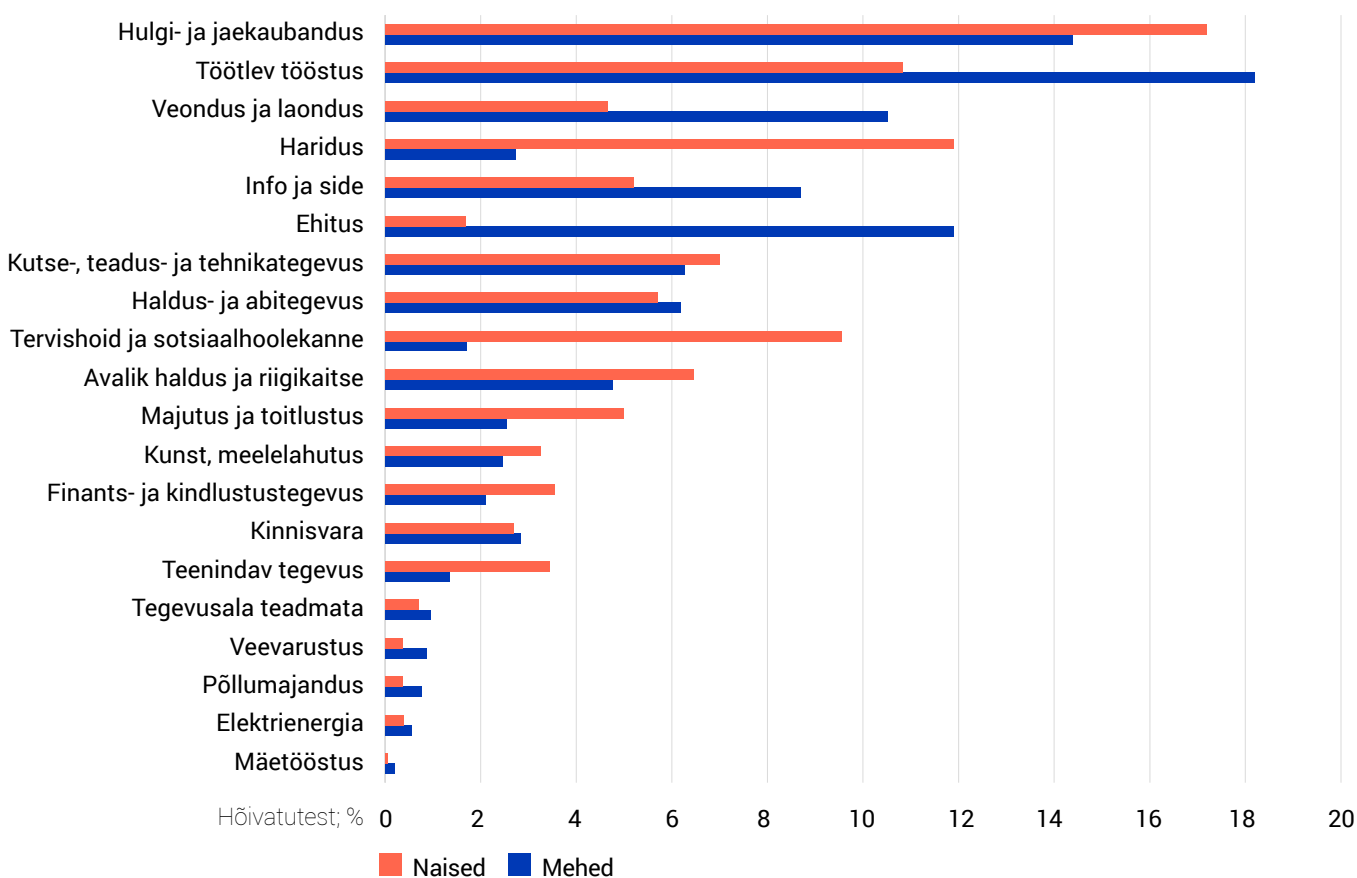
Harjumaa naised on kõige rohkem hõivatud kaubanduses, järgneb haridus, kolmandal kohal on töötlev tööstus ning neljandal kohal naiste tegevuseelistuste seas on tervishoid ja sotsiaalhoolekanne, järgneb kutse-, teadus- ja tehnikaala.

Ametid. Kui aga vaadata, mis ameteid Harjumaa töötajad peavad, siis selgub nende eripära: peaaegu pooled (48,8%) Harjumaa töötajatest on juhid, tippspetsialistid või keskastmejuhid. Ligi veerand (24,4%) on kontori-, teenindus- ja müügitöötajad. Ülejäänud veerand (26,8%)

on nn sinikraed: oskus- ja käsitöölised, seadmeoperaatorid, lihttöölised. Nii tugevasti nn valgekraede suunas kallutatud tööalade jaotust pole üheski teises Eesti maakonnas.

Harjumaa elanike leibkonnad ja perekonnad

Tava- ja asutusleibkonnad. Harjumaal oli 2021. aasta rahvaloenduse ajal 251 459 tavaleibkonda keskmise suurusga 2,43 liiget, seega on Harjumaa leibkonnad suuruselt teisel kohal Tartumaa järel. Tavaleibkonnadesse kuulub

Joonis 10. Harjumaa elanike tegevusalad, 2021.

99,4% kõigist Harjumaa elanikest. Need 3654 isikut, kes tavaleibkondadesse ei kuulu, elavad asutusleibkondades, nt hooldekodus või vanglas. Alaealisi lapsi oli 30,8% leibkondades, ka selle näitaja poolest on Harjumaa kõrgel teisel kohal Tartumaa järel.

Leibkonnatüübid. Leibkondade jaotust leibkonnatüübi järgi kujutab joonis 11 ja leibkondade jaotust leibkonnaliikmete arvu järgi joonis 12.

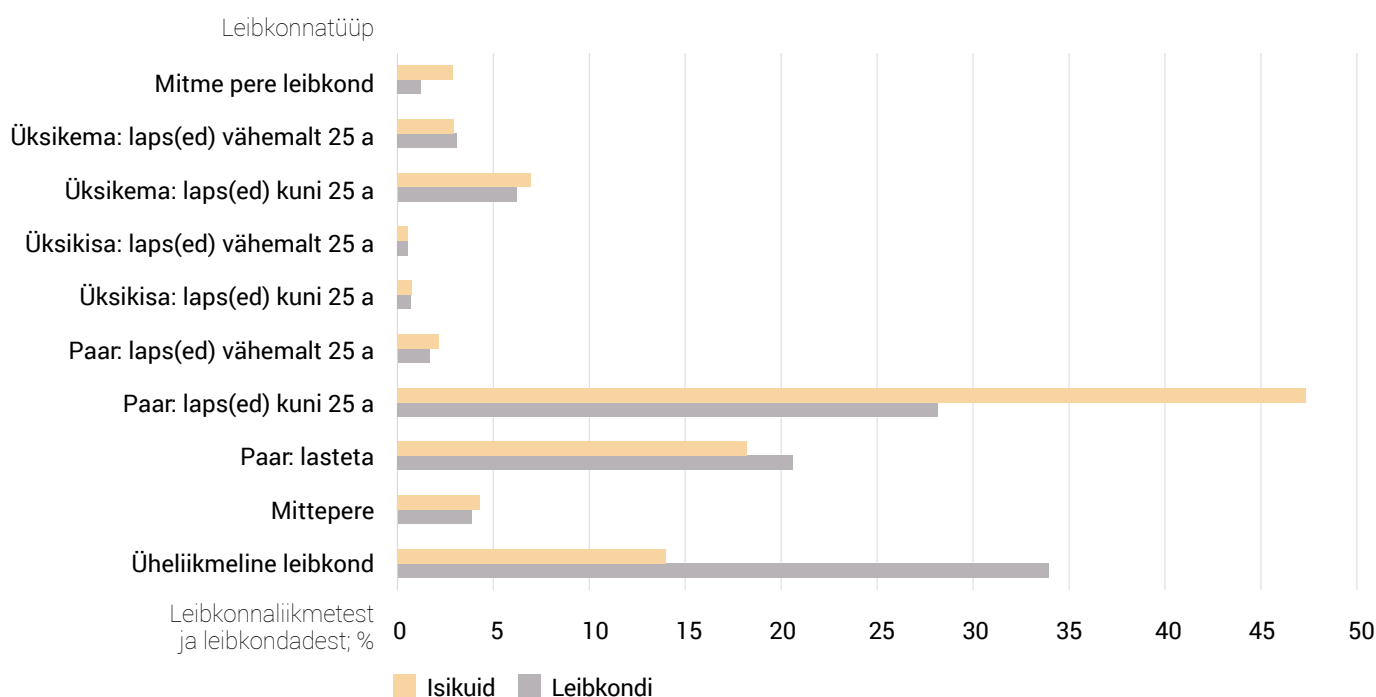
Kuigi üheliikmelisi leibkondi ehk üksi elavaid inimesi on ehmatavalt palju – koguni kolmandik Harjumaa leibkondadest koosneb ühest ainsast inimesest –, elab valdav enamik Harjumaa elanikest siiski koos teiste leibkonnaliikmetega. Üheliikmeliste leibkondade suhteliselt suur osa kinnitab leibkondade suhtelist jõukust: pole vaja kooselu, kui seda ei soovita (nt mitme põlvkonna pered). Peaaegu pool Harjumaa rahvastikust elab nn ideaalses leibkonnas, kus on vanemate paar ja lapsed.

Ligemale kümnendik on üksikvanema leibkondi ja umbes sama suur on ka nendes elavate isikute osa. Mitme pere leibkonnad on tänapäeval üsna ebapopulaarsed.

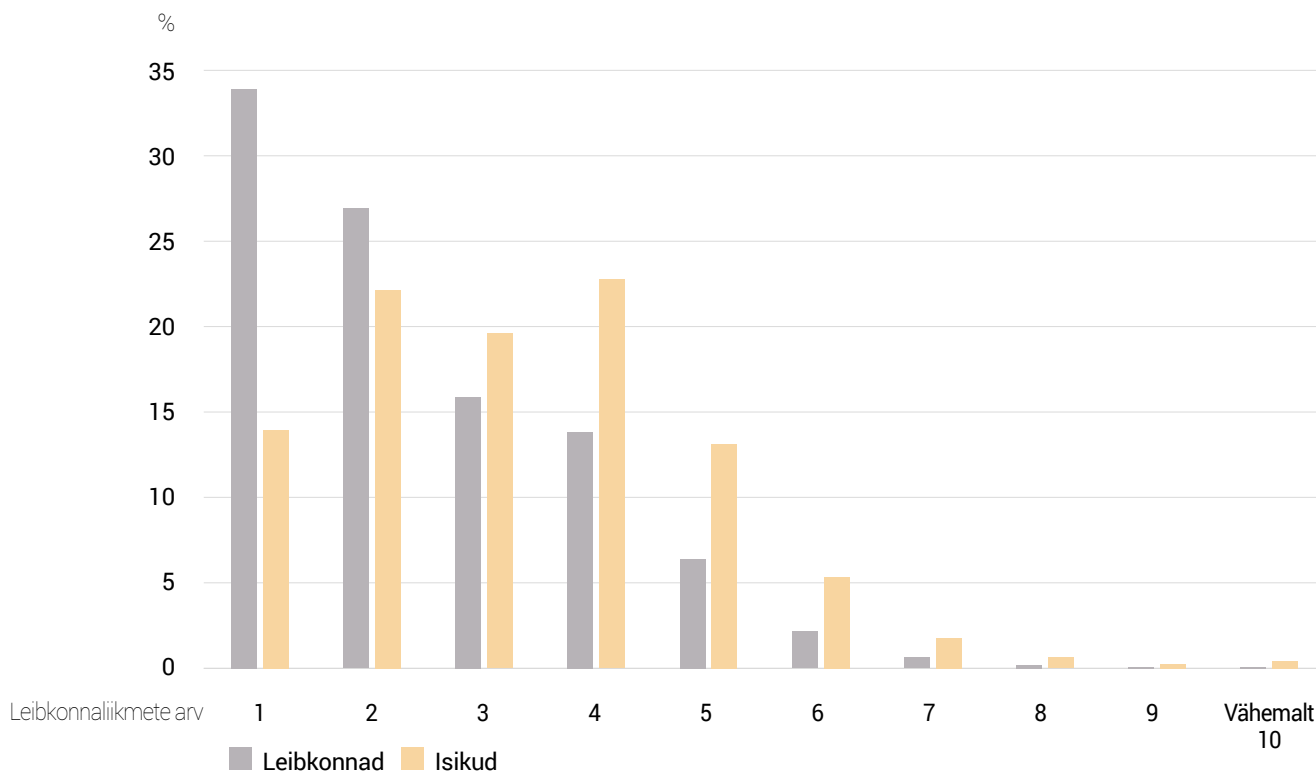
Elamistingimused Harjumaal

Elamud ja eluruumid. Harjumaal oli 2021. aasta rahvaloenduse ajal 65 307 elamut, neist 78,7% eramud, 4,6% kahe korteriga ja 15,2% suuremad kortermajad. Eluruume (eramud ja korterid kokku) oli 310 292.

Eluruumi vanus. Eluruumide vanuse hindamiseks kasutame ehitamise aja mediaani ehk aastanumbrit, millest varem ja hiljem on vastavat tüüpi hooneid või eluruume hinnanguliselt võrdne arv ehitatud. Harjumaa elamu ehitamise mediaanaasta on 1982, eramud on ehitatud keskmiselt aastal 1984, paarismajad aastal 2003 ja kortermajad aastal 1969. Kortermajad pole olnud läbi aastate ühesuured, vaid korterite arv on aja jooksul suurenenud, seepärast

Joonis 11. Harjumaa elanikud leibkonnatüübi järgi, 2021.

Joonis 12. Harjumaal elanike leibkonna suurus, 2021.

on ka eluruumide ehitamise mediaanaeg – 1978. aasta – hilisem kortermajade ehitusajast.

Kõigest hoolimata tuleb märkida, et Harjumaal on eluruumid võrdlemisi vanad: kuigi maakondade võrdluses on Harjumaal eluruumide ehitusaeg kõigi teiste maakondadega võrreldes kõige hilisem, edestades mitme aasta võrra teisele kohale jäänud Tartumaad.

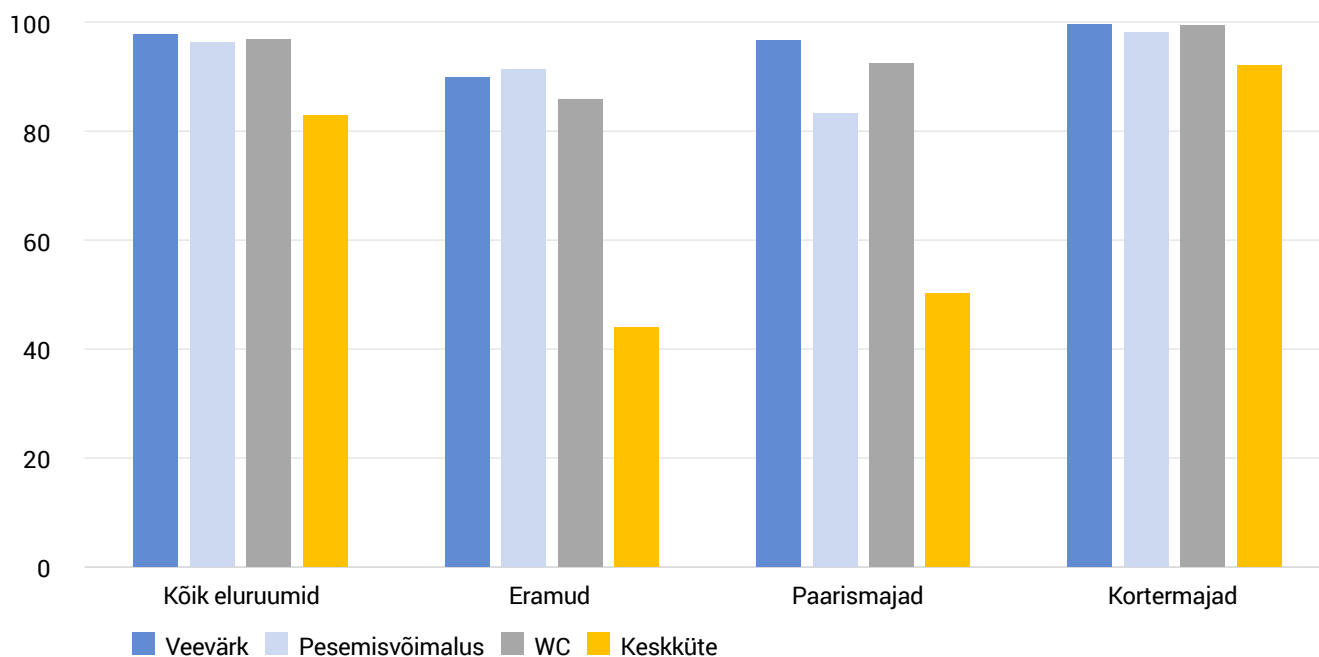
Eluruumi suurus ja elamispind ning tubade arv elaniku kohta. Keskmise eluruumi suurus Harjumaal on 68,3 ruutmeetrit ja selles on keskmiselt 2,7 tuba. Märksa suuremad on küll eramud: keskmise eramu pindala on Harjumaal üle 120 m² (suurim Eestis), kuid eramuid on eluruumidest vaid alla viiendiku ehk 18%). Kõiki elurume arvestades on ühe inimese kohta Harjumaal 28,1 ruutmeetrit pinda ja 1,11 tuba – need on teiste maakondadega võrreldes suhteliselt väikesed näitajad, jäädes järjestuse lõppu, ettepoole vaid Ida-Virumaast.

Omand ja asustatus. Harjumaal kuulub omanikule 72% eluruumidest – see on teiste maakondadega võrreldes madal näitaja. Harjumaal eluruumidest 80% on (kogu aasta) asustatud, see näitaja on taas kõrgeim maakondade hulgas. Asustamata eluruumide seas on ilmselt nii perioodiliselt kasutatavaid kui ka amortiseerunud, mis ei vasta tänapäevastele nõuetele.

Eluruumi tehnovarustus. Seevastu Harjumaal eluruumide tehnovarustus – veevõrk, pesemisvõimalused, WC ja keskküte – on väga heal tasemel, konkureerides esikoha pärast Ida-Virumaaga. Selgub, et suurim erinevus Harjumaal ja teiste maakondade elamistingimustes ilmneb eramute korral: enamikus maakondades on eramute seas suur osa vanu talumaju, mille tehnovarustus on võrdlemisi napp, vahel hoopiski olematu. Seevastu Harjumaal on ka valdava osa väikeelamute tehnovarustus tänapäevasel tasemel, välja arvatud keskküte (joonis 13).

Vastavat tüüpi
eluruumidest, %

Joonis 13. Harjumaal eluruumide tehnovarustus.

Kokkuvõte

Harjumaad on raske teiste maakondadega võrrelda: see on enamiku näitajate poolest kõige-kõige suurem, rikkam, edukam, arenevam. Kümnendikul Eesti pinnast, kus elab 46% rahvastikust, paikneb üle poole riigi toodangust ja rahvuslikust rikkusest – niihästi sellest, mida rahvaloendusel mõõdeti, kui ka sellest, mida loendusel ei loeta ega hinnata.

Harjumaal rahvastik on suhteliselt noor, hea tervisega ja haritud. Harjumaal on võrdlemisi suured leibkonnad, arvestatav hulk on lastega peresid. Harjumaal töötajate seas on kõige rohkem valgekraesid, juhtivtöötajaid ja spetsialiste ning kõige vähem sinikraesid. Harjumaal elamistingimused on üldiselt head, kuid korterid linnades ei vasta nõudlikumate elanike soovidele, eriti privaatsuse poolest, mistõttu toimub liiklusprobleeme tekitav intensiivne valglinnastumine.

Eesti rahvastiku arengu seisukohast on mureküsimus Harjumaal ja eriti Eesti pealinna Eesti identiteet, mis on nõrgem enamikust teistest maakondadest: Harjumaal elanikkonnast on eestlasi vaid kolm viiendikku, eesti keelt peab emakeeleks 58% ja ülejäänutest oskab eesti keelt võõrkeelena vaid 57%, seega ligi viiendik Harjumaal elanikest ei oska eesti keelt. Ajaloo grimassina on Harjumaal ja Tallinnas domineeriv õigeusk. Olukord ei ole viimase 20 aasta jooksul kuigivõrd muutunud, mõnevõrra on Vene mõju asendunud mitmekülgsema rahvusvahelise mõjuga.

Rahvastiku koondumine Harjumaale on Eesti jaoks oluline mure: viimase 20 aasta jooksul on Harjumaal elanikkond põhiliselt siserände tulemusena kasvanud 17% võrra. Selle protsessi varjukülg on muu Eesti ääremaastumine ja vaesumine.

4.2. Hiiumaa

Paiknemine. Hiiu maakond on rahvaarvult Eesti väikseim, mis asub suuruselt teisel saarel Hiiumaal, kuid hõlmab ka Kassari saare ja mitu väiksemat laidu. Hiiu maakonna pindala on 1032 ruutkilomeetrit ehk 2,4% Eesti pindalast. See on väikseim maakond ka pindala poolest ja kuulub koos Lääne, Pärnu ning Saare maakonnaga NUTS-3 liigenduse Lääne-Eesti piirkonda.

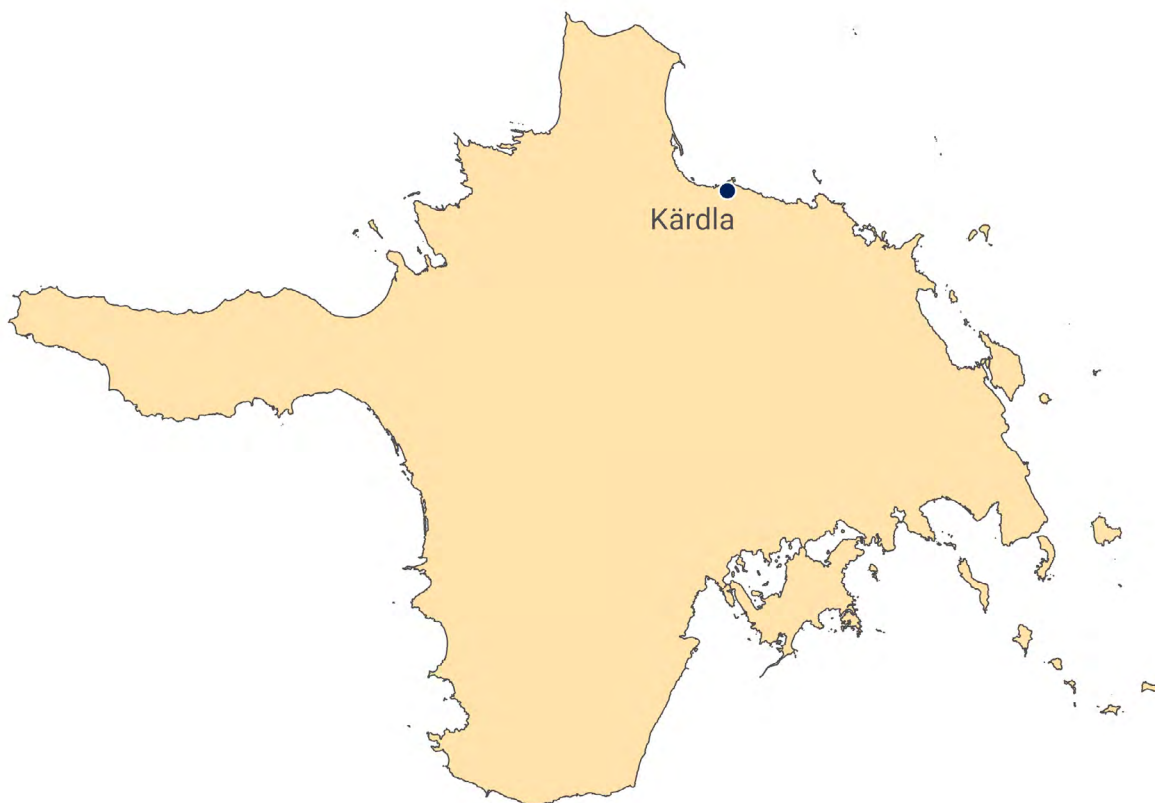
Kujunemine ja ajalugu. Hiiumaa esimesed asukad olid 7000 aastat tagasi saarel ajutiselt peatuvad hülgekütid. Hiljem tekkis püsiasustus, põlispõllud pärinevad 11. sajandist, esimene kirjalik märkimine aastast 1228. Ajalooliselt on Hiiumaa olnud Läänemaa osa. Hiiu maakonna ja valla halduskeskus on Kärdla linn. Kärdlat on esimest korda mai-

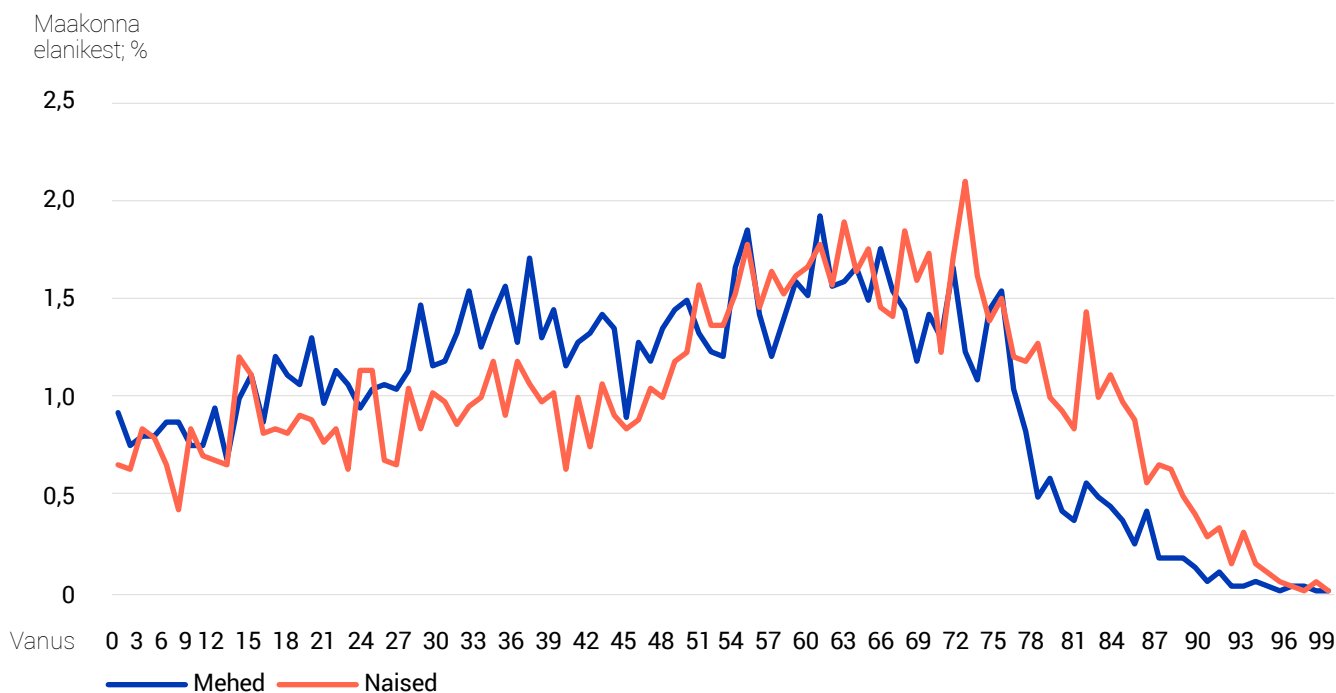
nitud 1564. aastal, 1830. aastast töötas Kärdlas kalevivabrik, aleviks sai Kärdla aastal 1926 ja linnaks aastal 1938.

Haldusjaotus. Hiiu maakonnas on üks omavalitsus, see on Hiiu vald, ja üks vallasisene linn Kärdla (3046), suuruselt 29. linn, kaks alevikku – Kõrgessaare ja Käina – ning 182 küla. Küla keskmine suurus on 24 inimest, suurimad on 206 elanikuga Emmaste küla ja Käina alevik 667 elanikuga.

Hiiu maakonna elanikud

Hiiu maakonnas elas viimase rahvaloenduse ajal ehk 31. detsembril 2021. aastal 8497 inimest, 4162 meest ja 4335 naist ehk 104 naist 100 mehe kohta. See moodustab 0,6% Eesti rahvastikust. Rahvastikutihedus on 8,2 inimest ruutkilomeetri kohta. Seega on Hiiumaa hõredaima asustusega maakond Läänemaa järel.

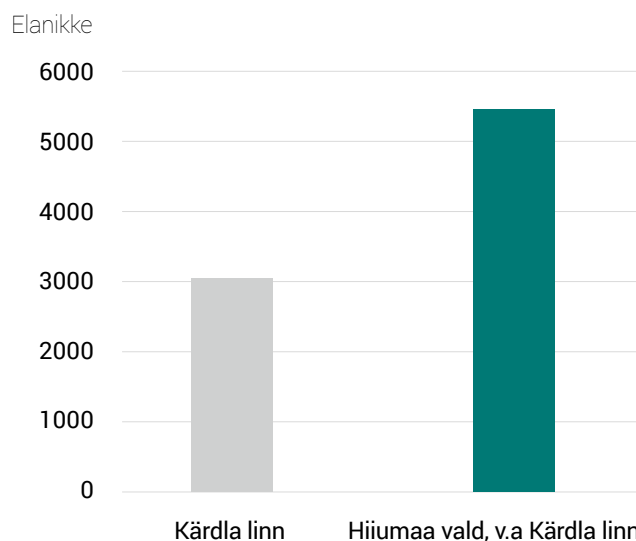

Joonis 1. Hiiu maakonna elanikud soo ja vanuse järgi, 2021.

Poisse sünnib pisut rohkem, seega on nooremates põlvkondades mehi enamasti rohkem, alates 48. eluaastast kaldub ülekaal naiste poolele ning kuni 82-aastasteid mehi ja naisi on enam-vähem võrdselt, sellest vanusest vanemaid naisi on meestest rohkem (joonis 1). Meeste mediaanvanus Hiiumaal on 43, naistel 51 aastat.

Asustuspiirkonnad. Hiiu maakonnas ei ole ei linnalisi ega ka väikelinnalisi asustuspiirkondi, kõik hiidlased elavad maalises asustuspiirkonnas, kuigi üle kolmandiku saare elanikest elab vallasiseses Kärdla linnas (joonis 2).

Ränne. Aastast 2000 kuni aastani 2011 kahanes Hiiu maakonna elanikkond põhiliselt rände mõjul 18,7% võrra, mis oli suurimaid kahanemisi riigis. Järgmise kümnendi jooksul on rahvaarv olnud enam-vähem stabiilne (kasv 0,2%). Sama suundumus on ka Kärdla linna elanikkonnal: 2000–2011 kahanes 19%, järgmisel kümnendil muutusi ei toimunud.

Joonis 2. Hiiu maakonna elanike arvukus haldusüksustes, 2021.

Hiiu maakonna elanike identiteeditunnused

Ajalooõrikute andmetel elas Hiiumaa 13. sajandist peale arvukalt rootslasi, kuid 1781. aastal küüditas tsaarivõim Hiiumaa rootslased Ukraina aladele. Mõnevõrra elas rannarootslasi Hiiumaal ka enne teist maailmasõda, kuid needki lahkusid siit valdavalt enne Eesti teistkordset annekteerimist 1944. aastal.

Hiiu maakonna elanikest on Eestis sündinud 97,3%, tunnustab end rahvuselt eestlaseks 98%, peab eesti keelt oma emakeeleks 98,2% ja on Eesti kodakondsusega 98,9%. Vähemusrahvuste jaotust kujutab joonis 3, nende seas pole tänapäeval rootslasi.

Hiidlastest kuulub 96,5% põlisrahvastiku hulka. Rahvastikust 1,8% on esimese põlvkonna ja ühtviisi 0,8% teise ja kolmanda põlvkonna sisserännanud.

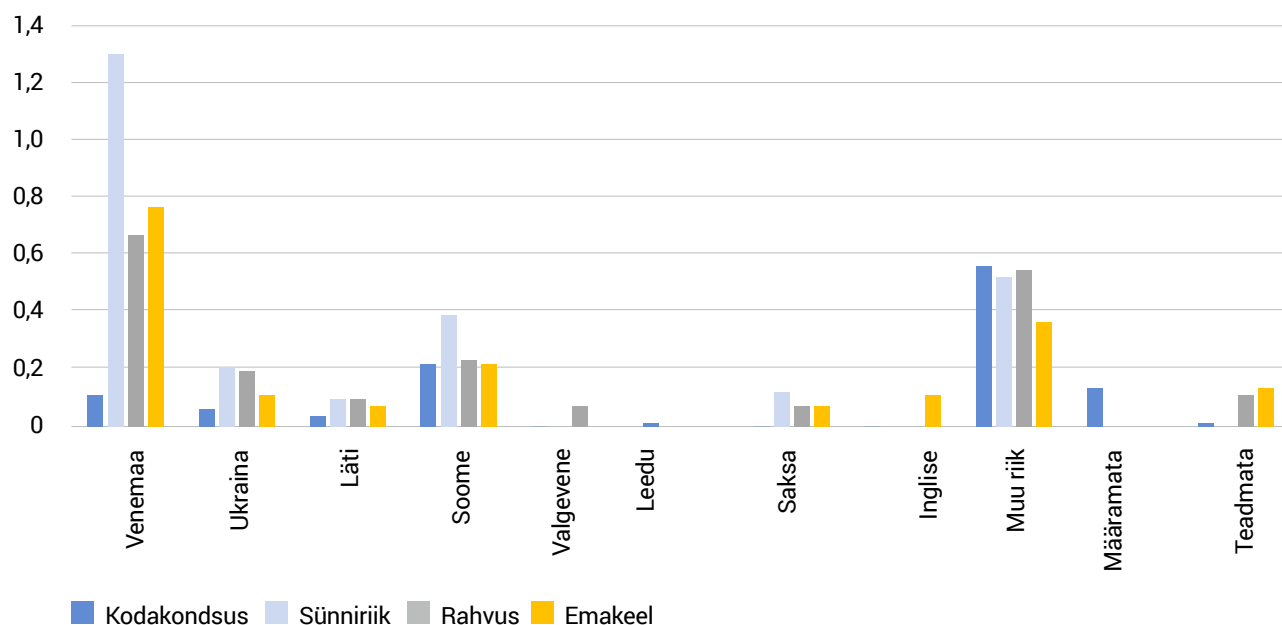
Hiiu maakonna elanike haridus ja keeleoskus

Hiiu maakonna meeste ja naiste haridustaset iseloomustab joonis 4: valdavalt on maakonna elanikel keskharidus (selle poolest on Hiiumaa parimate seas). Kõrghariduse poolest on Hiiumaa vähemalt 15-aastased elanikud riigis viiendal kohal (26%), kõrgharidusest madalama tasemega kutsehariduse poolest on Hiiumaa 36,5%-ga Saaremaa järel teisel kohal. Kõrgel kolmandal kohal on hiidlased ka doktorite arvu poolest: 3,5 doktorit tuhande elaniku kohta.

Võõrkeeleoskus on Hiiu maakonnas riigi keskmiste seas, sealjuures meestel naistest märgatavalt parem: võõrkeeli oskab 81% meestest ja 71% naistest (joonis 5).

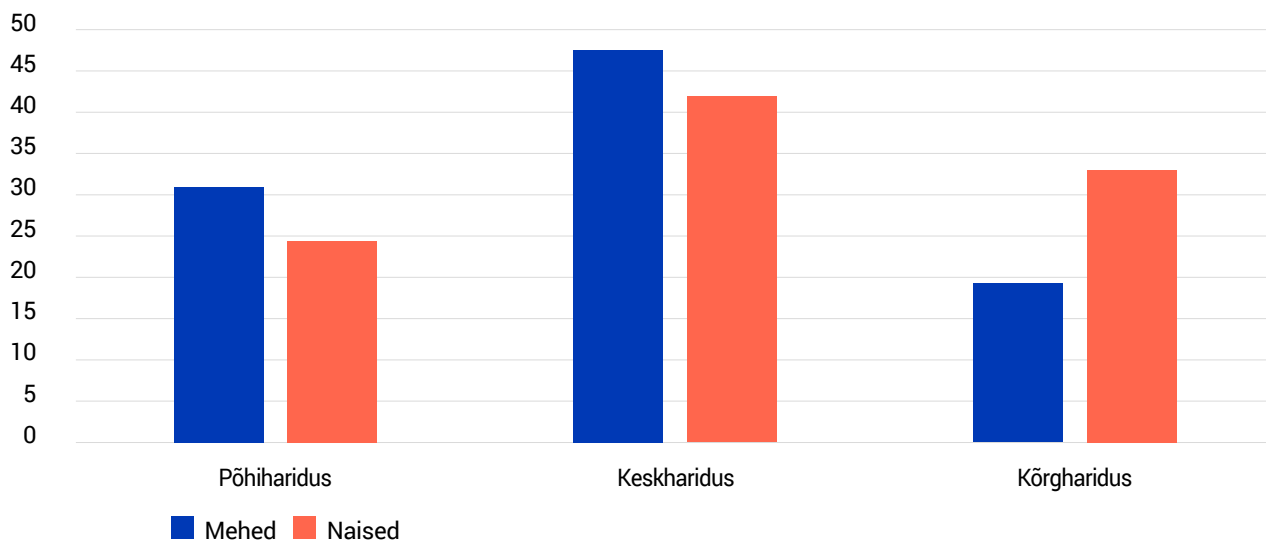
Murdekeele oskus. Ligi kolmandik (32,4%) Hiiu maakonna elanikest oskab mõnd murdekeelt. Valdavalt räägitakse

Elanikkonnast, %

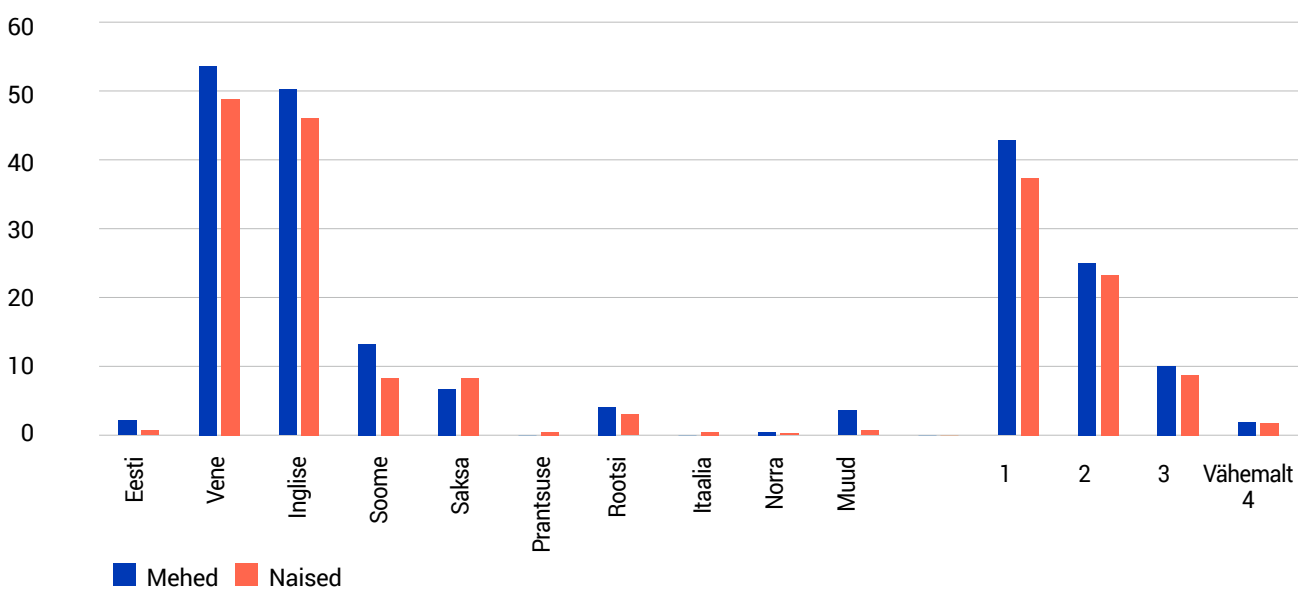
Joonis 3. Hiiu maakonna vähemusrahvused identiteeditunnuse järgi, 2021.

Elanikkonnast; %

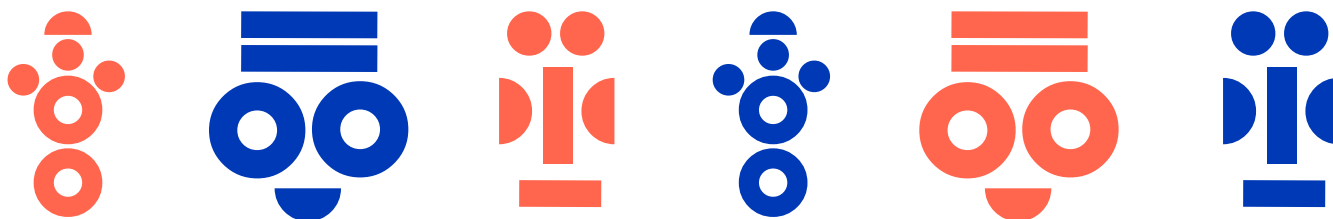

Joonis 4. Hiiu maakonna elanike haridustase, 2021.

Elanikkonnast; %

Joonis 5. Hiiu maakonna elanike võõrkeeleoskus ja osatavate keelte arv, 2021.

saarte murret (30,2%), peale selle tuntakse Võru murret (2,8%), Tartu murret (0,9%), Mulgi murret (0,7%) ja Setu murrakut (0,4%).

Usk. Mõnd usku tunnistab 14,7% hiidlastest (seega on Hiiumaa üks sekulaarsemaid maakondi Eestis), üle poole (7,5%) neist on luterlased, 2,3% õigeusklikud ja 1,5% baptistid. Maausulisi on 0,7% ja kristlikesse vabakogudustesse kuulujaid 0,8%, teiste usulahkude viljelejaid on veel vähem, kokku vaid mõnikümmend inimest.

Tervise enesehinnang on Hiiumaa elanikel kõrge, selle poolest on Hiiumaa Harjumaa järel teisel kohal. Kuni 65-aastastest hiidlastest tunnetab tervisest põhjustatud piiranguid vaid vähem kui kümme protsenti. See näitaja on väga hästi kooskõlas oodatava eluea ja veel elada jäänud aastate hinnangutega: ka nende näitajate poolest on Hiiumaa teisel kohal Harjumaa järel.

Hiidlaste tööelu

Majanduslik aktiivsus ja ettevõtlus. Üle poole Hiiumaa elanikest (52% nii meestest kui ka naistest) on majanduslikult aktiivsed, ka töötute osa on väike, vaid

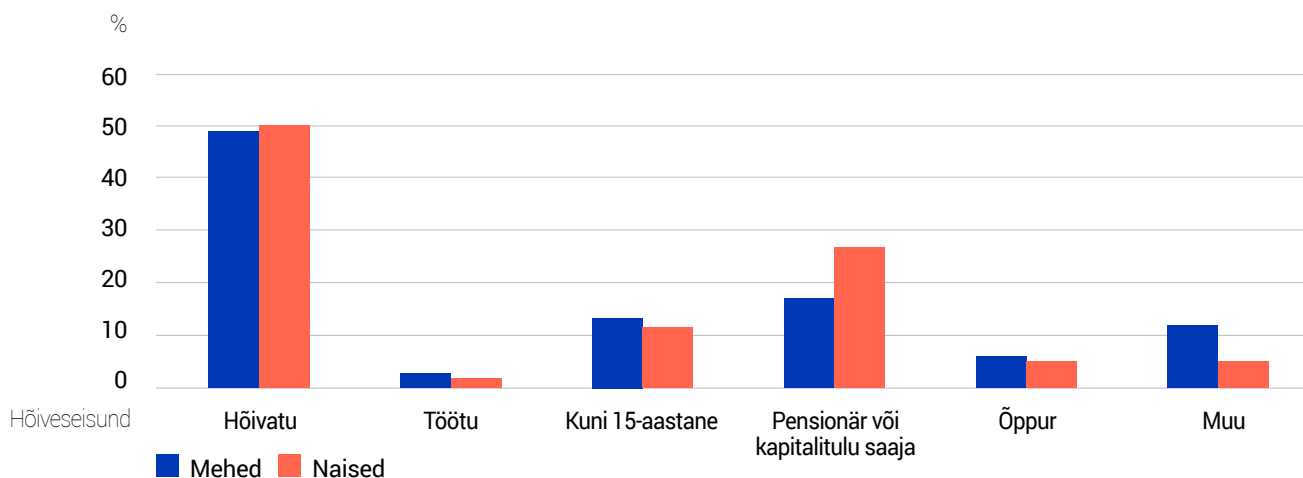
2–3% piires. Hõivatutest ehk töötavatest meestest 91% ja naistest 96% on palgatöötajad. Ettevõtjaid on meestest 3% ja naistest 1%, üksikettevõtjaid vastavalt 5% ja 3%, ka need näitajad kuuluvad riigi kõrgeimate sekka (joonis 6).

Tegevusalad. Hiiumaa elanike tegevusalade jaotust tegevusalade järgi näitab joonis 7.

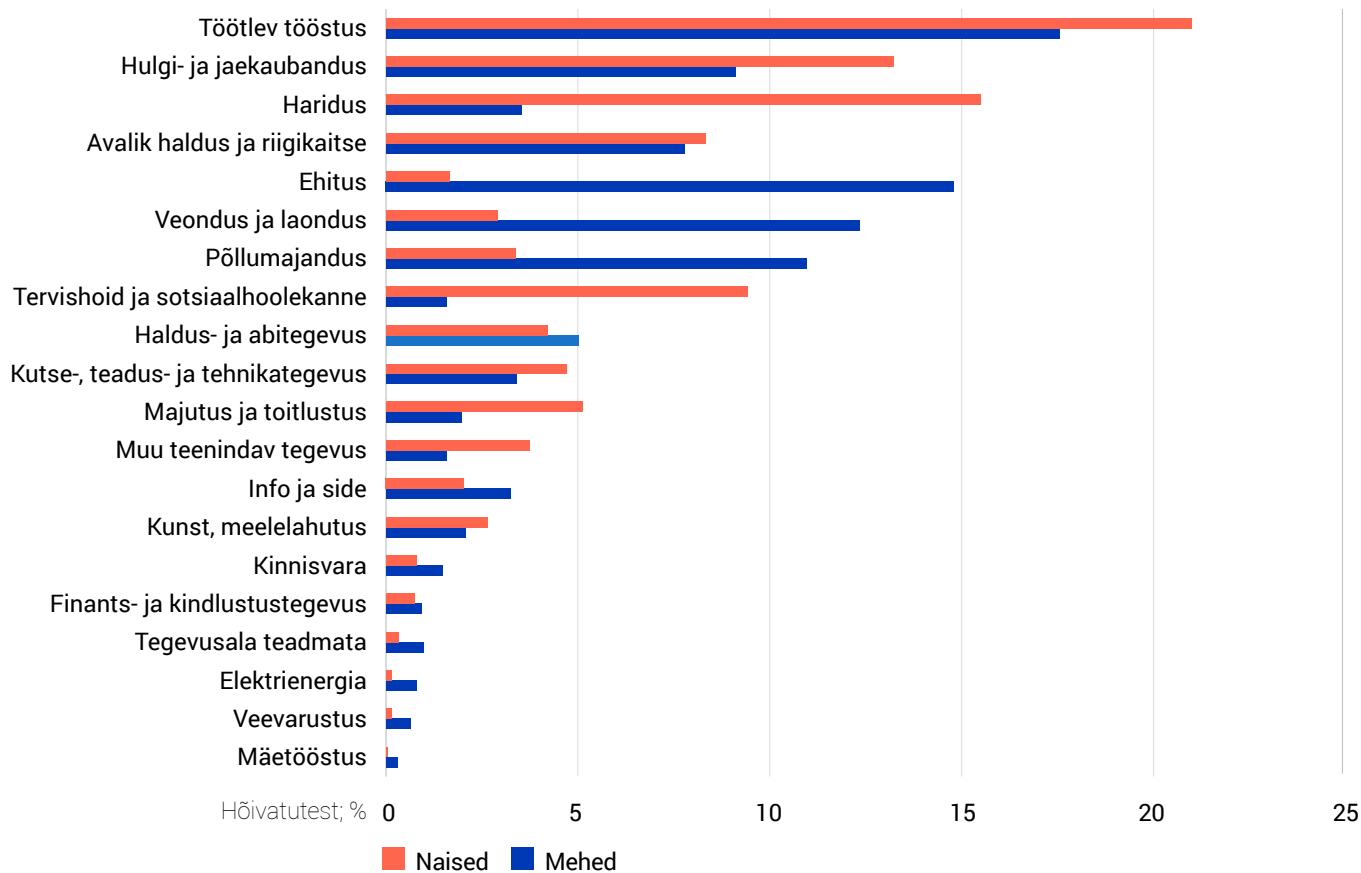
Kõige olulisem leiva teenimise allikas on siin töötlev tööstus, Hiiumaa eripärana on naiste hõivatus selles valdkonnas suurem meeste omast. Meeste hõivatuse pingereas on tööstuse (18% kõigist hõivatutest) kannul ehitus (15%), veondus (12%) ja põllumajandus (11%, sh kalandus). Naiste hõives on töötleva tööstuse (21%) järel haridus (15%), kaubandus (13%) ja tervishoid (9%).

Hiiumaa elanike leibkonnad ja perekonnad

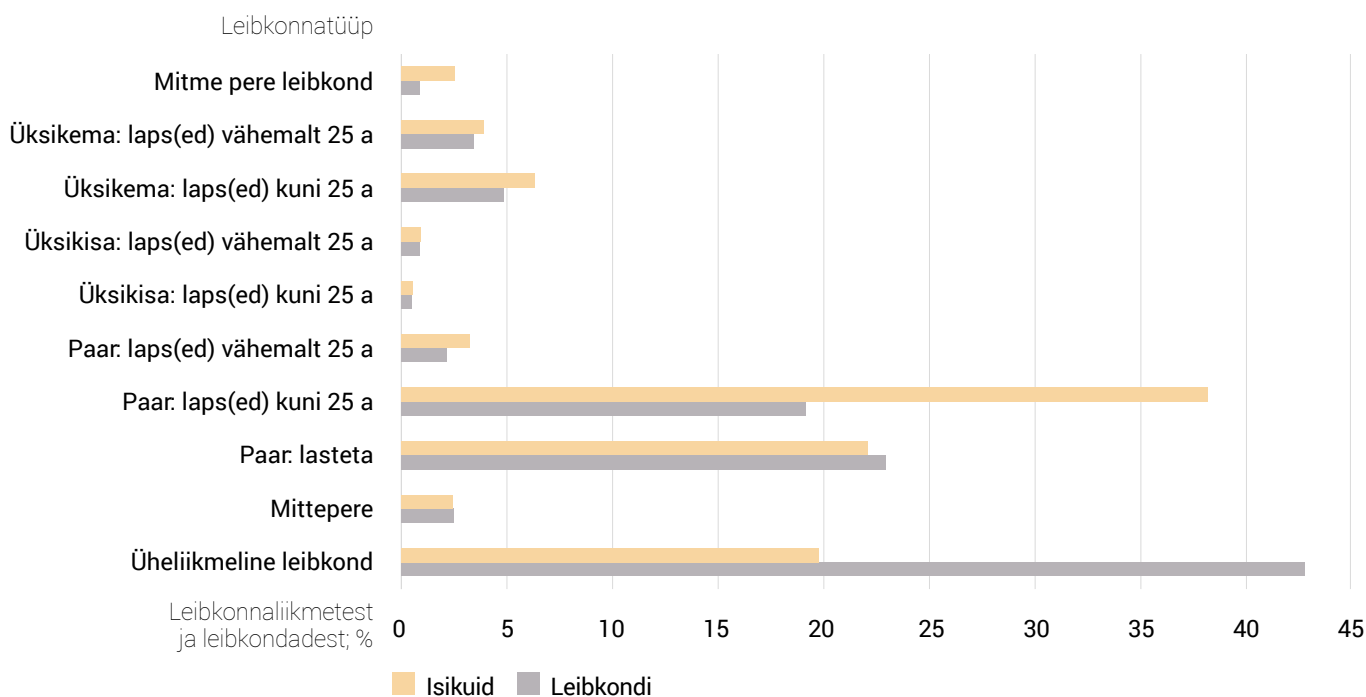
Tava- ja asutusleibkonnad. Hiiumaal on 3892 tavaleibkonda, kuhu kuulub 99,1% elanikest, asutustes (nt hooldekodudes) elab 80 inimest. Tavaleibkonna keskmine suurus on 2,16 inimest ja kõigist leibkondadest on alaealiste

Joonis 6. Hiiumaa elanike hõiveseisund, 2021.

Joonis 7. Hiiu maakonna elanike tegevusalad, 2021.

Joonis 8. Hiiu maakonna elanikud ja leibkonnad leibkonnatüübi järgi, 2021.

lastega pisut alla viiendiku, 19,4%, mis on teiste maakondadega võrreldes kõige halvem tulemus.

Leibkonnatüübid ja suurus. Leibkondade jaotust leibkonnatüüpide järgi kajastab joonis 8, vastavalt liikmete arvudele joonis 9. Mõlemal joonisel on esitatud jaotus leibkondade ja ka isikute järgi.

Hiiu maakonna elanike elamistingimused

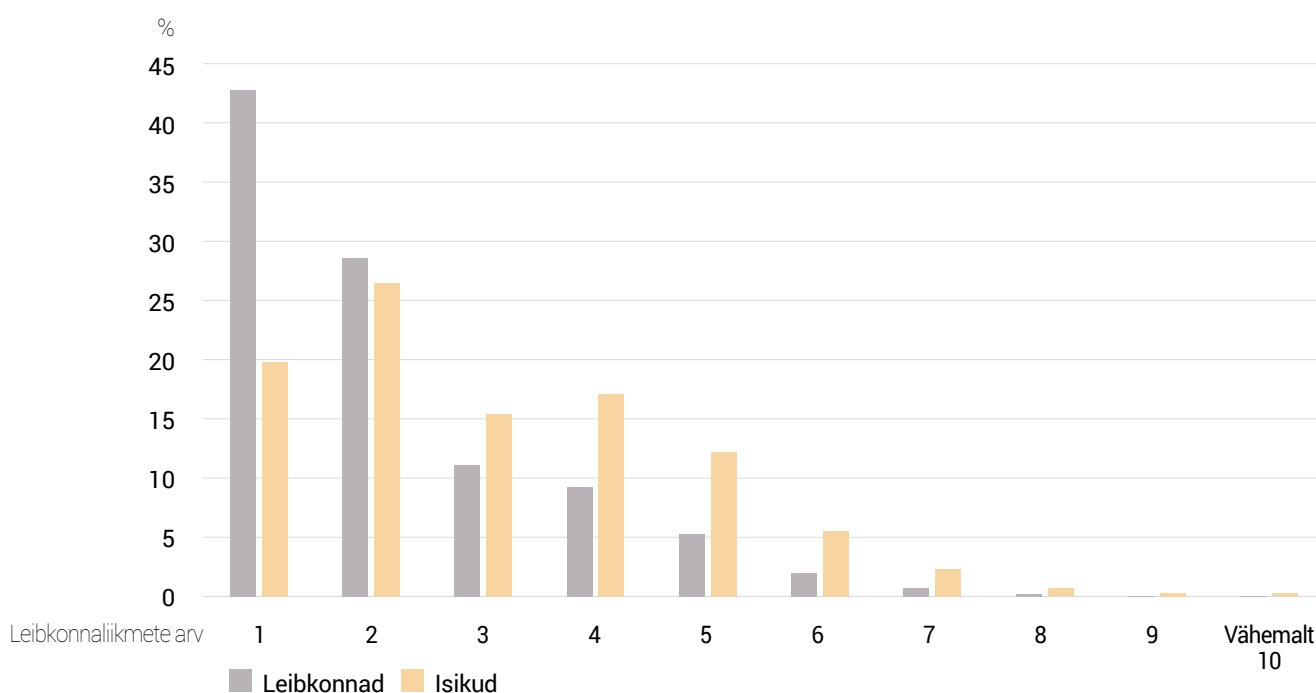
Elamud ja eluruumid. Hiiu maakonnas on 3888 elamut, neist 93% eramud, 1% kaksikmajad ja 5% kortermajad. Kokku on neis elurume 5433.

Ehitamise aeg. Kõik Hiiu maakonna eluruumid on võrdlemisi vanad: eramud ja kaksikmajad on ehitatud keskmiselt 1947. ja 1949. aastal, kortermajad 1965. aastal. Ehitatavates kortermajades on eluruumide arv aastatega järjest suurenenud, sestap on eluruumide keskmine ehitamise aasta 1974.

Eluruumi suurus ja tehnovarustus. Eluruumid on võrdlemisi avarad: keskmiselt 84 ruutmeetrit ja 3,4 tuba. Iga inimese kohta on Hiiumaal 39 ruutmeetrit pinda ja 1,6 tuba. Eluruumidest on kogu aasta asustatud 71%. Seevastu eluruumide tehnovarustusega on olukord kehvem: veevarustus ehk ühendus tsentraalse veevärgi ja kanalisatsiooniga on küll 95% kortermajade elanikest, kuid vaid kahel kolmandikul eramute asukatest. Pesemisvõimalus on küll eramajades parem, ulatudes tänu saunadele peaaegu nelja viiendikuni, kuid tänapäevane WC leidub vaid kolmes eramus viiest. Hoopiski vähe levinud on Hiiumaal keskküte, mis on maakonna väikest asustustihedust arvestades mõistetav.

Kokkuvõte

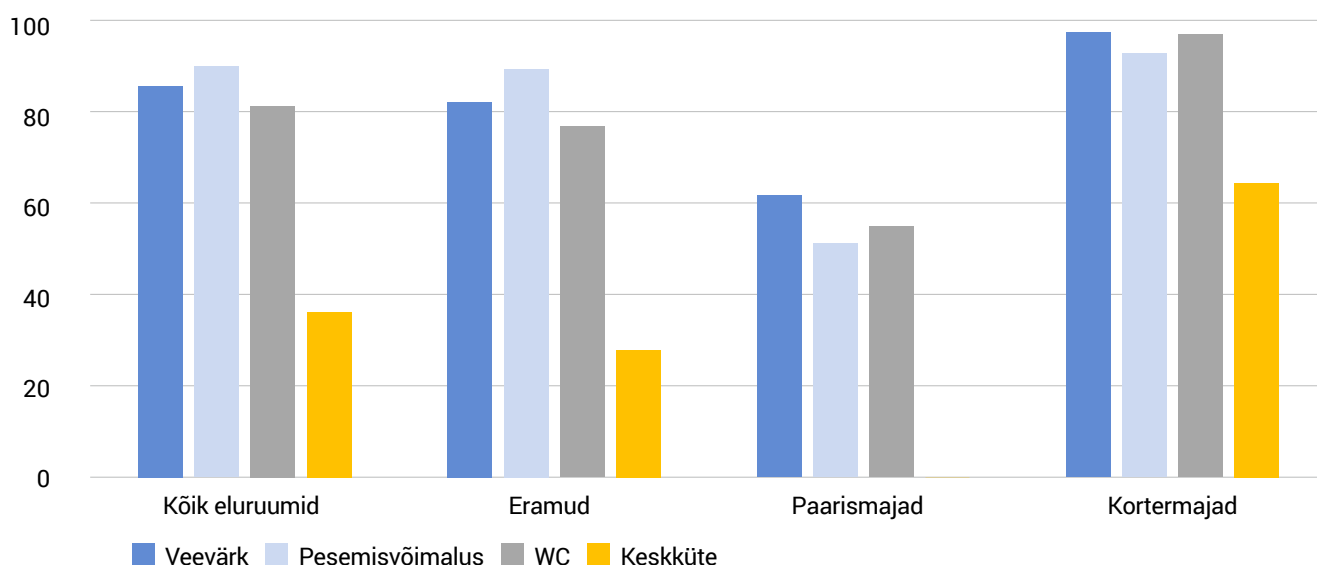
Hiiu maakond on nii elanike arvu kui ka pindala poolest Eesti väikseim, mis ajalooliselt on olnud Läänemaa osa. Omaette saarel paiknemise ja suhteliselt hõreda asustuse

Joonis 9. Hiiu maakonna leibkondade suurus, 2021.

Vastavat tüüpi
eluruumidest; %

Joonis 10. Hiiu maakonna eluruumide tehnavarustus, 2021.

tõttu on Hiiu maakond siiski kujunenud omanäoliseks Eesti piirkonnaks, kus tegutsesid hülgekütid, asutati esimene klaasikoda ja kunstiiditehas, saarelt tulid ka julged mere-mehed. Pärast iseseisvuse taastamist vähenes Hiiumaa elanikkond peaaegu veerandi võrra (1989. ja 2011. aasta loenduste vahel 23,5%), kuid viimase kümnendi jooksul on rahvaarv stabiliseerunud ja isegi pisut kasvanud. Proportsionaalselt kogu maakonna kahanemisega on kahanenud ka Kärdla linna elanikkond.

Praegu on Hiiu maakonnas üks põhilisi tegevusvaldkondi töötlev tööstus. Meestest on suhteliselt suur osa hõivatud veondusega, ka põllumajanduses ja kalanduses hõivatuid on riigi keskmisest rohkem.

Elamistingimused on Hiiu maakonnas maapiirkondadele omaselt võrdlemisi avarad, eramute osa elamute seas on suurim, ka elamispinda ja tube ühe elaniku kohta on Hiiumaal kõige rohkem, kuid valdavalt on elamud vanad:

mediaanvanus jääb 1940. aastatesse, seega on Hiiumaal koos Võru- ja Põlvamaaga kõige vanemad elamud. Ootuspäraselt jätab neis tehnavarustus soovida: veevärk ja WC on vaid keskmiselt neljas eluruumis viiest, keskküte aga vaid ühel kolmest.

Hiiu maakonna elanikkonda iseloomustab eestlaste ja põliselanike väga suur osa, kõrge haridustase, sh eelkõige kutsehariduses, ja hea tervis. Lastega leibkondi aga on vähe, mida näitab ka see, et Hiiu maakonnas on kõige vähem teiste ehk pereliikmete ülalpeetavaid inimesi. Lastega leibkondade vähesus on seotud Hiiu maakonna naiste nooremate põlvkondade alaneva sündimisaktiivsuse või sündide edasilükkamisega: vähemalt 50-aastased Hiiu naised olid sündinud laste arvult maakondade seas esirinnas, kuid nooremad põlvkonnad on seda hoiakut muutnud ja jäävad pigem viimaste hulka.

4.3. Ida-Virumaa

Paiknemine. Ida-Viru maakond on iidse Virumaa idapoolne osa, mis paikneb Kirde-Eestis Soome lahe kaldal. Maakonda piirab põhjast meri, idast Venemaa (piiriks on Narva jõgi ja Peipsi järv), lõunast Jõgeva maakond ja läänest Lääne-Viru maakond. Ida-Virumaa pindala on 2972 ruutkilomeetrit ehk 6,9% Eesti pindalast, seega on Ida-Virumaa maakondadest pindala poolest kuues. Asustustihedus on 44,7 inimest ruutkilomeetri kohta, selle poolest on Ida-Virumaa kolmas Harju- ja Tartumaa järel. Statistiliste piirkondade NUTS-3 arvestuses kuulub Ida-Virumaa Kirde-Eestisse ja moodustab selle piirkonna ainsa maakonnana.

Kujunemine ja ajalugu. Ida-Virumaal (Narva jõe kaldailt) on leitud 8000 aasta vanuseid asustuse märke, maaviljelus algas siin hindamisi 3000 aasta eest. Esimesel aastatuhandel hakati linnuseid rajama. Esimesed teadaolevad kirjalikud mälestused pärinevad muistse vabadusvõitluse ajast, kui 1219. aastal taanlased siinseid elanikke ristisid, ehitasid 1256. aastal Narva jõe kallastele kindlustusi ja kuulutasid endid selle piirkonna valitsejaks. Seda ala vallutasid ja valitsesid järjest Saksa ordu, Rootsi kuningriik (Narva oli Ingerimaa kubermangu keskus) ja Vene tsaaririik. Vabadussõja tulemusena arvati Tartu rahulepinguga Narva ja jõe idakallas koos Ivangorodi linnaga Eesti Vabariigi koosseisu, kuid 1945.

aastal anastas Venemaa selle piirkonna. Praegu kulgeb Eesti Vabariigi ja Vene Föderatsiooni piir piki Narva jõge.

Ajaloolise Virumaa tükeldas Nõukogude võim 1949. aastal. Pärast mitmesuguseid ümberkorraldusi moodustati Virumaa idapoolsest osast 1990. aastal Ida-Viru maakond.

Haldusjaotus. Ida-Viru maakonnas on kaheksa omavalitsusüksust: neli linna ja neli valda (tabel 1), lisaks veel kolm vallasisest linna (tabel 2).

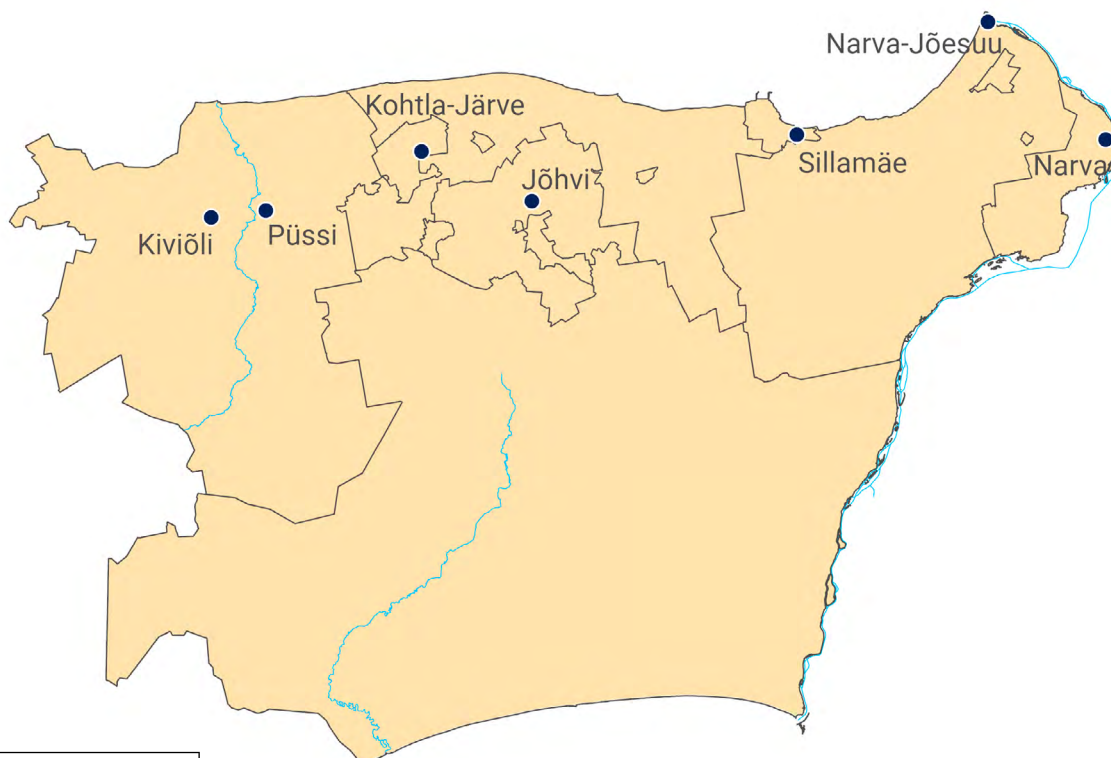
Kohtla-Järve linn koosneb viiest eraldi linnaosast: Ahtme (15 602 elanikku), Järve (15 656 elanikku), Kukruse (467 elanikku), Oru (996 elanikku) ja Sompa (754 elanikku). Mõnes lahtis võib arv ka puududa, nt kui maakonnas pole ühtegi 1000 elanikuga küla või pole ühtegi alevit ega alevikku.

Ida-Virumaa ainus alev on Kohtla-Nõmme, alevikud on Erra, Iisaku, Lüganuse, Mäetaguse, Olgina, Sinimäe, Sonda, Tammiku, Toila, Tudulinna ja Voka. Külased on Ida-Virumaal 175.

Ida-Virumaa elanikud

Noored ja vanad, mehed ja naised. Elanike arv on Ida-Virumaal 132 741, neist 61 058 on mehed ja 71 683 naised, seega saja mehe kohta on 117 naist. Elanike arvu poolest on Ida-Virumaa Harju- ja Tartumaa järel kolmandal kohal.

Elanike soo ja vanuse jaotust kujutab joonis 1. Ida-Virumaal elab 10% Eesti elanikest ja rahva arvu poolest on see maakond kolmas Harju- ning Tartumaa järel.

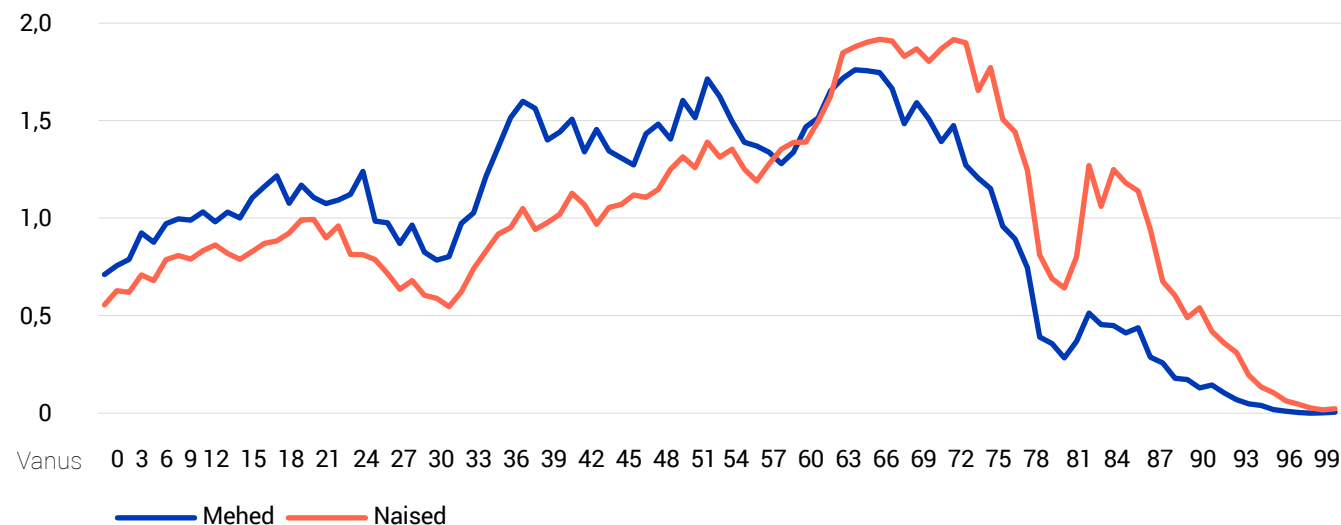
Tabel 1. Ida-Virumaa linnad, 2021

Linn	Staatus	Rahvaarv	Koht	Esmamainimine	Alevi- või linnaõigus
Kohtla-Järve	Omavalitsus	33 499	5.	Järve küla, 1241	Linn 1946
Narva	Omavalitsus	53 955	3.	Novgorodi kroonika, 1172	Linn 1302 (Lübeck)
Narva-Jõesuu	Omavalitsus	2 536	33.	Vesiravila, 1876	Alev 1890, linn 2017
Sillamäe	Omavalitsus	12 439	10.	Brugge kõrts, 1502	Linn 1957
Jõhvi	Maakonna keskus, vallasisene	10 482	14.	Jõhvi küla, 1241	Alev 1917, linn 1938
Kiviõli	Vallasisene, Lüganuse	4 854	24.	Rajatud 1922	Linn 1946
Püssi	Vallasisene, Lüganuse	868	45.	1472	Linn 1993

Tabel 2. Ida-Virumaa vallad, 2021

Vald	Elanike arv	Keskm. elanike arv külas	Suurim alevik/alev ja elanike arv	Suurim küla ja elanike arv	Vähemalt 1000 elanikuga asulaid	Elanike arvu muutus 2000–2011; %	Elanike arvu muutus 2011–2021; %
Alutaguse	4 167	39	Iisaku, 707	Kuremäe, 248	–	–19,0	–3,0
Jõhvi	11 948	105	Tammiku, 314	Jõhvi, 376	Jõhvi linn	–8,2	–6,2
Lüganuse	8 223	33	Lüganuse, 406	Purtse, 231	Kiviõli linn	–23,5	–14,0
Toila	4 335	73	Kohtla-Nõmme alev, 886	Järve, 523	–	–8,3	–5,9

Maakonna elanikest; %

Joonis 1. Ida-Virumaa elanikud soo ja vanuse järgi, 2021.

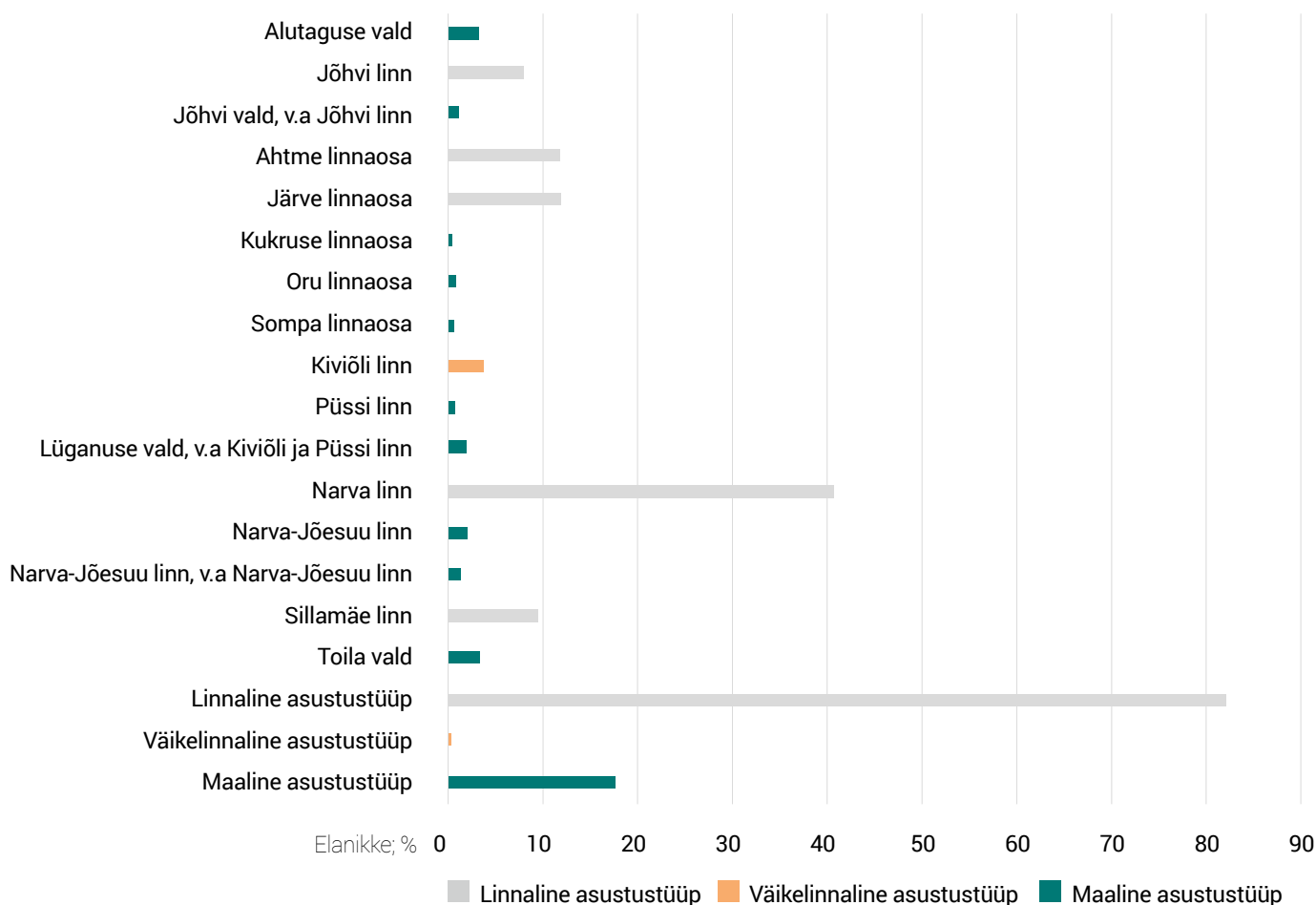
Mehi sünnib rohkem, seetõttu on meeste põlvkonnad valdavalt kuni 50. eluaastani naistest arvukamad. Kui aga vaadata kõiki Ida-Virumaa inimesi, kes on kuni 68-aastased, siis on meeste ja naiste arv võrdne, vanemate seas aga on naised ülekaalus. Meeste mediaanvanus on 44, naistel aga 54 aastat. Ida-Virumaa kõige arvukamad vanuserühmad on 61-aastased mehed ja 63-aastased naised.

Asustustüübid. Ida-Virumaa elanikest üle nelja viiendiku (82%) elab linnalises asustustüübis, need on Narva, Sillamäe, Jõhvi linna ning Kohtla-Järve Ahtme ja Järve linnaosade elanikud. Maalises asustustüübis elavad Alutaguse, Toila ja Lüganuse valla ning Narva-Jõesuu linna elanikud, samuti Jõhvi valla elanikud, kes ei ela Jõhvi linnas (joonis 2). Väikelinnalise asustustüübi elanikke on Ida-Virumaal vähe, vaid 0,2% rahvastikust.

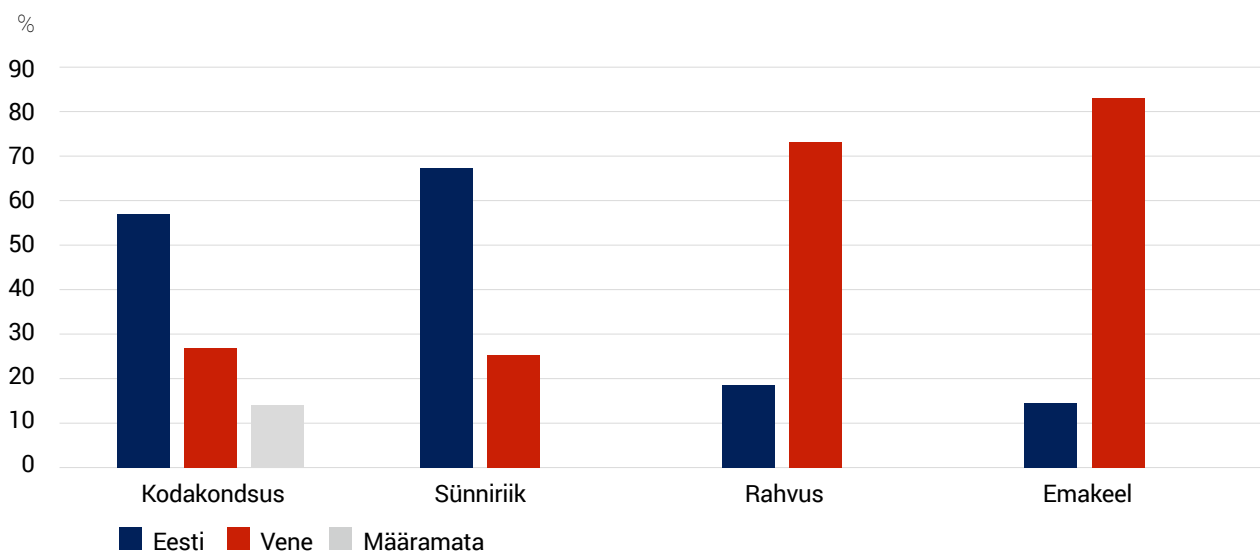
Ida-Virumaa elanike identiteeditunnused

Ida-Virumaa on elanike identiteeditunnuste poolest Eestis väga omanäoline (joonis 3).

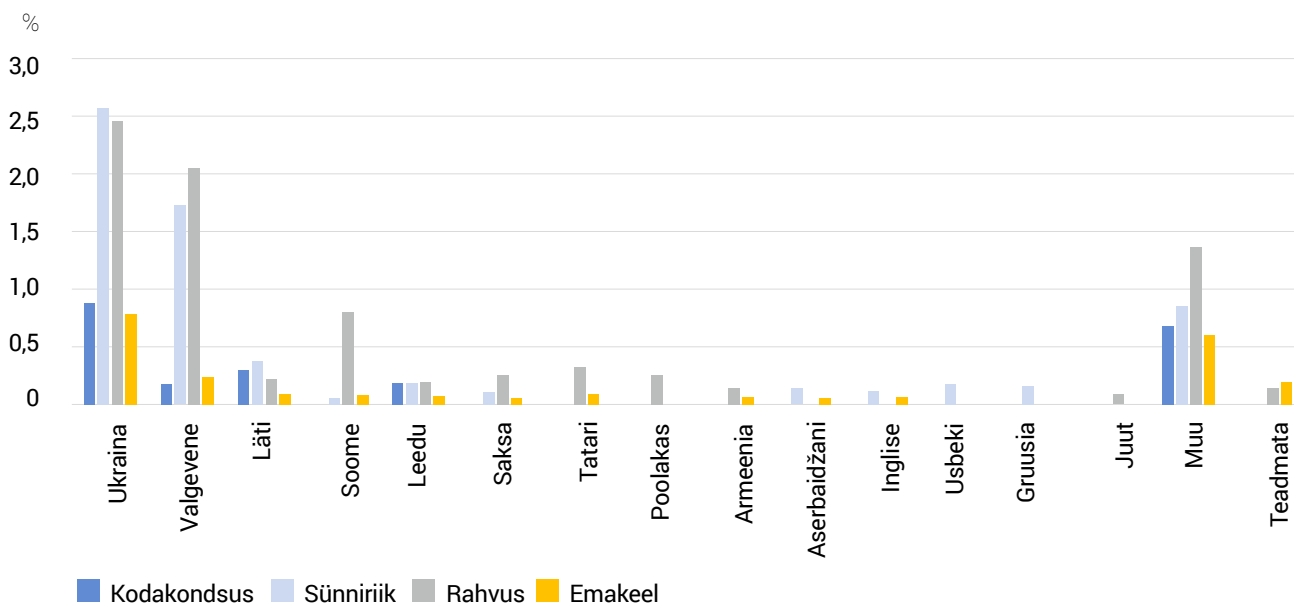
Rahvus, emakeel, sünniriik, kodakondsus. Kuigi üle kahe kolmandiku (67,4%) Ida-Virumaa elanikest on Eestis sündinud ja üle poole (56,9%) on Eesti kodanikud, on siinsetest elanikest siiski peaaegu kolmveerand (73,2%) venelased ja vene keelt peab oma emakeeleks koguni 83,1% elanikest (joonis 3). Ida-Virumaa elanikest on 14% määramata kodakondsusega. Etniliste eestlaste osa on vaid 18,4% ja eesti keelt peab oma emakeeleks 14,5%. Sellel eripäral on ajaloost tulenev põhjus. Pärast teist maailmasõda osutusid Virumaa põues paiknev põlevkivi ja veel enam uraan Nõukogude võimu jaoks nii olulisteks, et nende kaevandamiseks ja töötlemiseks toodi siia kohalike inimeste asemele usaldusväärsemaid vene töötajaid. Mitmesse varem eestlastega asustatud asulasse –

Joonis 2. Ida-Virumaa elanikud haldusüksuse ja asustustüübi järgi, 2021.

Joonis 3. Ida-Virumaa elanikud identiteeditunnuse järgi arvukaimates, eestlaste ja venelaste rahvusrühmades, 2021.

Joonis 4. Ida-Virumaa vähemusrahvused identiteeditunnuste järgi, 2021.

piirilinna Narva ja endisesse kalurikülla Sillamäele – kohalikke, ka endisi elanikke, elama ei lubatudki.

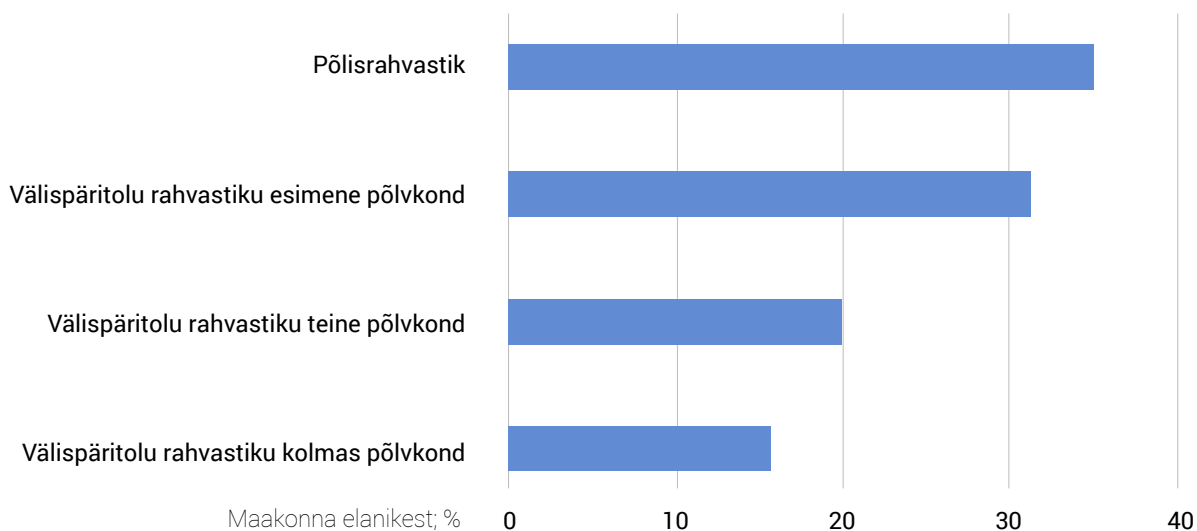
Eesti keel. Võõrkeelena oskab eesti keelt vaid 27,1% Ida-Virumaa elanikest, seega üle poole (58,4%) selle maakonna elanikest ei oska eesti keelt.

Põlisus. Ida-Virumaa elanikest peaaegu kaks kolmandikku (65,5%) kuuluvad välispäritolu rahvastiku hulka: vähemalt 30% esimesse põlvkonda, ligi 20% teise põlvkonda ja vähemalt 15% kolmandasse põlvkonda (joonis 5). Kuid

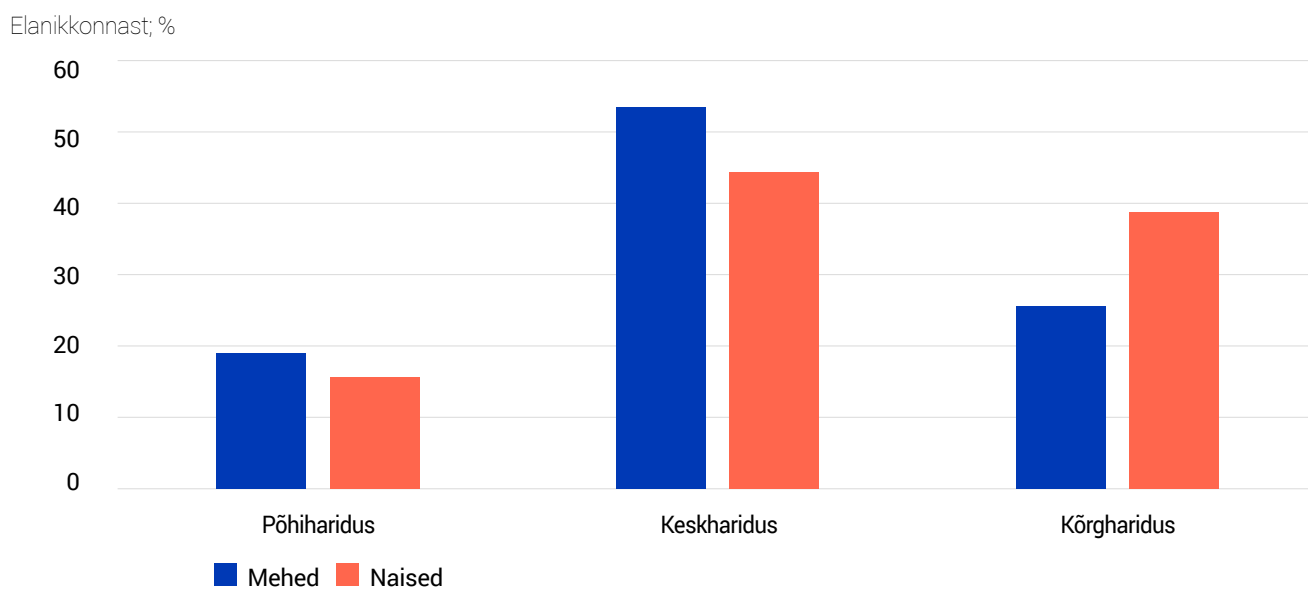
ka kõik põlisrahvastikku kuuluvad Ida-Virumaa elanikud ei samasta end Eestiga identiteeditunnuste alusel, nagu on näha joonistelt 3 ja 4.

Ida-Virumaa elanike haridus ja keeleoskus

Haridus. Võõrkeelte ja murdekeelte oskus. Ida-Viru elanike keskmine haridustase on üks Eesti kõrgemaid (Harju- ja Tartumaa järel), vt joonist 6, ligi kolmandik Ida-Viru elanikest on kõrgharidusega ja neid, kelle haridustase üle põhihariduse

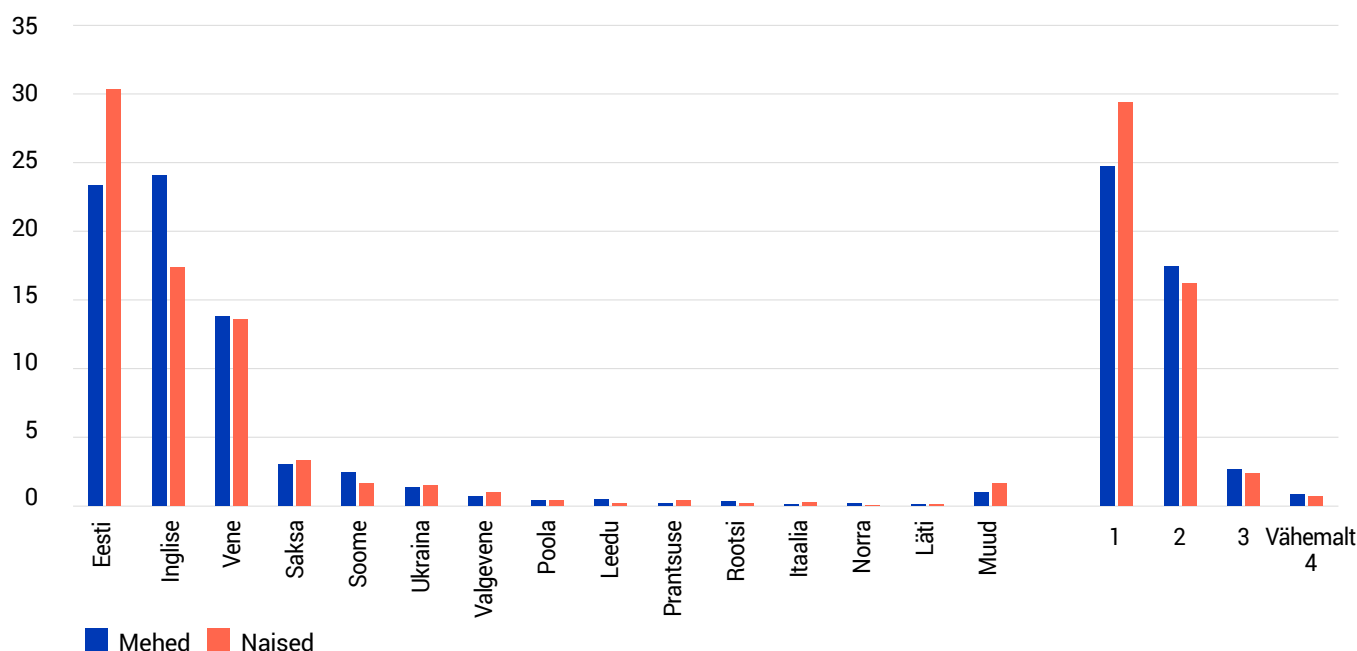

Joonis 5. Ida-Virumaa elanikud põlisuse järgi, 2021.

Joonis 6. Ida-Virumaa elanike haridustase, 2021.

Elanikkonnast, %

Joonis 7. Ida-Virumaa elanike võõrkeeleskus, 2021.

ei ulatu, on vaid kuuendik. Nende näitajate poolest on Ida-Virumaa Eesti tipus, jagades Harju- ja Tartumaaga esimest kuni kolmandat kohta. Kutsehariduse (33,5%) ja doktorikraadide poolest (2,2 kraadi tuhande elaniku kohta) on maakond keskmiste seas.

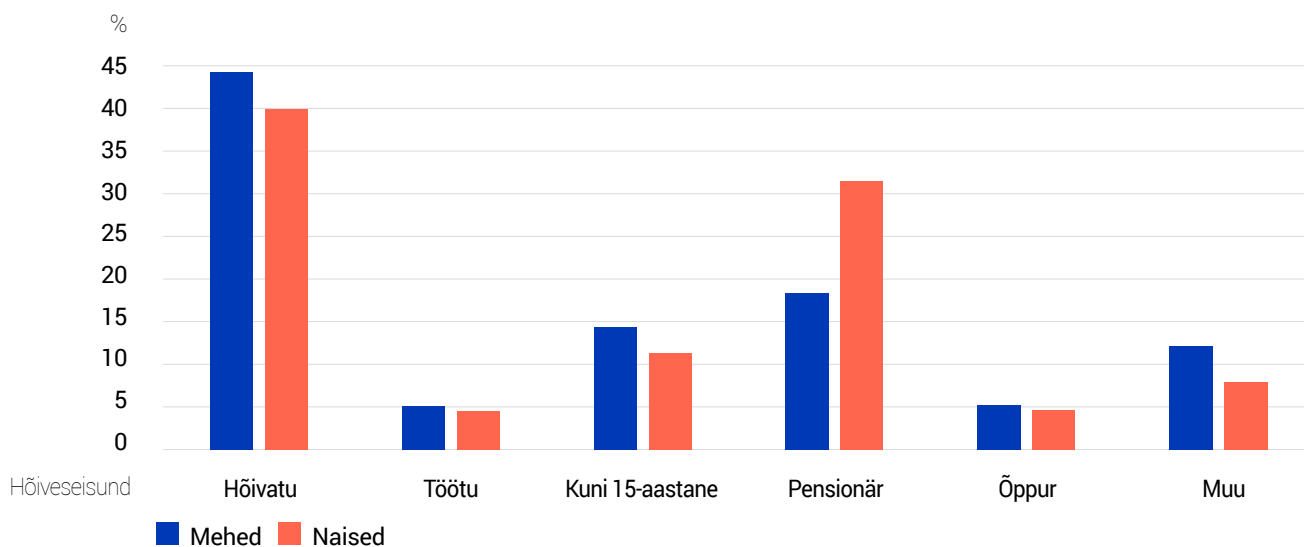
Võõrkeelte oskus on Ida-Virumaal teiste maakondadega võrreldes kõige madalam, vähemalt üht võõrkeelt (sh eesti keelt) oskab Ida-Virumaal alla poole elanikkonnast: 45,7% meestest ja 48,6% naistest. Kõige levinum võõrkeel, mida osatakse, on eesti keel, kuid sedagi oskab vähem kui veerand meestest ja vähem kui kolmandik naistest (joonis 7). Seega on Ida-Viru elanike võimalused välismaailmaga suhelda üldiselt piiratud.

Murdekeeli oskab Ida-Virumaa eesti keelt kõnelevast rahvastikust vaid 5,4%. Levinuim murre on kohalik rannikumurre, mida kõneleb 1,7% idavirulastest, järgneb Võru murre (1,5%), teiste murrete oskajaid on vähem kui üks protsent.

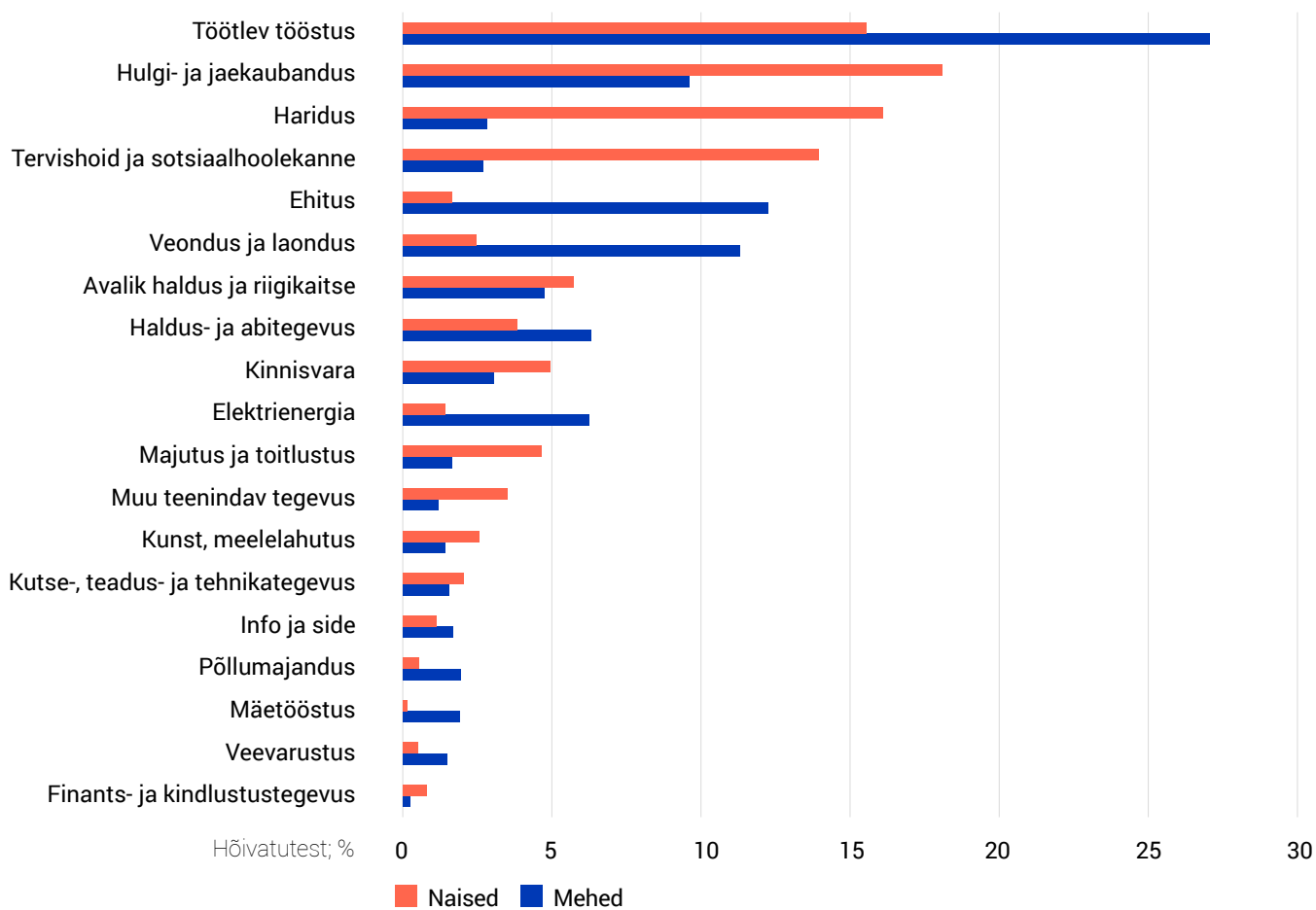
Ida-Virumaa elanike tervis ja usk

Tervis. Ida-Viru laste ja noorte tervis on väga hea, kuni 15. eluaastani tuntakse tervisest põhjustatud piiranguid vähem kui teistes maakondades, järgmistes vanuserühmades on tervisest tulenevaid piiranguid keskmisel tasemel, vähemalt 65-aastastest on piiranguid veerandil. Võrreldes subjektiivseid hinnanguid oodatava eluea ehk elada jäänud aastate hinnanguga, selgub, et oodatav eluiga on idavirulastel teiste maakondade elanikega võrreldes üks lühemaid, kuid vanuserühmadele pakutav hinnanguline veel elada jäänud aastate arv on lähedane maakondade keskmisele.

Usk. Ida-Virumaa elanikkond on Eesti kõige usklikum: siin tunnistab mõnd usku üle poole (51,9%) vähemalt 15-aastastest elanikest, edestades suurelt järgmisele kohale jäävat Harjumaad, kus usku tunnistab napilt kolmandik elanikest. Ida-Virumaal ei ole uskude valik nii lai

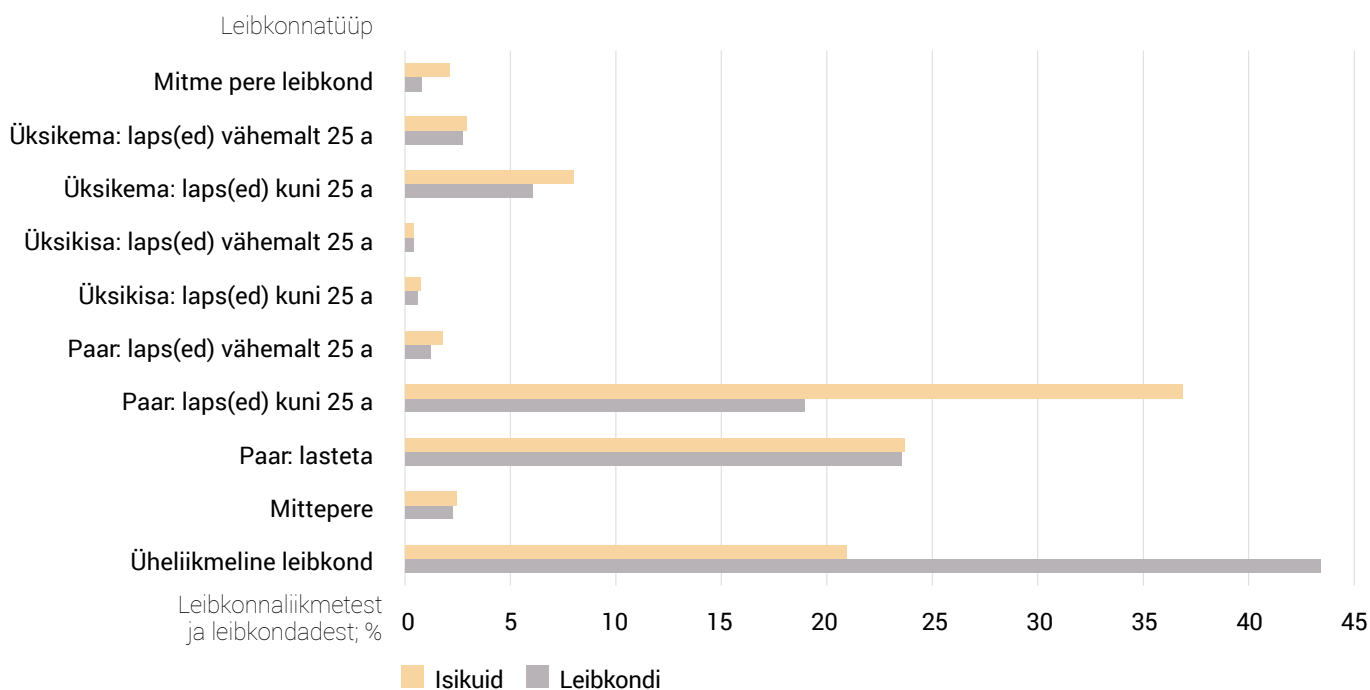

Joonis 8. Ida-Virumaa elanike tööhõive, 2021.

Joonis 9. Ida-Virumaa elanike tegevusalad, 2021.

Joonis 10. Ida-Virumaa elanikud leibkonnatüübi järgi, 2021.

nagu Harjumaal: 46% Ida-Viru elanikest on õigeusklikud, katoliiklasi on 1%, muid kristlikke kogudusi on 1,6% ja moslemeid 0,6%. Ligi 13% (rohkem kui enamikus teistes maakondades) oli neid, kes religiooni kohta vastata ei soovinud.

Ida-Virumaa elanike tööelu

Majanduslik aktiivsus ja ettevõtlikkus. Ida-Virumaal on majanduslikult aktiivne veidi vähem kui pool elanikest: 49,5% meestest ja 44,5% naistest (joonis 8). Töötute osa on Ida-Virumaal suhteliselt suur: 5,3% meestest ja 4,5% naistest on tööta, seega kokkuvõttes on hõivatute osatähtsus elanikest (41,9%) maakondadest väikseim. Hõivatud mehed ja naised on valdavalt palgatöötajad: 96,6% mõlemal juhul, palgatöölisest ettevõtjaid on nii meestest kui ka naistest 1,5% ja üksikettevõtjaid ligi 2%.

Tegevusvaldkonnad. Ida-Viru töötajate jaotust tegevusvaldkondade järgi illustreerib joonis 9. Üle veerandi Ida-Viru meestest ehk 27,1% töötab töötlevas tööstuses. Populaarselt järgmistes valdkondades – ehituses ja veonduses – töötab vastavalt 12,3% ja 11,3% meestest. Järgneb kau-

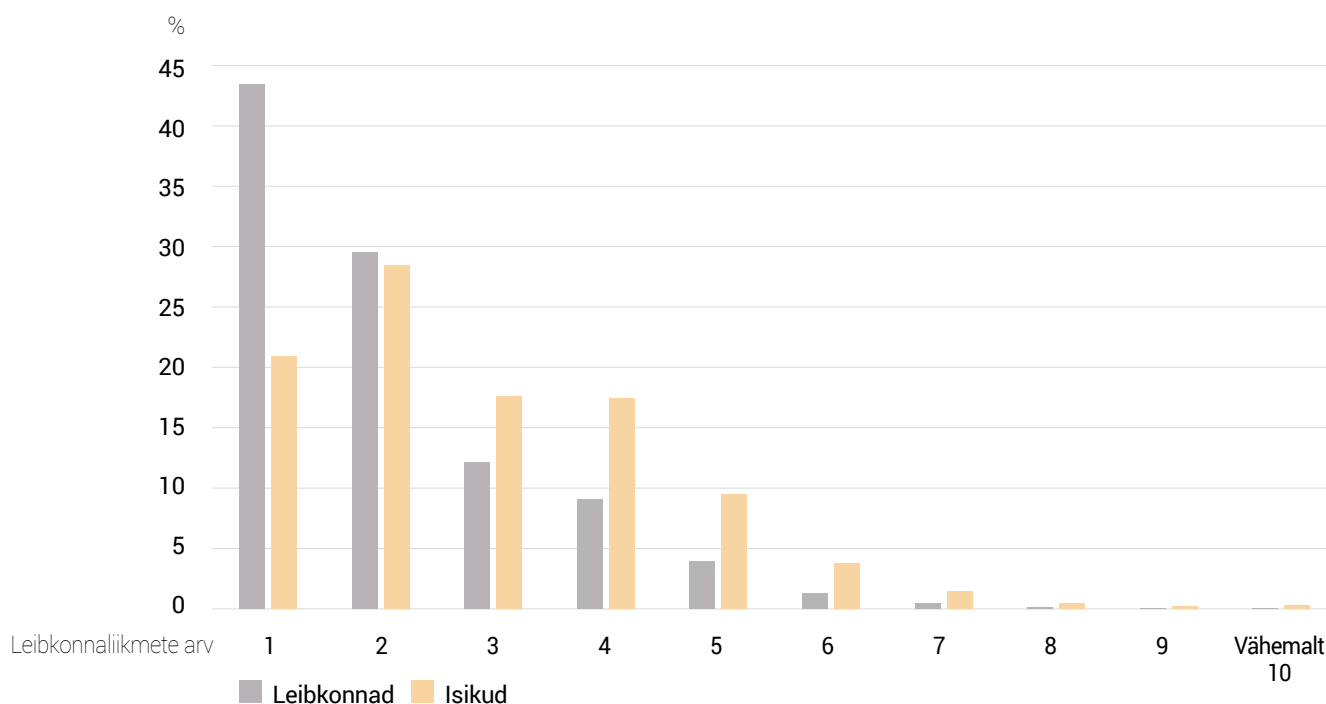
bandus 9,6%-ga. Elektrienergia alal töötab 6,2% meestest, mäetööstuses 1,9%.

Kõige enam naised töötavad kaubanduses (18,1%), järgnevad haridus (16,1%), töötlev tööstus (15,6%) ja tervishoid koos sotsiaalhoolekandega (13,9%).

Maakondade võrdluses on Ida-Virumaa ootuspäraselt esikohal mäetööstuses, samuti on siin kõige enam elektrienergia tootmises rakendatud inimesi. Esikohal on Ida-Virumaa ka vee ja kanalisatsiooni alal ning jäätme- ja kaitluses tegutsevate inimeste ja mõneti üllatavalt ka kinnisvaraga tegelevate osatähtsuse poolest. Viimasele kohale jääb Ida-Viru aga kutse- teadus- ja tehnoloogia-tegevuse, samuti kunsti ja meelelahutuse alal töötajate osatähtsuse poolest.

Ida-Viru elanike leibkonnad ja perekonnad

Tavaleibkonnad ja asutusleibkonnad. Ida-Viru maakonnas on 62 943 tavaleibkonda ja neis on kokku 130 584 liiget. Seega on 98,2% maakonna elanikest tavaleibkondade liikmed, ülejäänud 2157 inimest elavad asutusleibkondades. Ida-Virumaal on suhteliselt kõige rohkem asutushooldusel viibijaid.

Joonis 11. Ida-Virumaa leibkondade suurus, 2021.

Leibkonna suurus ja tüübid. Leibkonnatüüpide jaotust kujutab joonis 10 ja suuruse jaotust (niihästi leibkondade kui ka isikute vaates) joonis 11.

Leibkonna keskmine suurus on Ida-Virumaal 2,07 inimest (väikseim maakondade seas) ja alaealiste lastega leibkondi on 20,9% kõigist leibkondadest (lastega perede arvukuse reas eelviimane Hiiumaa ees). Pole ka imestada: Ida-Virumaa naised on kõigis vanustes ka sündinud laste poolest maakondade seas viimaste hulgas, enamasti kõrvuti Harjumaaga.

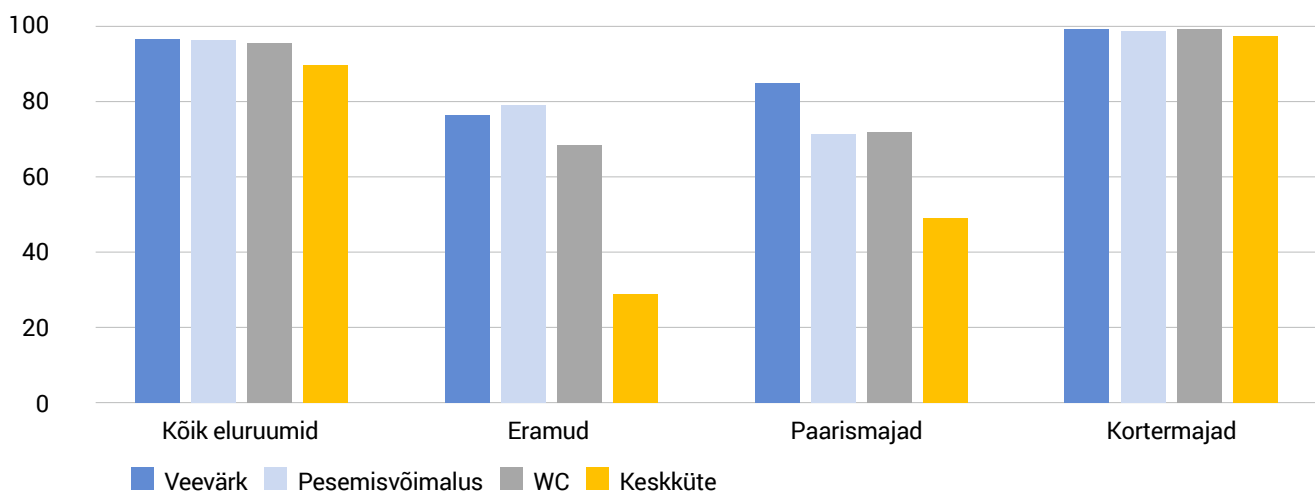
Idavirulaste elutingimused

Elamud ja eluruumid. Ida-Virumaal on 12 429 elamut ja neis on 80 901 tavaeluruumi. Elamutest on 9915 eramut (79,8%), 176 kahekorterilist elamut (1,4% elamutest) ja 2187 suuremat korterelamut (17,6% elamutest). Suurtes korterelamutes paikneb 86,9% kõigist Ida-Virumaa eluruumidest.

Eluruumide ehitamise aeg ja ruumikus. Ida-Virumaa elamud on võrdlemisi vanad, enamasti ehitatud 1960. aastatel, sealjuures eramute ehitusaja mediaan on aastal 1961, paariselamutel aastal 1961 ja kortermajadel aastal 1963. Kortermajadest on uuemad suuremad ja rohkemate korteritega, sestap on korterite mediaanvanus 1974. Eluruumide keskmine pindala on 55,9 ruutmeetrit ja keskmine tubade arv 2,4. Ühe elaniku kohta on Ida-Virumaal elamispinda 26,9 ruutmeetrit ja 1,19 tuba. Ida-Virumaa eluruumide seas on eramute osa väikseim Eestis.

Tehnovarustus. Ida-Viru eluruumidest on kogu aasta asustatud 76,6%. Ida-Viru eluruumide tehnovarustust kujutab joonis 12, selgub, et see on väga heal tasemel, eespool kõigist teistest maakondadest. Selle põhjus on tõsiasi, et valdavalt on Ida-Viru eluruumid linnades pärast sõda ehitatud kortermajades, mis tehnosüsteemidega ühendati.

Vastavat tüüpi
eluruumidest, %

Joonis 12. Ida-Virumaa eluruumide tehnavarustus, 2021.

Kokkuvõte

Ida-Virumaa on Eesti maakondade seas rahvastiku poolest kõige erilisem: kõik Eesti identiteeti kinnitavad näitajad – rahvus, emakeel ja eesti keele oskus ning põlisus – on siin Eesti maakondadest madalaimal tasemel, ka Eesti kodakondsusega inimesi on siin kõigi teiste maakondadega võrreldes suhtarvuna palju vähem. Elanike soo ja vanuse koosseis jätab soovida: eakate osa on rahvastikus suur (pensionäride poolest maakondadest esikohal), naisi kuuendiku võrra rohkem kui mehi, lastega peresid on suhteliselt vähe. Seevastu hariduse näitajate poolest on Ida-Viru rahvastik riigi edukaimate seas: niihästi kõrgharitud arvuks kui ka suhteliselt madala haridustasemega inimeste vähesuse poolest on Ida-Viru maakond Eesti kolme parima

hulgas. Aga keeleoskus (peale vene keele) on märksa kehvem kõigist teistest maakondadest.

Ida-Virumaa elanike tegevusvaldkondade hulgas on sellele maakonnale ainuomaseid: mäetööstus, elektrienergia tootmine, keemiatööstus jm – see on kõige tööstuslikuma profiiliga maakond Eestis. Siiski on siin töötust rohkem kui mujal Eestis. Elamistingimused on Ida-Virumaal head, kuigi eluruumid on keskmiselt poole sajandi eest ehitatud, on need üsna avarad ja hea tehnavarustusega – selle poolest (eriti keskküttega varustus) on siin olukord maakondadest parim. Peaaegu veerand eluruumidest (24,5%) on asustamata, kuid see näitaja pole suurem kui muudes maakondades.

4.4. Jõgevamaa

Paiknemine. Jõgeva maakond asub Eesti idaosas, sel puudub merepiir, kuid idapiiriks on Peipsi järv, mis on ühtlasi Eesti riigipiir Venemaal. Jõgevamaa piirneb Ida-Viru, Lääne-Viru, Järva, Viljandi ja Tartu maakonnaga ning kuulub koos Tartu, Põlva, Viljandi, Valga ja Võru maakonnaga Lõuna-Eesti piirkonda NUTS-3.

Kujunemine ja ajalugu. Jõgeva maakond ei kuulu Eesti iidsete maakondade hulka, vaid see moodustati Jõgeva rajoonina Nõukogude võimu ajal põhiliselt Tartumaa põhjapoolsest osast, millega liideti Viljandimaa idaosa. Enam-vähem praegusel kujul moodustati Jõgeva maakond (toona Jõgeva rajoon) 1965. aastal.

Ka Jõgeva maakonna keskus Jõgeva linn ei kuulu Eesti ajalooliste keskuste hulka, vaid kujunes pärast Tallinna–Tartu raudtee ehitamist Jõgeva raudteejaama ümbrusesse. Raudteejaama ja linna nimi pärineb Jõgeva mõisa nimest, selle algallikas võib olla Pedja jõgi. Jõgeva mõisa rajati vabadussõja järel sordiaretusjaam, millel oli riigi põllumajanduse arengule suur tähtsus. Praegu on selles kohas Jõgeva alevik. Laiuse voorel paiknevat 14. sajandi alguses rajatud linnust mainitakse 1423. aastal.

Haldusjaotus

Üldandmed, asustus. Jõgeva maakonna pindala on 2545 ruutkilomeetrit, see on 5,9% Eesti riigi pindalast. Jõgevamaa on maakondade järjestuses pindala poolest 10. kohal. Asustustihedus on 10,9 inimest ruutkilomeet-

Tabel 1. Jõgevamaa vallad, 2021

Vald	Elanike arv	Keskm. elanike arv külas	Suurim alevik/alev ja elanike arv	Suurim küla ja elanike arv	Vähemalt 1000 elanikuga asulaid	Elanike arvu muutus 2000–2011; %	Elanike arvu muutus 2011–2021; %
Jõgeva	13 186	57	Siimusti, 652	Luuu, 280	Jõgeva linn	–4	–5
Mustvee	4 982	37	Avinurme, 623	Raja, 315	Mustvee linn	–19,8	–14
Põltsamaa	9 690	75	Puurmani, 503	Lustivere, 420	Põltsamaa linn	–17,6	–5,5

Tabel 2. Jõgevamaa linnad, 2021

Linn	Staatus	Rahvaarv	Koht	Esmamainimine	Alevi- või linnaõigus
Jõgeva	Maakonna keskus	5 222	22.	1601	Alev 1919, linn 1938
Mustvee	Vallasisene	1 159	43.	1493	1938
Põltsamaa	Vallasisene	4 150	26.	1234	1926

ril, see on riigi keskmisest väiksem, 13. kohal. Linnalisi asustustüüpe Jõgevamaal ei ole, kuid 20,5% selle maakonna elanikest elab väikelinnalises ja 79,5% maalises asustustüübis.

Vallad. Jõgeva maakonnas on pärast 2017. aasta haldusreformi kolm valda: Jõgeva vald (13 186 elanikku), mille koosseisus on alates 2017. aastast ka endised Palamuse ja Torma vallad, Mustvee vald (4982 elanikku), mille koosseisu kuuluvad alates 2017. aastast endised Kasepää, Lohusuu ja Saare vallad ning Põltsamaa vald (9690 elanikku). Alates 2017. aastast kuuluvad Põltsamaa valda ka endine Pajusi ja Puurmani vald (tabel 1).

Linnad. Jõgevamaal on asustusüksusena kolm linna (tabel 2). Väikelinnalisse asustustüüpi kuulub maakonnakeskus Jõgeva (5222), mida on varem saksapäraselt Laisholmiks nimetatud. See nimi seostub naabruses paikneva Laiuse linnusega. Kuigi tõenäoliselt on sinne asustus palju vanem, on Jõgevat esimest korda kirjasõnas mainitud aastal 1601. Jõgeva areng hoogustus tänu Tallinna–Tartu raudteele.

Teine suurem linn Jõgevamaal on ajalooline Põltsamaa, mille kohta on kirjalikke ülestähendusi juba 1234. aastast ja mis oli aastail 1570–1578 Liivimaa kuningriigi pealinn, kus resideerus hertsog Magnus.

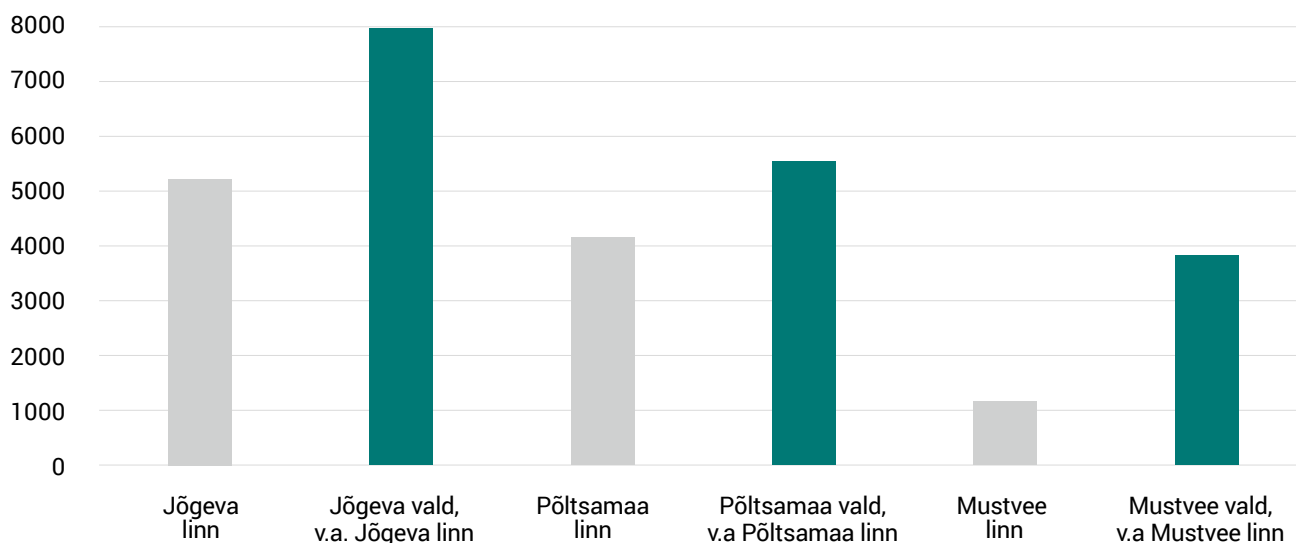
Jõgevamaa kolmas linn on Peipsi kaldal asuv Mustvee, kus on alates 1730. aastatest vanausuliste venelaste asuala, kes pagesid siia tagakiusamise eest kodumaal. Mustvees asub Peipsi läänekalda suurim sadam ja aastail 1926–1968 ulatus siia ka kitsarööpmeline raudtee peatusse Mustvees. Mustvee eripära on ajalooliselt olnud kirikute rohkus: praegu on Mustvees viis töötavat kirikut, kuid kunagi oli neid koguni rohkem kui 20.

Alevikud ja külad. Jõgevamaal on 12 alevikku – Adavere, Avinurme, Jõgeva, Kamari, Kuremaa, Laiuse, Lohusuu, Palamuse, Puurmani, Sadala, Siimusti ja Torma – ning 225 küla.

Elanikkond

Meeste ja naiste vanusejaotus. Jõgeva maakonnas elas 31. detsembril 2021 ehk loendushetkel 27 858 inimest, mis oli 2,09% Eesti rahvastikust. Elanikest olid 48% (13 371)

Elanikke

Joonis 1. Jõgevamaa elanike arv haldus- ja asustusüksuste järgi, 2021.

mehed ja 52% (14 487) naised. Maakonna elanikest on 17% kuni 18-aastased lapsed ja noored, 57,4% on 18–64-aastased tööealised mehed ja naised ning 25,6% vähemalt 65-aastased eakad. Meeste ja naiste vanusejaotus erineb oluliselt (joonis 2). Meeste seas on noorte, tööealiste ja eakate suhtarvud 18,1% ja 62,5% ning 19,5%, naiste seas aga 16% ja 52,7% ning 31,3%. Elanike arvu poolest on Jõgeva maakond Eestis üheteistkümnend.

Poisse sünnib tüdrukutest veidi rohkem ja seetõttu on poisse ning noormehi sama vanadest tütarlastest ja neidudest rohkem. Meeste ja naiste arvud jõuavad Jõgevamaal tasakaalu 47. eluaastaks, aga kokkuvõttes on Jõgevamaal kuni 80-aastaseid mehi sama vanadest naistest rohkem, naiste ülekaal tekib alles vähemalt 80-aastaste arvel. Meeste ülekaal on suurim 29–36-aastaste jõgevamaalaste seas. Jõgeva maakonna rahvastik on vananev (nagu kogu Eestis ja Euroopas), kõige arvukam vanuserühm on 56-aastased, selles vanuses on Jõgeva maakonna elanikke 430.

Nii vanu inimesi on Jõgevamaal peaaegu kaks korda (täpsemalt 1,91 korda) rohkem kui üheaastaseid.

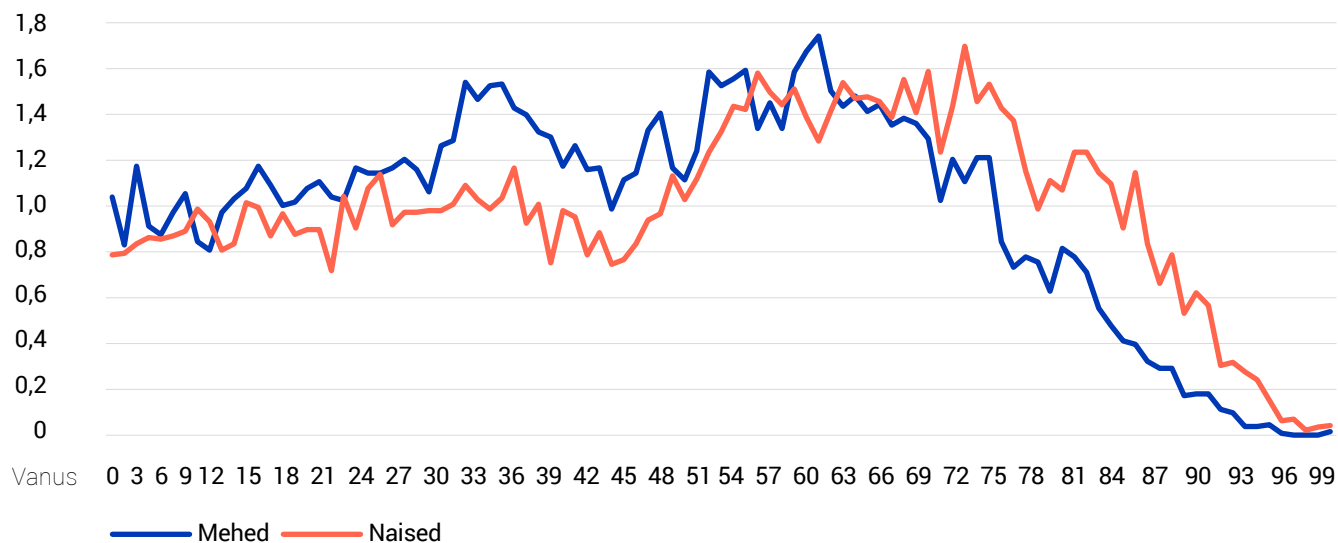
Mediaanvanused. Jõgevamaal on meeste mediaanvanus 43 aastat ja naiste mediaanvanus 51 aastat, need on riigi keskmisest mõne aasta võrra suuremad, seega kuulub Jõgeva pigem vananeva rahvastikuga maakondade hulka.

Ränne. Käesoleva sajandi jooksul on Jõgevamaa kaotanud peaaegu veerandi oma rahvastikust, see kaotus on kõigi maakondade seas suurim. Ajavahemikul 2000–2011 oli Jõgevamaa rahvastikukadu vähemalt 18%, järgmisel perioodil poole väiksem, vaid 7,5%, kuid mõlemal korral oli see maakondade järjestuses tagant teine koht.

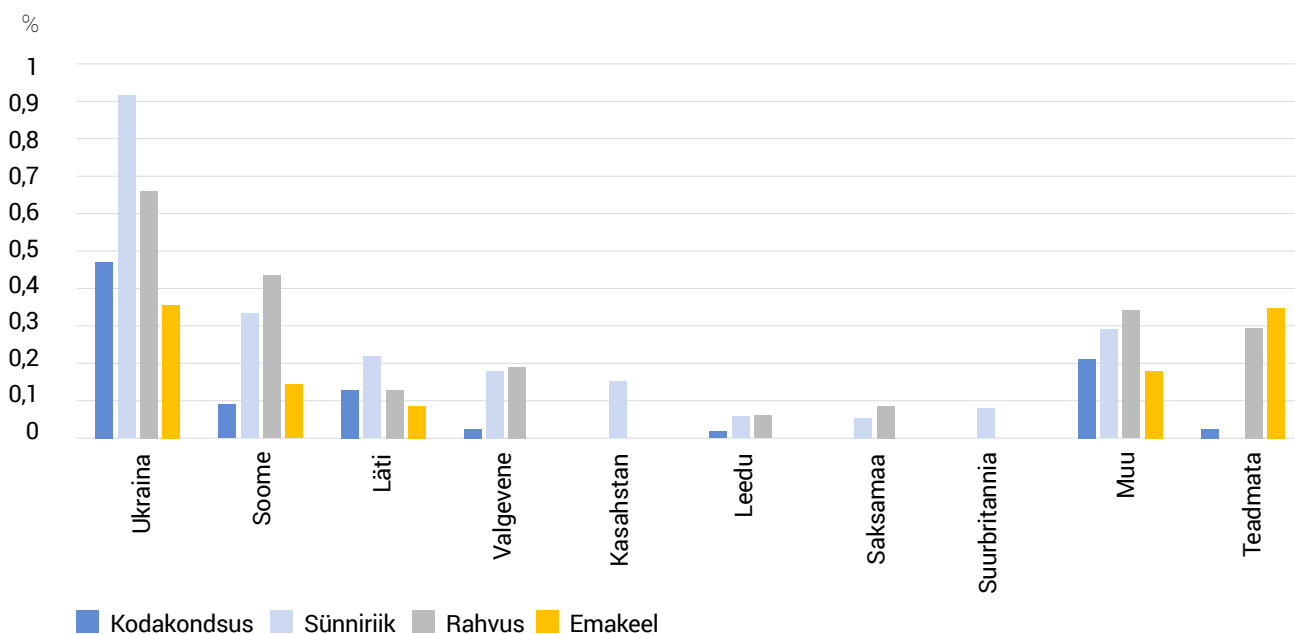
Jõgevamaa elanike identiteeditunnused

Kodakondsus ja sünniriik. Jõgevamaa elanikest on 97,5% Eesti kodanikud, Vene kodanikke on vaid 0,5% ja kodakondsuseta isikuid 1%. Jõgevamaa elanikest on Eestis sündinud 94,5% ja Venemaal 3,1%.

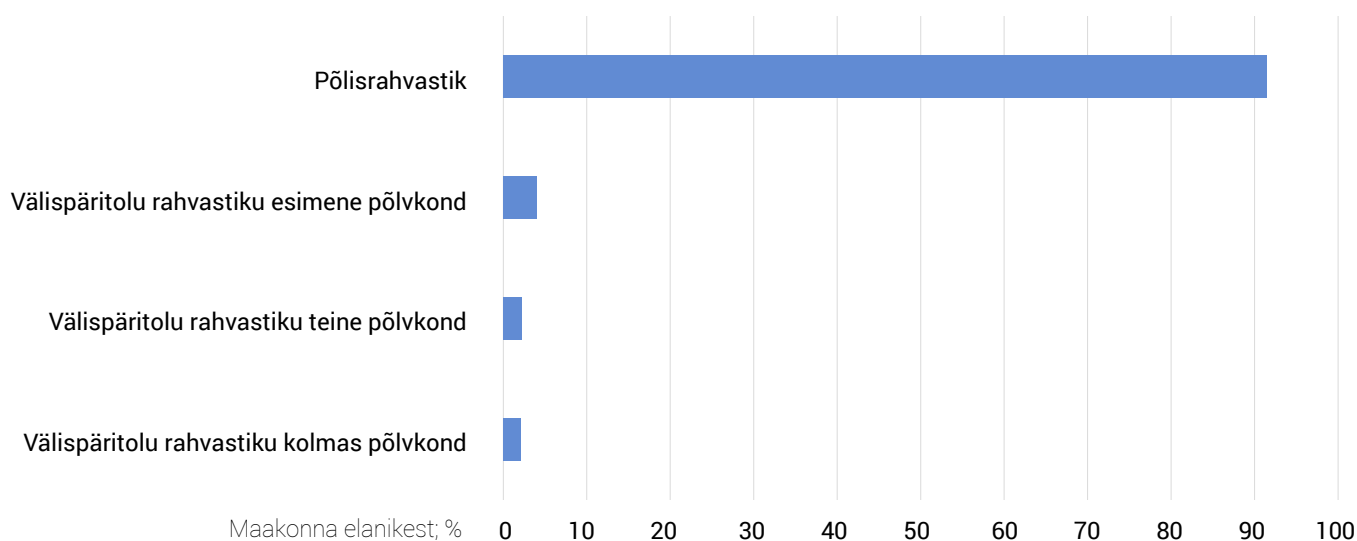
Maakonna
elanikest; %

Joonis 2. Jõgevamaa elanikud soo ja vanuse järgi, 2021.

Joonis 3. Jõgevamaa elanikud riikide (v.a Eesti ja Venemaa) identiteeditunnuste järgi, 2021.

Joonis 4. Jõgevamaa elanikud põlisuse järgi, 2021.

Rahvus ja emakeel. Jõgevamaal on eestlaste osatähtsus rahvastikust 91,1%, seega riigi keskmisest suurem, hoolimata sellest, et Jõgevamaal, Peipsi-äärsetes külates (nt Kükita, Raja, Tiheda) elab põliselt vanausuliste venelaste (vn *staroverõ*) kogukond. Venelaste osatähtsus Jõgeva maakonna rahvastikus on 6,8% ja vene emakeelega inimeste osa 7,8%. Detailsemat pilti Jõgevamaa elanike kodakondsuse, sünniriigi, rahvuse ja emakeele kohta pakub joonis 3.

Jõgevamaa rahvastiku koosseis erineb muust Eestist selle poolest, et siin on maal elavate vanausuliste tõttu erinevalt muust Eestist maalises piirkonnas eestlaste osa väiksem (90,8) kui väikelinnalises piirkonnas (92,5). Siiski on ka Mustvee vallas, kus elab enamik vanausulistest, suurem osa küladest eestikeelse elanikkonnaga, sealhulgas enam kui pooles küladest on elanikest vähemalt 95% eestlased.

Põlisus. Põlisrahvastiku osatähtsus on Jõgeva maakonnas suhteliselt suur, 91,5% (joonis 4). Mõjub ka Jõgevamaa eripära: vanausulised venelased on siin elanud nii kaua, et kuuluvad põlisrahvastiku hulka.

Haridus, keeleoskus, usk ja tervis

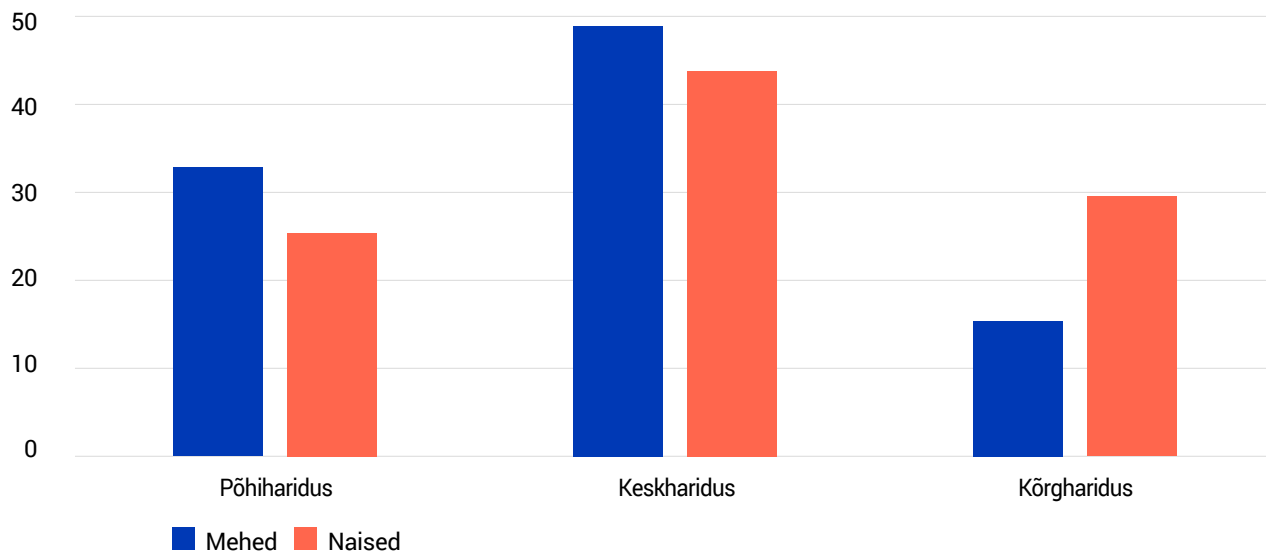
Haridus. Jõgevamaa on maakond, kus pole kõrgkoole, küll aga tegutseb siin Luua metsanduskool. Nii on Jõgeva maakonnas Eesti keskmisest vähem kõrgharidusega inimesi: napilt viiendik (joonis 5). Samuti nagu Järvamaad, iseloomustab ka Jõgevamaad suhteliselt suur hulk (ligi 30%) põhiharidusega elanikke, kuid 34% (6. koht) kutseharidusega inimesi. Doktorikraadiga teadlaste osatähtsuse järgi rahvastikus on Jõgeva maakond pigem edukamate hulgas – ilmselt tänu siin töötavatele põllumajandusteadlastele.

Võõrkeeleoskus. Jõgeva maakonnas oskab võõrkeeli 73,9% meestest ja 66,4% naistest, seega on keelteoskus Jõgevamaal riigi nigelamaid. Esikohal on vene keel, mis napilt edestab inglise keelt. Kõigi teiste võõrkeelte oskajaid on vähem kui 10%, enamasti koguni alla 1% (joonis 6).

Murdekeeled. Murdekeeli oskab jõgevamaalastest 8,7%, selles poolest on edukaim Mustvee vald, kus murdekeele kõnelejaid on vähemalt 10%. Kõige rohkem tuntakse Võru murret (5,6%), sellele järgnevad Tartu murre (1,6%) ja Setu murrak (1,5%), 1% on idamurde tundjaid.

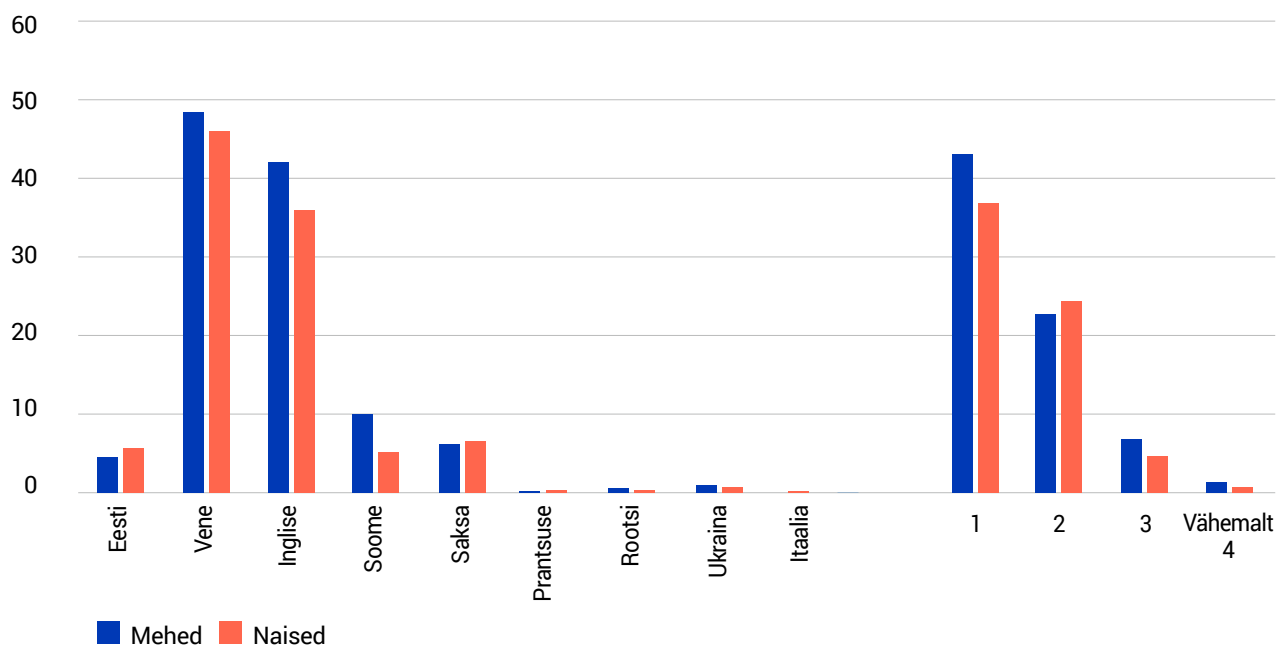

Elanikkonnast; %

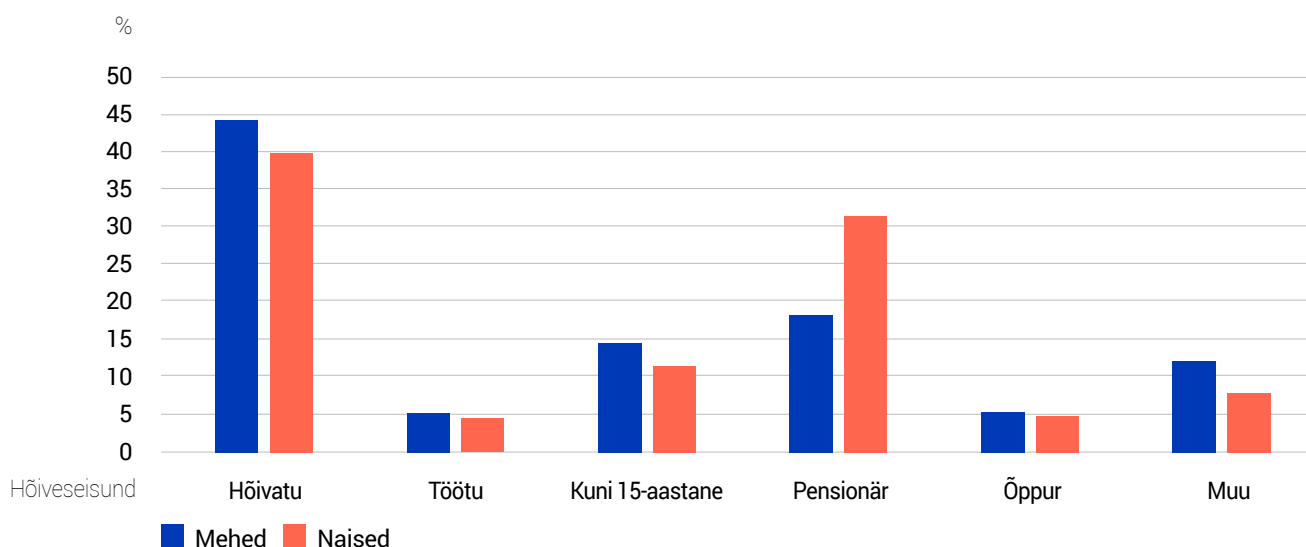

Joonis 5. Jõgevamaa elanike haridustase, 2021.

Elanikkonnast; %

Joonis 6. Jõgevamaa elanike võõrkeeleoskus ja osatavate võõrkeelte arv, 2021.

Joonis 7. Jõgevamaa elanike hõiveseisund, 2021.

Usk. Jõgevamaa elanikest 20,6% tunnistab mõnd usku, sellega on Jõgevamaa enam-vähem keskmike seas. Esikohal on luterlus, mida peab omaks 11,2% Jõgevamaa elanikest. Järgnevad õigeusk (4,8%) ja õigeusu eriharuvanausk (1,5%). Jõgevamaal on ka katoliiklasi (0,6%), maausulisi (0,6%), Jehoova tunnistajaid (0,4%), baptiste (0,3%), taarusulisi (0,3%) ja adventiste (0,2%).

Tervis. Tervise enesehinnangute poolest kuulub Jõgeva maakond, nagu ka teised Lõuna-Eesti maakonnad, Eesti kehvemate hulka (tagant neljas koht). 65-aastastest ja vanematest inimestest kurdab olulisi tervisepiiranguid peaaegu kolmandik (30,6%). Seda ei kinnita küll elada jäänud aastate andmestik, mis näitab nimelt vanemas eas Jõgeva elanike suhteliselt pikka veel elada jäänud aastate arvu.

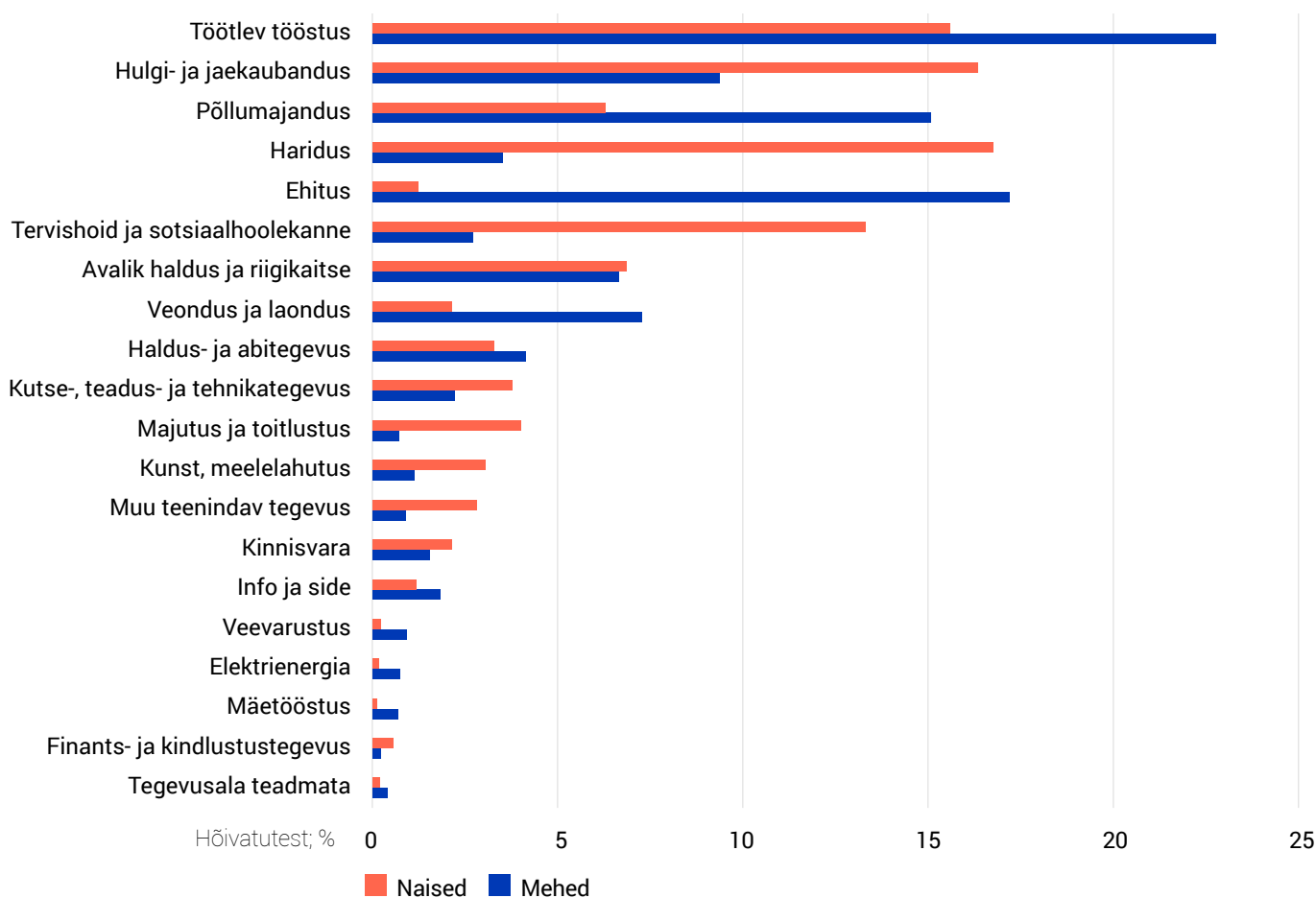
Jõgevamaa elanike tööelu

Hõiveseisund. Pisut alla poole (47,9% meestest ja 45,3% naistest) Jõgevamaa elanikest on majanduslikult aktiivsed, töötuid on nendest vaid 2,5–2,7% (joonis 7).

Ettevõtlus. Hõivatute seas domineerivad palgatöölised. Palgatöötajatega ettevõtjaid on Jõgevamaal vaid 2,1% meestest ja 0,7% naistest. Üksikettevõtjaid – sh väiketalu- nikke – on siiski rohkem: 4% meestest ja 3% naistest.

Tegevusvaldkonnad. Kõige rohkem mehi – 23% hõivatutest – töötab töötlevas tööstuses. Järgmisel kohal meeste seas on ehitus, kus töötab üle 17% Jõgevamaa meestest ja kolmandal kohal on põllumajandus 15%-ga (joonis 8). Tööstus ja ehitus on põhilised meeste tegevusvaldkonnad kõigis maakondades, kuid põllumajanduses hõivatute nii suur suhtarv on Jõgeva maakonnale iseloomulik – see on Eesti üks põllumajanduslikumaid piirkondi. Neljandal ja viiendal kohal meeste tegevusalade loetelus on kaubandus (9%) ja veondus (7%).

Naiste tegevusvaldkondadest on esikohal haridus (17%). Haridussüsteem kui tööandja on kõrgel kohal enamikus maakondades: maakoolid on väikesed, seetõttu on õpetajate ja õpilaste suhtarv suur ning õpetajaid on maakondades palju. Teisel kohal Jõgevamaa naistöötajate pingereas

Joonis 8. Jõgevamaa elanike tegevusalad, 2021.

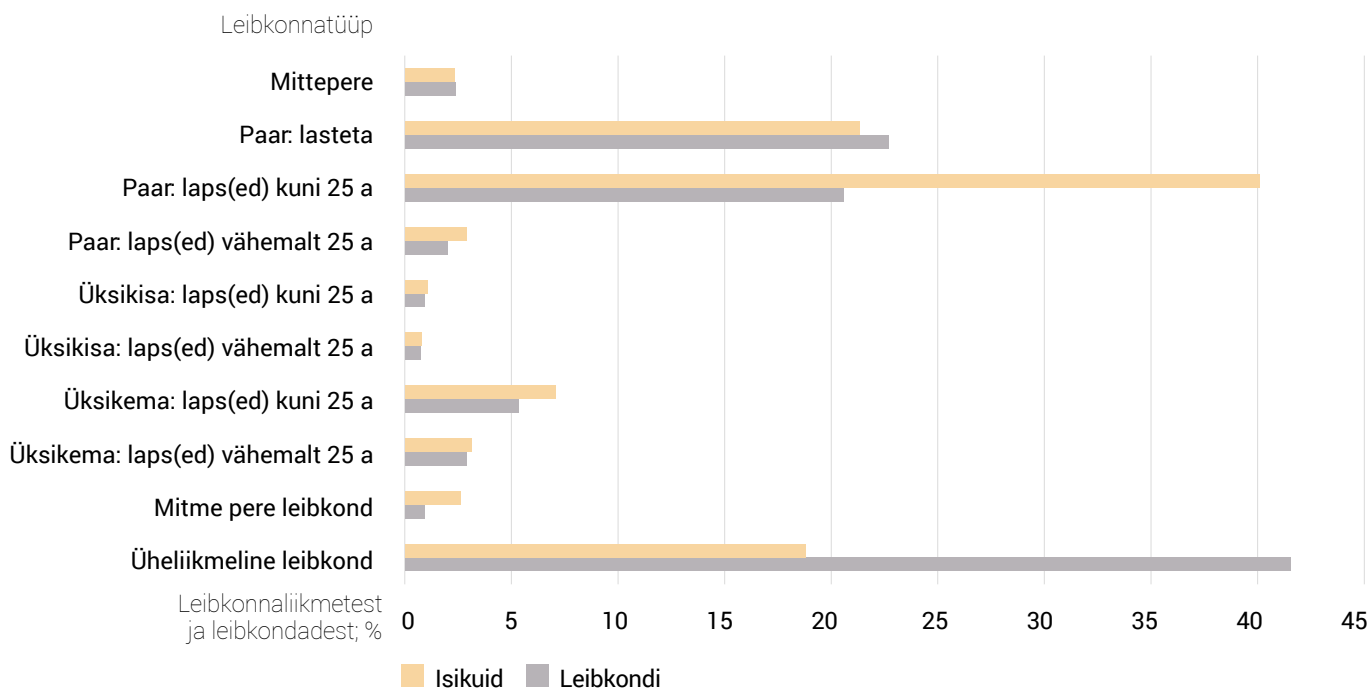
on kaubandus 16%-ga ja kolmandal kohal töötlev tööstus, kus samuti töötab peaaegu 16% Jõgevamaa naistest. Järgnevad 13%-ga tervishoid ja sotsiaaltoetamine, 7%-ga avalik haldus ja riigikaitse ning 6%-ga põllumajandus.

Jõgevamaa inimeste leibkonnad ja pered

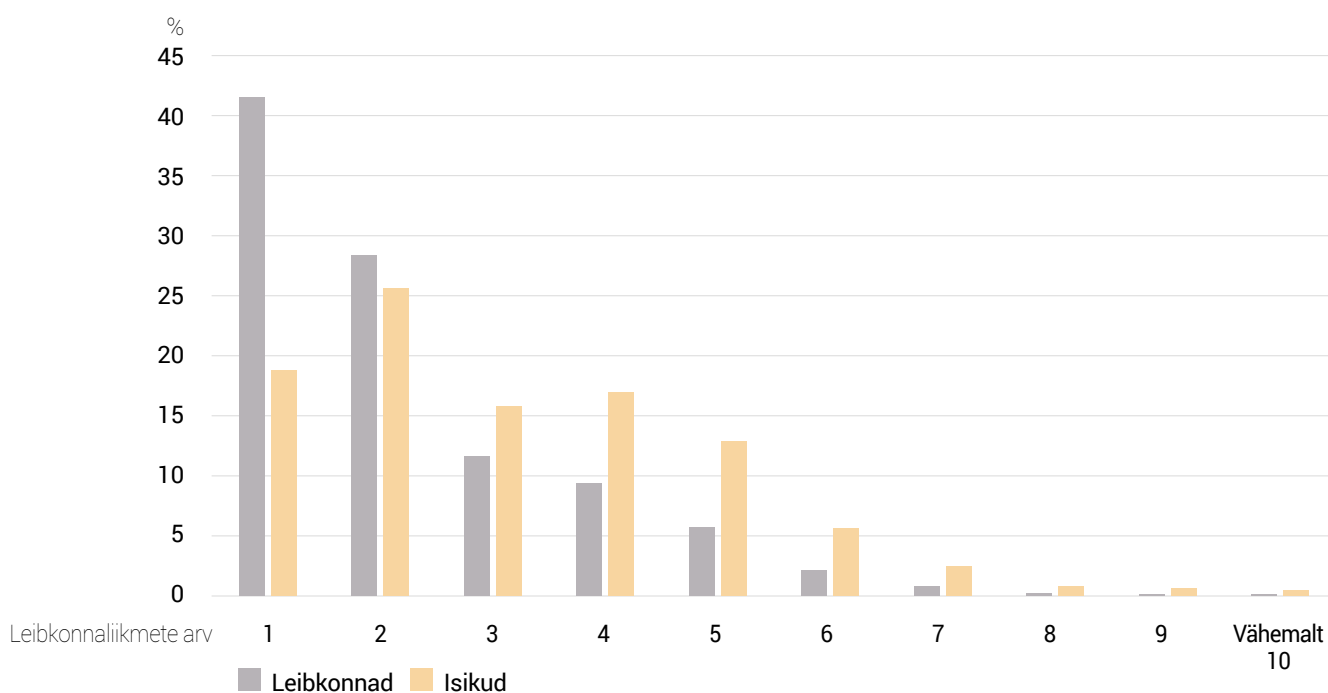
Tavaleibkonnad. Loendusel selgus, et Jõgevamaal elab 12 288 tavaleibkonda, leibkonna keskmine suurus on 2,21 liiget. Tavaleibkonnadesse kuulub 97,7% Jõgevamaa elanikest, ülejäänud elavad asutusleibkonnades (nt hooldekodus).

Asutusleibkondade liikmeid on Jõgeva maakonnas 649. Alaealiste lastega on 21,2% Jõgevamaa leibkonnadest, see on märksa vähem riigi keskmisest.

Leibkondade tüübid. Joonisel 9 on esitatud niihästi leibkondade kui ka leibkonnaliikmete jaotus (protsentides). Kõige rohkem – üle 40% – on Jõgevamaal üheliikmelisi leibkondi. See tähendab, et üks elab peaaegu viiendik (19%) kõigist jõgevamaalastest. Paarideks peetakse niihästi abielu- kui ka kooselupaare (vabaabielupaare), laste hulka arvatakse kõik mõlema vanema või ühe vanema kuni

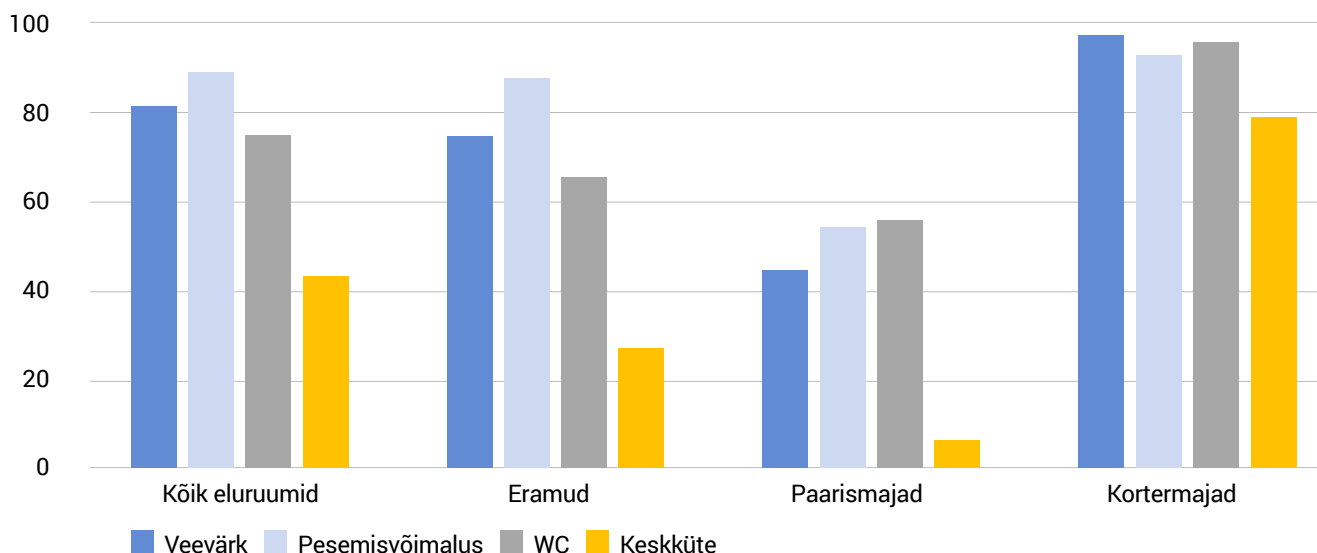

Joonis 9. Jõgevamaa elanikud leibkonnatüübi järgi, 2021.

Joonis 10. Jõgevamaa elanike leibkonna suurus, 2021.

Vastavat tüüpi
eluruumidest, %

Joonis 11. Jõgevamaa eluruumide tehnavarustus, 2021.

25-aastased lapsed (olenemata sellest, kas nad on ühe partneri või ühised lapsed). Kui paaril (või ka ühel partneritest) on küll lapsi, aga need ei ela vanemate juures, siis on paar lasteta leibkond.

Eraldi käsitletakse leibkondi, mille liikmete hulka kuuluvad ka vanematekodus elavad vähemalt 25-aastased lapsed, kellel pole oma perekonda (partnerit või last/lapsi). Mittepereleibkonnas puudub tuum (s.t pole paari ega vanemat koos lapsega). Niisugune on näiteks vanavanem lastelastega või koos elavad vennad ja õed. Mittepereleibkonnas aga on kaks või enam peretuuma, nt vanemad ja laps koos oma lapse ja/või partneriga.

Jõgevamaa elanike elamistingimused

Elamud ja eluruumid. Jõgeva maakonnas on 9981 elamut, neist 90,6% ühe korteriga elamud ehk eramud, 1,3% paaris-elamud ja 6,8% ehk 680 korterelamut. Lisanduvad mõned elamutena kasutatavad mittelelamud (nt endised veskid jm tootmishooned). Kokku on Jõgeva maakonnas 17 157 eluruumi, neist on asustatud (kogu aasta jooksul) 71,4%.

Ehitamise aeg ja tehnavarustus. Hooned ja eluruumid on Jõgevamaal võrdlemisi vanad, elamu ehitamise mediaan-

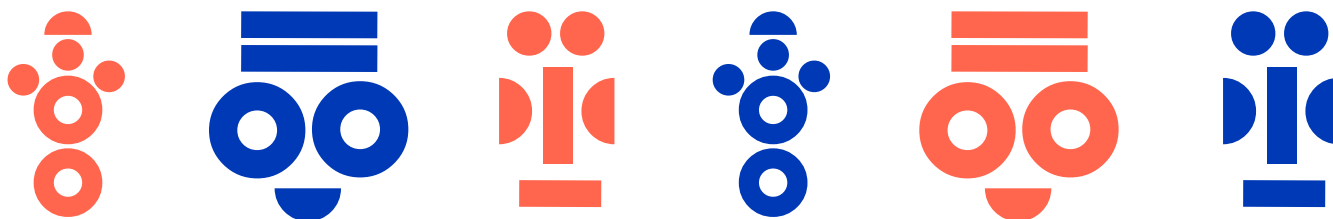
aeg jääb 1950. aastatesse, korterelamutel ulatub 1960. aastatesse. Uuemates kortermajades on rohkem kortereid, seega on ka korterite keskmine (mediaan)ehitusaeg hilisem, küündides 1970. aastatesse. Tuleb märkida, et pärast 2005. aastat pole Jõgevamaale ehitatud ühtegi kortermaja.

Elamud on Jõgevamaal võrdlemisi avarad. Keskmise eluruumi pindala on 79,7 ruutmeetrit ja selles on 3,2 tuba. Jõgevamaa iga elaniku kohta on tube 1,4 ja elamispinda 36 ruutmeetrit. Jõgevamaa eluruumide tehnavarustuse kohta annab pildi joonis 11.

Üle poole Jõgeva maakonna elanikest elab eramajades. Probleem on aga see, et oluline osa eramutest on vanad talumajad, mis on küll üsna ruumikad ja paiknevad soodsas elukeskkonnas, kuid sageli puudub neis tänapäevaseid mugavusi tagav tehnavarustus, sh ka ühendus tsentraalse veevärgi ja kanalisatsiooniga.

Kokkuvõte

Jõgeva maakond on Eesti idaosasse möödunud sajandil moodustatud maakond, mis asub küll põlise asustuse ja viljaka pinnasega alal, kuid kus pole välja kujunenud tugevat maakondlikku identiteeti – see on Lõuna-Eesti

piirkonna kõige põhjapoolsem osa. Jõgeva maakond on viimase paarikümne aasta jooksul (põhiliselt siserände tulemusena) kaotanud ligi veerandi (24,5%) elanikkonnast, mis on üks suuremaid kaotusi Eesti maakondade hulgas.

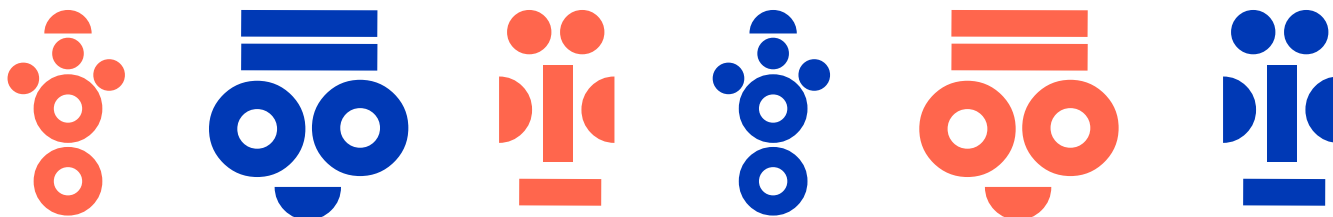
Nii Põltsamaa, Torma, Palamuse, Alatskivi kui ka Jõgeva on eri aegadel jätnud Eesti kultuurilukku olulise jälje ja Eesti identiteet on maakonnas kõigi näitajate poolest heal järjel. Ka Peipsi-äärne vanausuliste venekeelne kogukond on üsna hästi Eesti keskkonda lõimunud, mida näitab eesti keele võõrkeelena oskajate osatähtsus.

Jõgevamaa kliima eristub teiste maakondade seas karmuse poolest. Nimelt siin on registreeritud Eesti külma rekordid, mistõttu on seda kohta Eestis külmapealinnaks nimetatud. Jõgeva maakond on peamiselt põllumajandusliku suunitlusega, rahvastik on küll objektiivselt kõrge haridustasemega, kuid teiste maakondadega võrreldes pigem tagumiste seas nii haridustaseme kui ka võõrkeelte oskuse poolest.

Siiski on Jõgeva maakond olnud oluline põllumajandusliku uurimistöö, eelkõige sordiaretuse poolest. Jõgevamaa jaoks on suurem keskus Tartu, millega seda seob raudteeühendus. Raudteel on olnud kaalukas osa Jõgeva linna kujunemisel.

Elamistingimused on Jõgevamaal pigem head: 90% elanikest elab eramutes, mille keskmine pindala läheneb sajale ruutmeetrile. Muret tekitab vaid see, et eramute ehituse mediaanaeg jääb viiekümnendatesse aastatesse, korterid on ehitatud keskmiselt seitsmekümnendatel.

Enesehinnangute kohaselt kuulub Jõgevamaa elanike tervis (piirangute arvu kohaselt) Eesti maakondade seas kehvemate hulka, kuigi objektiivne oodatavate eluaastate hinnang seda ei näita. Alaealiste lastega perekondi on kõigest leibkondadest 21%, see on pigem kehvapoolne näitaja. Usklikkuse poolest – mingit usku tunnustab viiendik elanikest – on Jõgevamaa keskpäraste seas, ligi 2/3 uslikest on luterlased.

4.5. Järvamaa

Paiknemine. Järvamaa asub Eesti keskel ja piirneb põhjas Harju, idas Lääne-Viru, kagus Jõgeva, lõunas Viljandi, läänes Pärnu ning Rapla maakonnaga. Järvamaal pole merepiiri ja see ei puutu kokku ühegi naaberriiigiga. Järva maakonna pindala on 2674 ruutkilomeetrit ehk 6,2% Eesti pindalast ja see on pindala suuruse poolest üheksas maakond. Asustustihedus on 11,1 inimest ruutkilomeetri kohta, see on Eesti hõredamate seas, 11. kohal. Koos Rapla- ja Lääne-Virumaaga moodustab Järvamaa Kesk-Eesti statistilise piirkonna NUTS-3.

Kujunemine ja ajalugu. Järvamaa on üks Eesti iidseid maakondi, mida on mainitud ka kõige vanemates

kirjalikes allikates. Muinasajal oli see piirkond võrdlemisi tihedalt asustatud. Aastal 1265 hakati Paidesse ehitama ordulinnust. Enam-vähem praegustes piirides püsis Järva maakond sajandeid, sh ka sõjaeelses Eestis. Nõukogude võimu ajal nimetati suurem osa Järvamaast Paide rajooniks.

Haldusjaotus. Järvamaa ajalooline keskus on Paide linn, mida esimest korda mainitakse 1265. aastal, kui hakati rajama ordulinnust. Linnaõigus saadi 1291. aastal. Linna nimi tuleneb tõenäoliselt paekivist, alamsaksa keeles on olnud kasutusel Wittenstein, ladina keeles ka *Albus lapis*, mis tähendavad valge kivi.

Vallad. Järvamaal on kolm omavalitsusüksust – üks linn ja kaks valda (tabel 1).

Tabel 1. Järvamaa vallad, 2021

Vald	Elanike arv	Keskm. elanike arv külas	Suurim alevik/alev ja elanike arv	Suurim küla ja elanike arv	Vähemalt 1000 elanikuga asulaid	Elanike arvu muutus 2000–2011; %	Elanike arvu muutus 2011–2021; %
Järva	8 632	50	Koeru, 1 121	Imavere, 411	1	-17,7	-4,7
Türi	10 626	66	Särevere, 618	Türi-Alliku, 426	Türi linn	-18,6	-6,0
Paide, v.a Paide linn	2 513	50	Roosna-Alliku, 429	Tarbja, 295	–		

Tabel 2. Järvamaa linnad, 2021

Linn	Staatus	Rahvaarv	Koht	Esmamainimine	Alevi- või linnaõigus
Paide	Haldusüksus	10 439	.		
Paide	Asustusüksus	7 916	16.	1265	1291
Türi	Asustusüksus	5 129	23.	1564	Alev 1917, linn 1926

Linnad. Praeguse halduskorralduse kohaselt on Paide linn ühtlasi haldusüksus, mille sees asustusüksusena on maakonnakeskus Paide linn (tabel 2). Paide linna linna- välist osa kirjeldab viimane rida tabelis 1.

Lisaks Paide linnale on Järvamaal kaks haldusüksust: Järva vald, mille keskus on Järva-Jaani alev, ja Türi vald, mille keskus on vallasisene linn Türi, kus enne teist maailmasõda paiknes Eesti keskne raadiosaatejaam, mille Nõukogude väed 1941. aastal hävitasid. Järvamaal on kümme alevikku – Ambla, Aravete, Käravete, Kärü, Koeru, Oisu, Peetri, Roosna-Alliku, Särevere ja Väätsa – ning 192 küla.

Järvamaa rahvastik

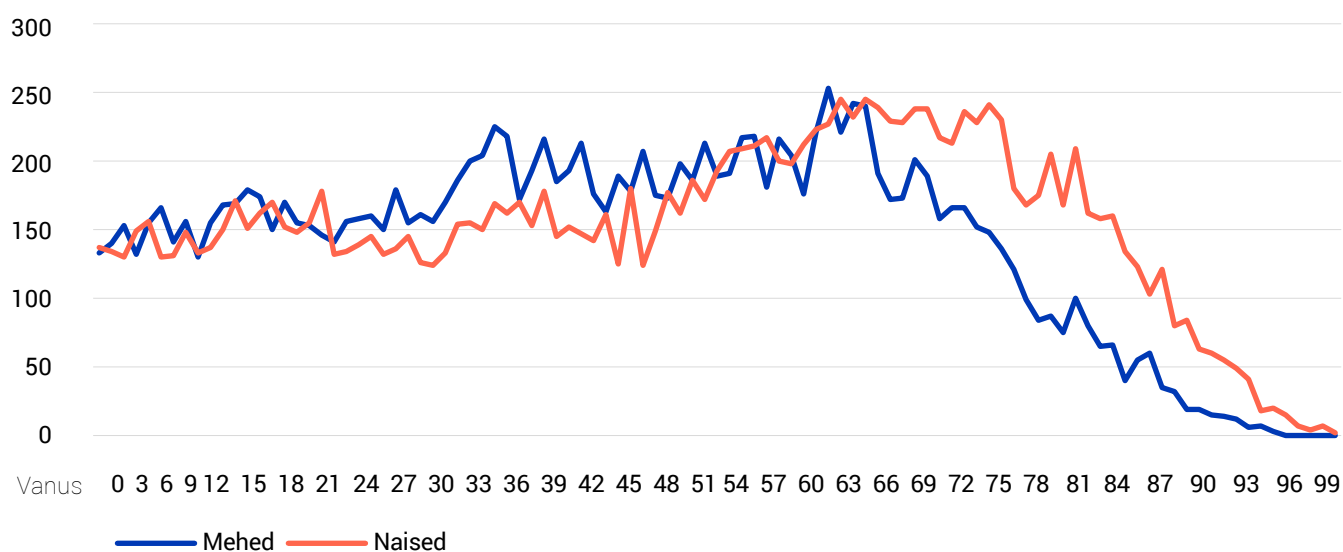
Rahvaarv ja selle muutus. Loendushetkel ehk 31. detsembril 2021 elas Järvamaal 29 697 elanikku ehk 2,2% Eesti rahvastikust, Järvamaa on rahvaarvu poolest kümnendal kohal. Viimase kümne aasta jooksul 2011. aasta loendusest saadik on Järvamaa rahvaarv kahanenud 4,7%

võrra, kuid eelmise kümnendi kahanemine (2000–2011) oli 17,7%, seega on Järvamaa rahvastikukadu käesoleval sajandil olnud rohkem kui 21%, kuid kahanemine on pidurdunud.

Järvamaa elanikud. Järvamaa elanikest on 48,1% mehed ja 51,9% naised, seega on Järvamaal 100 mehe kohta 108 naist, mis on enam-vähem Eesti keskmine tase. Maakonna elanikest on 18,3% kuni 18-aastased lapsed ja noored, 57,4% on 18–64-aastased tööealised mehed ja naised ning 24,3% vähemalt 65-aastased eakad. Meeste ja naiste vanusejaotus erineb oluliselt (joonis 1). Meeste seas on noori 19,4%, tööealisi 62,5% ja eakaid 18,1%. Naiste hulgas on noori 17,2%, tööealisi 52,7% ja eakaid 30,1%. Järvamaa meeste mediaanvanus on 42, naistel aga 51 aastat. Nooremaid mehi on samaealistest naistest rohkem, tasakaal saabub alles 50-aastaste meeste ja naiste korral. Kui aga võrrelda kõiki mingist vanusest nooremaid mehi ja naisi omavahel, selgub, et Järvamaal

Absoluutarv

Joonis 1. Järvamaa elanikud soo ja vanuse järgi, 2021.

on võrdselt kuni 72-aastaseid mehi ja naisi. Naiste arvukuse ülekaalu põhjustavad eakad, vähemalt 72-aastased naised.

Asustustüübid. Paide linn on Järvamaa ainus linnaline asustustüüp, seal elab 26,7% Järvamaa elanikest. Järvamaalastest 20,8% (sh Türi linna elanikud) elavad väikelinnalises ja 52,5% maalises asustustüübis.

Järvamaa elanike identiteet ja põlisus

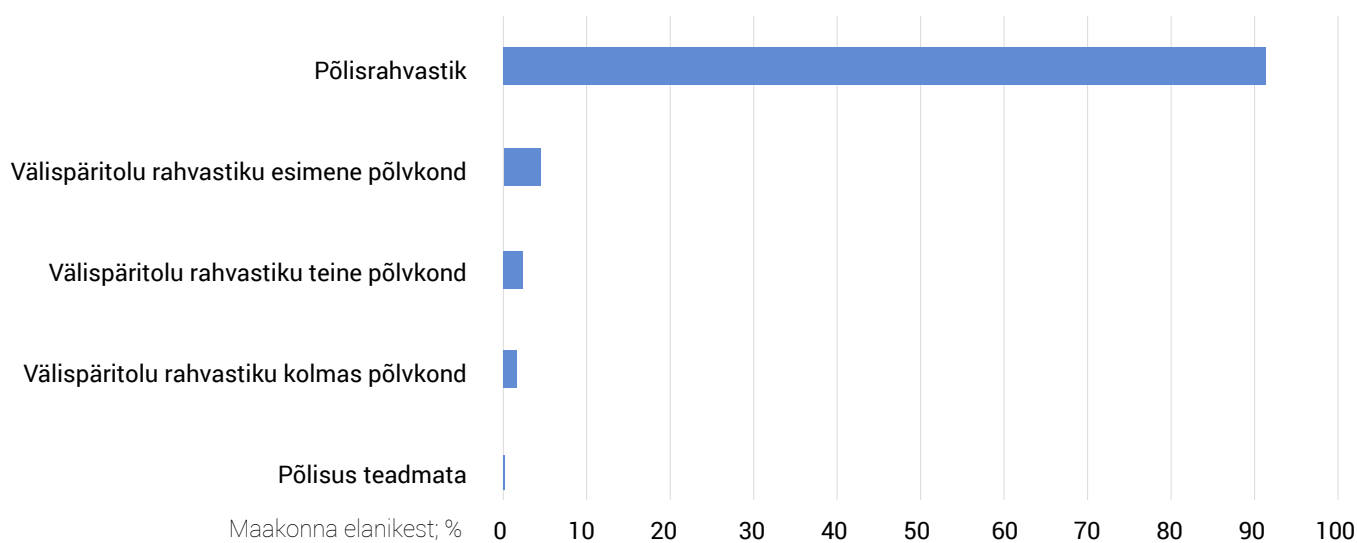
Rahvus. Järvamaa elanikest 94,3% on eestlased. Kõige suurem on välismaalaste osatähtsus Paide linnas, kuid sealgi ületab eestlaste osa 92% linna rahvastikust. Mitteeestlaste seas on kõige rohkem ootuspäraselt venelasi: 700 ehk umbes 2% Järvamaa rahvastikust, ukrainlasi on pisut üle 400 ehk 1,4% ja soomlasi peaaegu 200 ehk 0,6%. Kõigi teiste rahvuste esindajaid on Järvamaal vähem, ühegi ülejäänud rahvuse esindajate arv ei küüni viiekümneni ehk jääb alla 0,2%.

Emakeel. Sarnane on olukord emakeelega: Järvamaal on 94,6% elanike emakeel eesti keel, lisaks on 3,3% vene emakeelega ja peaaegu 1% ukraina emakeelega inimesi, kõigi teiste emakeelte osa Järvamaa rahvastikus on tühiselt väike. Ka nendest Järvamaa elanikest, kelle emakeel pole eesti keel (4,7%) oskab üle poole (3,5%) eesti keelt võõrkeelena.

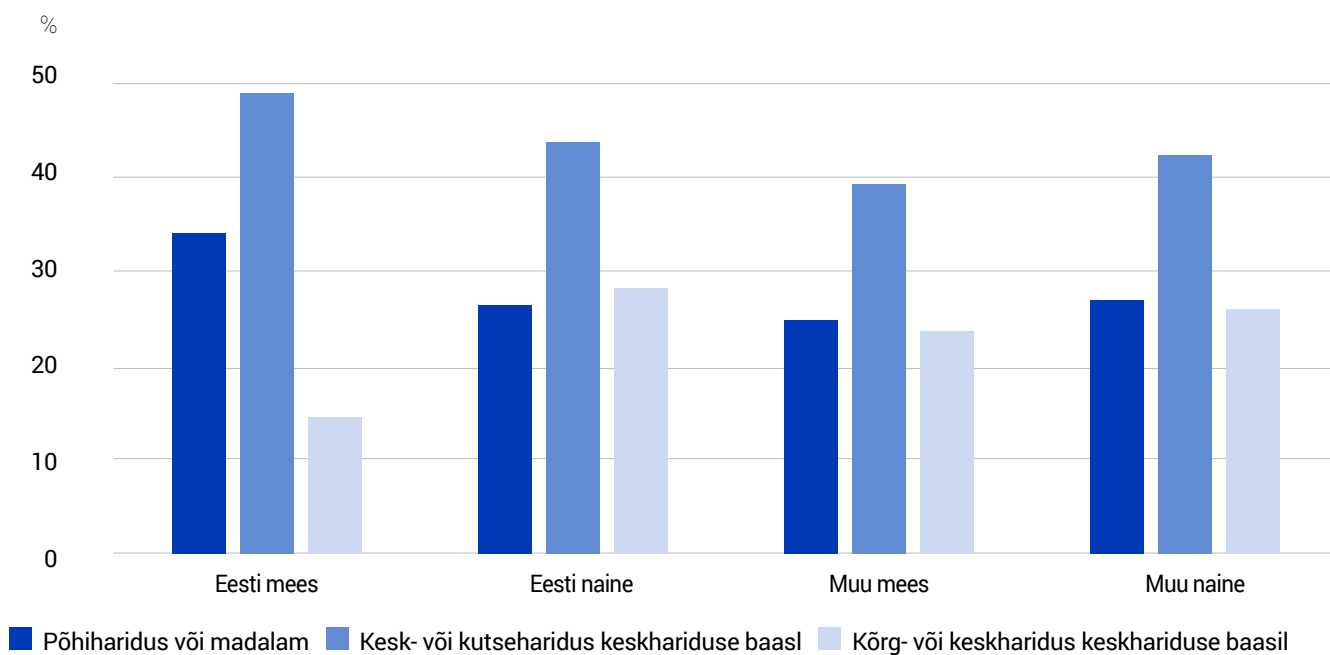
Kodakondsus ja sünniriik. Eesti kodanikke on Järvamaa elanikest 97,3%. Muude riikide kodanikest on kõige rohkem ukrainlasi: 0,9%. Järvamaalastest 0,7% on määramata kodakondsusega, Venemaa kodanikke on 0,4% ja kõigi teiste riikide kodanikke veel vähem.

Eestis on sündinud 94,3%, Venemaal 2,8% ja Ukrainas 1,5% Järvamaa elanikest, kokku on väljaspool Eestit sündinud enam kui 5% järvamaalastest.

Põlisus. Järvamaa rahvastikust 91% on põlisrahvastik ehk nad ise, nende vanemad või vähemalt üks neist ja vanavanemad (või vähemalt üks neist) on Eestis sündinud.

Joonis 2. Järvamaa elanikud põlisisuse järgi, 2021.

Joonis 3. Järvamaa elanike haridustase, 2021.

Välispäritolu rahvastiku jaotust päritolupõlvkondade järgi näitab joonis 2.

Järvamaa elanike haridustase

Järvamaal ei ole kõrgkoole ega ka nende filiaale, seetõttu on siin kõrgharitud kogu riigiga võrreldes suhteliselt vähe. Selle näitaja, samuti doktorikraadiga inimeste arvu poolest on Järvamaa pingerea lõpus: vähemalt 15-aastastest Järvamaa inimestest on kõrgharidusega 22%, kuid neid, kes pole põhiharidusest kõrgemale jõudnud, koguni 30%. See-eest kutsehariduse poolest (36%) on Järvamaa rahvastik riigis kolmandal kohal.

Võrdlusena esitame ka andmed Järvamaal elavate välismaalaste haridustaseme kohta (joonis 3).

Selgub, et välismaalt tulnud meeste seas on rohkem kõrgharitud ja vähem algharidusega inimesi võrreldes

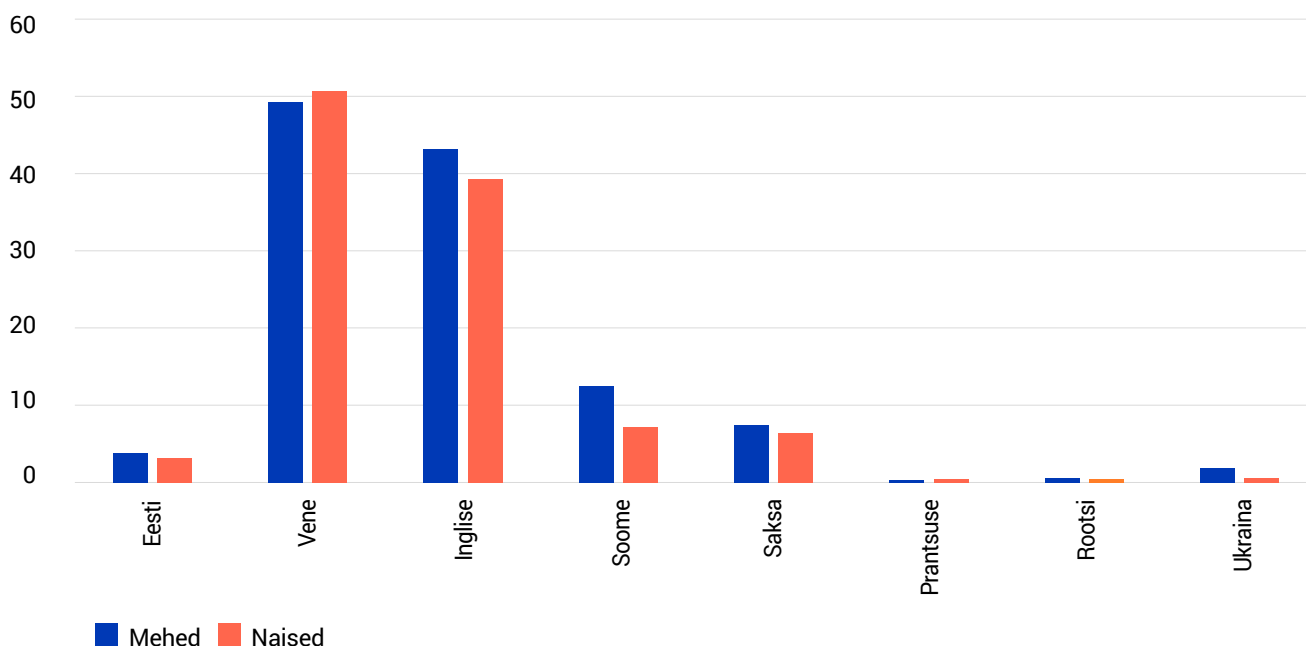
eestlastega. Naistel sellist vahet ei ole, eestlannade seas on kõrgharitud kõigist rahvusrühmadest kõige rohkem.

Järvamaa elanike keeleoskus, tervis ja usk

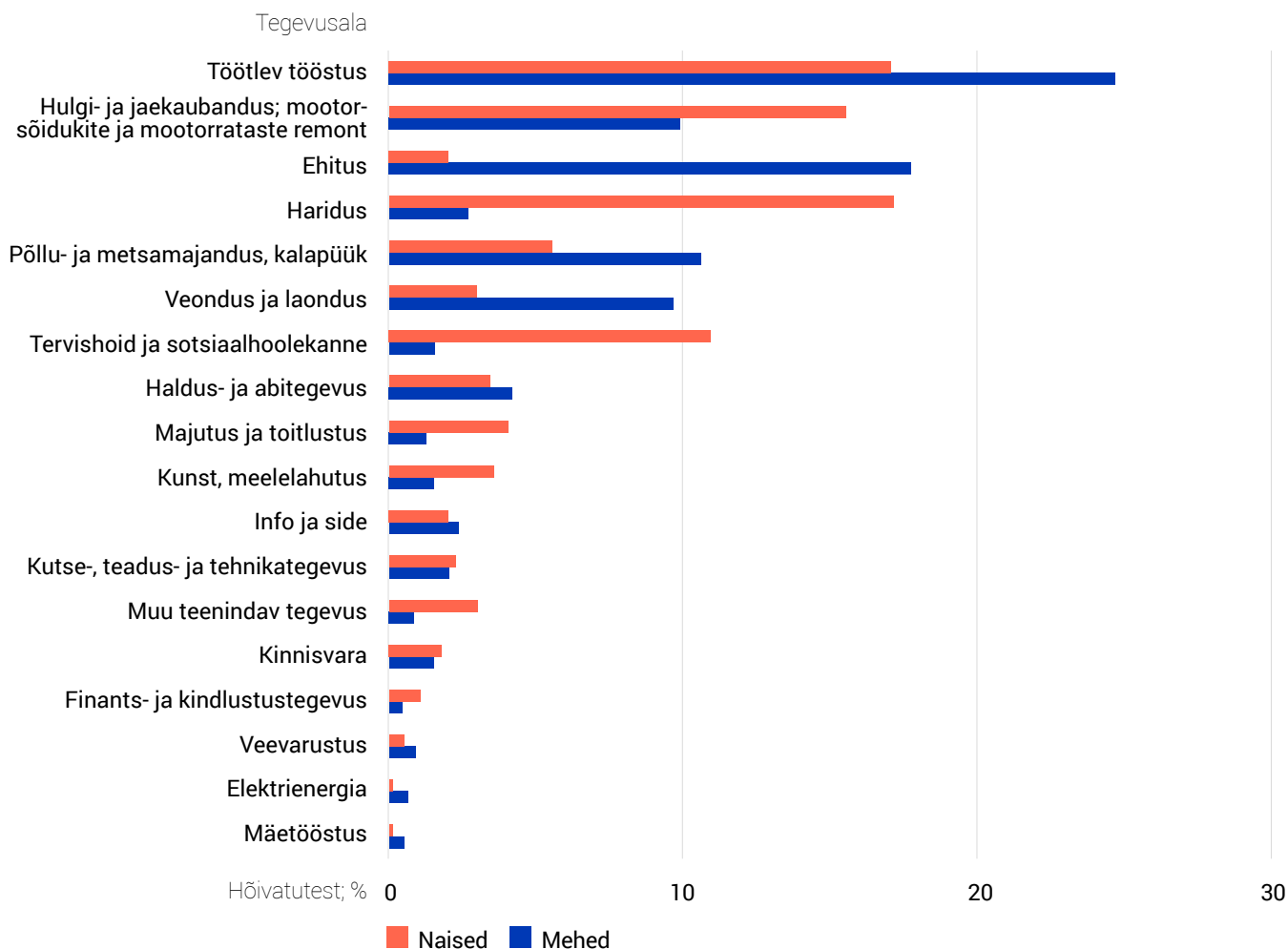
Keskmiselt oskab Järvamaa mees 1,2 ja naine 1,1 võõrkeelt. Ka selle näitaja poolest on Järvamaa inimesed suuremast osast teistest maakondadest tagapool (joonis 4). Esimene võõrkeel oskuse järgi on vene (seda oskavad üle poole järjamaalastest), teine inglise keel.

Murdekeeli tunneb Järvamaa elanikest 8,3%, kõige rohkem on murdekeele tundjaid Paide linnas (8,9%), Järva vallas tunneb mõnd murdekeelt 8,4% ja Türi vallas 7,7% elanikest. Kõige rohkem tuntakse Võru keelt (5,2%), järgnevad Tartu murre (1,7%), Setu murrak (1,5%), Mulgi murre (1,4%) ja saarte murre (1,4%).

Elanikkonnast, %

Joonis 4. Järvamaa elanike võõrkeeleoskus ja osatavate võõrkeelte arv, 2021.

Joonis 5. Järvamaa elanike tegevusalad, 2021.

Tervise enesehinnangute poolest on Järvamaa elanike olukord kahetine: suhteliselt palju (2,9%) on tervisepiiranguid noorimas, kuni 15-aastaste vanuserühmas, kuid vanimas, vähemalt 65-aastaste vanuserühmas on piiranguid Eesti valdadest kõige vähem (18,7%). Seega kuulub Järvamaa enesehinnangute järgi hea tervisega maakondade hulka. Kui aga vaadata elada jäänud aastate hinnanguid, siis on selle poolest Järvamaa kuni 50-aastased inimesed väga hea tervisega, kuid vanemas eas langevad keskpäraste hulka.

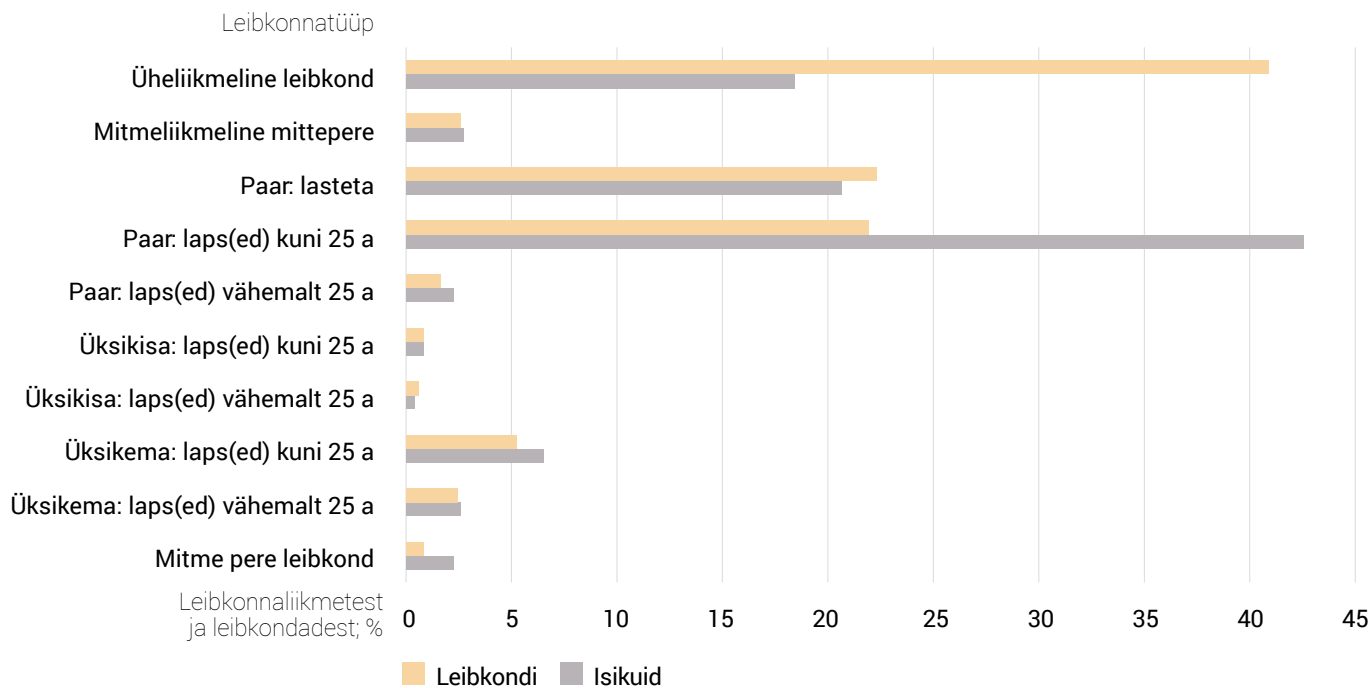
Usk. Usklike inimeste suhtarvu poolest on Järvamaa 15 protsendiga Eesti keskmisest pisut tagapool, kuid kõige enam, 8% on siin luterlasi, järgnevad märksa vähem levinud õigeusk ja katoliiklus, vähem kui üks prot-

sent on baptistide ja kristlike vabakoguduste liikmeid, samuti maausulisi.

Järvamaa elanike tööelu

Hõivatus ja ettevõtlikkus. Tõise tegevusega on hõivatud 45,7% Järvamaa elanikest, 47,5% meestest ja 43,8% naistest, mis on Eesti keskmine tase. Kõigist hõivatutest 95,8% on palgatöötajad, ettevõtjaid on vaid 4%. Palgatöötajatega ettevõtjaid on Järva meestest 2,2% ja naistest 1%, üksikettevõtjana tegutseb 2,8% Järvamaa meestest ja 2,3% naistest.

Tegevusalad. Tegevusalade loetelus on esikohal töötlev tööstus, kus on hõivatud 21% Järvamaa elanikest (joonis 5). Järgneb kaubandus 12%-ga. Kahes esimeses vald-

Joonis 6. Järvamaa elanikud leibkonnatüübi järgi, 2021.

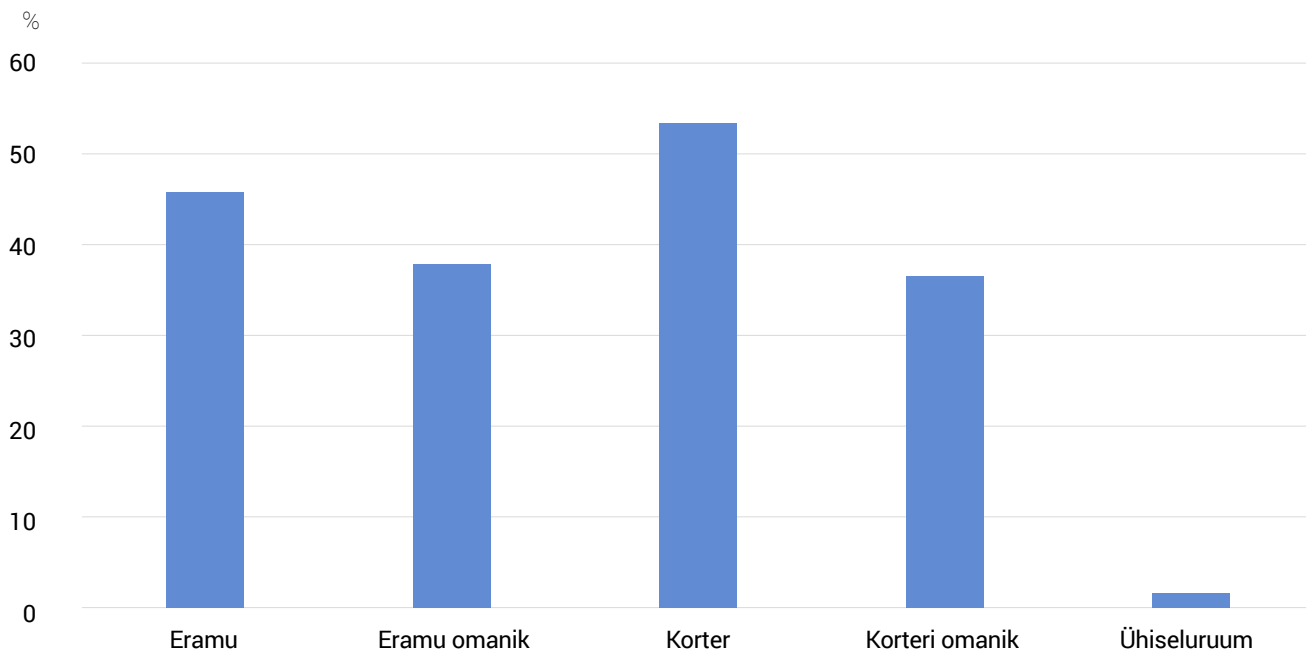
konnas töötab nii mehi kui ka naisi, tööstuses on rohkem mehi, kaubanduses naisi, kuid järgmised tegevusalad on väga oluliselt sooliselt segregeeritud: kolmandal kohal on ehitus (12%), kus mehi töötab üheksa korda rohkem kui naisi, järgneb haridus (11%), kus naiste ülekaal on rohkem kui kuuekordne.

Põllu- ja metsamajanduses töötab 8% järvalastest, mehi peaaegu kaks korda rohkem kui naisi. Põllumajanduses hõivatute osatähtsuse poolest on Järvamaa Jõgeva ja Põlva järel kolmandal kohal. Eriti oluline on Järvamaal metsamajandus: metsatöoga on hõivatud ligi 3% kõigist meestest ja puidutööstuses töötab koguni 10% Järvamaa meestest. Veonduses ja tervishoius töötab kummaski enam kui 6% Järvamaa elanikest, kusjuures ka nendes valdkondades on meeste ja naiste osa väga erinev: transpordis on mehi kolm korda rohkem, tervishoius ja sotsiaalhoolekandes aga on naiste ülekaal koguni seitsmekordne. Kõigis ülejäänud tegevusvaldkondades kokku töötab alla viiendiku Järvamaa elanikest, eba-proportsionaalselt vähe on siin hõivatuid niihästi info ja side, teaduse, finants- ja ka kinnisvarategevuses.

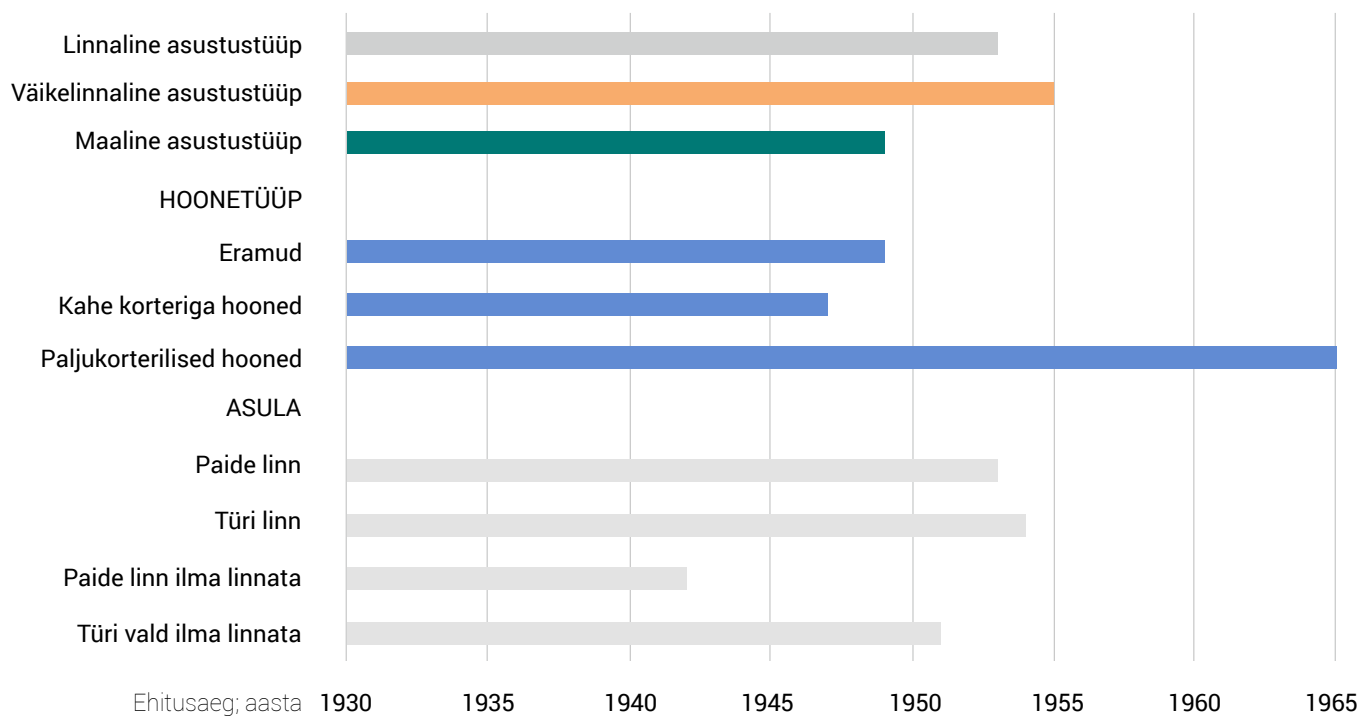
Järvamaa elanike leibkonnad ja perekonnad

Tava- ja asutusleibkonnad. Leibkondade suurus. Järvamaa elanikest kuulub tavaleibkondadesse 98,4%, asutusleibkondades (nt hooldekodus) elab 1,6% ehk 460 inimest. Järvamaal on pisut üle 13 000 leibkonna, seega on leibkonnas keskmiselt 2,24 liiget. Türi ja Paide linnas on leibkonnad keskmiselt veidi väiksemad, alla 2,2 liikme, maapiirkondades on leibkonna keskmine suurus üle 2,3 inimese. Alaealiste lastega leibkondi on 3000, s.o 23% kõigist leibkondadest, mis on pisut üle Eesti keskmise.

Leibkonnatüübid. Joonisel 6 on kujutatud niihästi leibkondade kui ka leibkonnaliikmete jaotus. Joonise mõistmiseks arvestame, et Järvamaal elab üksi üle 5000 inimese. Järvamaa elanike arvust on see alla viiendiku, aga iga üksi elav inimene moodustab üheliikmelise leibkonna, mistõttu tähendab see enam kui 5000 üheliikmelist leibkonda, mis on kõigist leibkondadest üle 40%. Seevastu igas laste ja vanematepaariga leibkonnas elab vähemalt kolm inimest. Niisugustesse leibkondadesse kuuluvad peaaegu pooled kõigist Järvamaa tavaleibkondade

Joonis 7. Järvamaa elanike elamistingimused, 2021.

Joonis 8. Järvamaa eluruumide ehitusaeg, 2021.

liikmetest, kuigi selliseid leibkondi on kõigi leibkondade seas alla veerandi.

Järvamaa elanike elamistingimused

Elamud ja eluruumid. Järvamaa elanikest elab 46% eramus, enamasti (83%) omanikuna (joonis 7). Korteris elab 54% ja omanikud on neist 69%. Järvamaa eramu suurus on keskmiselt 100 ruutmeetrit, korter aga 58 ruutmeetrit.

Elamute ehitusaeg ja asustus. Järvamaa elamud on enamasti üsna vanad (joonis 8). Eramu ehitusaasta mediaan langeb 1950. aastatesse, suuremad kortermajad on ehitatud 1970. aastatel. Kõige vanemad elamud on Paide linna lähikonnas, ent väljaspool linnapiire asuvad majakesed, mille ehitusaeg jääb paljudel juhtudel koguni sõjajärgsesse aega. Selgub aga, et peaaegu 30% Järvamaa eluruumidest on asustamata, tühje eluruumid on linnalises asustustüübis (Paide linnas) 23%, maapiirkondades aga koguni 35%.

Tehnovarustus. Elamud on ammu ehitatud, seetõttu on ka nende tehovarustuse tase võrdlemisi madal. Joonisel 9 on kujutatud tehovarustuse tase kõigis Järvamaa asustatud eluruumides.

Kokkuvõte

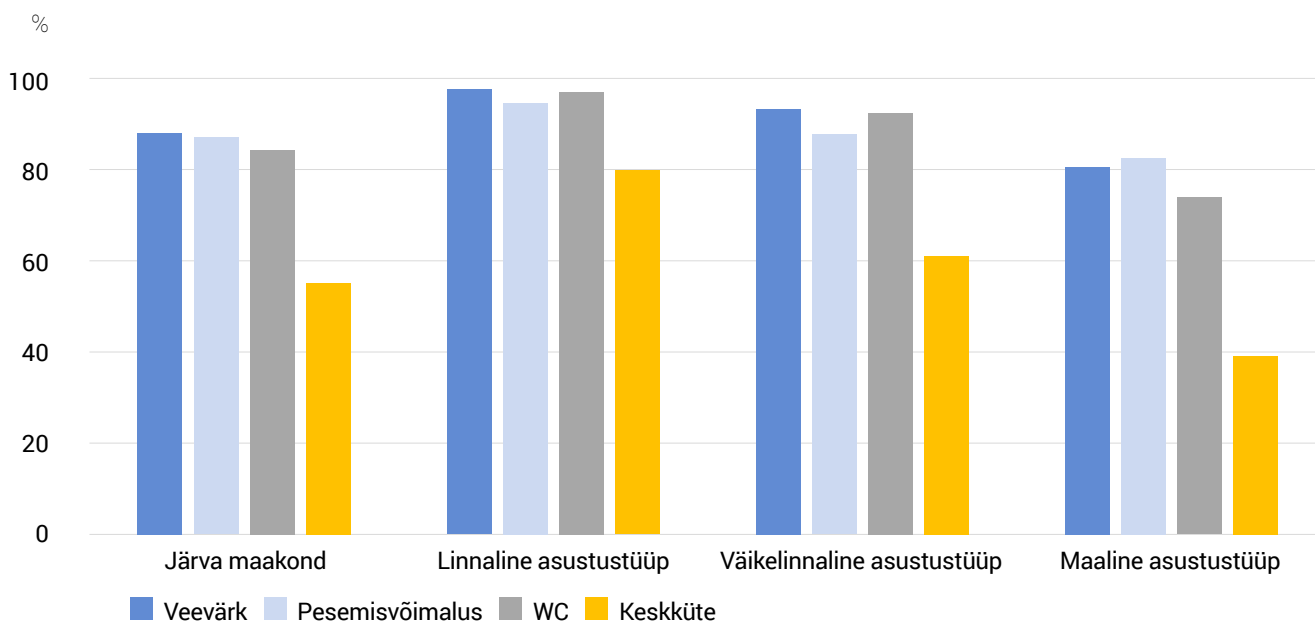
Järvamaa asub Eesti mandri keskel igati soodsas asendis, siin paikneb ka Eesti keskpunkt ja Türi valiti enne teist maailmasõda keskse raadiosaatja kohaks just selle tõttu.

Ometi pole Järvamaal kaugelki keskne asend riigis olulise mõttes, soovida on jätnud transpordiühendus teiste piirkondadega.

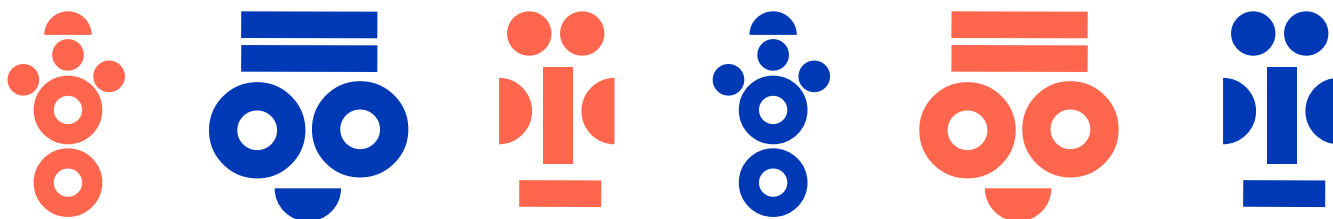
Järvamaa elanikest elab 27% linnalises asustustüübis – need on Paide elanikud, 21% väikelinnalises asustustüübis – nende seas on enamik Türi elanikke, ja ülejäänud on maaelanikud. Järvamaa asustustihedus – 11 inimest ruutkilomeetril – on riigi väiksemad. Asustuses on ülekaalus väiksed, kuni saja elanikuga külad. Hõre asustus võimaldab tegelda põllumajandusega, selle tegevusala poolest on Järvamaa Eestis kolmandal kohal. Türi linn, mis on kuulus lillelaatade poolest, on valitud kevadpealinnaks.

Järvamaa elanikke iseloomustab võrdlemisi tugev Eesti-keskne identiteet. Haridustase on küll objektiivselt üsna kõrge – 22% maakonna vähemalt 15-aastastest elanikest on kõrgharidusega, kuid siiski Eesti madalamad. Ka teaduste doktorite osa, 0,8 tuhande elaniku kohta, ja võõrkeelte oskuse tase on maakondade pingerea lõpus. Seevastu kutsehariduse omandanute osatähtsuse poolest on Järvamaa 35,7%-ga tublil kolmandal kohal.

Hoolimata suhteliselt headest elamistingimustest ja Eesti mõttes üsna heast tervisest, on Järvamaa viimastel kümnenditel, eriti nn nullindatel, kaotanud üle viiendiku (21,6%) oma elanikkonnast. Praeguseks on see protsess pidurdunud ja Järvamaal on Eesti keskmisest rohkem lastega peresid.

Joonis 9. Järvamaa elamute tehovarustus, 2021.

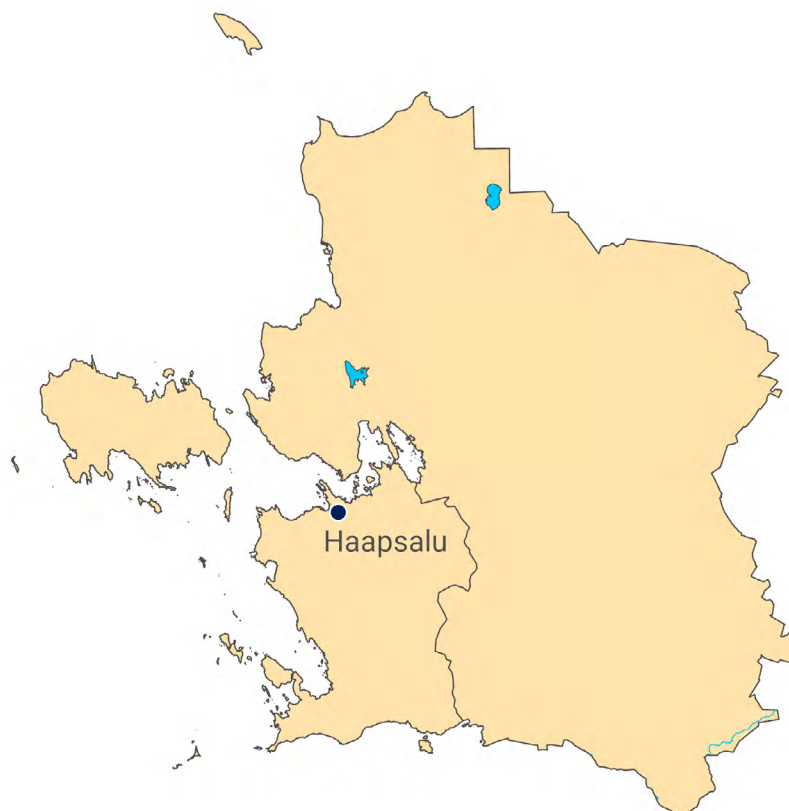
4.6. Läänemaa

Paiknemine. Läänemaa asub, nagu nimigi ütleb, Eesti lääneosas ja piirneb läänest merega. Põhja pool on Läänemaa naaber Harjumaa, ida pool Raplamaa ja lõuna pool Pärnumaa. Mere taga on Hiiu- ja Saaremaa. Rahvastiku tihedus on Läänemaal 11,1 elanikku ruutkilomeetri kohta, see on maakondade seas 10. kohal. Läänemaa pindala on 1816 ruutkilomeetrit ehk 4,2% Eesti pindalast, selle poolest on Läänemaa väiksemate maakondade hulgas, olles 14. kohal Hiiumaa ees. Läänemaa kuulub koos Pärnu-, Saare- ja Hiiumaaga Lääne piirkonda NUTS-3.

Kujunemine ja ajalugu. Läänemaa on Eesti üks iidseid maakondi, mille varane asustus viitab seostele Skandinaavia maade, eriti Rootsi ja mida on kajastatud ka Islandi

saagades. Reformide käigus on Läänemaa kaotanud olulise osa oma esialgsest pindalast. Enne teist maailmasõda kuulus ka Hiiumaa Läänemaa koosseisu, kuid juba Nõukogude ajal moodustati Hiiumaast omaette rajoon. Nii on toonasest Läänemaast saanud Eesti kaks kõige pisemat maakonda: Läänemaa ja Hiiumaa. Osa endisest Läänemaast kuulub tänapäeval Rapla maakonna koosseisu. Ka kõige viimase haldusreformi käigus aastal 2017 kaotas Läänemaa varem tema koosseisu kuulunud Lihula piirkonna Pärnumaale.

Haldusjaotus. Läänemaal on kolm omavalitsusüksust: Haapsalu linn, Lääne-Nigula vald ja Vormsi vald (tabel). Vormsi vald asub põhiliselt Vormsi saarel (pindala 93 ruutkilomeetrit, Eesti suuruselt neljas saar). Vormsi saar on ajalooliselt olnud rannarootslaste asuala, selle keskus on Hullo sadam.

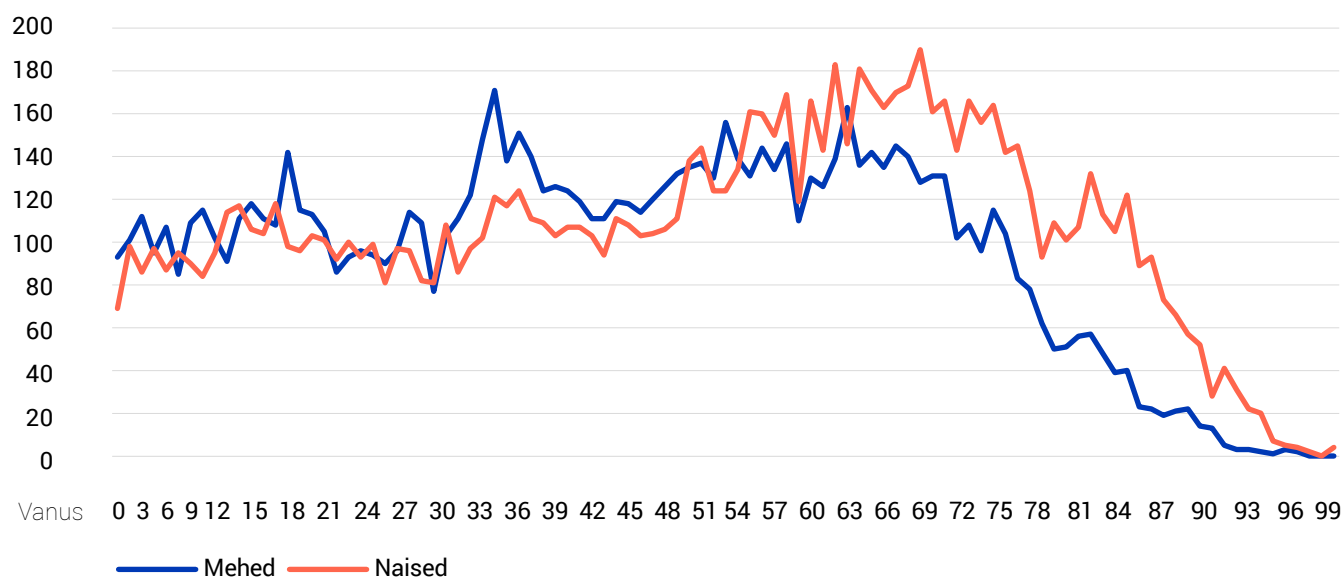

Tabel. Läänemaa haldusüksused, 2021

Haldusüksus	Elanike arv	Keskm. elanike arv külas	Suurim alevik/alev ja elanike arv	Suurim küla ja elanike arv	Vähemalt 1000 elanikuga asulaid	Elanike arvu muutus 2000–2011; %	Elanike arvu muutus 2011–2021; %
Haapsalu linn	13 132	40	Uuemõisa, 1 122	Herjava, 268	Haapsalu linn, 9595	-11,6	-1,7
Lääne-Nigula vald	6 796	41	Taebla, 882	Palivere, 242	–	-20,2	-1,7
Vormsi vald	301	21		Hullo, 100	–	-8,3	30,3

Absoluutarv

Joonis 1. Läänemaa elanikud soo ja vanuse järgi, 2021.

Läänemaal on veel viis alevikku – Palivere, Paralepa, Risti, Taebla, Uuemõisa – ja 185 küla.

Linnad. Läänemaa ainus linn on linnasisene linn Haapsalu (9595 elanikku), mis on Eesti suuruselt 15. linn ja ühtlasi maakonna administratiivne keskus. Haapsalu linn sai alguse 1263. aastal, kui Haapsalu lahe lõunakaldale hakati rajama piiskopilinnust. Riia linnaõigused sai linnuse juurde tekkinud alev 1279. aastal.

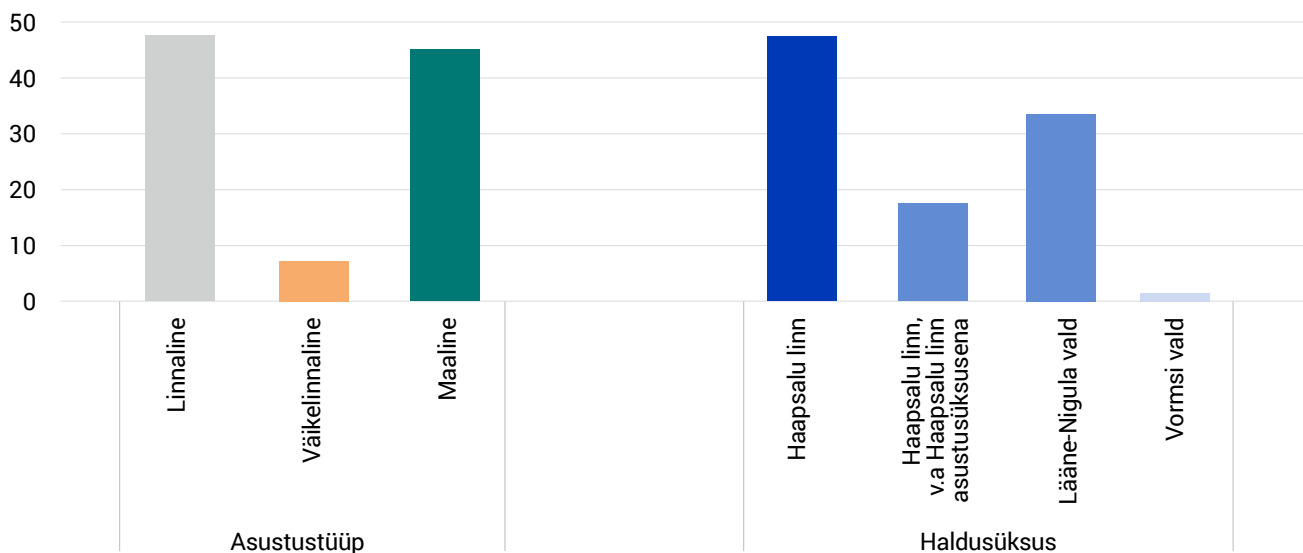
Ränne. Läänemaa on käesoleval sajandil siserände tulemusena kaotanud 15% elanikkonnast, põhiline kaotus toimus aastail 2000–2011. Kuid Haapsalu linna lähikonnas on alevikke ja suuremaid külasid, mille elanikkond on käesoleval sajandil mõnevõrra suurenenud.

Rahvastik

Mehed ja naised, noored ja vanad. Läänemaal oli 2021. aasta loendushetkel 20 229 elanikku, neist 47,3% mehed ja 52,7% naised, seega 1,5% Eesti elanikest. Läänemaal tuli 100 mehe kohta 111,5 naist. Selline meeste ja naiste vahekord on Eesti jaoks võrdlemisi tavapärase. Meeste ja naiste vanusejaotust iseloomustab joonis 1. Läänemaa elanike mediaanvanus on 47,3 aastat, sealjuures meeste mediaanvanus 42,7 ja naistel 51,7. Ka rahvaarvu poolest on Läänemaa eelviimasel, 14. kohal Hiiumaa ees.

Poisid sünnivad rohkem kui tüdrukuid, seega on nooremates põlvkondades märgatav meeste ülekaal. Alates 47. eluaastast hakkab naised aastakäikude kaupa olema meestest rohkem,

Maakonna elanikest; %

Joonis 2. Läänemaa elanikud asustustüüpide ja haldusjaotuse järgi, 2021.

kuid alles 72 aastat on see vanus, millest nooremaid mehi ja naisi on võrdselt. Seega on naiste ülekaal rahvastikus naiste pikema eluea tulemus ja eakaid naisi on meestest rohkem.

Võrreldes 2011. aasta loendusega kaotas Läänemaa oma rahvaarvust 1,35% (siin on arvestatud ka territooriumi muutust), kuid alates 2000. aasta rahvaloendusest on rahvastikukadu suur – 15,85%.

Läänemaalaste paiknemine. Peaaegu pool Läänemaa elanikest elab linnalises asustustüübis – see on Haapsalu linn. Väikelinnalises asustustüübis elab Läänemaal vaid 7% elanikest, ülejäänud – taas peaaegu pooled – elavad maalises asustustüübis. Haapsalu linn kui haldusüksus haarab koguni kaks kolmandikku Läänemaa elanikest, ülejäänutest suurem osa elab Lääne-Nigula vallas ja vaid 300 inimest (poolteist protsenti Läänemaa elanikest) elab Vormsi vallas (joonis 2).

Läänemaa elanike identiteeditunnused

Rahvus ja emakeel. Läänemaa elanikest on 84,5% eestlased ja 11% venelased. Maapiirkonna kohta suhteliselt suur mitte-eestlaste osatähtsus pärineb nähtavasti Nõukogude ajast. Läänemaal kui Nõukogude Liidu läänepiiril paiknes suur hulk Nõukogude militaar- ja tugiteenustega tegelejatest. Mingi osa neist või nendega seotud inimestest jäi kohale ka pärast Nõukogude sõjaväe lahkumist. Enamik muude rahvuste esindajaid elab Haapsalu linnas, kus eestlasi on 83,5%, peale venelaste elab siin ka ukrainlasi, valgevenelasi, soomlasi ja isegi tatarlasi.

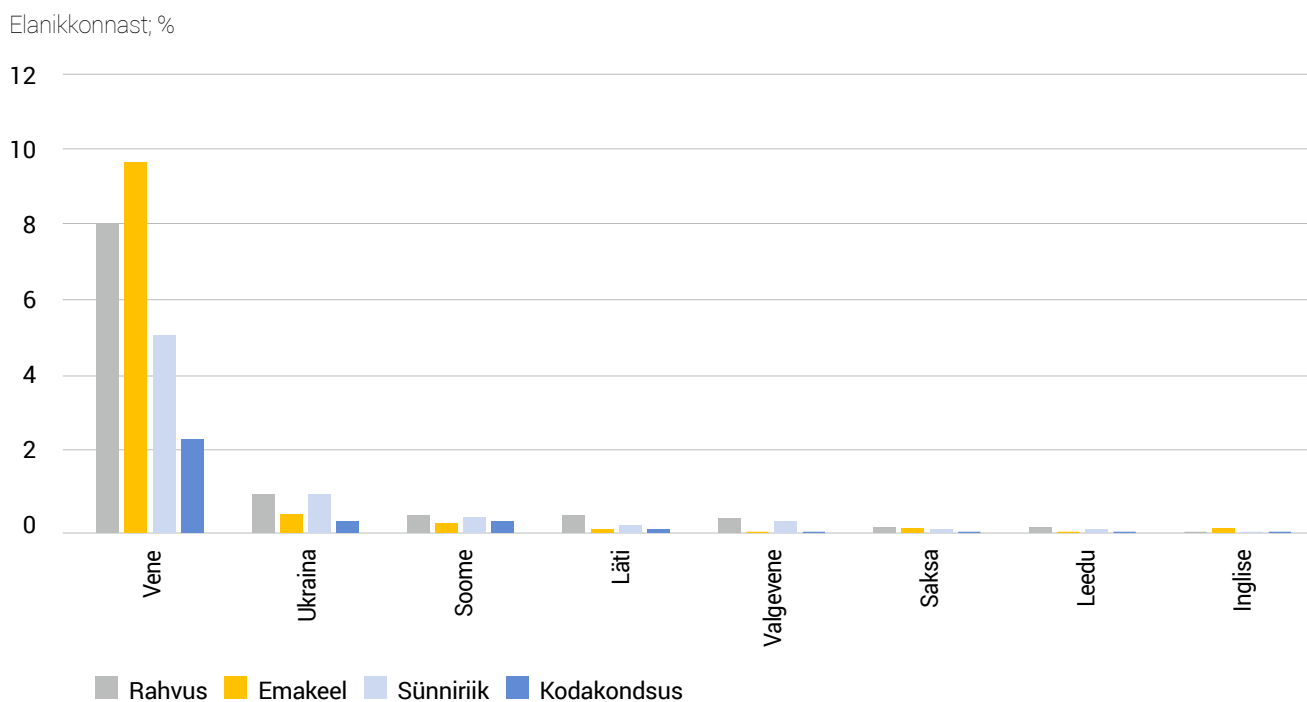
Läänemaa kohanimed viitavad rootsikeelsele asustusele: viiendik Lääne-Nigula valla ja ka peaaegu kõik Vormsi kohanimed on Rootsi päritolu või on neil rootsikeelne alternatiiv, kuid praegu rootsikeelset elanikkonda piirkonnas peaaegu ei ole. Ülejäänud Läänemaast erineb rahvastik Vormsi saarel, kus elab lisaks eestlastele (92%) ka rannarootslasi, sakslasi ja soomlasi. Etniliste eestlaste osast veidi suurem on eesti keelt emakeelena kõnelevate läänemaalaste hulk (88,3%) ja vene emakeelega inimesi on alla kümnendiku Läänemaa elanikest. See tõsiasi näitab, et Läänemaal on soodus pinnas mitte-eestlaste lõimumiseks Eesti idntiteedituumi.

Kodakondsus ja sünniriik. Läänemaa elanikest 91,5% on Eestis sündinud ja 93,9% on Eesti kodanikud. Vene kodanikke on 2,3% ja kodakondsuseta on 2,4% Läänemaa rahvastikust. Läänemaa elanikest 5,1% on sündinud Venemaal (joonis 3). Väga vähe on jälgi Läänemaa varasemast vähemusrahvast rootslastest, neist üksikud elavad Vormsi saarel.

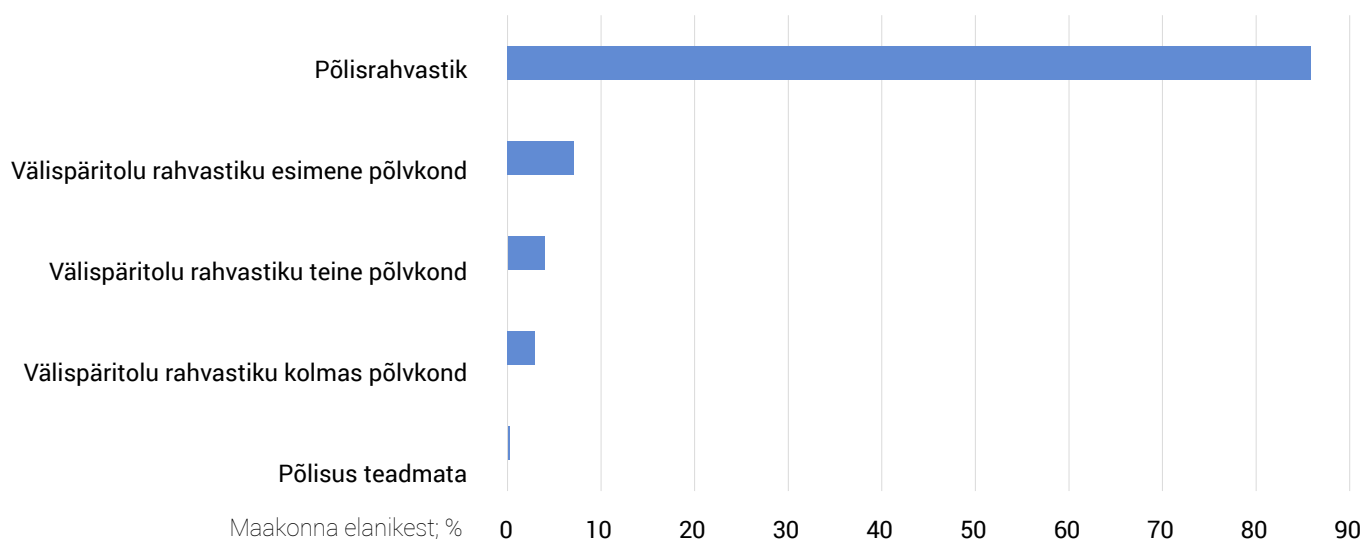
Põlisus. Identiteediandmetega on kooskõlas ka Läänemaa elanike põlisus: üle 85% läänemaalastest on Eesti põliselanikud (joonis 4).

Läänemaa elanike haridus, keeleoskus, tervis ja usk

Haridus. Nagu näha jooniselt 5, kehtib ka Läänemaal tõsiasi, et naiste haridustase on meeste omast märgatavalt kõrgem. Meeste seas domineerivad kesk- või kutseharidusega inimesed ning kõrgharitud on pisut üle viiendiku, seevastu

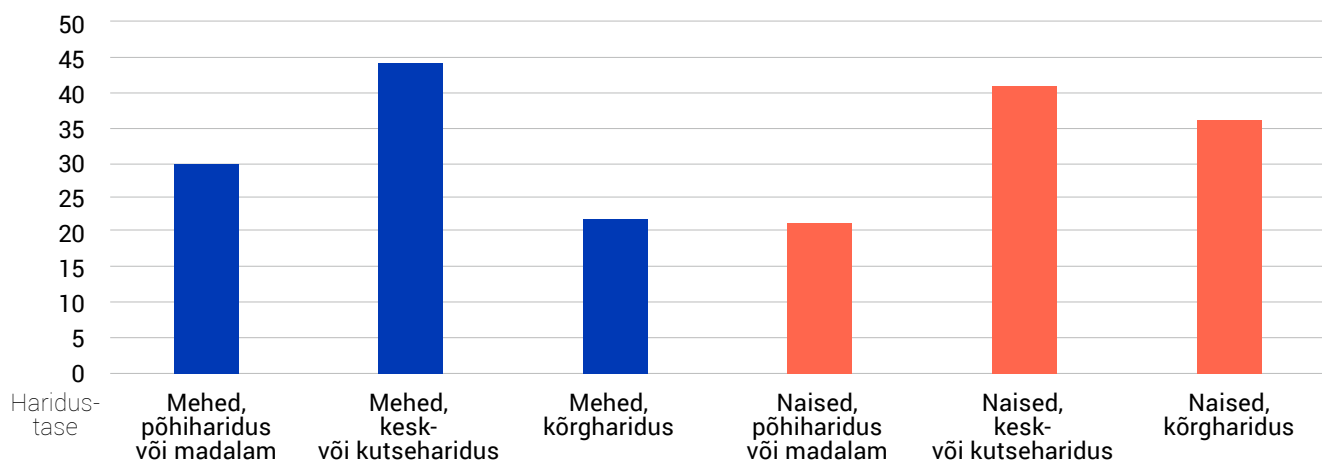

Joonis 3. Läänemaa vähemusrahvused identiteeditunnuse järgi, 2021.

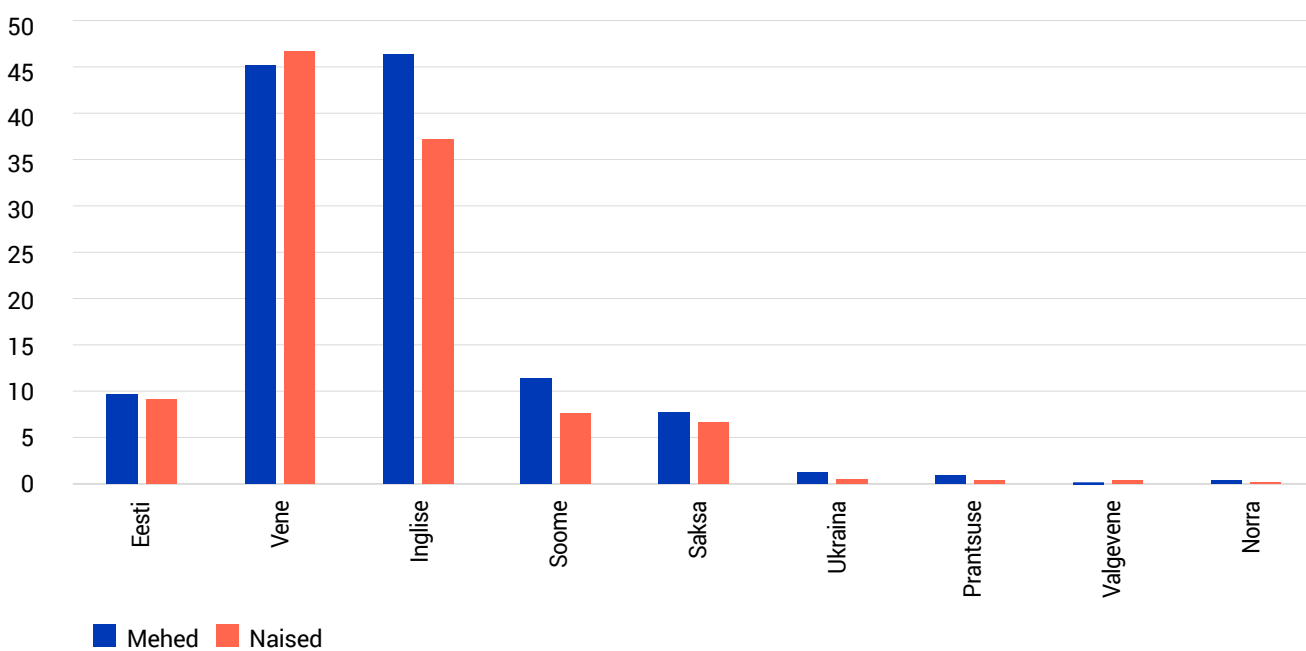
Joonis 4. Läänemaa elanikud põlisuse järgi, 2021.

Haridustasemest, %

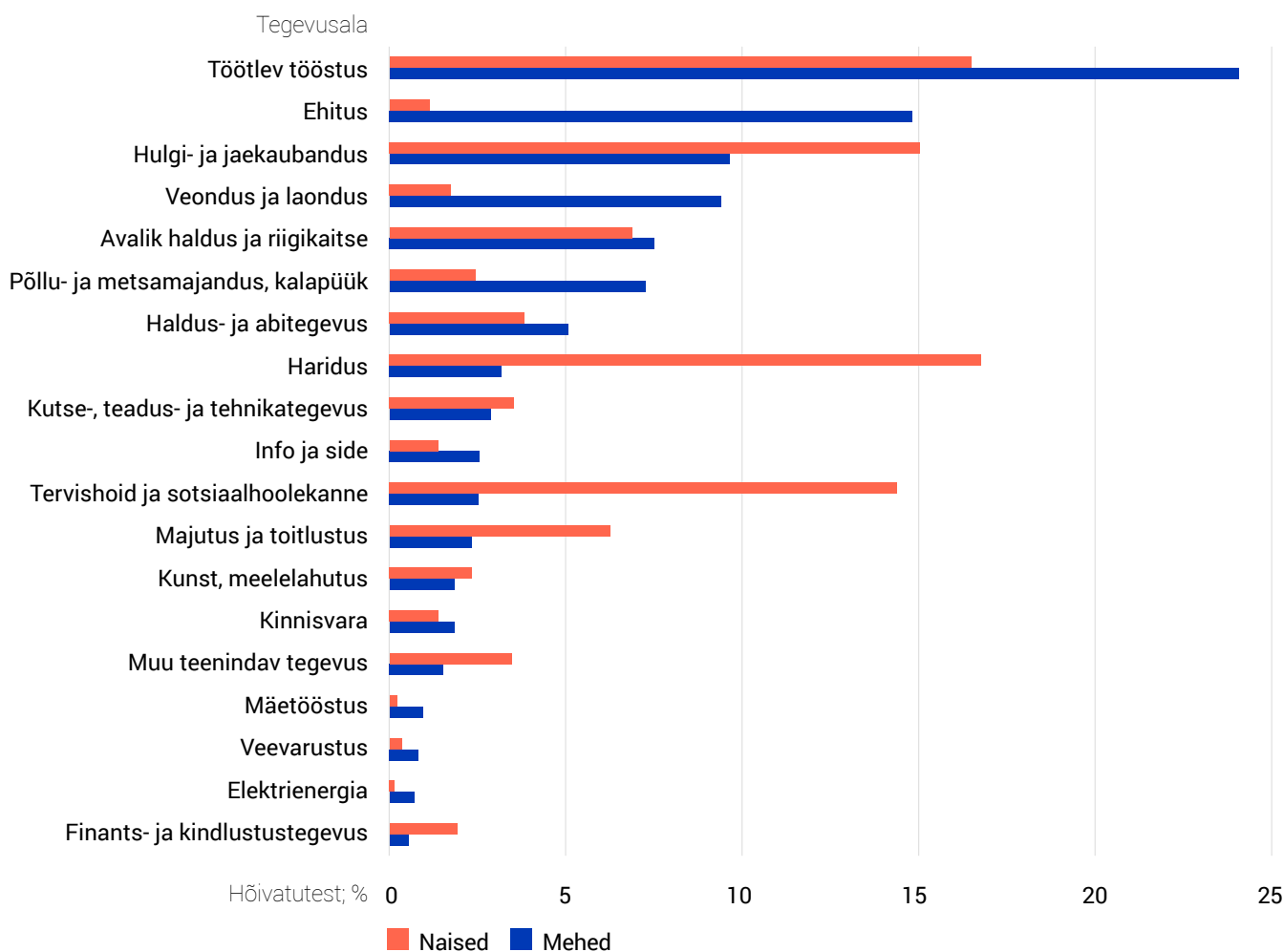

Joonis 5. Läänemaa elanike haridustase, 2021.

Kogu elanikkonnast, %

Joonis 6. Läänemaa elanike võõrkeeleskus, 2021.

Joonis 7. Läänemaa elanike tegevusalad, 2021.

naistest on kõrgharidusega enam kui kolmandik. Ka Läänemaa 39-st doktorikraadiga inimesest on enamik (24) naised. Maakondade järjestuses kuulub Läänemaale kõrgharitudute poolest kuues koht (26% vähemalt 15-aastastest), üksnes põhiharidusega piirdunute, samuti kutsehariduse omandanute suhtarvude poolest on Läänemaa keskmike seas.

Läänemaa elanike võõr- ja murdekeeleoskus. Läänemaa meestest 76,8% ja naistest 72,8% oskab mõnd võõrkeelt. Suurem osa neid, kelle emakeel ei ole eesti keel, oskavad seda võõrkeelena. Keskmiselt oskab iga Läänemaa mees 1,25 ja iga naine 1,12 võõrkeelt, selle poolest kuulub Läänemaa samuti maakondade edukamasse kolmandikku (joonis 6).

Läänemaa elanike murdekeeleoskus piirdub 7,2%-ga ja vallad selle oskuse poolest peaaegu ei eristu. Kõige enam osatakse Võru murret (3%), järgneb saarte (2,7%) ja Tartu murre (0,9%).

Tervis. Tervise enesehinnangute poolest on Läänemaa rahvastik keskmisel tasemel ja pole üheski vanuserühmas

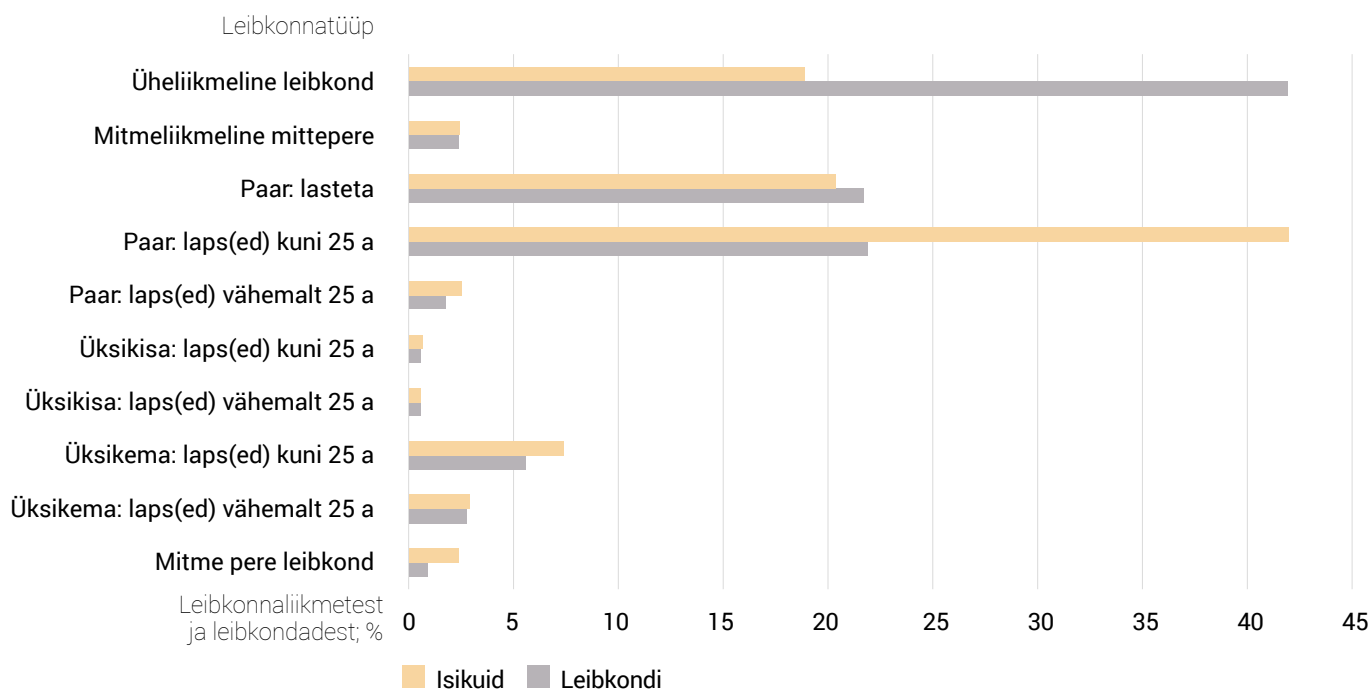
parimate ega halvimate seas. Ka oodatavate eluaastate poolest on Läänemaa elanikkond maakondade rahvastike seas keskmike hulgas.

Usk. Läänemaa elanikkonnast on veerand usklikud ja peaaegu pooled usklikud on luterlased, kuid Läänemaal on ajalooliselt levinud ka ristiusu teisi lahke.

Läänemaa elanike tööhõive ja tegevusalad

Majanduslik aktiivsus ja ettevõtlikkus. Kõigist Läänemaa elanikest on hõivatuid 46,5%, meestest 46,7% ja naistest 46,3%. Hõivatutest on üle 95% palgatöötajad, meestest on 2,3% ettevõtjad palgatöötajatega ettevõttes ja 3,8% ilma palgatöötajata ettevõttes. Naiste vastavad protsendid on 0,8 ja 2,4.

Tegevusalad. Läänemaa elanike tegevusalade jaotus (joonis 7) on võrdlemisi tüüpiline väikemaakonna elanike jaoks: toimib kohalik töötlev tööstus, mehed tegutsevad ehitajatena ja transpordis, naiste ülekaal hariduse ja tervis-

Joonis 8. Läänemaa elanikud leibkonnatüübi järgi, 2021.

hoiu ning sotsiaalhoolekande alal on väga suur. Põllumajandus, metsandus ja kalandus on alles kuuendal kohal, mäetööstuse osa on marginaalne. Võrdlemisi tagasihoidlikul kohal on ka teadustegevus, side ja info ning ka meelelahutus. Maakondade järjestuses on Läänemaa teisel kohal tervishoius ja sotsiaalhoolekandes, majutuses ja toitlustuses ning finants- ja kindlustustegevuses rakendatud inimeste suhtarvu poolest. See näitab, et Läänemaal pööratakse arvestatavat tähelepanu turismimajandusele, sh ka raviturismile, mis jätkab siinseid pikaajalisi muda- ja vesiravila traditsioone.

Läänemaa elanike leibkonnad ja perekonnad

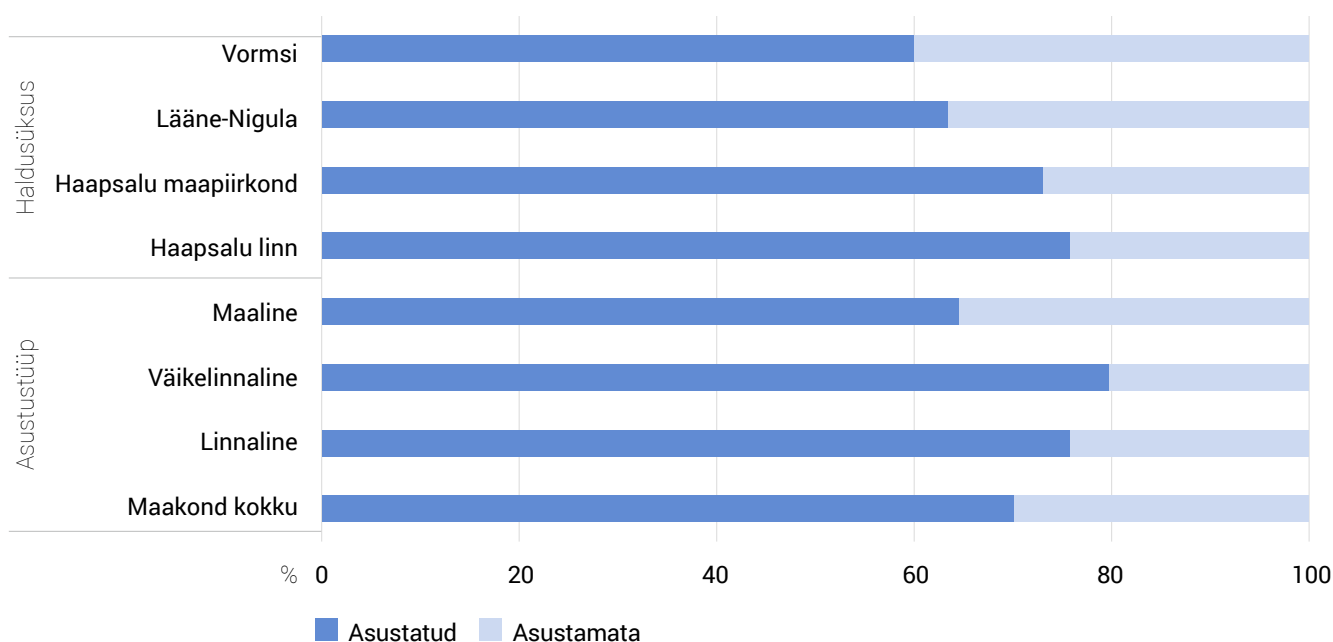
Tava- ja asutusleibkonnad. Läänemaa rahvastikust elab 98,2% tavaleibkondades, neid on 8945. Alaealiste lastega leibkondi on 23,4%, mis on enam-vähem keskmine maakonna tase.

Leibkonnatüübid. Läänemaa keskmises leibkonnas on 2,22 liiget, kuid peaaegu viiendik inimestest elab üksikult, seega on ühe inimese leibkondi rohkem kui 40% (joonis 8). Üle neljakümne protsendi on inimesi, kes elavad kahe vanema ja lapse või lastega peres. Üksikema leibkondi on pisut enam kui viis protsenti, üksikisa leibkondi aga tühiselt vähe. Veidi enam kui üks protsent on leibkondi, kus elab koos mitu perekonda, näiteks kolm põlvkonda.

Läänemaa elanike elamistingimused

Elamud ja eluruumid. Läänemaal on 6198 elamut, neist 86% ühe korteriga eramud, 2% kahe korteriga hooned ja ülejäänud paljukorterilised, milles on keskmiselt vähemalt 50 korterit. Läänemaa elanike käsutuses on 13 238 eluruumi ehk eramut või korterit.

Eluruumi suurus ja vanus. Eluruumi keskmine suurus Läänemaal on 74 ruutmeetrit, linnalises piirkonnas

Joonis 9. Läänemaa eluruumide asustus piirkonniti, 2021.

(Haapsalus) 64 ruutmeetrit, väikelinnalises piirkonnas 89 ja maalises piirkonnas 84 ruutmeetrit. Kõige avaramad elamistingimused on Vormsi saarel, kus keskmine eluruumi suurus on 91 ruutmeetrit.

Ühe elaniku kohta on Läänemaal keskmiselt 33 ruutmeetrit elamispiinda ja 1,3 tuba. Linnalises piirkonnas on ühe elaniku kohta pinda 30 ja maal 36 ruutmeetrit, Vormsil koguni 46 ruutmeetrit. Kuid eluruumid on võrdlemisi vanad: eramu (talumaja) ehitusaja mediaan jääb 1950. aastatesse, aga suur osa neist on ehitatud veel enne teist maailmasõda, 1930. aastatel. Korteralamute ehitamise mediaanaeg on 1960. aastad.

Asustus. Suur hulk, peaaegu 30% Läänemaa eluruumid on asustamata (joonis 9). Tõsi, osa neist on kasutusel suvekodudena. Seda kinnitab ka tõsiasi, et asustamata eluruumid on rohkem maapiirkondades ja eelkõige Vormsil.

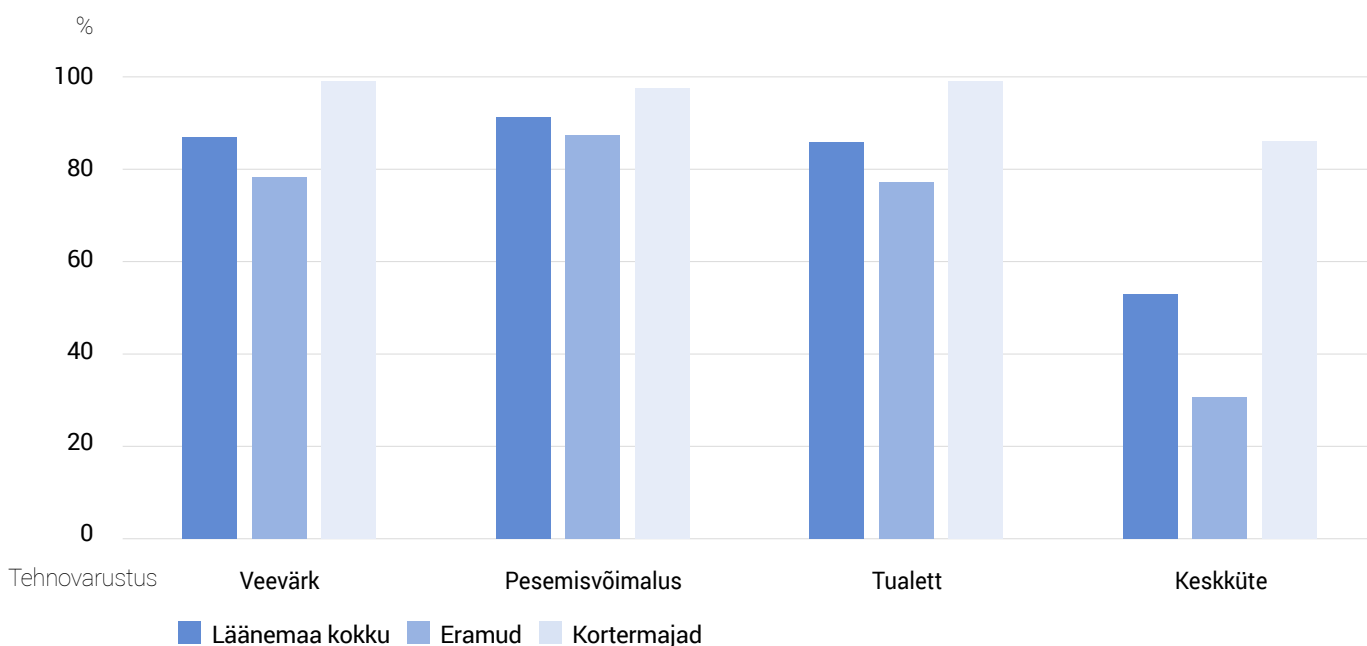
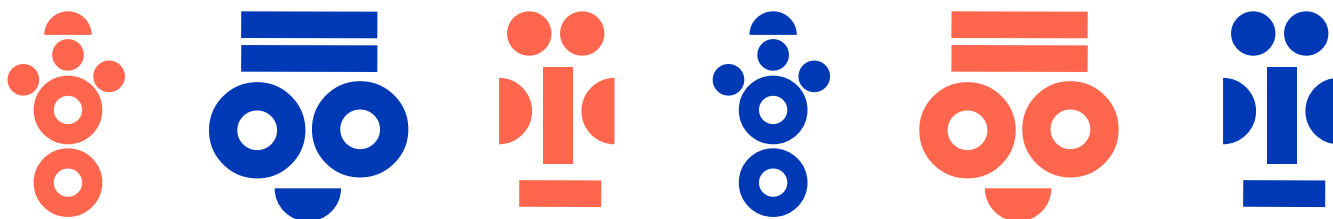
Tehnovarustus. Asustatud eluruumide tehnovarustus on nende vanuse kohta võrdlemisi hea, pesemisvõimalus

(vähemalt saun) on peaaegu igal pool, kuid loomulikult ei ole maapiirkondades keskkütet (joonis 10).

Kokkuvõte

Läänemaa on üks Eesti väiksemaid maakondi, mis on merepiiri tõttu olnud iidsetest aegadest peale seotud Skandinaavia kultuuriruumiga, kuid ajaloo vältel rängalt räsida saanud, olles näiteks Nõukogude Liidu militaarselt kindlustatud läänepiiril. Läänemaa on oma pinda ja elanikkonda kaotanud ka haldusreformide käigus. Siserände tulemusena kaotas maakond aastast 2000 kuni aastani 2011 rahvastikust 15% ja järgmise kümnendi jooksul 1,4%.

Läänemaa rahvastikust on 85% eestlased ja põliselanikud. Maakonnas varem vähemusrahvusena elanud rannarootslased lahkusid siit teise maailmasõja ajal, jättes maha vaid rootsipäraseid kohanimesid. Praegu elavad siin lisaks eestlastele enamasti hilisimmigrandid, kes on jäänud siia Nõukogude ajast. Nad on võrdlemisi hästi

Joonis 10. Läänemaa asustatud eluruumide tehnovarustus, 2021.

kohanenud, enamasti valdavad eesti keelt ja arvestatav hulk on Eesti kodanikud. Rannarootslastest on vähesed jäänud veel Vormsi saarele.

Hariduse näitajate poolest on Läänemaa elanikkond Eesti keskmisel (rahvusvaheliselt väga kõrgel) tasemel, vähemalt 15-aastastest elanikest on kõrgharidus 26%-l, see on Eesti maakondade seas kuues koht.

Tegevusvaldkondade poolest ei erine Läänemaa oluliselt Eesti teistest väikemaakondadest, keskmisest rohkem on hõivatuid majutuses, toitlustuses ja sotsiaalhoolduses.

Religiooni tunnistamise poolest on Läänemaa üks aktiivsemaid maakondi. Tervise enesehinnang on Läänemaal eelkõige nooremates vanuserühmades üks paremaid. Sama kinnitab elada jäänud aastate arv. Alaealiste lastega perede osa on Läänemaal maakondade keskmisest natuke suurem. Elamistingimused on sarnased teiste väikemaakondadega, kuid asustamata eluruumide on Läänemaal kõige rohkem. On alust loota, et Läänemaal hakkab rahvaarv taas suurenema.

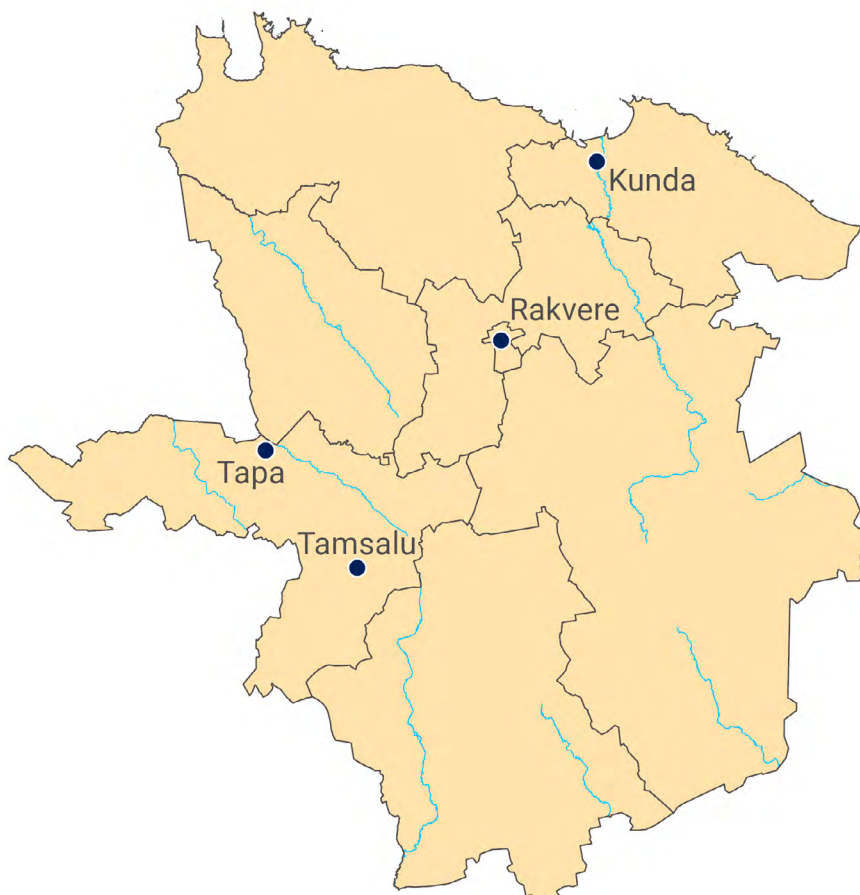
4.7. Lääne-Virumaa

Paiknemine. Lääne-Virumaa asub Eesti põhjaosas ja piirneb põhjast Soome lahega. Lääne-Virumaa moodustab läänepoolse osa ajaloolisest Virumaast, mis jagati osadeks Nõukogude ajal. Kuigi vaid osa ajaloolisest maakonnast, on Lääne-Virumaa pindala 3696 ruutkilomeetrit, see on 8,5% Eesti pindalast. Pindala suuruse poolest on Lääne-Virumaa Pärnu- ja Harjumaa järel kolmandal kohal. Rahvastiku tihedus on Lääne-Virumaal 15,9 inimest ruutkilomeetri kohta, see on Eesti maakondade seas neljandal kohal, kuigi ligi kaks korda väiksem Eesti üldkeskmisest tihedusest. Lääne-Virumaa koosseisu

kuulub tosinajagu väikesaari, nende seas ka Eesti põhjapoolseim saar Vaandloo.

Lääne-Virumaa naabrid on Ida-Virumaa (idas), Jõgevamaa (lõunas) ning Järvamaa ja Harjumaa (läänes). Hoolimata paiknemisest Eesti põhjaosas, kuulub Lääne-Virumaa statistiliste piirkondade NUTS-3 jaotuses koos Järva- ja Raplamaaga Kesk-Eesti piirkonda.

Kujunemine ja ajalugu. Lääne-Virumaal on enam kui 8000 aasta vanuseid asustuse jälgi, siin on rajatud põlispõlde ja siin on tegutsenud meresõitjad, kes on sõlminud sidemeid naabritega. Esimesel aastatuhandel ehitasid meie esivanemad siia linnuseid (Pada, Rakvere). Pärast maa vallutamist hakati 13. sajandil ehitama kirikuid ja kindlustusi. Rakvere on Lääne-Virumaa

Tabel 1. Lääne-Virumaa omavalitsusüksused, 2021

Oma- valitsus- üksus	Elanike arv	Keskm. elanike arv külas	Suurim alevik/alev ja elanike arv	Suurim küla ja elanike arv	Vähemalt 1000 elanikuga asulaid	Elanike arvu muutus 2000–2011; %	Elanike arvu muutus 2011–2021; %
Rakvere linn	15 141					-10,8	-0,8
Haljala vald	4 090	37	Haljala, 1 093	Aaspere, 264	1	-18,1	0,3
Kadrina vald	4 838	51	Kadrina, 2 208	Kihlevere, 174	1	-9,9	-1,3
Rakvere vald	5 745	71	Sõmeru, 1 199	Ussimäe, 419	1	-4,6	-3,0
Tapa vald	10 901	50	Lehtse, 376	Jänedä, 312	Tapa, Tamsalu	-16,4	-7,4
Vinni vald	6 683	31	Vinni, 882	Ulvi, 266	-	-16,7	-7,7
Viru-Nigula vald	5 674	29	Aseri, 1142	Rannu, 135	2 (Kunda linn)	-16,1	-12,1
Väike-Maarja vald	5 664	41	Väike-Maarja, 1 604	Vao, 333	1	-21,0	-6,4

Tabel 2. Lääne-Virumaa linnad, 2021

Linn	Staatus	Rahvaarv	Koht	Esmamainimine	Alevi- või linnaõigus
Rakvere	Omavalitsusüksus	15 141	8.	Läti Henrik, 1226	Linn, 1302
Kunda	Vallasine, Viru-Nigula	2 997	30.	1430; tsemendivabrik, 1870	Linn, 1991
Tapa	Vallasine, Tapa	5 383	20.	1482	Linn, 1926
Tamsalu	Vallasine, Tapa	2 415	34.	1512	Linn, 1996

ajalooline keskus ajaloolise nimega Tarvanpää, saksa keeles Wesenberg.

Haldusjaotus. Lääne-Viru maakonnas on kaheksa haldus- ehk **omavalitsusüksust**: seitse valda ja üks linn (tabel 1). Lisaks on veel kolm vallasist linna (tabel 2).

Linnad. Lääne-Virumaal on neli linna, neist kolm on vallasised (tabel 2). Tapa on oluline raudteede sõlm-punkt, lisaks on Tapa traditsiooniline militaarlinn: oku-patsiooni ajal paiknesid siin Nõukogude väeosad, praegu asub Tapa linna territooriumil Eesti kaitseväge Tapa sõjaväelinnak. Ka Tamsalu linn on olnud raudteesõlm, ühendades kitsa- ja laiarööpmelist raudteed. Kunda linn tekkis 19. sajandil asutatud tsemendivabriku juurde.

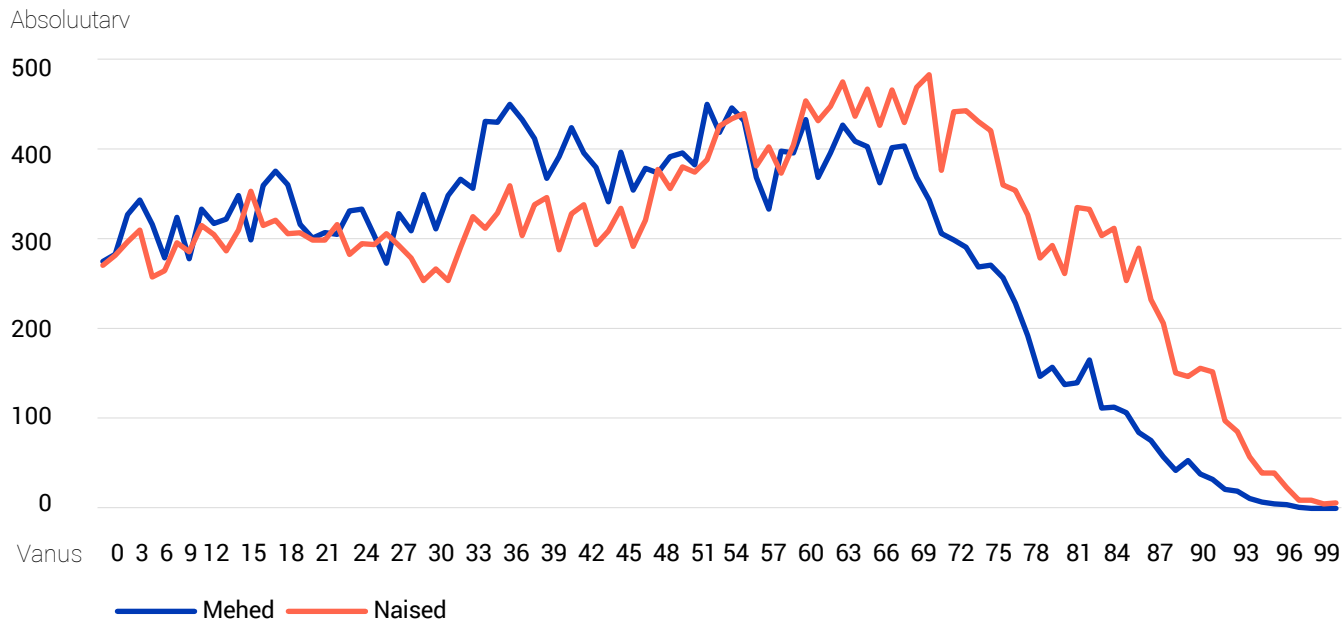
Rahvastik

Mehed ja naised, noored ja vanad. Lääne-Virumaal elas 31. detsembril 2021 ehk loendushetkel 58 709 inimest, seega on Lääne-Viru elanike arvu poolest viies

maakond Harju-, Tartu-, Ida-Viru- ja Pärnumaa järel ja siin elab 4,3% Eesti rahvastikust. Lääne-Virumaa elanikest on 28 219 mehed ja 30 490 naised, seega on siin 100 mehe kohta keskmiselt 108 naist. Meeste mediaanvanus on 42, naistel 51 aastat. Need on maakondade hulgas pigem keskmisest kõrgemad vanused. Kuni 50. eluaastani on Lääne-Virumaal peaaegu igas aastakäigus mehi rohkem kui naisi ja kuni 77-aastaste meeste ja sama vanade naiste arvud on võrdsed. Naiste ülekaal realiseerub alles üsna eakate inimeste seas (joonis 1).

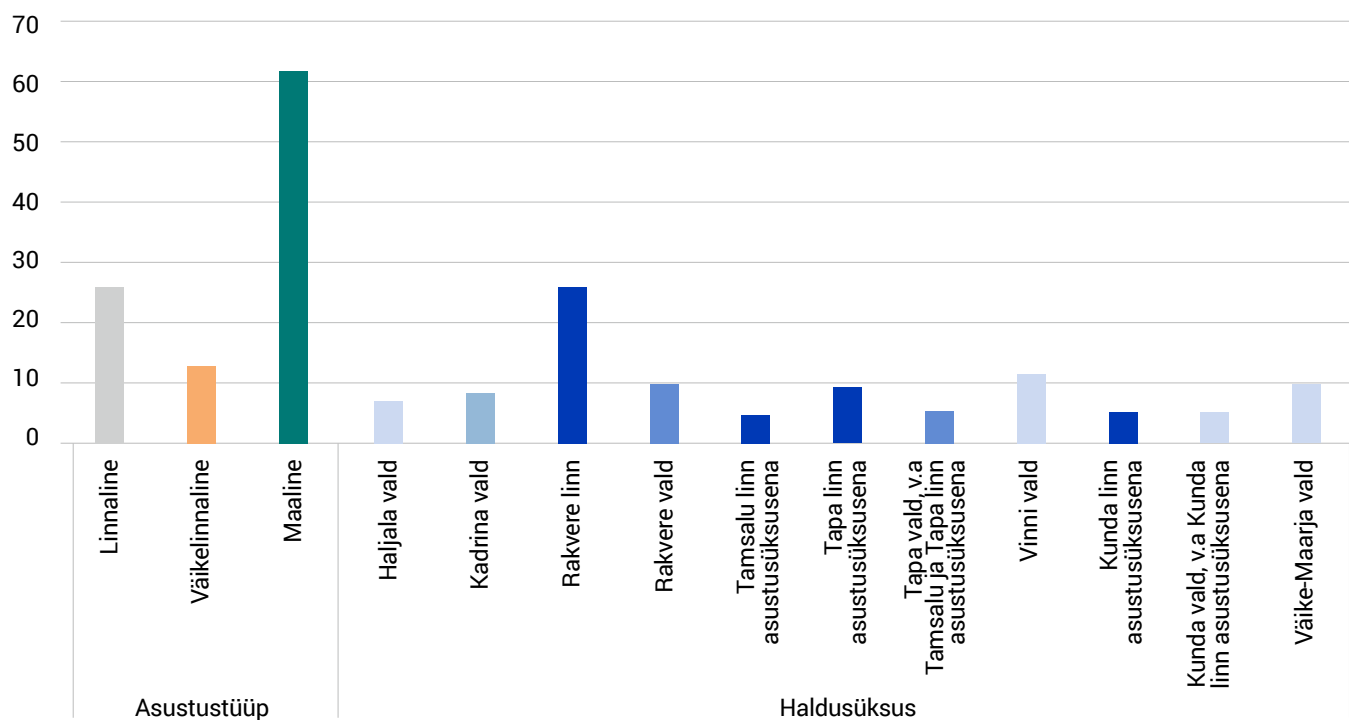
Lääne-Virumaa asustustüübid

Lääne-Viru elanikest 26% elab linnalises asustustüübis – need on kõik Rakvere linna elanikud (joonis 2). Väikelinnalises asustustüübis elab poole vähem inimesi – need on peamiselt Tapa elanikud. Valdav osa, üle 60% Lääne-Viru elanikest elab maavaldades.

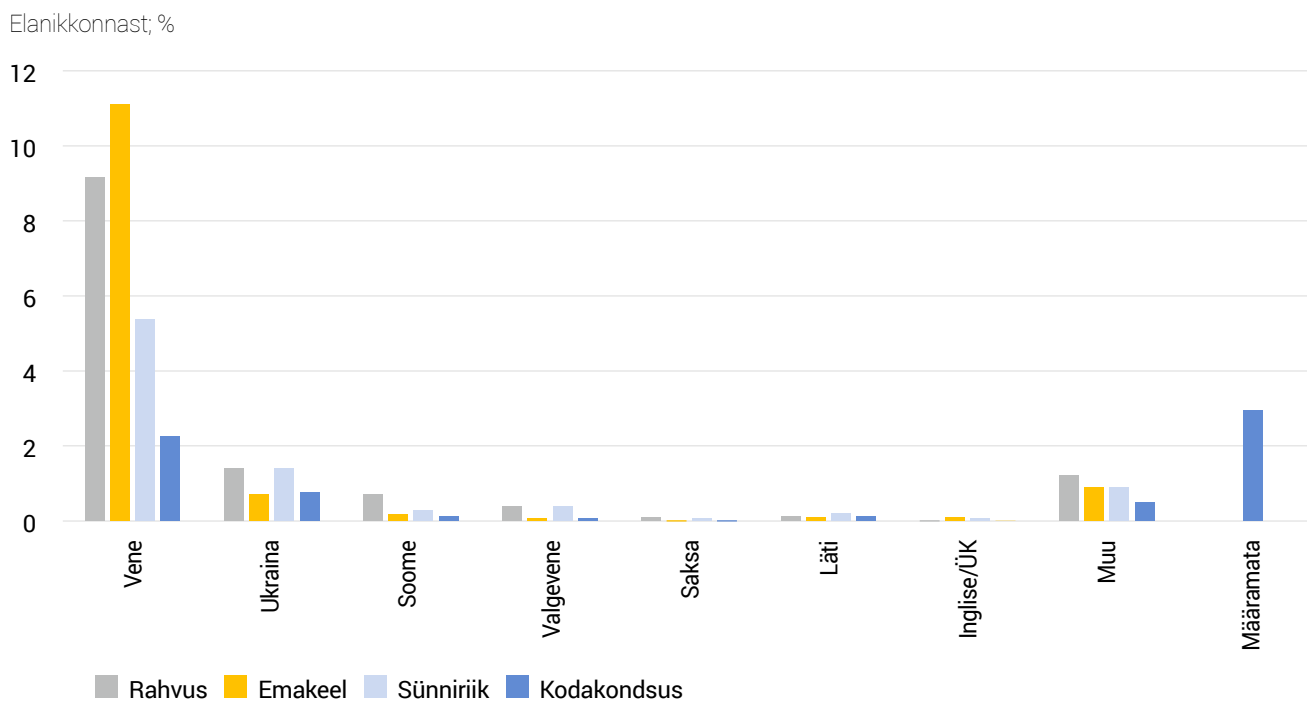

Joonis 1. Lääne-Virumaa elanikud vanuse järgi, 2021.

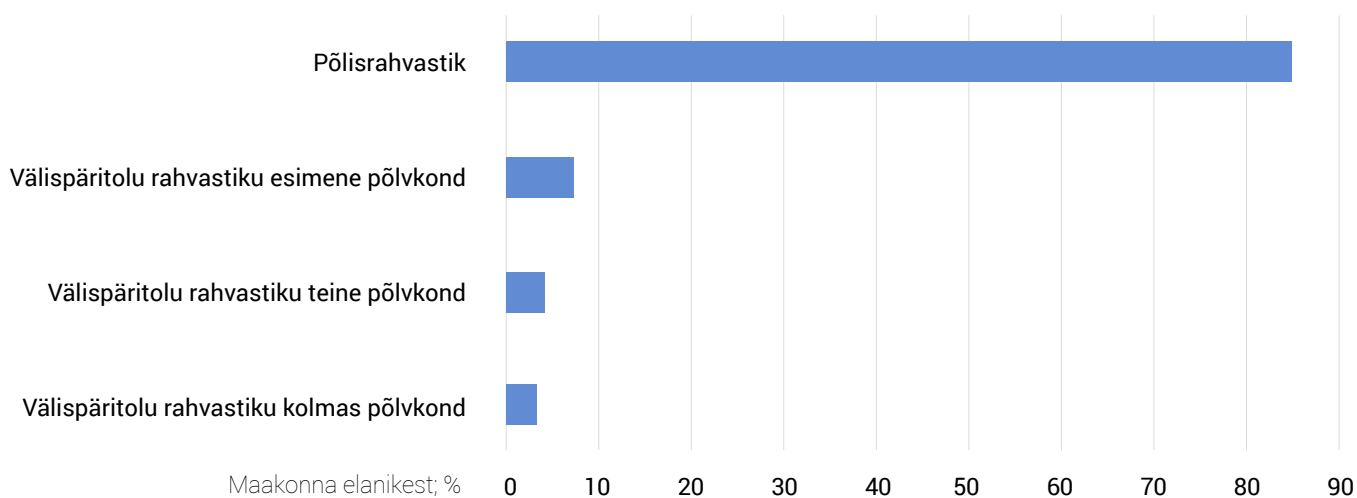
Maakonna elanikest; %

Joonis 2. Lääne-Virumaa elanikud asustustüübi ja haldusüksuse järgi, 2021.

Joonis 3. Lääne-Virumaa vähemusrahvused identiteeditunnuse järgi, 2021.

Joonis 4. Lääne-Virumaa elanikud põlisuse järgi, 2021.

Peale Rakvere linna on kõik Lääne-Viru omavalitsusüksused ühtviisi võrdlemisi väikesed, napilt 5000 elanikuga ja enamikus neist on üks vähemalt tuhande elanikuga keskus (linnake või alevik), ülejäänud külad on üsna pisikesed, kuni saja elanikuga ja enamasti need pigem kahanevad kui kasvavad. Kõige rohkem – 21% võrra – on käesoleval sajandil elanikke kaotanud Lääne-Virumaa maapiirkonnad. Erinevalt enamikust maakondadest on elanikke kaotanud ka väikelinnaline asustustüüp, kadu on olnud 11% rahvastikust.

Identiteeditunnused ja põlisus

Rahvus. Lääne-Virumaa elanikest on 86,9% eestlased, 9,2% venelased ja 1,4% ukrainlased, kõiki teisi rahvusi on märksa vähem (joonis 3). Erinevalt teistest maakondadest pole muude rahvuste esindajad koondunud maakonnakeskusesse: Rakvere elanikest on 88,4% eestlased, kuid eestlaste osatähtsus on oluliselt väiksem Tapa linnas (64%), Kunda linnas (68,2%) ja ka Viru-Nigula vallas paiknevas Aseris. Haljala, Kadrina, Vinni ja Väike-Maarja valla elanikest on vähemalt 95% eestlased.

Emakeel. Lääne-Viru maakonnas on eesti keelt emakeelena kõnelejaid samuti nagu ka eesti rahvusest inimesi 86,9%. Vähemusrahvuste seas prevaleerib 11,1%-ga vene keel – seda nimetab oma emakeeleks peale venelaste ka suur osa ukrainlasi ja valgevenelasi, aga ka soomlasi (joonis 3). Kõige levinum on vene keel Tapa linnas, kus see on emakeeleks 34,4% elanikest ja Viru-Nigula vallas,

kus 32% rahvastiku – eeskätt Kunda linna ja Aseri asula elanike – emakeel on vene keel.

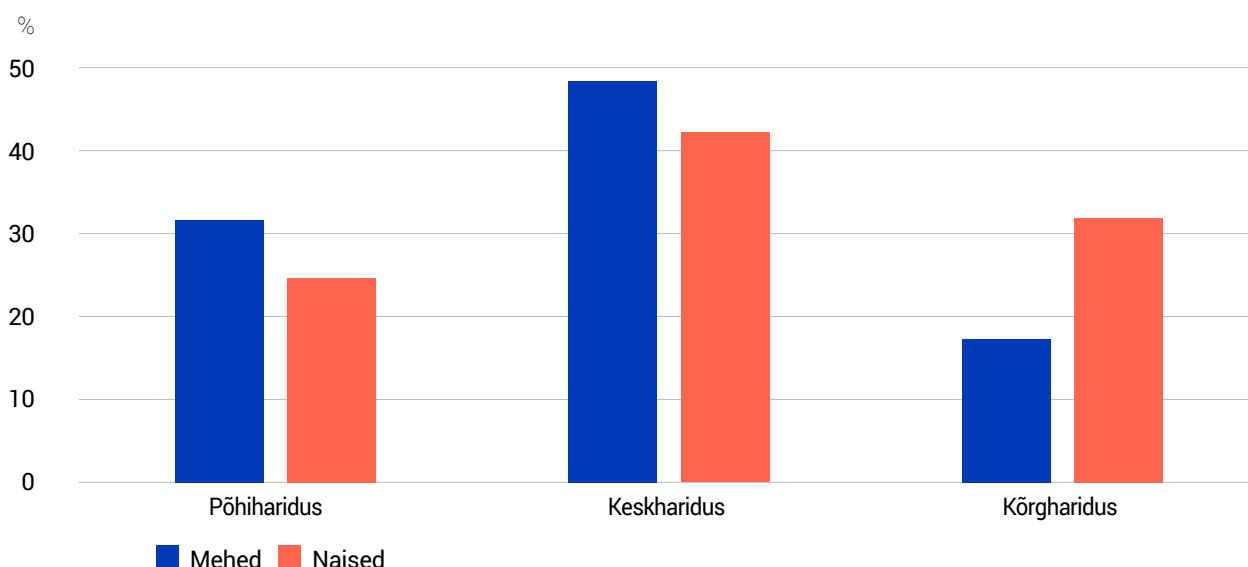
Kodakondsus ja sünniriik. Lääne-Viru elanikest 91,3% on sündinud Eestis, 5,4% Venemaal ja 1,4% Ukrainas. Eesti kodakondsus on 93,2% Lääne-Viru rahvastikust, Vene kodanikke on 2,3% ja määramata kodakondsusega on 2,9% (joonis 3).

Põlisus. Lääne-Viru elanikest 85% on põlisest Eesti elanikud, esimese põlvkonna sisserändajaid on 7%, teise ja kolmanda põlvkonna omi vastavalt 4% ja 3% (joonis 4).

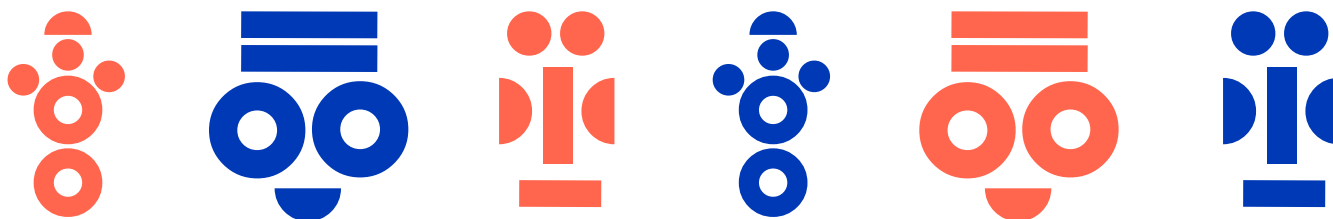
Haridus, keeleoskus, tervis ja usk

Haridus. Lääne-Virumaa vähemalt 15-aastane elanikkond on valdavalt (45%) keskharidusega. Põhihariduse või sellest madalama haridustasemega on 28%, kõrgharidusega on 25% läänevirulastest, nende seas ligi 100 doktorikraadiga inimest ehk 1,7 doktorit 1000 elaniku kohta. Kutseharidus on 32% elanikest. Nende näitajate järgi paikneb Lääne-Virumaa hariduse järjestuses maakondade seas 8.–10. kohal.

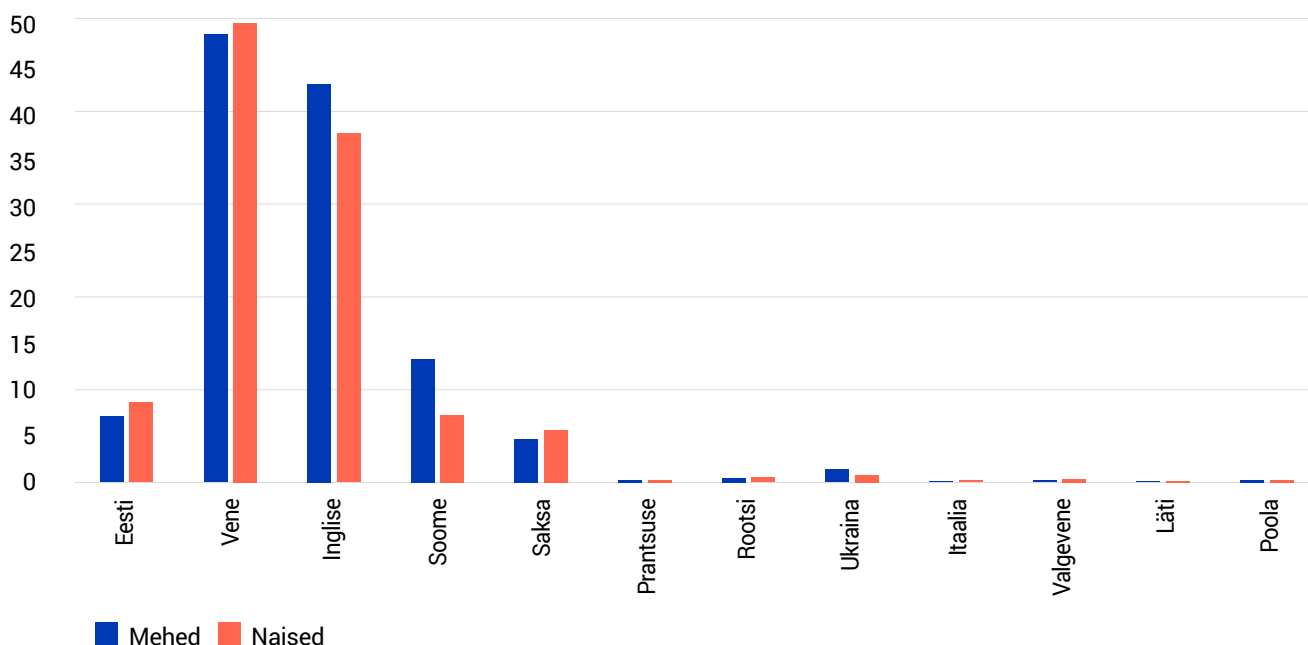
Suuremates linnades – Rakveres ja Tapal – ulatub kõrgema haridusega inimeste osatähtsus 30%-ni, aga Tamsalus on kõrgema haridusega vaid 19% elanikkudest. Kõigis Lääne-Viru maavaldades elab 20–25% kõrgema haridusega inimesi. Seda, et ka Lääne-Virumaal on kõrgharitud naisi rohkem kui mehi ja vastupidi, mehi, kelle haridustase ei ületa põhiharidust, rohkem kui sama haridustasemega naisi, näitab joonis 5.

Joonis 5. Lääne-Virumaa elanike haridustase, 2021

Kogu elanikkonnast; %

Joonis 6. Lääne-Virumaa elanike võõrkeeleskus, 2021.

Võõrkeelte oskus. Lääne-Viru rahvastikust oskab 76% mehi ja 73% naisi mõnd võõrkeelt (joonis 6). Keskmine osatavate võõrkeelte arv on meestel 1,2, naistel aga 1,1. Positiivne on see, et suur osa neid Lääne-Viru inimesi, kelle emakeel pole eesti keel, oskavad eesti keelt võõrkeelena.

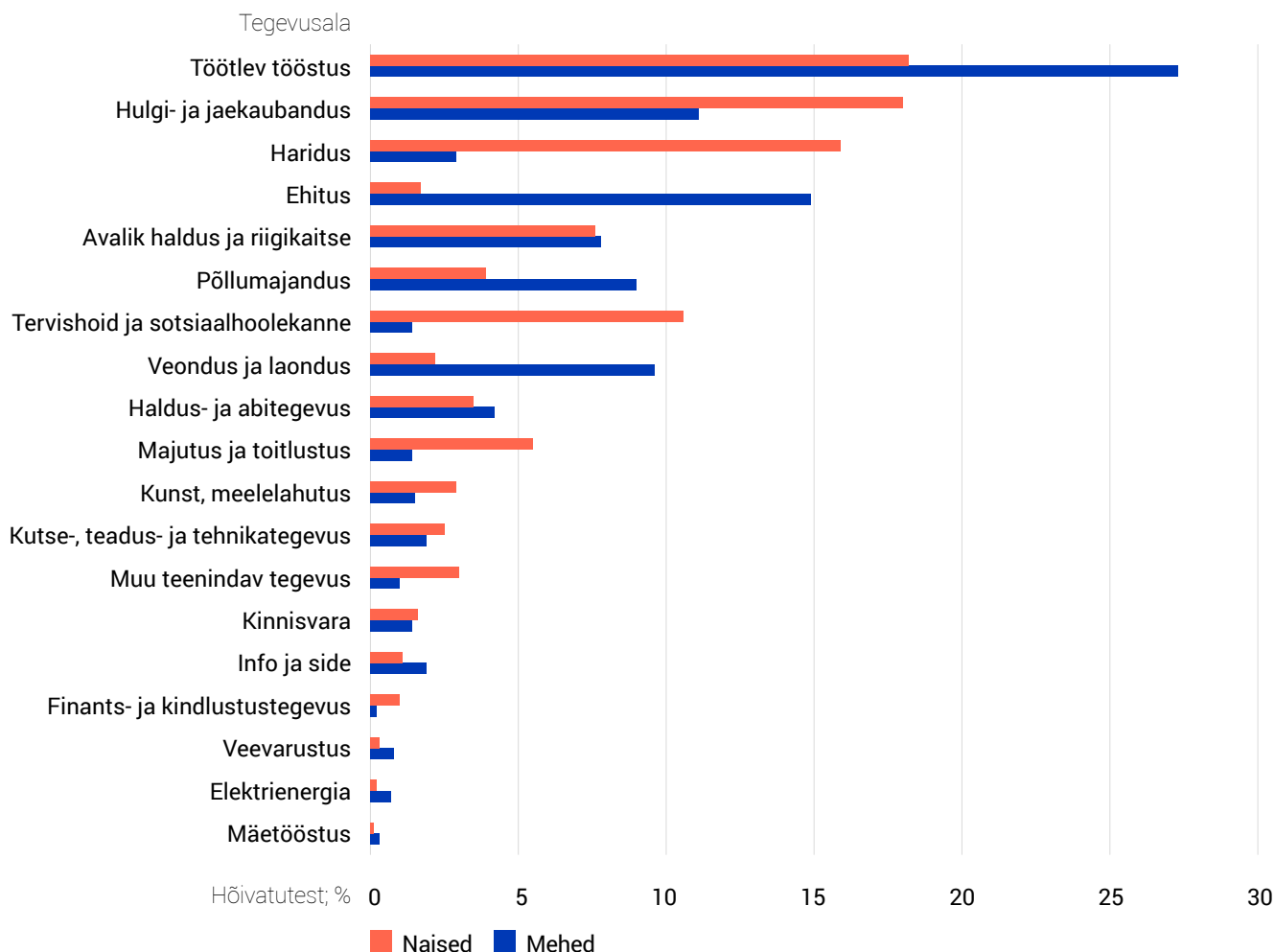
Murdekeelte oskus. Murdekeeli kõneleb Lääne-Virumaal kõigest 5,9% elanikkonnast, sh edukaimatena 7,5% Tapa valla, 6,7% Haljala ja 5,9% Kadrina valla elanikest. Murdekeeltest kõneleb 3,3% Lääne-Viru elanikest Võru ja 1,1% saarte murret.

Tervise enesehinnang. Tervise enesehinnangu poolest asub Lääne-Virumaa maakondade järjestuses 7. kohal ehk peaaegu keskel. Ligi veerand (24%) vähemalt 65-aastastest

läänevirulastest kogeb tervisest tulenevaid piiranguid. Elada jäänud aastate hinnangu kohaselt on Lääne-Virumaa maakondade seas (eri vanuserühmades) 12.–15. kohal, seega pigem kehvemate hulgas.

Lääne-Virumaa elanike tööhõive ja tegevusalad

Hõiveseisundid. Kõigist Lääne-Virumaa meestest on hõivatuid 13 422 ehk 47,6% ja kõigist naistest 13 619 ehk 44,7%. Valdav osa hõivatutest (95,1% meestest ja 97,3% naistest) on palgatöötajad, palgatöötajatega ettevõtjaid on 2% hõivatud meestest ja 0,9% naistest. Meestest 2,8% ja naistest 1,7% on üksikettevõtjad.

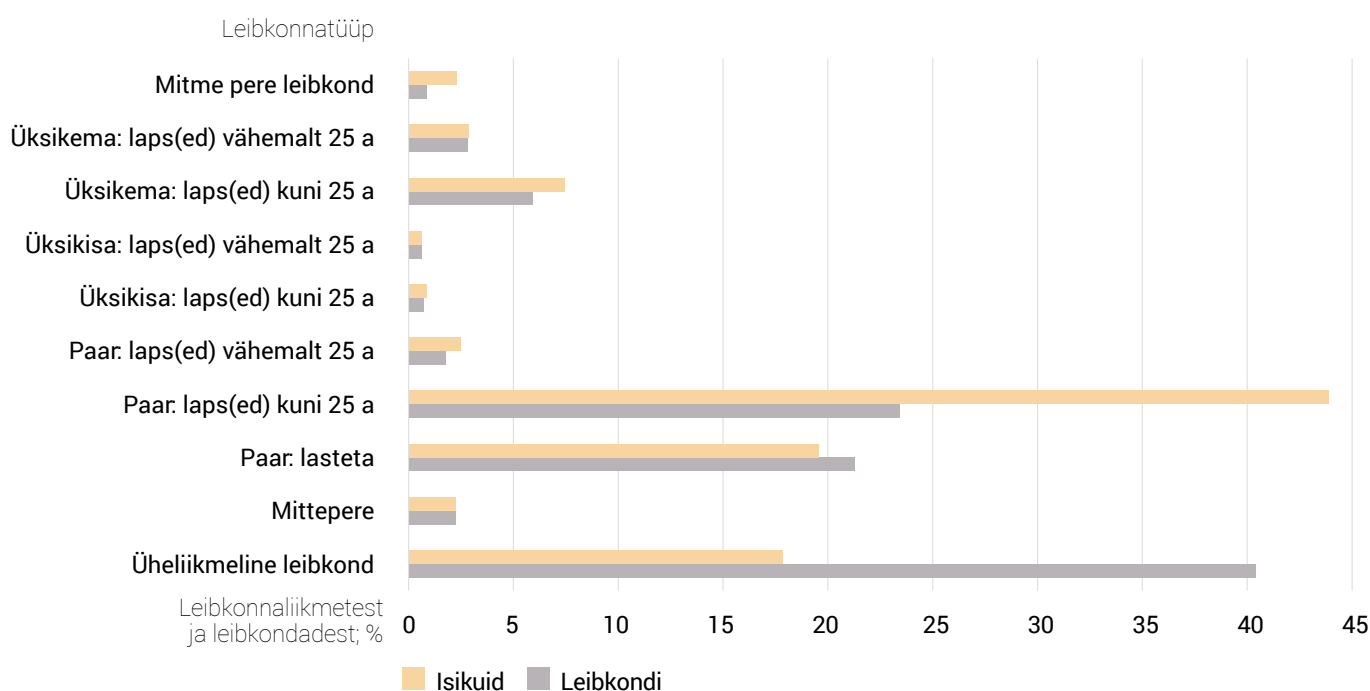
Joonis 7. Lääne-Virumaa elanike tegevusalad, 2021.

Tegevusvaldkonnad. Nagu enamikus maakondades, on esikohal töötlev tööstus, kus teenib leiba 23% Lääne-Virumaa elanikest, järgneb 15%-ga kaubandus ja kolmandana haridus (joonis 7). Töötlevas tööstuses domineerivad mehed (1,48 korda), kaubanduses naised (1,65 korda), aga hariduses (9,4% töötajatest) on naiste ülekaal mäekõrgune: iga mehe kohta töötab hariduses 5,5 naist. Seevastu ehituses (8,2%) on meeste ülekaal 7,5-kordne ja avalikus halduses ning riigikait-ses (7,7%) peaaegu neljakordne (siin on ilmne Lääne-Virumaa omapära, kus on suur militaartöötajate osatähtsus). Põllu-majanduses (6,5%) on meeste ülekaal enam kui kahekordne. Tervishoius (6,1%) on taas silmapaistvalt suur diferentseeritus:

ligi kaheksakordne naiste ülekaal. Veonduses ja laonduses, kus töötab ligi 6% Lääne-Viru hõivatutest, on mehi üle nelja korra rohkem. Kõigis ülejäänud valdkondades on hõivatuid vähem ja sooline jaotuski ühtlasem, üksnes majutus ja toitlustus on traditsiooniliselt naiste tegevusväli neljakordse ülekaaluga.

Lääne-Virumaa elanike leibkonnad ja perekonnad

Tavaleibkonnad, leibkonna suurus. Lääne-Virumaa elanikest elab tavaleibkondades 98,5%, ülejäänute elukoht on asutusleibkond (nt hooldekodu). Leibkondi on 25 506, leibkonna keskmine suurus on 2,27 inimest ja kuni 18-aastaste

Joonis 8. Lääne-Virumaa elanikud leibkonnatüübi järgi, 2021.

lastega leibkondi on 6237 ehk peaaegu veerand (24,5%) kõigist leibkondadest. Alaealiste lastega perede poolest on Lääne-Virumaa maakondade seas viiendal kohal

Leibkonnatüübid. Kõige enam on Lääne-Virumaal üksikisiku leibkondi: üle 40%, kuid üks elab siiski vähem kui viiendik läänevirulastest (joonis 8). Kõige rohkem läänevirulasi elab leibkonnas, kus on nii isa, ema kui ka laps või lapsed. Arvukuselt järgmine leibkonnatüüp isikute jaoks on paarina koos elamine, üksikvanema peresid on Lääne-Virumaal võrdlemisi vähe, vaid ühe protsendi jagu on mitme pere leibkondi, sh ka mitme põlvkonna peresid.

Elamistingimused

Elamud ja eluruumid. Loendushetkel, 31. detsembril 2021 oli Lääne-Virumaal 16 920 elamut ja neis 37 250

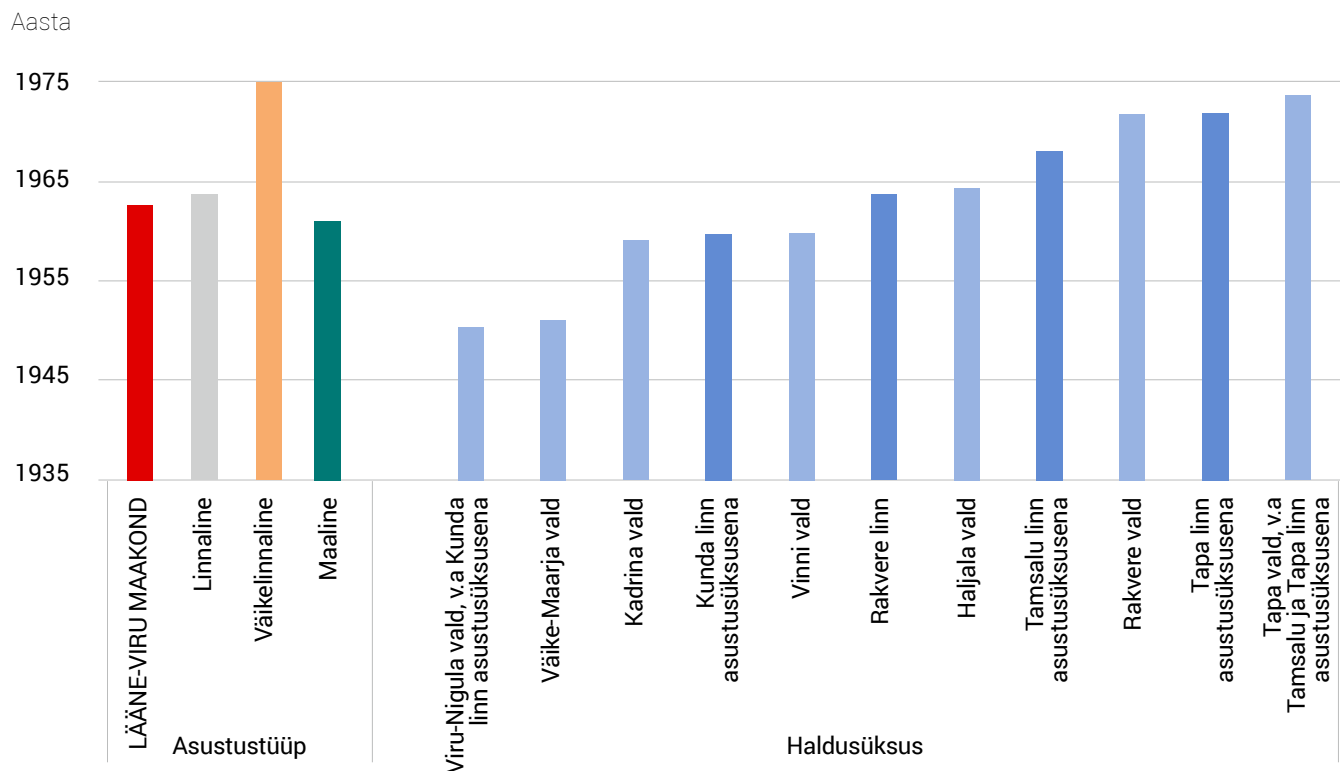
eluruumi. Elamutest 88% olid eramud, suur osa neist vanad talumajad.

Eluruumi suurus ja tubade arv. Eluruumi keskmine pindala on Lääne-Virumaal 73,6 ruutmeetrit. Ühe elaniku ehk leibkonnaliikme kohta tuleb 1,31 tuba ja 32,5 ruutmeetrit pinda. Maapiirkondades on elamud avaramad: Haljala ja Vinni vallas on iga elaniku käsutuses keskmiselt rohkem kui 1,4 tuba, Rakvere linnas aga kõigest 1,2 tuba.

Eluruumide ehitamise aeg. Lääne-Virumaal on kõik eluruumid üsna vanad, keskmine ehitamise aasta on 1963, kuid linnades on üldiselt uuemad, maavaldades pigem vanemad eluhooned (joonis 9).

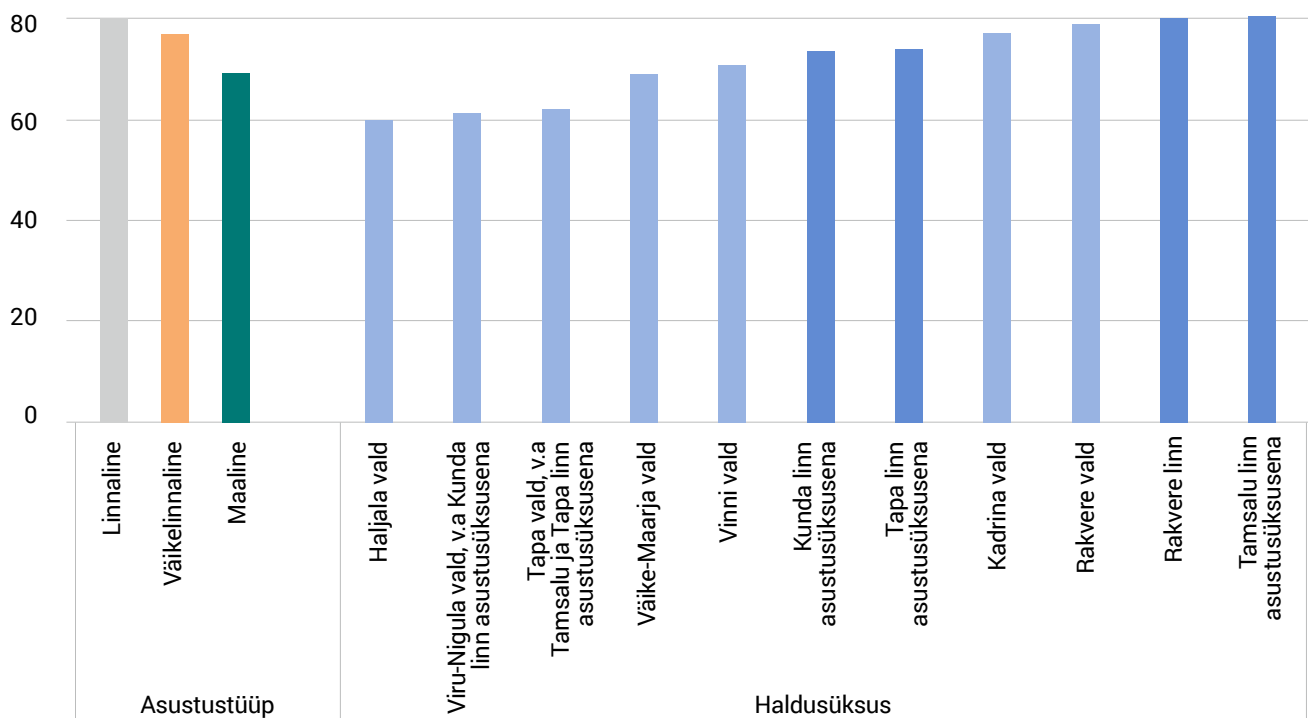
Eluruumide asustatus. Lääne-Virumaa eluruumidest koguni 28% on asustamata (joonis 10). Asustamata eluruumid on kõige vähem Rakvere ja Tamsalu linnas, rohkem

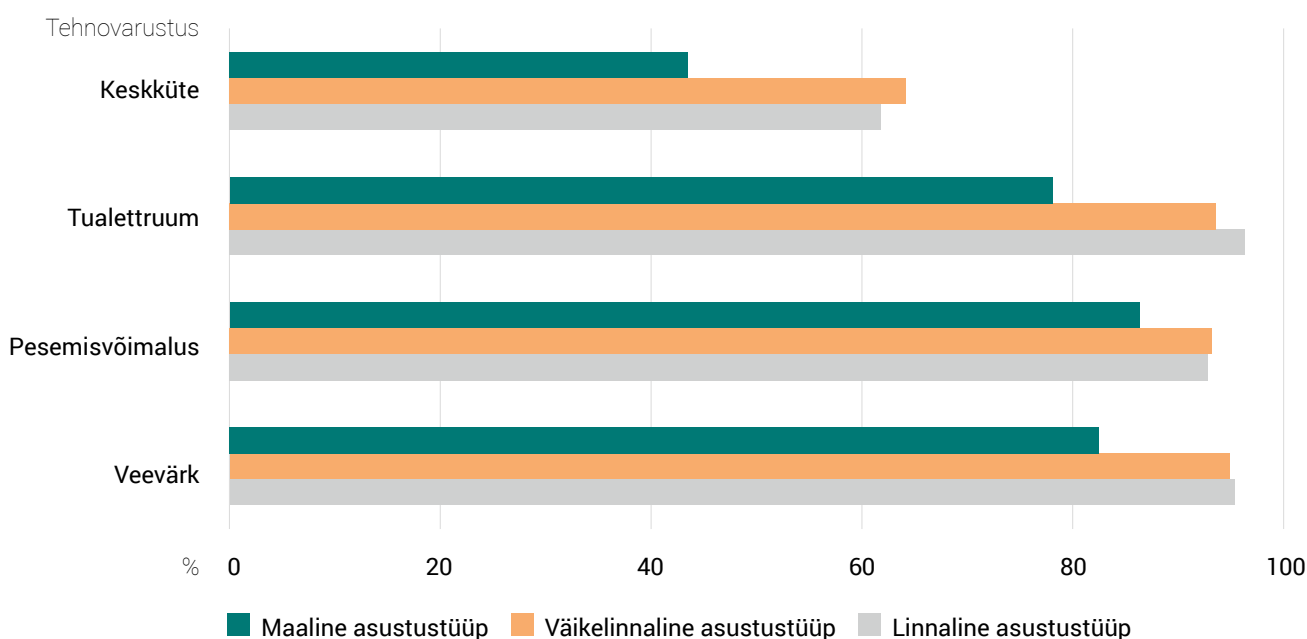

Joonis 9. Lääne-Virumaa eluhoonete ehitamise aeg asustustüübi ja haldusüksuse järgi, 2021.

Maakonna elanikest; %

Joonis 10. Lääne-Virumaa eluruumide asustus asustustüübi ja haldusüksuse järgi, 2021.

Joonis 11. Lääne-Virumaa asustatud eluruumide tehnavarustus.

aga maavaldades. Osa aastaringse asustusega eluruumide võib olla hooajaliselt kasutusel näiteks suvekoduna.

Tehnavarustus. Lääne-Virumaal on tsentraalne veevarustus ja kanalisatsioon 87%-s asustatud eluruumides, pesemisvõimalus 89%-s (arvestatakse ka saunu), tualettruum on eluruumis 84% ja keskküte pooltes (50%) eluruumides. Keskküttest ja veevärgist on nappus eeskätt maavaldades (joonis 11).

Kokkuvõte

Lääne-Virumaa asub Harju- ja Ida-Virumaa vahel, kuuludes arvestuslikult Kesk-Eestisse. Samuti nagu naabrid Harju- ja Ida-Virumaa paikneb Lääne-Virumaa Soome lahe ääres ja siinsed alad on iidsest ajast peale olnud ühenduslülili mere-taguste maadega. Tänapäeval on Lääne-Virumaa eriline ka kui kohaliku identiteedi kandja Põhja-Eestis: erinevalt Harju- ja Ida-Virumaast on Lääne-Virumaal vähemalt 85% rahvastikust eestlased, sama palju on ka neid, kes peavad eesti keelt emakeeleks ja valdav osa Lääne-Viru ülejäänud

elanikke oskab eesti keelt võõrkeelena. Lääne-Virumaa on viiendal kohal ka alaealiste lastega leibkondade osatähtsuse poolest: siin on lapsi peaaegu veerandis (24,5%) leibkondades.

Oluline erinevus Ida-Viru- ja Harjumaaga võrreldes on ka see, et Lääne-Viru elanikkonnast üle kahe kolmandiku elab maalises asustustüübis. Sellega seostub ka tööik, et põllumajandus on meeste tegevusalade sagedusjärjestuses olulisel viiendal kohal. Lääne-Virumaa väikelinnaline asustustüüp (mis pole küll kuigi arvukas) paistab silma heade elamistingimuste poolest: suhteliselt uued elamud ja tehnavarustus viitab Harjumaal kuldse ringi sarnase piirkonna tekke võimalusele, kuid senini on Lääne-Viru elanikkond siiski kahanenud, üksnes mõned asulad Haljala ja Kadrina vallas on viimase kümnendi jooksul pisut kasvanud. Harituse, tervise ja keeleoskuse taseme poolest on Lääne-Viru rahvastik tublid keskmikud, kuid on unustanud oma murdekeele (või ei tunne seda ära).

4.8. Põlvamaa

Paiknemine. Põlvamaa asub Eesti kaguosas Vene Föderatsiooni piiri ääres. Piir kulgeb osaliselt Lämmijärves (osa Peipsi-Pihkva järvest), osalt maismaal. Põlva maakond piirneb põhjas Tartumaa, läänes Valgamaa ja lõunas Võrumaaga. Põlvamaa pindala on 2165 ruutkilomeetrit ehk 5% Eesti pindalast (12. maakond). Statistilise liigenduse järgi kuulub Põlvamaa Lõuna-Eesti piirkonda (NUTS-3). Rahvastiku tihedus on 11,1 inimest ruutkilomeetri kohta, sellega on Põlvamaa kaheteistkümnes.

Kujunemine ja ajalugu. Põlvamaa ei kuulu Eesti iidsete maakondade hulka, vaid on põhiliselt vana Võrumaa põhjapoolne osa, millele lisandub Tartumaa lõunapoolne serv ja osa kunagisest Petseri maakonnast. Üks vanemaid teadaolevaid asulaid Põlvamaal on Võõpsu, mida märgiti esimest korda 1428. aastal ja mis oli aastail 1921–1938 alev, kuid hiljem kaotas aleviõigused rahvaarvu vähenemise tõttu.

Haldusjaotus. Põlvamaal on kolm valda ja kaks vallasisest linna (tabel 1 ja 2).

Maakonnakeskus Põlva on kujunenud 15. sajandil ehitatud kiriku ja kirikumõisa juurde esialgu väikese alevikuna, kus 1931. aastal avati Tartu–Petseri raudteejaam. Teine

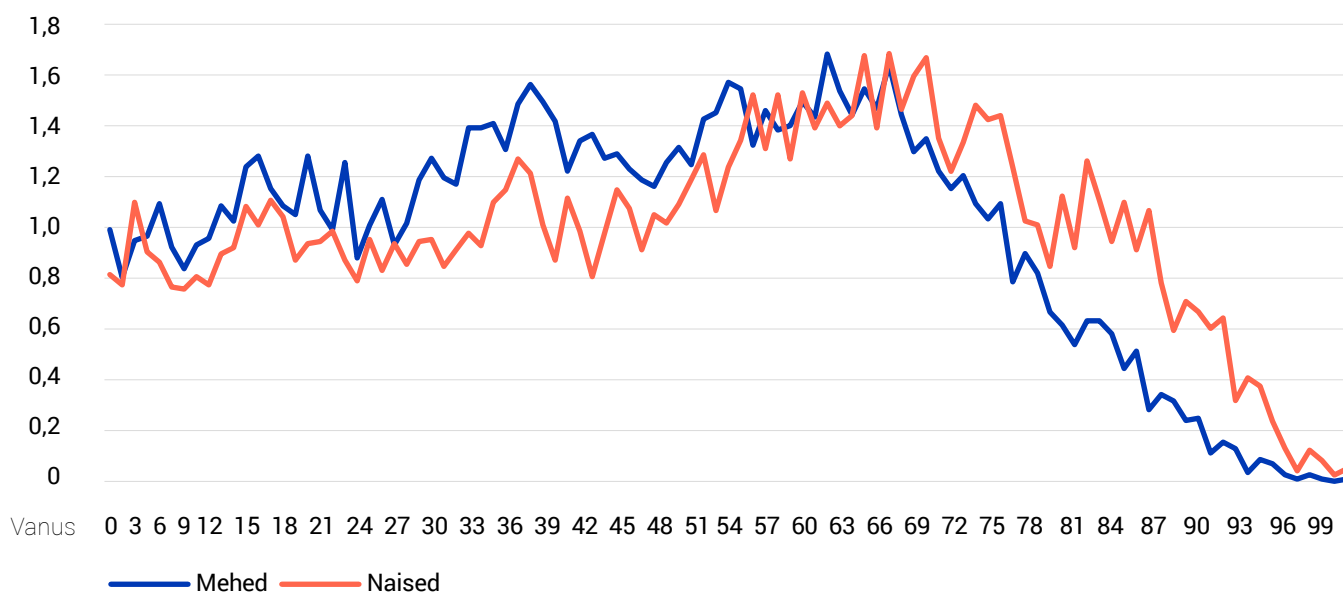
Tabel 1. Põlvamaa vallad, 2021

Vald	Elanike arv	Keskm. elanike arv külas	Suurim alevik/alev ja elanike arv	Suurim küla ja elanike arv	Vähemalt 1000 elanikuga asulaid	Elanike arvu muutus 2000–2011; %	Elanike arvu muutus 2011–2021; %
Kanepi	4 481	81	Kanepi, 516	Krootuse, 484	–	–15,3	–3,7
Põlva	13 395	93	Ahja, 467	Mammaste, 543	Põlva linn	–12,5	–4,4
Räpina	6 115	50	Veriora, 407	Ristipalo, 287	Räpina linn	–20,6	–7,3

Tabel 2. Põlvamaa linnad, 2021

Linn	Staatus	Rahvaarv	Koht	Esmamainimine	Alevi- või linnaõigus
Põlva	Maakonna keskus, vallasisene	5 454	19.	15. saj	Alev 1961, linn 1993
Räpina	Vallasisene	2 235	35.	1624	Alev 1945, linn 1993

Maakonna elanikest; %

Joonis 1. Põlvamaa elanikud soo ja vanuse järgi, 2021.

Põlvamaa linn on Räpina, kus asub iidne paberivabrik (asutatud 1728) ja sadam, samuti Eesti vanim aianduskool.

Põlvamaal on seitse alevikku – Ahja, Kanepi, Mehikoorma, Mooste, Vastse-Kuuste, Veriora ja Võõpsu – ning 181 küla.

Rahvastik ja asustustüübid

Mehed ja naised, noored ja vanad. Põlvamaal elas 31. detsembril 2021 ehk loendushetkel 23 991 inimest, mis oli 1,8% Eesti rahvastikust. Põlvamaa on rahvaarvu poolest Eesti 12. maakond. Põlvamaal elab 11 707 meest ja 12 284 naist, seega on 100 mehe kohta 105 naist, mis on üks parema (ühtlasema) meeste ja naiste suhtega maakondi.

Meeste mediaanvanus on 43 ja naistel 51 aastat (joonis 1). Kuni 47. eluaastani on mehi peaaegu igas aastakäigus naistest rohkem, 48 ja 63 aasta vanusevahemikus on mõnes

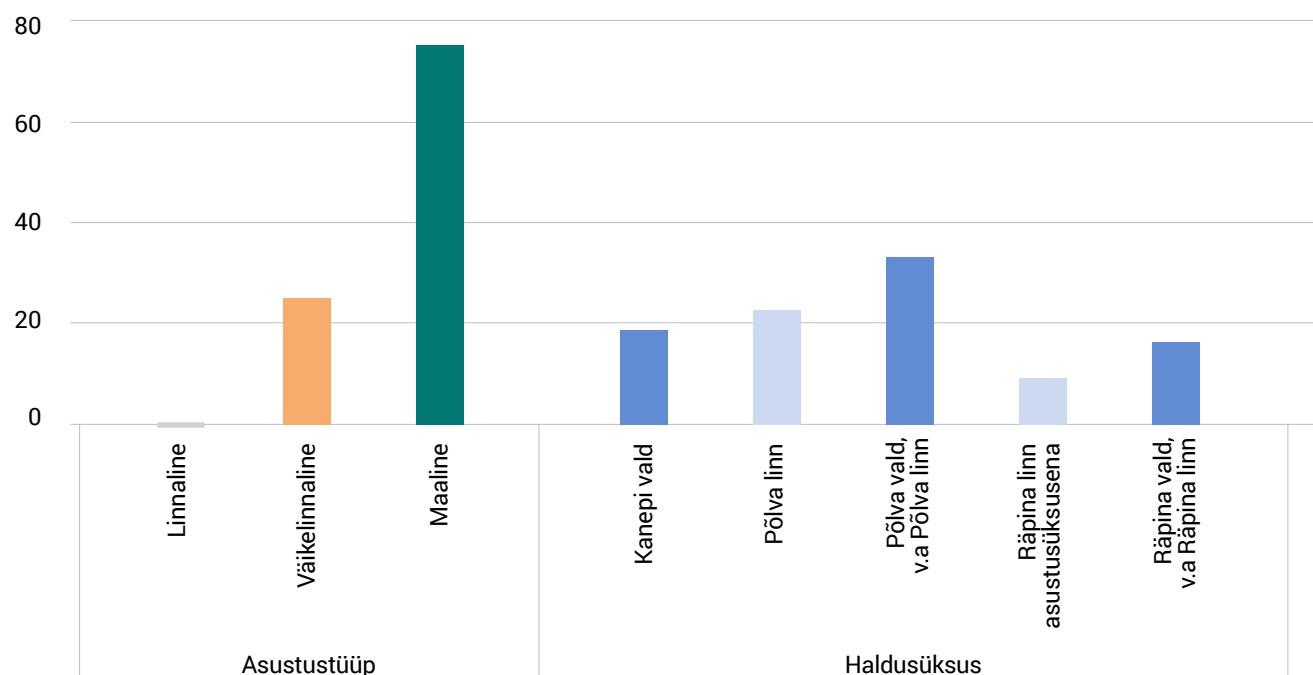
aastakäigus mehi ja mõnes naisi enam ning alates 64. eluaastast domineerivad naised. Siiski alles 83 aastat on vanus, millest nooremaid mehi ja naisi on võrdselt.

Asustustüübid. Linnalisi asustustüüpe Põlvamaal ei ole. Maakonnakeskus Põlva kuulub väikelinnalisse asustustüüpi, kogu ülejäänud Põlvamaa koos kõigi alevike ja Räpina linnaga kuulub maaliselisse asustustüüpi, mis hõlmab 75% Põlvamaa elanikkonnast (joonis 2). Seega on Põlvamaa Rapla ja Jõgeva maakonna järel maalisuse poolest kolmas maakond.

Identiteeditunnused

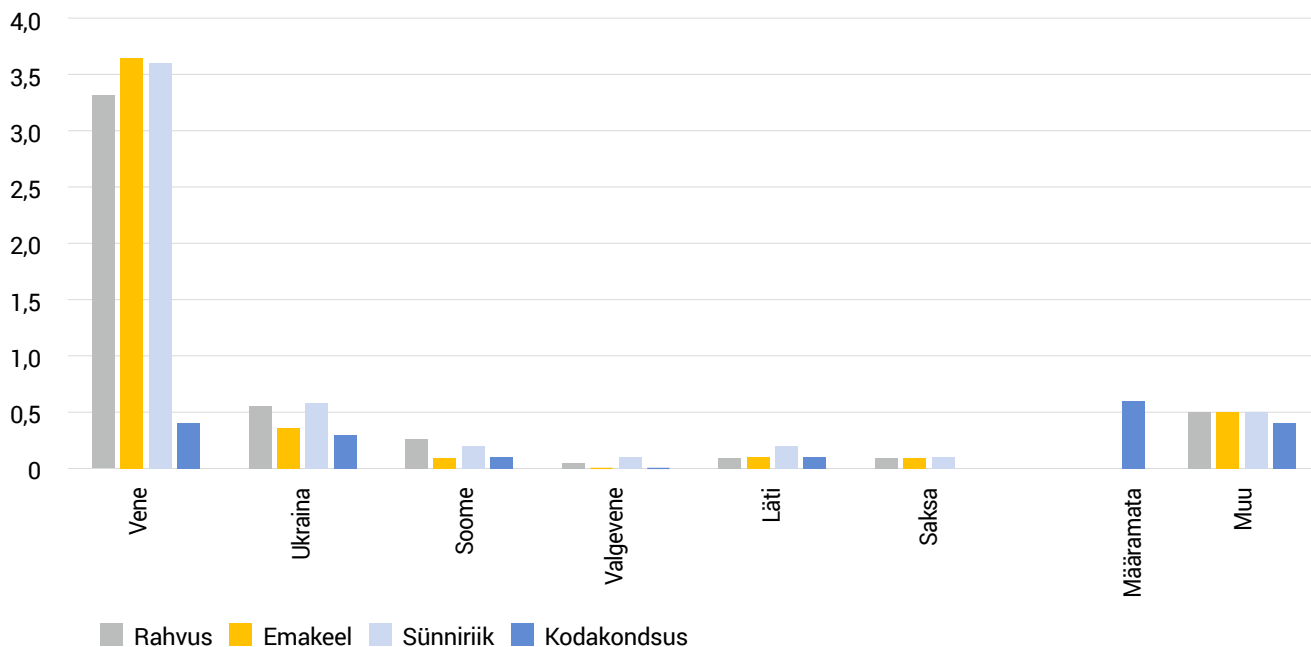
Rahvus ja emakeel. Põlva maakonna elanikest on 95,1% eestlased ja 95,2% emakeel on eesti keel. Vähemalt kolm protsenti on vene keelt emakeelena kõnelejaid, lisanduvad ukraina-

Maakonna elanikest; %

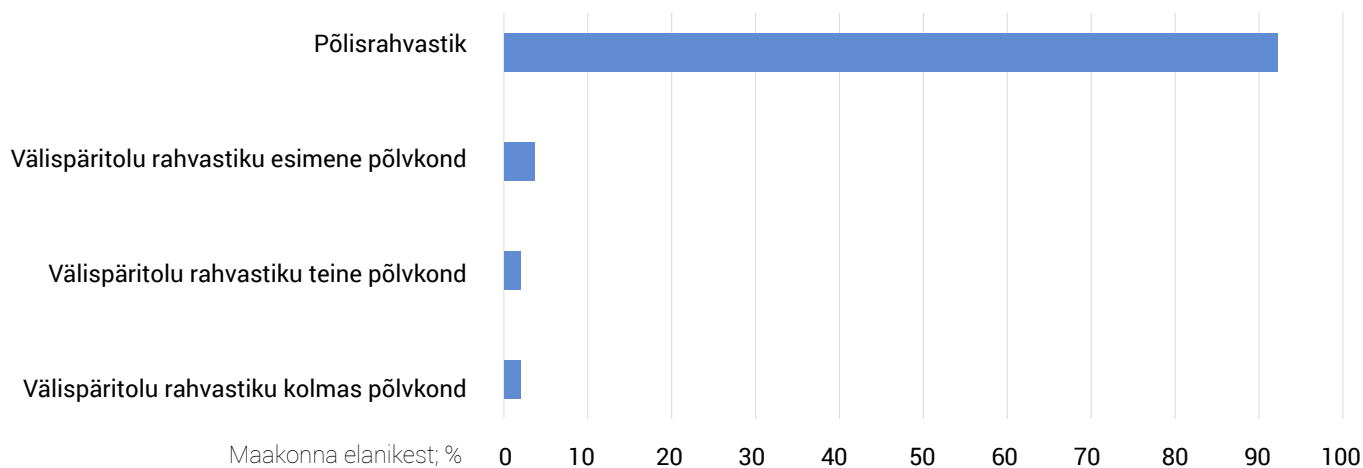

Joonis 2. Põlvamaa elanikud haldusüksuse ja asustustüübi järgi, 2021.

Elanikkonnast; %

Joonis 3. Põlvamaa vähemusrahvused identiteeditunnuse järgi, 2021.

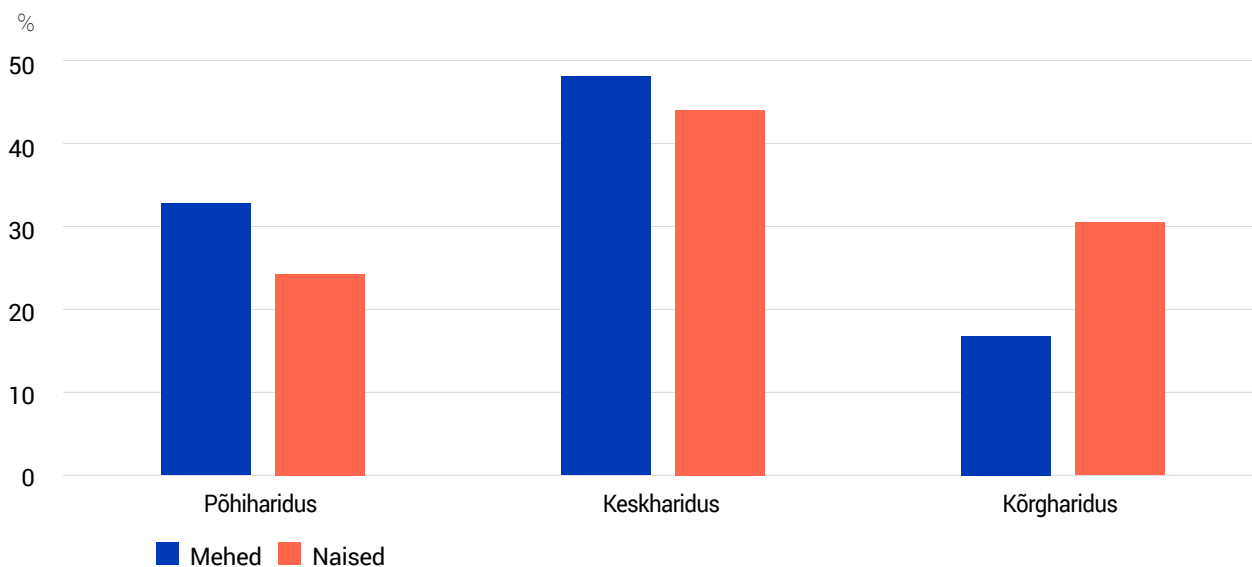
Joonis 4. Põlvamaa elanikud põlisuse järgi, 2021.

soome- ja lätikeelsed elanikud ning väikse üllatusena ka mõned maapiirkondes elavad saksa ja prantsuse emakeelega inimesed (joonis 3). Kõige suurem mitte-eestlaste osatähtsus on Räpina linnas, kus eestlasi on 85%. Muude rahvuste esindajate koostis on üsna tavapärane, domineerivad venelased, järgnevad ukrainlased, soomlased ja lätlased.

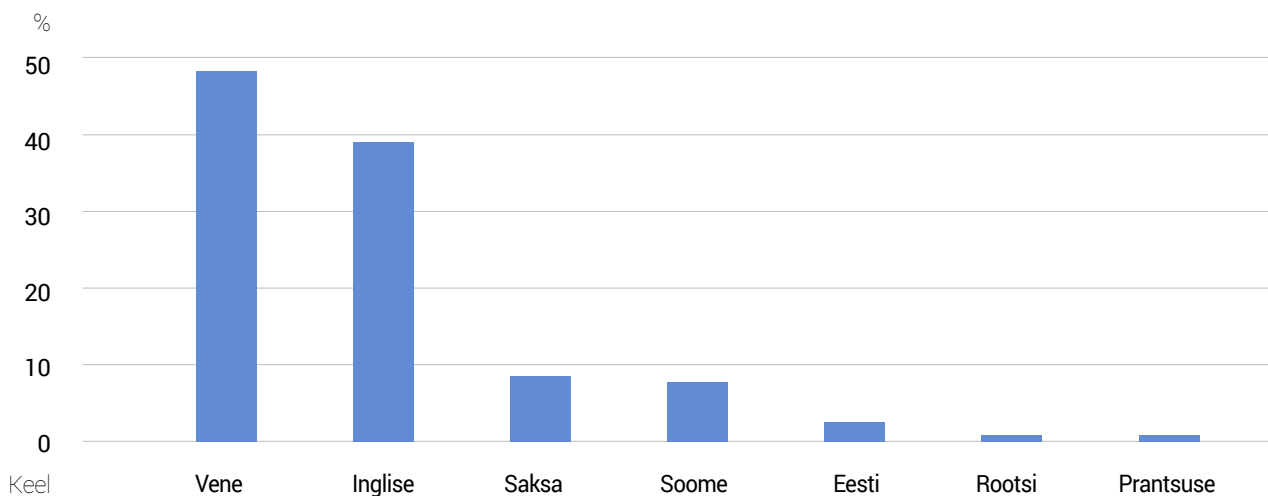
Kodakondsus ja sünniriik. Põlvamaa elanikest 98,2% on Eesti kodanikud ja 94,7% Eestis sündinud. Venemaal

sündinuid on peaaegu 4%, kuid nende seas on ka sõjaeelse Eesti territooriumil Petserimaal sündinud inimesed. Põlvamaal elab ka ligi 150 inimest, kes pole oma kodakondsust märkinud (0,6%).

Põlisus. Põlvamaa elanikest kuulub 92% põlisrahvastiku hulka, peaaegu 4% on esimese põlvkonna välispäritolu elanikud ja teise ning kolmanda põlvkonna sisserännanuid on kumbagi kaks protsenti (joonis 4).

Joonis 5. Põlvamaa elanike haridustase, 2021.

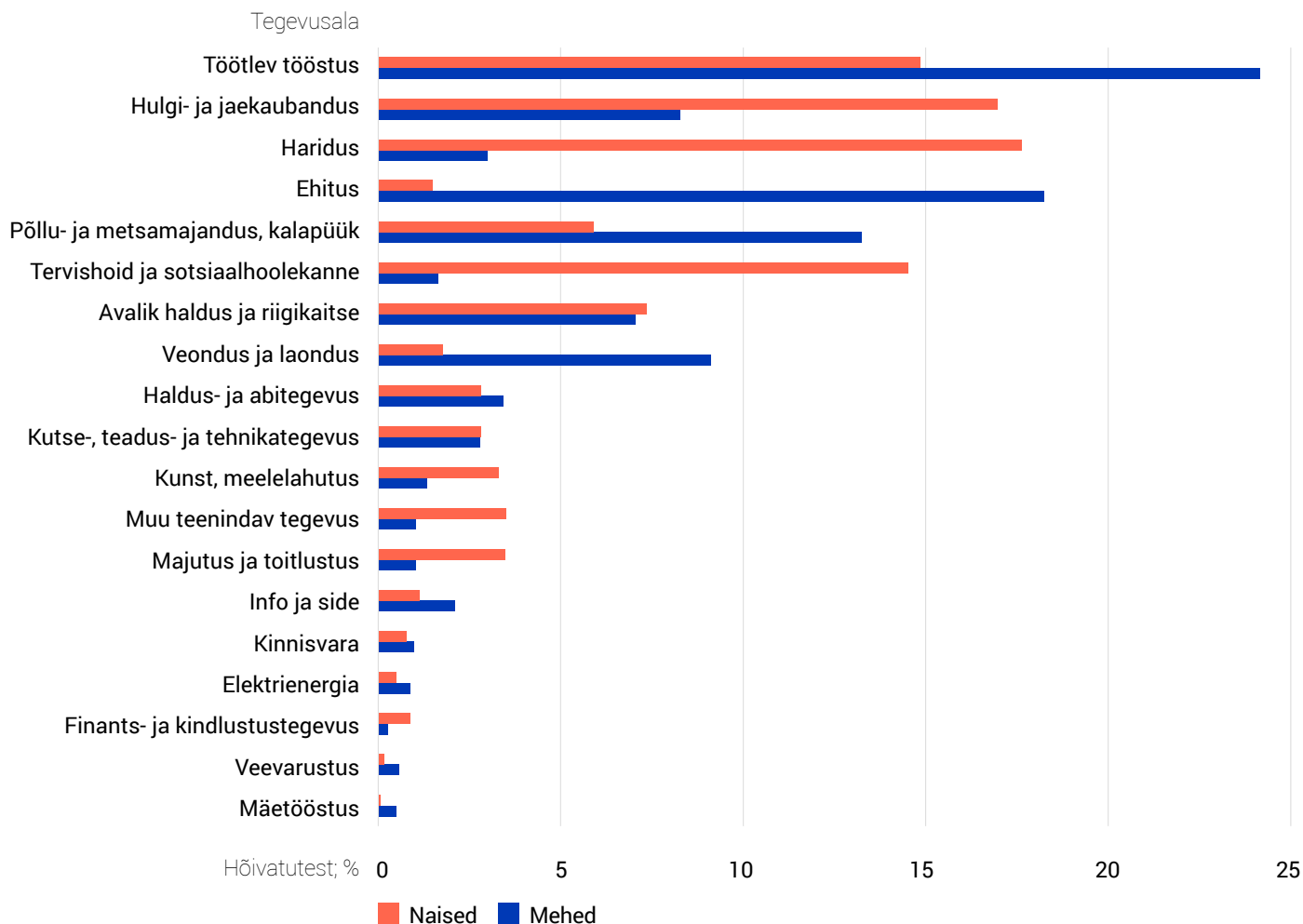
Joonis 6. Põlvamaa elanike peamine võõrkeeleoskus, 2021.

Haridus, keeleoskus usk ja tervis

Haridus. Kõrgharidusega inimesi on Põlvamaal riigi keskmisest mõnevõrra vähem, sest seal ei ole ühtegi kõrgharidust andvat õppeasutust ega ka kõrgkooli filiaali. Seega on Põlvamaa kõrgema haridusega elanike suhtarvu poolest maakondade seas 12. kohal, samuti on Põlvamaa elanike hulgas suhteliselt palju põhiharidusega piirdunud. Küll aga on Põlvamaal kõrgelt tunnustatud vana Räpina aianduskool ja Põlva elanikud on kutsehariduse

poolest hinnataval neljandal kohal. Põlvamaa meeste ja naiste haridustaset iseloomustab joonis 5. Põlvamaal elab ja tegutseb ka 52 doktorikraadiga haritlast, doktorite suhtarvu poolest on Põlvamaa riigi keskmisi.

Võõrkeeleoskus. Põlvamaa elanikest 72,8% oskab mõnd võõrkeelt, sh üht võõrkeelt räägib 44%, kaht 21% ja vähemalt kolme võõrkeelt 6% põlvamaalastest. Võõrkeelte eelistusi kajastab joonis 6, kus on esitatud need võõrkeeled, mida oskab üle poole protsendi Põlvamaa

Joonis 7. Põlvamaa elanike tegevusalad, 2021.

elanikest. Võõrkeeleoskuse poolest on Põlvamaa elanikud pingerea lõpuosas, edestades vaid Ida-Viru ja Jõgeva maakonna elanikke.

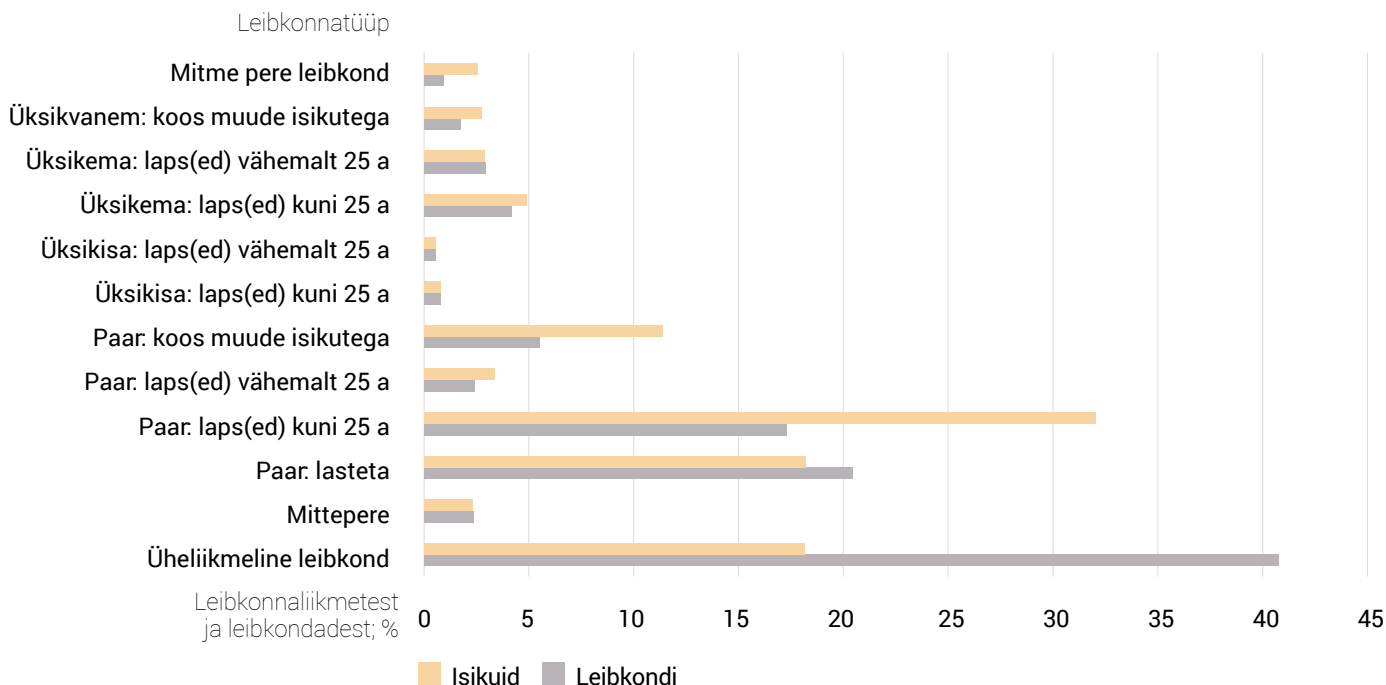
Murdekeeleoskus. Suurema osa Eesti muude maakondadega võrreldes on Põlvamaa elanikel oluline erinevus: nendest suur osa elab tänapäevalgi murdekeelses keskkonnas. Põlvamaa elanikest 58,2% oskab murdekeelt, sh Räpina elanikest 62,1%, Põlva valla elanikest 57,7% ja Kanepi valla elanikest 54,9%. Valdavalt räägitakse Võru murret (57%), järgneb Seto keel (20%) ja Tartu murre 3,6%.

Tervise enesehindang. Endi tervist hindavad Põlvamaa elanikud väga kehvaks, olles selle näitaja poolest Eestis maakondade seas kõige viimasel kohal. Tervi-

sega seotud piiranguid on peaaegu igas vanuserühmas rohkem kui teistes maakondades ja vanimatest, vähemalt 65-aastastest on elutegevus tervise tõttu piiratud peaaegu 40%-l. Muidugi on võimalus, et tervisega seotud piiranguid põhjustavad hoopiski puudujäägid olmetingimustes. Mõnevõrra paremat pilti näitab elada jäänud aastate hinnang, mille kohaselt Põlvamaa paikneb pigem keskmike seas.

Usk. Usuga väidab end seotud olevat pisut üle viiendiku (21,6%) Põlvamaa vähemalt 15-aastastest elanikest. Usklike osatähtsuse poolest on Põlva maakond kuuendal kohal. Üle poole usklikest (12,4%) on luterlased, nende suhtarvu poolest elanikkonnas on Põlvamaa

Joonis 8. Põlvamaa elanikud leibkonnatüübi järgi, 2021.

kolmandal kohal Võrumaa ja Saaremaa järel. Ligi 6% on õigeusklikke ja 1% maausu järgijaid.

Töehõive ja tegevusalad

Hõive ja ettevõtlus. Põlvamaa elanikest on hõivatuid 5260 meest ja 5418 naist, seega vastavalt 44,9% meestest ja 44,1% naistest. Valdavalt on nad palgatöötajad, üksikettevõtjaid (sh talunikke) on 4% meestest ja 2,2% naistest, suurema töötajate arvuga ettevõtjaid on 2,2% meestest ja 0,8% naistest.

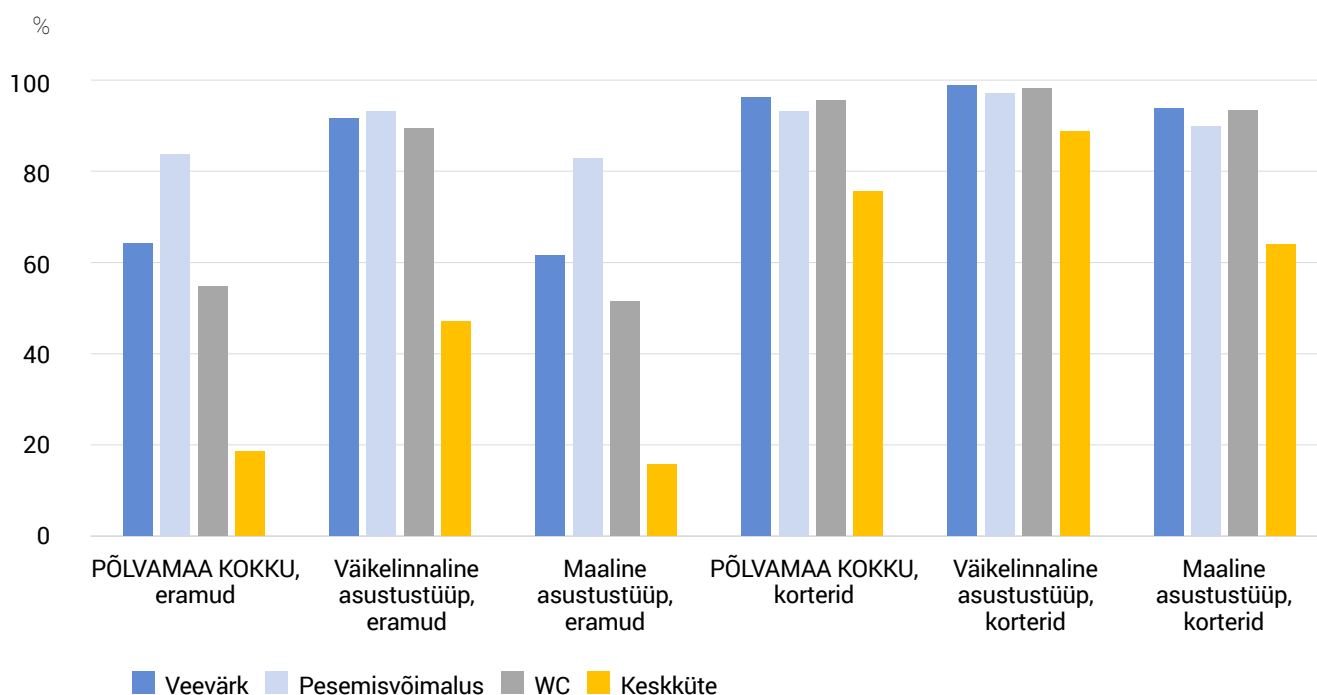
Tegevusvaldkonnad. Elatusallikana domineerib töötlev tööstus, sh eriti puidutööstus. Tööstuses on rakendatud viiendik töötavast elanikkonnast. Teisel kohal on kaubandus, kus on rakendatud kaheksandik hõivatutest. Järgnevad võrdselt ligi kümneprotsendilise rakendatusega haridus, ehitus ja põllumajandus, kaheksa protsenti hõivatuid – põhiliselt naised – töötavad tervishoiu ja sotsiaalhoolduse alal. Tegevusvaldkonnad on tugevasti segregeeritud: meeste enamusega on ehitus, tööstus, veondus, põllumajandus ning ka üsna vähese töötajate arvuga info ja side. Naiste valdkonnad on traditsiooniliselt haridus, tervishoid ja kaubandus, aga ka kunst ja

meelelahutus, majutus ja toitlustus ning muu teenindav tegevus, samuti finants- ja kindlustusala. Võrdlemisi ühtlaselt on sugude vahel jaotatud haldustegevus.

Leibkonnad ja perekonnad

Tava- ja asutusleibkonnad. Põlvamaal on 10 431 tavaleibkonda ja neis on kokku 23 460 liiget, seega elab tavaleibkondades 97,8% Põlvamaa elanikest, ülejäänud enam kui 500 inimest kuulub asutusleibkondadesse, enamasti on hooldekodus. Põlvamaa leibkonna keskmine suurus on 2,25 inimest, see vastab Eesti keskmisele. Kuni 18-aastaste lastega leibkondi on Põlvamaal 2310 ehk 22% kõigist leibkondadest, selles järjestuses jääb Põlvamaa 11. kohale.

Leibkonnatüübid. Jooniselt 8 on näha, et 40% leibkondadest koosneb vaid ühest isikust, kuid kõigist Põlvamaa elanikest elab siiski üksi vaid 18%. Kõige enam inimesi – ligi kolmandik – elab leibkonnas, kus on isa, ema ja vähemalt üks kuni 25-aastane laps. Üksikvanema leibkondi kuni 25-aastaste lastega on leibkondadest 5% ja ligikaudu sama suur osatähtsus on nende liikmetel kõigist elanikest. Üksikvanema leibkon-

Joonis 9. Põlvamaa eluruumide tehnavarustus, 2021.

dade seas on ülekaalus üksikema leibkonnad, neid on üle viie korra rohkem üksikisa leibkondadest. Mitme pere leibkondi on vaid 1%, kuid leibkondi, kus lisaks peretuumale elab teisigi leibkonnaliikmeid, on enam kui 7%.

Elamistingimused

Elamud ja eluruumid. Põlvamaal on 8400 eluhoonet ja 14 000 eluruumi ehk eramut või korterit. Eramuid on 7800, paljukorterilisi maju 470.

Elamute ehitamise aeg. Üldiselt on Põlvamaa elamud võrdlemisi vanad, pooled eramutest on ehitatud enne teist maailmasõda, nii et nende ehitamise

mediaanaeg jääb 1940. aastatesse. Kortermajade ehitamise aeg ulatub 1960. aastatesse, korterite mediaanvanus (arvestades, et uuemad kortermajad on suuremad) küünib 1970. aastatesse.

Eluruumide suurus, asustus ja tehnavarustus. Põlvamaa eluruumid on võrdlemisi avarad: keskmine eluruumi pindala on 81,5 ruutmeetrit ja iga inimese kohta on pinda 36,2 ruutmeetrit ning 1,43 tuba. Kõigist Põlvamaa eluruumidest on asustatud ehk kogu aasta kasutuses 74,6%. Asustatud eluruumide tehnavarustust kujutab joonis 9. Tehnavarustus on võrdlemisi heal tasemel Põlva linnas, aga ka mujal paiknevates kortermajades, kuid jätab soovida maapiirkondade eramutes.

Kokkuvõte

Põlvamaa on tüüpiline Lõuna-Eesti piirkonna ala, mis ajalooliselt jagunes Võru- ja Tartumaa vahel, sinna kuulub Värskas ka väike osa setude asualast. Põlvamaa rahvastik on tugeva Eesti ja kohaliku identiteediga: siinsest elanikkonnast on 95% eestlased ja eesti keele emakeelena kõnelejaid on isegi rohkem kui etnilisi eestlasi. Lisaks eesti keelele oskab üle poole Põlvamaa rahvastikust ka kodust murdekeelt. Põlvamaa on valdavalt maapiirkond. Siin ei ole üldse linnalisi asustustüüpe, ka Põlva linn on väikelinnaline asustustüüp, kuid 75% maakonnast on maalise asustustüübi tunnustega, sealhulgas ka Räpina linn hoolimata oma ajaloolisest paberivabrikust ja sadamalinna seisundist.

Põlvamaa, nagu ka teiste Lõuna-Eesti piirkonna elanike tervise enesehinnang on võrdlemisi madal: peaaegu igas vanuserühmas kurdetakse tervisega seotud piiranguid rohkem kui Eesti teiste piirkondade elanikud.

Selle asjaolu põhjused vajavad selgitamist, kas nõuab maaline eluviis toimetulemiseks rohkem aktiivsust, mistõttu piirangud rohkem tunda annavad või on tegemist süstemaatilise erinevusega tervises. Seda kehvapoolset tervist ei kinnita aga oodatava eluea hinnangud, mis on Põlvamaal Eesti keskmise lähedal. Tasemehariduse ja keeleoskuse poolest on Põlvamaa maakondade pingerea alumises osas, kutsehariduse poolest aga paremate hulgas, kuid objektiivselt on ka põlvamaalaste haridustase kõrge. Keskmisest soovivam on suhtumine religiooni, luterlaste osatähtsuse poolest on Põlvamaa maakondade seas kolmas. Elamistingimused on maaelule iseloomulikud: eramud on küll ruumikad, ent vanad ja tehnovarustuses on puudujääke.

Põlvamaa on käesoleva sajandi jooksul kaotanud siserände tulemusena peaaegu viiendiku oma rahvastikust: ajavahemikus 2000–2011 oli kadu vähemalt 15%, viimase kümnendi jooksul kolm korda vähem, vaid 5%.

4.9. Pärnumaa

Paiknemine. Pärnumaa piirneb läänest merega (Pärnu laht) ja lõunast Läti Vabariigiga. Eesti maakondadest on Pärnumaal ühine piir Viljandimaaga idas ning põhjas Järva-, Rapla- ja Läänemaaga. Meretagune naabermaakond on Saaremaa. Pärnu maakonna koosseisu kuulub vähemalt 50 saart, neist suurim on Kihnu, ülejäänud on enamasti hooajaliselt asustatud või asustusetu laiud, neist tuntuim Manilaid (Manija), kus elab umbes 40 inimest.

Kujunemine ja ajalugu. Pärnu on olnud eestlaste asuala sellest ajast peale, kui meri taganes ja Pärnu jõe suudmealale tekkis elamiseks sobiv piirkond. Jõe suudmeala muut-

likkuse tõttu pole siia ehitatud kindlustusi ega ole siin olnud muinasmaakonna keskust. Vallutajad (Saare-Lääne piiskop) rajasid 13. sajandil Pärnu jõe suudmesse kaks linna, teine teisel pool jõge, mis hiljem kokku kasvasid. Ajalooline Pärnumaa kujunes 16.–18. sajandil Sakala- ja Läänemaa alale. Pärnust sai 1951. aastal Eesti üks kolmest oblasti-keskusest. Viimase, 2017. aasta haldusreformi tulemusena on Pärnumaaga liidetud ka osa ajaloolisest Läänemaast. Nii sai Pärnumaast Eesti pindalalt suurim maakond, mille pindala on 5419 km², see on 12,5% Eesti territooriumist. Pärnumaa kuulub koos Lääne-, Saare- ja Hiiumaaga Lääne-Eesti piirkonda (NUTS-3). Rahvastiku tihedus on Pärnumaal 15,8 inimest ruutkilomeetril, see on maakondade järjestuses viies koht.

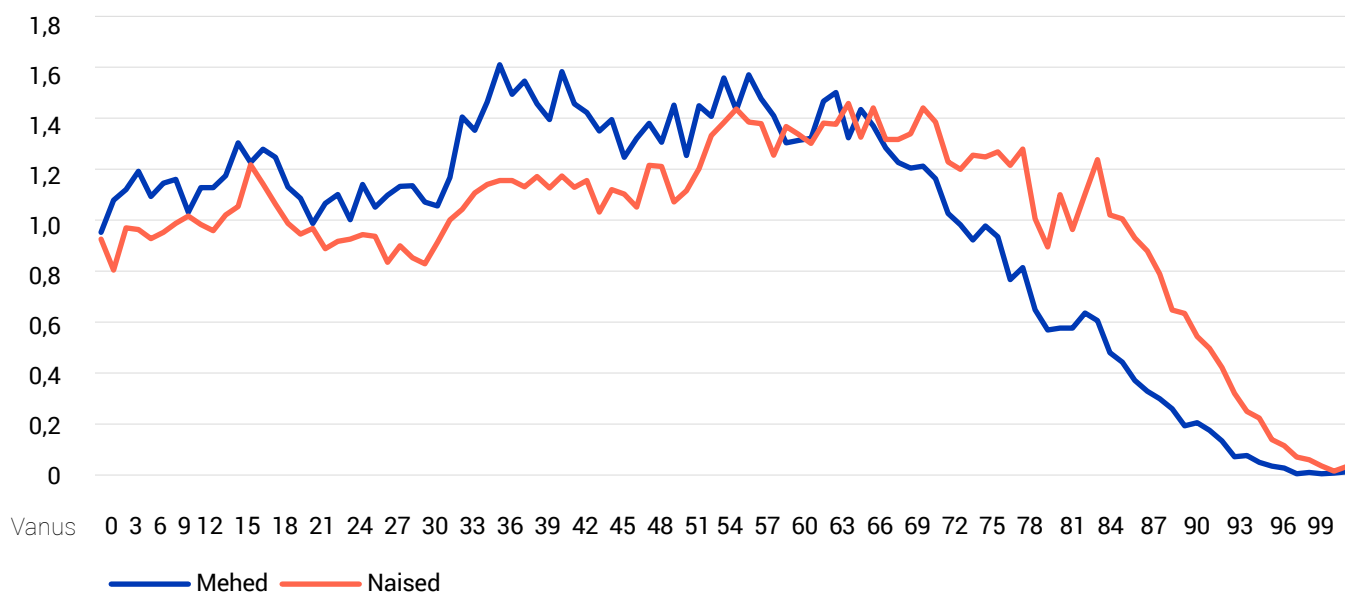
Tabel 1. Pärnumaa omavalitsusüksused, 2021

Omaavalitsus-üksus	Elanike arv	Keskm. elanike arv külas	Suurim alevik/alev ja elanike arv	Suurim küla ja elanike arv	Vähemalt 1000 elanikuga asulaid	Elanike arvu muutus 2000–2011; %	Elanike arvu muutus 2011–2021; %
Häädemeeste vald	4 616	134	Häädemeeste, 589	Reiu, 534	0	-6,7	-4,4
Kihnu vald	551	138		Lemsi, 165	0	-4,5	13,1
Lääneranna vald	5 073	22	Virtsu, 481	Koonga 202	Lihula linn	-22,2	-7,7
Põhja-Pärnumaa vald	8 048	46	Vändra, 2 148	Libatse, 358	2	-18,0	-6,2
Pärnu linn	51 212	116	Paikuse, 2 917	Silla, 428	2	-9,8	2,2
Saarde vald	4 349	64	Tihemetsa, 406	Surju, 286	Kilingi-Nõmme linn	-25,4	-9,2
Tori vald	11 861	145	Sauga, 1 318	Tammiste, 1 724	Sindi linn +2	12,3	-1,0

Tabel 2. Pärnumaa linnad, 2021

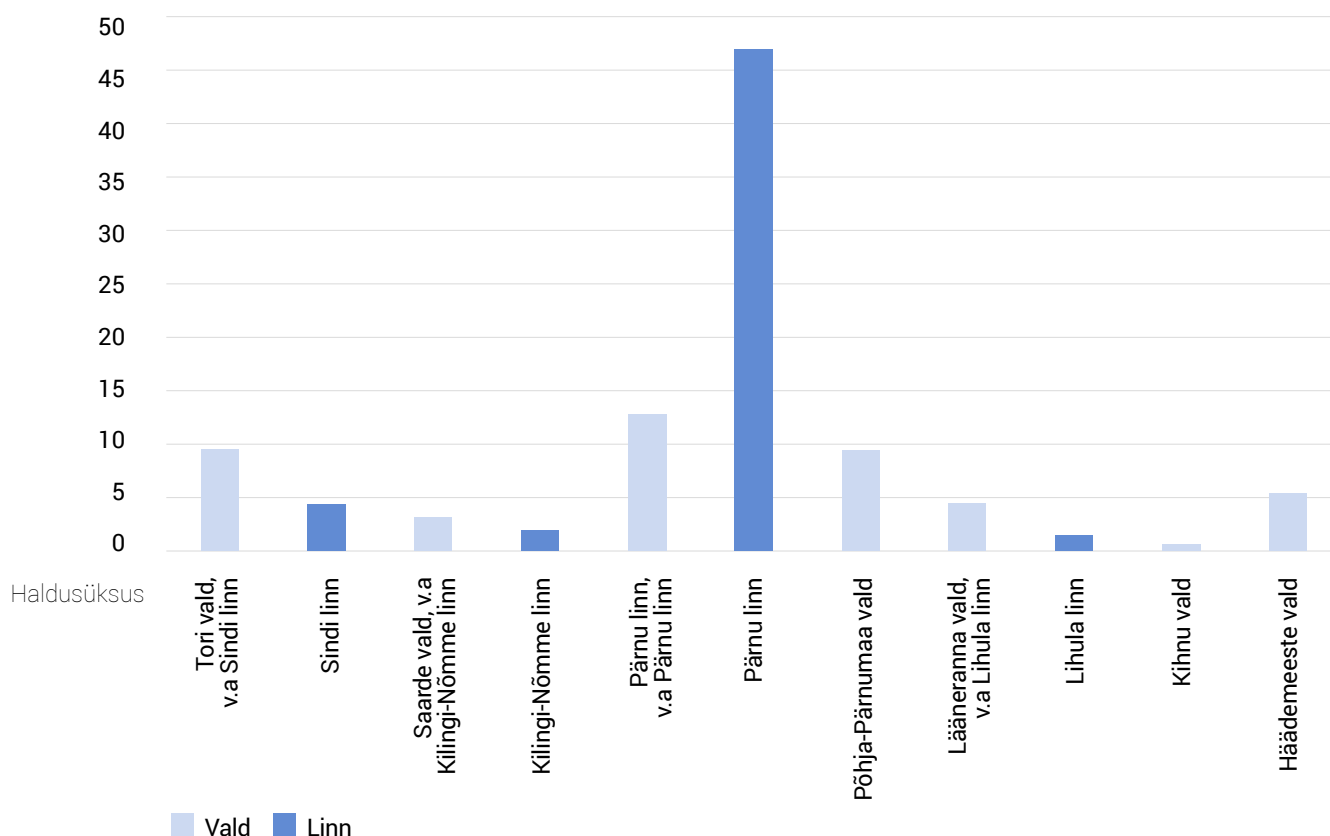
Linn	Staatus	Rahvaarv	Koht	Esmamainimine	Alevi- või linnaõigus
Pärnu	Maakonna keskus, linnasisene	40 228	4.	1251	Linn, 1318
Sindi	Vallasisene, Tori	3 750	26.	Kalevivabrik, 1883	Alev 1921, linn, 1938
Lihula	Vallasisene, Lääneranna	1 239	41.	1211	Alev 1945, linn 1993
Kilingi-Nõmme	Vallasisene, Saarde	1 623	37.	Kilingi mõis, 1560	Alev 1919, linn 1938

Maakonna elanikest; %

Joonis 1. Pärnumaa elanikud soo ja vanuse järgi, 2021.

Maakonna elanikest; %

Joonis 2. Pärnumaa elanikud haldusüksuse järgi, 2021.

Haldusjaotus. Pärnu maakonnas on seitse **omavalitsusüksust**: kuus valda ja Pärnu linn (tabel 1).

Linnad. Pärnumaa keskus Pärnu on olnud kogu oma ajaloo vältel oluline sadamalinn, 14.–15. sajandil oli Pärnu hansalinn, 18. sajandi algul ülikoolilinn, 19. sajandil sai ka kuurortlinnaks (tabel 2). Praegu on Pärnu linn haldusüksus (tabel 1) ja selle sees on linnasisene Pärnu linn asustusüksusena (tabel 2), mille elanike arv määrabki Pärnu linna suuruse ja koha linnade järjestuses. Sindi oli oluline kalevivabriku töttu, Kilingi-Nõmme minevikku varjutab 1937. aasta traagiline koolipõleng. Lihula on olnud muinaslinnus, hiljem aga Eestimaa peapiiskopi residents.

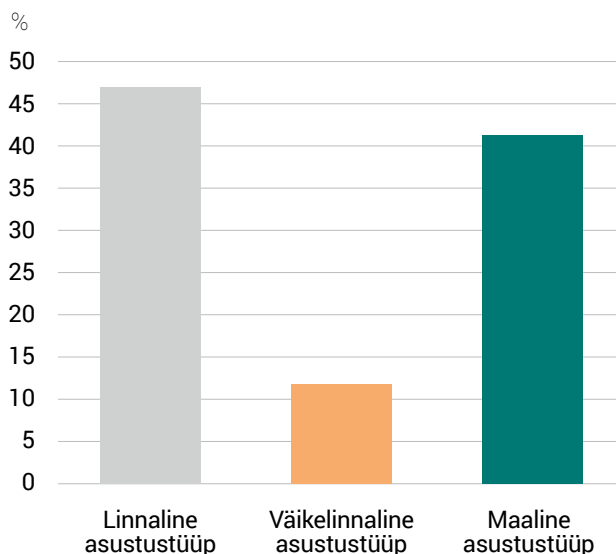
Pärnumaal on ka viis alevit: Lavassaare (445), Paikuse (2917), Pärnu-Jaagupi (1140), Tootsi (774) ja Väandra (2148). Alevikke on üheksa: Are, Audru, Häädemeeste, Sauga, Tihemetsa, Tori, Tõstamaa, Virtsu ja Võiste. Külased on 395.

Pärnumaa rahvastik

Mehed ja naised, noored ja vanad. Pärnumaal elas 31. detsembril 2021 ehk rahvaloenduse ajal 85 710 inimest. Rahvaarvu poolest on Pärnumaa Harju-, Tartu- ja Ida-Virumaa järel neljandal kohal, siin elab 6,3% Eesti rahvastikust. Pärnumaal on naisi rohkem kui mehi: iga 100 mehe kohta 112 naist. Suurem on naiste ülekaal vaid Ida-Virumaal.

Jooniselt 1 on näha, et kuni 50. eluaastani on igas aastakäigus mehi rohkem kui naisi. Kui aga võtta kokku kõik nooremad aastakäigud, saabub tasakaal alles 70. eluaastaks: kuni 70-aastaseid mehi ja naisi on Pärnumaal võrdset, vähemalt 70-aastaste hulgas domineerivad naised. Mediaanvanused on vastavalt 40 ja 48 aastat.

Asustustüübid. Pärnumaa rahvastikust 47% elab linnalises asulas ehk Pärnu linnas. Väikelinnalises asulas, see on Sindi linnas ja osas Pärnu vallast väljaspool Pärnu linna,

Joonis 3. Pärnumaa elanikud asustustüübi järgi, 2021.

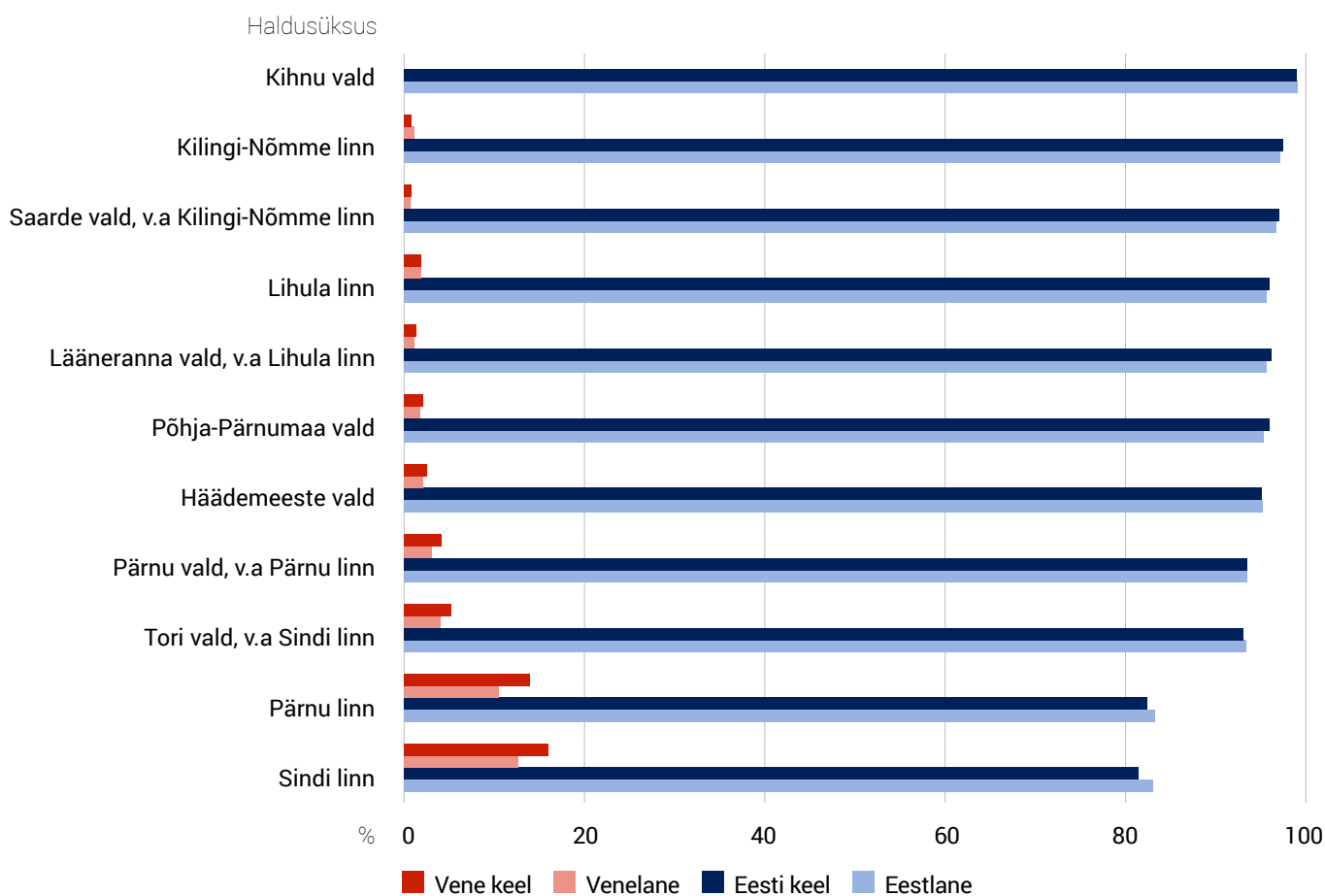
elab 12% rahvastikust. Maalist elamispiirkonda on 41%, see hõlmab muu osa Pärnu maakonnast, sealhulgas ka tillukesed Lihula ja Kilingi-Nõmme linnad. Pärnumaa valdadest on väikseim Kihnu saarel ja selle lähedal laidudel paiknev Kihnu vald. Linnade ja valdade rahvastiku arvukust kujutab joonis 2.

Pärnumaa rahvastiku jaotust asustustüüpide järgi illustreerib joonis 3.

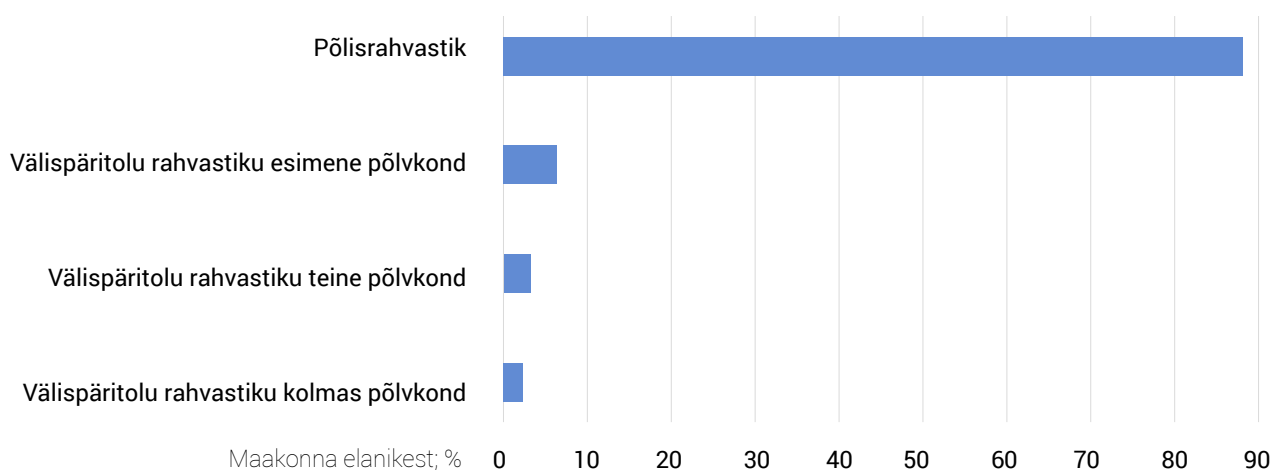
Pärnumaa elanike identiteeditunnused

Kodakondsus ja sünniriik. Pärnumaa elanikest on Eesti kodanikud 94,9% ja Eestis sündinuid on 92,4%. Venemaal on sündinud 3,6% Pärnumaa elanikest ning Vene Föderatsiooni kodakondsus on 1,5% elanikest.

Ukrainas on sündinud 1,4% ja Ukraina kodakondsusega on 0,8% pärnumaalastest, Soomes ja Lätis on sündinud vastavalt 0,6% ja 0,5% ning Soome ja Läti kodanikud on 0,4% ja 0,3% Pärnumaa elanikest. Muudes riikides kokku on

Joonis 4. Pärnumaa elanike peamine rahvus ja emakeel haldusüksuse järgi, 2021.

Joonis 5. Pärnumaa elanikkonna põlisus, 2021.

sündinud 1,5% Pärnumaa rahvastikust, muude riikide kodakondsusega inimesi aga on alla ühe protsendi.

Rahvus ja emakeel. Pärnumaa elanikest on 89,3% eestlased ja 88,9% peavad oma emakeeleks eesti keelt. Venelasi on Pärnumaa elanikest 6,7%, vene emakeelega elanikke aga 8,8%. Ootuspäraselt on kõige rohkem mitte-eestlasi suuremates linnades, kuid mitte ainult. Suhteliselt kõige rohkem on venelasi ja vene emakeelega elanikke Sindi linnas, sellele järgneb Pärnu linn, kus leidub ka enamiku muude keelte kõnelejaid. Ukraina keele kõnelejaid on kõige rohkem Saarde valla külades ja soome keele kõnelejaid Põhja-Pärnumaa külades. Läti keelt räägitakse ootuspäraselt kõige rohkem Häädemeeste vallas, aga saksa keele kõnelejaid leidub Lääneranna vallas. Rahvuste jaotus langeb enam-vähem kokku emakeele jaotusega, kuid väikestes rahvastikurühmades on enamasti rahvuse esindajate osatähtsus suurem kui rahvuskeele kui emakeele kõnelejate osa. Erand on vaid inglise keel: Kilingi-Nõmme linnas leidub küll inimesi, kelle emakeel on inglise keel, kuid nende rahvus sellele ei viita.

Põlisus. Emakeele ja rahvuse andmetega on kooskõlas ka tõsiasi, et Pärnumaa elanikkonnast 88% on põlisrahvastik (joonis 5).

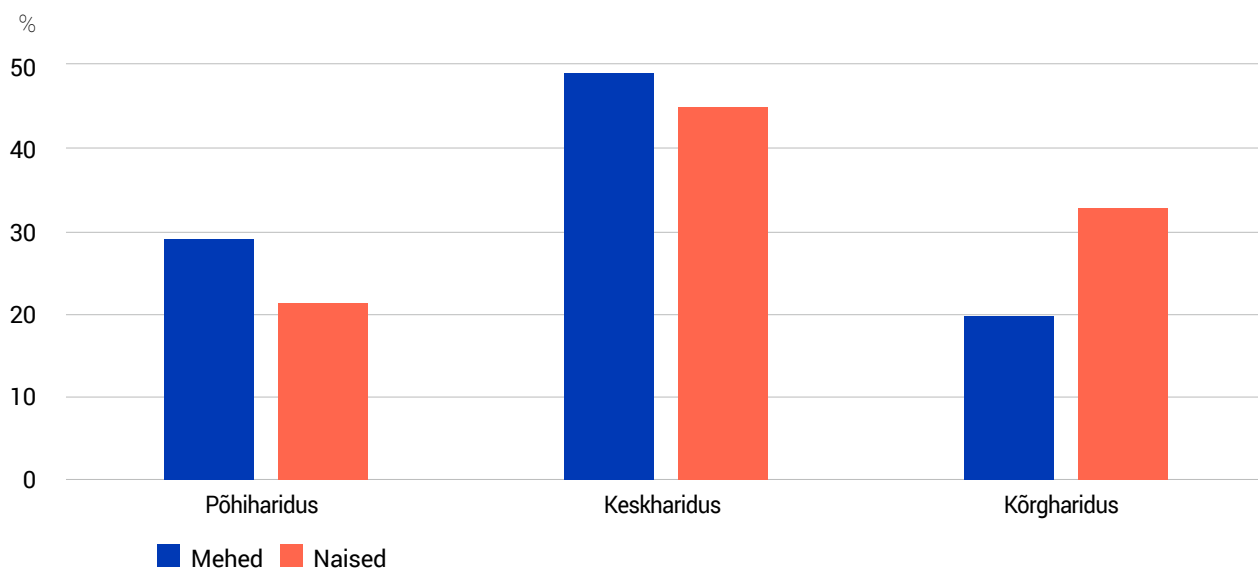
Haridus, keeleoskus, tervise enesehinnang

Haridus. Pärnumaa elanike keskmine haridustase on võrdlemisi kõrge (joonis 6). Keskmine Pärnumaa mees on õppinud tasemeõppes 11 aastat ja naine 12 aastat, arvestatakse vaid lõpetatud tasemeid. Vähemalt 15-aastastest Pärnumaa elanikest 27% on kõrgharidusega, 25% aga neid, kelle haridus piirdub põhiharidusega. Nende näitajate järgi on Pärnumaa maakondade järjestuses neljandal kohal Harju-, Tartu- ja Ida-Virumaa järel. Kutsehariduse omandanud on Pärnumaal 31%, selle poolest on maakond pigem viimaste seas. Doktorikraadiga inimesi on 2,3 tuhande elaniku kohta, see on maakondade seas keskmine näitaja.

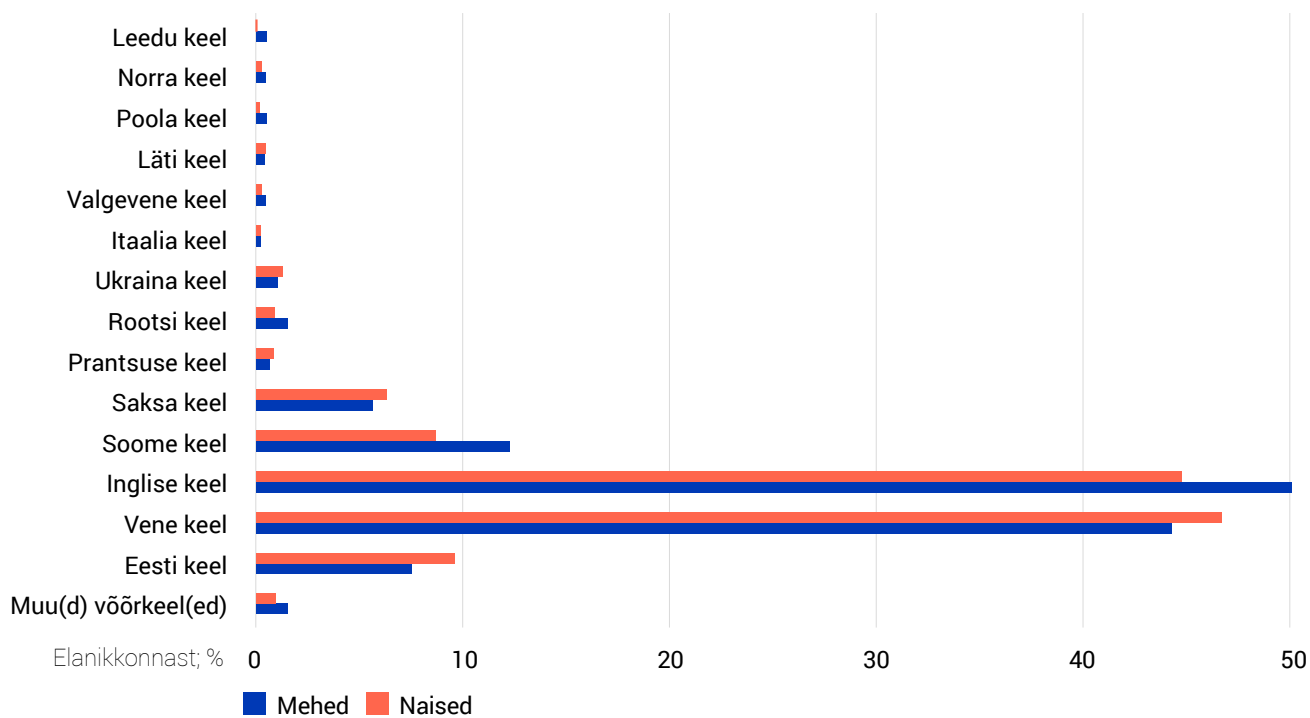
Võõrkeeleoskus. Võõrkeelte oskuse poolest on Pärnumaa Harju- ja Tartumaa järel kolmandal kohal (joonis 7).

Kõigist Pärnumaa elanikest oskab mõnd võõrkeelt üle kolmveerandi (75,1%), mitteoskajate sekka on arvatud ka kuni kolmeaastased lapsed. Üht võõrkeelt räägib 38,7%, kaht võõrkeelt 25,9%, kolme võõrkeelt 8,6% ja vähemalt nelja võõrkeelt 1,8% Pärnumaa elanikest. Võõrkeeltest kõige populaarsemad on inglise (47%) ja vene keel (46%). Järgnevad soome ja eesti keel (võõrkeelena) ning saksa keel.

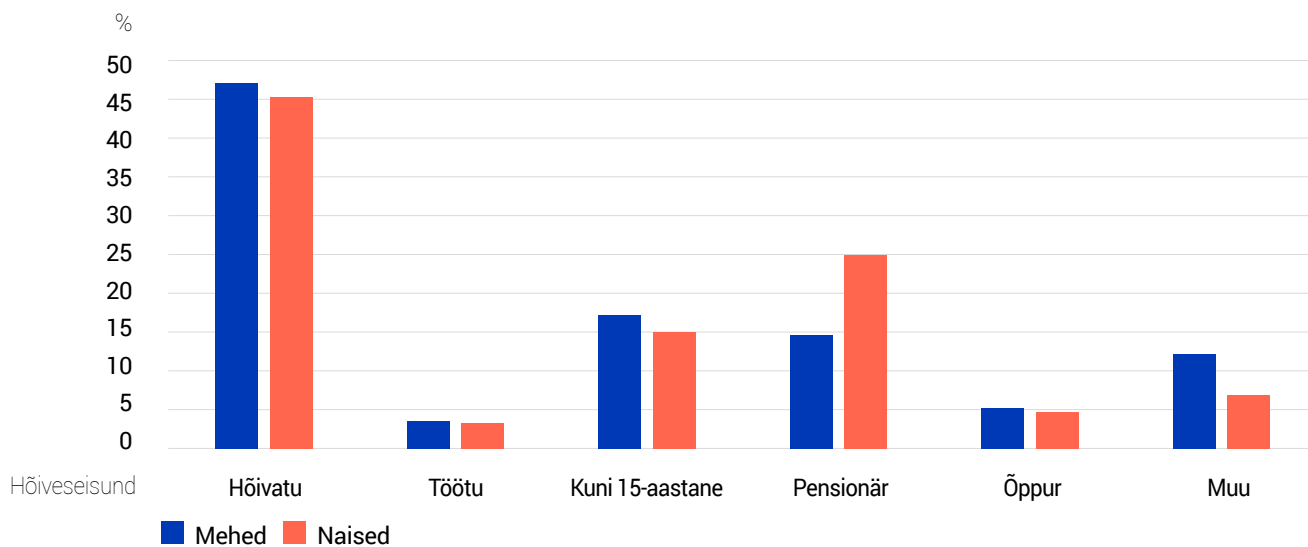

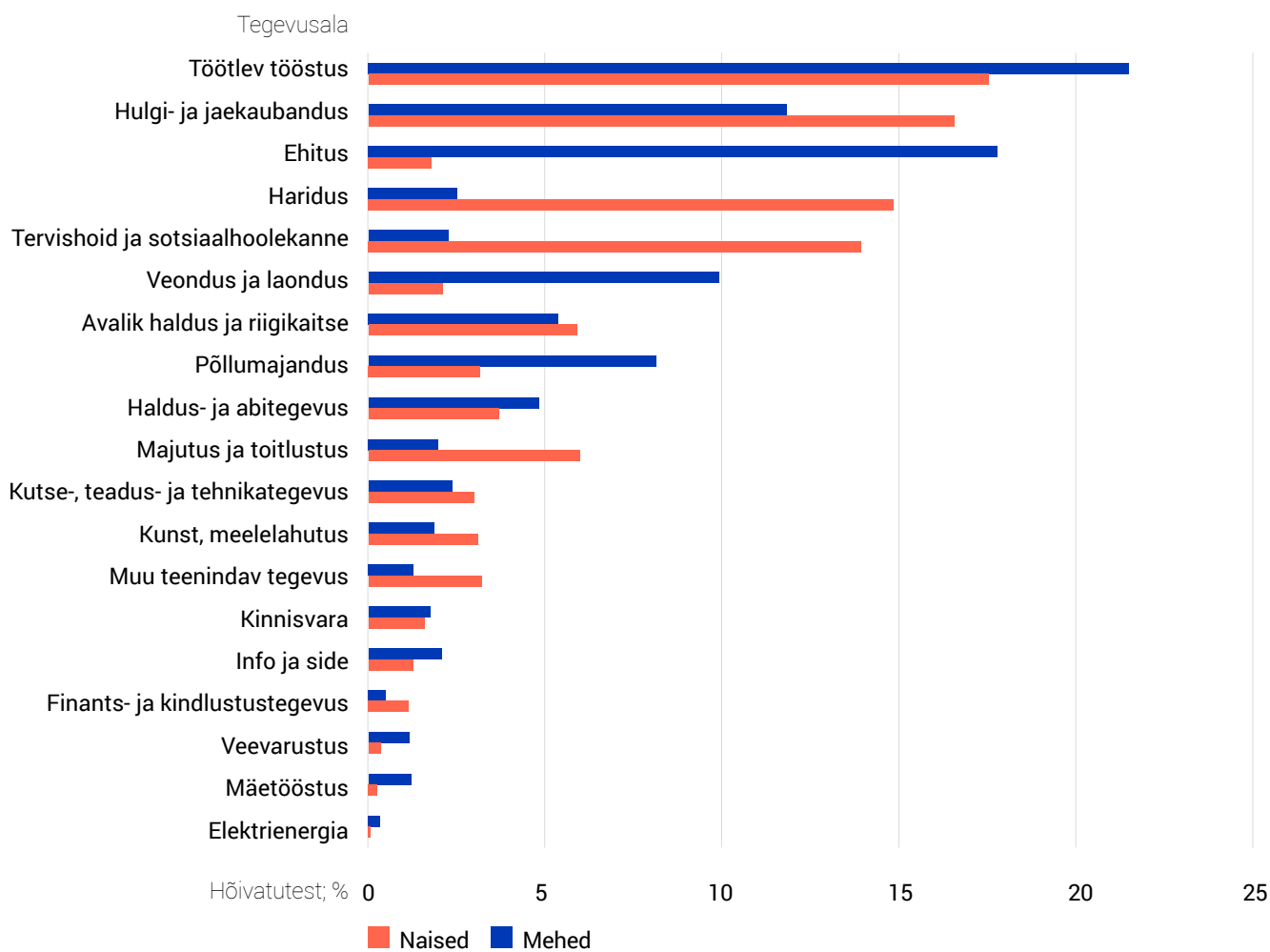
Joonis 6. Pärnumaa elanike haridustase, 2021.

Joonis 7. Pärnumaa elanike võõrkeelesus, 2021.

Joonis 8. Pärnumaa elanikud majandusliku aktiivsuse järgi, 2021.

Joonis 9. Pärnumaa elanike tegevusalad, 2021.

Murdekeelte oskus. Pärnumaa elanikest 9% oskab ka mõnd murdekeelt. Murdekeelt kõneleb 81,8% Kihnu elanikest, 14,5% Saarde valla elanikest ja 9,5% Lääneranna valla elanikest. Vähim on murdekeele kõnelejaid Tori vallas – 6,5%. Murded, mida kõneldakse, on samad, mis enamikus teisteski maakondades: Võru murre 4%, saarte murre 3,5%, Kihnu murre 1,6% (kuid Kihnu saarel kõnelevad peaaegu kõik elanikud oma keelt), Mulgi murret kõneleb 1,5% ja Setu murret 1,2% pärnumaalastest.

Usk. Usuga seotust tunnistab viiendik Pärnumaa elanikest, populaarseim usk on luterlus (9%). Maakondade järjestuses jääb Pärnumaa pigem usuleigete poolele.

Tervise enesehinnang. Tervise enesehinnangu poolest on Pärnumaa elanikud riigi keskmiste seas. Elutegevust takistavate piirangute hulk kasvab elanike kinnitusel vanuse suurenedes ja ulatub veerandini vähemalt 65-aastastel. Oodatavate eluaastate hinnangu poolest on Pärnumaa elanikud samuti keskmiste seas.

Majanduslik aktiivsus ja ettevõtlikkus

Pärnumaal on majanduslikult aktiivsed 50,6% meestest ja 48,5% naistest (joonis 8). Töötuid on nii meestest kui ka naistest pisut üle 3% ja hõivatuid meestest 47% ning naistest 45%. Majanduslikult mitteaktiivsete seas on lapsed, pensionärid,

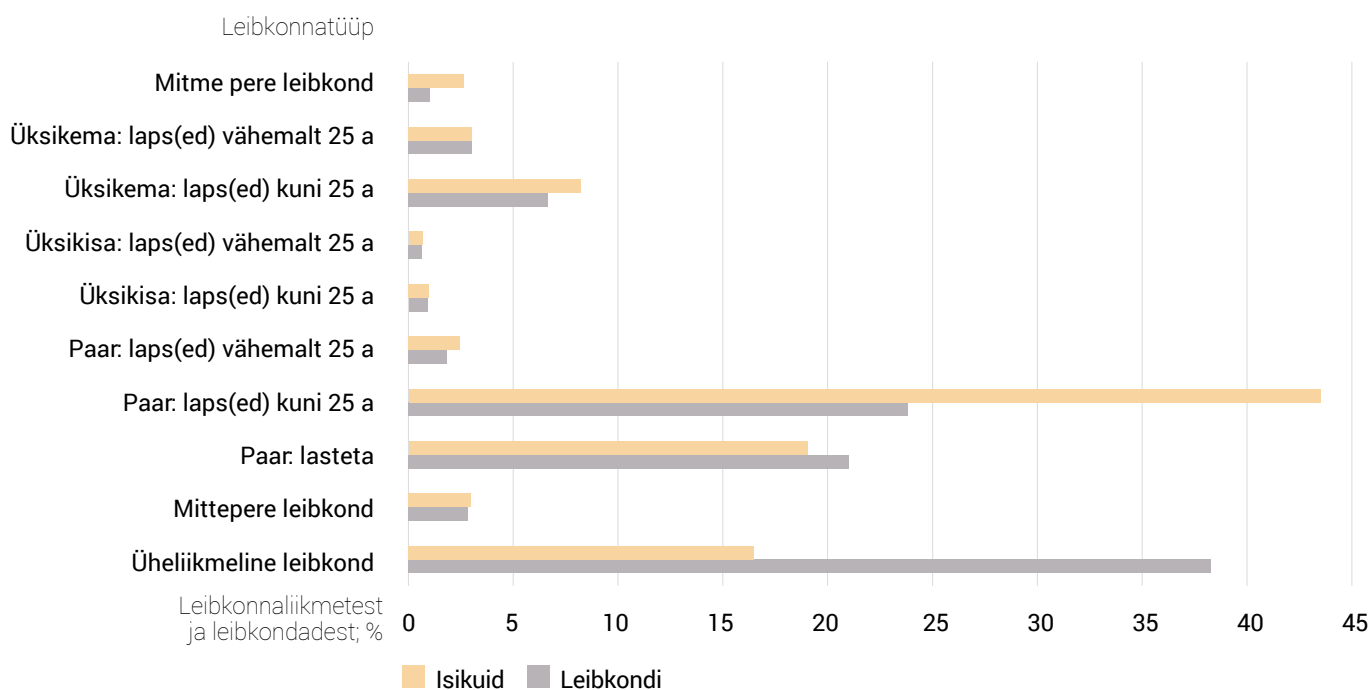
õppurid ja teised. Hõivatute hulgas domineerivad palgatöötajad, neid on 94% meestest ja 97% naistest, ülejäänud on ettevõtjad. Meestest on palgatöötajatega ettevõtjaid 3% ja naistest 1%.

Tegevusalad. Pärnumaal, nagu enamikus Eesti maakondades, on meeste hulgas esikohal töötlev tööstus, teisel kohal ehitus, järgnevad kaubandus, veondus ja viiendal kohal on põllumajandus, sh metsandus ja kalandus (joonis 9). Ka naiste hulgas on esikohal tööstus, millele järgnevad võrdlemis viimaste vahedega kaubandus, haridus ja tervishoid koos sotsiaalhoolekandega. Järgnev võrdlemisi pika vahega majutus ja toitlustus. Avalik haldus ja riigikaitse on nii meeste kui ka naiste järjestuses 5–6 protsendiga kuuendal kohal.

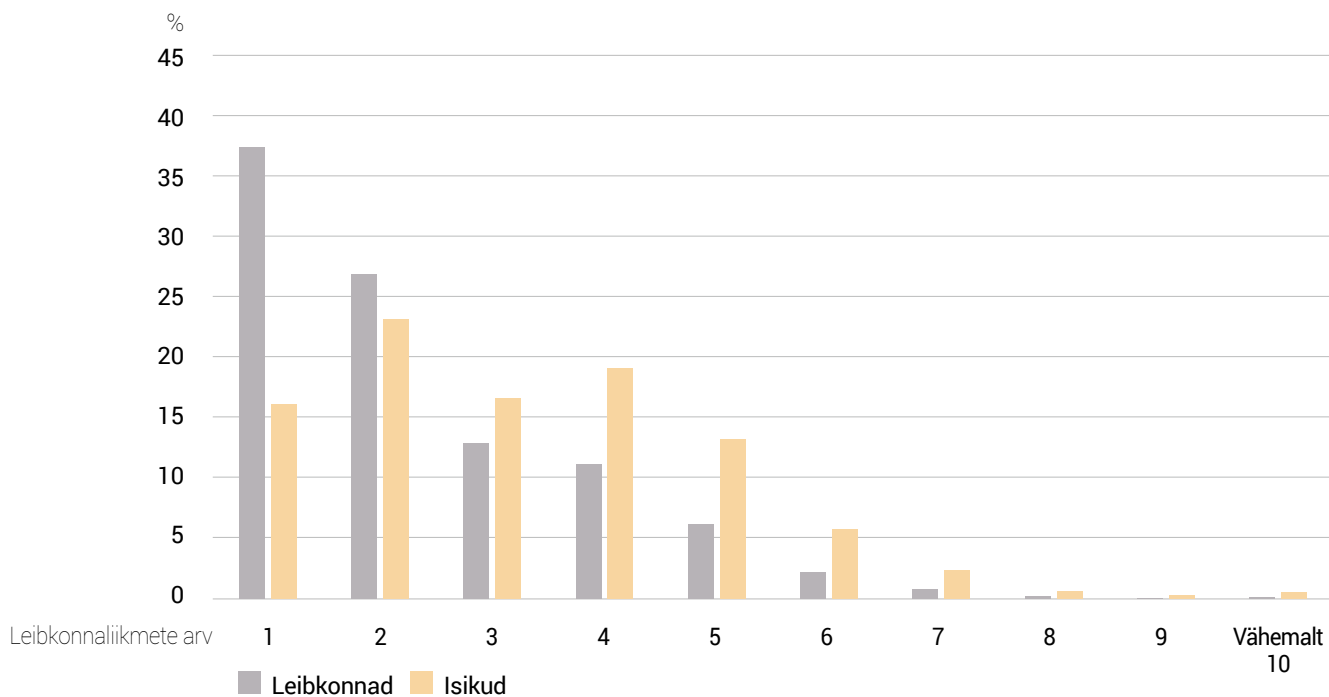
Pärnumaa leibkonnad ja perekonnad

Tava- ja asutusleibkonnad. Tavaleibkonnadesse kuulub Pärnumaa elanikkonnast 98,85% ja asutusleibkonnades elab ligi 1000 pärnumaalast. Tavaleibkondi on Pärnumaal 36 484, keskmine tavaleibkonna suurus on 2,32 inimest. Kuni 18-aastaste liikmetega leibkondi on Pärnumaal 9495 ehk 26% kõigist leibkonnadest.

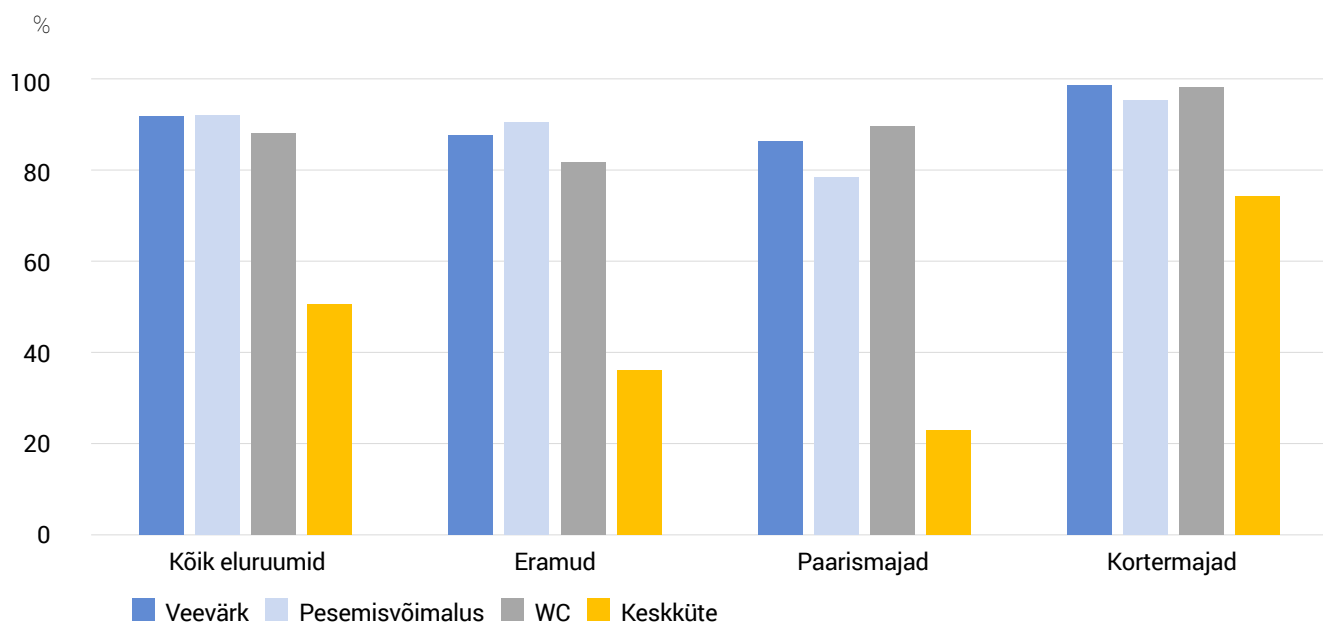
Jooniselt 10 on näha, et kõige rohkem inimesi kuulub kuni 25-aastaste laste ja paariga leibkonnadesse, kuid peaaegu 40% leibkonnadest koosneb ühest ainsast liikmest.

Joonis 10. Pärnumaa elanikud leibkonnatüübi järgi, 2021.

Joonis 11. Pärnumaa leibkonnad suuruse järgi, 2021.

Joonis 12. Pärnumaa asustatud eluruumide tehnovarustus, 2021.

Kahe vanemaga peresid on üle kolme korra rohkem kui üksikvanemaga peresid.

Leibkonnatüübid. Joonisel 11 on näha, et kõige rohkem inimesi elab kaheliikmelistes leibkondades ja neljaliikmelistes leibkondades elab rohkem inimesi kui kolmeliikmelistes. Vähemalt kuueliikmelisi leibkondi aga on napilt (pisut üle kolme protsendi kõigist leibkondadest) ja ka inimesi on neis suhteliselt vähe (alla kümne protsendi kõigist Pärnumaa elanikest).

Pärnumaa elanike elamistingimused

Eluruumid ja elamud. Pärnumaal on 22 861 eluhoonet, neist 19 674 eramut. Tavaeluruume, kus elavad või võivad elada tavaleibkonnad ja mis sobivad elamiseks kogu aasta, on 36 392 – need on niihästi eramud kui ka korterid kortermajas. Kortermaja võib olla ka kahe korteriga paarismaja, neid on Pärnumaal vähemalt 1200.

Eluruumide suurus. Keskmise eluruumi pindala on 77 ruutmeetrit, iga elaniku kohta on Pärnumaal 33 ruutmeetrit pinda ja 1,33 tuba.

Eluruumide asustus, ehitusaeg ja tehnovarustus. Kõigist tavaeluruumidest on kogu aasta asustatud 76%, ülejäänud on asustamata või asustatud ainult hooajaliselt. Valdavas enamikus asustatud eluruumidest on tehnovarustus, sealhulgas ka ühendus tsentraalse veevärgi ja kanalatsiooniga, kuid keskküte on vaid pooltes eluruumides (joonis 12).

Pärnumaa eramute ehitusaja mediaan jääb enamasti 1960. aastatesse, kortermajadel aga 1970. aastatesse. Suuremad kortermajad on ehitatud hiljem, nii et keskmine paljukorterilise hoone eluruumi ehitusaeg jääb 1970. aastate lõppu.

Kokkuvõte

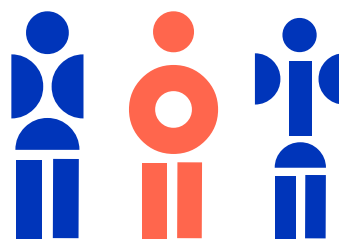
Aastail 2000–2011 kahanes Pärnumaa elanikkond 10% võrra, mis oli toona väiksemaid võrreldes teiste maakondadega (neljas koht Harju-, Tartu- ja Raplamaa järel).

Viimase kümnendi jooksul pole Pärnumaa rahvaarv enam märkimisväärselt muutunud, kuid elupiirkondades on toimunud käesoleval sajandil mõningaid muutusi. Linnalise asustustüübi osatähtsus on jäänud peaaegu samaks – 47%, kuid absoluutarvudes mõneti vähenenud. Maalise asustustüübi osatähtsus on 44%-lt vähenenud 41%-le ja väike-

linnalise osatähtsus on 8%-lt suurenenud 12%-le. See ei tähenda, et kasvanud oleksid väikelinnad ja alevid (nt Kilingi-Nõmme või Väandra): vastupidi, ka need on valdavalt elanikke kaotanud, kuid tekkinud on uusi suurtüüpi, nt Papsaare, samuti mõned külad Häädemeeste ja Tori vallas, mille elanikkond on käesoleval sajandil mitmekordistunud. Ilmselt hakkab ka Pärnumaal maad võtma valglinnastumisega sarnane areng.

Pärnumaa on keskmiselt tugeva Eesti identiteediga maakond, siin on peaaegu 90% eestlasi ja eesti keelt emakeelena kõnelevaid inimesi vaid 1% võrra vähem. Muljet avaldav on Eesti kodanike osatähtsus: 95%. Venekeelseid inimesi on kõige rohkem (16%) Sindi linnas, kus oli Nõukogude võimu ajal üsna suur tekstiilitööstus. Pärnumaa elanike haridustase on Eesti keskmisest veidi kõrgem, samuti on keskmisest parem keeleoskus. Enam kui pool Pärnumaa elanikest on majanduslikult aktiivsed ja ka tervise enesehinnang Eesti keskmisel tasemel. Üle veerandi (26%) on alaealiste lastega leibkondi, selle poolest on Pärnumaa riigis neljandal kohal.

4.10. Raplamaa

Paiknemine. Raplamaa paikneb Eesti lääneosas sise-maal, seda piiravad Harju-, Lääne-, Järva- ja Pärnumaa. Nende maakondade osadest, põhiliselt Harju- ja Lääne-maa valdadest Rapla rajoon 1950. aastal moodustatigi, kuid selle piire on hilisemategi haldusreformide käigus nihutatud. Raplamaa kuulub koos Järva ja Lääne-Viru maakonnaga Kesk-Eesti piirkonda (NUTS-3). Raplamaal ei ole merepiiri ega ka välispiiri. Raplamaa pindala on 2765 ruutkilomeetrit, see on suuruse poolest kaheksas maakond ja moodustab 6,4% Eesti pinnast.

Kujunemine ja ajalugu. Raplamaa ei ole Eesti muinas-maakond, see asub muinasaegse Harjumaa lõunaosas, kus aga on olnud tihe asustus, mida kinnitavad mitu muinas-linnust, neist olulisimaks on peetud Varbolat, samuti Raikküla, mida peetakse kärjate (nõupidamiste) kohaks. Raplamaalt algas ka jüriöö ülestõus. Lõpliku kuju sai Rapla maakond 1990. aastal.

Haldusjaotus. Rapla maakonnas on neli valda, üks valla-sisene linn ja kolm alevit (tabel 1 ja 2): Järvakandi (1201), Kohila (3295) ja Märjamaa (2617). Maakonnas on veel 13 alevikku – Aespa, Alu, Eidapere, Hageri, Hagudi, Juuru, Kaerepere, Kaiu, Keava, Kehtna, Kuusiku, Lelle, Prillimäe – ning 259 küla.

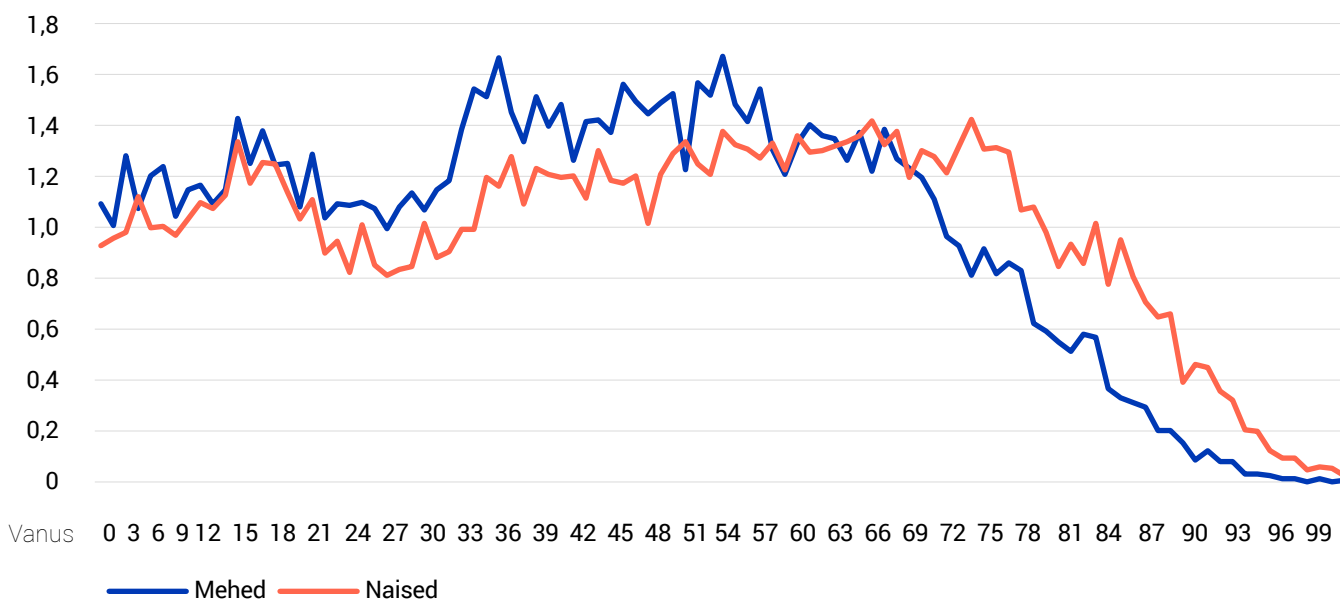
Tabel 1. Raplamaa vallad, 2021

Vald	Elanike arv	Keskm. elanike arv külas	Suurim alevik/alev ja elanike arv	Suurim küla ja elanike arv	Vähemalt 1000 elanikuga asulaid	Elanike arvu muutus 2000–2011; %	Elanike arvu muutus 2011–2021; %
Kehtna	5 407	40	Järvakandi alev, 1 201	Inglise, 182	2	-16,1	-4,6
Kohila	7 527	109	Kohila alev, 3 295	Vilivere, 332	2	22,7	2,6
Märjamaa	7 368	23	Märjamaa alev, 2 617	Orgita, 471	1	-16,7	6,9
Rapla	13 229	78	Juuru alevik, 545	Uusküla, 413	Rapla linn	-8,4	-1,1

Tabel 2. Raplamaa linn, 2021

Linn	Staatus	Rahvaarv	Koht	Esmamainimine	Alevi- või linnaõigus
Rapla	Maakonna keskus, vallasisene	5 254	21.	Rapala, 1241	Alev 1945, linn 1993

Maakonna elanikest; %

Joonis 1. Raplamaa elanikud soo ja vanuse järgi, 2021.

Rahvastik

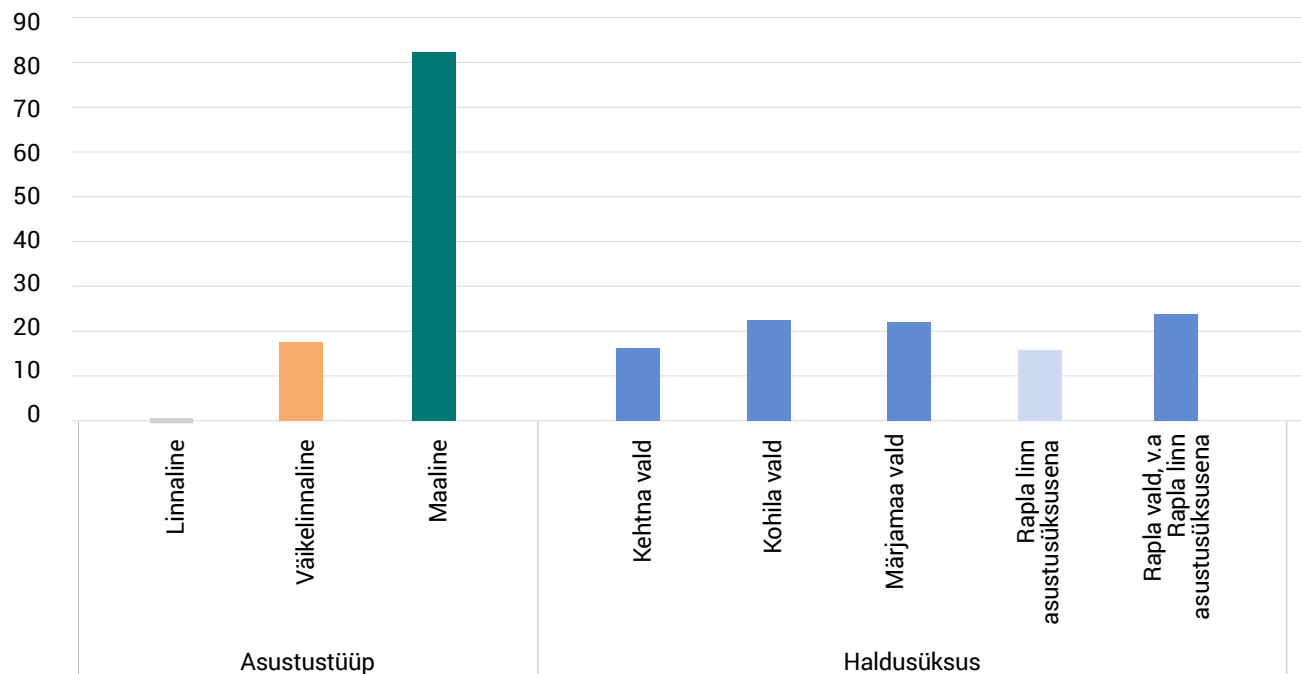
Mehed ja naised, noored ja vanad. Raplamaal elas 31. detsembril 2021 ehk loendushetkel 33 529 elanikku, 16 392 meest ja 17 137 naist, mis oli 2,5% Eesti rahvastikust. Raplamaa on rahvaarvu poolest kaheksas maakond. Rahvastikutihedus on 12,1 inimest ruutkilomeetri kohta, see on suhteliselt väike ja maakondade järjestuses üheksas.

Raplamaal on 104,5 naist 100 mehe kohta, seega on siin meeste ja naiste vahekord päris hästi tasakaalus. Raplamaa

meeste ja naiste vanusejaotust näitab joonis 1. Üldiselt sünnib poisse tütarlastest veidi rohkem, sestap on ka rahvastikus poisse ja noormehi tütarlastest ning neidudest veidi rohkem. See vahe on võrdlemisi väike alaealiste hulgas ja hakkab suurenema 18. eluaastast, kui mõju hakkab avaldama ränne.

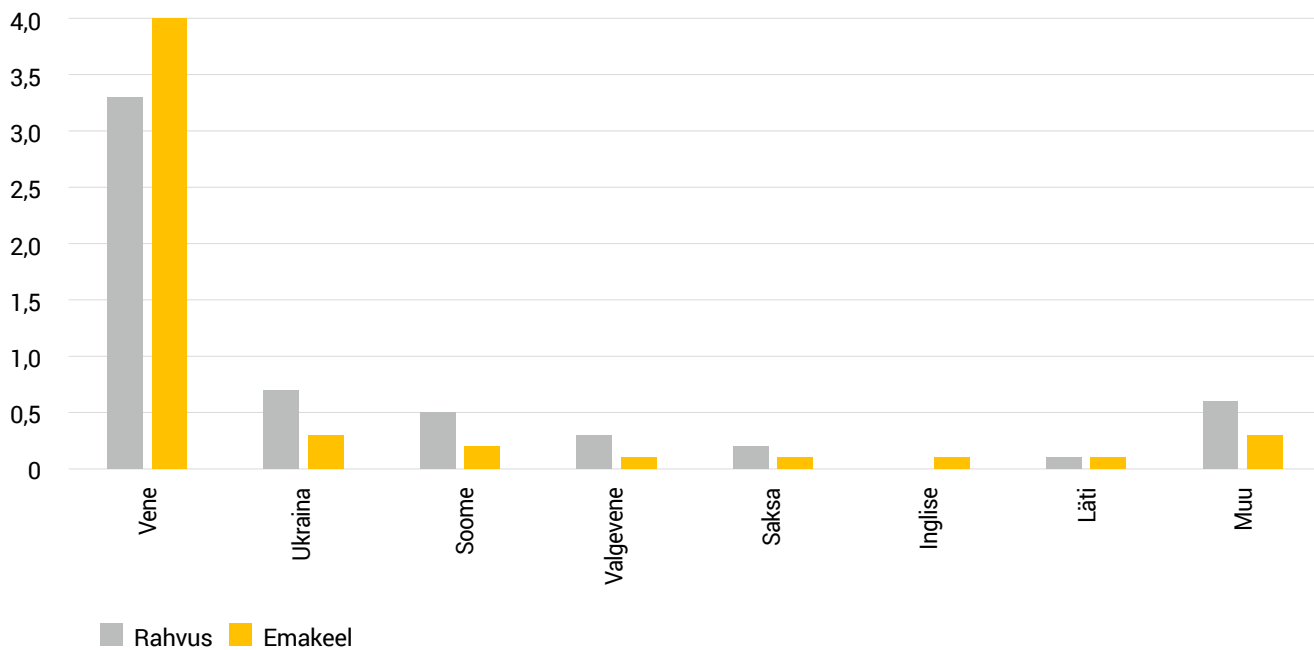
Alles 40. aastate lõpus esineb üksikuid aastakäike, kus naised on rohkem. Alates 60. eluaastast on naised igas aastakäigus rohkem. Kui aga otsida seda vanust, millest nooremaid mehi on sama palju kui sellest vanusest nooremaid

Maakonna elanikest; %

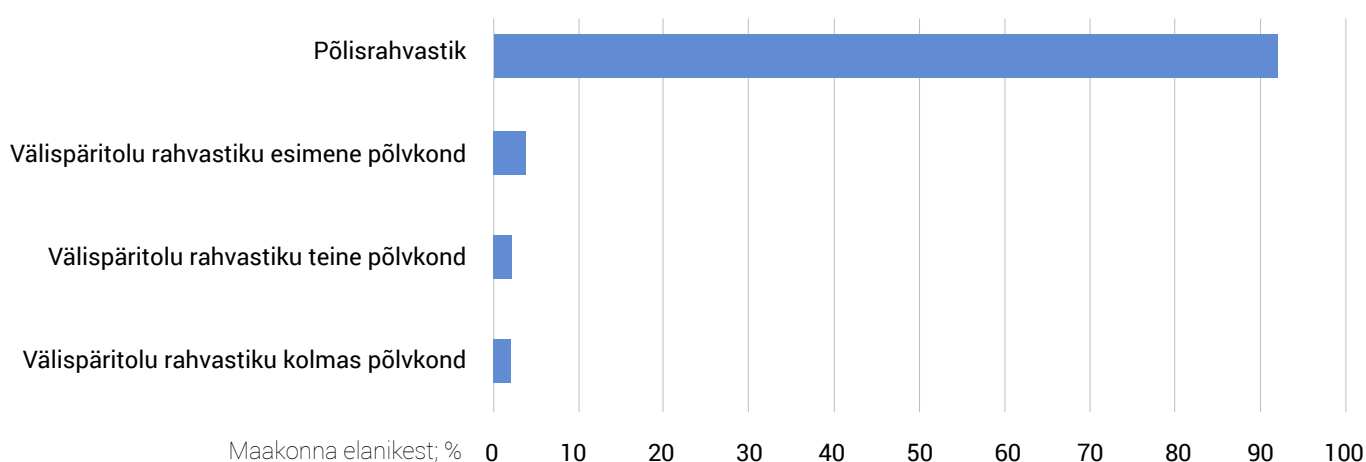
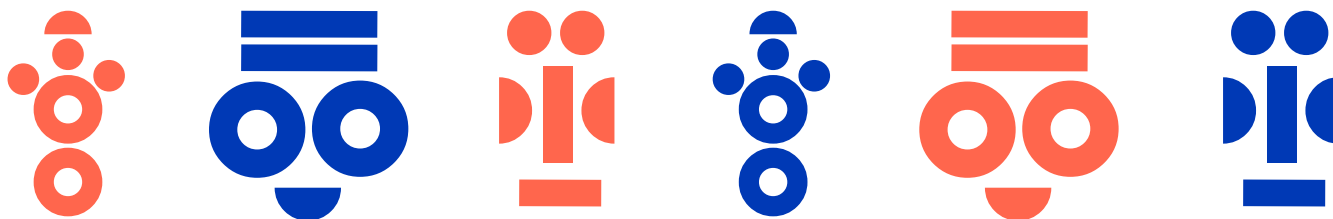
Joonis 2. Raplamaa elanikud asustustüübi ja haldusüksuse järgi, 2021.

Elanikkonnast; %

Joonis 3. Raplamaa vähemusrahvuste rahvus ja emakeel, 2021.

Joonis 4. Raplamaa elanikud põlisuse järgi, 2021.

naisi, siis on see vanus 80 aastat: see tähendab, et kuni 80-aastaseid mehi ja kuni 80-aastaseid naisi on Raplamaal võrdselt. Naiste ülekaal tuleneb suuremast hulgast vähemalt 80-aastastest. Meeste ja naiste mediaanvanus on Raplamaal vastavalt 40 ja 46 aastat, need on ligikaudu Eesti maakondade keskmised.

Asustustüübid

Linnalisi asustustüüpe Rapla maakonnas ei ole, Rapla linn on väikelinnaline asustustüüp ja Raplamaa kogu muu territoorium kuulub maalisse asustustüüpi (joonis 2). Seega on Raplamaa Eesti maakond, kus maalise asustustüübi osatähtsus on kõige suurem – 82,4%, ületades elanike arvu poolest ka väikelinnalise asustustüübi peaaegu viiekordselt.

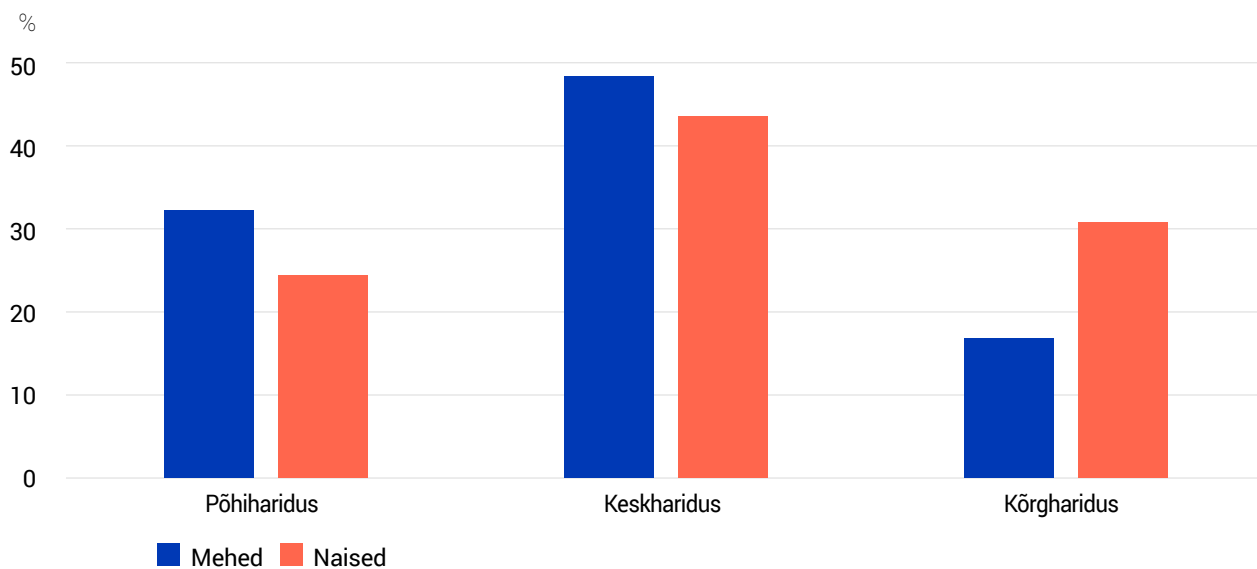
Raplamaa elanike identiteeditunnused

Rahvus ja emakeel. Rapla maakonna elanikest 94% on eestlased ja 94,2% peavad eesti keelt emakeeleks (joonis 3).

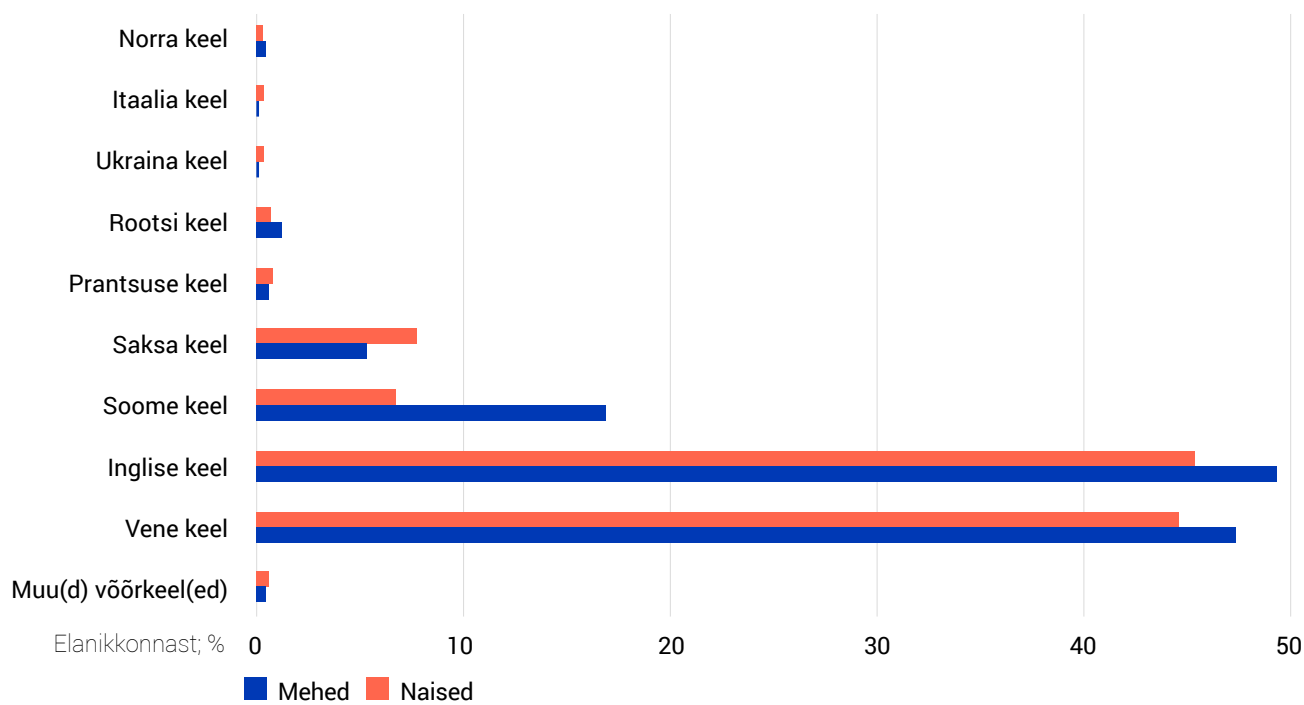
Vähemusrahvuste esindajatest on ligi pooled venelased, veel viie rahvuse esindajate arv ületab paarikümne isiku piiri (joonis 3). Ligikaudu samasugune on Raplamaa elanike emakeele jaotus, kusjuures väikesearvulised vähemusrahva rühmad on oma emakeele sagedamini vahetanud. Lisandunud on inglise emakeelega rahvusrühm, kuigi pole inglise vähemusrahvust.

Kodakondsus ja sünniriik. Rapla maakonna elanikest on 97,4% Eesti kodanikud, Vene kodanikke on vaid 0,4% ja kodakondsuseta isikute arv jääb alla protsendi. Raplamaa elanikest 95% sünniriik on Eesti, välismaal sündinutest poolte sünniriik on Venemaa.

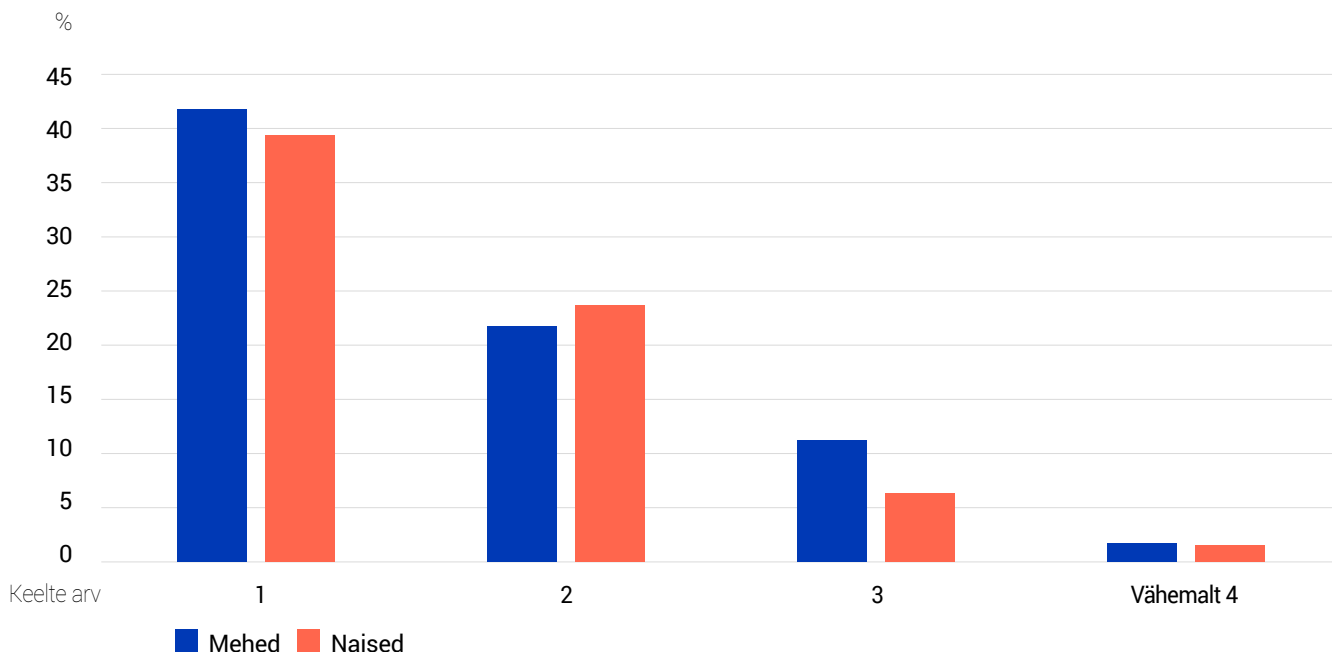
Põlisus. Peaaegu 92% Raplamaa elanikest kuulub põlisrahvastiku hulka ehk nende vanematest ja vanavanematest vähemalt üks on Eestis sündinud. Nii kolmanda kui ka teise põlvkonna sisserännanuid on kaks protsenti, esimese põlvkonna omi kaks korda rohkem (joonis 4). Seega on Rapla maakonna elanikkond olnud ajaloo vältel üsna stabiilse koosseisuga.

Joonis 5. Raplamaa elanike haridustase, 2021.

Joonis 6. Raplamaa elanike võõrkeeleoskus, 2021.

Joonis 7. Raplamaa elanike võõrkeeleoskus keelte arvu järgi, 2021.

Raplamaa elanike haridus, keeleoskus, usk ja tervise enesehinnang

Haridus. Raplamaa elanike hulgas on domineeriv keskharidus (joonis 5).

Nagu Eestis tüüpiline, on ka Rapla maakonnas naiste haridustase meeste omast kõrgem: naiste seas on kõrgharitud rohkem kui üksnes põhiharidusega piirdunud (või ka sellest madalama tasemega). Raplamaa meeste seas on vahetult vastupidine: neid mehi, kes pole üle põhihariduse taseme jõudnud, on peaaegu kolmandik, ja neid on märksa rohkem kui kõrgharitud. Tasemehariduse poolest on Raplamaa maakondade järjestuses võrdlemisi taga: kõrghariduse poolest 11. kohal ja üksnes põhiharidusega piirdunute (vastassuunaline järjestus) hulgas 12. kohal, kutsehariduse järjestuses 9. kohal.

Võõrkeeleoskus. Võõrkeeleoskuse poolest on Rapla maakonna inimesed enam-vähem Eesti keskmisel tasemel (joonis 6).

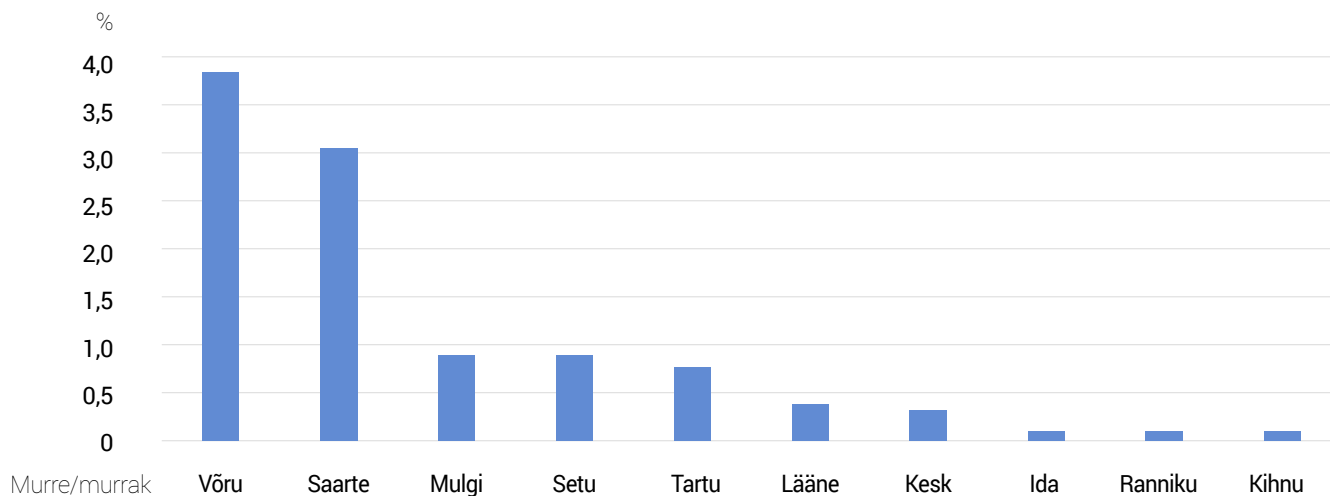
Võõrkeeli oskavad Raplamaa mehed paremini kui naised: meestest oskab vähemalt üht võõrkeelt 76%, naistest aga vaid 71%. Ka mitme keele rääkimise poolest on mehed nais-

test paremas seisus (joonis 7). Võib oletada, et Raplamaa meeste keeleoskus on naistest sagedamini seotud praktilise tööga mitmekeelses kollektiivis.

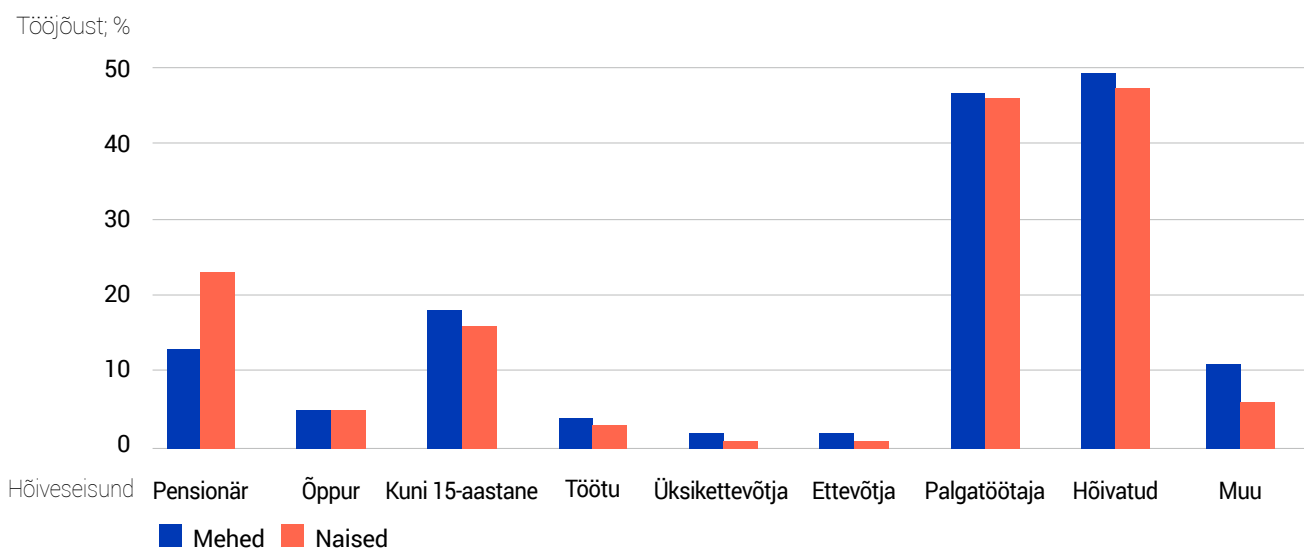
Murdekeele oskus. Ka murdekeele oskus on Raplamaal suhteliselt keskmine (8,8%), kuid osatavate murrete pilt on väga kirju (joonis 8). Hoolimata maakonna asukohast Kesk-Eestis, emal nii merest kui ka saartest, on osatavate murdekeelte seas esikohal pigem Lõuna-Eesti ja saarte murded, mis on üldiselt tuntumad. Maakonna keskmisest veidi parem on murdekeele oskus Märjamaa vallas (10,7%) ja kehvem Kohila vallas (6,1%).

Tervise enesehinnang. Tervise enesehinnangu poolest on Raplamaa Eesti paremate hulgas. Võrreldes teiste maakondadega tunnetavad eriti vähe (5,5%) piiranguid tööealised, 30–49-aastased raplamaalased. Ka vähemalt 65-aastastest tunnetab olulisi piiranguid keskmisest vähem ehk 23% elanikest. Enesehinnanguga on kooskõlas ka elada jäänud aastate hinnang, mille alusel on Raplamaa valdavalt maakondade esikolmandikus.

Usk. Usku tunnistab 17% Raplamaa elanikest, 2/3 neist on luterlased.

Joonis 8. Raplamaa elanike murdekeeleoskus, 2021.

Joonis 9. Raplamaa elanike hõiveseisund, 2021.

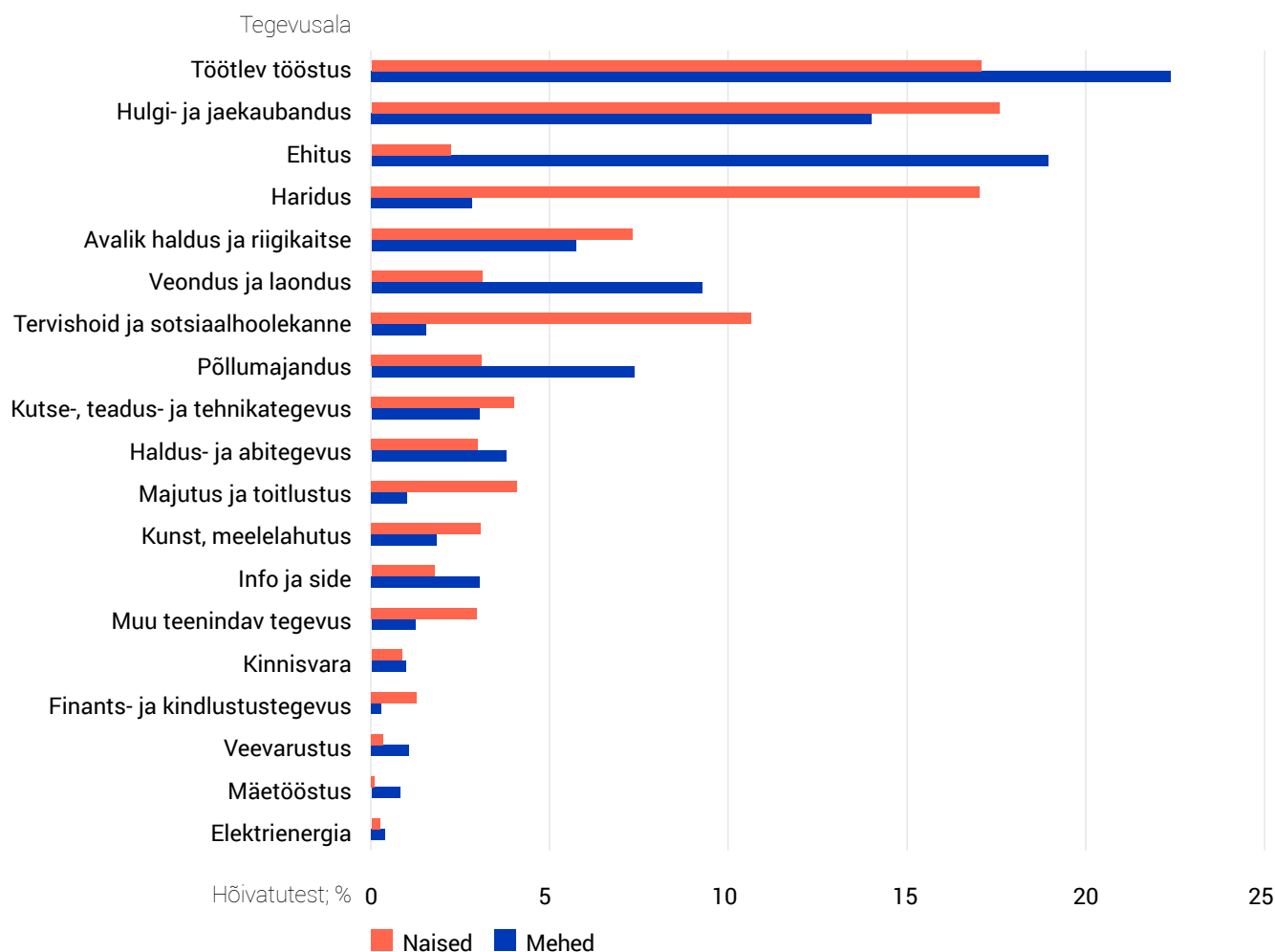
Raplamaa elanike tööelu

Hõive ja ettevõtlus. Raplamaa elanikest moodustab majanduslikult aktiivne elanikkond (tööjõud) 53% meestest ja 50% naistest. Töötuid on 4% meestest ja 3% naistest, hõivatuid seega 49% meestest ja 47% naistest.

Hõivatutest on valdav osa (94% meestest ja 97% naistest) palgatöötajad. Ettevõtjaid ja palgatöötajateta üksikettevõtjaid on hõivatud meestest vastavalt 2,6% ja 3%, hõivatud naistest 0,9% ja 1,9% (joonis 9). Mitteaktiivsed on kuni 15-aastased (18% meestest ja 16% naistest), õppurid (5%

nii meestest kui ka naistest), pensionärid (13% meestest ja 23% naistest) ning muud mitteaktiivsed (11% meestest ja 6% naistest).

Tegevusalad. Raplamaa meeste eelistatuim tegevusvaldkond on töötlev tööstus, kus neist on hõivatud ligemale veerand. Sageduselt järgmine on ehitus, kus hõivatute osatähtsus läheneb viiendikule, ja kaubandus, kus on hõivatud iga seitsmes Raplamaa mees (joonis 10). Naiste kolm eelistatuimat tegevusala on haridus, tööstus ja kaubandus, neist igaühes töötab umbkaudu kuuendik

Joonis 10. Raplamaa elanike tegevusalad, 2021.

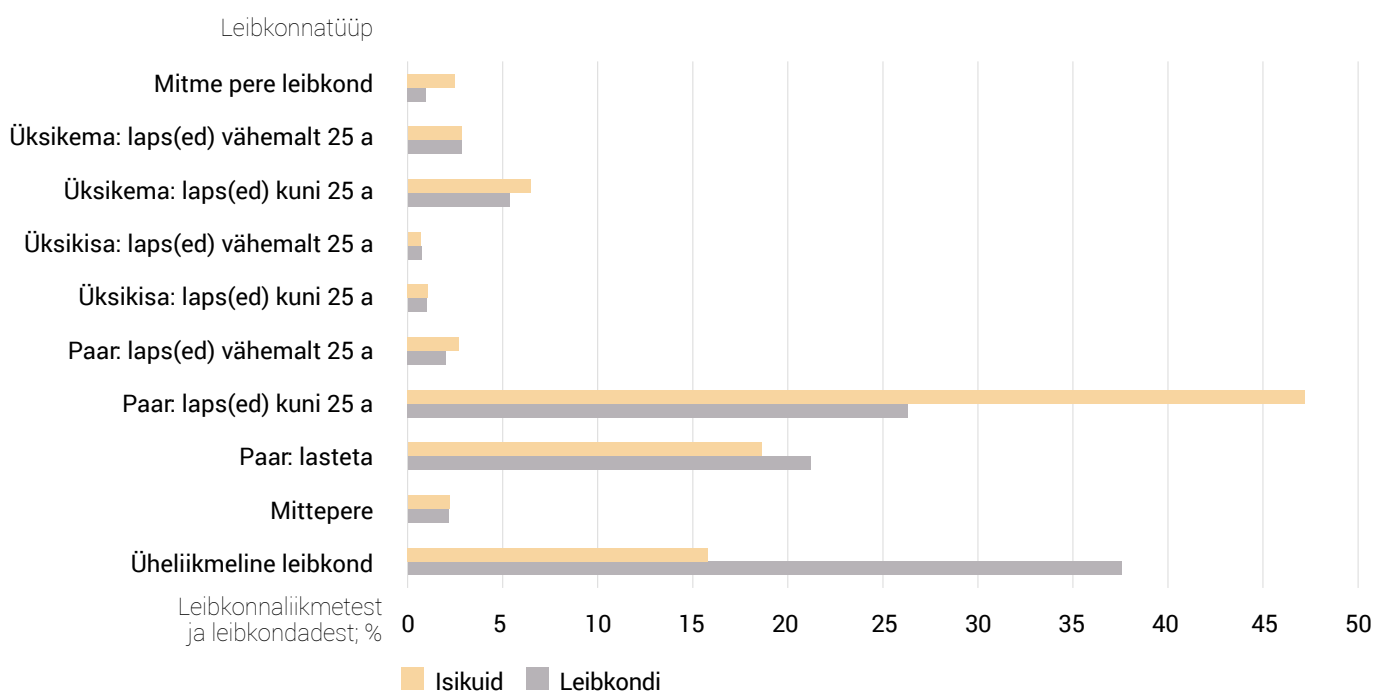
Raplamaa naistest. Neljas koht – naistel tervishoid ja meestel veondus – pakub rakendust vaid kümnendikule meestest ja naistest, meestel järgneb põllumajandus ja naistel avalik haldus. Kõik ülejäänud tegevusvaldkonnad on Rapla maakonnas vähem esindatud.

Leibkonnad ja perekonnad

Tavaleibkonnad ja asutusleibkonnad. Raplamaal elab 13 965 tavaleibkonda kokku 33 195 liikmega ehk keskmises tava-leibkonnas on 2,38 liiget. Raplamaal on alaealisi lapsi 27,4%

tavaleibkondades, selle poolest on Raplamaa riigis kolmandal kohal. Lisaks tavaleibkondadele on Rapla maakonnas ka asutusleibkondi, neis elab 1% rahvastikust.

Leibkonnatüübid. Joonisel 11 on esitatud isikute ja leibkondade jaotus leibkonnatüüpide järgi. Kõigist leibkondadest on peaaegu 40% ühe inimese leibkonnad (mis kuuluvad ka mittepere leibkondade hulka), kuid nende liikmete arv moodustab kõigist Rapla maakonna elanikest ainult pisut üle 15%. Kõige rohkem inimesi – peaaegu pooled Raplamaa elanikest – elab peredes, kus on abielus või vabaabielus

Joonis 11. Raplamaa elanikud leibkonnatüübi järgi, 2021.

vanemad ja laps või lapsed, kelle hulgas on vähemalt üks kuni 25-aastane. Lastetute paaride hulka kuuluvad niihästi need, kellel (veel) ei ole lapsi, kui ka need, kelle lapsed on kodust lahkunud. Mitme pere leibkonnas on vähemalt kaks perekonnatuuma, nt lisaks abielupaarile ka ühe abikaasa vanemate paar. Kui peres on lisaks abielupaarile ja lastele ka vanaema, siis on vanaema leibkonna lisaliige ega moodusta omaette peretuuma. Mittepere leibkond, täpsemalt mitmeliikmeline mittepere leibkond on näiteks koos elavad õde ja vend, vanaema koos lapselastega või ka eluruumi omanik koos üürnikuga.

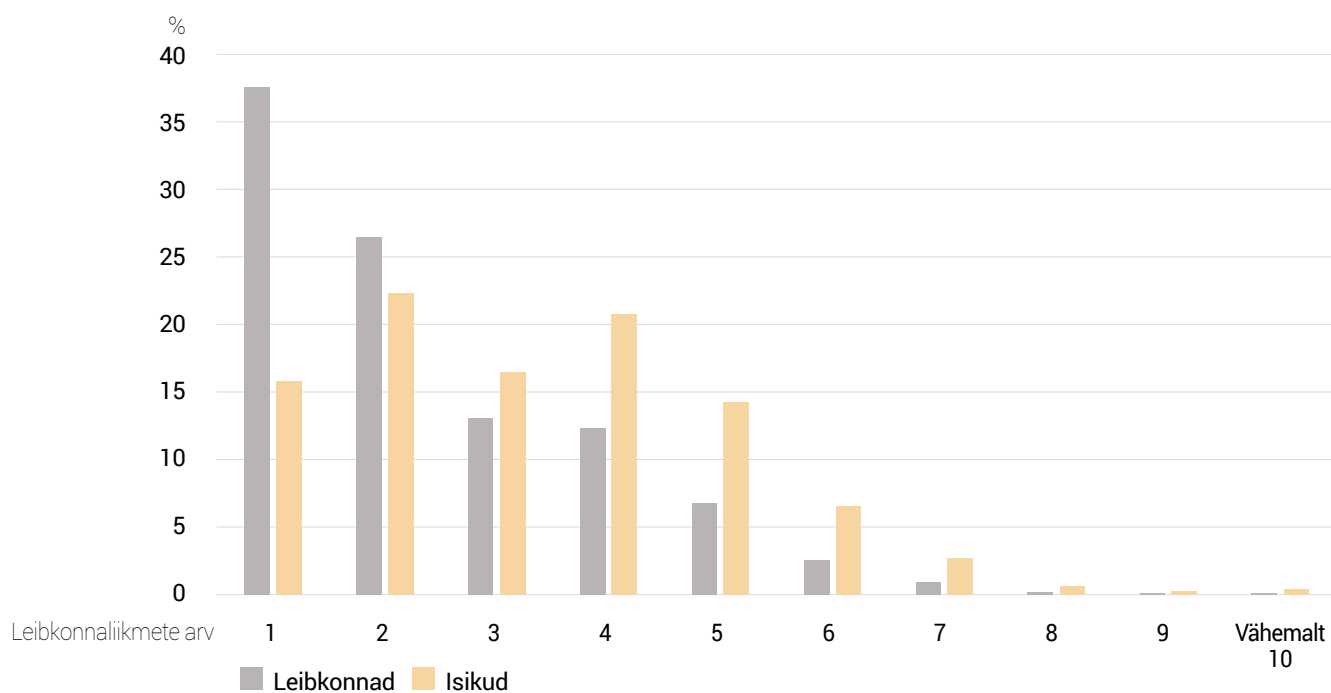
Leibkondade suurus. Raplamaa keskmises leibkonnas on 2,38 liiget, selle poolest ollakse maakondade seas kolmandal kohal. Leibkondade jaotust suuruse järgi niihästi leibkondade kui ka isikute järgi kujutab joonis 12.

Elamistingimused

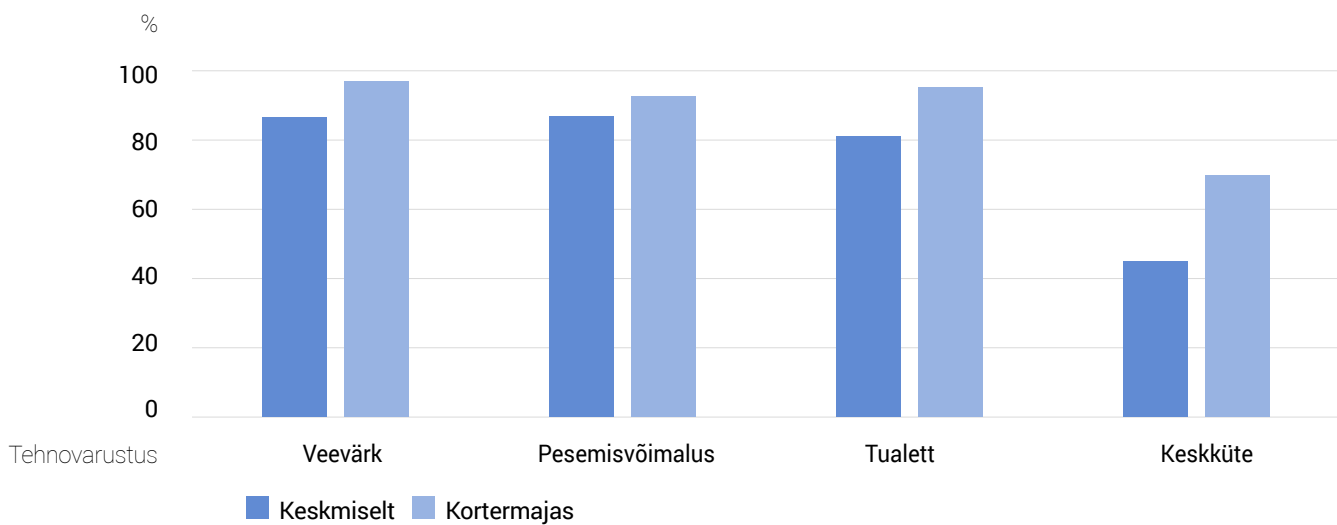
Elamud ja eluruumid. Raplamaal on 10 794 elamut, neist 91,6% ehk 9887 eramud (ühe korteriga). Kahe korteriga elumaju on pool protsenti ja vähemalt kolme korteriga kortermaju 6,3%. Lisandub veel hooneid, mis pole elamuks ehitatud, aga kus siiski elatakse, nt endised veskid või abihood.

Elamute ehitusaeg. Raplamaa eluhoonete ehitusaja mediaan jääb 1960. aastatesse, kortermajade ehitusaeg aga 1970. aastatesse.

Elamute pind ja tubade arv. Raplamaa keskmises eluruumis (korter või eramu) on 80 ruutmeetrit pinda, eramus 104 ruutmeetrit, kaksikmajas 75 ja suuremas kortermajas 53 ruutmeetrit. Ühe elaniku kohta on Raplamaal elamispinda 34,8 ruutmeetrit ja 1,34 tuba.

Joonis 12. Raplamaa elanike leibkonna suurus, 2021.

Joonis 13. Raplamaa asustatud eluruumide tehnovarustus, 2021.

Tehnovarustus. Hoolimata sellest, et eluhooned Raplamaal on võrdlemisi ammu ehitatud, on suures osas neist vajalik tehovarustus, mis teeb elamistingimused Raplamaal üldiselt heaks, arvestades eluruumide ruumikust ja keskmist tubade arvu leibkonnaliikme kohta (joonis 13).

Eluruumide asustatus. Raplamaa eluruumidest on asustatud ja kogu aasta kasutusel 75%, ülejäänud eluruumid on asustamata või kasutusel üksnes hooajaliselt.

Kokkuvõte

Raplamaa on kõige maalisema elukeskkonnaga maakond Eestis: linnalist elukeskkonda pole siin üldse ja maakonna keskses – väikelinnalises Raplas – elab maakonna elanikest vähem kui kuuendik. Hoolimata heast ühendusest pealinnaga ja tösiasiast, et Raplas elab rohkesti Tallinnas töötavaid inimesi, kaotas Rapla maakond siserände tulemusena sajandi esimesel kümnendil 7% oma elanikkonnast. Aga viimasel kümnendil oli rahvastiku kadu vaid 2%, sestap oli summaarselt 9%-line vähenemine riigi väikseim. Nii on Raplamaa rahvaarvu muutuse järjestuses kolmandal kohal

Harju- ja Tartumaa järel, mis on elanikke juurde saanud. Tallinnale lähimas Kohila vallas on elanikkonna arvukus hakanud kasvama, sealhulgas on mitmekordistunud mitme küla (Urge, Viluvere) elanike arv ja Aespa aleviku rahvastik on kasvanud poolteise tuhandeni.

Rapla maakonna elanikest on 94% eestlased, see on oluliselt rohkem kui riigis keskmiselt ja eesti keelt peab oma emakeeleks koguni 94,2%. Kuigi protsentide vahe on pisike, näitab see suundumust: teatav osa Raplamaa vähemusrhuvustest läheneb eestlastele.

Kõrghariduse poolest on Raplamaa elanikkond allpool maakondade keskmist, kutsehariduse poolest aga keskmine. Elanikkonna majanduslik aktiivsus on suhteliselt suur (üle 50% nii meestest kui ka naistest), töötus piirdub 2–4 protsendiga ja tööealiste inimeste enesehinnang tervisele on hea. Ka elamistingimused on Rapla maakonnas üle keskmise, nii et Raplamaa näib olevat silmapaistvalt hea koht laste kasvatamiseks: alaealiste lastega perede osatähtsus on siin 27,4% ehk kolmas koht Harju- ja Tartumaa järel, riigi keskmisest märgatavalt kõrgem.

4.11. Saaremaa

Paiknemine. Saare maakond haarab Soome lahes paiknevad Saaremaa ja Muhumaa saared, lisaks veel väiksemaid saari ja laide. Lähimad naabermaakonnad on samuti saarel paiknev Hiiumaa ja mandril Lääne- ning Pärnumaa. Saare maakonnal on merepiir naaberriikide Soome ja Rootsi. Saaremaa saar on Eesti suurim, mis on ühtlasi Läänemere suuruselt neljas. Saare maakonna pindala on 2938 ruutkilomeetrit, see on 6,8% Eesti pindalast ja suuruselt seits-

mes maakond. Saare maakond kuulub koos Lääne, Pärnu ja Hiiu maakonnaga Lääne-Eesti piirkonda (NUTS-3).

Kujunemine ja ajalugu. Saare maakond on üks Eesti muinasmaakondi, sinne vanim asustus pärineb 5000–6000 aastast e.Kr. Saaremaa arengut mõjutas nii meteoriidi langemine Kaalisse kui ka eel- ja viikingiaegne suhtlus Skandinaavia naabritega. Varasemad kirjapanekud Saaremaa ja saarlaste kohta pärinevad 11. ja 12. sajandist. Saare maakond on omaette üksusena kuulunud Vana-Liivimaa koosseisu ja oli omaette maakond sõjaeelses Eesti Vabariigis, Kingissepa rajoon Nõukogude okupatsiooni ajal ja on tänapäeval taas Saare maakond.

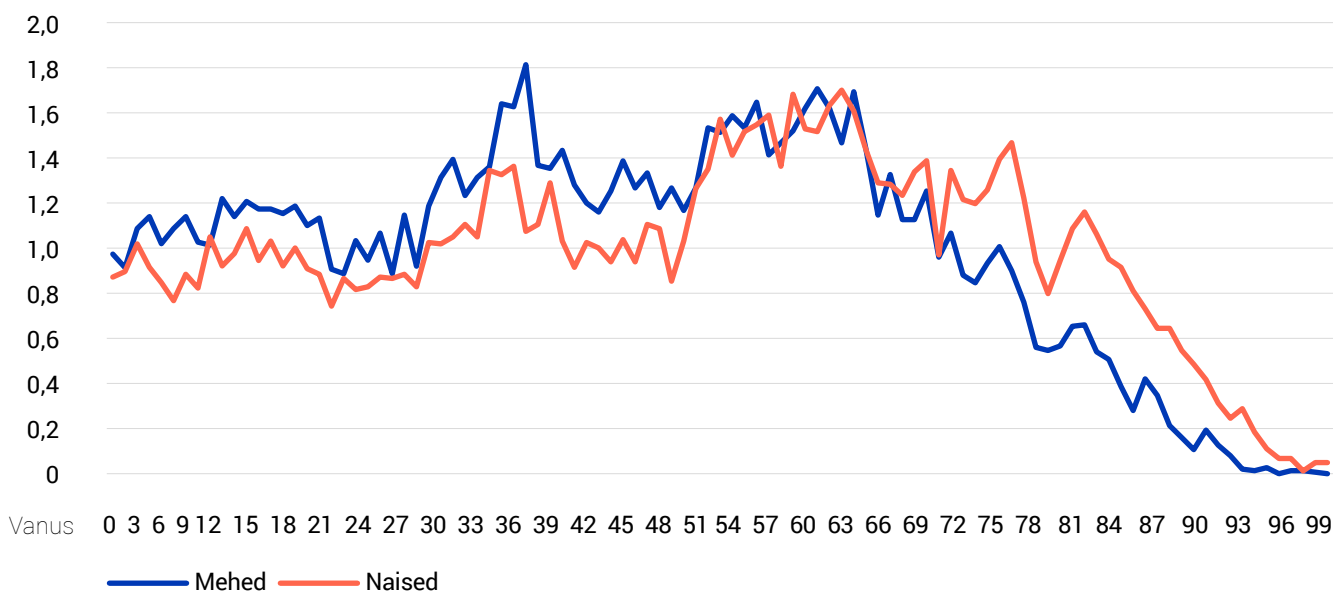
Tabel 1. Saare maakonna omavalitsusüksused, 2021

Oma- valitsus- üksus	Elanike arv	Keskm. elanike arv külas	Suurim alevik/alev ja elanike arv	Suurim küla ja elanike arv	Vähemalt 1000 elanikuga asulaid	Elanike arvu muutus 2000–2011; %	Elanike arvu muutus 2011–2021; %
Saaremaa vald	29 557	29	Orissaare, 784	Laheküla, 261	Kuressaare linn	-12,4	-0,7
Muhu vald	1 646	32		Liiva, 204	–	-22,1	11,0
Ruhnu vald	89	89		Ruhnu, 89	–	-17,9	61,8

Tabel 2. Saare maakonna linn, 2021

Linn	Staatus	Rahvaarv	Koht	Esmamainimine	Alevi- või linnaõigus
Kuressaare	Maakonna keskus, vallasisene	13 034	9.	14. sajand	1563

Maakonna elanikest; %

Joonis 1. Saare maakonna elanikud soo ja vanuse järgi, 2021.

Haldusjaotus. Saare maakonnas on kolm erineva suurusega omaette saartel paiknevat omavalitsusüksust (tabel 1).

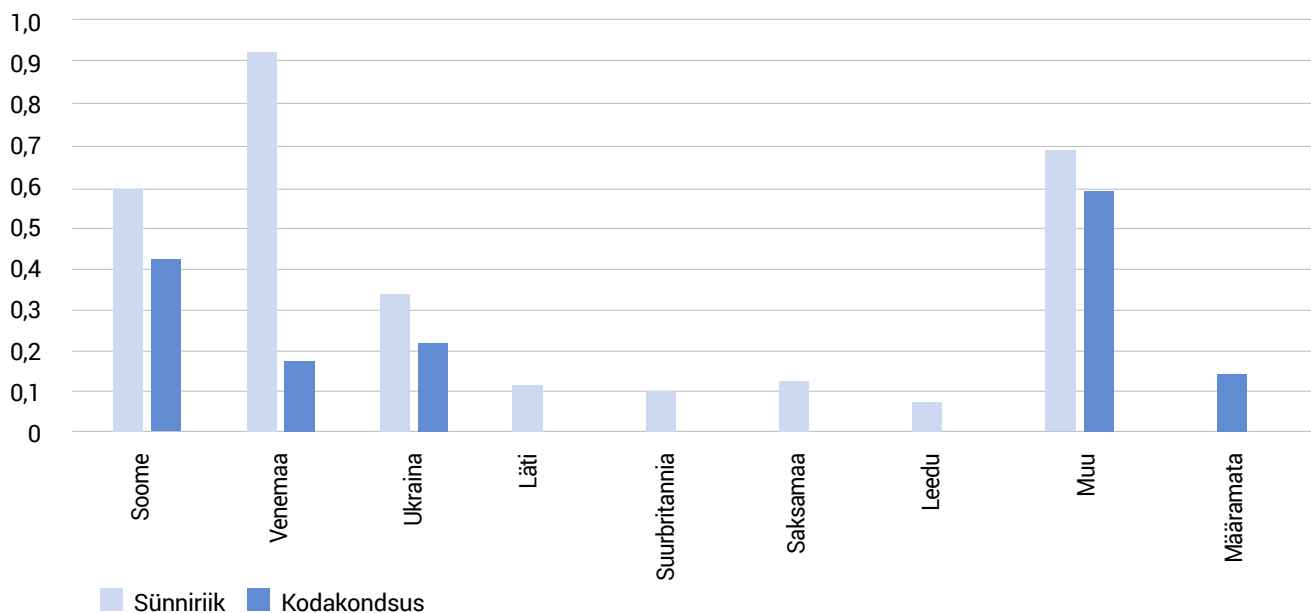
Muhu ja Ruhnu vallas ei ole ühtegi linna, alevit ega alevikku. Saaremaa ainus linn Kuressaare ehitati 14. sajandil iidsele sadamakohale esialgu piiskopilinnusena, millest kujunes Saare-Lääne piiskopkonna keskus. Linnuse kõrvale tekkis samanimeline alevik. Saksa keeles on linna nimi Arensburg, seda nime kandis linn ametlikult kuni aastani 1917 ja aastail 1941–1944; aastail 1952–1988 oli linna nimi

Kingisessa. Kuressaare on Eesti läänepoolseim linn. Saaremaal on üheksa alevikku – Aste, Kihelkonna, Kudjape, Kärla, Leisi, Nasva, Orissaare, Salme ja Valjala – ning 480 küla.

Rahvastik

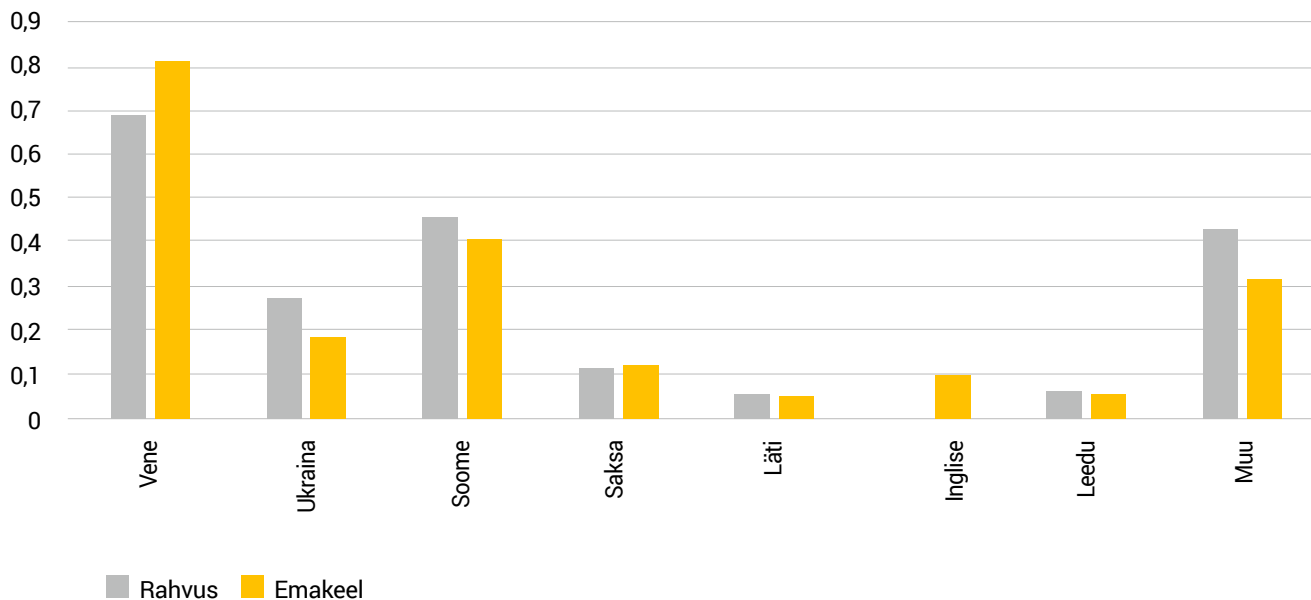
Mehed ja naised, noored ja vanad. Saare maakonnas elas 31. detsembril 2021 ehk loendushetkel 31 292 inimest, mis moodustas 2,3% Eesti rahvastikust ja Saare maakond on maakondade järjestuses üheksas. Elanikest oli 15 001 meest ja 16 291 naist, seega 100 mehe kohta 109 naist: vör-

Elanikkonnast, %

Joonis 2. Saare maakonna vähemusrahvusest elanike kodakondsus ja sünniriik, 2021.

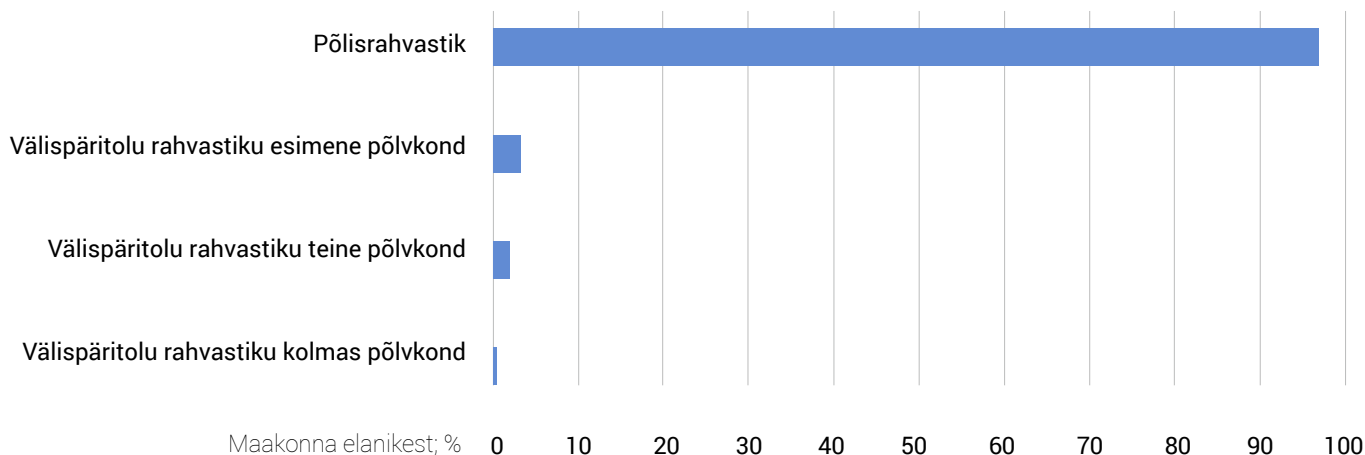
Elanikkonnast, %

Joonis 3. Saare maakonna vähemusrahvustest elanike rahvus ja emakeel, 2021.

redes kõigi maakondadega pisut kaldu naiste poole. Meeste ja naiste vanusejaotust rahvaloenduse seisuga kujutab joonis 1. Rahvastiku tiheduse poolest on Saare maakond eelviimasel, 14. kohal Hiiumaa ees, siin elab 10,7 inimest ruutkilomeetri kohta.

Poisse sünnib tavapäraselt tütarlastest pisut rohkem, seega on ka nooremate põlvkondade mehi ja poisse ning noormehi tütarlastest ja noortest naistest rohkem. Põlvkonnad tasakaalustuvad alles neljakümne aastate lõpul ning alles 75-aastaste hulgas on sellest vanusest noo-

Joonis 4. Saare maakonna elanikud põlisuse järgi, 2021.

remate meeste ja naiste arvud tasakaalus. Naiste ülekaal ilmneb alles pärast 75. eluaastat. Meeste mediaanvanus on 42, naistel aga 50 aastat, need on Eesti jaoks ligilähedasetl keskmised.

Asustustüübid. Saare maakonna inimesed elavad linnalises asustustüübis Kuressaares ja selle lähiümbruses (43,7% rahvastikust) või maalises asustustüübis (56,3%), väike-linnalisi asustustüüpe maakonnas ei ole. Saare maakonna haldusüksused on äärmiselt ebaühtlased: Saaremaa vallas elab 94,5% maakonna elanikest, Muhu vallas 5,3% ja Ruhnu vallas 0,2% Saare maakonna elanikest.

Identiteeditunnused

Kodakondsus, sünniriik. Saaremaa elanikest on Eesti kodanikud 98,5% ja Eestis sündinud 97%. Muu kodakondsusega või välismaal sündinute jaotust kajastab joonis 2.

Rahvus ja emakeel. Rahvuselt eestlasi on Saare maakonnas 97,7% ja eesti keelt peab oma emakeeleks 97,8% saarlastest. Muude rahvuste esindajate ja muu emakeele kõnelejate jaotus on näha joonisel 3.

Põlisus. Saare maakonna elanikest 96,6% on põlisrahvastik, esimese põlvkonna immigrante on 2%, teise ja kolmanda põlvkonna välispäritolu rahvastikku on kumbagi 0,6–0,7% (joonis 4).

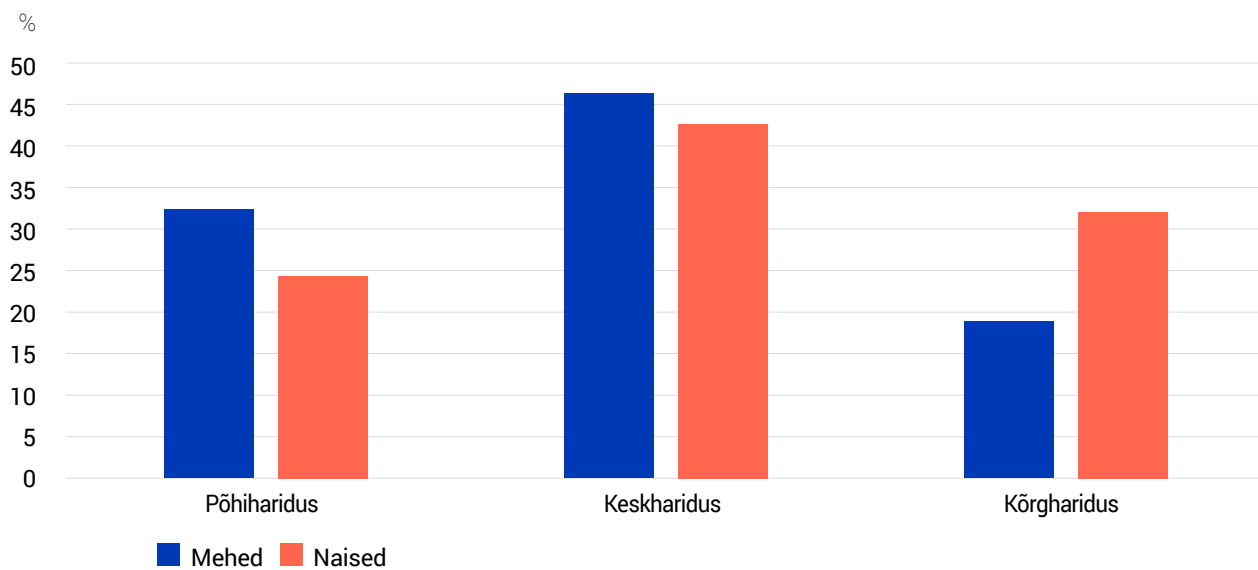
Haridus, võõrkeeleskus, usk ja tervise enesehinnang

Haritus. Saaremaal, nagu mujalgi Eestis, on rahvastiku haridustase võrdlemisi kõrge, naiste seas on kõrgharitud märksa rohkem kui meeste hulgas (joonis 5). Üldise kõrgharitud osatähtsuse poolest vähemalt 15-aastaste elanike seas (26%) on Saare maakond seitsmendal kohal, aga kutsehariduse poolest esikohal (37%). Saare maakonna elanike hulgas on vähemalt 90 kõrgeima akadeemilise kraadiga elanikku (3%, riigis 4. koht).

Võõrkeeleskus. Saaremaa meestest 76,1% ja naistest 67,9% oskab vähemalt üht võõrkeelt ja võõrkeelte valik on üsna lai (joonis 6). Keskmiselt oskab aga Saare maakonna mees 1,22 ja naine 1,12 võõrkeelt, keeleskuse poolest ollakse enam-vähem keskmised, maakondade järjestuses kuuendal kohal.

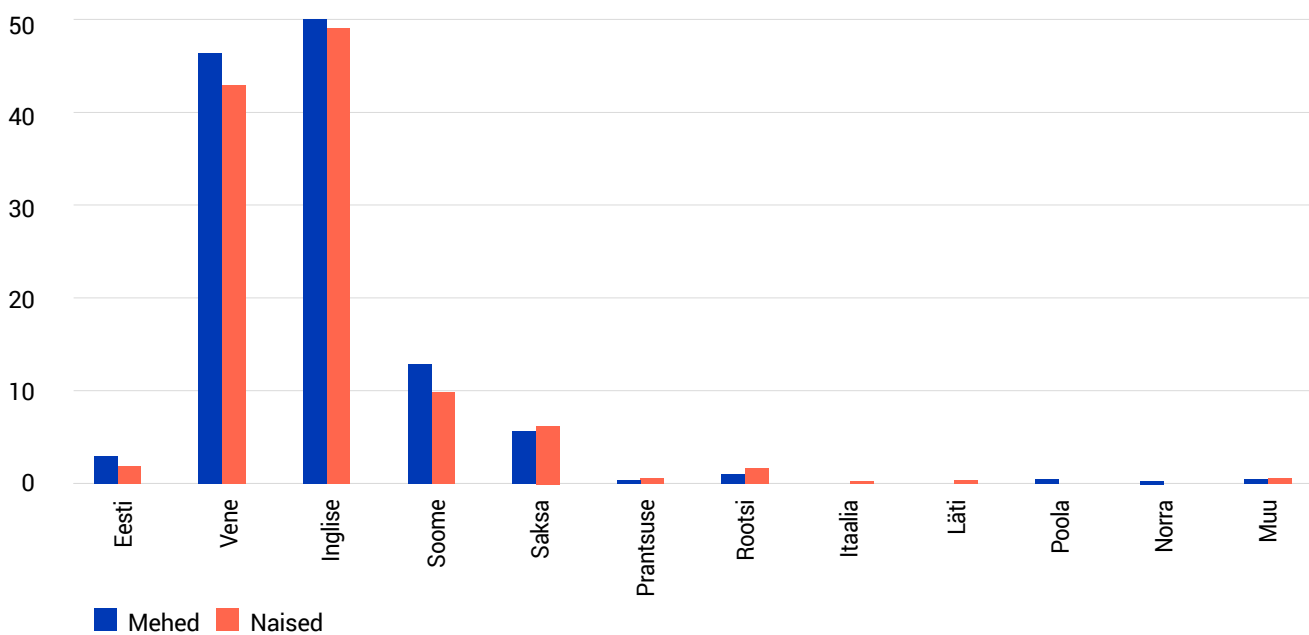
Murdekeele oskus. Saare maakonna inimestest 41,4% oskab murdekeelt. Igati loomulikult domineerib saarte murre: seda oskab 39,8% saarlastest. Lisaks sellele oskab 2% Võru murret, 0,7% Tartu murret, 0,6% Setu murrakut ja 0,4% Mulgi murret.

Usk. Ka usklikkuse poolest on Saare maakond kesk-pärane: usuga seostab end 21,5% vähemalt 15-aastastest saarlastest ja see tähendab maakondade järjestuses seitsmendat kohta. Domineeriv usk on luterlus (14%),

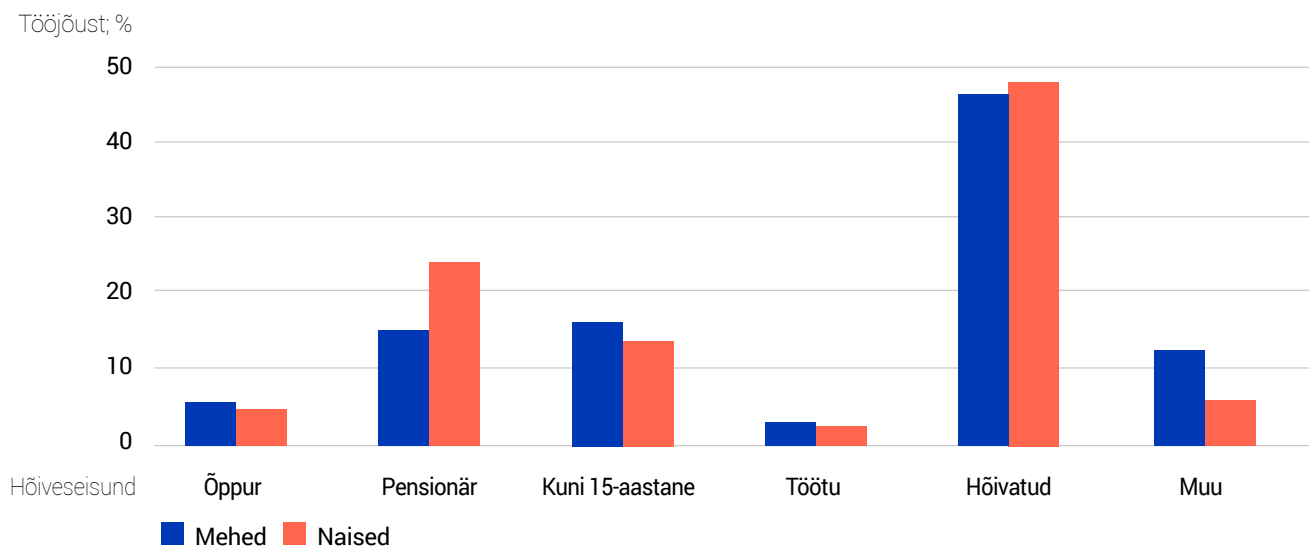

Joonis 5. Saare maakonna elanike haridustase, 2021.

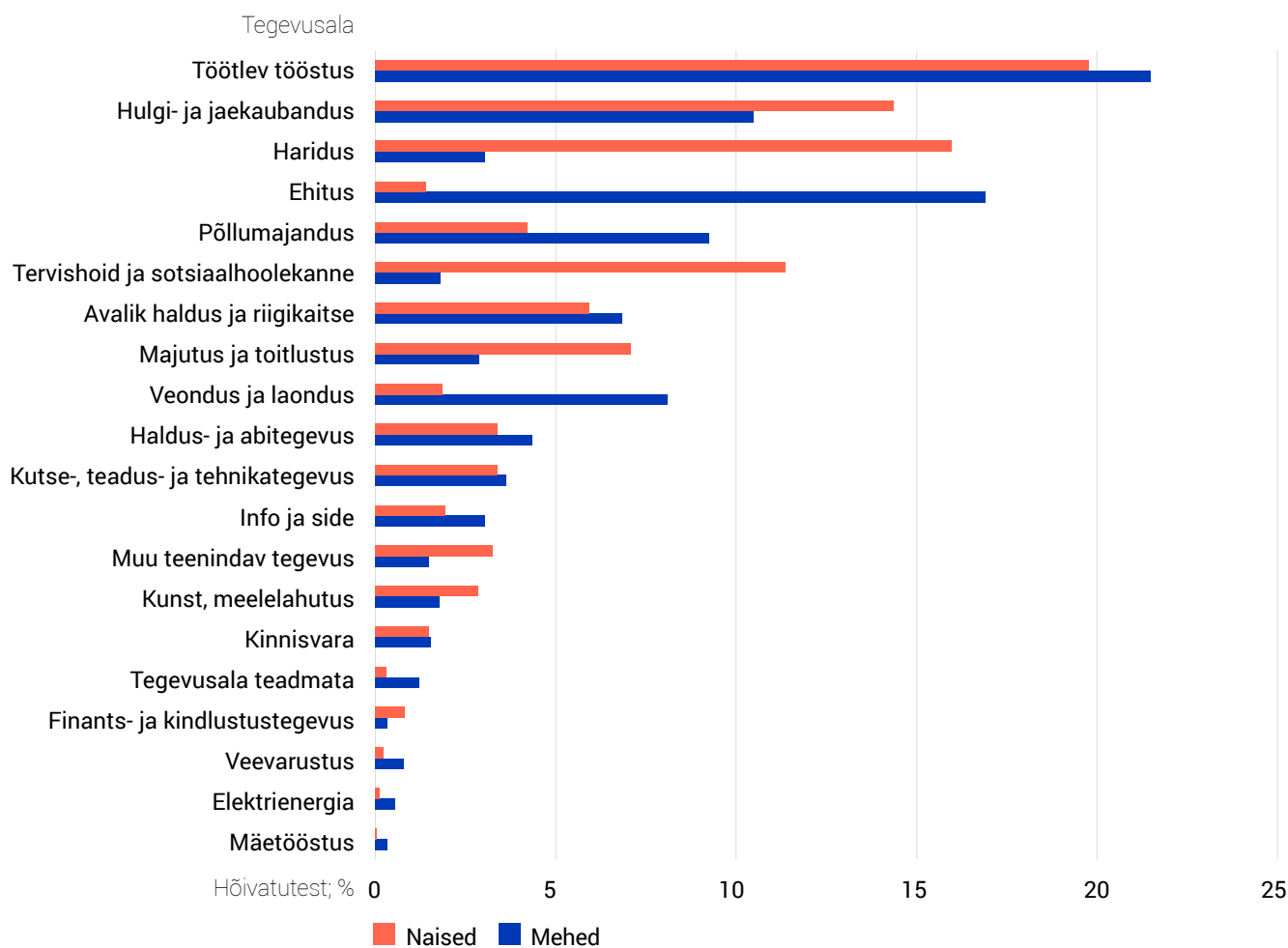
Kogu elanikkonnast; %

Joonis 6. Saare maakonna elanike võrkeeleoskus, 2021.

Joonis 7. Saare maakonna elanike hõiveseisund, 2021.

Joonis 8. Saare maakonna elanike tegevusalad, 2021.

kuid ajalooliselt on Saaremaal mõnevõrra levinud ka õigeusk (2,8%) ja muud kristlikud kogudused (2,7%).

Tervise enesehinnang on Saare maakonna elanikel Eesti keskmisest märksa parem, eriti tööealistel. Siiski üle veerandi vähemalt 65-aastastest kurdab elu takistavate piirangute üle. Ka oodatava eluea hinnang on Saare maakonnas üks Eesti pikemaid, kuid tööealistel on elada jäänud aastate hinnang langenud madalamale enamiku maakondade hinnangutest.

Tööelu

Majanduslik aktiivsus ja ettevõtlikkus. Pooled Saare maakonna mehed ja pisut üle poole naistest on majanduslikult aktiivsed (joonis 7). Töötuid on nende hulgas vaid 2–3%, valdav enamik on palgatöötajad, aga 7% meestest ja 4% naistest on ettevõtjad: suurem osa küll üksikettevõtjad, kuid kolmandik on palgatöötajatega ettevõtjad, sh talunikud.

Tegevusalad. Saare maakonnas on nii meeste kui ka naiste põhiline tegevusvaldkond töötlev tööstus. Meestel järgnevad ehitus, kaubandus ja põllumajandus (sealhulgas ka kalandus), naiste järgmised olulised tegevusalad on haridus, kaubandus ning tervishoid ja sotsiaalnehooldus. Naistel on viiendal kohal majutus ja toitlustus, meestel aga veondus.

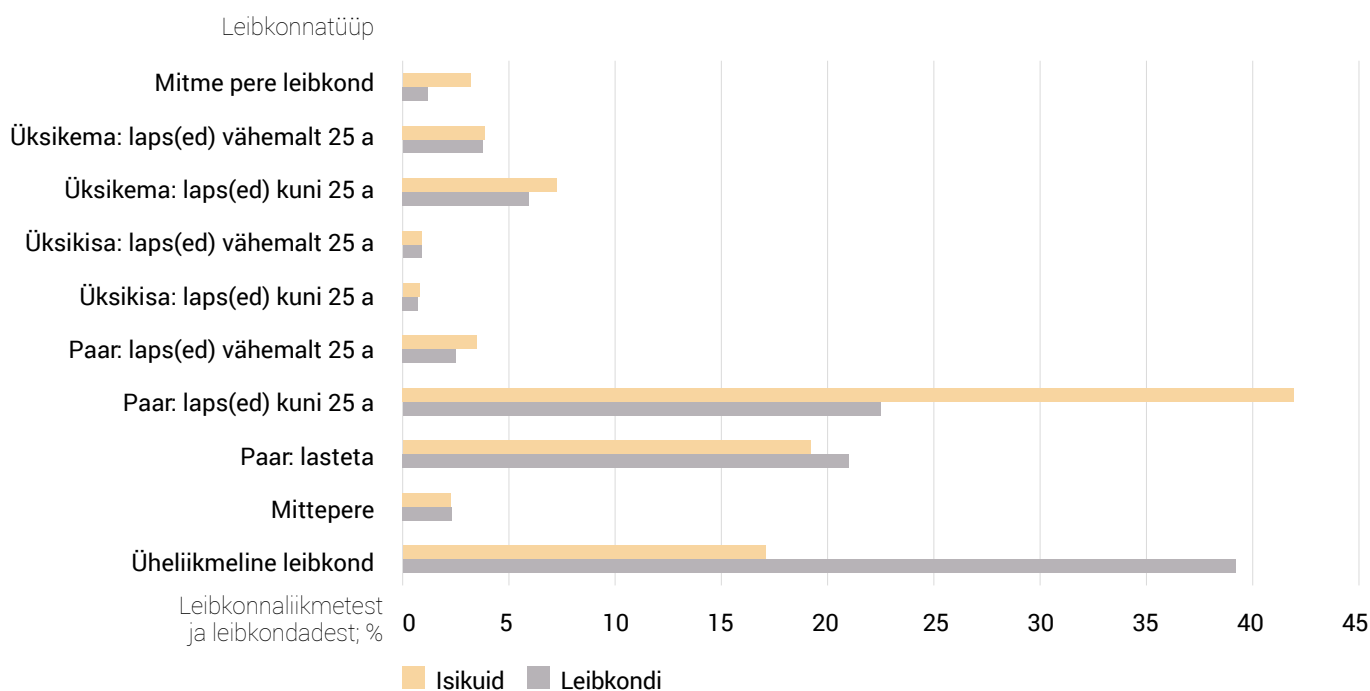
Leibkonnad ja perekonnad

Tavaleibkond ja asutusleibkond. Saare maakonnas on 13 472 tavaleibkonda kokku 30 910 liikmega, seega kuulub tavaleibkondadesse 98,8% elanikest, aga 382 inimest elab asutusleibkondades (nt hooldekodus). Saare maakonna leibkonna keskmine suurus on 2,29 liiget ja 24,4%-s Saaremaa leibkondadest on alaealisi lapsi, selle näitaja poolest ollakse maakondade seas kuuendal kohal.

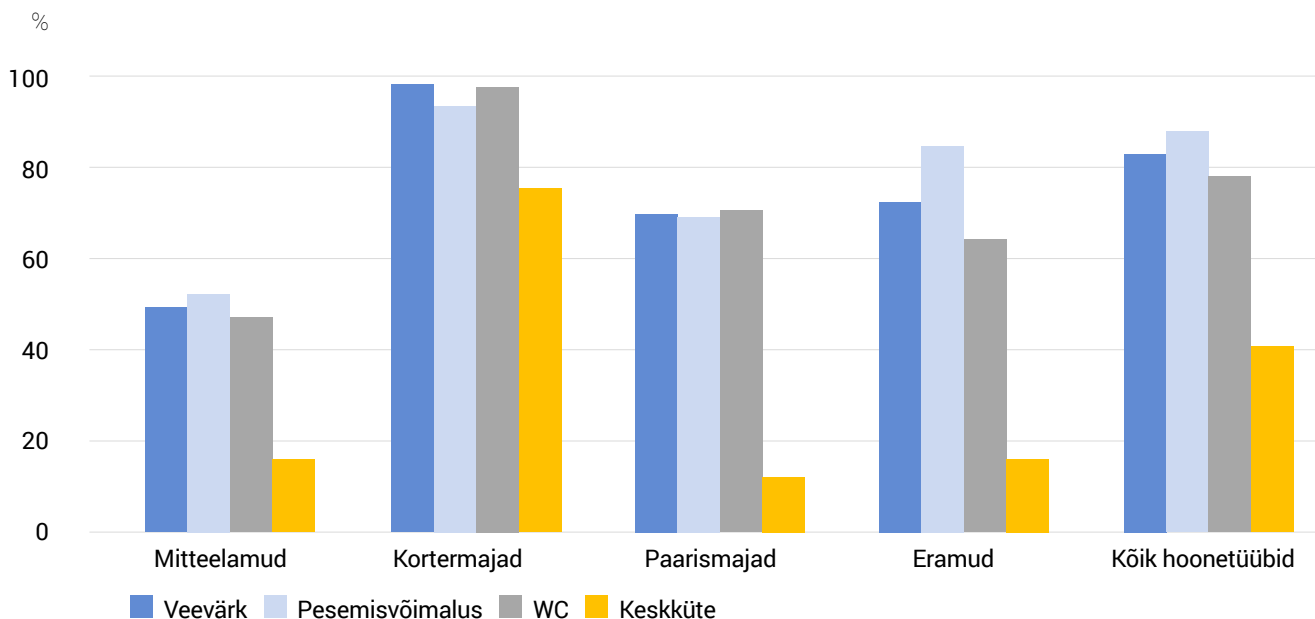
Leibkonnatüübid. Leibkonnatüüpide jaotust niihästi leibkondade kui ka isikute vaates näitab joonis 9. Selgub, et kõige rohkem saarlasi elab paari ja vähemalt ühe kuni 25-aastase lapsega leibkonnas, järgmisel kohal on lasteta paarid, enamasti eakad või üsna noored. Kolmandal kohal on üksikud, kuigi üksiku leibkondi (enamasti üksikud vanemmed) on kõige rohkem.

Saare maakonna elanike elutingimused

Elamud ja eluruumid. Saare maakonnas on 11 887 elamut, neist 92,5% on ühe korteriga eramud, 1,1% on kahe korteriga paarismajad, 5% mitme korteriga kortermajad ja 1,4% mitmelamud ehk hooned, mille algne otstarve pole olnud elamu, vaid on näiteks ehitatud tootmishooneks, kuid kasutusel elamuna. Nendes elamutes on kokku 18 521 eluruumi – eramut või korterit.

Joonis 9. Saare maakonna elanikud leibkonnatüübi järgi, 2021.

Joonis 10. Saare maakonna asustatud eluruumide tehnovarustus, 2021.

Elamute ja eluruumide ehitamise aeg. Suur osa Saare maakonna elamutest on ehitatud üsna ammu: eramud keskmiselt (mediaanvanuse mõttes) 1950. aastatel ja kortermajad 1960. aastatel. Eluruumid on siiski keskmiselt uuemad, sest mida aeg edasi, seda suuremaid ja rohkemate korteritega kortermajade ehitati. Seega jääb keskmise kortermajas paikneva eluruumi ehitamise aeg 1970. aastate algusesse.

Eluruumide pind ja tubade arv. Keskmise eluruumi suurus Saare maakonnas on 80 ruutmeetrit ja selles on 3,3 tuba. Keskmiselt on iga Saare maakonna elaniku jaoks pinda 34,8 ruutmeetrit ja 1,44 tuba. Siiski oleneb eluruumi pindala oluliselt elamutüübist: eramus on pinda keskmiselt 95, paariselamus 65 ja korterelamus 55 ruutmeetrit.

Asustus ja tehnovarustus. Saare maakonna eluruumidest on asustatud ehk kogu aasta kasutusel 72,5%, kuid oluline osa asustamata eluruumidest on kasutusel hooajaliselt, suve- või maakoduna. Asustatud eluruumide tehnovarustuse kohta annab pildi joonis 10.

Kokkuvõte

Saare maakond on eraldatuse tõttu Eesti maakondade seas veidi erilises asendis. Käesoleva sajandi alguses, kui pea-aegu kõik maakonnad kaotasid oluliselt rahvastikku, vähenes ka Saare maakonna elanikkond 13% võrra, kuid viimase kümnendi jooksul pole elanikkond enam märkimisväärselt vähenenud, rahvastikukao (täpsemini: mittevähendamise)

pooldest ollakse viiendal kohal Harju-, Tartu-, Rapla- ja Pärnumaa järel. Saare maakonnas pole toimunud ka linnastumist: linnalise asustustüübi elanike arv on pisut vähenenud, maaeline elanikkond veidi suurenenud. Valglinnade tüüpiline väikelinnaline elanikkond puudub Saare maakonnas hoopiski. Elatakse põhiliselt väikekülades, siia pole tekkinud suurtüüpi elanikke, ka alevikud on enamasti elanikke kaotanud.

Saare maakond on eestikeelne ja eestimeelne piirkond, eestlastest erineva rahvusega inimesi on 2% ja mujal Eestis vähemusrahvusena domineerivaid venelasi on vähem kui 1%, vene keele asemel on eelistatuim võõrkeel inglise keel. Saarlastele on omane ka oma murde hea oskus: saarte murret oskab umbes 40% maakonna elanikest. Saarlased on mitme näitaja – hariduse, usklikkuse, keeleoskuse jm – poolest maakondade keskmisel tasemel või sellest pisut paremad, kuid kutsehariduse omandanute hulgas koguni esikohal. Saare maakonna leibkondade hulgas on muu Eestiga võrreldes pisut rohkem ka alaealiste lastega peresid. Tervise enesehinnang on saarlastel üldiselt positiivne: piirangute üle kurdetakse keskmisest vähem, kuid tööealiste inimeste oodatava eluea hinnangud on muudest maakondadest kehvemad.

Elamistingimused on Saare maakonnas võrdlemisi head, elatakse umbes 50 aasta vanustes mugavustega korterites (ligi 40%) või võrdlemisi avarates eramutes (60%), suur osa vanu talumajade on saanud tehnovarustuse, kuigi mitte keskkütet.

4.12. Tartumaa

Paiknemine. Tartumaa asub Eesti idaosas, seda piirab idast Peipsi järv, mis on ühtlasi riigipiir. Lõunas külgneb Tartu maakond Põlva ja Valga maakonnaga, lääne pool piirab Tartumaad Võrtsjärv ja Viljandi maakond ning põhjast Jõgeva maakond. Tartumaa pindala on 3349 ruutkilomeetrit ehk 7,7% Eesti pindalast. Suuruse järjestuses on Tartu maakond viies. Tartumaa koosseisu kuulub ka Piirisaar Peipsi järves. Tartu maakond kuulub koos Jõgeva, Viljandi,

Valga, Võru ja Põlva maakonnaga Lõuna-Eesti piirkonda (NUTS-3). Rahvastiku tihedus on Tartumaal 47,1 inimest ruutkilomeetri kohta, see on Harjumaa järel teisel kohal ja märksa suurem riigi keskmisest.

Kujunemine ja ajalugu. Tartumaal on leitud 8000 aasta vanuseid asustuse jälgi. Esimesel aastatuhandel (7. sajandil) asus siin Tarbatu muinaslinn, mille 1030. aastal vallutas Kiievi vürst Jaroslav Tark. See sündmus põhjustas Tartu esmamainimise Novgorodi kroonikas. Tartu piirkonna vallutasid 13. sajandi algul sakslased, 1224. aastal moodustati Tartu piiskopkond, 1280. aastast on Tartu hansalinn.

Tabel 1. Tartumaa omavalitsusüksused, 2021

Oma- valitsus- üksus	Elanike arv	Keskm. elanike arv külas	Suurim alevik/alev ja elanike arv	Suurim küla ja elanike arv	Vähemalt 1000 elanikuga asulaid	Elanike arvu muutus 2000–2011; %	Elanike arvu muutus 2011–2021; %
Elva vald	14 707	75	Puhja, 848	Hellenurme, 375	Elva linn	–6,0	–1,1
Kambja vald	12 858	131	Ülenurme, 2 917	Soinaste, 1 430	4	42,8	24,0
Kastre vald	5 402	89	Võnnu, 581	Haaslava, 725	0	1,0	11,2
Luunja vald	5 378	240	Luunja, 582	Lohkva, 1821	2	65,2	27,8
Nõo vald	4 266	115	Nõo, 1 652	Luke, 376	1	6,9	7,4
Peipsiääre vald	5 108	41	Alatskivi, 450	Koosa, 470	–	–18,6	–11,4
Tartu linn	98 313	205	Märja, 689	Rahinge, 465	Tartu linn	–3,3	–2,3
Tartu vald	11 728	104	Vahi, 1738	Tila, 1652	2	16,6	17,0

Tabel 2. Tartumaa linnad, 2021

Linn	Staatus	Rahvaarv	Koht	Esmamainimine	Alevi- või linnaõigus
Tartu	Maakonna keskus, omavalitsusüksus, linnasisene linn	95 190	2.	1030	1262
Elva	Elva, vallasisene	5 645	18.	Uderna postijaam, 1790	Alev 1923, linn 1938
Kallaste	Peipsiääre, vallasisene	680	47.	Vene vanausulised, 18. saj	Alev 1921, linn 1938

Tartu maakond kuulub Eesti muinasmaakondade hulka, kuid varasema Tartu maakonnaga võrreldes on tänapäevane Tartumaa pindalalt väiksem, selle põhjaosa on vähendatud Jõgeva maakonna moodustamiseks, idaosast on lõigatud valdu Ida-Viru- ja Põlvamaale ning lõunaosast eraldatud osa, mis praegu kuulub Valgamaale.

Haldusjaotus. Tartu maakonnas on kaheksa omavalitsusüksust, need on Tartu linn ja seitse valda (tabel 1).

Tartu maakonna keskus on Tartu linn, oluline haridus- ja kultuurikeskus, kus asub Põhja-Euroopa vanimaid ülikoole (asutatud 1632). Tänu soodsale asendile kaubateedel on Tartu olnud jõukas linn, kuid ajaloo jooksul korduvalt hävitatud. Tartu on Lõuna-Eesti keskus ja kogu Eesti vaimne keskus (heade mõtete linn).

Elva arenes Tartuga raudtee kaudu ühendatud kuurortlinnana, siin on alati olnud paljurahvuseline seltskond. Kallaste tekkis Venemaalt pagenuv vanausuliste linnana 18. sajandil.

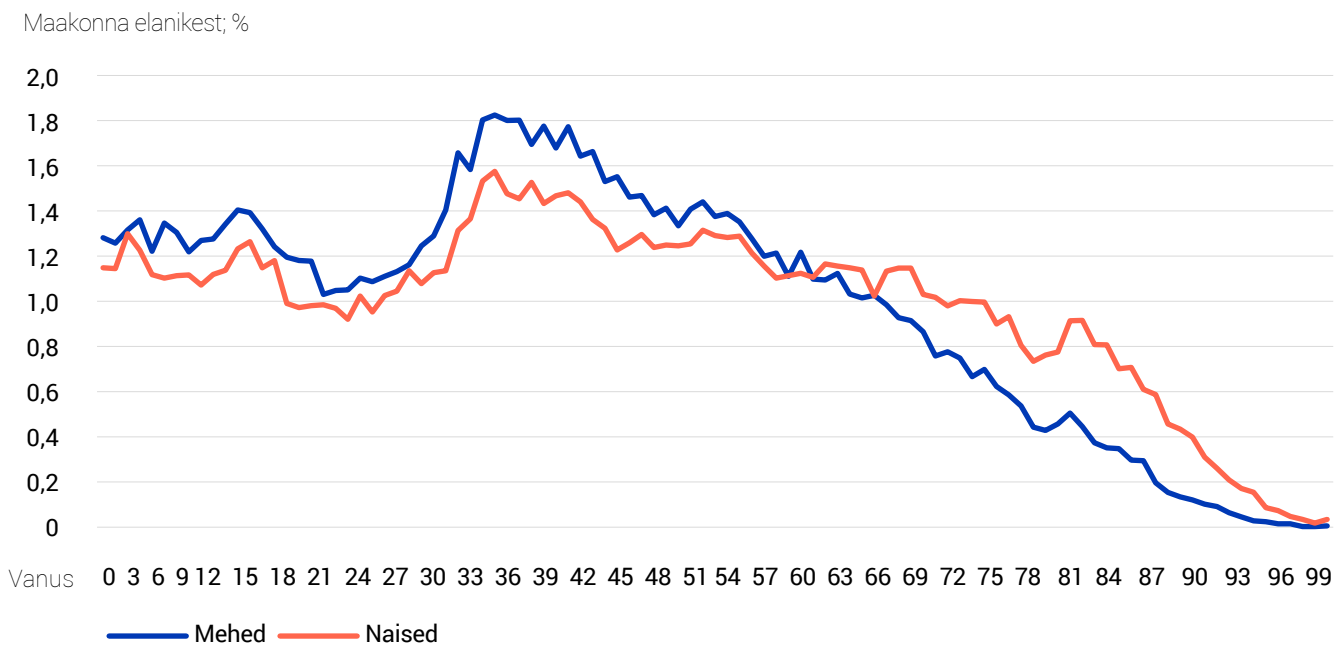
Lisaks kolmele väga erineva suurusega linnale on Tartumaal 2022. aastal moodustatud Eesti noorim alev Raadi (umbes 3000 elanikku) Tartu linna territooriumil. Tartu maakonnas on

27 alevikku – Alatskivi, Ilmatsalu, Kambja, Kasepää, Kolkja, Kureküla, Kõrveküla, Käärdi, Külitse, Luunja, Lähte, Märja, Nõo, Puhja, Rannu, Roiu, Rõngu, Räni, Tabivere, Tõravere, Tõrvandi, Ulila, Vahi, Varnja, Võnnu, Äksi, Ülenurme – ja 322 küla.

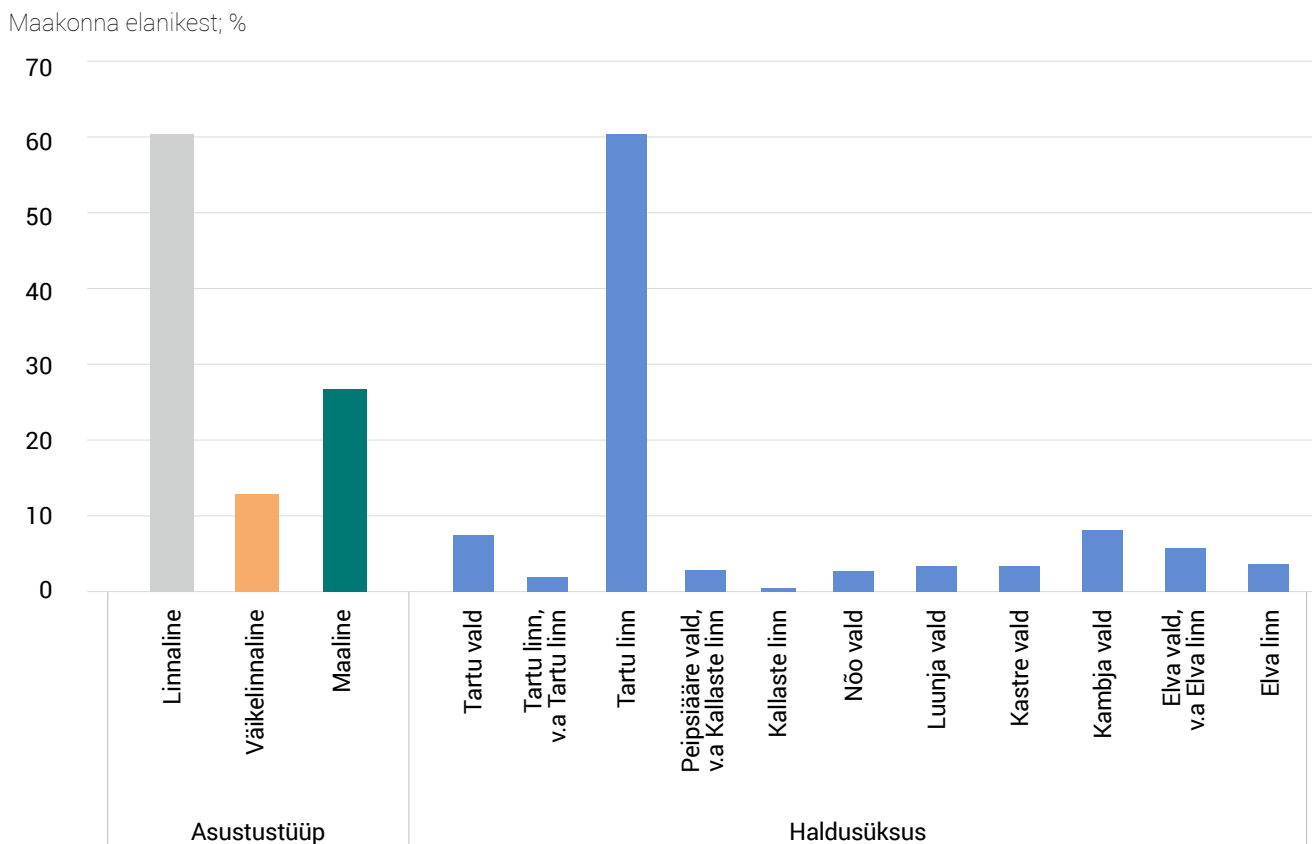
Rahvastik

Mehed ja naised, noored ja vanad. Tartumaal elas 31. detsembril 2021 ehk loendushetkel 157 760 elanikku, seega 11,6% Eesti elanikkonnast, olles elanike arvu poolest teine Eesti maakond. Tartumaal elab 75 476 meest ja 82 284 naist, seega keskmiselt 109 naist 100 mehe kohta (joonis 1). Tartu maakond on rahvastiku keskmise vanuse poolest Eesti noorim: meeste mediaanvanus on 37 ja naistel 41 aastat, seega aasta võrra nooremad teisel kohal paikneva Harjumaa elanikest.

Poisid sündivad rohkem, sestap on nooremates põlvkondades mehi rohkem kui naisi. Alates 50. eluaastast on naiste põlvkonnad meestest keskmiselt arvukamad: mõju avaldab meeste lühem oodatav eluiga. Peaaegu võrdne on kõigi kuni 70-aastaste meeste ja sama vanade naiste summaarne arv, naiste ülekaal ilmneb alles vähemalt 70-aastaste Tartu elanike hulgas.

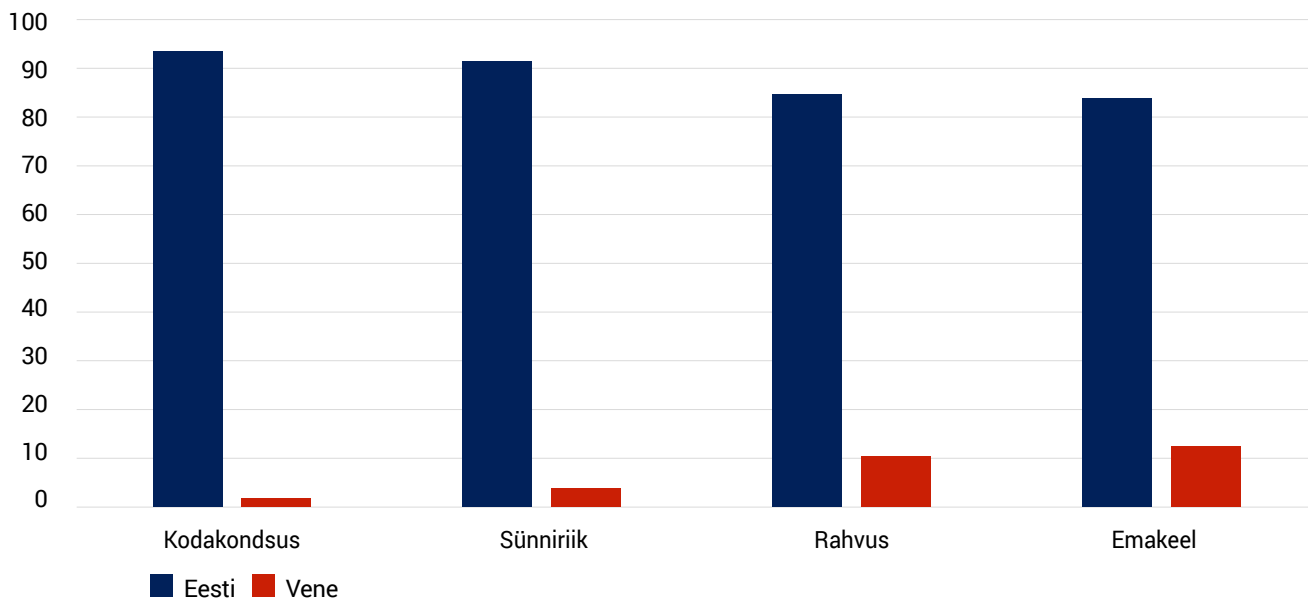

Joonis 1. Tartumaa elanikud soo ja vanuse järgi, 2021.

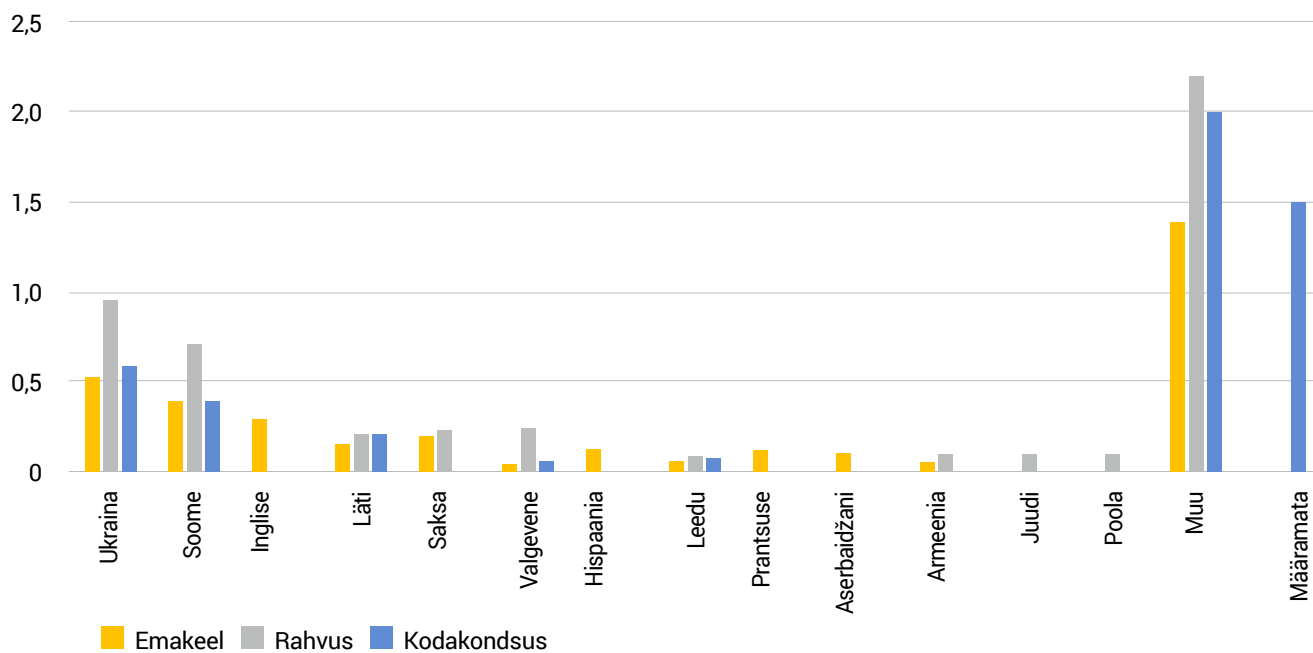
Joonis 2. Tartumaa elanike paiknemine asustustüüpide ja omavalitsusüksuste järgi, 2021.

Maakonna elanikest; %

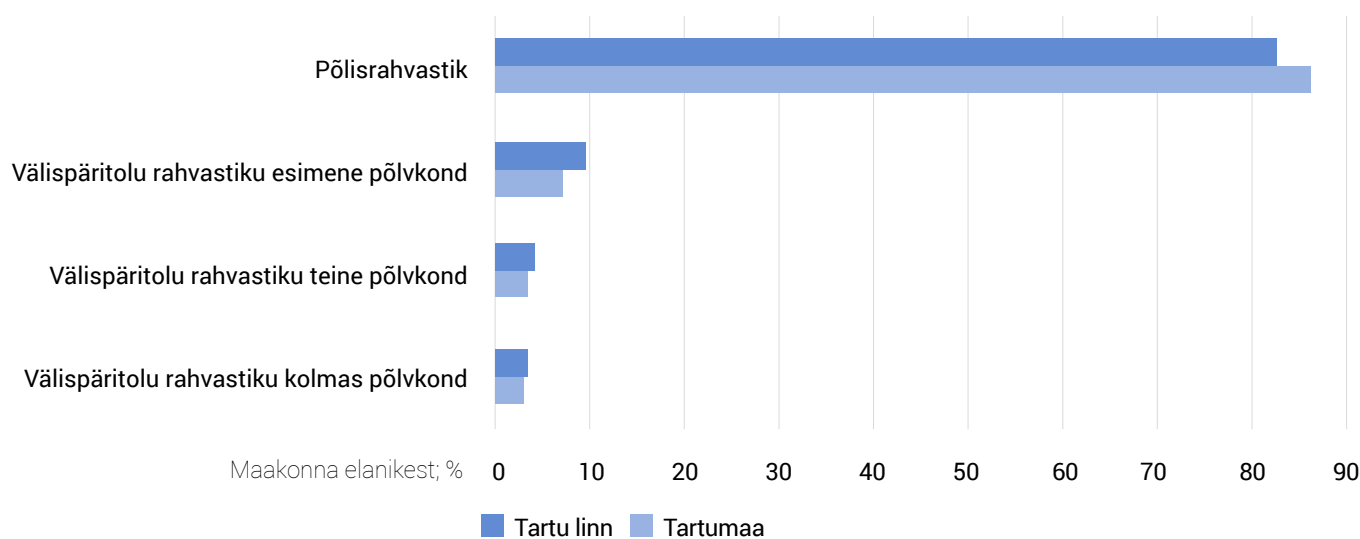

Joonis 3. Tartumaa elanike eesti ja vene identiteediga elanikkond, 2021.

Maakonna elanikest; %

Joonis 4. Tartumaa vähemusrahvused, 2021.

Joonis 5. Tartumaa ja Tartu linna elanikud põlisuse järgi, 2021.

Asustustüübid. Tartumaalastest 60% elab linnalises asustustüübis ehk Tartu linnas. Väikelinnaliste asustustüüpide inimesi on 13%, nende elukoht on Elvas või Tartu lähipiirkondades (joonis 2). Maalises asustustüübis elab 27% Tartumaa elanikest.

Tartumaa elanike identiteeditunnused

Kodakondsus ja sünniriik. Tartumaa elanikest on 93,5% Eesti kodanikud, etnilised eestlased on 84,6% ja eesti emakeelega 83,9%. Arvukaim vähemusrahvus on venelased, neist suur osa Nõukogude ajast jäänud immigrandide (sh sõjaväelaste), kuid osalt ka Peipsi-äärsete vanausuliste järeltulijad (joonis 3).

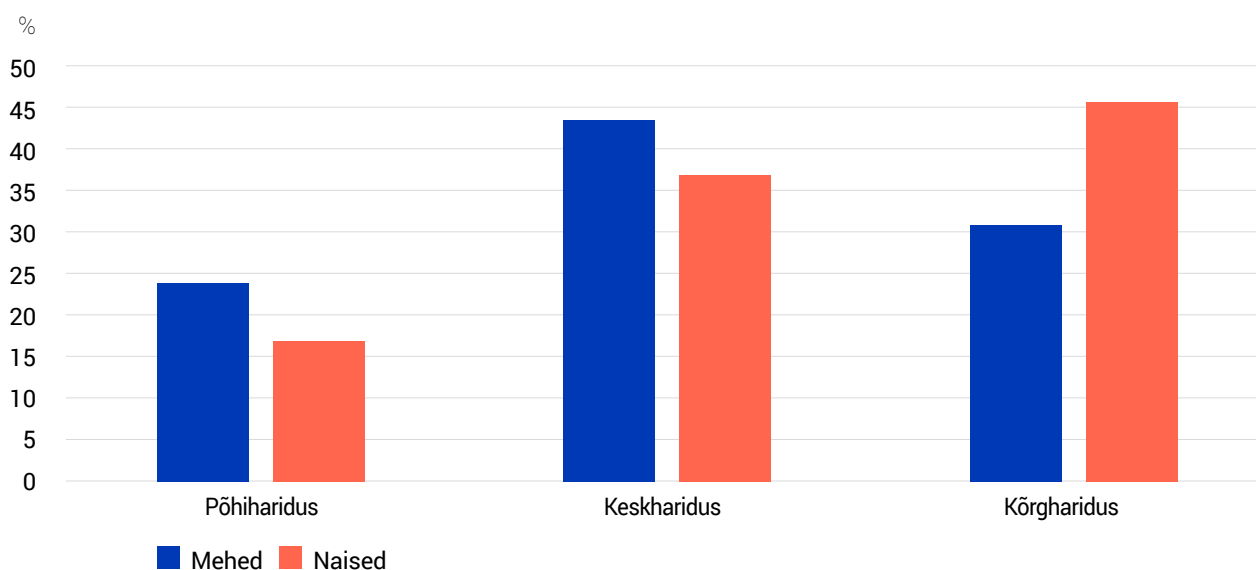
Vene kodanikke on küll vaid 1,7%, kuid etnilisi venelasi 10,5% ja vene emakeelega inimesi 12,4%. Tartumaa rahvastikukoostis on võrdlemisi kirju, seda näitab joonis 4, mis kirjeldab väikse-arvuliste vähemusrahvuste jaotust Tartu maakonnas.

Rahvus ja emakeel. Tähelepanuväärne on emakeele, rahvuse ja kodakondsuse jaotuste erinevus: kuigi Tartu-

maal (eelkõige Tartu linnas) on arvestatav hulk inimesi, kelle emakeel on inglise, hispaania või prantsuse keel, ei ela siin märkimisväärselt nende rahvuste ega riikide esindajaid. Seevastu valgevenelased on esindatud küll rahvusena, kuid märksa vähem keele ja riikluse kaudu. Rahvuse suurem osatähtsus keele ja riiklusega võrreldes iseloomustab Nõukogude ajal siia elama asunud immigrante, kes on oma emakeele vahetanud vene keele vastu.

Etnilist mitmekesisust Tartu maakonnas mõjutab tõsi-asi, et Tartu on rahvusvaheline ülikoolilinn. See eristub muust maakonnast välismaalaste suurema osa poolest, mis on Tartu elanikkonda kujundanud mitme inimpõlve jooksul. Tartu linnas elab Eesti kodanikke 90,9%, etnilisi eestlasi 80,1% ja eesti emakeelega inimesi 70,1%. Vene kodanikke on 2,4%, venelasi 13,1% ja vene emakeelega inimesi 15,6%.

Põlisus. Tartumaa ja Tartu linna elanike jaotust põlisuse järgi iseloomustab joonis 5.

Joonis 6. Tartumaa elanike haridustase, 2021.

Tartumaa elanike haridus, keeleoskus, usk ja tervis

Haridus. Jooniselt 6 on näha, et Tartumaa elanike, eelkõige naiste, haridustase on tähelepanuväärselt kõrge: vähemalt 15-aastastest tartumaalastest on kõrgharitud 38%. See ongi ootuspärane, arvestades Tartus paiknevaid kõrgkooli, kuid jääb siiski oluliselt maha esikohal olevast Harjumaast.

Ka doktorikraadiga elanike arv, ligi 3300 inimest ehk 21 inimest tuhande kohta, enam-vähem võrdselt mehi ja naisi, on silmapaistvalt suur. Selle pooldest on Tartu ka Harjumaast 2,5 korda ees. Seevastu kutsehariduse omandanute pooldest on Tartumaa maakondade rea lõpuosas 14. kohal.

Võõrkeeleoskus. Keeleoskus on Tartumaa elanikel hea ja on Harjumaal järel kõrgel teisel kohal. Inglise keelt oskab enam kui pool Tartumaa elanikest: 54,4% meestest ja 50,4% naistest. Ka vene keelt oskavad peaaegu pooled naised (46,7%) ja 43,3% meestest. Teiste võõrkeelte oskust ilmestab joonis 7.

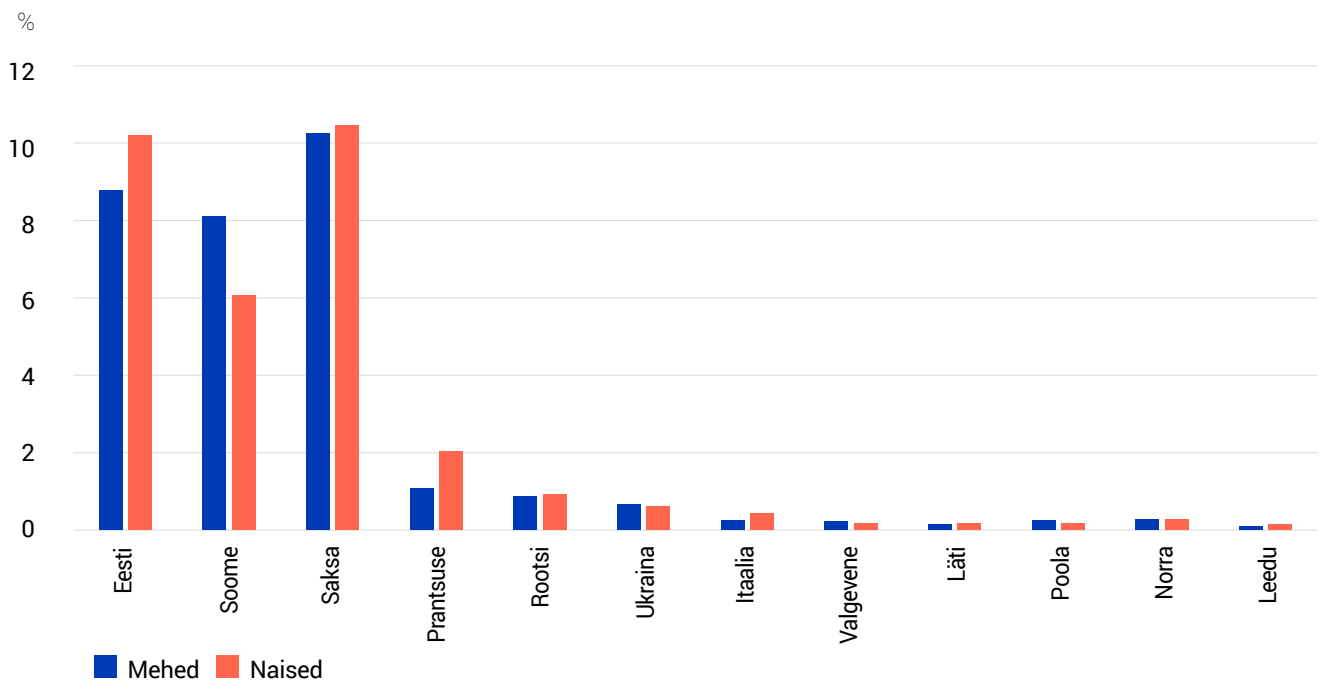
Keskmiselt oskavad Tartu maakonna elanikud 1,3 võõrkeelt, kuid viiendik (19% meestest ja 20% naistest) ei oska

endi kinnitusele ühtegi võõrkeelt. Ka nendest Tartumaa elanikest, kelle emakeel pole eesti keel, ei oska eesti keelt võõrkeelena rohkem kui 40%.

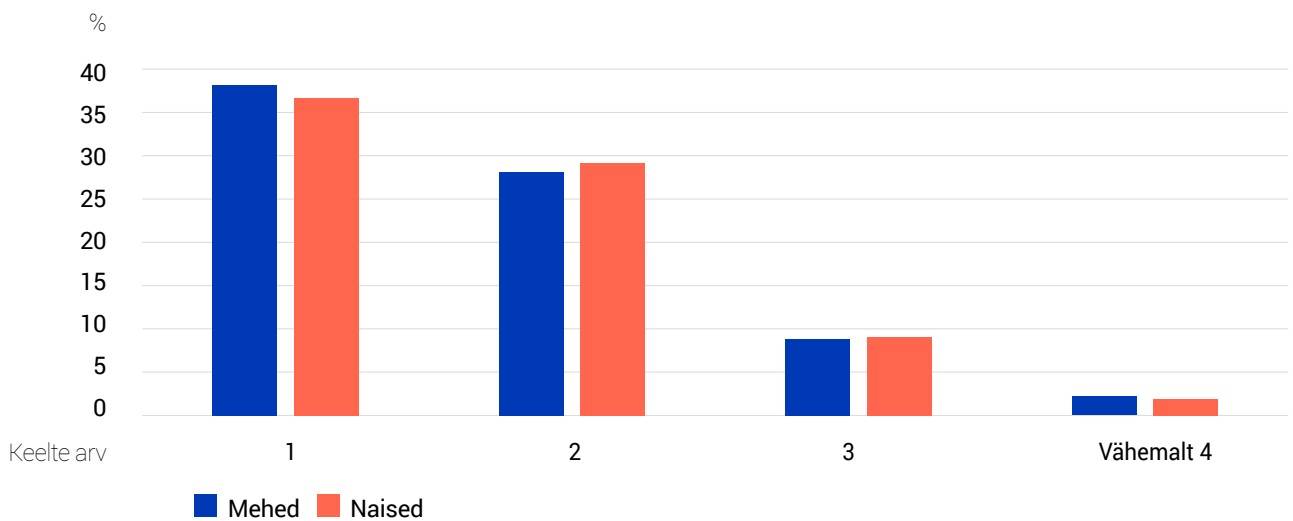
Murdekeelte oskus. Murdekeeli oskab üle viiendiku Tartu maakonna elanikest (21%), kõige rohkem tuntakse Võru murret (15,5%), Tartu murret (6,8%) ja Setu murrakut (4,6%). Mulgi ja saarte murde tundjaid on pisut üle ühe protsendi.

Usk. Usutunnistajate osatähtsus Tartumaa elanikkonnas on 21%, selle pooldest on maakond järjestuses kaheksandal ehk keskmisel kohal. Peaaegu pooled (10%) on luterlased, 6% on õigeusklikke (sh vanausulisi), 2% muude kristlike usuvoolude jälgijaid ning 0,6% maa- ja taarausulisi.

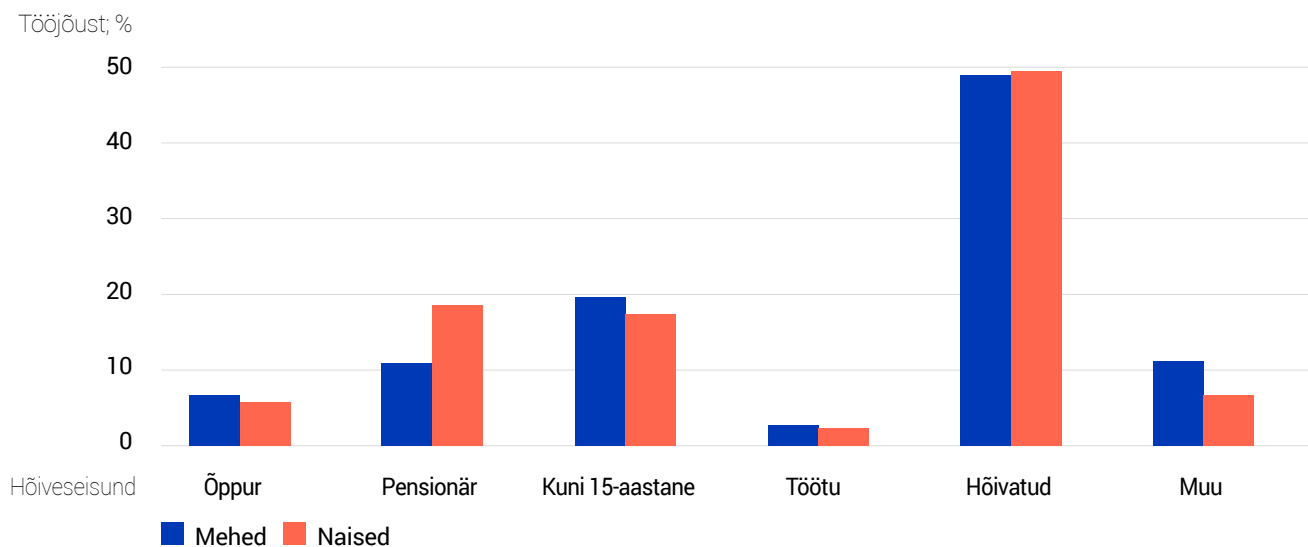
Tervise enesehinnang. Tervise enesehinnangu alus on piirangute tunnetamine igapäevases tegevuses. Selle näitaja pooldest on Tartumaa, nagu ka teised Lõuna-Eesti maakondade elanikud, pigem riigi kehvemate hulgas: vähemalt 65-aastastest kurdab ligi kolmandik (31,7%) tervisest põhjustatud piiranguid igapäevases elutegevuses. Selle

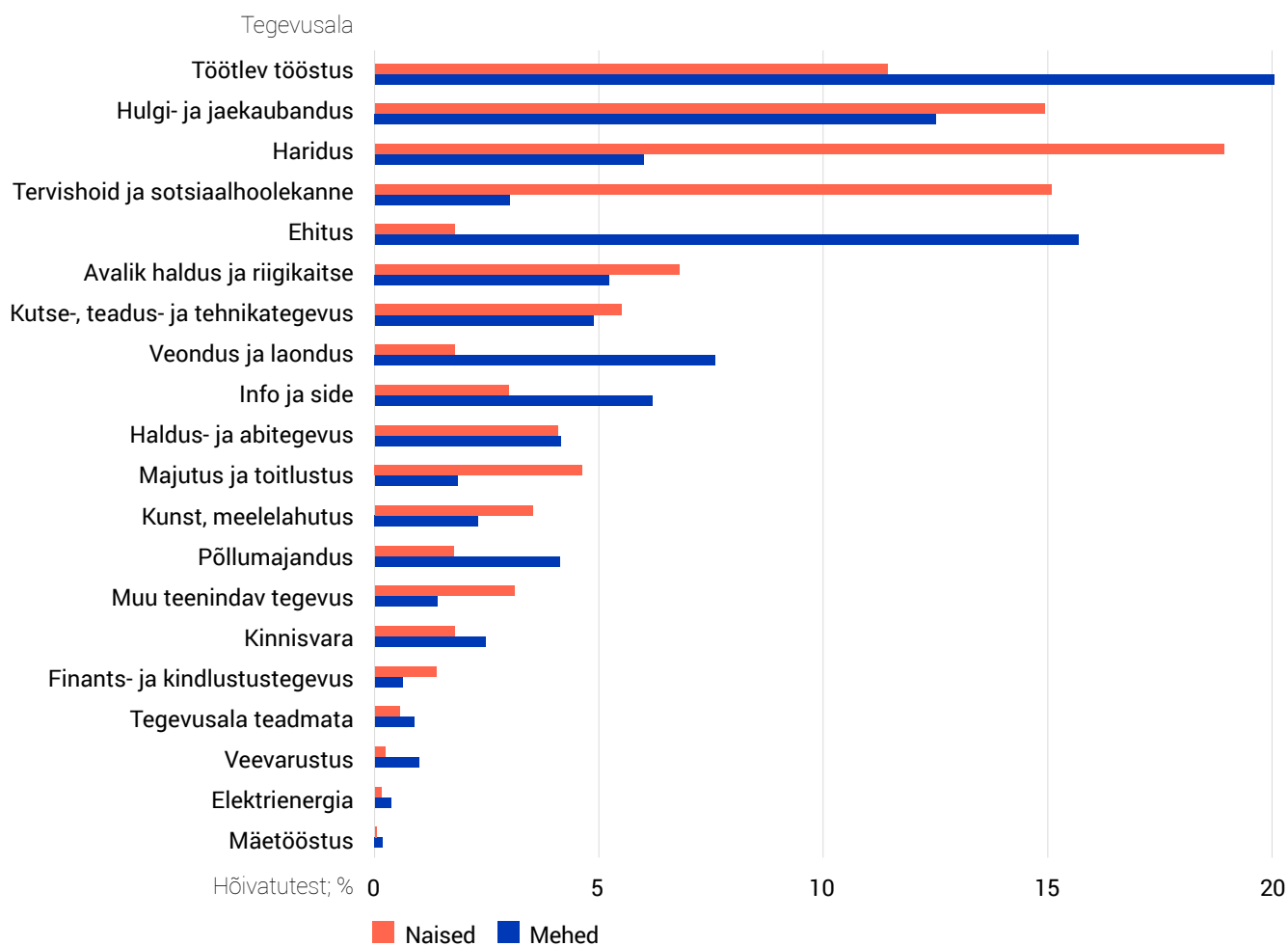
Joonis 7. Tartumaa elanike võõrkeeleoskus, 2021.

Joonis 8. Tartumaa elanike erinevate võõrkeelte oskus, 2021.

Joonis 9. Tartumaa elanike hõiveseisund, 2021.

Joonis 10. Tartumaa elanike tegevusalad, 2021.

näitaja dünaamikaga on kooskõlas ka tartumaalaste oodatava eluea hinnang, mis on sünnil väga hea (maakondadest teisel kohal), kuid langeb vähemalt 65-aastastel allapoole riigi keskmist taset.

Tartumaa elanike tööelu

Majanduslik aktiivsus ja ettevõtlikkus. Tartu maakonnas kuulub ühtviisi 51,7% meestest ja 51,7% naistest töötajate hulka, kuid töötuid mehi on pisut rohkem (2,8%) töötute naistega (2,4%) võrreldes (joonis 9). Suurim erinevus on pensionäride hulgas (kelle sekka on arvatud ka kapitalitulust elatujad), neid on naiste hulgas ligemale kaks korda rohkem (19% meeste 11% vastu), seevastu muid – heitunudid ja koduseid – on meeste seas rohkem.

Ettevõtlikkuse poolest jäävad Tartumaa naised meestest oluliselt maha: meestest üle 3% on suuremad ettevõtjad ja 2% üksikettevõtjad, naistest on mõlema kategooria ettevõtjaid vaid 1%.

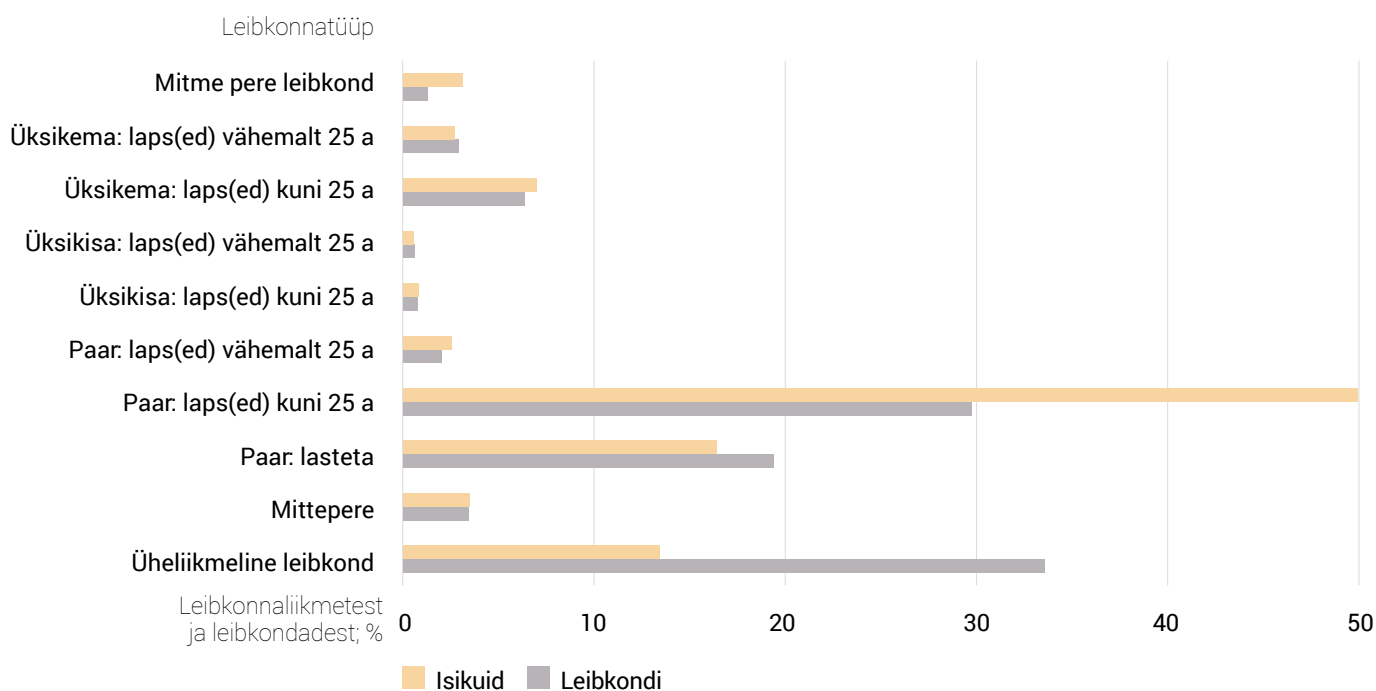
Tegevusvaldkonnad. Tartumaal nagu enamikus teistestki maakondades moodustavad meeste tegevusvaldkondade esikolmiku töötlev tööstus, ehitus ja kaubandus. Järgnevad (suure vahega) veondus, info ja side ning haridus, hoolimata Tartu kui hariduse- ja tervishoiukeskuse mainest. Hoopis rohkem Tartule omane on naiste tegevus-

alade jaotus: viiendik kõigist on hõivatud hariduse valdkonnas, mis on järjestuses esikohal. Järgmised 15% naistest on rakendatud tervishoiu ja sotsiaalhoolekande alal ning kaubandus on alles kolmandal kohal, sellele järgneb töötlev tööstus. Naiste tegevusaladest järgmine on avalik haldus ja riigikaitse. Põllumajandus on nii meeste kui ka naiste hulgas pingerea teises kümnes.

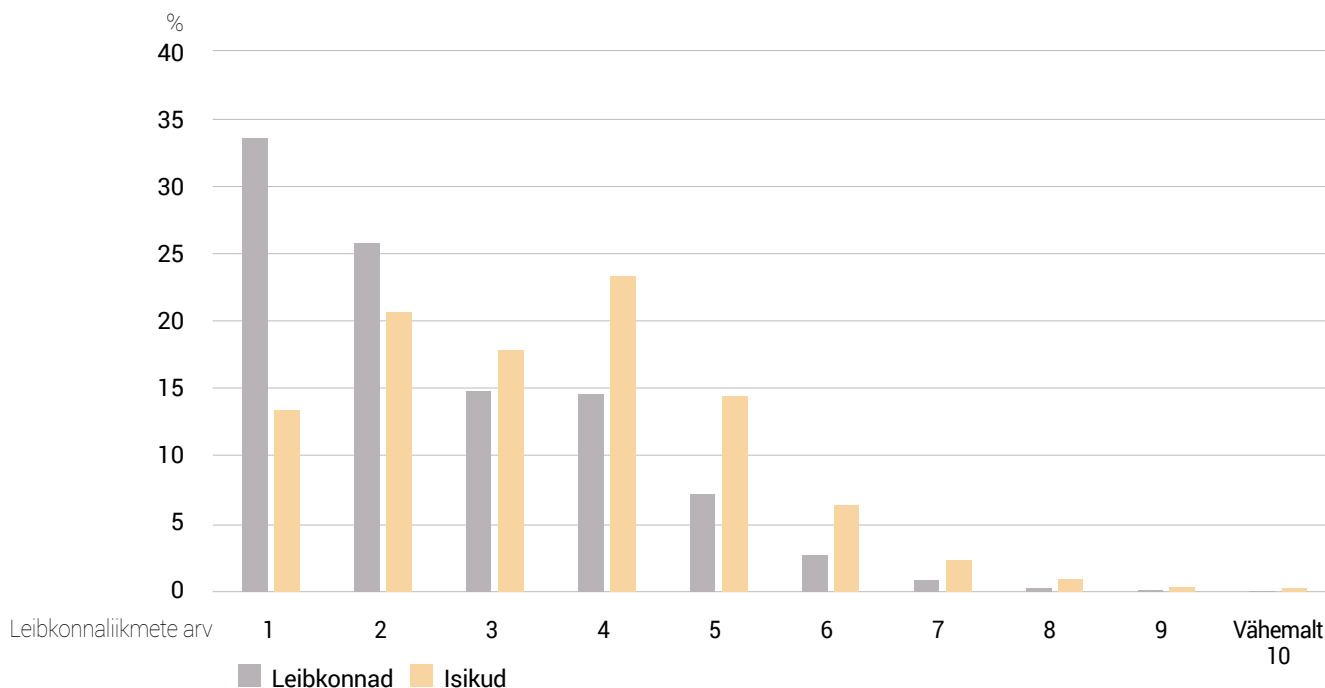
Tartumaa leibkonnad ja perekonnad

Tavaleibkonnad ja asutusleibkonnad. Tartumaa elanikest kuulub tavaleibkondadesse 98,9%, ülejäänud 1780 inimest elavad püsivalt asutusleibkondades (hooldekodus, vanglas jm). Leibkonna keskmine suurus on siin 2,5 inimest, mis on maakondade seas suurim leibkond. Kuni 18-aastaseid lapsi on 31,7%-s leibkondadest, ka selle väga positiivse näitaja poolest on Tartumaa maakondade seas esikohal.

Leibkonnatüübid. Leibkonnatüüpe kujutab joonis 11. Kõige rohkem – peaaegu kolmandik kõigist leibkondadest – on Tartumaal üheliikmelisi leibkondi, kuid neis elab vaid 12% kõigist Tartumaa inimestest. Pool kõigist tartumaalastest elab kahe vanema ja kuni 25-aastase lapse või lastega leibkonnas, kuigi niisuguseid leibkondi on natuke vähem kui üheliikmelisi (30%). Leibkondi, mis koosnevad partneritest ilma lasteta, on ligi viiendik: enamasti on need

Joonis 11. Tartumaa elanikud leibkonnatüübi järgi, 2021.

Joonis 12. Tartumaa elanikud leibkonna suuruse järgi, 2021.

eakamad paarid, kelle lapsed juba kodust lahkunud, või ka noored, kellel lapsi veel pole. Suhteliselt vähe on mitme pere leibkondi (näiteks vanemate paar ja laps koos oma lapsega) ja mittepere leibkondi (näiteks õde ja vend koos või vanaema lastelastega).

Leibkondade jaotus liikmete arvu järgi. Joonisega 11 on hästi kooskõlas järgmine joonis 12, kust on näha, et kõige rohkem inimesi, ligi veerand, elab neljaliikmelistes peredes ja ligi 15% koguni viieliikmelistes peredes – rohkem, kui on üksikuid. Üle viiendiku tartumaalastest elab kahekesi koos, aga rohkem kui viieliikmelised pered on pigem harvad.

Tartumaa elanike elutingimused

Elamud ja eluruumid ning nende asustatus. Tartu maakonnas on 83 436 eluruumi, neist 74% ehk 61 699 on asustatud. Asustatud eluruumidest 30% on eramud ehk ühe korteriga elamud, kahe korteriga elamutes paikneb 2% eluruumidest ja ülejäänud on korterid, mis asuvad põhiliselt suuremates kortermajades.

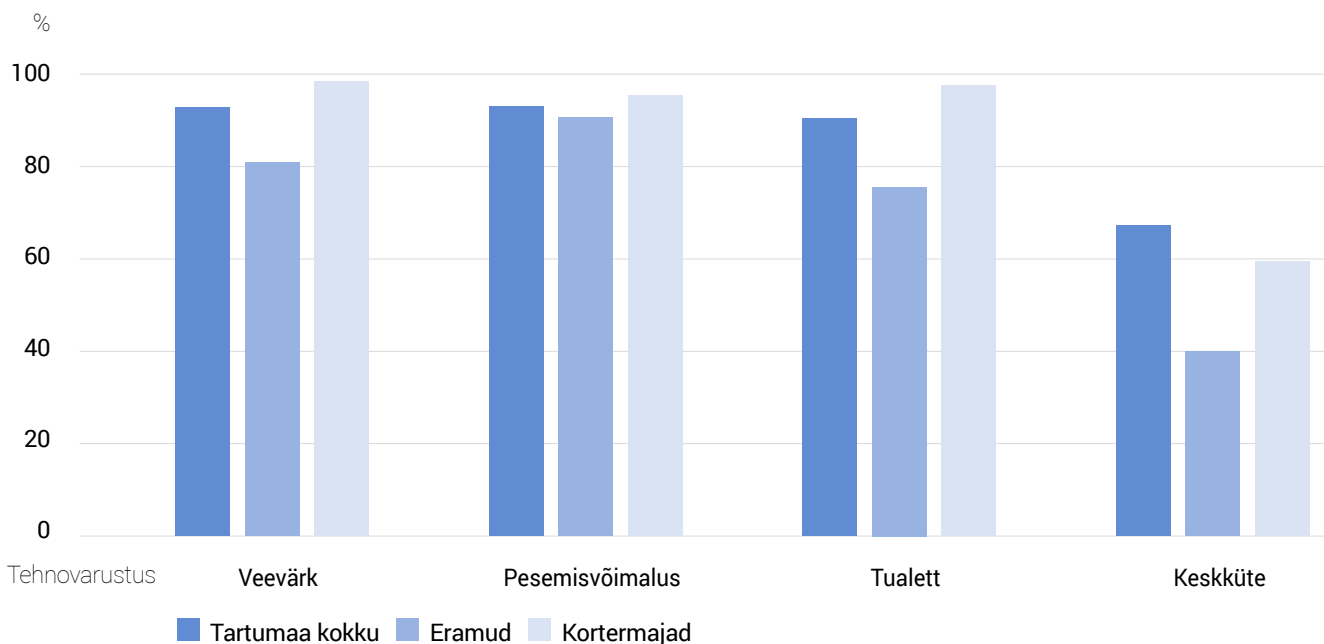
Elamute ehitusaeg. Tartu elumajade ehitamise aja mediaan on 1970. aastatel: väikeelamutel 1970. aastate alguses (siin mõjub oluliselt suure osa Tartu linna elamute häving sõja ajal, mistõttu vanu maju on vähe järele jäänud) ja kortermajad 1970. aastate lõpus. Tartu maakond on üks väheseid piirkondi, kuhu on ka viimastel aastatel rohkesti elamispinda juurde ehitatud.

Eluruumide pind ja tubade arv. Keskmiselt on Tartumaal eluruumi (eramu või korteri) suurus 75 ruutmeetrit ja kolm tuba. Iga elaniku kohta on elamispinda 30 ruutmeetrit ja 1,4 tuba.

Eluruumide tehnovarustus. Tartu maakonna eluruumide tehnovarustuse kohta annab pildi joonis 13.

Kokkuvõte

Tartu maakond on rahvaarvult teine Harjumaa järel. Tartumaa elanikkond on riigi noorim. Ilmselt on selle põhjus Tartus paiknevad kõrgkoolid, kuhu tullakse õppima kogu riigist ja välismaaltki. Käesoleval sajandil ei ole Tartumaa rahvastik kahanenud, nagu enamikus maakondades väljaspool

Joonis 13. Tartumaa eluruumide tehnovarustus, 2021.

Harjumaad. Ajavahemikus 2000–2011 suurenes Tartumaa elanikkond poole protsendi, viimase kümnendi jooksul aga kahe protsendi võrra.

Tartumaal ei ole toimunud intensiivset linnastumist: Tartu linnalise asustustüübi ehk Tartu linna elanikkond on käesoleval sajandil koguni kahanenud: esimesel perioodil 3,5%, teisel 2,5% võrra. Maaelanikkond on käesoleva sajandi jooksul 2,4% võrra suurenenud. Suurim muutus on toimunud väikelinnalises asustustüübis: nende elanikkond on käesoleval sajandil suurenenud 76% võrra. Nagu valglinnastumisele tüüpiline, on tekkinud uusi suurtüüpi linnalähikonda ning linnaga hea transpordihendusega aladele Kambja ja Luunja valda. Niisugused kiiresti kasvanud asumid on Soinaste, Veibri, Tila ja Lohkva külad ning Külitse, Tõrvandi ja Ülenurme alevikud.

Tartu maakonna elanikest on 85% eestlased ja eesti keelt peab emakeeleks 84%, Eesti kodanikke on 93%. Võrdlemisi mitmekesise rahvuste koosluse üks põhjus on ülikooli avatus välisstudengitele: seda õppimisvõimalust on ikka kasutanud ka Venemaa aladelt pärit tudengid,

sh Soome-Ugri vennasrahvad, aga viimasel ajal tudengid, magistrandid ja doktorandid kogu maailmast. Tartumaa elanike haridustase on väga kõrge, kuid kõrgharitute osatähtsuse poolest jääb Harjumaast maha. Samasugune on olukord keeleoskusega, mille poolest on Tartumaa riigis teisel kohal. Suurim aga on kõrgeima akadeemilise kraadiga inimeste – doktorite – osatähtsus, mis ulatub üle 2% vähemalt 15-aastasest elanikkonnast.

Üle poole Tartumaa elanikkonnast on majanduslikult aktiivne, suur osa töötajatest (naiste kõrval ka mehi) teenib leiba hariduse valdkonnas. Ka tervishoiuvaldkonna töötajaid on Tartu maakonnas keskmisest rohkem, mis aga ei tähenda, et eakatel tartlastel poleks terviseiga seotud piirangud. Tartu maakonna rahvastik on suhteliselt noor, sestap on siin ka keskmisest rohkem alaealiste lastega leibkondi. Elamistingimused on siin võrdlemisi head. Tänu üsna intensiivsele ehitustegevusele on Tartu viimastel kümnenditel vabanenud korterikitsikusest, mis linna vaevast sõja ajast peale, kuid seda valglinnastumise hinnaga.

4.13. Valgamaa

Paiknemine. Valga maakond asub Eesti lõunaosas ja piirneb lõunast Lätiga, idast Võru ja Põlva maakonnaga, põhjast Tartu ning läänest Viljandi maakonnaga. Valgamaa pindala on 1917 ruutkilomeetrit ehk 4,4% Eesti pindalast ja see on suuruse poolest 13. maakond. Valga maakond kuulub koos Tartu, Jõgeva, Viljandi, Põlva ja Võru maakonnaga Lõuna-Eesti piirkonda (NUTS-3). Rahvastiku tihedus on Valgamaal 14,7 inimest ruutkilomeetril, mis on selle näitaja

poolest seitsmes maakond, ent Eesti keskmisest rahvastiku tihedusest vaid ligikaudu pool.

Kujunemine ja ajalugu. Ajalooline Valga maakond asus peaaegu täies ulatuses Läti territooriumil, kuid Valga linn ja maakonna põhjapoolsed vallad olid Eesti–Läti segaasustusega. Kui Eesti ja Läti said iseseisvaks, kujundati riikide vahele piir, mis jagas ka Valga/Valka linna kaheks osaks. Eestisse moodustati Valga maakond muistsete Ugandi ja Sakala maakondade lõunaosadest ning Valga linna põhjapoolsest osast. Linna lõunapoolne osa jäi Läti Vabariigile Valka linnana. Praegu asub Läti territooriumil mitu kohta, millel on

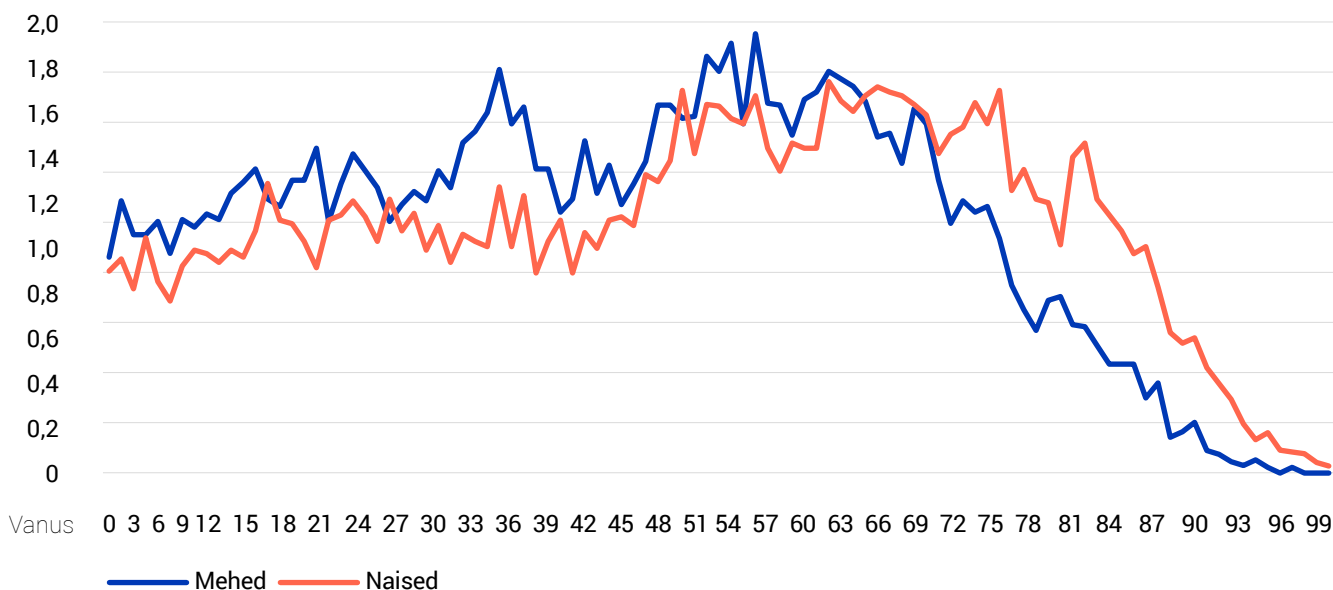
Tabel 1. Valgamaa omavalitsusüksused, 2021

Oma-valitsus-üksus	Elanike arv	Keskm. elanike arv külas	Suurim alevik/alev ja elanike arv	Suurim küla ja elanike arv	Vähemalt 1000 elanikuga asulaid	Elanike arvu muutus 2000–2011; %	Elanike arvu muutus 2011–2021; %
Otepää vald	6 238	63	Puka, 553	Sihva, 329	Otepää linn, 2 134	-15,1	-4,1
Tõrva vald	5 872	72	Hummuli, 291	Linna, 365	Tõrva linn, 2 701	-20,4	-6,0
Valga vald	15 541	61	Tsirguliina, 393	Lüllemäe, 247	Valga linn, 12 010	-16,2	-2,9

Tabel 2. Valgamaa linnad, 2021

Linn	Staatus	Rahvaarv	Koht	Esmamainimine	Alevi- või linnaõigus
Valga	Maakonna keskus, vallasisene	12 010	11.	1286	19. saj algus
Otepää	Vallasisene	2 134	36.	Ugandi maalinn, 11. saj, 1116 (Vene kroonika)	Alev 1862 Linn 1936
Tõrva	Vallasisene	2 701	31.	Linnus, 11. saj; Helme, 1329	Linn 1926

Maakonna elanikest; %

Joonis 1. Valgamaa elanikud soo ja vanuse järgi, 2021.

Eesti ajaloos olnud oluline roll, näiteks Ümera ja Võnnu (läti keeles Cēsis) lahingu paigad ja Heinaste merekool Ainažis.

Haldusjaotus. Valga maakonnas on kolm omavalitsusüksust: Valga, Tõrva ja Otepää vald (tabel 1). Igas vallas on sama nimega vallasisene linn. Valgamaal on seitse alevikku – Helme, Hummuli, Laatre, Puka, Sangaste, Tsirguliina ja Õru – ning 137 küla.

Valga maakonna keskus Valga linn on Valga-Valka ajaloolise kaksiklinna põhjapoolne osa ja ühtlasi Eesti lõunapoolseim linn. Otepää (varem Nuustaku) oli 12.–13. sajandil Lõuna-Eesti tähtsaim keskus, praegu on see talispordi keskusena saanud talvepealinna nime. Valgamaa linnad on esitatud tabelis 2.

Valgamaa rahvastik

Mehed ja naised, noored ja vanad. Valgamaal elas 31. detsembril 2021 ehk loendushetkel 27 651 elanikku, neist 13 360 meest ja 14 291 naist, seega 2% Eesti rahvastikust, millega ollakse maakondade järjestuses 12. kohal. Maakonnas on keskmiselt 107 naist 100 mehe kohta. Valgamaa elanike jaotust soo ja vanuse järgi kujutab joonis 1.

Poisse sünnib veidi rohkem kui tüdrukuid, sestap on noori mehi noortest naistest rohkem. Valgamaal on kuni 50. eluaastate lõpuni enamasti meeste aastakäigud naiste omadest arvukamad ja alles kuni 80-aastaste meeste ja kuni 80-aastaste naiste arvukused on võrdsed. Naiste ülekaal ilmneb vanemate kui 80-aastaste suuremas arvus. Valgamaa meeste mediaanvanus on 43 aastat, sellega ollakse 13. kohal, naiste mediaanvanus 50 aastat paigutab nad maakondade seas seitsmendaks.

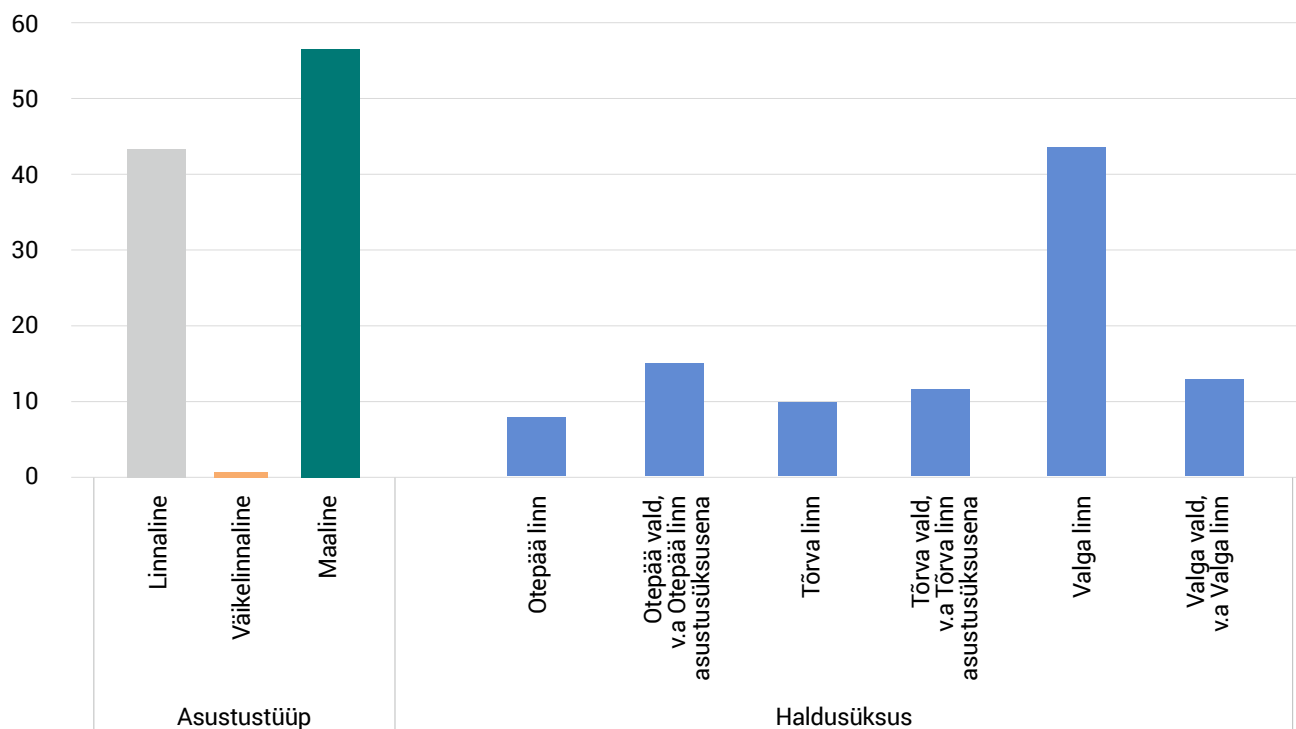
Asustustüübid. Valgamaal elab 43% inimestest linnalises asustustüübis ehk Valga linnas. Väikelinnalisi asustustüüpe Valgamaal pole, kuigi on kaks väikest linna. Kogu ülejäänud Valgamaa elanikkond – 57% – elab maalises asustustüübis (joonis 2)

Valgamaa elanike identiteet

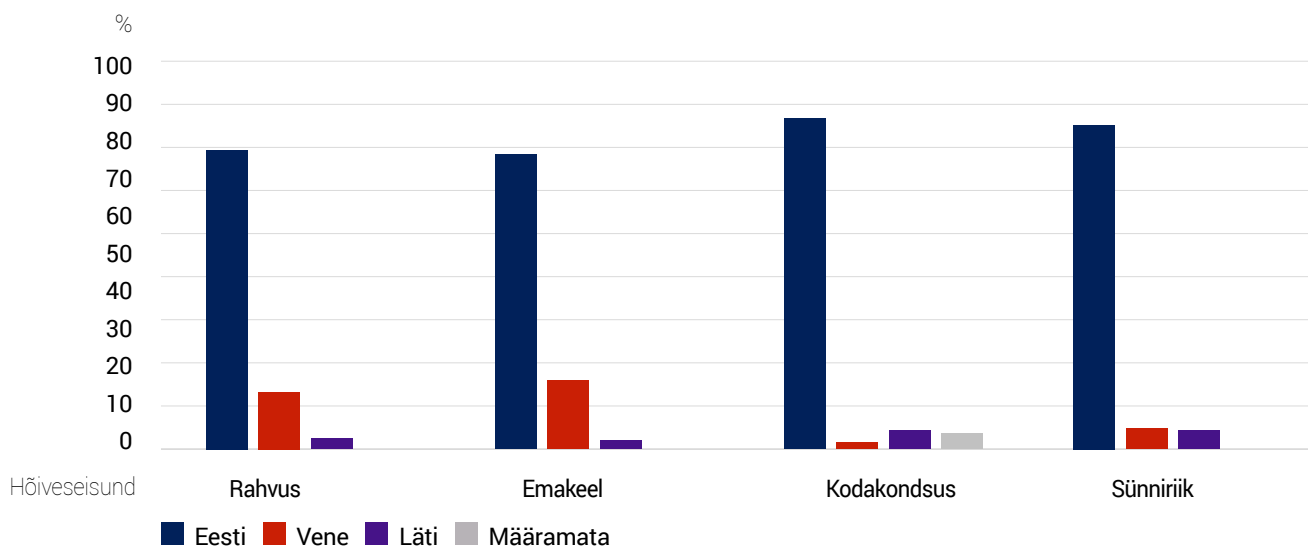
Kodakondsus, sünniriik, emakeel ja rahvus. Valga kui piiriäärse maakonna rahvastik on nii etniliselt kui ka keeleliselt kirjum enamikust Eesti maakondadest. Etnilisi eestlasi on siin ümmarguselt neli viiendikku rahvastikust (79,6%), eesti keelt peab emakeeleks 78,5% kõigist Valgamaa elanikest, kuigi Eestis sündinuid on 86,2% ja Eesti kodakondsus on 88%-l. Identiteeditunnuste jaotus väikes-tes rahvusrühmades näitab rahvuste segunemise tüüpilist mustrit: kõigepealt kaotatakse emakeel, minnes üle ühisele keelele (ajalooliselt vene keel), siis kaotatakse side sünniriigiga. Esimesena omandatakse asukohariigi kodakondsus, kuid mitte keel (joonis 3).

Peale venelaste elab Valgamaal suhteliselt arvukalt ka lätlasi, mis on igati ootuspärane. Etnilisi venelasi on Valgamaa elanikest 12,7% ja lätlasi 2,8%, kuid Venemaal ja Lätis sündinuid on vastavalt 5,5% ja 4,9%. Emakeel on vene keel 16,4%-l ja läti keel 2,2%-l Valgamaa elanikest, kuid kodakondsuse näitajad on vastupidised: Läti kodanikke elab Valgamaal 4,9% ja Venemaa kodanikke 1,8%, lisandub veel 4,1% määramata kodakondsusega isikuid. Peale venelaste

Maakonna elanikest, %

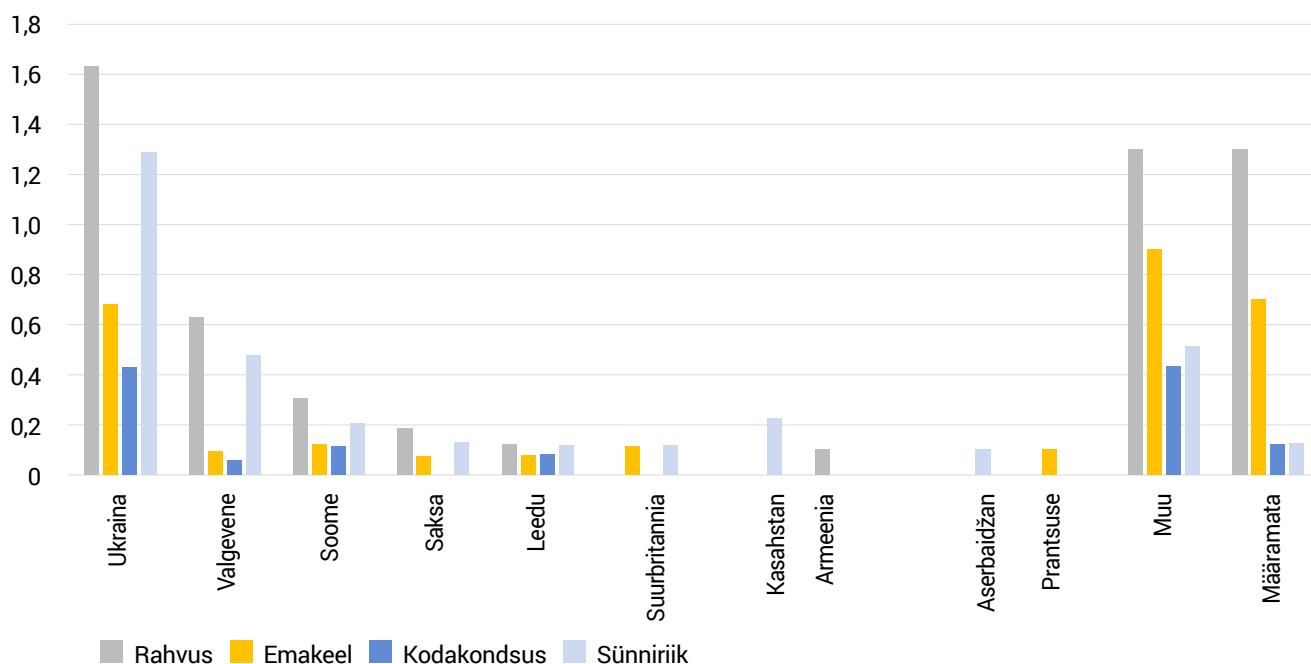

Joonis 2. Valgamaa elanikud asustustüübi ja haldusüksuse järgi, 2021.

Joonis 3. Valgamaa arvukamate rahvusrühmade identiteeditunnused, 2021.

Maakonna elanikest; %

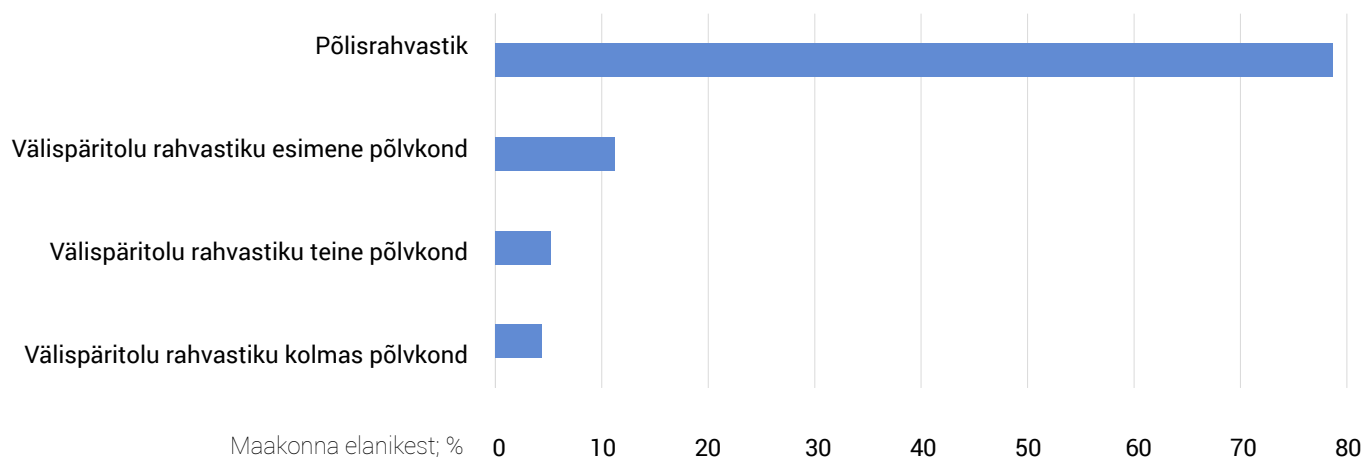
Joonis 4. Valgamaa väikesearvuliste vähemusrahvuste identiteeditunnused, 2021.

ja lätlaste on Valgamaal veel üsna mitme rahvuse esindajaid (joonis 4), valdavalt Nõukogude okupatsiooni ajast jäänud nn vennasrahvaste esindajad.

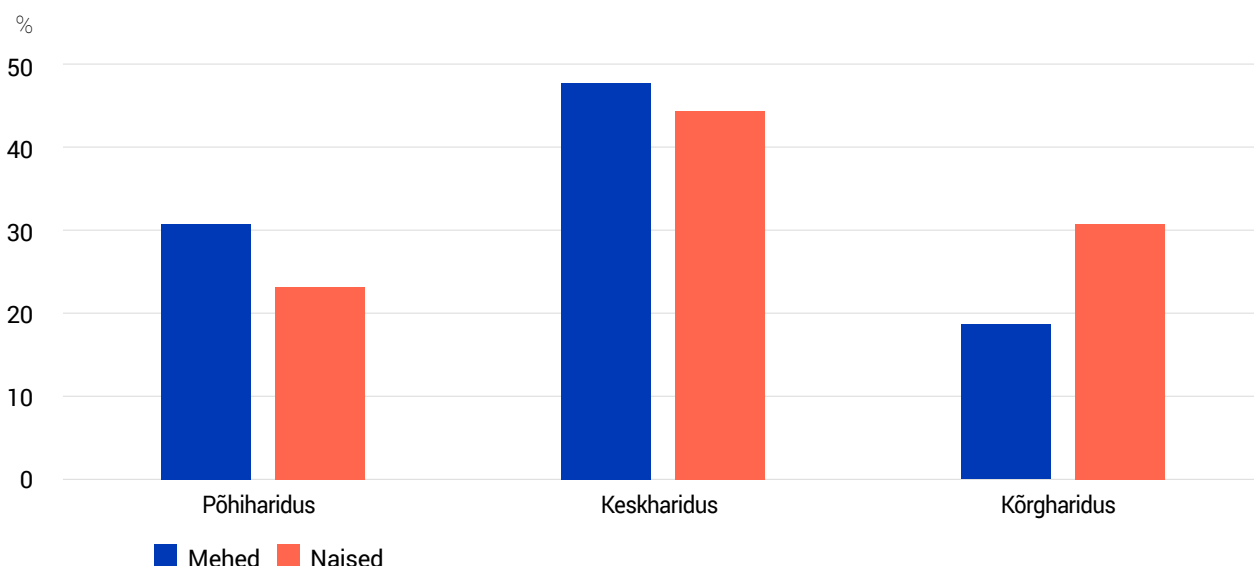
Põlisus. Valgamaa elanike jaotust põlisuse järgi iseloomustab joonis 5. See on hästi kooskõlas teiste identiteeditunnustega.

Valgamaa elanike haridustase, võõrkeeleoskus, usk ja tervis

Haridus. Valgamaa on domineerivalt keskkaridusega elanikkonnaga, kuid ligi kolmandik meestest ei ole haridusteel põhiharidusest kaugemale jõudnud. Naistest on nii vähese haridusega leppinud vähem kui veerand ja ligi kolmandik

Joonis 5. Valgamaa elanikud põlisuse järgi, 2021.

Joonis 6. Valgamaa elanike haridustase, 2021.

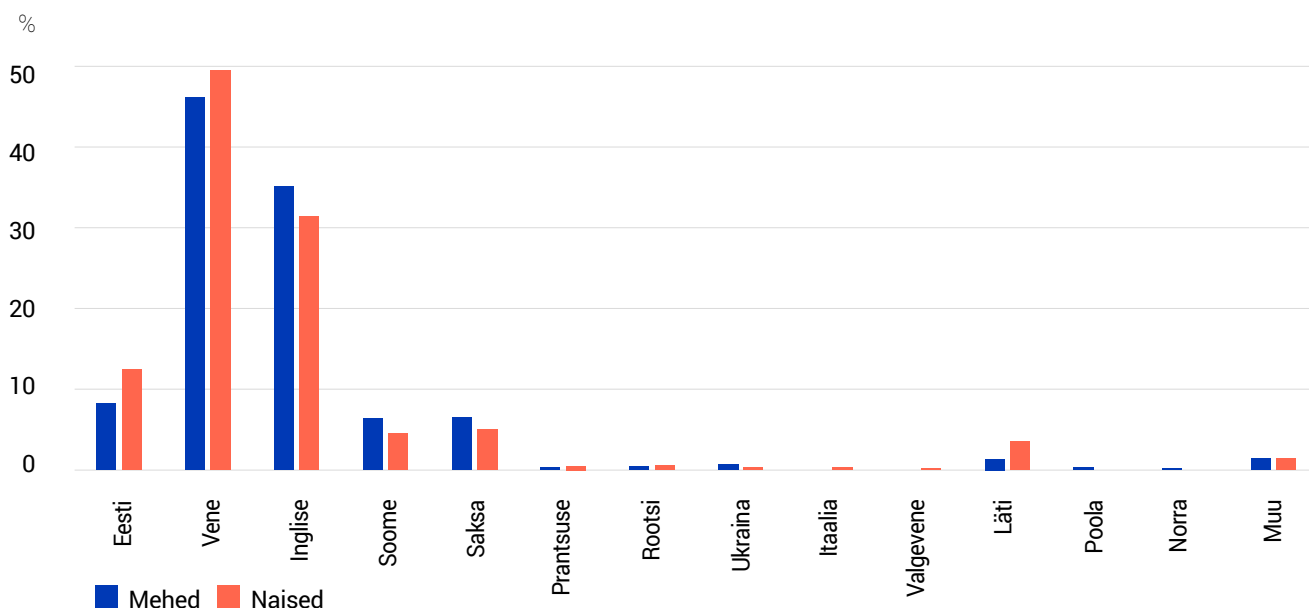
on kõrgharidusega, seevastu meestest on kõrgharidusega alla viiendiku. Valgamaa on kõrgharitute arvult vähemalt 15-aastaste elanike kohta 24%-ga kümnendal kohal, kutsehariduselt aga 12. kohal (31%) ja teadusdoktorite arvult 13. kohal (tuhande elaniku kohta 1,7).

Võõrkeeleoskus. Vähemalt 70% Valgamaa elanikest kõneleb võõrkeeli: meestest 71,5% ja naistest 70,7%. Eelistatuim võõrkeel on vene keel, seda oskab 46,1% meestest ja 49,5% naistest. Inglise keele oskus on Valgamaal märksa tagasihoidlikum, seda oskab 35,2% meestest ja 31,4% naistest. Meeste suurem keeleoskus ilmneb soome keele korral, seda oskab 6,4% mehi ja 4,5% naisi. Kuigi järgmiste

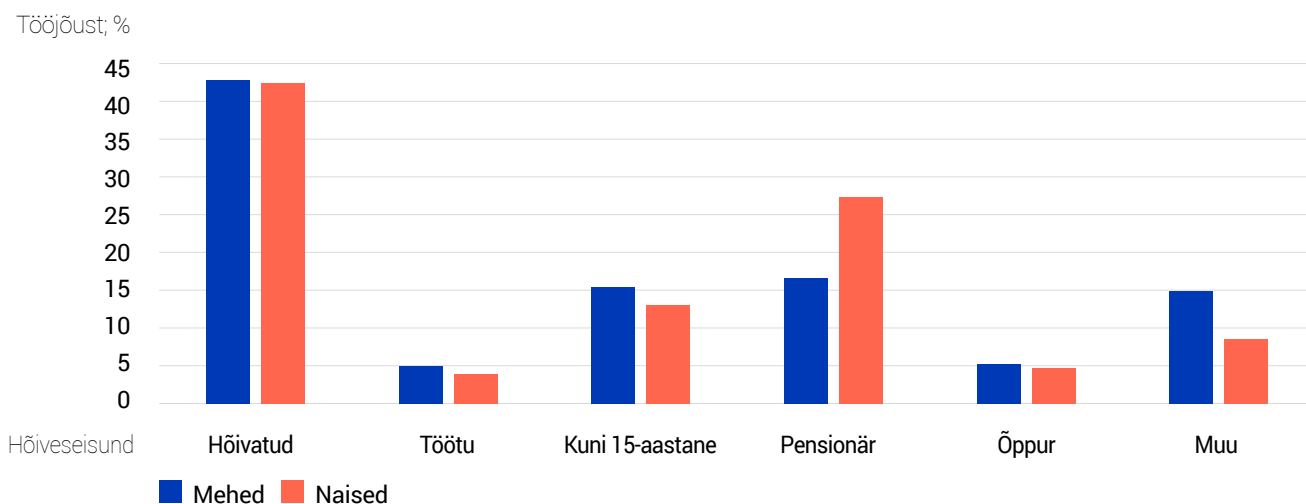
keelte loetelu on võrdlemisi pikk, oskab kõiki ülejäänud keeli alla kümnendiku elanikkonnast (joonis 6). Keskmise keeleoskuse poolest – 1,11 keelt elaniku kohta – on Valgamaa maakondade järjestuses 12. kohal.

Murdekeele oskus. Kolmandik Valgamaa meestest ja naistest kinnitab, et oskab ka murdekeeli. Tuntuim on Võru murre, mida oskab veerand meestest ja naistest. Valgamaa elanikest 7–8% tunneb ka Mulgi murret, mis on samuti igati ootuspärane, sest asub ju osa vanast Mulgimaast Valga maakonnas. Peale selle tunneb 4–5% valgamaalastest Setu murrakut ja sama palju ka Tartu murret. Saarte murrete tundjaid on alla ühe protsendi.

Joonis 7. Valgamaa elanike võõrkeeleoskus, 2021.

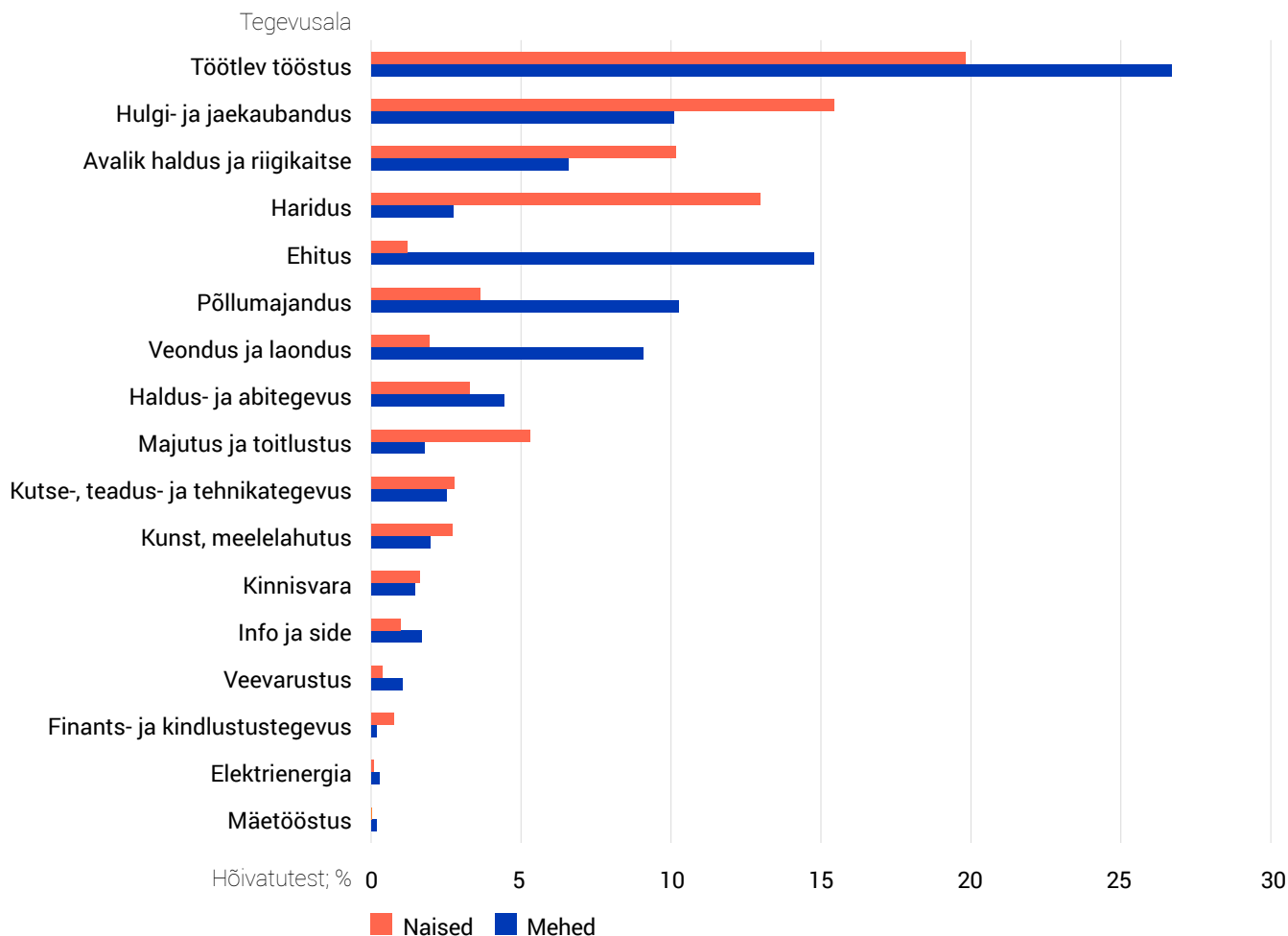
Joonis 8. Valgamaa elanike hõiveseisund, 2021.

Tervise enesehinnang. Valgamaa nagu ka Lõuna-Eesti teiste maakondade elanikud tunnetavad Põhja-Eesti elanikega võrreldes suhteliselt rohkem tervisega seotud piiranguid. Valgamaal on küll noortel (vanuserühm 15–29) piiranguid maakondade võrdluses kõige vähem – vaid 2,3%, kuid 50–64-aastased kurdavad piiranguid juba üle kümne korra rohkem ja sama nukker on olukord ka vanimas earühmas. Oodatav eluiga kinnitab pigem pessimistlikku hinnangut, kuigi tööealiste valgamaalaste elada jäänud aastate hinnang on maakondade keskmiste seas.

Usk. Usklikkuse poolest on Valgamaa viiendal kohal, mõnd usku tunnistab 23,5% elanikest, 10% on luterlased, 9% õigeusklikud. Ligi 1% on katoliiklasi ja 2,2% muude kristlike koguduste liikmeid, 0,7% on ka maa- ja taaraususe jälgijaid.

Valgamaa elanike tööelu

Majanduslik aktiivsus ja ettevõtlikkus. Valgamaa meestest on majanduslikult aktiivseid 48% ja naistest 46%, kuid nende seas on ka töötud: 5% meestest ja 3,9% naistest (joonis 8).

Joonis 9. Valgamaa elanike tegevusalad, 2021.

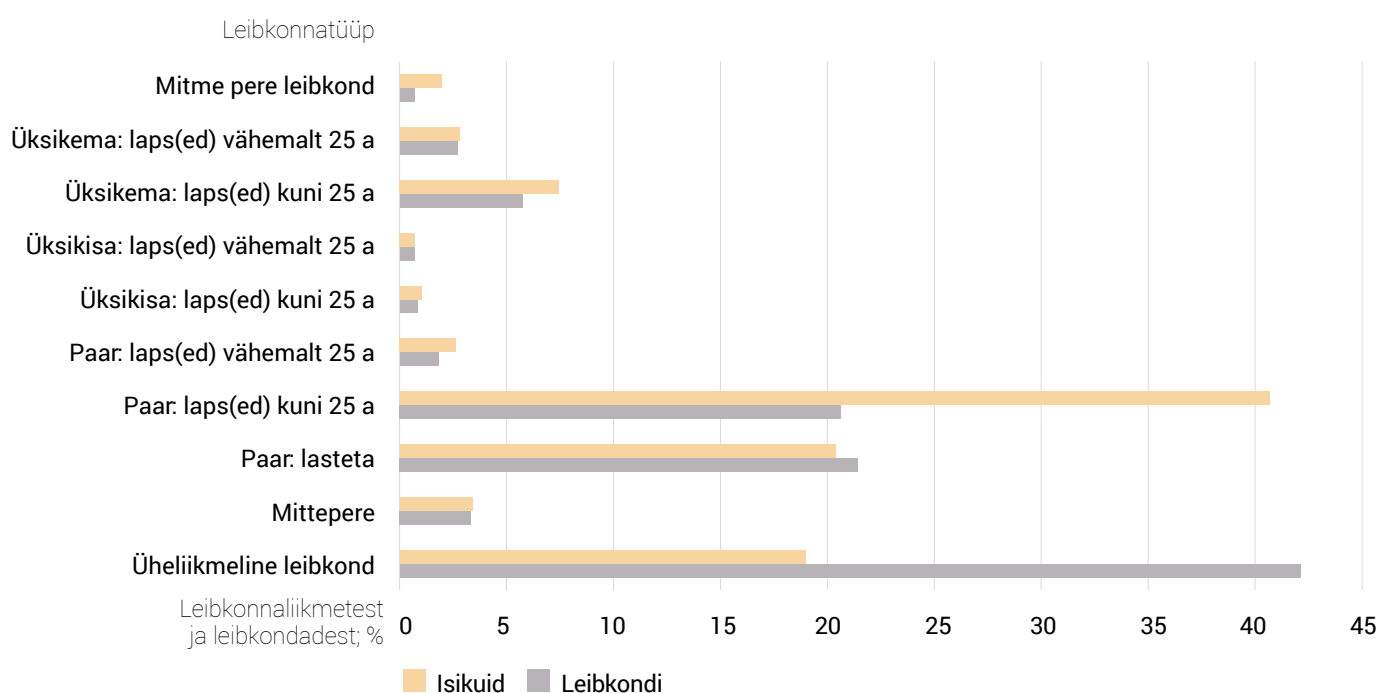
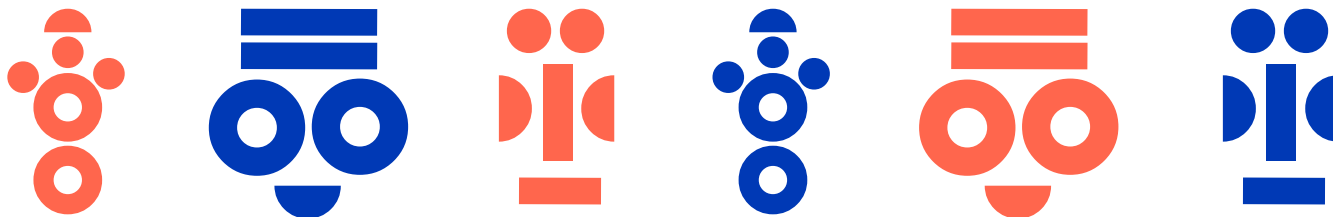
Hõivatute seas domineerivad palgatöötajad, 1,7% meestest ja 0,9% naistest on ettevõtjad, neile lisanduvad palgatöötajateta üksikettevõtjaid, keda on 3,2% meestest ja 2,5% naistest.

Tegevusalad. Valgamaa meeste ja naiste jaotust tegevusvaldkondade järgi kirjeldab joonis 9. Kõige rohkem Valgamaa mehi – üle veerandi – on ametis töötlevas tööstuses, järgneb 15%-ga ehitus ja peaaegu võrdses mahus põllumajandus ning kaubandus ja veondus. Ka naiste hulgas on esikohal töötlev tööstus, millele järgneb kaubandus ja kolmandal kohal haridus. Töötlevas tööstuses hõivatute osatähtsuse poolest on Valgamaa rahvastik Viljandimaa järel teisel kohal. Naiste neljas tegevusala, kus on hõivatud neist kümnendik, on

avalik haldus ja riigikaitse. Ka avalikus halduses ja riigikaitstes hõivatute poolest on valgamaalased teisel kohal Võrumaa järel.

Valgamaa leibkonnad ja perekonnad

Tavaleibkonnad ja asutusleibkonnad. Valgamaal on 12 174 leibkonda, tavaleibkondade liikmeid on 27 023, seega on leibkonnas keskmiselt 2,22 liiget. Tavaleibkonnadesse kuulub 97,7% Valgamaa elanikest, 628 inimest ehk 2,3% Valgamaa rahvastikust elab asutusleibkonnades. Alaealiste lastega leibkondi on 21,8%, see on võrdlemisi nukker näitaja ja lastega perede osatähtsuse poolest on Valgamaa 12. kohal, sellest tagapool on Jõgeva-, Ida-Viru- ja Hiiumaa.

Joonis 10. Valgamaa elanikud leibkonnatüübi järgi, 2021.

Leibkonnatüübid ja leibkondade suurus. Leibkondade jaotust leibkonnatüüpide järgi kujutab joonis 10. Ka leibkonna suuruse poolest on Valgamaa 12. kohal.

Jooniselt 11 on näha, et Valgamaal on suhteliselt palju üheliikmelisi leibkondi: üle 40%, seega ligi viiendik Valgamaa rahvastikust elab üksinda. Kahe vanema ja lapse või lastega peredes elab 40% Valgamaa elanikest, ka üksnes paariga „tühja pesa“ peredes, kust lapsed on juba lahkunud või neid veel pole, elab viiendik valgamaalastest.

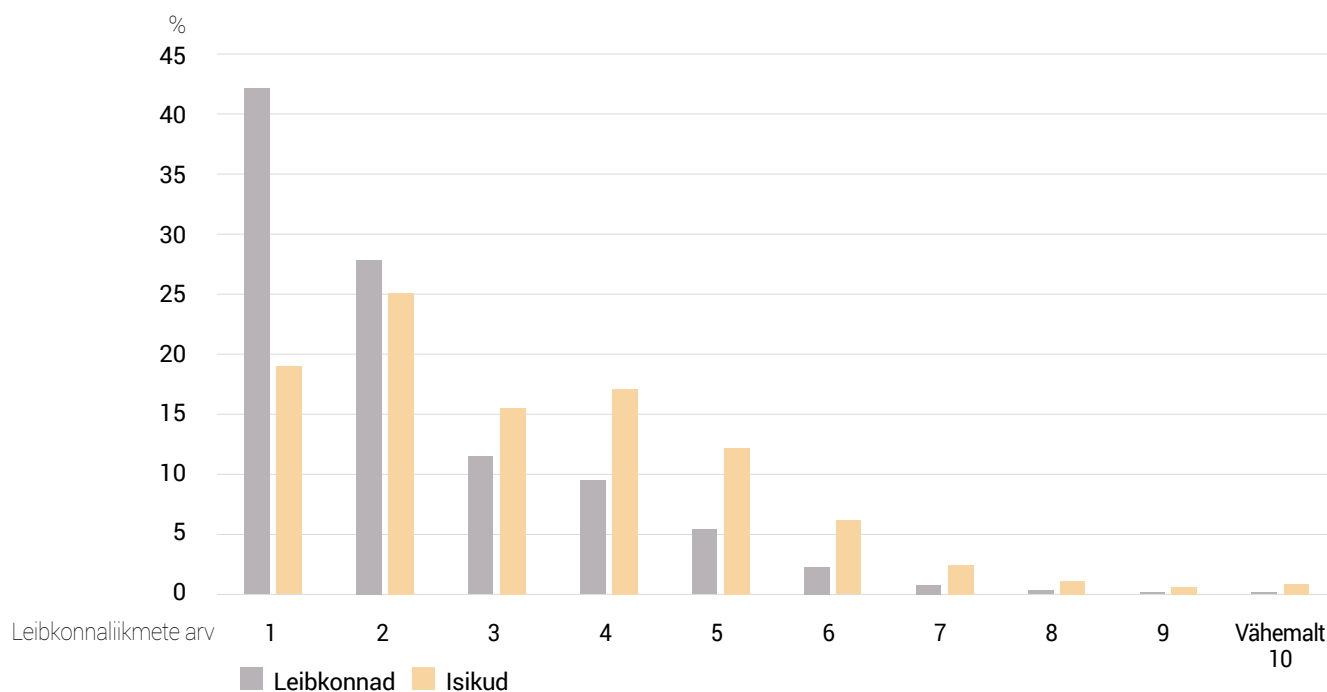
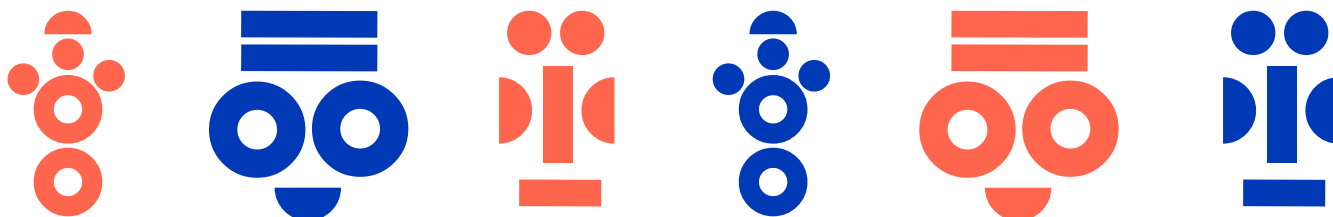
Valgamaa rahvastiku elamistingimused

Elamud ja eluruumid. Valgamaal on 8794 elamut, neist 91% on eramud ja 7% korterelamud. Kahe korteriga paarismaju ja elamuks ümber ehitatud mitteelamuid on kumbagi alla

1%. Eluruume – eramuid või kortereid – on kokku 17 133, neist üle poole (51%) kortermajades.

Eluruumi asustatus ja suurus. Valgamaal on asustatud ja kogu aasta kasutusel 70,8% kõigist eluruumidest ehk 12 134 eluruumi. Teadaoleva pinnaga eluruumide keskmine suurus on ligi 73 ruutmeetrit ja eluruumid on keskmiselt kolmetoalised. Iga elaniku kohta on eluruumides pinda 33 ruutmeetrit ja 1,38 tuba.

Elamute ehitamise aeg. Valgamaa elamud on üldiselt ehitatud võrdlemisi ammu, teadaolev ehitamise mediaanaeg jääb eramutel 1950. aastatesse, kortermajadel 1960. aastatesse. Arvestades aga tõsiasja, et uuemates kortermajades on rohkem kortereid, jääb korterite ehitamise mediaanaasta 1970. aastate algusesse.

Joonis 11. Valgamaa elanike leibkonna suurus, 2021.

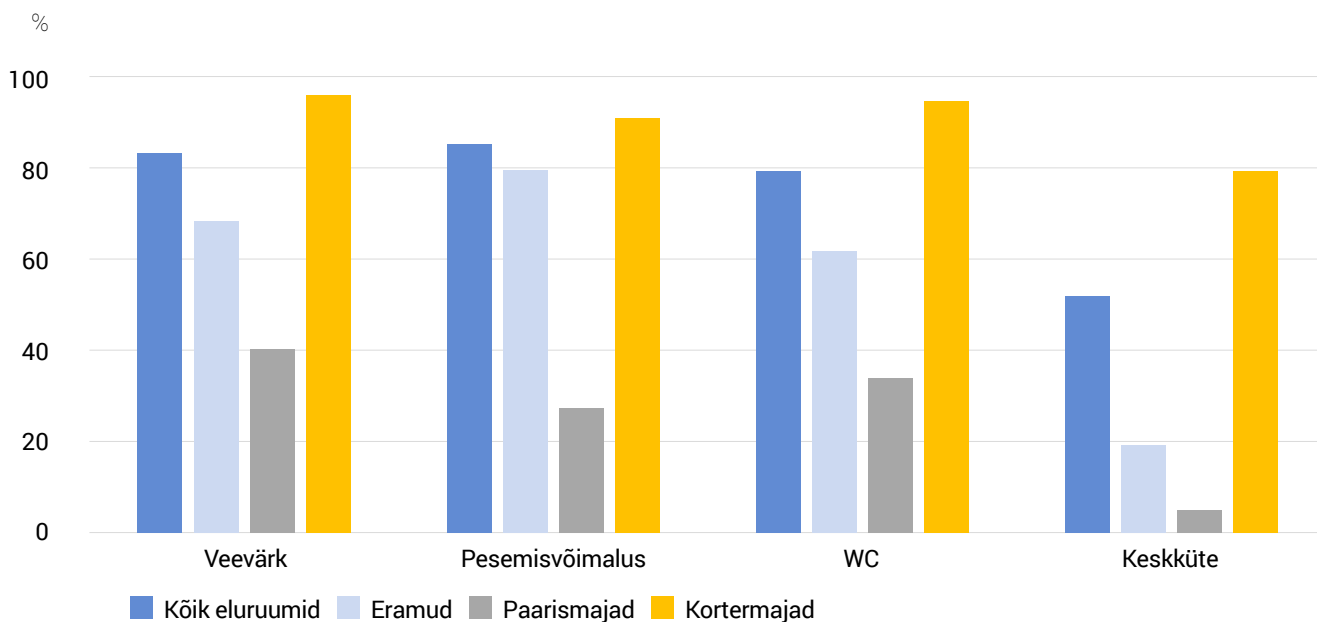
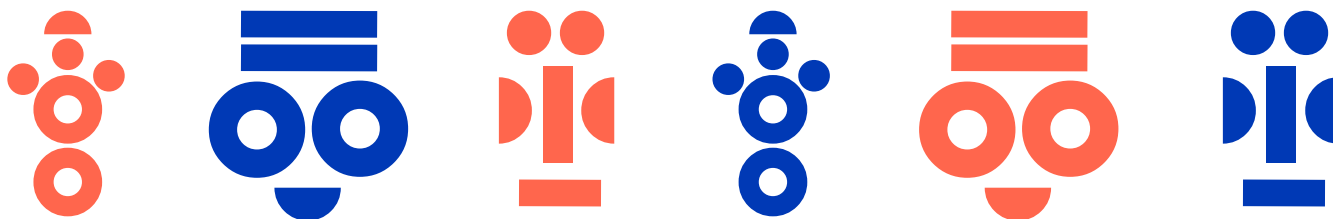
Eluruumide tehnovarustus. Korteralamute eluruumides on tehnovarustus enamasti olemas, mõnevõrra halvem on olukord eramutes, kus tsentraalse veevarustuse puudumisel tagab pesemisvõimaluse saun. Keskküte on 4/5 korteremajadest ja 1/5 eramutest, 2/5 eramutest peab läbi ajama ilma WC-ta.

Kokkuvõte

Valga maakond on käesoleva sajandi jooksul kaotanud viiendiku elanikkonnast. Suurem osa – neli viiendikku vähenemisest toimus aastail 2000–2011, kuid kahanemine

pole lakanud ka viimasel kümnendil. Rahvastikukadu oli maalises asustustüübis mõnevõrra suurem (23%) kui linnalises piirkonnas (16%). Igas vallas on mõned külad (Jaani-kese, Pedajamäe) või alevikud (Sangaste), kus elanike arv on käesoleval sajandil märgatavalt suurenenud, kuid ka need on jäänud ikka väikeasulateks, kus elanike arv ei ületa paarisaja piiri.

Eesti kõige lõunapoolsema maakonnana on Valgamaa kõige kaugemal pealinnast ja ka Lõuna-Eesti keskuse Tartuga pole ühendus parim, lisaks on oluliselt halvenenud rongiühendus ajaloolise (kubermangu) piirkonnakeskuse

Joonis 12. Valgamaa eluruumide tehovarustus, 2021.

Riia ja selle kaudu muu Euroopaga. Valgamaa pole suutnud realiseerida oma looduslike eeldusi turismipiirkonnana, ilmselt ähvardab Otepääd nagu teisigi Euroopa suusakeskusi kliima soojenemine. Kõigi nende põhjuste koostoimel on Valgamaa enamikus „pingeridades“ viimases veerandis. Positiivne on siiski, et viimase kümnendi jooksul on kõik kahanemisprotsessid Valgamaal märgatavalt vaibunud.

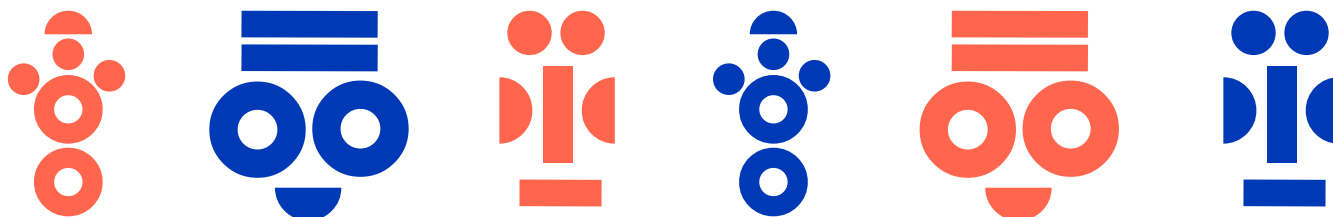
4.14. Viljandimaa

Paiknemine. Viljandi maakond (ajalooliselt kasutatud ka nime Sakala) asub Eesti lõunaosas ja piirneb Läti Vabariigiga, ent ulatub ka Kesk-Eestisse, piirnedes Pärnu-, Järva-, Jõgeva-, Tartu- ja Valgamaaga. Tartu- ja Viljandimaa vahel asub Võrtsjärv, mis on Eesti suurim sisejärv. Viljandi maakonna pindala on 3420 ruutkilomeetrit ehk 7,9% Eesti pindalast). Viljandi on suuruse poolest neljas maakond Pärnu, Harju ja Lääne-Viru järel. Rahvastiku tihedus on 13,3

inimest ruutkilomeetri kohta, sellega on Viljandimaa kaheksandal kohal.

Ajalugu ja kujunemine. Ajalooline Viljandimaa moodustus Sakala, Möhu ja Nurmekunna muinasmaakondadest, kuid oli praegusest Viljandimaast veidi suurem ja asus veidi rohkem põhja pool. Viljandi maakonna keskus on Viljandi linn, mis on olnud Sakalamaa keskus juba 13. sajandi alguses. Viljandi muinaslinnus võeti kasutusse viikingiajal. Esimest korda mainib Läti Hendrik Viljandi linnust seoses selle piiramisega 1211. aastal Eesti vabadusvõitluse ajal. Viljandi linn hakkas kujunema

Tabel 1. Viljandimaa omavalitsusüksused, 2021

Oma- valitsus- üksus	Elanike arv	Keskm. elanike arv külas	Suurim alevik/alev ja elanike arv	Suurim küla ja elanike arv	Vähemalt 1000 elanikuga asulaid	Elanike arvu muutus 2000–2011; %	Elanike arvu muutus 2011–2021; %
Mulgi vald	7 026	58	Halliste, 316	Karksi, 479	Karksi-Nuia linn +1	-23,4	-5,4
Põhja-Sakala vald	7 735	68	Olustvere, 451	Sürgavere, 349	Võhma linn +1	-18,5	-6,1
Viljandi linn	17 245					-16,0	-1,3
Viljandi vald	13 407	82	Viiratsi, 1 300	Päri, 513	1	-15,1	-6,7

Tabel 2. Viljandimaa linnad, 2021

Linn	Staatus	Rahvaarv	Koht	Esmamainimine	Alevi- või linnaõigus
Viljandi	Maakonna keskus, omavalitsus	17 245	6.	1211	Linn 1286
Abja-Paluoja	Vallasisene, Mulgi vald	1 026	44.	1504	Alev 1946, linn 1993
Karksi-Nuia	Vallasisene, Mulgi vald	1 475	38.	Orduloss, 13. saj	Linn 1945
Mõisaküla	Vallasisene, Mulgi vald	698	46.	Raudtee, 19. saj	Linn 1938
Suure-Jaani	Vallasisene, Põhja-Sakala vald	1 184	42.	13. sajand	Alev 1924, linn 1938
Võhma	Vallasisene, Põhja-Sakala vald	1 295	39.	1583	Alev 1945, linn 1991

alates 1224. aastast, kui hakati ehitama ordulinnust. Viljandi sai linna õigused 13. sajandil, seda kinnitav ürik pärineb 1286. aastast. Viljandi kuulus 14. sajandil ka Hansa liitu.

Haldusjaotus. Viljandimaal on neli haldusüksust: Mulgi vald, Põhja-Sakala vald, Viljandi linn ja Viljandi vald (tabel 1).

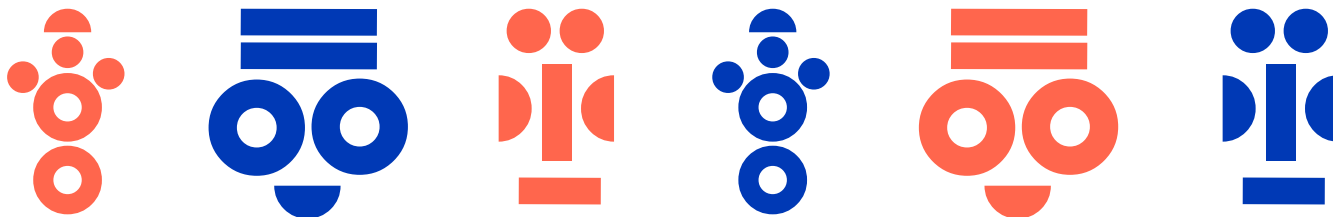
Viljandi maakonnas on kuus linna: (tabel 2). Lisaks maakonnakeskusele Viljandile on veel viis pisikest vallasisest linna: Mulgimaa pealinnaks tituleeritud Abja-Paluoja, kus oli hinnatud linavabrik, Karksi-Nuia, kitsrööpmelise raudtee ääres paiknev Mõisaküla, kus oli vedurite remonditöökoda, Suure-Jaani ja Võhma, kus enne sõda olid eksporditapamajad, hiljem, suur lihakombinaat.

Viljandi maakonnas on ka kaheksa alevikku – Halliste, Kolga-Jaani, Kõpu, Mustla (oli linn aastail 1938–1979), Olustvere, Ramsi, Viiratsi ja Õisu – ning 254 küla.

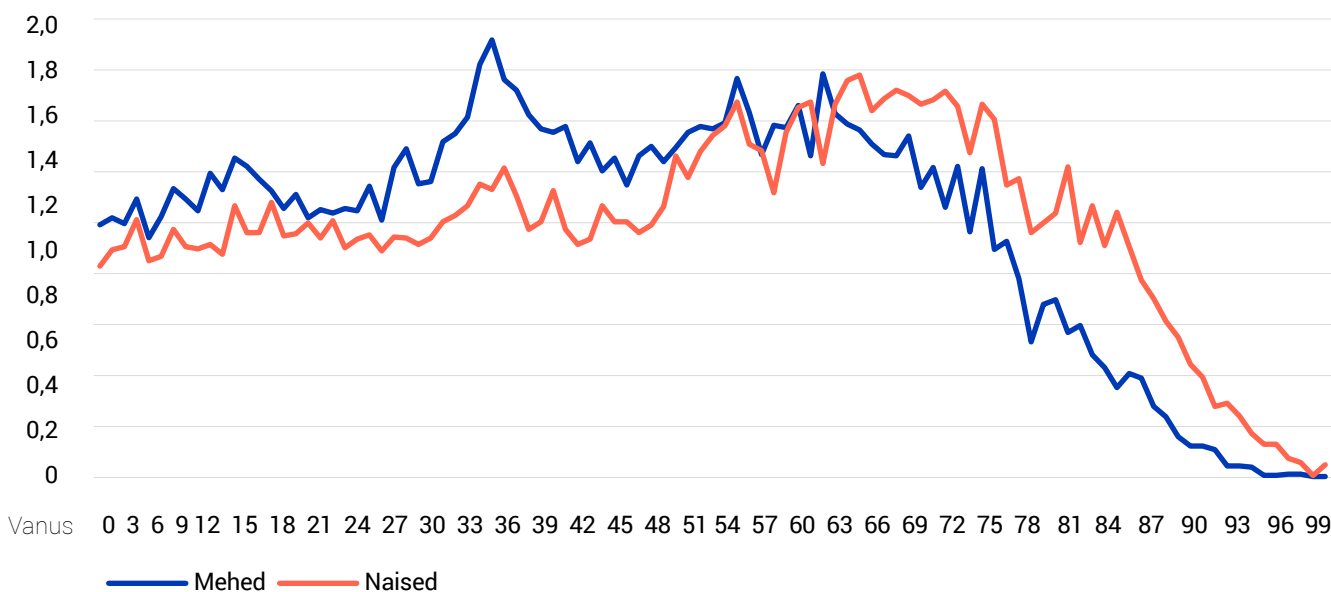
Viljandimaa rahvastik

Mehed ja naised, noored ja vanad. Viljandimaal elas 31. detsembril 2021 ehk loendushetkel 45 413 inimest ehk 3,3% Eesti rahvastikust, mis on maakondade järjestuses kuues koht. Mehi oli 21 785 ja naisi 23 628, seega 100 mehe kohta keskmiselt 108 naist, seegi on maakondade seas enam-vähem keskmine suhe.

Poisse sünnib tütarlastest pisut rohkem, sestap on mehi peaaegu igas vanuserühmas rohkem (joonis 1). See erinevus püsib kuni 49. aastani, alates 50. aastast on naiste

Maakonna elanikest; %

Joonis 1. Viljandimaa elanikud soo ja vanuse järgi, 2021.

aastakäigud üldiselt arvukamad. Kuni 75-aastaseid mehi on rohkem kui kuni 75-aastaseid naisi, kuid alates 76. eluaastast saavad naised ülekaalu. Meeste ja naiste mediaanvanused on vastavalt 41 ja 50 aastat, ka need on Eesti maakondade seas keskmise lähedased.

Asustustüübid. Linnade suurest arvust hoolimata on Viljandimaa 60% ulatuses maaline piirkond. Linnaline asustustüüp on üksnes Viljandi linn ja vaid üks väiksem asula vastab väikelinna tasemele, ülejäänud Viljandimaa on kogu ulatuses maaline piirkond (joonis 2).

Viljandimaa elanike identiteeditunnused

Kodakondsus ja sünniriik. Viljandimaa paistab silma Eesti-keskse identiteedi poolest. Viljandimaa elanikest 95,1% on sündinud Eestis ja 97,9% on Eesti kodanikud.

Rahvus ja emakeel. Viljandimaa rahvastikust 95,2% on etnilised eestlased. Oma emakeeleks peab eesti keelt

koguni 95,8% maakonna elanikest. See tõsiasi, et eesti keelt peab emakeeleks mitusada inimest, kes pole etnilised eestlased, on Eestis võrdlemisi haruldane ja näitab eestisuunalise lõimumise edukust Viljandimaal. Vähemusrahvuste pilt on üsna kirju, kõigi rahvuste esindajaid on vähe, suurimateski rühmades napilt üle tuhande (joonis 3).

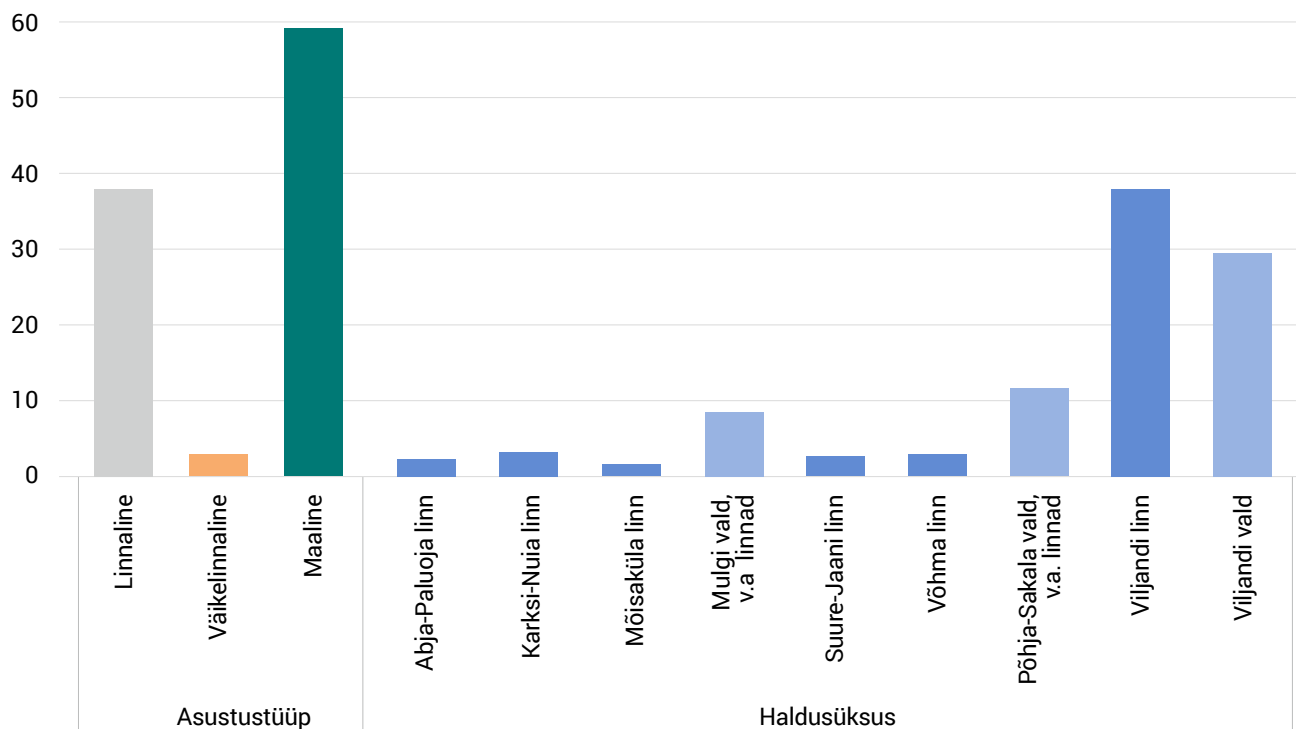
Põlisus. On ka igati ootuspärane, et Viljandi maakonna elanikest kuulub 92% põlisrahvastiku hulka (joonis 4).

Viljandimaa elanike haridus, võorkeeleoskus ja tervise enesehinnang

Haridus. Jooniselt 5 on näha, et enam kui 2/3 Viljandimaa meestest ja rohkem kui 3/4 naistest on vähemalt keskharidusega, kusjuures suurel osal neist (34%) on keskharidusega koos ka kutseharidus. Ligi kolmandikul naistest ja enam kui kuuendikul meestest (kokku 25% vähemalt

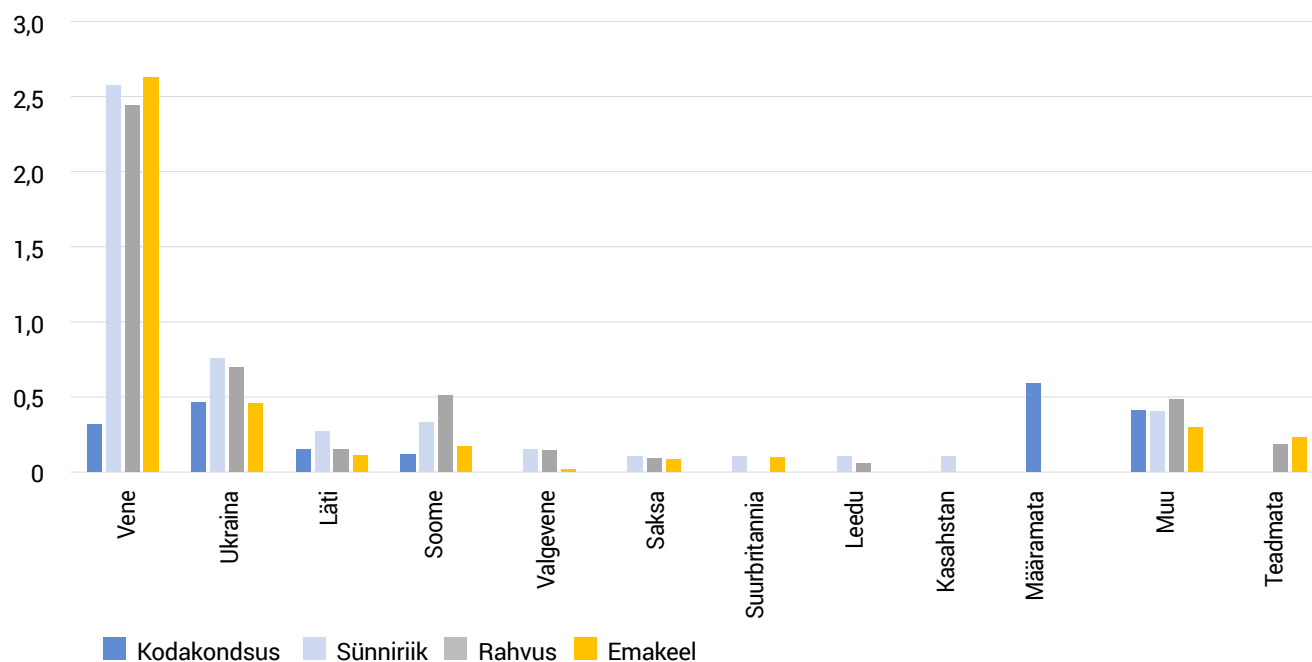

Maakonna elanikest, %

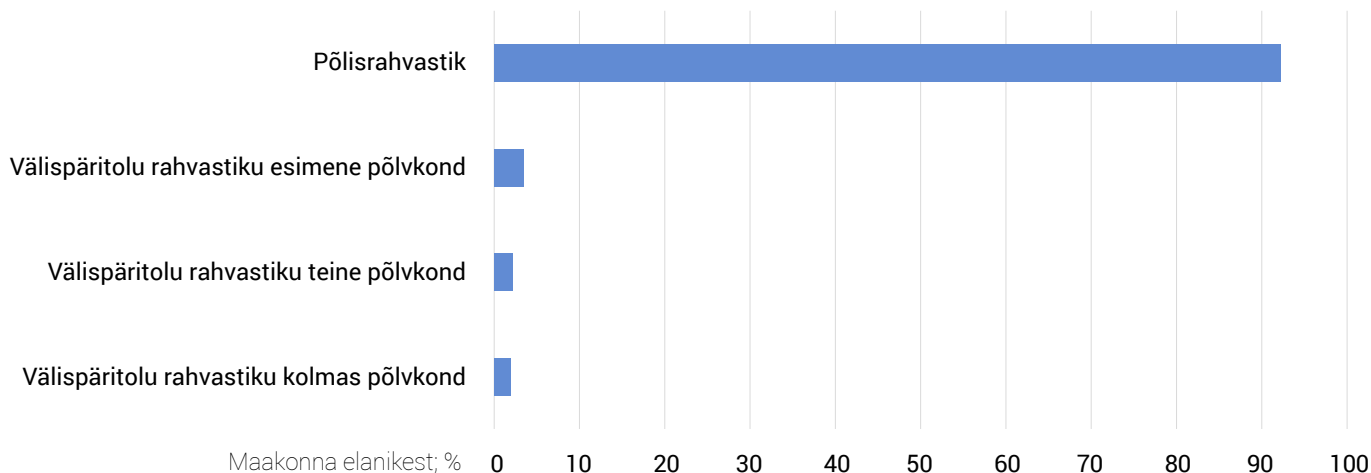

Joonis 2. Viljandimaa elanikud asustustüübi ja haldusüksuste järgi, 2021.

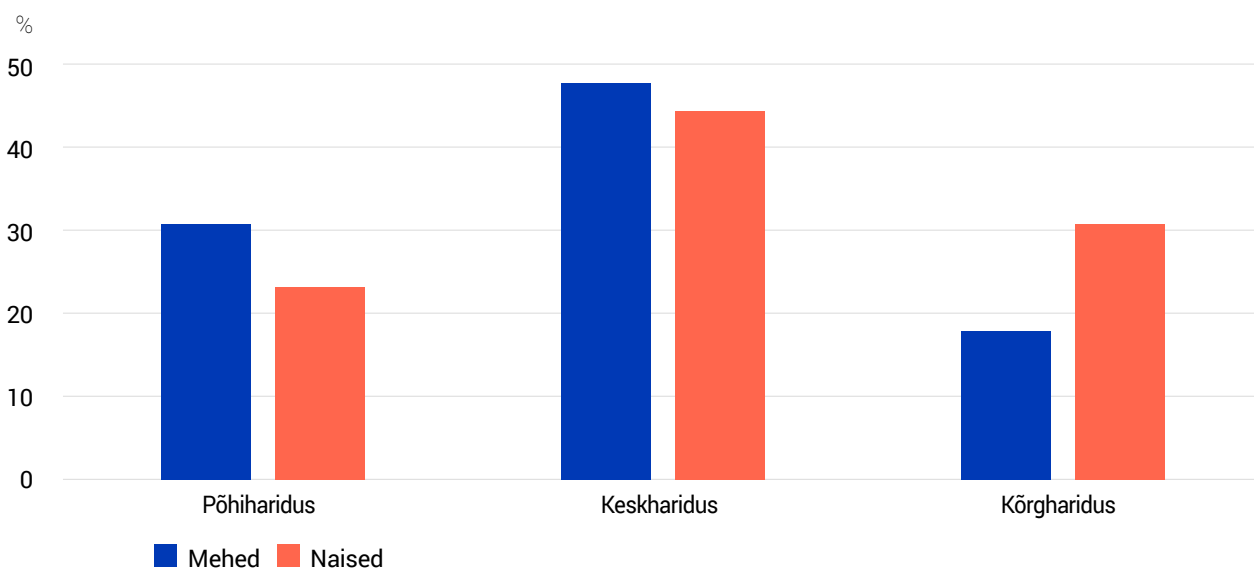
Maakonna elanikest, %

Joonis 3. Viljandimaa vähemusrahvuste identiteeditunnused, 2021.

Joonis 4. Viljandimaa elanikud põlisuse järgi, 2021.

Joonis 5. Viljandimaa elanike haridustase, 2021.

15-aastastest) on ka kõrgharidus, selle näitaja poolest on Viljandi maakond kuuendal kohal, kutsehariduse poolest aga seitsmendal kohal.

Võõrkeeleoskus. Kuigi tasemehariduse poolest on Viljandi maakonna naised meestest ees, oskavad mehed rohkem keeli (joonis 6). Võõrkeeli oskab peaaegu kolmveerand meestest ja 70% naistest. Esimene võõrkeel, mida osatakse, on vene keel – väikese edumaaga inglise keele ees. Meeste võrdlemisi kõrge (üle 10%) soome keele oskus tuleneb ilmselt tööpraktikast Soomes.

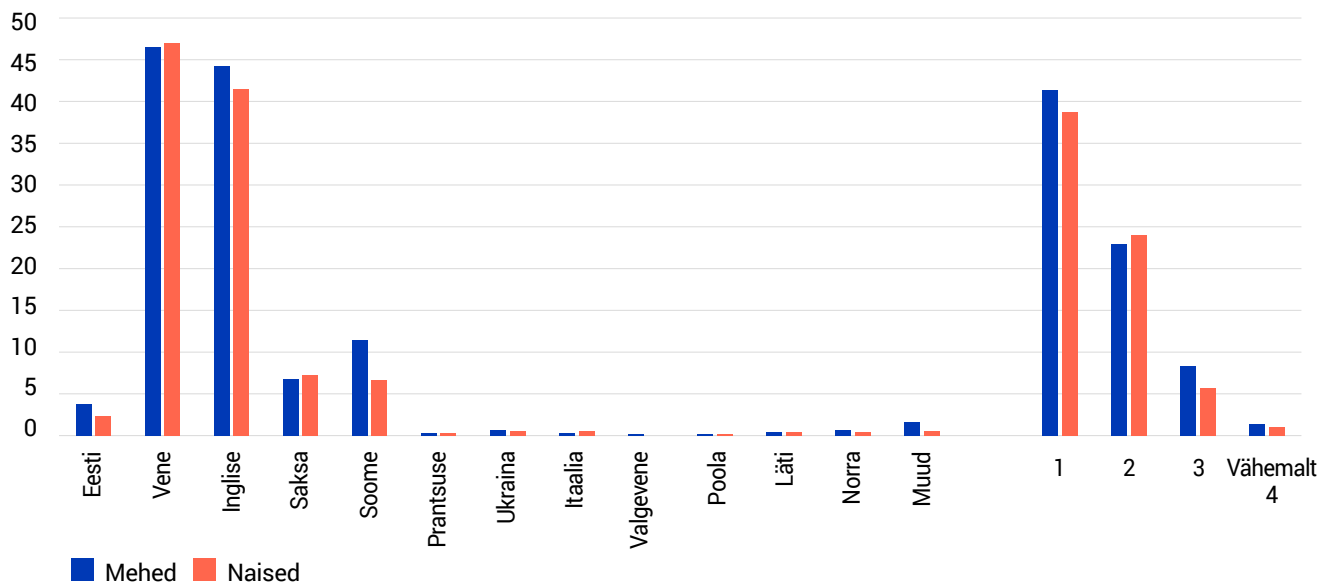
Murdekeelte oskus. Murdekeeli oskab 15% Viljandimaa elanikest, peaaegu 10% on Mulgi murde oskajaid, pisut üle 5% Võru ja peaaegu 2% Setu murraku oskajaid, teiste

murrete oskajaid on alla ühe protsendi. Arvestatakse ka võimalust, et inimene oskab mitut murret.

Tervise enesehinnang. Viljandimaa elanike tervise enesehinnang on, nagu Lõuna-Eesti teistegi elanike oma, kehvapoolne. Eesti keskmisest tasemest rohkem tervisest tulenevaid piiranguid kurdavad nii noored (kuni 14-aastased) kui ka tööelised, 30–49-aastased Viljandimaa inimesed. Seevastu oodatav eluiga sünnil ja elada jäänud aastate arv keskeas on Viljandimaal teiste maakondade seas pigem parem kui halvem.

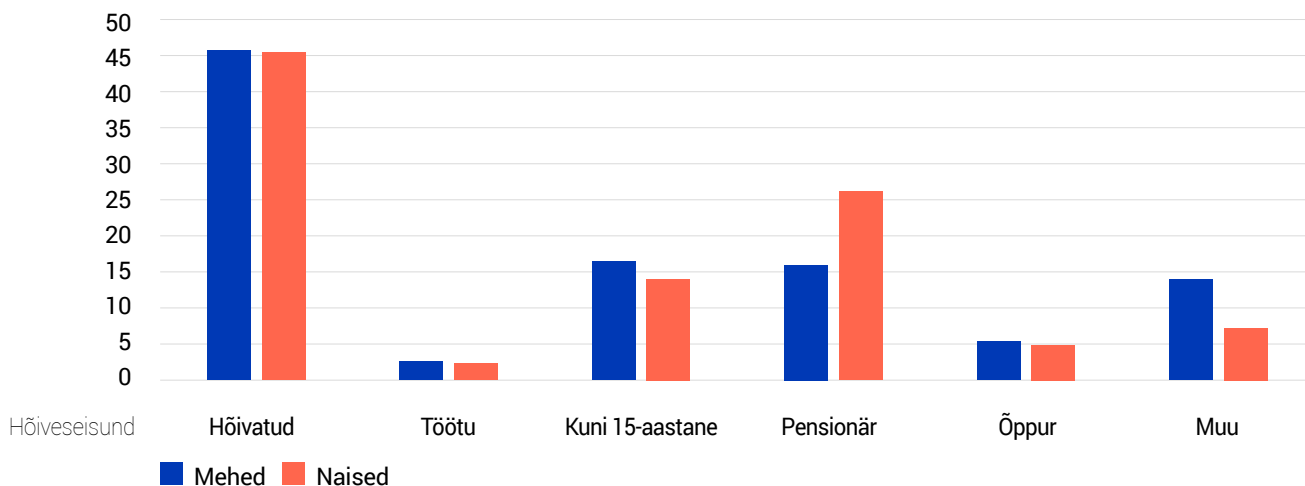
Usk. Usuga seotud inimesi on Viljandimaal väga vähe, kuni 15%, see on maakondade hulgas 14. koht. Religioon, mida enim tunnustatakse, on luterlus,

Elanikkonnast, %

Joonis 6. Viljandimaa elanike võõrkeeleskus ja osatavate võõrkeelte arv, 2021.

Tööjõust, %

Joonis 7. Viljandimaa elanike hõiveseisund, 2021.

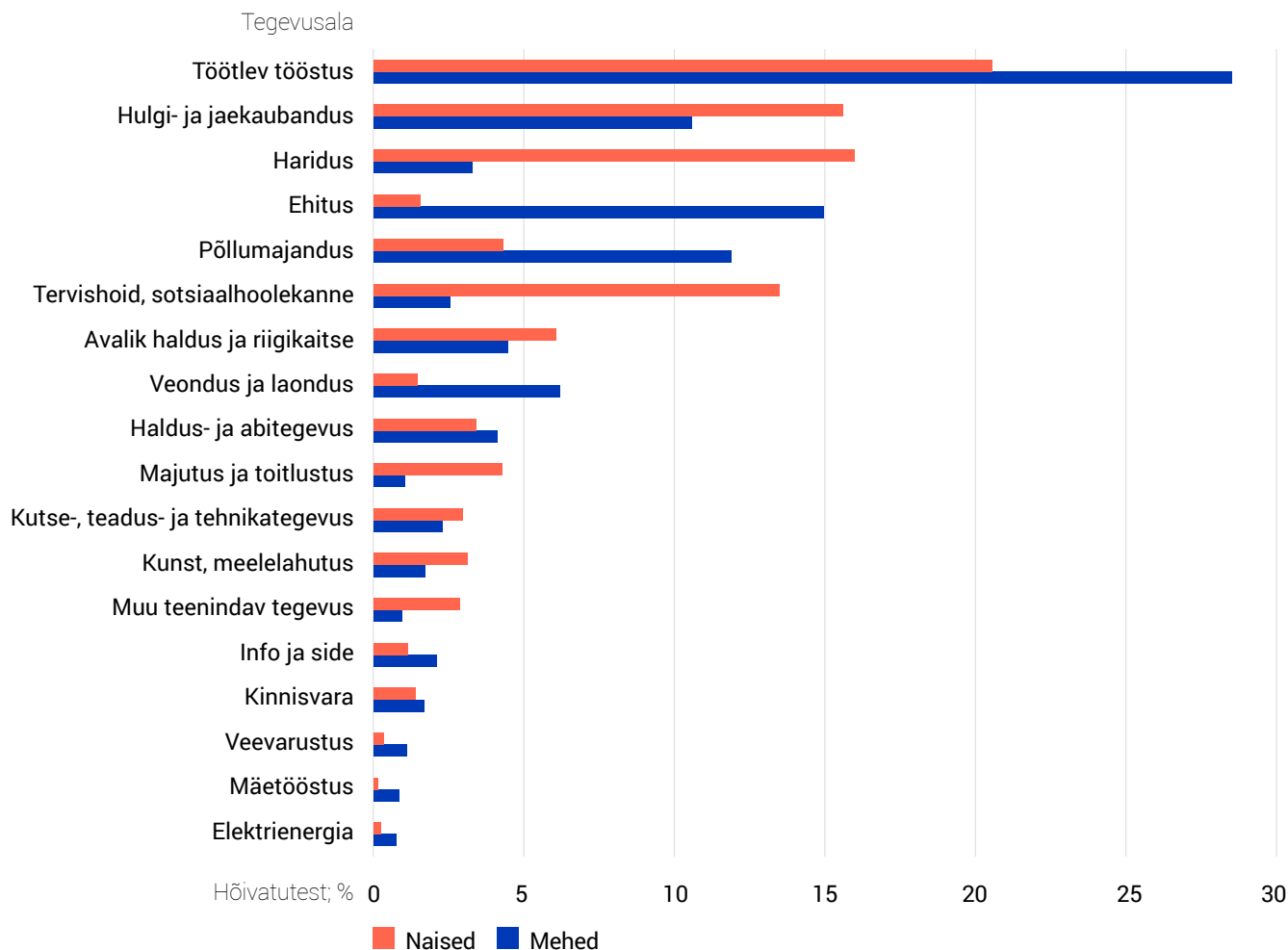
traditsiooniliselt järgneb õigeusk ja muud kristlikud kogudused.

Viljandimaa elanike tööelu

Majanduslik aktiivsus ja ettevõtlikkus. Kõigist Viljandi maakonna elanikest moodustab tööjõud ehk majanduslikult aktiivsed elanikud peaaegu poole: meestest 48,3% ja naistest 47,7% (joonis 7). Nende seas on ka töötud: 2,6%

kõigist Viljandimaa meestest ja 2,3% naistest.

Hõivatutest on põhiline osa – 93,5% meestest ja 96,4% naistest – palgatöötajad. Mitme palgatöötajaga ettevõtjaid (sh talunikke) on hõivatud meestest 2,6% ja hõivatud naistest 0,9%, üksikettevõtjate (sh väiketalunike) osa on hõivatud meestest ja naistest vastavalt 3,7% ja 2,5%. Majanduslikult mitteaktiivseid on Viljandimaal pisut rohkem kui majanduslikult aktiivseid: 51,7% meestest ja 52,3%

Joonis 8. Viljandimaa elanike tegevusalad, 2021.

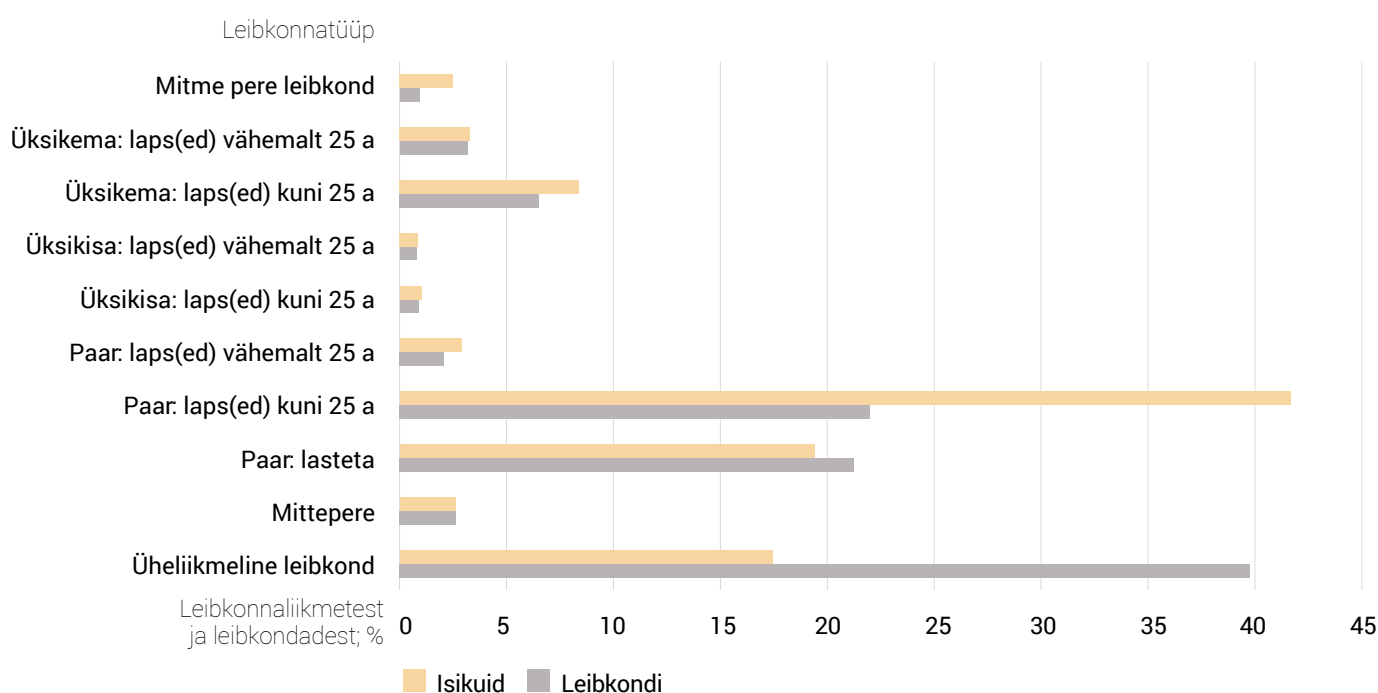
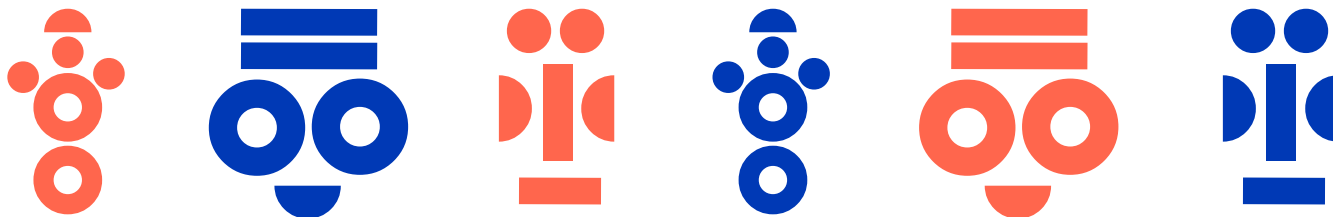
naistest. Mitteaktiivsete hulgas on kuni 15-aastased (16% meestest ja 14% naistest), mittetöötavad õppurid (5% nii mehi kui ka naisi), pensionärid (16% mehi ja 26% naisi) ning muud ehk heitunud ja kodused, keda on meestest 14% ja naistest 7%.

Tegevusvaldkonnad. Kõige rohkem Viljandimaa mehi on rakendatud töötlevas tööstuses (29%), järgneb ehitus (15%) ja põllumajandus (12%). Neljandal kohal olev kaubandus (11%) ja viies, veondus (6%), on juba eelmistest märksa väiksema tähtsusega. Naiste tegevusaladest on samuti esikohal töötlev tööstus (21%), kolm järgmist on haridus (16%), kaubandus (16%) ning tervishoid ja sotsiaalhooldus (14%). Viiendal kohal paiknev avalik haldus ja riigikaitse haarab vaid 6% hõivatud naistest.

Viljandimaa elanike leibkonnad ja perekonnad

Tavaleibkonnad ja asutusleibkonnad. Viljandimaal on 19 534 tavaleibkonda, neisse kuulub 98,2% elanikest. Ülejäänud, vähemalt 800 inimest elab aga asutustes (nt hooldekodu) ja kuulub asutusleibkonnadesse. Viljandimaa keskmise leibkonna suurus on 2,28 liiget. Alaealisi lapsi on 24% leibkonnadest.

Leibkonnatüübid. Viljandimaa leibkonnatüüpe kujutab joonis 9. Kõige levinum on üheliikmeline leibkond: tervelt 40% Viljandimaa leibkonnadest. Üksinda elab seitsmendik Viljandimaa rahvastikust. Kõige rohkem, 42%, on aga inimesi, kes elavad leibkonnas, kuhu kuulub abielu- või kooselupaar ja vähemalt üks kuni 25-aastane laps. Niisuguseid

Joonis 9. Viljandimaa elanikud leibkonnatüübi järgi, 2021.

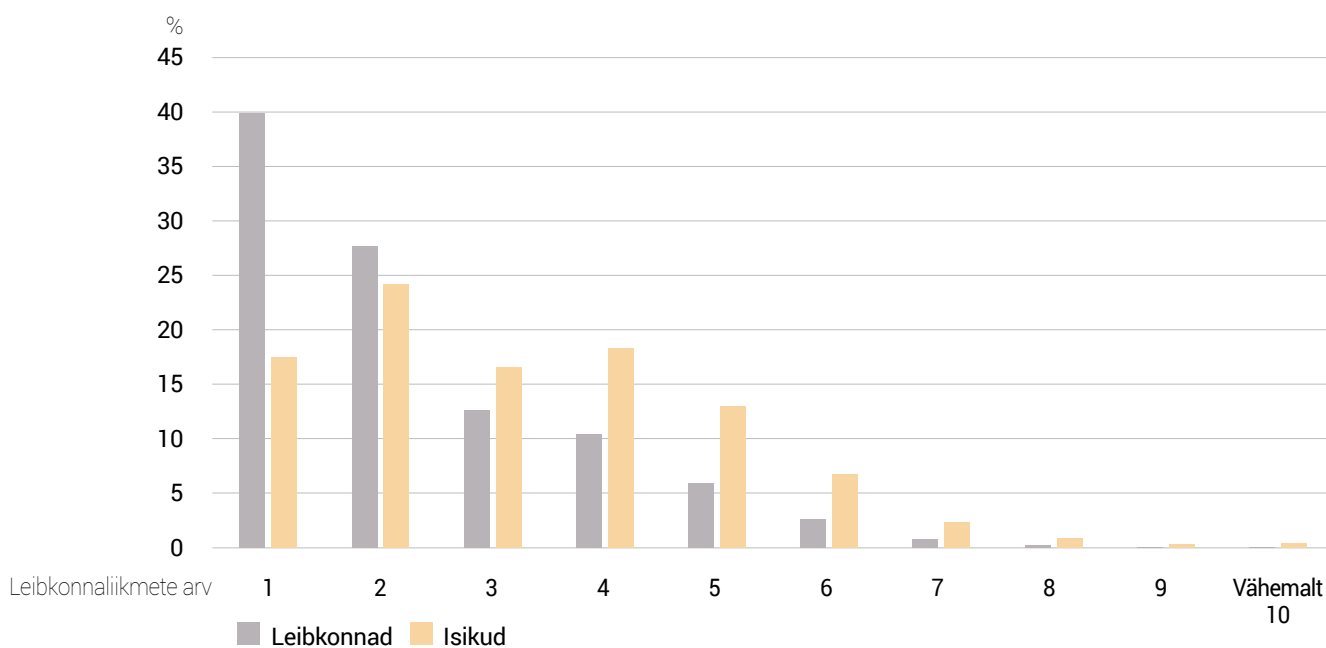
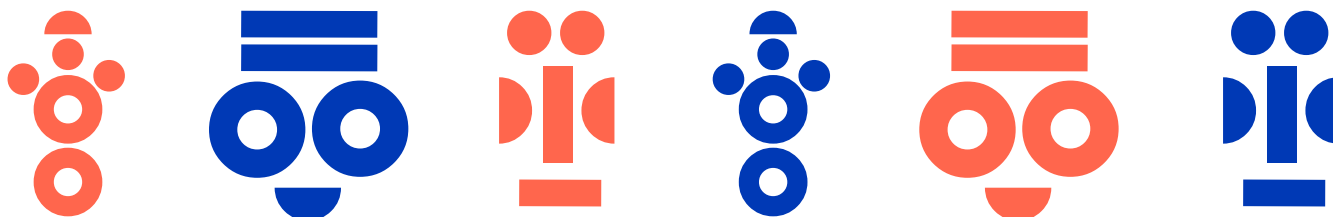
leibkondi on kõigist leibkondadest pisut üle viiendiku. Peaaegu sama palju on lasteta paaride leibkondi: need on noored, kellel veel lapsi pole, või vanemad paarid, kelle lapsed on juba iseseisvunud ja kodunt lahkunud. Lasteta paaride leibkondades on aga liikmeid kokku palju vähem kui lastega paaride leibkondades. Mittepere leibkonna moodustavad koos elavad vend ja õde või vanavanem koos lastelastega. Mittepere leibkondades on mitu peretuuma, näiteks vanem paar ja laps koos oma partneri ja/või lapsega.

Leibkondade suurus. Viljandimaal elab kõige rohkem inimesi kahekesi koos, järgnevad inimesed, kes elavad neljaliikmelises leibkonnas. Suuri peresid on vähe ja kuigi palju pole ka neis elavaid inimesi (joonis 10).

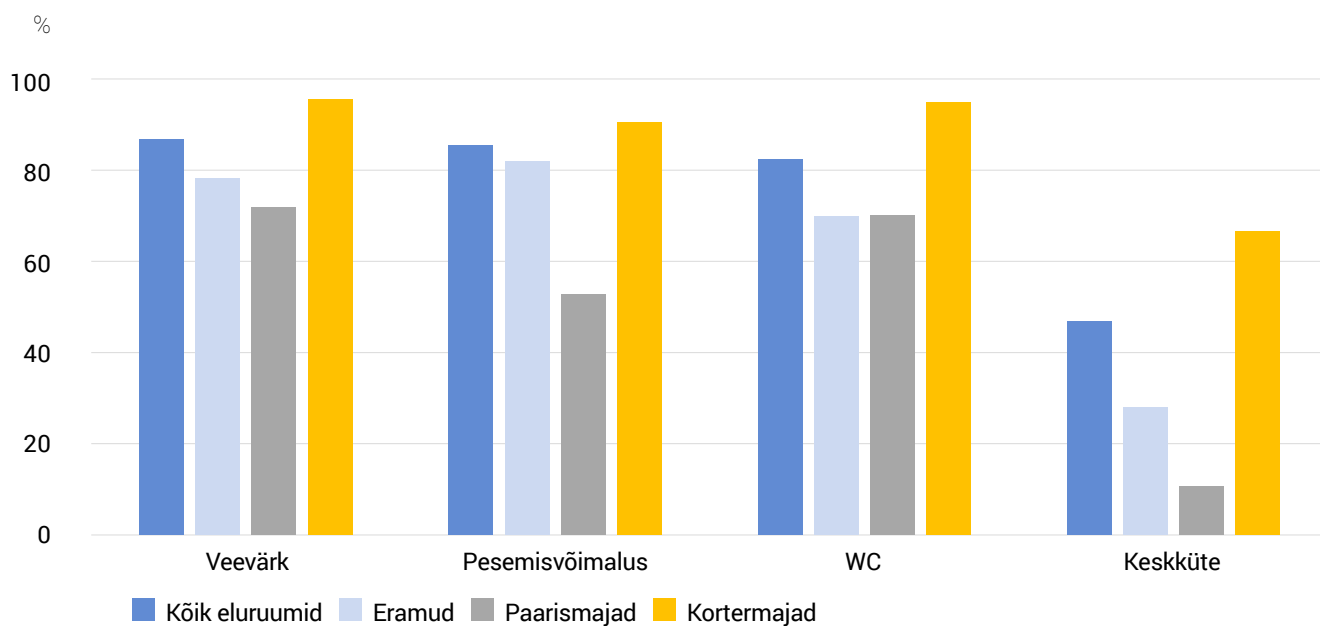
Elamistingimused Viljandi maakonnas

Elamud ja eluruumid, nende asustatus. Viljandimaal on 14 125 mitmesuguse suurusega elumaja ja neis on 26 925 eluruumi (eramut ja korterit). Eluruumidest on 72,4% asustatud, ülejäänud on hoopis asustamata või kasutusel ainult aeg-ajalt, näiteks suvel. Eramuid on 12 359 ehk 87,5% elamutes ja 45,9% eluruumidest, kaksikelamutes on 600 ehk 2,2% ja korterelamutes 13 664 ehk 50,7% eluruumi. Lisanduvad mitteeelamutes ehk muuks otstarbeks rajatud hoonete eluruumid, mida on 1,1% kõigist eluruumidest.

Elamute ehitusaeg ja eluruumide suurus. Keskmise eluruumi pindala on 81,2 ruutmeetrit ja selles on 3,2 tuba. Eramute ja kaksikmajade ehitusaja mediaan jääb

Joonis 10. Viljandimaa leibkondade suurus, 2021.

Joonis 11. Viljandimaa asustatud eluruumide tehnovarustus, 2021.

1950. aastatesse, kortermajadel aga 1970. aastatesse, ka korterid pärinevad keskmiselt samast ajast.

Eluruumide tehnovarustus. Eluruumide tehnovarustust kujutab joonis 11. Ootuspäraselt on varustus parim kortermajades ja jätab soovida eramutes, kuid Viljandimaal on siiski ka vanade eramute tehnovarustus maakondade seas pigem paremate hulgas, jättes kõrvale keskkütte, mida maapiirkondades üldiselt pole.

Kokkuvõte

Ajalooliselt on hea põllumaaga Viljandimaa olnud üks Eesti majanduslikult jõukamaid ja edumeelsemaid maakondi. Tänapäeval iseloomustab Viljandimaad pigem rahvastiku kaotus: rahvaarvu vähenemise poolest on Viljandi maakondade seas suhteliselt nukral, 13. kohal, olles kaotanud

2000.–2011. aastal 18% ja järgmisel kümnendil ligi 5%, kokku ligi 22% rahvastikust. Vähenenud on linnalise ja maalise ning üsna erandlikult ka väikelinnalise asustustüübi elanikkond. Viljandimaal peaaegu puuduvad asulad või piirkonnad, kus elanike arv suureneks.

Viljandimaa elanikkond on tugeva traditsioonilise kultuuritausta, Eesti-keskse ja kohaliku identiteediga, siin on haritud ning keskmiselt hea tervisega rahvastik. Maakondade seas on Viljandimaa esikohal töötlevas tööstuses rakendatute osatähtsuse poolest: iga neljas töötaja on ametis töötlevas tööstuses. Seevastu veonduse ja avaliku halduse alal töötajate osatähtsuse poolest on Viljandimaa maakondade hulgas viimane. Põllumajanduses on ametis 8% töötajatest, selle poolest on maakond Jõgeva-, Põlva- ja Järvamaa järel neljandal kohal.

4.15. Võrumaa

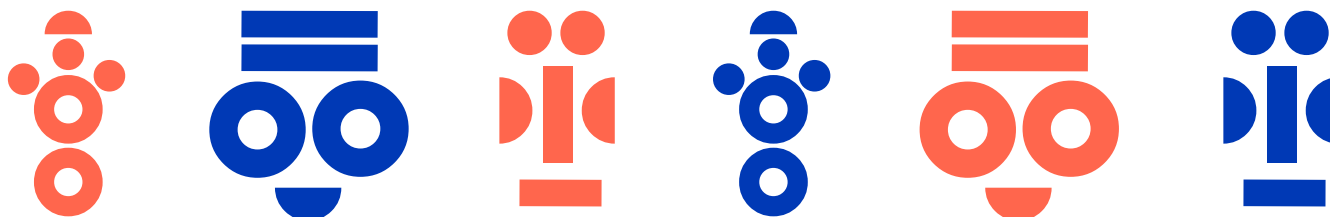
Paiknemine. Võrumaa on Eesti kõige lõunapoolsem maakond, millel on ühine piir niihästi Vene Föderatsiooni kui ka Läti Vabariigiga, osaliselt kulgeb Eesti–Vene piir Peipsi järves. Praegune Võrumaa on nn vanast Võrumaast väiksem, sest osa vana Võrumaa põhjaosast kuulub tänapäeval Põlvamaale, kuid Võrumaa koosseisus on Eestile kuuluv osa Setumaast, mis on küll palju väiksem ajaloolisest Seto alast. Võrumaad piirab põhjast Põlvamaa ja läänest

Valgamaa. Võrumaa pindala on 2305 ruutkilomeetrit ehk 5,3% Eesti pindalast ja pindala järjestuses on Võrumaa üheteistkümnnes, asustustiheduse poolest (14,8 inimest ruutkilomeetril) aga kuues. Võrumaa kuulub koos Tartu, Viljandi, Jõgeva, Põlva ja Valga maakonnaga Lõuna-Eesti piirkonda (NUTS-3).

Kujunemine ja ajalugu. Võrumaa asustuse häll on Võhandu jõe kallastel. Kääpal elati juba 5000 aasta eest. Võrumaalt on leitud Eesti vanim, 6000-aastane kolju. Ristirüütlid vallutasid maa 1224. aastal ja moodustasid Tartu piiskopkonna, mille kaitseks venelaste vastu ehitati

Tabel 1. Võrumaa omavalitsusüksused, 2021

Oma- valitsus- üksus	Elanike arv	Keskm. elanike arv külas	Suurim alevik/alev ja elanike arv	Suurim küla ja elanike arv	Vähemalt 1000 elanikuga asulaid	Elanike arvu muutus 2000–2011; %	Elanike arvu muutus 2011–2021; %
Antsla vald	4 222	64	Kobela, 353	Lusti, 178	Antsla linn, 1 249	–24,5	–6,0
Rõuge vald	4 877	14	Rõuge, 435	Mõniste, 229	–	–21,1	–6,0
Setomaa vald	2 849	16	Värskla, 414	Mikitamäe, 263	–	–28,9	–4,7
Võru linn	11 865					–15,0	–6,4
Võru vald	10 367	41	Vastseliina, 663	Meegomäe, 432	–	–9,2	–3,8

Tabel 2. Võrumaa linnad, 2021

Linn	Staatus	Rahvaarv	Koht	Esmamainimine	Alevi- või linnaõigus
Võru	Maakonna keskus	11 865	12.	Kirumpää, 1231; Võro mõis	Linn 1784
Antsla	Vallasine	1 249	40.	Anzeni mõis, 14. saj	Linn 1938

Võrumaa idapiirile Kirumpää (13. sajand) ja Vastseliina (14. sajand) linnused.

Omaette maakonnaks (kreisiks) kujundati Võrumaa keisrinna Katariina käsul 1783. aastal senise Tartumaa lõuna- ja kaguosast ning sellisena säilis see kuni 1920. aastani. Võrumaa keskus Võru linn asutati 1784 aastal Võru mõisa kohale, mille riik selleks Katariina II korraldusel ostis. Hilisemate reformide käigus on Võrumaa osi eraldatud Valgamaale ja Põlvamaale.

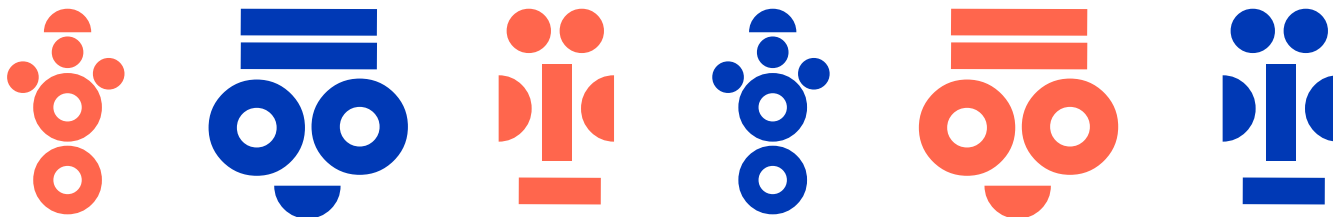
Haldusjaotus. Võrumaal on viis omavalitsusüksust: Antsla vald, Rõuge vald, Setomaa vald, Võru linn ja Võru vald (tabel 1).

Lisaks Võru linnale, mis on maakonna keskus, on Võrumaal vallasisene Antsla linn ja 11 alevikku – Kobela, Kose, Misso, Parksepa, Rõuge, Sõmerpalu, Vana-Antsla, Varstu, Vastseliina, Väimela, Värskla – ning 650 küla (tabel 2).

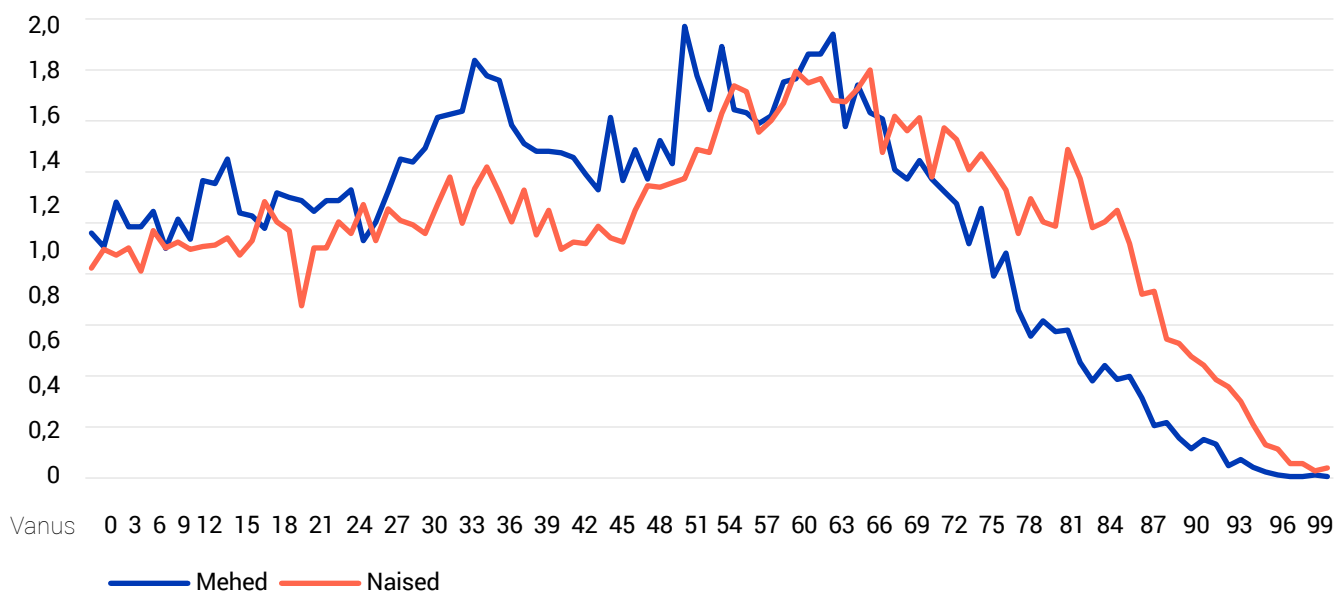
Võrumaa rahvastik

Mehed ja naised, noored ja vanad. Võrumaal elas 31. detsembril 2021 ehk loendushetkel 34 180 inimest, mis on 2,6% Eesti rahvastikust. Maakondade järjestuses on Võrumaa rahva arvu järgi seitsmes. Võrumaal elab 16 551 meest ja 17 629 naist, seega 107 naist 100 mehe kohta. Võrumaa inimeste soo ja vanuse jaotust kujutab joonis 1.

Kuni 50. eluaastani on enamikus aastakäikudes mehi rohkem kui naisi, alates 52. eluaastast on naiste aastakäigud enamasti arvukamad. Kuid alles 80. eluaastaks jõuab meeste ja naiste arv tasakaalu ehk kuni 80-aastaseid mehi ja kuni 80-aastaseid naisi on ühepalju. Vanemate, vähemalt 80-aastaste võrumaalaste seas aga on naisi rohkem. Meeste mediaanvanus on Võrumaal 42, naistel 50 aastat. Vanuse poolest on Võrumaa rahvastik keskmisest veidi vanem, Eesti maakondade seas vastavalt 9. ja 10. kohal.

Maakonna elanikest, %

Joonis 1. Võrumaa elanikud soo ja vanuse järgi, 2021.

Asustustüübid. Üle kolmandiku Võru maakonna inimestest elab linnalises asustustüübis – need on Võru linnarahvas. Väikelinnalises elab 2% ja maalises asustustüübis 63% Võrumaa elanikest. Peaaegu kolmandik võrumaalastest elab Võru vallas, ülejäänud piirkondades on elanikke võrdlemisi vähe ja asustus hõre (joonis 2).

Võrumaa elanike identiteeditunnused

Rahvus ja emakeel. Võrumaa rahvastik on riigipiiride lähedastest asendist hoolimata väga Eesti- ja Võru-keskne. Siinsest rahvastikust on 94,5% eestlased ja 94,6% emakeel on eesti keel, sealhulgas Võru murre. See on tähelepanuväärne: siin pole eestlased segaperedes oma emakeelest loobunud, pigem vastupidi.

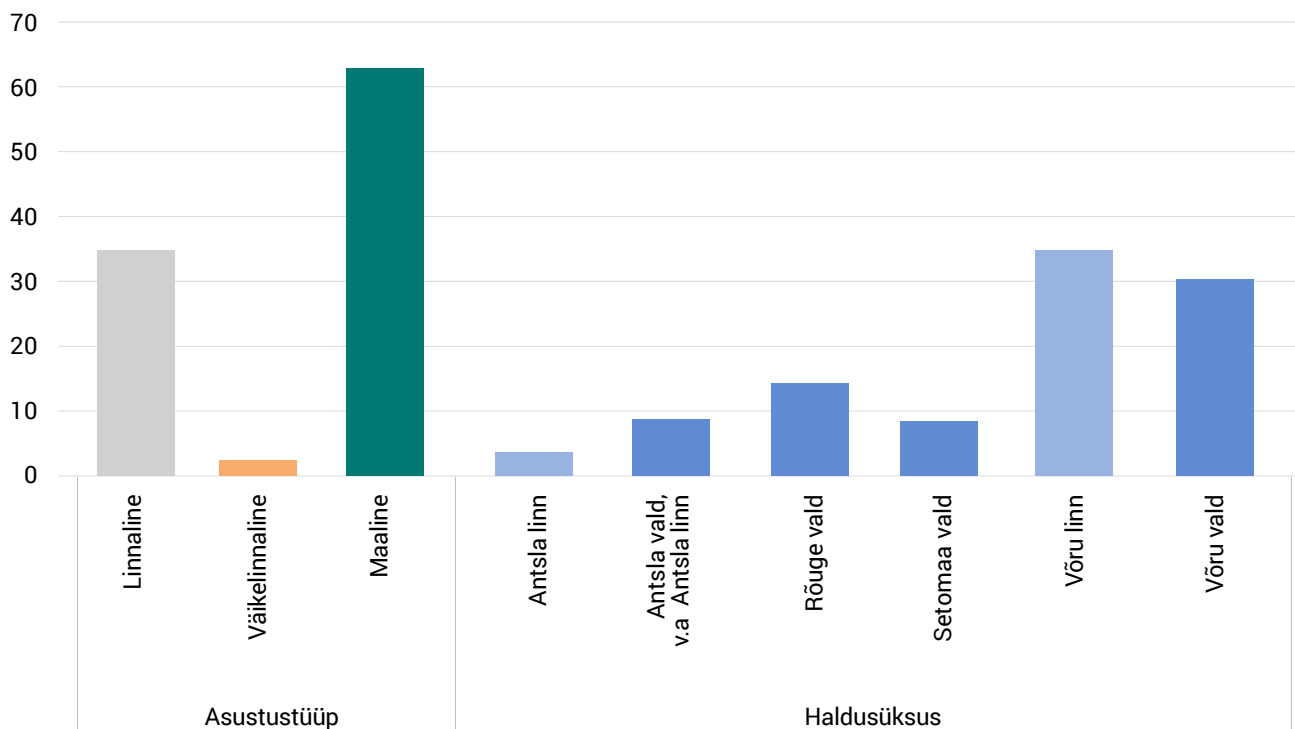
Sünniriik ja kodakondsus. Eestis sündinuid on 93,9% (nende hulka ei ole arvatud Eesti Vabariigis Petserimaal sündinuid, kelle sünnikoht on praegu Venemaa territooriumi-

mil) ja Eesti kodanikke 97,8%, mis on maakondade arvestuses hea näitaja. Vähemusrahvuste identiteeditunnuste jaotust illustreerib joonis 3. Kuigi Venemaal sündinud venekeelsed elanikud domineerivad Võrumaa vähemusrahvuste seas, on nende osatähtsus rahvastikus kogu riigiga võrreldes üsna väike.

Võro keel ja rahvas. Võrumaa inimesed algatasid 2023. aasta kevadel omamoodi iseseisvusliikumise, mille eesmärk on võrukestele põlisrahva nimetuse omistamine ja Võru murde iseseisvaks keeleks kuulutamise. Siinjuures on toeks tõsiasi, et Võru murre on omandanud kirjakeele staatuse, selles on sajakonna aasta jooksul ilmunud sõnastikke, tarbetrukiseid, ajakirjandust ja ilukirjandust, töös on ka masintõlke arendus.

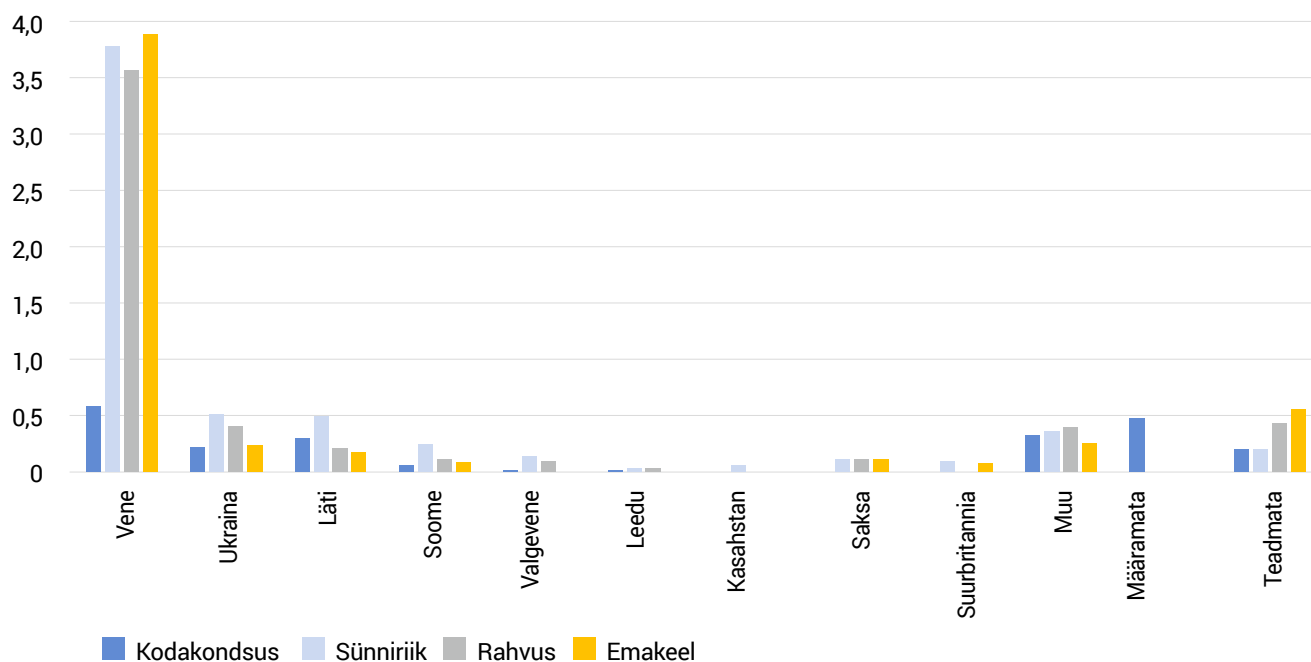
Põlisus. See pole sama mõiste, mida peab silmas võrukeste algatus, vaid statistikas kasutatav mõiste, mis eristab immigrante kohalikust rahvastikust. Võru-

Maakonna elanikest, %

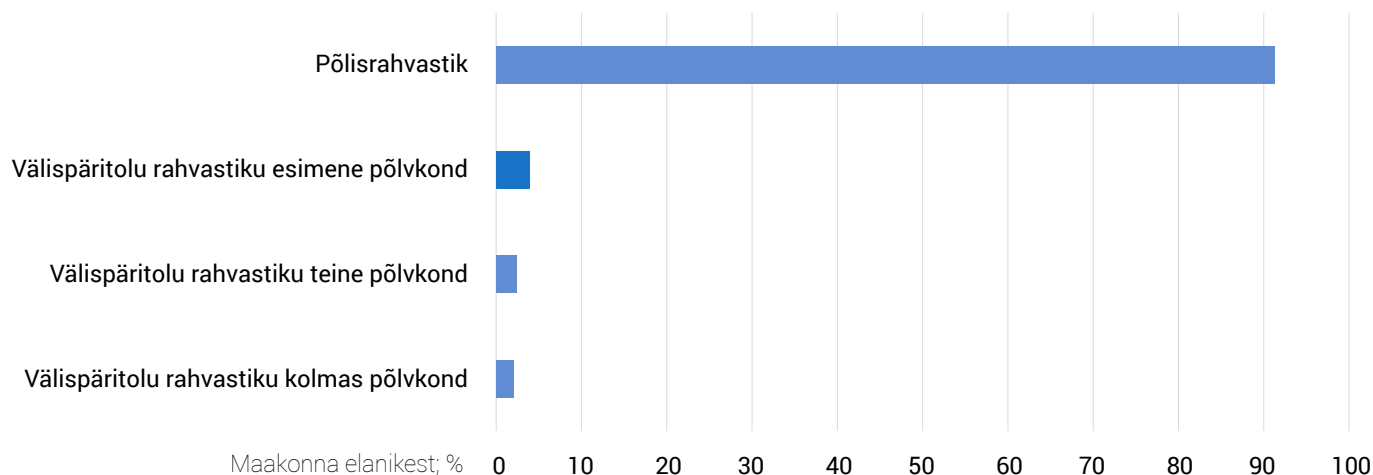

Joonis 2. Võrumaa elanikud asustustüübi ja haldusüksuse järgi, 2021.

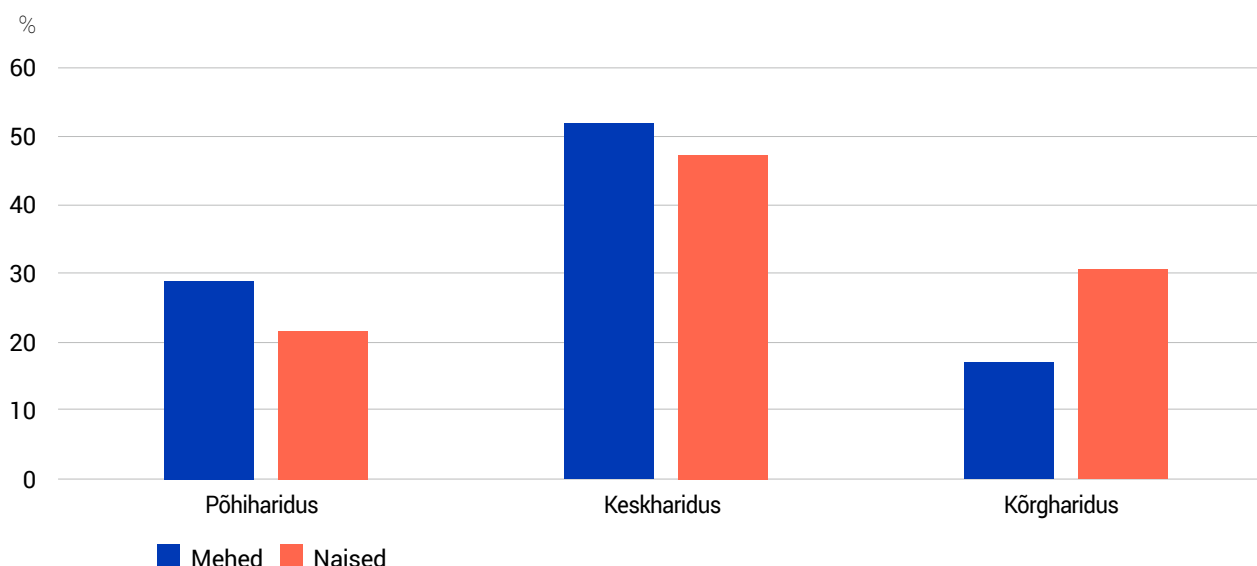
Maakonna elanikest, %

Joonis 3. Võrumaa vähemusrahvuste identiteeditunnused, 2021.

Joonis 4. Võrumaa elanikud põlisuse järgi, 2021.

Joonis 5. Võrumaa elanike haridustase, 2021.

maa elanikkonnast kuulub üle 91% põlisrahvastiku hulka, mis tähendab, et nad pole sisseännanud ega ka sisseännanute järeltulijad (joonis 4). Võrumaal elab arvestatav hulk Setu juurtega inimesi, kes formaalselt ei ole Eestis sündinud, seega ilmselt alahindab kõnealune näitaja mingil määral Võrumaa põlisrahvastiku arvukust.

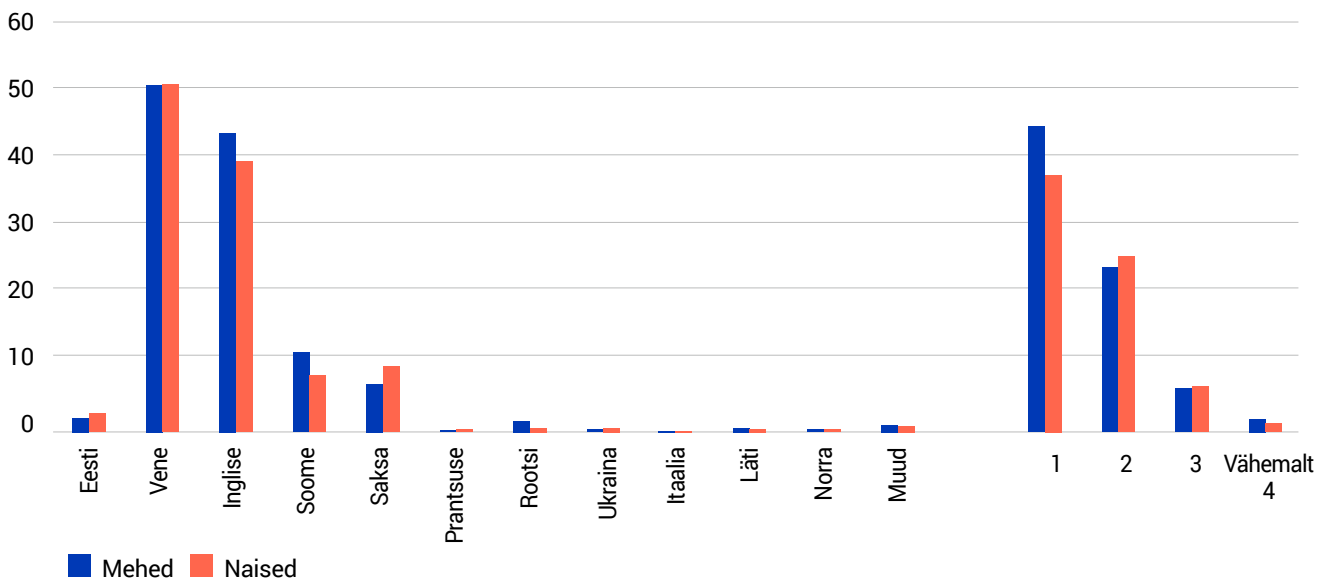
Võrumaa elanike haridustase ja keeleoskus

Haridus. Võrumaa meestest vähemalt 70% ja naistest peaaegu 80% on vähemalt keskkharidusega, meestest on suurel osal ka kutseharidus, naistest 30% on kõrg-

haridusega (joonis 5). Siiski on Võrumaa maakondade seas 13. kohal vähemalt 15-aastaste elanike kõrghariduse taseme poolest. Kutsehariduse poolest on Võrumaa 34 protsendiga maakondade hulgas viiendal kohal.

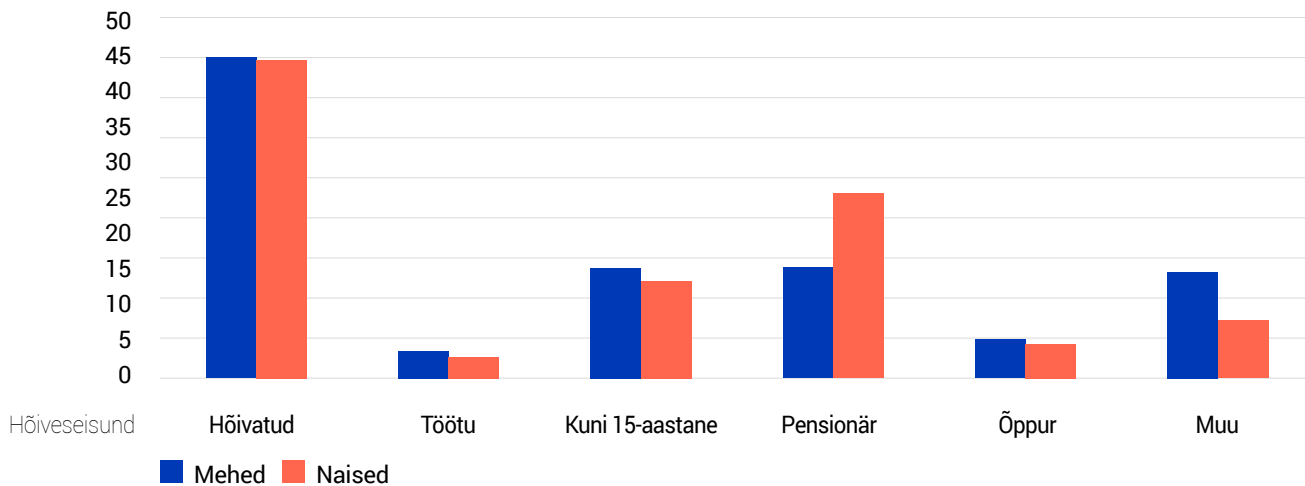
Võõrkeeleoskus. Võõrkeeli oskab Võrumaa meestest 77% ja naistest 72%. Meeste parem keeleoskus tugineb ilmselt töötamisele võõrkeelses keskkonnas. Keskmise keeleoskuse poolest on Võrumaa inimesed maakondadest kuuendal kohal, vähemalt üht võõrkeelt oskab 74,5% Võrumaa inimestest ja keskmiselt oskab Võrumaa elanik 1,17 võõrkeelt (joonis 6).

Elanikkonnast, %

Joonis 6. Võrumaa elanike võõrkeeleskus ja osatavate võõrkeelte arv, 2021.

Tööjõust, %

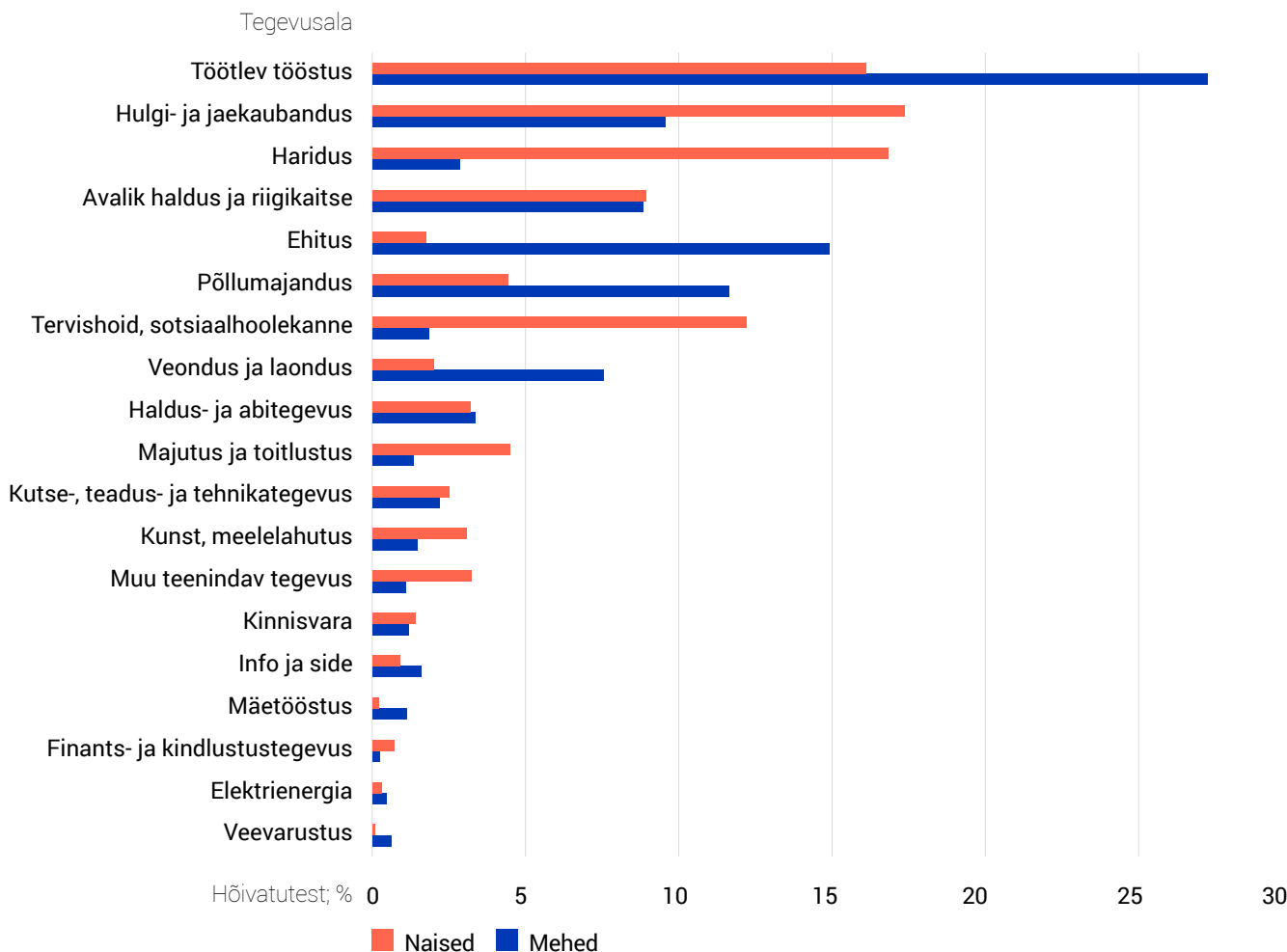
Joonis 7. Võrumaa elanike hõiveseisund, 2021.

Murdekeelte oskus. Võrumaa elanikest 73% oskab mõnd murdekeelt. Eelistatuim on loomulikult Võru murre, seda kõnelevadki peaaegu kõik murdekeele oskajad. Teise murdekeelena räägib 15% Seto murrakut ja kuni 1% Tartu või Mulgi murret.

Usk. Võrumaa elanikud kuuluvad riigi usklikumate hulka: mingit usku peab omaks 27,3% rahvastikust, see on kolmas koht Ida-Viru ja Harjumaa järel. Võrumaalastest 15%

on luterlased, 8% õigeusklikud ja 2% muude kristlike koguduste liikmeid.

Tervis. Kuigi hinnangute kohaselt on Võrumaal laste tervis väga hea – piiranguid on vaid 1,4%-l kuni 15-aastastest, mis on riigi parimaid näitajaid –, halveneb tervise enesehinnang kõigis järgmistes vanuserühmades: tööealistest (30–49-aastased) on tervisest põhjustatud igapäevategevuse piiranguid enam kui 11%-l, mis on riigi

Joonis 8. Võrumaa elanike tegevusalad, 2021.

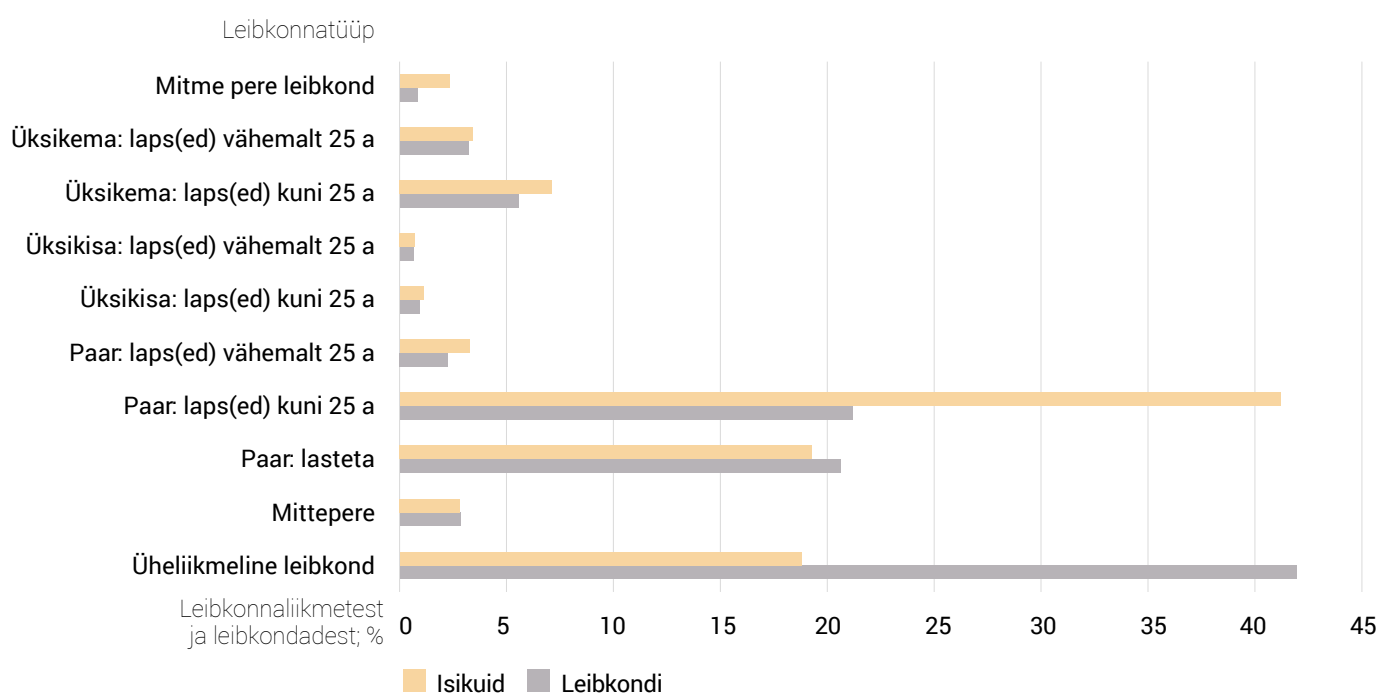
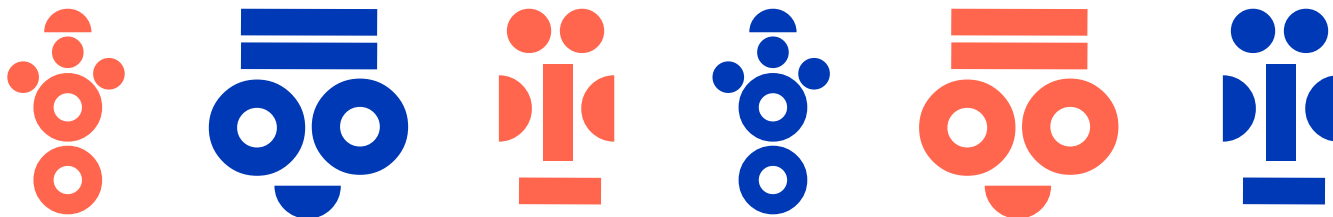
halvim tulemus. Vähemalt 65-aastaste hulgas tunnetab piiranguid enam kui iga kolmas Võrumaa elanik. Tervise enesehinnangu poolest on Võrumaa maakondade järjestuses koos Põlvamaaga tagumistel kohtadel. Vastupidise tulemuse annab elada jäänud aastate hinnang: selle näitaja poolest on Võrumaa maakondade seas paremuselt teisel-kolmandal kohal peaaegu kõigis vanuserühmades.

Võrumaa elanike tööelu

Majanduslik aktiivsus ja ettevõtlikkus. Kõigist Võrumaa meestest on majanduslikult aktiivseid 48,7% ja naistest 47,5% (joonis 7). Hõivatutest on valdav enamik – 93%

meestest ja 96% naistest – palgatöötajad. Ettevõtjaid ja üksikettevõtjaid on vastavalt 2% ja 5% meestest ning 1% ja 3% naistest.

Tegevusvaldkonnad. Võrumaa töötajate tegevusvaldkondi kujutab joonis 8. Selgub, et hõivatud meeste hulgas domineerib ülekaalukalt töötlev tööstus (28%), järgnevad ehitus (15%) ja põllumajandus (12%). Ülejäänud tegevusaladel – kaubandus 10%, avalik haldus ja riigikaitse 9%, veondus ja laondus 8% – on tegevad vähem kui kümnendik Võrumaa meestest. Kõigist töötavatest Võrumaa naistest on kaubanduses, hariduses ja tööstuses rakendatuid peaaegu ühtviisi kuuendik. Põllumajanduses hõivatute osatähtsuse poolest on Lõuna-Eesti piirkonna maakonnad riigi

Joonis 9. Võrumaa elanikud leibkonnatüübi järgi, 2021.

tipus: Jõgeva 1. kohal (10,6% põllumajanduses hõivatuid), Põlva 2. kohal (9,5%), Viljandi 4. kohal (8,0) ja Võru 5. kohal (7,9). Põlva ja Viljandi vahele mahub vaid Järvamaa.

Võrumaa elanike leibkonnad ja perekonnad

Tavaleibkonnad ja asutusleibkonnad. Võrumaal oli viimase rahvaloenduse ajal 15 108 tavaleibkonda, nende liikmed moodustasid 98,7% Võrumaa elanikkonnast. Ülejäänud 452 inimest elasid asutusleibkondades.

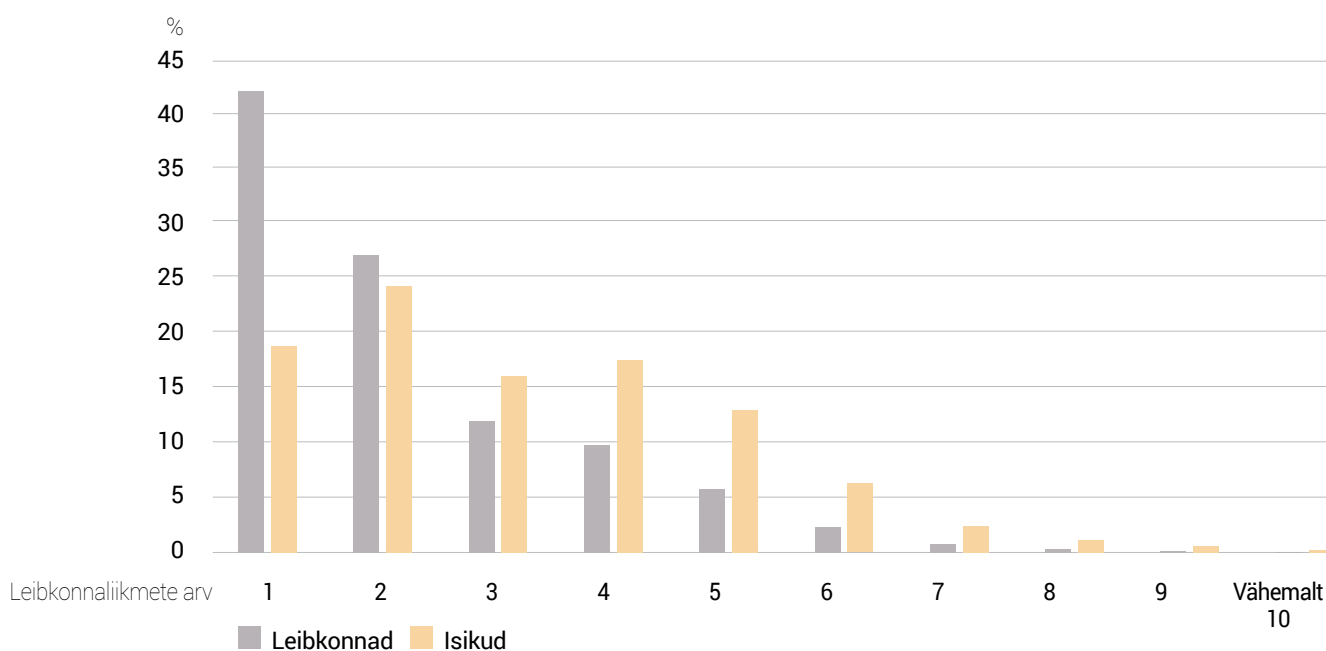
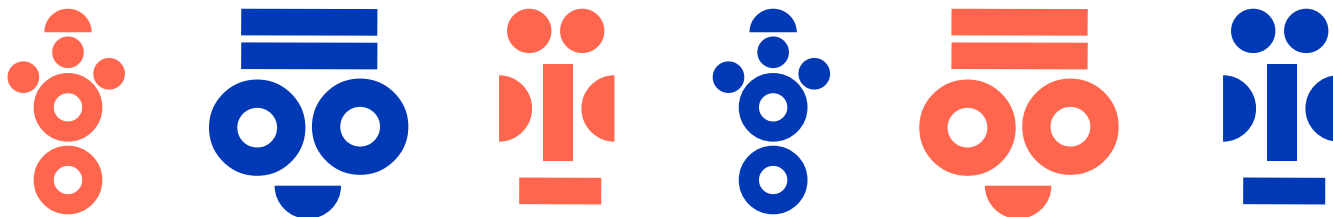
Tavaleibkonna keskmine suurus Võrumaal on 2,23 liiget ja kõigist leibkondadest 22,2% on alaealiste lastega leibkonnad. Niihästi leibkonna suuruse kui ka lastega leibkon-

dade osatähtsuse poolest on Võrumaa maakondade seas kümndal kohal.

Leibkonnatüübid. Jooniselt 9 ilmneb, et kõige sagedasemad on Võrumaal üheliikmelised leibkonnad, neid on tervelt 42% kõigist leibkondadest. Üksinda elab peaaegu viiendik ehk 19% kõigist Võrumaa elanikest.

Leibkondade suurus. Leibkondade jaotust liikmete arvu järgi iseloomustab joonis 10.

Neljaliikmelises, enamasti kahe lapsega peres elab Võrumaal rohkem inimesi kui kolmeliikmelises, kus tavaliselt on vaid üks laps. Ka kolmelapselisi peresid jagub, kuid nelja ja enama lapsega peresid on Võrumaal võrdlemisi vähe.

Joonis 10. Võrumaa leibkondade suurus, 2021.

Võrumaa rahvastiku elamistingimused

Elamud ja eluruumid. Eluruumi vanus. Võrumaal on võrdlemisi palju eluruume: 21 754. Neist 11 411 on eramud, 240 paiknevad kaksik- või kahekorterilistes majades ja 9789 suuremates kortermajades. Võrumaa eluruumid on enamasti vanad, enam kui pooled eramud on ehitatud enne teist maailmasõda. Kortermajade ja neis paiknevate eluruumide ehitamise mediaanaeg langeb 1960. aastatesse.

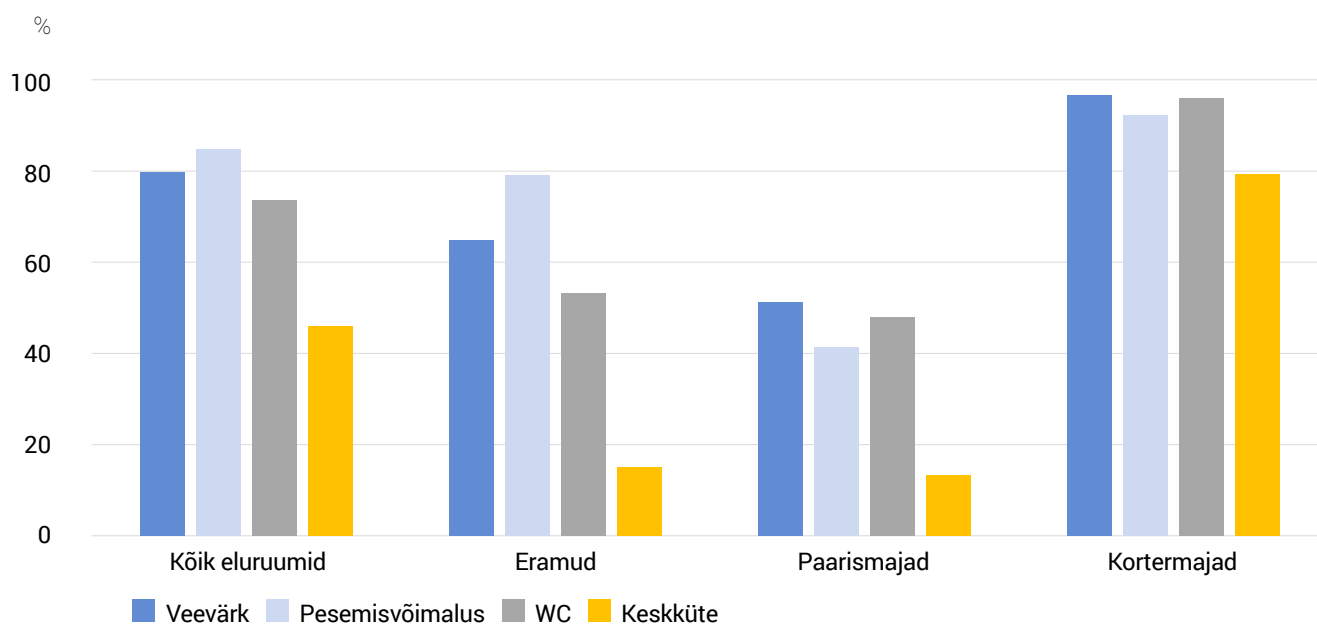
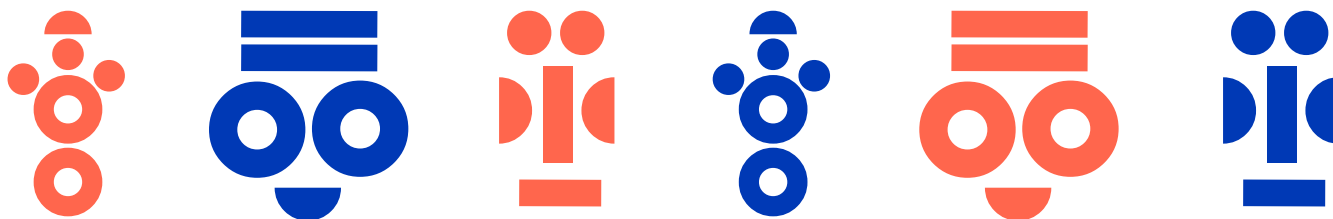
Eluruumi asustatus. Arvestatav osa Võrumaa eluruumidest ei ole asustatud ehk kogu aasta kasutusel. Küll võivad paljud elamud olla kasutusel näiteks suvekoduna. Keskmiselt on eluruumidest asustatud 69,3%, kuid kortermajade eluruumidest on asustatud 73,9%.

Eluruumi suurus ja tehnovarustus. Üldiselt on Võrumaa eluruumid avarad, keskmine eluruum on kolmetoaline ja selles on 74 ruutmeetrit pinda. Inimese kohta on Võrumaal pinda 33 ruutmeetrit ja 1,34 tuba. Kuid Võrumaa eluruumide tehnovarustus jätab soovida, selle kohta annab teavet joonis 11.

Kokkuvõtteks

Võrumaal, nagu ka enamikus teistes Lõuna-Eesti maakondades, on käesoleva sajandi jooksul elanikkond vähenenud enam kui viiendiku võrra (21%). Vähenenud on nii linnalise (20%) kui ka maalise piirkonna elanikkond (22%), aga mõned väiksemad alevikud (Misso, Vana-Antsla) on kaotanud vähemalt 40% elanikest. Ligi

Joonis 11. Võrumaa eluruumide tehnavarustus, 2021.

kolmandiku võrra on vähenenud ka Setomaa valla elanikkond, suhteliselt väikese kaotusega on pääsenud Võru vald (13%), kuigi siia pole tekkinud valglinnastumisele viitavaid suuri külasid. Pisut on kasvanud vaid Kose alevik, Meegomäe ja Kirumpää küla. Rahvastiku vähenemise (siserände) tagajärjena on Võrumaa elanikkond suhteliselt vana (lahkunud on pigem nooremad), seetõttu on ka leibkonnad pigem väiksed ja lastega peresid Eesti keskmisest vähem.

Võrumaa rahvastikust on ligi 95% eestlased ja eesti emakeelega. Kohalikku Võru murret (Võro keelt) oskab peaaegu kolmveerand Võrumaa rahvast. Venelaste ja vene keele kõnelejate osatähtsus on Võrumaal alla nelja protsendi, kuid kohalike esimene võõrkeel, mida pooled inime-

sed oskavad, on vene keel. Tervise enesehinnangu poolest on Võrumaa riigis eelviimasel, peaaegu kõige halvemal kohal, kuid seda ei kinnita elada jäänud aastate statistiline hinnang, mille kohaselt Võrumaa elanikud on riigi edukaimate seas. Võrumaa majandustegevuses on suhteliselt tähtis põllumajandus – sellega tegeleb 12% meestest ja vähemalt 4% naistest. Need arvud on tänapäeva oludes suhteliselt suured. Talupidajatele viitavad ka ettevõtjad, sealhulgas üksikettevõtjad hõivatute seas.

Elamistingimusi Võrumaal iseloomustab tõsiasi, et pooled siinsed elamud pärinevad sõjaeelsest Eestist, need on küll avarad ja looduslähedased, kuid sageli napib tehnavarustust. Võrumaa rahvast iseloomustab tugev kogukonnatunne ja oma keele ning meelega väärtustamine.

Kasutatud allikad

- 2000. aasta rahva ja eluruumide loenduse loendusteatmik (1999). Tallinn, Statistikaamet.
- Ainsaar, M. (1997) Eesti rahvastik Taani hindamisraamatust tänapäevani. Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Eesti arvudes 1920–1935 (1937). Tallinn, Riigi Statistika Keskbüroo.
- Eesti arvudes: 1934. aasta rahvaloenduse mälestuseks. (1934). Tallinn: Riigi Statistika Keskbüroo.
- Eesti NSV rahvamajandus 1970. aastal (1971). Tallinn.
- Eesti rahvastik rahvaloenduste andmetel, I–V (1995–1997). Tallinn, Eesti Statistikaamet.
- Ergebnisse der baltischen Volkszählung vom 29. Dezember 1881. Theil I. Ergebnisse der ehstländischen Volkszählung. Reval, 1885.
- Euroopa Komisjon. Komisjoni rakendusmäärus (EL) 2017/543 [Internet]. [tsiteeritud 30. aprill 2021]. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/HTML/?uri=CELEX:32017R0543&from=EN>
- Euroopa Komisjoni määrus.(2010). (EL) nr 1151/2010.
- Euroopa Parlamendi ja Nõukogu (EÜ) määrus 763/2008, 9. juuli 2008, rahva ja eluruumide loenduse kohta. Euroopa Liidu teataja. L 218, 13.8.2008, lk 14–20. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/LSU/?uri=CELEX:32008R0763>
- Eurostat. EU legislation on the 2021 population and housing censuses - explanatory notes [Internet]. Luxembourg: Publications Office of the European Union in Luxembourg; 2019. <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/3859598/9670557/KS-GQ-18-010-EN-N.pdf/c3df7fcb-f134-4398-94c8-4be0b7ec0494>
- http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Degree_of_urbanisation_classification_-_2011_revision (03.03.2018)
- [https://ec.europa.eu/transparency/documents-register/detail?ref=COM\(2018\)843&lang=en](https://ec.europa.eu/transparency/documents-register/detail?ref=COM(2018)843&lang=en)
- https://www.stat.ee/sites/default/files/2022-05/Asustuspiirkond_1.pdf
- Kukutai, T., Thompson R., V. (2015). Censuses, Population: Comparative International Aspects, Elsevier Ltd.
- Lember, J., Kollo, T. (2010). 1881. aasta rahvaloendus Eesti- ja Liivimaal. Registrid ja rahvaloendus. ESS teabevihik nr 20, Tallinn, lk 61–73.
- Maasing, E. Eesti alaliste elanike määratlemine registripõhises loenduses. <http://dspace.utlib.ee/dspace/handle/10062/47557> (2015).
- Principles and Recommendations for Population and Housing Censuses Revision 3 (2017) Department of Economic and Social Affairs Statistics Division. https://ec.europa.eu/eurostat/ramon/statmanuals/files/PR_on_pop_and_hous_cens_Rev3.pdf
- Puur, A., Sakkeus, L. (2010). Tegelik ja registripõhise elukoha kattuvus – Eesti PSU profiilialüüs.pdf.
- Puur, A., Sakkeus, L., Aben, S. (2013). Registripõhise rahva- ja eluruumide loenduse (REGREL) meetodika väljatöötamine. Projekti lõpparuanne. Tallinn: TLÜ Eesti Demograafia Instituut, Ernst&Young Baltic AS . <https://www.etis.ee/Portal/Publications/Display/457259f8-df31-4a7e-9f2f-db4f029367de>
- Rahvaloendused Eestis (1997). Statistikaamet, Tallinn.
- Rahvalugemise andmete läbitöötamise plaan (1923), Tallinn, Riigi Statistika Keskbüroo.
- Riikliku statistika seadus. <https://www.riigiteataja.ee/akt/13332259>

- Solnask, K. REGREL – registreeritud elukoht vs tegelik elukoht. <https://docplayer.ee/199600798-Regrel-registreeritud-elukoht-vs-tegelik-elukoht-kreet-solnask.html>
- Statistische Monatshefte, Eesti Statistika Kuukiri, nr 1/2, 3/4, 5, 1942, Reval-Tallinn.
- Zheng, Li-C., Dunne, J. (2015). Census Like Population Size Estimation Based on Administrative Data. <https://wiki.helsinki.fi/display/banocoss2015/Presentations>
- Tamm, E. (2001). 200. aasta rahva ja eluruumide kaetuse hindamine järelküsitluse põhjal. Eesti Statistika, 10/2001.
- Tiit, E-M, Maasing, E., Vähi, M. (2017) Residency index – a tool for measuring the population size. Acta et commutationes Universitatis Tartuensis.
- Tiit, E-M. (2006). Kas eestlased jäävad püsima? Riigikogu Toimetised 13/2006, lk 9–19.
- Tiit, E-M. (2011). Eesti rahvastik. Viis põlvkonda ja kümme loendust. SA, Tallinn.
- Tiit, E-M. (2017). Residency Testing. Estimating the true population size of Estonia. Statistics in Transition, 2, 211–226.
- Tiit, E-M. (2018). Eestlaste lugu. Riigikogu toimetised 38/2018, lk 25–40.
- Tiit, E-M., Vähi, M., Kool, P. Paiksete ja hargmaiste eestlaste arvu hindamine. Akadeemia, 2018, nr 2, 231–254.
- Tiit, E-M. (2014). 2011. aasta rahva ja eluruumide loendus. Metoodika. 76 + 19 lk.
- Tiit, E-M. (2015) The register-based population and housing census: methodology and developments thereof . Quarterly Bulletin of Statistics Estonia. 3. 15. 42–64.
- UNECE 2006. Conference of European Statisticians Recommendations for the 2010 Censuses of Population and Housing. United Nations. New York and Geneva.
- Visk, H. (2019) „An index-based approach to determine partnership in register-based census“, Statistical Journal of the IAOS, 35(2), pp. 245–251. doi: 10.3233/SJI-180484.
- Äär, H. Registripõhise ja tegeliku elukoha kattuvus (2017). Eesti Statistika Kvartalikirj nr 1, 2017.

